# İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

# Câmiu'l Usûl

Tercüme ve Şerh
Prof. Dr. Kemal Sandıkçı
Prof. Dr. Muhsin Koçak

14

ensar

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

# CÂMİU'L-USÛL

C.14

**ENSAR NEŞRİYAT**
**Ticaret Anonim Şirketi**



**ISBN : 978-9944-704-56-4**
Sertifika No: 0107-34-007151

**Kitabın Adı**
Câmiu'l-Usûl 14

**Yazarı**
İbnu'l-Esîr El-CEZERÎ

**Yayına Hazırlayan**
Hüseyin KADER

**Tercüme**
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

**Kapak Düzeni**
Erhan Akçaoğlu

**Baskı**
Acar Basım ve Cilt Sanayi TİC. A. Ş.
0212 422 18 34

**1. Basım**
Mart 2008

**İsteme Adresi**
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih-İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03-04
Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

# CÂMİU'L-USÛL

Tercüme ve Şerh:
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

C.14

İstanbul 2008

## İÇİNDEKİLER

عثمان بن عفان رضي الله عنه

## 4- HZ. OSMAN

٦٤٦٧ــ (م ــ سعيد بن العاص رضي الله عنه) أن عثمانَ وعائشةَ حدّثاه : «أنَّ أبــا بكر الصِّدِّيق استأذن على رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو مضطجع على فراشه ، لابس مِرْطَ عائشة، فأذنَ لأبي بكر وهو كذلك، فقضى إليه حاجته ثم انصرف ، ثم استأذن عمــرُ ، فأذن له وهو على تلك الحال ، فقضى إليه حاجته ثم انصرف ، قال عثمانُ : ثم استأذنتُ عليه ، فجلس وقال لعائشة : اجمعي عليكِ ثيابك ، قال : فقضيتُ إليه حاجتي ، ثم انــصرفتُ ، فقالت عائشةُ : يا رسولَ الله ، ما لي لَمْ أركَ فَزِعتَ لأبي بكر وعمر ، كما فَزِعْتَ لعثمان ؟ فقال : إنَّ عثمان رَجُلٌ حَيِيّ ، وإني خَشِيتُ إنْ أذنتُ له على تلك الحال : أن لا يَبْلُغَ إليَّ في حاجته». أخرجه مسلم..

**6.467-** Saîd b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre, Hz. Osman ve Hz. Âişe kendisine şöyle söylemişler:

"Ebû Bekir es-Sıddîk, Rasûlullah'ın (as.) yanına girmek için izin istemişti. O sırada Rasûlullah (as.), Âişe'nin örtüsüne bürünmüş olarak döşeğine uzanmıştı. O durumda iken Ebû Bekir'e izin verdi, onun ihtiyacını giderdi, sonra da gitti. Sonra Ömer, içeri girmek için izin istedi. Aynı durumda olduğu halde ona da izin verdi, onun da ihtiyacını giderdi ve sonra o da dönüp gitti."

Sonra Hz. Osman şöyle anlattı:

"Sonra ben de girmek için izin istedim. Uzandığı döşekten hemen kalkıp oturdu ve Âişe'ye;

"- Üstünü başını topla!" dedi.

Ben de ihtiyacımı giderip oradan ayrıldım. Sonra Âişe, Hz. Peygamber'e şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bakıyorum da Osman'a karşı sakındığın kadar Ebû Bekir ve Ömer'e karşı sakınmıyorsun!"

Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

**"- Şüphesiz Osman, çok hayâ sahibi biridir. Ben döşeğe uzanmış vaziyette onun içeri girmesine izin verirsem, ihtiyacını bana söyleyemeyeceğinden korktum."**[1]

٦٤٦٨ــ (م ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مُضْطَجِعا في بيته ، كاشفا عن فخذيه - أو ساقيه - فاستأذن أبو بكر ، فأذن له وهو على تلك الحال ، فتحدَّث، ثُمَّ استأذن عُمر ، فأذن له وهو كذلك ، فتحدَّث ، ثم استأذن عثمان ، فجلس رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وسَوَّى ثيابه ، قال محمد - يعني ابن أبي حَرْملةَ - : ولا أقول ذلك في يوم واحد ، فدخل فتحدَّث فلما خرج قالت عائشة : دخل أبو بكر ، فلم تَهِشَّ ولم تُبالِه ، ثم دخل عمر، فلم تَهِشَّ له ولم تُبالِه ، ثم دخل عثمان ، فجلسْتَ وسوَّيتَ ثيابَك ؟ فقال : ألا أستَحيي ممن تستَحي منه الملائكة ». أخرجه مسلم. وقد جعل الحميديُّ هذا الحديث والذي قبله حديثا واحدا ، وقال : ومنهم من أخرج الرواية الأولى في مسند عثمان.

**6.468-** Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), evinde bacaklarını açmış bir vaziyette uzanmıştı. Ebû Bekir girmek için izin istedi. Hz. Peygamber, vaziyetini hiç bozmadan ona izin verdi. Konuştular. Sonra Ömer izin istedi, aynı durumda ona da izin verdi, içeri geldi, onunla da konuştular. Sonra Osman izin istedi. O zaman Rasûlullah (as.) hemen doğrulup oturdu, elbisesini düzeltti."

Râvî Muhammed, yani İbn Ebî Harmele; "Bu, sadece bir günde oldu demiyorum" dedi.

"Sonra Osman içeri girdi, onunla da konuştu. Osman evden çıkınca, Hz. Âişe, Rasûlullah'a (as.);

"- Ebû Bekir geldi, ona güler yüz göstermedin ve aldırış etmedin! Sonra Ömer geldi, ona da güler yüz göstermedin ve aldırış etmedin! Sonra Osman geldi, hemen doğrulup oturdun ve elbiseni de düzelttin!?.." dedi. Hz. Peygamber;

**"- Meleklerin bile hayâ ettiği adamdan ben hayâ etmeyeyim mi?"** buyurdu.[2]

---

[1] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 3/27.

[2] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 3/26.

**RİVÂYETLER**

Bunu **Müslim** tahric etti.

**Humeydî**, bu ve bundan önceki rivâyeti, tek bir hadîs saydı ve; "Bazıları ilk rivâyeti Osman'ın müsnedleri arasında saydı" dedi.

**٦٤٦٩ـ (خ ت ـ عثمان بن عبد الله بن موهب** رحمه الله) قال : « جاء رجل من أهل مصْرَ يريد حجَّ البيت ، فرأى قوما جلوسا ، فقال : مَنْ **هؤلاء القوم** ؟ قالوا : هؤلاء قريش ، **قال : فَمَنِ** الشيخُ منهم ؟ قالوا : عبد الله بنُ عمر ، قال : يا ابنَ عمر ، **إني** سائلك عن شيء ، فحدِّثني : **هَلْ** تعلم أن عثمان فَرَّ يومَ أُحد؟ **قال** : نعم ، قال : **هَلْ** تعلم أنَّهُ تغيَّب عن بَدْر ولم يشهدْ ؟ قال : نعم ، قال : [هل] تعلم أنه تغيَّب عن بيعة الرِّضوان فلم يشهدها ؟ **قال** : نعم ، قال : **الله أكبر** ، قال ابنُ عمر : تَعَالَ أُبَيِّنْ لكَ ، أمَّا فِرارُهُ يومَ أُحد ، فأشهدُ أنَّ الله عفا عنه [وغفر له] ، وأما تَغَيُّبُهُ عن بدر ، فإنه كان تحته رُقَيَّةُ بنتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وكانت مريضة ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ لكَ أجْرَ رَجُلٍ ممَّن شهد بدرا** وسهمَهُ ، وأما تغيُّبُهُ عن بيْعة الرضوان ، **فلو** كان أحَدٌ أعزَّ ببطن مكة من عثمان لبعثه، فبعثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عثمان، **وكانت بيعةُ الرضوان** بعدما ذهب عثمان إلى مكةَ، فقالَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بيده اليمنى : **هذه يَدُ عثمان** ، فضرب بها على يده ، وقال : **هذه لعثمان** ، ثم قال ابن عمر: اذهب بها الآن معك». أخرجه **البخاري، والترمذي.**

وزاد الترمذي بعد قوله : « فأشهدُ أنَّ الله عفا عنه » ، قال : «وَغَفَرَ له».

وزاد رزين ، وتلا : {**إنَّ الَّذينَ تَوَلَّوْا منكُمْ يَوْمَ التَقَى الجَمْعَان إنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ ببعْض مَا كَسَبُوا ، وَلَقَدْ عَفَا اللهُ عَنْهُمْ**} [آل عمران: ١٥٥].

**6.469-** Osman b. Abdullah b. Mevhib anlatıyor:

"Hac yapmak üzere bir adam Mısır'dan Mekke'ye gelmişti. Bir gurup insanın Beytullah'da oturmakta olduklarını gördü ve şöyle sordu:

"- Bunlar kimlerdir?".

"- Bunlar, Kureyşlilerdir."

"- İçlerindeki şu yaşlı adam kim?"

"- Abdullah b. Ömer!"

Bunun üzerine Abdullah'a şöyle dedi:

"- Ya İbn Ömer! Sana bir şey soracağım, bana gerçeği anlat: Biliyor musun, Hz. Osman, Uhud'da savaştan kaçtı mı?"

"- Evet!"

"- Bedir'de bulunmadığını da biliyor musun,?"

"- Evet!"

"- Rıdvân bîatında bulunmadığını ve bu bîata katılmadığını da biliyor musun?"

"- Evet!"

Bunun üzerine adam;

"- Allahu ekber!" dedi.

İbn Ömer şöyle devam etti:

"- Gel, sana bunların sebebini açıklayayım: Hz. Osman'ın Uhud'dan kaçması konusunda şehâdet ederim ki Allah, bundan dolayı onu affetmiş ve bağışlamıştır. Bedir'e katılmaması ise, zevcesi ve Rasûlullah'ın (as.) kızı Rukıyye'nin hastalığı yüzündendir. Nitekim Rasûlullah (as.), ona; **'Bedir'e katılan herkesin alacağı sevap ve ganimet payı sana da verilecektir'** demişti. Rıdvan bîatında bulunmaması ise, eğer Mekke ovasında ondan daha azîz biri olsaydı, Hz. Peygamber, Osman'ın yerine o adamı gönderirdi. Ama Rasûlullah (as.) Mekke'ye Osman'ı gönderdi. Rıdvân bîatı ise, Hz. Osman Mekke'ye gittikten sonra yapıldı. Nitekim Rasûlullah (as.) bîat sırasında sağ elini göstererek; **'Bu Osman'ın elidir'** dedi ve sol eli üzerine koyarak bîat yaptı ve; **'Bu, Osman'ın bîatıdır!'** dedi."

Sonra İbn Ömer adama;

"- Hadi şimdi, bu anlattıklarımı al, götür!" dedi.[3]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti. **Rezîn** şu ilâveyi yaptı:

"İbn Ömer, Hz. Osman'ın Uhud'dan kaçışından söz ederken, şu âyeti okudu:

---

[3] **Buharî**, Fedâilu's-Sahâbe, 7; Humus, 14; Meğâzî, 19; **Tirmizî**, Menâkıb, 19/3706.

***"İki ordunun karşılaştığı günde, içinizden geri dönenleri şeytan, sırf yaptıkları bazı hatalar sebebiyle kaydırmak istedi. Ama Allah onları affetti."***[4]

## İZAH

Bu rivâyet, **Hz. Osman** hakkında üç konuda yapılan dedikodunun iç yüzünü ortaya koymaktadır.

**Uhud**'da İslâm ordusunda genel bir panik başlayınca, paniğe kapılıp kaçışanlar arasında **Hz. Osman** da bulunmakta idi. Ama âyette de belirtildiği üzere, Yüce Allah onların hepsini bağışlamıştır.

**Bedir**'e ise, karısı **Rukıyye** hasta olduğu için katılamamıştı. Nitekim **Bedir** zaferi müjdesi **Medîne**'ye ulaştığında **Rukıyye** vefat etmişti. Onun **Bedir**'e katılmayışı da Rasûlullah'ın (as.) izni ve emri ile olmuştur. Nitekim bundan dolayıdır ki, Hz. Peygamber ona da **Bedir**'e katılanlara verdiği ganimet hissesi kadar hisse ayırmış, ayrıca onlar kadar sevap alacağını da haber vermişti.

**Hudeybiye**'de akt edilen **Rıdvân** bîatına ise, **Hz. Osman**'ın zaten katılması mümkün değildi, çünkü Hz. Peygamber tarafından elçi olarak **Mekke**'ye gönderilmişti. Hatta **Rıdvân** bîatının, **Hz. Osman**'ı kurtarmak için yapıldığı bile söylenebilir; çünkü **Hz. Osman**'ın **Mekke**'de tutuklandığı, hatta öldürüldüğü haberi üzerine bu bîat yapılmıştı. Dolayısıyla **Rıdvân** bîatında **Hz. Osman**'ın bulunması zaten fiilen mümkün değildi.

**Mısır**'dan gelen kişinin, **"Allahü ekber!"** demesi, bir hayret ifâdesidir. **Hz. Osman** gibi bir şahsiyetin böyle büyük fazîletlerden mahrumiyetine duyulan hayreti gösterebilir. Ancak bu ifâdenin hayretten çok, Mısırlının, belki de **Hz. Osman**'ın bazı kusurlarının olduğu konusunda biri ile giriştiği bir tartışmada, kendi düşüncesinin doğrulanmasından duyduğu memnuniyeti ve galibiyet sevincini ifâde manası taşımış olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak görünmektedir.

---

[4] Âli İmrân, 155.

**İbn Ömer**'in; **"Hadi şimdi, bu anlattıklarımı al, götür!"** şeklindeki son cümlesi de, bu olayların hepsinde **Hz. Osman'**ın mazur olduğu kanâatini taşıdığını göstermektedir.

## HZ. OSMAN

Adı; **Osman b. Affân b. Ebî'l-Âs b. Ümeyye b. Abdişems b. abdimenâf b. Kusayy b. Kilâb el-Umevî el-Kuraşî,** künyesi **Ebû Amr** ve **Ebû Abdullah'**tır. Câhiliyet döneminde **Ebû Amr** künyesini kullanırdı, ama Hz. Peygamber'in kızı **Rukıyye**'den **Abdullah** adlı çocuğu dünyaya gelince, **Ebû Abdullah** künyesini kullanmaya başlamıştı. Nesebi, **Abdimenâf'**ta Hz. Peygamber'le birleşir.

İlk müslümanlardandır. Hz. Peygamber henüz **Dârulerkam**'a girmeden **Hz. Ebû Bekir**'in delâletiyle müslüman olmuştu. Beşinci kişi olarak İslâm'a girdiği rivâyet edilir. Annesi **Ervâ bint Küreyz** de müslüman olmuştu.

Râşid halifelerin üçüncüsüdür. Sağlığında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Rasûlullah'ın (as.) kızı **Rukiyye** ile, onun ölümü üzerine de diğer kızı **Ümmü Gülsüm** ile evlendi. Bu yüzden kendisine "**iki nur sahibi**" anlamına gelen **"Zinnûreyn"** lakabı verilmişti. İnsanlık tarihinde bir Peygamber'in iki kızı ile evlenen tek kişidir.

Müslüman olduktan sonra büyük malî fedakârlıklar yapmıştır. Kıtlık yılında bin deve ve yetmiş at yükü erzakı karşılıksız dağıtmıştır.

**Habeşistan**'a ilk hicret edenlerdendir. Bilâhare **Medîne**'ye hicret etmiştir.

**Bedir** savaşına katılmadığı halde **Bedir** ehlinden sayılır. Zevcesi **Rukiyye**'nin vefatı üzerine **Bedir** savaşına katılamamış, ama Hz. Peygamber Bedir ganimetlerinden ona da hisse ayırmıştı. Hz. Peygamber tarafından **Mekke**'ye elçi olarak gönderildiği için **Hudeybiye** bîatına da katılamamıştı. Ama Hz. Peygamber iki elini birbirine bağlamış ve **"bu Osman'ın elidir"** diyerek onun adına da bîat yapmıştı.

Hicrî 24 yılı Muharrem ayı başında, **Hz. Ömer**'in vefatından üç gün sonra halife seçildi. Oniki yıllık halifeliği döneminde **Ermeniye,**

**Horasan, Rey, Fesa, Sabur, Istahr, Darabcird, Nisabur, Tus, Serahs, Kirman, Sicistan, İfrikiye** ve **Kıbrıs** fethedildi. Halifelik müddeti, on iki yıldan birkaç gün eksikti.

Ancak siyasî çalkantılar da o dönemde başladı. Birlik parçalandı. Kendisi de evinde kırk gün muhasara altında kaldı. Hicrî 35 yılı Zilhicce ayında Kurban bayramı sabahı, Cuma günü, evinde Kur'an okurken şehid edildi. O sırada 82 yaşında idi. Öldürüldüğü sırada zevcesi **Nâile** de yanında bulunuyordu. Onu Mısırlı **el-Esved et-Tucîbî** veya Sudan b. Humrân öldürmüştü. Cenâzesini **Hakîm b. Hizâm** kıldırdı. **Zübeyr b. Avâm** ve **Cübeyr b. Mut'im**'in kıldırdığına dair rivâyetler de vardır. Cumartesi günü akşamla yatsı arası **Bakî** mezarlığına defnedildi.

**Hz. Osman** orta boylu, esmer, güzel yüzlü, yumuşak tenli, geniş omuzlu, gür saçlı, sık sakallı biriydi. Hayası ile meşhurdur; meleklerin bile kendisinden hayâ ettiği biridir. İbâdetine son derece düşkündü. Çok yumuşak kalpliydi; bir mezara rastladığında, sakalları ıslanacak derecede ağlardı. Rasûlullah'ın (as.) vefatı sırasında kendilerinden razı olduğu altı kişiden biriydi. Kur'ân'ı cem edip müslümanlar arasındaki ihtilafı ortadan kaldırmıştı. **Abdurrahman b. Mehdî; "Hz. Osman'da, Ebû Bekir ve Ömer'de olmayan iki özellik vardır: Kur'ân'ı cem etmesi ile ölümü pahasına sabretmesi"** der. **Hz. Osman**'ın öldürülmesiyle, İslâm dünyasında kıyâmete kadar kapanmayacak olan fitne kapısı açılmıştır.

Hz. Osman hakkında çeşitli ithamlar yapılmışsa da, **İbn Ömer**'in; **"Osman'ın itham edildiği işleri Ömer yapsaydı, insanlar onu itham edemezlerdi"** demesi manidardır.

35/656 yılında vefat etmiştir.

Kendisinden 146 hadîs rivâyet edilmiştir.

**٦٤٧٠ـ (ت ـ عبد الرحمن بن سمرة** رضي الله عنهما) قال : « جاء **عثمانُ إلى النبيِّ** صلى الله عليه وسلم **بألفِ دينار** - **قال** الحسن بن واقع **في موضع آخر** من **كتابي : في** كُمِّه - حين **جَهَّزَ** جيشَ العُسْرة ، فنثرها في حَجْره. قال **عبد الرحمن : فرأيتُ النبيَّ** صلى **الله** عليه

وسلم يُقلّبها في حجره ، ويقول : ما ضرَّ عثمانَ ما عمل بعد اليوم - مـرتين ». أخرجـه الترمذي.

**6.470-** Abdurrahman b. Semüre anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) güçlük seferi (Tebük gazâsı) için orduyu donatırken Hz. Osman kendisine bin dinar getirmişti. -Râvî Hasan b. Vâkı', kitabımın başka bir yerinde 'elbisesinin kolu içinde' ifadesini de ekledi-. Parayı Rasûlullah'ın (as.) kucağına koydu. Hz. Peygamber, kucağındaki parayı evirip çevirdi ve iki defa;

**"Ne yaparsa yapsın, bundan sonra Osman zarar görmez"** dedi.[5]

٦٤٧١ـ (ت ـ عبد الرحمن بن خباب رضي الله عنه) قال : « شهدتُ رسـولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو يَحُثُّ على تجهيز جيش العـسرة، فقام عثمانُ بنُ عفان، فقال: يـا رسولَ الله ، عليَّ مائةُ بعير بأحْلاسها وأقْتَابها في سبيل الله، ثم حضَّ على الجيش، فقام عثمانُ فقال: يا رسولَ الله، عليَّ مائتا بعير بأحلاسها وأقتابها في سبيل الله، ثم حضَّ على الجيش، فقام عثمان بن عفان، فقال: عليَّ ثلاثمائة بعير بأحلاسها وأقتابها في سبيل الله، فأنا رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينزل عن المنبر، وهو يقول: ما على عثمان ما فعل بعد هذه، ما علـى عثمان ما عمل بعد هذه؟». أخرجه الترمذي.

**6.471-** Abdurrahman b. Habbâb'dan[6] rivâyet edilmiştir:

"Ceyşu'l-usra'yı (Tebük savaşı için orduyu) hazırlarken Rasûlullah'ın (as.), halkı yardıma teşvik ettiğine şâhit oldum. Osman b. Affân hemen kalkıp dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; palanları ve eğerleriyle birlikte yüz deveyi Allah yolunda ben donatacağım!"

Sonra Hz. Peygamber, yine halkı orduya yardıma teşvik etti. Hz. Osman yine kalkıp;

---

[5] **Tirmizî**, Menâkıb, 19/3701.

[6] **Abdurrahman b. Habbâb es-Selemî**: Sahabîdir. Habbâb b. Eret'in oğlu olduğu söylenmiştir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da oturdu. Kendisinden Ferkad b. Ebî Talha rivâyet etti.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; palanları ve eğerleriyle birlikte iki yüz deveyi Allah yolunda ben donatacağım!" dedi.

Sonra Hz. Peygamber, tekrar halkı orduya yardıma teşvik etti. Hz. Osman tekrar kalkıp;

"- Palanları ve eğerleriyle birlikte üç yüz deveyi Allah yolunda ben donatacağım!" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber'in minberden indiğine ve bu esnada da şöyle söylediğine şâhit oldum:

**"- Bundan sonra ne yaparsa yapsın Osman'a bir şey olmaz. Bundan sonra hangi ameli işlerse işlesin Osman'a zarar gelmez."**[7]

٦٤٧٢ـ (ت ـ **طلحة بن عبيد الله** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لكلّ نبي رفيق ، ورفيقي يعني في الجنة عثمانُ**». أخرجه الترمذي.

6.472- Talha b. Ubeydullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Her Peygamber'in bir refîki** (arkadaşı) **vardır; benim cennetteki refîkim da Osman'dır."**[8]

٦٤٧٣ـ (س ـ **الأحنف بن قيس** رضي الله عنه) قال : « خرجنا حُجَّاجا ، فقَدمنَا المدينة ونحن نريدُ الحجَّ ، فبينا نحنُ في منازلنا نَضَعُ رِحَالَنَا إذْ أتانا آت، فقال : إنَّ الناسَ قـد اجتمعوا في المسجد وفزعوا ، فانطلقنا ، فإذا الناسُ مجتمعون على بئر في المسجد ، فإذا علـيّ والزبيرُ وطَلحةُ وسعدُ بنُ أبي وقاص؛ فإنَّا لكذلك إذْ جاء عثمان وعليه مُلاءَة صَفراءُ، قد قَنَّعَ بها رأسه ، فقال : أهاهنا عليّ؟ [أهَا هنا طلحة]؟ أهَا هُنا الزبير؟ أهاهنا سعد؟ قالوا: نعم، قال: فإني أَنْشُدُكم بالله الذي لا إله إلا هو، أتعلمون أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **مَـنْ يبتاع مِرْبَدَ بني فُلان غَفَرَ الله له؟** فابتعتُه بعشرين ألفا - أو بخمسة وعشرين ألفا - فأتيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فأخبرتُهُ، فقال: **اجعله في مسجدنا وأجرُهُ لك** ؟ قالوا: اللهم نعم، قال:

---

[7] **Tirmizî**, Menâkıb, 19/3700.

[8] **Tirmizî**, Menâkıb, 19/3698. Bu, zayıf bir hadîstir.

أنْشُدُكم بالله الذي لا إله إلا هو، أتعلمون أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **مَنْ يَبتاع بئر رُومَةَ، غَفَرَ الله له؟** فابتعتُها بكذا وكذا، **فأتيتُ** رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقلتُ: قد **ابتعتُها** بكذا وكذا، **قال: اجعلها** سقاية للمسلمين واجرُها لك ؟ **قالوا:** اللهم نعم، قال: **أنْشُدُكم** بالله الذي لا إله إلا هو، أتعلمون أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نظر في وجوه القوم، فقال: **مَنْ يُجَهِّز هؤلاء غَفَرَ الله له؟** - يعني جيشَ العسرة - **فجهزتُهم**، حتى لم يَفقدوا **عقالا**، ولا خطاما؟ قالوا: اللهم نعم، قال: اللهم اشهدْ ، اللهم اشهدْ، اللهم اشهدْ». أخرجه النسائي.

**6.473-** el-Ahnef b. Kays anlatıyor:

"Hac niyetiyle yola çıkmıştık. Medîne'ye geldik. Hac için Mekke'ye gitmek istiyorduk. Evlerimizde yüklerimizi koyarken, biri geldi ve;

"- İnsanlar korku içinde mescidde toplandılar!" dedi.

Hemen gittik, baktık ki insanlar, mescidin ortasında bir adamın başında[9] toplanmışlar. Ali, Zübeyir, Talha ve Sa'd b. Ebî Vakkas da orada idi. Biz orada iken Osman da, üstünde sarı bir örtü olduğu halde geldi; başını da aynı örtü ile sarmıştı. Hz. Osman;

"- Ali burada mı?[10] Talha burada mı? Zübeyir burada mı? Sa'd burada mı?" diye sordu.

"- Evet" dediler. Bunun üzerine şöyle söyledi:

"- Sizi kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a havâle ederek soruyorum: Rasûlullah'ın (as.); **'Kim falanların harasını satın alırsa, Allah onu bağışlar'** buyurması üzerine, orayı yirmi bin -veya yirmi beş bin- ödeyerek satın aldığımı, sonra gelip Hz. Peygamber'e haber verdiğimi, bunun üzerine kendisinin; **'Onu bizim için Mescid'e kat! Sana bunun ecri verilecektir'** dediğini biliyor musunuz?"

"- Allah şâhit ki, biliyoruz!" dediler.

"- Sizi kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a havâle ederek soruyorum: Rasûlullah'ın (as.); **'Kim Rûme kuyusunu[11] satın alırsa,**

---

[9] **Câmiu'l-Usûl'de bu ifâde; "Mescidde kuyunun başında..."** şeklindedir. Biz tercümeyi **Nesaî'**deki aslını göz önüne alarak yaptık.

[10] **Nesaî'de, "Ali burada mı?"** cümlesi yoktur.

**Allah onu bağışlar'** dediğini, bunun üzerine orayı da şu fiyata satın aldığımı, sonra da Rasûlullah'a (as.) gelip; 'Kuyuyu şu fiyata aldım' dediğimi, bunun üzerine bana; **'O kuyuyu müslümanlar için vakfet, sana bunun ecri verilecektir'** dediğini biliyor musunuz?"

"- Allah şâhit ki, biliyoruz!" dediler.

"- Sizi kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a havâle ederek soruyorum: Rasûlullah'ın (as.) insanların yüzüne bakarak; (Tebük savaşına gidecek orduyu kastederek) **'Şu askerleri kim donatır?'** dediğini, bunun üzerine palanına-yularına varıncaya kadar askerleri donattığımı biliyor musunuz?"

"- Allah şâhit ki, biliyoruz!" dediler.

Bunun üzerine Hz. Osman, üç defa;

"Şâhid ol Allah'ım! Şâhid ol Allah'ım! Şâhid ol Allah'ım!" dedi.[12]

## İZAH

Burada sözü edilen konuşma, **Hz. Osman**'ın halifeliğinin son günlerinde evi muhasara edildiği sırada yapılmıştır. **Hz. Osman,** gösterilen tepkilerin haksızlığını ve Allah katındaki haklılığını, Rasûlullah'ın (as.) bazı sözlerini hatırlatarak ifade etmeye çalışmaktadır.

**"Güçlük ordusu"** ile, **Tebük**'e yapılan askerî sefere hazırlanan ordu kastedilmiştir. Güçlükten maksat da, sıkıntı ve meşakkattir. **Tebük**'ün **Medîne**'ye uzak olması ve mevsimin de yaz olması sebebiyle, bu sefere katılmak son derece meşakkatli idi. Bu yüzden bu orduya **"güçlük ordusu"** dendiği gibi, o savaşa da **"güçlük savaşı"** denmiştir.

**٦٤٧٤ـ (ت س ـ ثمامة بن حَزْن القشيري** رحمه الله) قال : « شهدتُ يومَ الدارِ ، حين أشرف عليهم عثمان ، **فقال** : ائتوني بصاحبَيْكم اللَّذَيْنِ ألبا[كم] عليّ، **فجيء بهما** كأنهما جملان - أو كأنهما حماران - **[قال: فأشرف عليهم عثمان]** ، فقال : أَنْشُدُكم بالله والإسلام - زاد رزين : ولا أَنْشُدُ إلا أصحابَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم - : هل

[11] Medîne'de bir su kuyusudur.

[12] Nesaî, Cihâd, 44.

تَعْلَمُونَ أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قَدِمَ المدينةَ وليس ماء يُستَعذَبُ إلا بئرَ رُومة ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَنْ يشتريها ويجعلُ دَلْوَه فيها مع دلاء المسلمين بخير له منها في الجنة** ؟ فاشتريتُها منْ [صُلْب] مالي ، وأنا اليوم أُمنَعُ أنْ أشربَ منها حتى أشربَ من ماء الملح؟ قالوا: اللهم نعم ، قال : وأَنْشُدُكم بالله والإسلام : هل تعلمون أن المسجد ضاق بأهله ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَنْ يشتري بُقْعَةَ آل فلان، فيزيدها في المسجد بخير له منها في الجنة؟** فاشتريتُها من صلب مالي، وأنا اليومَ أُمْنَعُ أن أُصلِّيَ فيه ركعتين ؟ قالوا : اللهم نعم ، قال : وأَنْشُدُكم [بالله والإسلام] ، هل تعلمون أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **مَنْ جَهَّزَ جيشَ العُسْرَة وجبت له الجنة** ، وجهزتُهُ ؟ قالوا : اللهم نعم، قال: وأَنْشُدُكم بالله [والإسلام] ، هل تعلمون أني كنتُ على ثَبِير مكة مع رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر وعمرَ، فتحرَّكَ الجبلُ ، حتى تساقطت حجارته بالحضيض ، فركضَهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم برجله ، وقال : **اسْكُنْ ثبيرُ ، فإنما عليكَ نبيٌّ وصدِّيقٌ وشهيدان** ؟ فقالوا: اللهم نعم، فقال: الله أكبر ، **شَهِدُوا** لي بالجنة وربِّ الكعبة - ثلاثا ». وفي رواية : « شهدوا لي وربِّ الكعبة أني شهيد - ثلاثا ».

أخرجه الترمذي، والنسائي ، ولم يذكر النسائي قوله : « ائتوني بصاحبيكم... إلى قوله : كأنهما حماران ».

**6.474-** Sümâme b. Hazn el-Kuşeyrî anlatıyor:

"Hz. Osman (muhasara edildiğinde) kuşatmacılara yukarıdan bakarken ben evde onunla idim. Onlara;

"- Sizi başıma salan adamlarınızdan iki temsilcinizi bana gönderin!" dedi.

Sanki iki deve veya merkep gibi iki adam geldi. Hz. Osman onları süzdü ve şöyle konuştu:

"- Sizi Allah'a havâle ederek ve İslâm adına yemin vererek soruyorum: Rasûlullah (as.) Medîne'ye geldiği zaman, şehirde Rûme kuyusundan başka tatlı su bulunmadığını ve Rasûlullah'ın (as.) da; **'Kim Rûme kuyusunu, cennette daha hayırlısını almak karşılığında satın almak ve kendi kovasını müslümanların kovalarıyla eşit**

**yapmak** (suyu vakfetmek) **ister?'** dediğini, bunun üzerine de o kuyuyu kendi öz malımdan satın aldığımı biliyor musunuz? Şimdi ise sizler, tuzlu sudan içeyim diye beni o sudan içmekten men ediyorsunuz!"

Onlar da cevaben;

"- Allah biliyor ki doğru!" dediler.

Hz. Osman şöyle devam etti:

"- Sizi Allah'a havâle ederek ve İslâm adına yemin vererek soruyorum: Cemâate mescidin dar geldiğini, bunun üzerine Rasûlullah'ın (as.); **'Kim falan âilenin arsasını, cennette daha hayırlısı mukabilinde satın almak ve onu Mescid'e katmak ister?'** buyurması üzerine, benim o arsayı kendi öz malımla satın aldığımı biliyor musunuz? Bugün ise, sizler benim o mescidde iki rekât namaz kılmama mani oluyorsunuz!"

Onlar yine;

"- Allah biliyor ki, doğru!" dediler.

Hz. Osman yine şöyle devam etti:

"- Sizi Allah'a havâle ederek ve İslâm adına yemin vererek soruyorum: Rasûlullah'ın (as.); **'Güçlük ordusunu** (Tebük savaşına gidecek orduyu) **kim donatır; cennet ona vâcib olsun!'** dediğini, bunun üzerine kendi öz malımdan orduyu benim donattığımı biliyor musunuz?"

Onlar yine;

"- Allah biliyor ki, doğru!" dediler.

Sonra şöyle söyledi:

"- Sizi Allah'a havâle ederek ve İslâm adına yemin vererek soruyorum: Ben, Rasûlullah (as.), Ebû Bekir, Ömer'le birlikte Mekke'de Sebîr dağı üzerinde iken dağın sallandığını, hatta taşlarının kopup yuvarlandığını, bunun üzerine Rasûlullah'ın (as.) ayaklarıyla dağa vurarak; **'Sâkin ol ey Sebir! Senin üzerinde ancak bir Peygamber, bir Sıddîk ve iki Şehîd bulunmaktadır' dediğini** biliyor musunuz?"

Onlar yine;

"- Allah biliyor ki, doğru!" dediler.

O zaman Hz. Osman üç defa;

"Allâhü ekber! Kâbe'nin Rabbi adına yemin ederim ki, benim için cennetlik şâhitliği yaptılar" dedi.[13]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette, üç defa; *"Kâbe'nin Rabbine yemin olsun, onlar da benim şehîd olduğuma şâhitlik yaptılar"* dedi

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Yalnız **Nesaî**'nin rivâyetinde; *"Sizi başıma salan adamlarınızdan iki temsilcinizi bana gönderin!"* dedi ve sanki iki deve veya merkep gibi iki adam geldi" cümlesi yoktur.

**٦٤٧٥ـ (ت خ س ـ أبو عبد الرحمن السلمي) قال :** « لَمَّا حُصِرَ عثمان رضي الله عنه أشرَفَ عليهم فوق دَارِه ، ثم قال : أذكِّركم بالله ، هل تعلمونَ [أن] حراءَ حين انتفض قال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اثْبُتْ حراءُ، فليس عليك إلا نبيٌّ أو صدِّيق أو شهيد ؟ قالوا** : نعم ، قال : أُذكِّركم بالله ، هل تعلمونَ أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال في جيش العُسرة : **مَن يُنْفِقُ نفقةً مُتَقَبَّلَة** - والناس مُجْهَدُونَ مُعْسِرُونَ - **فجهزتُ** ذلك الجيش ؟ قالوا : نعم ، ثم قال: أذكِّركم بالله ، هل تعلمون أن رُومَةَ ، لم يكن يشرب منها أحد إلا بثمن ، فابتعتُها فجعلتُها للغني والفقير وابنِ السبيل ؟ قالوا : اللهم نعم ، وأشياءَ عدَّها ». هذه رواية الترمذي.

وفي رواية البخاري : « أن عثمانَ حين حُوصِرَ أشرَفَ عليهم ، فقال : أَنْشُدُكم بالله - ولا أَنشُدُ إلا أصحابَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ألستم تعلمون أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : مَنْ جَهَّزَ جيش العسرة فله الجنة ، فجهَّزتُهم ؟ ألستم تعلمونَ أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : مَن حفر بئر رُومة فله الجنة ، فحفرتُها ؟ قال : وصَدَّقوه بما قال ».

وفي رواية النسائي قال : « لما حُصِرَ عثمان في داره اجتمع الناس حول داره ، [قال:] فأشرف عليهم... » وساق الحديث. هكذا قال النسائي و لم يذكر لفظه.

---

[13] **Tirmizî**, Menâkıb, 19/3703; **Nesaî**, Ahbâs, 4.

**6.475-** Ebû Abdurrahman es-Sülemî anlatıyor:

"Hz. Osman muhasara edildiği sırada evinin üstünden dışarıdakilere baktı ve onlara;

"- Allah adına size soruyorum; Hira dağı sallandığında, Hz. Peygamber'in; **'Ey Hira! Yerinde dur! Senin üzerinde ancak bir Peygamber ve bir Sıddîk veya bir Şehîd vardır'** dediğini hatırlıyor musunuz?" diye sordu. Onlar da;

"- Evet!" dediler. Tekrar;

"- Allah adına soruyorum; güçlük ordusu (Tebük seferi ordusu) hakkında Rasûlullah'ın (as.); **'Bu ordu için makbul bir harcamayı kim yapar?'** diye sorduğunda, halkın da güçlük ve darlık içinde oldukları bir sırada, benim o orduyu donattığımı hatırlıyor musunuz?" diye sordu. İnsanlar yine;

"- Evet!" dediler. Sonra tekrar;

"- Allah adına size soruyorum; Rûme kuyusundan hiç kimsenin parasız su içemediğini, ben onu satın alarak zengin, fakir, yolcu herkese sebil yaptığımı hatırlıyor musunuz?" diye sordu. İnsanlar yine;

"- Allah biliyor ki, doğru!" dediler.

Sonra Hz. Osman buna benzer bazı şeyler daha saydı."[14]

**RİVÂYETLER**

Bu, **Tirmizî'**nin rivâyetidir.

**Buharî'**nin rivâyeti şöyledir:

"Hz. Osman muhasara edilince, insanlara yukarıdan baktı ve;

"- Sizi Allah'a havâle ederek soruyorum; zaten ben, Rasûlullah'ın (as.) ashâbından başka kimseyi Allah'a havâle ederek sormam: Rasûlullah'ın (as.); **'Güçlük ordusunu kim donatırsa, ona cennet vardır'** dediğini, bunun üzerine orduyu benim donattığımı bilmiyor musunuz? Rasûlullah'ın (as.); **'Kim Rûme kuyusunu kazarsa, ona cennet vardır'** dediğini, bunun üzerine de kuyuyu benim kazdığımı bilmiyor musunuz?" dedi.

İnsanlar, söylediği sözlerde Hz. Osman'ı tasdik ettiler."

---

[14] **Buharî**, Vesâyâ, 33; **Tirmizî**, Menâkıb, 19/3699; **Nesaî**, Ahbâs, 4.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Osman, evinde muhasara edilince, insanlar evinin çevresinde toplandılar. Hz. Osman, yukarıdan halka baktı..." Sonra aynı hadîsi sevk etti. **Nesaî**, bu şekilde kaydetti ve rivâyetin lafzını vermedi.

**٦٤٧٦ــ (س ــ أبو سلمة بن عبد الرحمن)**: « أنَّ عثمانَ أشْرَفَ عليهم حين حصروه ، فقال: أنشُد بالله رجلاً سمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم يَقُولُ يومَ الجَبَل ، حين اهتزَّ فركله برجله ، فقال : **اسكُن ، فإنَّهُ ليس عليك إلاّ نبيّ أو صديق أو شهيدان** ، وأنا معَه ؟ فأَنشدَ معه رجال، ثم قال : أنشُد بالله رجلاً شهد رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يوم بيعة الرضوان يقول : **هذه يد الله ، وهذه يد عثمان** ، فانتشد له رجال ، ثم قال : أنشد بالله رجلاً سمعَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يومَ جيش العسرة يقول : **مَنْ يُنفق نفقة متقبَّلة** ، فجهزتُ نصفَ الجيش من مالي ؟ فانتشد له رجال ، ثم قال: أنشُد بالله رجلاً سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **مَنْ يزيد في هذا المسجد ببيت في الجنة** ؟ فاشتريته من مالي ، فانتشد له رجال ، ثم قال : أنشُد بالله رجلاً شهد رُومة تباع ، **فاشتريتها من مالي فأبحتها لابن السبيل** ، فانتشد له رجال ». أخرجه النسائي.

**6.476-** Ebû Abdurrahman es-Sülemî anlatıyor:

"Hz. Osman, evinde kuşatıldığında yukarıdan insanlara baktı ve dedi ki:

"- Hz. Peygamber'in dağın üzerinde olduğu ve benim de O'nunla beraber bulunduğum sırada dağ sarsılınca, ayağını yere vurup; **'Sâkin ol! Çünkü senin üzerinde ancak bir nebî veya bir sıddîk veya iki şehîd vardır'** dediğini duyanlara, kendilerini Allah'a havâle ederek soruyorum; bu doğru değil mi?"

İnsanlar Allah için onu doğruladılar. Sonra tekrar dedi ki:

"- Rıdvân bîatında Hz. Peygamber'in; **'Bu Allah'ın eli, bu da Osman'ın eli!'** dediğine şâhit olanlara, Allah için soruyorum; bu doğru değil mi?"

İnsanlar yine Allah için onu doğruladılar. Sonra yine dedi ki:

"- Güçlük ordusu hazırlanırken Rasûlullah'ın (as.); **'Kim makbûl bir infâk yapar?'** diye sorduğunda, ordunun yarısını kendi malımla donattığıma şâhit olanlara, Allah adına soruyorum; bu doğru değil mi?"

İnsanlar Allah için onu yine doğruladılar. Sonra tekrar dedi ki:

"- Rasûlullah'ın (as.); **'Cennette bir saray karşılığında bu mescidi kim genişletir?'** dediğinde, yanındaki arsayı kendi malımla satın aldığımı bilenlere soruyorum; bu doğru değil mi?"

İnsanlar onu Allah için yine doğruladılar. Sonra tekrar dedi ki:

"- Rûme kuyusunu kendi malımla satın aldığımı ve yoldan geçen herkese onu vakfettiğimi bilenlere soruyorum; bu doğru değil mi?

İnsanlar Allah için onu yine doğruladılar."[15]

**٦٤٧٧ـ (ت ـ أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « لمّا أمر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ببيعة الرضوان، كان عثمانُ بنُ عفان رسولَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم إلى أهل مكة ، قال: فبايع الناس ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : إن عثمان في حاجة الله وحاجةِ رسوله ، فضرب بإحدى يديه على الأخرى، فكانت يدُ رسول الله صلى الله عليه وسلم لعثمان خيرا من أيديهم لأنفسهم». أخرجه الترمذي.

**6.477-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Bîatu'r-Rıdvân'ın yapılmasını emredince, Hz. Osman, Allah elçisinin Mekkelilere gönderdiği elçisi idi. İnsanlar bîatı yapınca, Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Muhakkak ki Osman, Allah'ın ve Rasûlünün ihtiyacı için gitmiştir"** diyerek bir eli ile diğerine tuttu. Rasûlullah'ın (as.) Osman için tuttuğu eli, insanların kendi adlarına uzattıkları kendi ellerinden daha hayırlı idi."[16]

---

[15] **Nesaî**, Ahbâs, 4.

[16] **Tirmizî**, Menâkıb, 19/3702.

٦٤٧٨ـ (ت ـ أبو الأشعث الصنعاني رحمه الله) : « أنَّ خطباءَ قامت بالشام، وفيهم رجال من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقام آخرهم رجل يقال له : مُرَّةُ بـن كعب ، فقال : لولا حديث سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم ما قمتُ ، وذكر الفتن فقرّبها ، فمر رجل مُقَنَّع في ثوب ، فقال : هذا يومئذ على الهدَى ، فقمتُ إليه، فـإذا هـو عثمان ابن عفّان ، فأقبلتُ عليه بوجهه ، فقلتُ : هذا ؟ قال : نعم». أخرجه الترمذي.

**6.478-** Ebû'l-Eş'as es-San'ânî anlatıyor:

"(Hz. Osman'ın öldürülmesi üzerine) Sûriye'de hatipler, konuşmalar yaptılar. O hatiplerin arasında, Rasûlullah'ın (as.) ashâbından bazı kişiler de vardı. Son olarak Mürre b. Kâ'b adında biri ayağa kalktı ve dedi ki:

"Eğer Rasûlullah'dan (as.) işittiğim bir hadîs olmasaydı, söz almazdım. Hz. Peygamber bir gün fitnelerden bahsetmiş ve o fitnelerin yakın olduğunu söylemişti. O sırada oradan elbisesine bürünmüş bir adam geçti. Tam o anda Hz. Peygamber;

**"- İşte bu zat, o gün hidâyet üzere olacak"** dedi. Ben hemen kalkıp ona doğru gittim; baktım ki o, Osman b. Affân'mış! Hemen yüzünü Hz. Peygamber'e doğru çevirdim ve;

"- Bu adam mı?" diye sordum.

**"- Evet!"** buyurdu.[17]

٦٤٧٩ـ (ت ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « أُتِيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بجنازة رجل ليُصلِّيَ عليها ، فلم يُصلِّ عليه ، فقيل : يا رسول الله ، ما رأيناك تركـت الصلاة على أحد قبل هذا؟ قال : إنَّهُ كان يَبْغُضُ عثمان ، فأبغضه الله ». أخرجه الترمذي.

**6.479-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e, namazını kılması için bir adamın cenazesi getirilmişti, ama namazını kılmadı. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bundan önce senin, herhangi birinin namazını kılmadığını görmemiştik" dendi.

---

[17] **Tirmizî, Menâkıb,19/3704.**

**"- Bu adam Osman'a kızıyordu; Allah da ona kızıyordu"** cevabını verdi.[18]

٦٤٨٠ـ (ت ـ عائشة رضي الله عنها) قالت: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «يا عثمان، لعلّ الله يُقَمِّصُكَ قميصاً، فإن أرادوك على خَلْعِه، فـلا تَخْلَعْهُ حتى يَخْلَعُوه». أخرجه الترمذي.

**6.480-** Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Ya Osman! Yüce Allah sana belki bir gömlek giydirecektir; senden o gömleği çıkarmanı isterlerse, onların hatırına çıkarma!"**[19]

İZAH

**İbnu'l-Esîr,** buradaki "**gömlek**" ifadesiyle hilâfetin kastedildiğini söyler. Buna göre Hz. Peygamber onu; belki halifelik sana verilecek, ama bazıları bundan hoşnut olmayacaklar ve hilâfeti bırakmanı isteyecekler; ama sakın bırakma, diye ikaz etmektedir.

٦٤٨١ـ (ت ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ذكر فتنة، فقال: «يُقْتَلُ هذا فيها ـ مظلوما ـ يعني: عثمانَ». أخرجه الترمذي.

**6.481-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber bazı fitnelerden söz etti, sonra Osman'ı işaret ederek;

**"İşte bu adam, o fitnede mazlum olarak öldürülecek!"** dedi.[20]

٦٤٨٢ـ (ت ـ أبو سهلة رحمه الله) قال: سمعتُ عثمان رضي الله عنه يقول يوم الدّار: «إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم عَهِدَ إليّ عهدا، فأنا مُمْتَثِلٌ له، وصابر عليه إن

---

[18] **Tirmizî,** Menâkıb, 19/3709. Bu hadîs zayıftır; çünkü râvîlerden **Muhammed b. Ziyâd,** çok zayıf biri olarak bilinmektedir.

[19] **Tirmizî,** Menâkıb, 19/3705.

[20] **Tirmizî,** Menâkıb, 19/3708.

شاء الله ، فصبر حتى قُتِلَ رحمه الله شهيدا ». أخرجه الترمذي ، وهذا لفظه ، قال : قـــال لي عثمان يوم الدار : « إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عهد إليَّ عهدا ، فأنا صابر عليه » لم يزد.

**6.482-** Ebû Sehle'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Osman'ın, evinde muhasara edildiği günde şöyle söylediğini işittim:

"Rasûlullah (as.) bana bir ahitte bulunmuştu; ben bu ahde uyacağım. İnşâllâh sabredeceğim."

Hz. Osman, sonuna kadar sabretti, nihayet şehîd edildi."[21]

## RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

**Tirmizî**'deki lafız şu şekildedir:

"Hz. Osman, evinde muhasara edildiği gün bana şöyle dedi:

"Muhakkak ki Rasûlullah (as.) bana ahitte bulundu, ben de sabredeceğim."

## İZAH

Buradaki **"ahit"** sözcüğü; tavsiye, başına geleceğini bildirmesi, yapması gerekeni söylemesi şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim Rasûlullah (as.), **Hz. Osman**'ın başına gelecek bazı olaylara işaret etmiş, bu olaylarda onun haklı olduğunu belirtmiş ve kendisine de sabır tavsiye etmiştir. Özellikle bu rivâyette **Hz. Osman**'ın işaret etmek istediği **ahit** ise, muhtemelen 6480 nolu **Hz. Âişe** rivâyetinde geçtiği üzere Rasûlullah'ın (as.) kendisine söylediği; **"Ya Osman! Yüce Allah sana belki bir gömlek giydirecektir; senden o gömleği çıkarmanı isterlerse, onların hatırına sakın çıkarma!"** şeklindeki talimatıdır. Burada Hz. Peygamber'in, insanların arzusu için çıkarmasını istemediği kaftanı, muhtemelen Hilâfet makamıdır. Nitekim **Hz. Osman** da, her şeye rağmen sabredeceğini, bu tavsiyeye uyacağını söylemiş ve neticede de bu yüzden şehîd edilmiştir.

---

[21] **Tirmizî**, Menâkıb, 19/3711.

٦٤٨٣ـ (خ م ـ عبيد الله بن عدي بن الخيار) أن المِسْوَرَ بنَ مَخرمة وعبد الرحمن ابنَ الأسود قالا له : « ما يمنعُكَ أن تكلّم أميرَ المؤمنين عثمانَ في شأن أخيه الوليد بن عقبة، فقد أكثر الناس فيه، فقصدتُ لعثمان حين خرج إلى الصلاة، وقلتُ : إن لي إليكَ حاجة وهي نصيحة [لك] ، قال: يا أيها المرءُ ، أعوذ بالله منك، فانصرفتُ ، [فرجعتُ إليهما] ، إذْ جاء رسولُ عثمان، فأتيتُهُ ، فقال : ما نصيحتُكَ ؟ فقلتُ : إن الله عز وجل بعث محمدا صلى الله عليه وسلم بالحق ، وأنزل عليه الكتاب ، وكنتَ ممن استجابَ لله ورسوله، فهاجرتَ الهجرتين، وصحبتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ورأيتَ هَدْيَهُ ، وقد أكثر الناس في شأن الوليد، قال: أدركتَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال: قلتُ: لا، ولكن خَلَصَ إليّ من عمله ما يخلص إلى العَذْراء في سترها. قال: فقال : أمَّا بعدُ ، فإنّ الله تبارك وتعالى بعث محمدا صلى الله عليه وسلم [بالحق]، فكنتُ ممن استجاب لله ولرسوله، وآمنتُ بما بعث به، ثم هاجرتُ الهجرتين كما قلتَ، وصحبتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، وبايعتُهُ، فوالله ما عَصيتُهُ، ولا غَشَشْتُهُ حتى توفاه الله عز وجل، ثم أبو بكر مثله، ثم عمر مثله، ثم استُخلفتُ، أفليس لي من الحق مثل الذي لهم ؟ قلتُ: بلى، قال: فما هذه الأحاديث التي تبلُغني عنكم؟ أمَّا ما ذكرتَ من شأن الوليد، فسنأخذ فيه بالحق، إن شاء الله ثم دعا عليًا، فأمره أن يجلده، فجلده ثمانين».

أخرجه البخاري. قال الحميديُّ : وفي أفراد مسلم من مسند عليّ : « أن الوليد لما جُلد أربعين قال عليّ : أمْسكْ، جَلَد النبيُّ صلى الله عليه وسلم أربعين ، وجلد أبو بكر أربعين ، وعمر ثمانين ، وكلّ سُنّة ، وهذا أحبُّ إليّ ».

**6.483-** Ubeydullah b. Adiy b. el-Hiyâr'dan rivâyet edilmiştir:

el-Misver b. Mahreme ve Abdullah b. el-Esved (b. Abdiyeğûs), kendisine şöyle demişler:

"- Mü'minlerin Emîri Osman ile, (üvey) kardeşi el-Velid b. Ukbe (b. Ebî Muayt'ın) durumu hakkında konuşmana engel olan nedir? Çünkü insanlar, Velîd hakkında çok laf ediyorlar."

Bunun üzerine Hz. Osman namaza çıkınca, yanma gittim ve;

"- Seninle bir işim var, ama bu senin için nasihat olacak" dedim. Hz. Osman;

"- Ey adam! Senden Allah'a sığınırım!" deyince, yanından ayrıldım ve Misver ile Abdullah'ın yanına döndüm. Sonra Osman'ın elçisi gelip beni çağırdı. Yanına varınca;

"- Nasihatin nedir?" diye sordu.

Şöyle söyledim:

"- Azîz ve Celîl olan Allah, Muhammed'i hak ile gönderdi ve O'na Kitab'ı indirdi. Sen de Allah ve Rasûlünün (davetine) icâbet edenlerdendin. Her iki hicrete de katıldın. Allah'ın Rasûlü ile arkadaşlık yaptın, O'nun hidâyet yolunu gördün. Şimdilerde insanlar, Velîd'in durumu hakkında çok laf ediyorlar."

Bana dedi ki:

"- Sen, Rasûlullah'a (as.) yetiştin mi?"

"- Hayır! Ama O'nun amelinden[22], perde gerisindeki bekâr kızlara bile ulaşan şeyler bana da ulaştı."

"- O halde dinle! Şüphesiz ki Yüce Allah, Muhammed'i hak ile göndermiştir. Ben de Allah ve Rasûlünün (davetine) icâbet edenlerdenim. O'nunla gönderdiği şeye iman etmişim. Sonra, senin de söylediğin gibi her iki hicrete de katıldım. Allah'ın Rasûlü ile arkadaşlık yaptım, O'na bîat ettim. Allah O'nun ruhunu kabz edinceye kadar vallahi ben O'na isyan etmedim ve O'nu asla aldatmadım. O'ndan sonra Ebû Bekir geldi, ona da isyan etmedim ve aldatmadım. Sonra Ömer geldi, ona da isyan etmedim ve aldatmadım. Sonra ben Halife seçildim. Şimdi, onların sahip olduğu haklara ben sahip değil miyim?"

"- Evet, sahipsin!"

"- Öyleyse, sizlerden bana ulaşan şu sözler neyin nesidir? Amma Velîd'in durumuna gelince, inşâllâh onun hakkında hakkı uygulayacağız."

Bu sözlerden sonra Hz. Osman, Hz. Ali'yi çağırdı ve Velid'i kırbaçlamasını emretti. Hz. Ali de ona seksen kırbaç vurdu."[23]

---

[22] **Buharî**'nin matbu nüshasında "**amelinden**" kelimesi yerine "**ilminden**" kelimesi bulunmaktadır.

[23] **Buharî**, Fedâilu's-Sahâbe, 7; Menâkıbu'l-Ensâr, 37. **Müslim**, Hudûd, 8/35-38.

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

**el-Humeydî** dedi ki:

"Hz. Ali'nin müsnedleri arasında **Müslim**'in şöyle bir münferit rivâyeti vardır:

"Velid'e kırk kırbaç vurulunca, Ali;

"- Dur! Hz. Peygamber kırk kırbaç vurmuştu, Ebû Bekir de kırk kırbaç vurdu. Ömer ise seksen kırbaç vurdu. Bunların hepsi de sünnettir. Ama bence bu, en uygun olanıdır" dedi.

İZAH

**Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt, Hz. Osman**'ın ana bir kardeşidir. **Mekke** fethinde müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'in onu **Benû Mustalik** kabilesinin zekâtlarını almak üzere gönderdiği, ama onun yarı yoldan dönüp; **"Bana zekât vermediler, üstelik beni öldürmek istediler"** diye yalan söylediği, bunun üzerine de ***"Ey iman edenler, bir fâsık size bir haber getirdiğinde onu araştırın!.."***[24] âyetinin nâzil olduğu rivâyet edilmiştir.[25]

**Hz. Osman** onu **Sa'd b. Ebî Vakkas**'ın yerine **Küfe** valisi yapmıştı.**Velid,** valiliği sırasında şarap içmiş, hatta bu yüzden bir gün sabah namazını kıldırdıktan sonra, cemaate; **"Daha kıldırayım mı?"** diye sormuştu. İnsanlar da onun dedikodusunu yapıyor ve kendisine had vurulması gerektiğini söylüyorlardı. **Hz. Osman** da durumu tahkik edip doğru olduğunu anlayınca, kendisine had vurmak üzere **Hz. Ali**'yi görevlendirmişti.

**Velid,** içkiye düşkün olmasına rağmen iyi bir komutandı, iyi bir şâir, cesur, cömert biriydi. **Hz. Osman**'ın şehid edilmesinden sonra **el-Cezîre**'de uzlete çekildi ve **Rakka**'da vefat etti.

**Buharî**'nin rivâyetinde **Hz. Ali**'nin seksen kırbaç vurduğu belirtilmesine rağmen, **Müslim**'in rivâyetinde kırk kırbaç vurduğu kaydedilmektedir. **İbn Hacer, Buharî**'nin râvîlerinden **Şebîb b. Saîd**'in hata ettiğini, **Müslim**'in **"kırk kırbaç"** rivâyetinin daha sahih

---

[24] Hucurat, 6.

[25] Bkz., **Mecmau'z-Zevâid**, VII, 108.

olduğunu söylemektedir. Muhtemelen burada râvî, **Hz. Ali**'nin kişisel kanâatini rivâyetle karıştırmış olmalıdır. Yukarıda da geçtiği üzere **Hz. Ali** de, **Hz. Ömer** gibi seksen kırbaç vurulması gerektiği kanâatinde idi. Ama **Velid**'e kırk kırbaç vurmakla yetinmişti. Nitekim kırk kırbaç vurduktan sonra kırbaçlamayı kestiği yukarıda ifâde edilmişti.

Şarap içene uygulanması gereken had cezasının miktarı konusunda fukaha arasında da iki farklı görüş vardır. **Şâfiî, Hanbelî** ve **Zâhirî** fukahası kırk kırbaç, **Hanefî** ve **Mâlikî** fukahası da seksen kırbaç vurulması gerektiği kanâatindedirler.

İzahına çalıştığımız rivâyette **Hz. Osman**'ın katıldığı işaret edilen iki hicretten biri, İslâm'ın ilk dönemlerinde müşriklerin dayanılmaz baskıları üzerine **Habeşistan**'a yapılan hicret, diğeri de **Medîne**'ye yapılan hicrettir. **Hz. Osman**, bu iki hicrete de katılmıştır.

علي بن أبي طالب كرم الله وجهه

## 5- HZ. ALİ

**٦٤٨٤ـ (ت) ـ أنس بن مالك** رضي الله عنه قال : « بُعِثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يومَ الاثنين ، وصلَّى عليٌّ يومَ الثلاثاء». أخرجه الترمذي.

**6.484-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.) pazartesi günü peygamberlik verildi. Hz. Ali de salı günü namaz kıldı."[26]

### İZAH

**Tirmizî**'nin de işaret ettiği üzere bu rivâyet zayıftır. Çünkü râvîlerden **Müslim el-A'ver**, zayıf biridir.

Şayet doğru kabul edilecek olursa bu rivâyet, **Hz. Ali**'nin ilk müslümanlardan olduğu anlamına gelir.

---

[26] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3728.

## HZ. ALİ

Adı; **Ali b. Ebî Tâlib b. Abdülmuttalib el-Kuraşî el-Hâşimî,** künyesi **Ebû'l-Hasan'**dır.

Hicretten 22 yıl önce **Mekke'**de dünyaya geldi. Hz. Peygamber'in amcasının oğludur. Beş yaşından itibaren Hz. Peygamber'in yanında büyüdü, terbiye gördü. Dokuz yaşında müslüman oldu. Hz. Peygamber'le birlikte ilk namaz kılan kişidir. **Medîne'**de Muhâcirlerle Ensâr arasında kardeşlik tesis edilirken, Rasûlullah (as.) onu kendine kardeş seçti. Hicretin ikinci yılında da kızı **Fatıma** ile evlendirdi. Bu evlilikten **Hasan, Hüseyin, Zeyneb** ve **Ümmü Gülsüm** adlı çocukları oldu.

**Bedir** dahil bütün savaşlara katıldı. Hz. Peygamber'in sancaktarlığını yaptı. **Hayber'**de demir bir kapıyı kalkan olarak kullandı ve zaferin kazanılmasında önemli katkısı oldu. **Tebük** gazası sırasında Hz. Peygamber'in vekili olarak **Medîne'**de kaldı. Vahiy kâtipliği yaptı. **Hudeybiye** antlaşmasını da o yazdı. **Fetih** sırasında **Kâbe'**deki putları kırmakla görevlendirildi. **Yemen'**de kadı ve öğretmen olarak hizmet gördü. Hz. Peygamber tarafından kendisine verilen pek çok görevi başarı ile ifâ etti.

**Hz. Ali,** ilk üç halife döneminde hiçbir idarî görev almadı, yapılan savaşlara da katılmadı, tamamen dinî ve ilmî faaliyetlerde bulundu. Zaman zaman bazı idarî tasarrufları eleştirdi. **Hz. Ömer** döneminde hicretin takvim başlangıcı olarak kabul edilmesini sağladı. **Hz. Ömer'**den sonraki halifeyi seçecek olan altı kişilik Şûrâ üyesi idi.

**Hz. Osman'**dan sonra Halife oldu. Halifeliğini tanımak istemeyen **Hz. Âişe, Talha** ve **Zübeyr'**e karşı 36/656 yılı Cemâziyelâhir ayında giriştiği **Cemel** savaşını kazandı. Aynı yılın Zilhicce ayında da yine aynı sebepten **Muâviye** ile **Sıffîn'**de savaşmak zorunda kaldı. 70.000 kişinin öldüğü rivâyet edilen bu savaşta hilâfet konusunda bir karara varılması için meselenin bir hakeme havâle edilmesine karar karar verildi. **Hz. Ali Ebû Musa'l-Eş'arî'**yi, **Muâviye** de **Amr b. Âs'**ı hakem seçti. **Tahkîm** olayı neticesinde üçüncü bir gurup olarak, İslâm tarihinde uzun yıllar boy gösterecek ve müslümanlara kan kusturacak olan **Haricîler** ortaya

çıktı. İslâm âlemi, siyasî ve sosyal bir huzursuzluk girdabına sürüklendi, ülkede ikli bir iktidar ortaya çıktı.

**Hz. Ali,** karışıklıklar ve savaşlarla geçen beş yıllık halifeliğini **Küfe'**de geçirdi. Bu dönemde kendisine; **"Senden önceki halifeler döneminde huzur içinde idik, senin zamanında çektiğimiz nedir?"** şeklinde yapılan şikâyetlere verdiği; **"Onlar benim gibilerin halifesiydi, bense sizin gibilerin halifesiyim"** cevabı[27] pek manidardır.

**Hz. Ali,** Rasûlullah'a (as.) yakınlığı bir tarafa pek çok üstün meziyetleri olan biridir. İlim, takvâ, ihlâs, samimiyet, fedakârlık, şefkat, cesaret ve kahramanlık gibi üstün ahlâkî ve insanî vasıflara sahipti. Kur'ân ve sünneti en iyi bilenlerdendi. Çocukluğunda bile putlara tapmamıştı. **Murtazâ** ve **Esedullahi'l-gâlip** gibi lakaplara sahipti. Fesahât, belâğat ve üstün bir hitabet gücüne sahipti. Güzel ve hikmetli sözler söylerdi.

**Hz. Ali,** çok geniş bir ilme sahipti. **İbn Abbas**; **"İlmin onda dokuzu Ali'ye verilmiştir"** der. Kendisi de; **"Vallahi nâzil olan her âyetin hangi şey için, nerede ve kimin hakkında nâzil olduğunu bilirim"** der. **Hz. Ömer; "En isabetli hüküm verenimiz Ali idi"** der. Hz. Peygamber'in hadîslerini yazardı. Onun bir sahifesi olduğunu **Buhârî** de nakleder. Hadîs rivâyetini teşvik eder, ancak ihtiyatlı davranır ve bazen râvîye yemin verirdi. Rasûlullah'dan (as.) 586 hadîs rivâyet etmiş; bunun 20'si muttefekun aleyh, 9'u yalnız **Buhârî'**de, 15'i yalnız **Müslim'**dedir.

19 Ramazan 40, yani 26 Ocak 661'de **Haricî İbnü'l-Mülcem** tarafından **Küfe'**de sabah namazını kılarken şehid edildi, **Necef'**de defnedildi.

٦٤٨٥ـ (ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « أولُ من صلَّى عليّ ».

أخرجه الترمذي.

**6.485-** Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

---

[27] **Abdülkerîm el-Hatîb,** *el-Hilâfe ve'l-İmâme,* Beyrut, 1395/1975, s., 121.

"İlk namaz kılan insan, Ali'dir."[28]

**٦٤٨٦ــ (ت ــ زيد بن أرقم** رضي الله عنه) قال : « أوَّل من أسلَمَ علـيٌّ. قـال عمرو بن مُرَّة: فذكرت ذلك لإبراهيم النخعي، فأنكره، وقـال: أولُ مـن أسـلم أبـوبكر الصِّدِّيق». أخرجه الترمذي.

**6.486-** Zeyd b. Erkam şöyle dedi:

"İlk müslüman olan kişi, Ali'dir."

Amr b. Mürre; bunu İbrahim en-Nehaî'ye söyledim, ama o bu sözü kabul etmedi ve;

"İlk müslüman olan kişi Ebû Bekir es-Sıddîk'tır" dedi.[29]

**٦٤٨٧ــ (ت ــ عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « لَمَّا آخـى رسـولُ الله صلى الله عليه وسلم بين أصحابه ، جاءه عليٌّ تَدْمَعُ عيناه، فقال له : يا رسولَ الله آخيتَ بين أصحابك ، و لم تُؤَاخِ بيني وبين أحد، قال : فسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول له : أنت أخي في الدنيا والآخرة». أخرجه الترمذي.

**6.487-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), ashâbı arasında kardeşlik tesis edince, Ali göz yaşları içinde gelip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ashâbını birbirine kardeş yaptın, ama beni kimse ile kardeş yapmadın" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini duydum:

**"- Sen, benim dünya ve âhirette kardeşimsin."**[30]

**٦٤٨٨ــ (ت ــ زيد بن أرقم أو أبو سريحة حذيفة** - شك شعبة) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَن كُنتُ مَولاهُ ، فعليٌّ مَولاه ». أخرجه الترمذي.

---

[28] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3734. Bu, zayıf bir rivâyettir.

[29] **Tirmizî**, Mneâkıb, 21/3735.

[30] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3720. Bu rivâyet de zayıftır.

**6.488-** Zeyd b. Erkam veya Ebû Serîha Huzeyfe'den[31] rivâyet edildiğine göre –râvî Şu'be hangisi olduğunda tereddüt etti- Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Ben kimin dostu isem, Ali de onun dostudur."**[32]

**٦٤٨٩ــ** (خ م ت ــ **سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله **عليه وسلم** خَلَّفَ عليَّ بنَ **أبي** طالب في غزوة تبوك ، فقال : يا رسولَ الله، **تُخَلِّفُني** في النساء والصبيان؟ فقال: **أما ترضى أن تكونَ مني بمنزلة هارون من موسى** ، غيرَ أنه **لا** نبيَّ **بعدي؟** ».

وفي رواية مثله ، ولم يقل فيه : « **غيرَ أنه لا نبيَّ بعدي** ». **أخرجه البخاري ومسلم.**

ولمسلم : أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال لعليٍّ : « **أَنتَ مني بمنزلة هارون من موسى، إلا أنه لا نبيَّ بعدي**». **قال** ابن المسيب : **أخبرني** بهذا عامر بن **سعد** عن أبيه ، **فأَحْبَبْتُ** أَنْ أُشافِهَ به سعيدا ، فلقيتُه ، **فقلتُ** : **أَنتَ** سمعتَه من رسولِ **الله** صلى **الله عليه** وسلم ؟ **فوضع إصبعيه على** أُذُنَيْه ، فقال : نعم ، **وإلا فاستَكَّتا.**

وفي رواية الترمذي مختصرا : أنه قال لعلي : « **أَنتَ مني بمنزلة هارون من موسى**».

**6.489-** Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Tebük gazâsına giderken Hz. Ali'yi Medîne'de bırakmıştı. Hz. Ali, O'na;

"- Beni burada kadınlarla ve sabîlerle birlikte mi bırakıyorsun?" deyince, Rasûlullah (as.);

**"- Bana karşı sen, Musa'ya karşı Harun mertebesinde kalmaya razı olmaz mısın? Yalnız şu var ki, benden sonra Peygamber yoktur!"** buyurdu.[33]

---

[31] **Ebû Serîha, Huzeyfe b. Esîd b. Halid el-Ğifârî**: ö. 42/662. Sahabîdir. **Hudeybiye** seferine ve orada aktedilen Rıdvan bîatına katılmıştı. Hz. Peygamber'de sonra **Kûfe**'ye yerleşti. Kendisinden Şa'bî ve Ebû't-Tufeyl rivâyet etti. Hadîsi **Buharî** hariç kütüb-ü sittede yer almaktadır.

[32] **Tirmizî**, Menâkıb, 20/3713.

[33] **Buharî**, Meğâzî, 78; Fedâilu's-Sahâbe, 9; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 4/30-32; **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3731.

**RİVÂYETLER**

Yukarıdakine benzer bir başka rivâyette, **"Yalnız şu var ki, benden sonra Peygamber yoktur!"** cümlesi bulunmamaktadır.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in diğer bir rivâyetine göre, Rasûlullah (as.) Hz. Ali'ye; **"Sen bana karşı, Musa'ya karşı Harun mertebesîndesin; yalnız benden sonra Peygamber yoktur"** dedi.

İbnu'l-Müseyyeb şöyle dedi:

"Bunu bana Âmir b. Sa'd (b. Ebî Vakkas), babasından naklen haber verdi. Ben de bizzat Sa'd'dan şifâhen dinlemeyi arzu ettim ve kendisiyle görüşerek;

"- Bunu Rasûlullah'dan (as.) bizzat işittin mi?" diye sordum.

Sa'd, iki parmağını kulaklarına koyarak;

"- Evet, yoksa bunlar sağır mı!" dedi.

**Tirmizî**'nin de muhtasar bir rivâyeti vardır. Buna göre Rasûlullah (as.) Hz. Ali'ye;

"**- Sen bana karşı, Harun'un Musa'ya karşı olduğu gibisin"** dedi.

**İZAH**

Rasûlullah (as.) ile **Hz. Ali**'nin konumunun, **Hz. Musa** ile **Hz. Harun**'un durumuna benzetilmesi; **Hz. Musa**'nın Allah'tan **Tevrat'**ı almak üzere gittiğinde, yerine kardeşi **Harun'**u vekil bırakması dolayısıyladır. **Tebük** savaşına gidilirken de Rasûlullah (as.), kendisine vekâleten **Hz. Ali**'yi **Medîne'**de bırakmıştı.

Bu sözüyle Rasulullah (as.), **Hz. Ali**'ye büyük bir pâye vermekte, onun konumunu **Hz. Harun** gibi bir peygamberin konumuna benzetmekte, ancak kendisinden sonra Peygamber gelmeyeceğini de ilave etmektedir.

٦٤٩٠ـ (ت ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال لعليّ : «أنتَ مني بمنزلة هارون من موسى ، إلا أنَّهُ لا نبيَّ بعدي ». أخرجه الترمذي.

**6.490-** Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) Hz. Ali'ye şöyle dedi:

**"- Sen bana karşı, Harun'un Musa'ya karşı olduğu gibisin; ancak benden sonra Peygamber yoktur!"**[34]

**٦٤٩١ـ** (م ت ـ **سعد بن أبي وقاص** رضي **الله** عنه) : « **أنَّ معاويةَ** بن **أبي** سفيان أَمَرَ **سعدا**، فقال : ما **يمنعُكَ** أن تَسُبَّ أبا **تُراب** ؟ فقال : أمَّا ما **ذكرتُ** ثلاثا **قالهنَّ** له رسولُ الله صلى الله عليه **وسلم** فلن **أسُبَّه** ، لأَنْ **تكون** لي واحدة **منهنَّ أحبُّ إليَّ من** حُمْرِ النَّعَمِ، سمعتُ **رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول له - وقد خَلَّفه في بعض مغازيه - فقال له عليّ** : يا رسول الله، خَلَّفْتَني مع النساء والصبيان ؟ **فقال له رسولُ الله صلى** الله **عليه** وسلم : أَمَا **تَرضَى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى؟ إلا أنَّهُ لا نُبُوَّةَ بعدي** ، وسمعتُه يقول يوم خيبرَ : **لأُعطِيَنَّ الرَّايَةَ غدا رجلا يُحبُّ الله ورسولَهُ، ويُحبُّه الله ورسولُهُ،** قال: فتطاولنا، فقال: **ادْعوا لي عليّا، فأُتِيَ** به أرْمَدَ، فبَصَقَ في **عينه، ودفع الراية إليه، ففتح الله عليه،** ولمَّا نزلت **هذه الآية: {نَدْعُ أَبْنَاءَنا وَأَبْنَاءَكُمْ}** [آل عمران: ٦١] دعا رسولُ الله **صلى** الله عليه وسلم عليّا وفاطمةَ وحَسَنا **وحُسَيْنا**، فقال: **اللهم هؤلاء أهلي**». أخرجه مسلم، **والترمذي**.

**6.491-** Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivâyet edilmiştir:

"Muâviye b. Ebî Süfyan, Sa'd'a;

"- Ebû Turab'a (Hz. Ali'ye) tepki göstermekten seni men eden nedir?" diye sordu. Sa'd da şu cevabı verdi:

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) üç sözünü hatırladığım müddetçe, asla ona dil uzatamam! Bu sözlerden birinin benim için söylenmiş olmasını, kızıl develere sahip olmaktan daha çok tercih ederdim. Rasûlullah (as.) bir gazaya (Tebük seferine) çıkarken Ali'yi Medîne'de kendine vekil olarak bıraktığında, Hz. Ali;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, beni burada kadınlarla ve sabilerle birlikte mi bırakıyorsun?" demiş, Hz. Peygamber de ona;

---

[34] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3730.

**"- Bana karşı sen, tıpkı Musa'ya karşı Harun mevkiinde olmaya razı olmaz mısın? Yalnız benden sonra Peygamber gelmeyecektir"** buyurmuştu.

Sonra Hayber günü Rasûlullah'ın (as.);

**"- Yarın bu sancağı, Allah'ı ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlünün de kendisini sevdiği bir adama vereceğim"** dediğini işittim. Bunun üzerine hepimiz, sancağı alabilmek için kendimizi göstermeye çalıştık. Ama Hz. Peygamber;

**"- Bana Ali'yi çağırın!"** buyurdu. Ali de gözü ağrıdığı halde geldi, Rasûlullah (as.) onun gözüne bir parça tükürük sürdü, sonra sancağı kendisine verdi ve Yüce Allah da Hayber'in fethini ona nasip etti.

Sonra, *'...çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım...'*[35] âyeti nâzil olunca Rasûlullah (as.) Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i yanına aldı ve; **'Allah'ım! Bunlar benim âilemdir'** dedi."[36]

**İZAH**

Bu hadîs, bir kısım Şiîlerin, Hilâfet'in **Hz. Ali**'nin hakkı olduğuna dair ileri sürdükleri delillerden biridir. Hatta buna dayanarak Râfizîler, **Hz. Ali**'den başkasını hilâfet makamına getiren ashâbı tekfir etmişlerdir.

Hadîste **Hz. Ali**'nin fazileti görülmekle birlikte hilâfet hakkına sahip olduğuna dair bir ifâde söz konusu değildir. Bu itibarla halifelik konusunda bunun delil gösterilmesi doğru olmaz.

**Ebû Turab, Hz. Ali**'nin künyesidir. Bu künyeyi de kendisine Hz. Peygamber vermiştir. Bunun veriliş hikâyesi de ilginçtir:

Rivâyete göre bir gün Rasûlullah (as.), kızı **Fatıma**'nın evine gitmiş, **Ali**'nin evde olmadığını görünce, nereye gittiğini sormuş, **Fatıma** da tartıştıklarını ve bu yüzden kendisine kızıp evden çıktığını söylemişti. Hz. Peygamber, **Ali**'nin nereye gidebileceğini soruşturmuş, biri gelip mescidde öğle uykusuna yattığını haber

---

[35] Âli İmrân, 61.

[36] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 4/31-32; **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3724.

vermişti. Rasûlullah (as.) mescide gitti, **Hz. Ali** hâla uyuyordu; üzerindeki ridası düşmüş, yüzü toprağa bulanmıştı. Hz. Peygamber bir taraftan onun yüzündeki toprağı silerken, bir yandan da; **"Kalk, ya Ebâ Turâb!"** diyordu. Bilindiği üzere **turâb**, toprak demektir. İşte ondan sonra **Hz. Ali**'nin künyesi, **Ebû Turâb** kaldı.

**٦٤٩٢ــ (ت ــ عمران بن حصين** رضي الله عنه) قال : « **بعث رسولُ الله صلى الله عليه** وسلم جيشا ، **فاستعمل** عليهم **عليّ** بن أبي طالب ، **فمضى في السَّرِيَّةِ** ، فأصاب **جارية** ، **فأنكروا عليه، وتَعَاقَدَ أربعة** من أصحاب النبيّ صلى **الله عليه** وسلم ، فقالوا : **إذا لقينا** رسولَ **الله** صلى **الله عليه** وسلم أخبرناه بما صنع **عليّ**، وكان المسلمون **إذا** رجعوا من سفر بَدَؤوا **برسول الله** صلى **الله عليه وسلم** ، **فَسَلَّمُوا عليه** ، ثم **انصرفوا إلى رِحالهم**، فلما **قدمتْ** السريّةُ، **فسلَّموا على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم** ، قام **أحدُ الأربعة**، فقال: **يا رسول** الله ، **ألم تَرَ إلى عليّ** بن **أبي** طالب، صنع كذا وكذا؟ **فأعْرض عنه** رسولُ الله **صلى** الله عليه وسلم ، ثم **قام** الثاني ، فقال **مثل** مقالته ، **فأعرض عنه** ، ثم **قام إليه الثالثُ** ، فقال **مثل** مقالته ، **فأعرض** عنه، ثم **قام** الرابع **فقال مثل** ما **قالوا** ، **فأقبل** إليهم رسول **الله** صلى **الله عليه** وسلم – **والغضبُ** يُعرَف في **وجهه** – فقال : **ما تُريدون من عليّ**؟ ما **تريدون من عليّ** ؟ **ما تريدون من علـيّ** ؟ **إن عليّا مني** وأنا **منه**، وهو **وَلِيُّ كُلّ مؤمن بعدي** ». أخرجه الترمذي.

**6.492-** İmrân b. Husayn anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bir ordu sevk etmiş, başlarına da Hz. Ali'yi komutan tayin etmişti. Hz. Ali, birliğiyle yola çıktı, yolda bir câriyeye yaklaştı. Yanındakiler, onun bu hareketini doğru bulmadılar. Hz. Peygamber'in ashâbından dört kişi sözleşerek, *'Rasûlullah'la (as.) görüştüğümüzde, Ali'nin yaptığını anlatalım'* dediler. Müslümanlar seferden döndüklerinde önce Rasûlullah'a (as.) gelir, selâm verir, sonra evlerine dağılırlardı. Ali'nin birliği de seferden dönünce, önce Rasûlullah'ın (as.) yanına gidip selâm verdiler. Sonra mezkür dört kişiden biri kalkıp;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Ali b. Ebî Tâlib'e bakmaz mısınız? O, şöyle şöyle yaptı" dedi. Hz. Peygamber, ondan yüzünü çevirdi. Sonra

ikincisi kalkıp aynı sözü söyledi, Hz. Peygamber ondan da yüz çevirdi. Sonra üçüncüsü kalkıp aynı sözü söyledi, Hz. Peygamber ondan da yüz çevirdi. Sonra dördüncüsü kalktı aynı sözü söyledi. Bu sefer Rasûlullah (as.), yüzünden kızgınlığı belli olduğu halde onlara döndü ve dedi ki:

**"- Ali'den ne istiyorsunuz? Ali'den ne istiyorsunuz? Ali'den ne istiyorsunuz? Muhakkak ki Ali bendendir, ben de ondanım. O, benden sonra her mü'minin velisidir."**[37]

**İZAH**

Bu rivâyet de Şiîlerin delillerinden biridir. Ancak müstakil olarak bu hadîs de delil olacak kuvvette değildir. Çünkü hadîs, garibdir. Ayrıca hadîsin özellikle delil olarak gösterilen son cümlesini, sadece **Cafer b. Süleyman** rivâyet etmektedir. Bu zât da Şiîdir, hatta Şiîlerin de aşırılarındandır. Gerçi bu son cümle **Eclah el-Kindî**'nin rivâyetinde de bulunmaktadır, ama **Eclah** da Şiîdir. Hadîsin muhtelif rivâyetlerinde bu cümle; **"Ben kimin velisi isem, Ali de onun velisidir"** şeklinde geçmektedir. Kaldı ki **İbn Teymiye**'nin de belirttiği üzere, buradaki "**veli**" sözcüğü, mutlaka "**vali**" manasına değil, **"dost"** manasına da gelir. Dolayısıyla rivâyetin sahih olduğu kabul edilecek olursa, "**veli**"yi dost manasına hamletmek daha uygun görünmektedir.

**٦٤٩٣ـ (ت ـ حبشي بن جنادة** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: **«عليّ منِّي ، وأنا من عليّ ، ولا يؤدّي عنّي إلا أنا أو عليّ »**. أخرجه الترمذي.

**6.493-** Hubşî b. Cünâde'den[38] rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[37] **Tirmizî**, Menâkıb, 20/3712.

[38] **Ebû'l-Cenûb, Hubşî b. Cünâde b. Nasr es-Selûlî el-Kûfî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'i veda haccında görmüştü. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Kendisinden Şa'bî ve Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. Hadîsi **Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir. **Buharî**, ondan gelen hadîsin isnâdına kuşku ile bakar.

**"Ali bendendir, ben de Ali'denim; dolayısıyla benim adıma işleri ancak ben ve Ali yerine getiririz."**[39]

### İZAH

Burada **Hz. Ali**'nin, Rasûlullah'a (as.) ait işlerde kendisine vekâlet edebileceği ifade edilmektedir. Bu işlere, Hz. Peygamber'in özel işleri olduğu kadar, mukavele ve antlaşma gibi genel mahiyetteki işler de dahildir. Ancak **Hz. Ali**'nin bütün bunları, Rasûlullah'dan (as.) izin almadan re'sen yapması söz konusu olamaz.

**٦٤٩٤ـ** (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كان عند رسولِ **الله** صلى الله عليه وسلم طَيّر ، **فقال: اللهمَّ ائتني بأحَبِّ خلقِك إليك يأكلُ معي هذا الطير** ، فجاء عليّ ، **فأكل** معه ».

أخرجه الترمذي. **وقال رزين** : قال أبو عيسى : في هذا الحديث **قصّة** ، وفي آخرها: « أن أنسا قال **لعليّ**: استغفر **لي** ، ولك عندي بشارة ، **ففعل** ، فأخبره **بقول** رسول **الله** صلى الله عليه وسلم ».

**6.494-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında bir kuş (eti) vardı. Buyurdu ki:

**"Allah'ım! Yarattıklarından sana en sevgili olan kişiyi bana gönder de, benimle birlikte bu kuşun etinden yesin!"**

Hemen arkasından Hz. Ali geldi ve Rasûlullah'la (as.) birlikte ondan yedi."[40]

### RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti. **Rezîn** dedi ki:

"Ebû İsa (et-Tirmizî) şöyle dedi: "Bu hadîsin bir hikâyesi vardır. O rivâyetin sonunda da, Enes, Hz. Ali'ye;

---

[39] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3719.

[40] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3721.

"- Benim için mağfiret dile! Çünkü senin hakkında bende bir müjde vardır" demiş, Hz. Ali de onun için mağfiret dilemiş, bunun üzerine de Enes ona Rasûlullah'ın (as.) sözünü haber vermiş."

٦٤٩٥- (خ م ـ سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) قال : « كان عليٌ قد تخلّفَ عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم في خيبرَ ، وكان رَمِدا ، فقال: أنا أتخلّفُ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فخرج فلَحِقَ بالنبي صلى الله عليه وسلم ، فلما كان مَساءُ الليلة التي فتحها الله في صباحها ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : لأُعطِيَنَّ الراية - أو لَيأخُذنَّ الرايةَ - غــدا رجل يحبه الله ورسولُهُ - أو قال : يحب اللهَ ورسولَهُ - يفتح الله عليه ، فإذا نحن بعليٍّ ، وما نرجوه ، فقالوا : هذا عليٌّ ، فأعطاه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الراية، ففتح الله عليه ».
أخرجه البخاري ، ومسلم.

**6.495-** Seleme b. el-Ekva' anlatıyor:

"Hayber seferinde Hz. Ali, Rasûlullah'dan (as.) geri kalmıştı, çünkü gözleri ağrıyordu. Bu yüzden; *'Ben Rasûlullah'dan (as.) geri kalacağım'* demişti. Sonra yola çıktı ve Hz. Peygamber'e yetişti. Yüce Allah'ın **Hayber** fethini müyesser kıldığı sabahtan önceki akşam, Rasûlullah (as.);

**"- Yarın sabah bu sancağı Allah ve Rasûlünün kendisini sevdiği** –veya Allah ve Rasûlünü seven, dedi- **bir adama vereceğim** – veya o adam bu sancağı alacak, dedi- **ve Allah fethi ona nasip edecek"** dedi. Bir de baktık ki, o adam Hz. Ali imiş! Halbuki biz onu beklemiyorduk. Ashâb;

"- İşte Ali!" dediler. Rasûlullah (as.) da sancağı kendisine verdi ve Allah fethi ona müyesser kıldı."[41]

٦٤٩٦- (خ م ـ سهل بن سعد رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال يوم خيبر: «لأعطينَّ الراية غدا رَجُلا يفتح الله على يديه ، يُحبُّ الله ورسوله ، ويحبُّـهُ

[41] **Buharî**, Fedâilu's-Sahâbe, 9; Cihâd, 121; Meğâzî, 39; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 4/35.

الله ورسوله ، قال: فبات الناس يدوكون ليلتهم : أيهم يعطاها ، فلما أصبح الناس غدوا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، كلهم يرجو أن يعطاها، فقال : أين علي بن أبي طالب ؟ فقيل : هو يا رسول الله يشتكي عينيه، قال : فأرسلوا إليه ، فأتي به فبصق في عينيه، ودعا له، فبرأ حتى كأن لم يكن به وجع، فأعطاه الراية، فقال علي : يا رسول الله ، أقاتلهم حتى يكونوا مثلنا؟ قال : انفذ على رسلك ، حتى تنزل بساحتهم ، ثم ادعهم إلى الإسلام ، وأخبرهم بما يجب عليهم من حق الله عز وجل فيهم، فوالله لأن يهدي الله بك رجلا واحدا خير لك من حمر النعم ». أخرجه البخاري، ومسلم.

**6.496-** Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Hayber günü Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Bu sancağı yarın öyle bir adama vereceğim ki, Allah fethi onun elleriyle gerçekleştirecek. O adam, Allah ve Rasûlünü seviyor, Allah ve Rasûlü de onu seviyor."**

Bu söz üzerine insanlar o geceyi, **'sancağı acaba kime verecek?'** diye konuşarak geçirdiler. Sabahleyin erkence Rasûlullah'ın (as.) yanına gittiler, her biri de sancağı kendisine vermesini temenni ediyordu. Hz. Peygamber;

**"- Ali b. Ebî Tâlib nerede?"** diye sordu.

"- Onun gözleri ağrıyor, ey Allah'ın Rasûlü" dediler.

**"- Hemen haber verin, gelsin!"** buyurdu. Ali gelince de gözüne bir parça tükürük sürdü ve ona duâ etti. Bunun üzerine gözü hemen iyileşti, hiç ağrısı kalmadı. Sonra Hz. Peygamber ona sancağı verdi. Bunun üzerine Ali;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o insanlar da bizim gibi (müslüman) oluncaya kadar savaşacak mıyız?" dedi. O zaman Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"- Ağır ol! Onların topraklarına sükûnetle gir! Sonra onları İslâm'a davet et ve kendilerine Yüce Allah'ın tayin etmiş olduğu haklarının verileceğini söyle! Allah'a yemin ederim ki, senin**

**vasıtanla bir tek adamın hidâyet bulması, senin için kırmızı develere sahip olmaktan daha hayırlıdır."**[42]

٦٤٩٧ــ (م) ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال يوم خيبر: «**لأعطِيَنَّ هذه الراية رَجُلا يحبُّ الله ورسولَهُ ، يفتح الله على يديه** ، قال عمـرُ بـنُ الخطاب: ما أَحْبَبْتُ الإمارة إلا يومئذ، قال: فتساورتُ لها رجاءَ أن أُدْعَى لها ، فدعا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عليَّ بنَ أبي طالب ، فأعطاه إياها ، وقال : **امْشِ** ، **ولا تلتفت حتى يَفتح الله عليك** ، قال : فسار عليٌّ شيئا ، ثم وقف ولم يلتفتْ ، فصرخ : يا رسولَ الله ، على ماذا أُقاتل الناس؟ قال : **قاتلهم حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله** ، وأنَّ محمدا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، **فإذا فعلوا ذلك فقد مَنَعُوا منكَ دمَاءهم وأموالَهُم إلا بحقِّها** ، **وحسابُهم على الله**». أخرجه مسلم.

**6.497-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hayber günü Rasûlullah (as.);

**"Bu sancağı, Allah ve Rasûlünü seven bir adama vereceğim ve Allah, onun eliyle fethi müyesser kılacak"** dedi.

Bu söz üzerine Hz. Ömer; 'İlk defa o gün komutan olmak istedim' dedi ve sonra da şöyle devam etti:

"Sancağı almak için çağırılırım ümidiyle heyecan içinde bekledim. Ama Rasûlullah (as.), Ali b. Ebî Tâlib'i çağırıp sancağı ona verdi ve kendisine;

**"- Yürü! Allah, senin elinle fethi müyesser kılıncaya kadar geri dönme!"** dedi. Ali, bir miktar gitti, sonra durdu, ama geri dönmedi. O halde iken;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanlarla ne için savaşacağım?" diye sordu. Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

**"- Allah'dan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet getirinceye kadar onlarla savaş! Eğer bunu kabul ederlerse, hak ve adâlet** (gereği olan bir ceza) **müstesnâ,**

---

[42] **Buharî**, Fedâilu's-Sahâbe, 9; Cihâd, 102; Meğâzî, 39; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 4/34.

**canlarını ve mallarını senden korumuş olurlar. Hesapları ise Allah'a aittir."**[43]

٦٤٩٨ـ (ت ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : « إنْ كُنّا لَنَعْرِفُ المنافقين - نحن معاشر الأنصار - ببغضهم عليَّ بن أبي طالب ». أخرجه الترمذي.

**6.498-** Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:

"Biz Ensâr topluluğu, münâfıkları, Ali b. Ebî Tâlib'ten nefret etmeleriyle tanırdık."[44]

٦٤٩٩ـ (ت ـ أم سلمة رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لا يُحبُّ عليّا منافق، ولا يبغضه مؤمن ». أخرجه الترمذي.

**6.499-** Ümmü Seleme, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

**"Münâfık, Ali'yi sevmez, mü'min de Ali'ye asla buğz etmez!"**[45]

٦٥٠٠ـ (م س ـ زر بن حبيش) قال : سمعتُ عليّا رضي الله عنه يقول : « والذي فَلَقَ الحبَّة ، وبرأ النسمة ، إنه لعهدُ النبيِّ الأميِّ إليَّ : أنه لا يُحبُّني إلا مؤمن ، ولا يُبْغِضُني إلا منافق ».

أخرجه مسلم، والترمذي، والنسائي.

**6.500-** Zirr b. Hubeyş'den rivâyet edilmiştir:

Hz. Ali'nin şöyle söylediğini işittim:

---

[43] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 4/33.

[44] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3717. Bu, zayıf bir hadîstir; çünkü râvîlerden **Umâre b. Cüveyn** metrûk'tur. **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

[45] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3718. Bu da zayıf bir rivâyettir, ama şevâhidi ile kuvvet kazanmıştır.

"Tohumu çatlatan ve canlıyı yaratan Allah'a yemin ederim ki, ümmî Peygamber bana, **'Beni ancak mü'minlerin seveceği ve ancak münâfıkların benden nefret edeceği'** garantisini verdi."[46]

٦٥٠١ـ ( ت ـ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «أنا مدينة العلم ، و عليٌّ بابُها ». أخرجه الترمذي.

**6.501-** Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlulllah (as.) şöyle dedi:

**"Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır."**[47]

**İZAH**

Bu rivâyet **Tirmizî**'de, **"Ben hikmet eviyim, Ali de kapısıdır"** şeklindedir.

Hadîsin devamında **Tirmizî**, bunun garib-münker bir rivâyet olduğunu, çünkü **Şerîk**'ten başka güvenilir râvîsinin bulunmadığını kaydetmektedir. **Dârekutnî** de bu rivâyetin sahîh olmadığını, muztarib olduğunu söylemektedir.

٦٥٠٢ـ (ت ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لعليّ : «يا عليّ ، لا يَحلُّ لأحد [أن] يُجنبَ في هذا المسجد غيري ، وغيرَك».

أخرجه الترمذي [وقال] : قال علي بن المنذر : قلت لضرار بن صُرَد : ما معنى هذا الحديث؟ قال : لا يحل لأحد يستطرقه جُنُبا غيري وغيرك.

**6.502-** Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) Hz. Ali'ye şöyle dedi:

**"- Ya Ali! Bu mescidde cünüp olarak bulunmak, senden ve benden başka kimseye helâl değildir."**[48]

---

[46] **Müslim**, İmân, 33/131; **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3736; **Nesaî**, İmân, 20.
[47] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3723.
[48] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3727.

**RİVÂYETLER**

Bu hadîsi tahric eden **Tirmizî,** Ali b. el-Münzir'in[49] şu sözünü de kaydeder:

"Dırâr b. Surad'a[50],

"- Bu hadîsin manası nedir?" diye sordum.

"- Cünüp olarak bu mescidden geçmek, senden ve benden başka kimseye helâl değil" demektir, dedi.

**İZAH**

Bu da **Tirmizî'**nin zayıf rivâyetlerindendir.

Cünüp olarak mescidden geçmenin sadece o ikisi için helâl olması, bir imtiyaz değil, aksine bir zaruretin gereğidir. Çünkü evlerinin kapıları mescide açılıyordu ve başka çare de yoktu.

**٦٥٠٣ــ (س ــ بريدة** رضي الله عنه) **قال** : « **خطب أبو بكر وعمرُ** فاطمة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنها صغيرة** ، **فخطبها** عليّ ، فزوجها منه». **أخرجه** النسائي.

**6.503-** Bureyde şöyle dedi:

"Fatıma'ya, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tâlip olmuşlar, Rasûlullah (as.) da;

**"- Fatıma henüz küçüktür"** cevabını vermişti. Sonra Ali tâlip olunca, Fatıma'yı ona verdi."[51]

---

[49] **Ebû'l-Hasan, Ali b. el-Münzir b. Zeyd el-Evdî et-Tarîkî el-Kûfî**: ö. 256/870. Kûfeli râvîlerdendir. Et-Tarîkî diye bilinir. Velîd b. Müslim ve Süfyan b. Uyeyne'den rivâyetleri vardır. Kendisinden İbn Sâid ve İbn Mâce rivâyet etti. Şiî idi. İbadetine düşkünlüğü ile marûftur; 55 defa haccettiği rivâyet edilir. Sikadır; rivâyetleri **Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[50] **Ebû Nuaym, Dırâr b. Surad et-Teymî el-Kûfî et-Tahhân**: ö. 229/844. Kûfeli râvîlerdendir. Mu'temir b. Süleyman ve Abdullah b. Mübarek'ten rivâyetleri vardır. Kendisinden Ali b. el-Münzir ve Mutayyan rivâyet etti. Sika değildir. Dârekutnî, zayıf olduğunu söyler. Ebû Hâtim; "**sadûktur, ama rivâyetleri delil olmaz**" derken, Yahya b. Maîn "**yalancıdır**" der. Buharî, Nesaî ve İbnu'l-Cevzî de; "**metrûk**" olduğunu kaydederler. Sika râvîlerden maklûb rivâyetleri vardır. Ferâiz âlimi idi. İbâdetine düşkünlüğü ile marûftu. **Kûfe**'de vefat etti.

٦٥٠٤ـ (ت ـ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : « كنتُ إذا سألتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم أعطاني، وإذا سكتُّ ابتدأني ». أخرجه الترمذي.

**6.504-** Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.) bir şey sorduğumda, bana hemen cevap verirdi. Sustuğum zaman da O benimle konuşmaya başlardı."[52]

٦٥٠٥ـ (ت ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « دعا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عليًّا يوم الطائف فانتجاه ، فقال الناس : لقد طال نَجواه مع ابن عَمِّه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : ما انتجيتُه ، ولكنَّ الله انْتَجَاهُ ». أخرجه الترمذي.

وقال : ومعنى قوله : « ولكن الله انتجاه » ، يقول : إنَّ الله أمرني أن أنتجيَ معه.

**6.505-** Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Tâif muhasarası sırasında Rasûlullah (as.) Hz. Ali'yi çağırdı ve onunla bir müddet başbaşa konuştu. İnsanlar; *'Hz. Peygamber'in, amcasının oğlu ile konuşması uzadı'* dediklerinde, Rasûlullah (as.);

**"- Onunla gizli konuşan ben değilim, Allah onunla gizlice konuştu"** dedi.

**Tirmizî; "Allah onunla gizli konuştu"** cümlesi; "Allah onunla gizli konuşmamı bana emretti" demektir, dedi.[53]

## İZAH

Bu rivâyet, Şiîliği ile marûf **el-Eclah el-Kindî** tarîkıyla bilinmektedir. **Tirmizî** bu hadîsin hasen-garîb olduğunu söylemiştir. Rivâyette de görüldüğü üzere **"Allah onunla gizli konuştu"** cümlesini **Tirmizî,** te'vîl etmek ihtiyacını duymuştur. Böyle bir cümlenin makûl bir izahını yapmak zordur. Kaldı ki Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Ali** ile gizli veya açık konuşması için Allah'ın vahyine

---

[51] **Nesaî**, Nikâh, 7.

[52] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3722.

[53] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3726.

ihtiyaç yoktu; çünkü **Ali** Hz. Peygamber'in âile efradından sayılırdı, her zaman konuşmaları mümkündü.

Ayrıca ne konuştukları da bilinmemektedir. Müslümanları da alâkadar eden bir meseleyi konuşmuşlarsa, ki sanki kastedilen odur, bilâhare de olsa bunun açıklanması gerekirdi. Halbuki hiçbir açıklama yapılmamıştır.

٦٥٠٦ـ (ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أمرَ بسدِّ الأبواب إلا بابَ عليٍّ ». أخرجه الترمذي.

**6.506-** Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), Ali'nin kapısından başka bütün kapıların kapanmasını emretti."[54]

**İZAH**

Bu rivâyet de zayıftır. Hatta **İbn Cevzî**, bunun mevzu olduğunu ve bunun Hz. **Ebû Bekir** hakkında bu meâlde vârid olan bir hadîse karşılık olarak **Rafizîler** tarafından uydurulduğunu söylemektedir. Ancak **İbn Hacer** buna karşı çıkar, hadîsin hasen ve sahîh muhtelif senedlerle rivâyet edildiğini, bu muhtelif tarîklerin birbirini te'yîd ettiğini, ayrıca **Hz. Ebû Bekir** hakkındaki hadîsin, Rasûlullah'ın (as.) vefatından üç gün önce söylendiğini, halbuki bu rivâyetin daha eski olduğunu söylemektedir.

٦٥٠٧ـ (س ـ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : « كانت لي منزلة من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، لم تكن لأحد من الخلائق، فكنتُ [آتيه] كُلَّ سَحَرٍ ، فأقول : السلام عليك يا نبيَّ الله ، فإن تنحنح انصرفتُ إلى أهلي، وإلا دخلتُ عليه ». أخرجه النسائي.

**6.507-** Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edilmiştir:

---

[54] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3732.

"Benim, Rasûlullah (as.) katında, yaratıklardan hiç kimsenin sahip olamadığı bir mevkiim vardı. Her seher vakti kendisine gelir ve;

"- Esselâmu aleyke, ey Allah'ın elçisi!" derdim. Eğer öksürürse âileme dönerdim, yoksa da içeri girerdim."[55]

٦٥٠٨ـ (ت) ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « بعث النبيُّ صلى الله عليه وسلم ب[براءة] مع أبي بكر، ثم دعاه ، فقال : لا ينبغي لأحد أن يُبلِّغ هذا إلا رَجُل من أهلي ، فدعا عليًا ، فأعطاه إياها ». أخرجه الترمذي.

**6.508-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), Berâe (Tevbe) sûresini halka tebliğ etmek üzere Hz. Ebû Bekir'i göndermişti. Ancak hemen sonra kendisini çağırıp;

"- **Bunu, benim âilemden başka birinin tebliğ etmesi uygun olmaz**" dedi ve Hz. Ali'yi çağırarak bu görevi ona verdi."[56]

**İZAH**

Burada yeni nâzil olan **Tevbe** sûresindeki ahkâmı halka duyurmak üzere önce **Hz. Ebû Bekir**'e görev verildiği, ancak hemen arkasından bu işle **Hz. Ali**'nin görevlendirildiği belirtilmektedir. Gerekçe de, **Hz. Ali**'nin Rasûlullah'ın (as.) âilesinden olmasıdır.

**Tevbe** sûresinde, müşriklerle yapılan anlaşmanın geleceği, kendilerine yapılacak olan muamelenin mahiyeti, **Kâbe**'yi tavaf edip edemeyecekleri anlatılmaktadır. Dolayısıyla burada bir akdin ilanı veya bozulması söz konusudur. Arap geleneğine göre de, bir akdi, ancak onu yapan kişi veya onun âilesinden biri bozabilir veya değişiklik yapabilir. Hz. Peygamber de bu geleneğe uyarak kendi âile efradından saydığı **Hz. Ali**'ye bu görevi vermiştir. Nitekim 6493 nolu hadîste de Hz. Peygamber; **"Ali bendendir, ben de Ali'denim; dolayısıyla benim adıma işleri ancak ben ve Ali yerine getiririz"** buyurmakta idi.

---

[55] Nesaî, Sehv, 17.

[56] Tirmizî, Tefsîr, 10/3090.

٦٥٠٩ـ (ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « بعثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أبا بكر، وأمره أن ينادي بهؤلاء الكلمات ، ثم أتبعه عليًا فبينا أبو بكر ببعض الطريق ، إذْ سمع رُغَاء ناقة رسول الله صلى الله عليه وسلم القَصْواء ، فقام أبو بكر فَزِعا يظن أنه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فإذا عليٌّ ، فدفع إليه كتابا من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وأمرَ عليًّا أن ينادي بهؤلاء الكلمات - زاد رزين : فإنه لا ينبغي لأحد أن يبلِّغ عني إلا رجل من أهلي ، ثم اتفقا - فانطلقا، [فحجَّا] ، فقام عليٌّ أيام التشريق، ينادي: ذمَّةُ الله ورسوله بريئة من كل مشرك، فسيحوا في الأرض أربعة أشهر، ولا يَحُجَّنَّ بعد العام مشرك ، ولا يطوفنَّ بعد اليوم عُرْيَان ، ولا يدخل الجنة إلا نفس مؤمنة، قال: فكان عليٌّ ينادي بهؤلاء الكلمات ، فإذا عَيِيَ قام أبو بكر ، فنادى بها». أخرجه الترمذي.

**6.509-** Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hz. Ebû Bekir'i (hac emiri olarak) gönderdi ve kendisine aşağıdaki sözleri ilan etmesini emretti. Ama hemen arkasından Hz. Ali'yi gönderdi. Hz. Ebû Bekir daha yolda iken, birden Rasûlullah'ın (as.) devesi Kasva'nın sesini duydu ve gelenin Rasûlullah (as.) olduğunu zannederek telaşa kapıldı. Ama bir de baktı ki, gelen Ali imiş! Hz. Ali, kendisine Rasûlullah'dan (as.) bir mektup uzattı ve o sözleri halka ilan etme işini de Ali'ye verdi.

(**Rezîn**; Hz. Peygamber'in, **"Benim adıma yapılacak olan bir ilanı, ancak benim âilemden biri yapmalıdır!"** dediğini de ilâve etti. Sonra **Tirmizî**'nin rivâyeti ile birleşerek şöyle devam etti):

Ebû Bekir'le Ali birlikte gittiler, hac yaptılar. Sonra teşrîk günlerinde Hz. Ali, halka şu ilanı yaptı:

***"Allah ve Rasûlünün zimmeti, her müşrikten berîdir.*** *(Ey müşrikler)* ***bundan böyle bu ülkede dört ay süreyle gezip tozun! Ama artık bu seneden sonra hiçbir müşrik hac yapamayacaktır. Bugünden sonra hiç kimse çıplak olarak Kâbe'yi tavaf edemeyecektir. Cennete de ancak mü'min olanlar girecektir."***

Râvî dedi ki:

"Ali bu sözleri yüksek sesle halka ilan ediyor, o yorulunca da Ebû Bekir kalkıp aynı sözleri ilan ediyordu."[57]

İZAH

**"Allah ve Rasûlünün zimmeti, her müşrikten berîdir"** cümlesindeki "**zimmet**" kelimesi, ahd ve emân anlamındadır. Buna göre cümle, artık müşrikler hakkında Allah ve Rasûlünün bir emânı ve koruması yoktur anlamına gelir.

٦٥١٠ــ (ت ــ **أم عطية** رضي الله عنها) قالت : بعث النبيُّ صلى الله عليه وسلم جيشا فيهم عليّ ، قالت : فسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول [وهو رافع يديه] : « **اللهم لا تُمتني حتى تُرِيَني عليّا** ». أخرجه الترمذي.

**6.510-** Ümmü Atıyye şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), aralarında Hz. Ali'nin de bulunduğu bir askerî birliği yola çıkarmıştı. O sırada ellerini kaldırarak;

**"Allah'ım! Ali'yi tekrar bana göstermeden canımı alma!"** diye duâ ettiğini işittim."[58]

٦٥١١ــ (خ ــ **أبو إسحاق [السبيعي]** رحمه الله) قال : « سأل رجل البَرَاءَ - وأنا أسمع - قال : أشَهِدَ عليّ بدرا ؟ قال : [و] بارز ، وظاهر ». أخرجه البخاري.

**6.511-** Ebû İshak es-Sebîî şöyle dedi:

"Bir adam, Berâ' b. Âzib'e;

"- Ali Bedir savaşına katıldı mı?" diye sordu. Bunu söylerken ben de işitiyordum. Berâ';

"- Hem katıldı, hem mübâreze etti ve hem de yardım etti" dedi.[59]

---

[57] **Tirmizî**, Tefsir, 10/3091.

[58] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3737.

[59] **Buharî**, Meğâzî, 8.

**İZAH**

**İbn Hacer**'in de işaret ettiği gibi bu hadîs, sahâbî mürseline örnektir. Çünkü **Berâ,** kendisi **Bedir** savaşına katılmamıştı. Dolayısıyla **Hz. Ali**'nin durumunu bir başka sahâbîden duymuş olmalıdır.

**Mübâreze**, Arap geleneğine göre savaş başlamadan önce her iki ordudan cesur ve kahraman birer kişinin ortaya çıkarak vuruşmasıdır. Onların vuruşması ile de savaş başlardı. İşte hadîste de işaret edildiği üzere **Hz. Ali, Bedir** savaşına katıldığı gibi, İslâm ordusu adına mübâreze meydana ilk çıkanlardandı. O gün İslâm ordusu adına **Hz. Ali, Hz. Hamza** ve **Ubeyde b. el-Hâris** olmak üzere üç kişi mübâreze meydanına çıkmıştı. **Hz. Ali** ve **Hz. Hamza,** rakiplerini öldürmüşler, üstelik **Ubeyde**'nin rakibini öldürmesi için yardıma da gitmişlerdi.

**٦٥١٢ـ (ت ـ علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال: «كنتُ شاكيا، فمرَّ بي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأنا أقول: اللهم إن كانَ أَجلي قد حَضَرَ فأَرِحْني، وإنْ كان متأخِّرا، فارفعني، وإن كان بلاء فصبِّرني، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **كيف قلتَ ؟** فأعاد عليه [ما] قال، فضربه برجله ، وقال : **اللهم عافِه. أو اشْفِه** – شك شعبة – قال: فما اشتكيتُ وجعي بعدُ». أخرجه الترمذي.

**6.512-** Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi:

"Ben hastalanmıştım, Hz. Peygamber de bana gelmişti. O sırada ben;

"Ey Allah'ım; eğer ecelim geldi ise (canımı al da) beni rahatlat! Yok gelmedi ise benden bu hastalığı kaldır! Şayet bu bir belâ ise, bana sabır ver!" diye duâ ediyordum. Hz. Peygamber;

**"- Ne söyledin?"** diye sordu. Söylediklerini tekrarlayınca, Rasûlullah (as.) ayağıyla onu dürttü ve; *'Allah'ım, ona âfiyet ver!* – râvî Şu'be, veya şifâ ver, dedi diye şüphe etti-' diye duâ etti.

Hz. Ali der ki:

"Ondan hemen sonra hiçbir ağrım kalmadı."[60]

٦٥١٣ـ (م) ـ سهل بن سعد رضي الله عنه) قال : « استُعْمِلَ على المدينة رجل من آل مَرْوانَ ، قال : فدعا [سهلَ بن سعد ، فأمره أن يَشْتُم عليّا ، قال : فأبى سَهْلٌ ، فقال له: أمَّا إذا أبيتَ فقل] : لعنَ الله أبا التُّراب، فقال سَهْلٌ : ما كان لعليّ اسم أحبّ إليه من أبي التراب ، وإن كان ليفرحُ إذا دُعيَ بها ، فقال له : أخبرنا عن قصّته ، لِمَ سُمّيَ أبا التراب ؟ قال : جاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بيتَ فاطمة ، فلم يجدْ عليّا في البيت، فقال : أينَ ابنُ عمِّك ؟ قالت : كان بيني وبينه شيء ، فغاضَبَني ، فخرج ، فلم يَقِلْ عندي ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لإنسان : انظر أين هو ؟ فجاء ، فقال : يا رسولَ الله، هو في المسجد راقد ، فجاءه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وهو مضطجع ، قد سقط رداؤه عن شقّه ، فأصابه تراب ، فجعلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يمسحه عنه ويقول : قُم أبا التراب، قُم أبا التراب ». أخرجه مسلم، وقد أخرج هو والبخاري رواية أخرى، وقد ذُكِرَتْ في «كتاب الأسامي» من حرف الهمزة.

**6.513-** Sehl b. Sa'd anlatıyor:

Mervân âilesinden biri Medîne'ye vâli olmuştu. Sehl b. Sa'd'ı çağırarak, ona Hz. Ali'ye sövmesini emretti. Sehl, bu isteğe karşı çıktı. Vali;

"- Eğer bunu kabul etmezsen, bari *"Allah Ebû Turâb'a lanet etsin!"* de!" diye söyledi. Bunun üzerine Sehl şöyle dedi:

"- Ali'nin, Ebû Turâb'dan daha çok sevdiği bir ismi yoktu. En çok bu isimle çağrılmaktan hoşlanırdı."

Vali;

"- Bu ismin hikâyesini bize anlat! Neden Ebû Turâb ismini aldı?" deyince de şöyle söyledi:

"Rasûlullah (as.) Fatıma'nın evine gitmiş, ama Ali'yi evde bulamamıştı. Kızına;

**"- Amcanın oğlu nerede?"** diye sorunca, Fatıma;

---

[60] **Tirmizî,** Daavât, 112/3564.

"- Kendisiyle tartıştık, bana kızdı ve çıktı, kaylûle uykusuna benim yanımda yatmadı" dedi.

Sonra Hz. Peygamber, bir insanı;

**"- Şu Ali'ye bir bak, nerede?"** diye gönderir. Adam gelir ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Ali mescidde uyuyor" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber mescide gider. Ali yerde uzanmış yatıyordu, örtüsü bir tarafından düşmüş, üstü başı da toprağa bulanmıştı. Rasûlullah (as.) bir taraftan (yüzündeki) toprakları siliyor, diğer taraftan da;

**"- Kalk ya Ebâ Turâb! Kalk ya Ebâ Turâb!"** diyordu.[61]

### RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

**Buharî** ve **Müslim**'in müştereken tahric ettikleri diğer bir rivâyet de **Kitabu'l-Esâmî**'de geçmişti.[62]

### İZAH

**"Eğer bunu kabul etmezsen, bari** ***'Allah Ebû Turâb'a lanet etsin!'*** **de!"** cümlesi, açık açık **Ali**'nin ismini zikrederek onu tahkir edemiyorsan, bari **Ebû Turâb** diye üstü kapalı olarak onu lanetle, anlamındadır. Çünkü **Ali** denince herkes anlar, ama **Ebû Turâb**'ı herkes anlamayabilir. Bu itibarla sen açıktan **Ali**'yi zikretmekten kurtulmuş olursun, ama öbür taraftan yine de maksat hasıl olacak.

**٦٥١٤ــ (محمد بن كعب القرظي)** قال : « **افتخر طلحةُ** بن شيبة بن عبد الدار، وعباس بن **عبد** المطلب، وعلي بن أبي طالب، فقال **طلحةُ** : أنا صاحبُ البيت ، **ومعي مفتاحُه** - **وفي** رواية : **ومعي مفتاح** البيت - ولو أشاءُ بتُّ **فيه** ، **وقال عباس** : أنا صاحبُ السِّقاية ، ولو أشاء **بتُّ** في المسجد، وقال **عليّ: ما أدري** ما **تقولان** ؟ لقد صلّيتُ إلى القبلة ستّة **أشهر** قبل الناس، وأنا صاحبُ الجهاد، **فأنزل الله** تعالى: **{أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ** كَمَنْ آمَنَ **بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ** اللهِ **لا** يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللهِ ، **وَاللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ}** [التوبة: ١٩] ».

---

[61] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 4/38.
[62] Bkz., hadîs no: 154.

وفي رواية قال : « افتخرَ عليّ وعبَّاس وشيبة ، فقال عباس : أنا أسقي حاجَّ بيت الله، وقال شيبة : أنا أعْمُر مسجد الله، وقال عليّ : أنا هاجرتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأنزل [الله] تعالى هذه الآية ». أخرجه...

**6.514-** Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî anlatıyor:

"Talha b. Şeybe b. Abdüddâr[63], Abbas b. Abdülmuttalib ve Ali b. Ebî Tâlib birbirlerine karşı birtakım faziletlerle övünmeye başlamışlardı. Talha şöyle dedi:

"- Ben Kâbe'nin sahibiyim, onun anahtarı –bir rivâyette Kâbe'nin anahtarı- bendedir. İstesem, geceyi orada geçirebilirim."

Abbas da şöyle dedi:

"- Ben, Sikaye'nin sahibiyim. Dolayısıyla ben de istesem mescidde geceleyebilirim."

Hz. Ali de şöyle söyledi:

"- Sizler ne diyorsunuz, anlamıyorum? Ben, insanlardan altı ay önce kıbleye karşı namaz kıldım. Sonra ben cihâd ehliyim."

Bunun üzerine Yüce Allah; ***'Sizler hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram'ın bakımını, Allah'a ve âhiret gününe iman edip de Allah yolunda cihâd edenlerin** (ecri ile) **bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında eşit değildirler. Allah, zâlimler gürûhuna hidâyet vermez'***[64] âyetini indirdi."[65]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ali, Abbas ve Şeybe, birbirlerine karşı övünmeye başladırlar. Abbas;

"- Ben, hac için Allah'ın evine gelenlere su veririm" demişti. Şeybe;

---

[63] **Câmiu'l-Usûl**'de bu isim Talha b. Şeybe b. Abdüddâr şeklinde kaydedilmiş ise de, muhtemelen *"min"* harf-i cerrinin *"bin"* diye okunmasından kaynaklanan bir yanlışlık yapılmıştır. Doğrusu, Abdüddâr oğullarından Talha b. Şeybe olmalıdır.

[64] Tevbe, 19.

[65] **İbnu'l-Esîr**'in kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Rezîn'**in ziyâdelerindendir. Ayrıca bkz., **Taberî**, *Tefsir*, X, 96; **İbn Kesîr**, *Tefsîr*, II, 342.

"- Ben de Allah'ın mescidinin imarına bakarım" demiş, Ali de şöyle söylemişti:

"- Ben de Allah'ın Rasûlü ile birlikte hicret ettim."

Bunun üzerine Allah o âyeti indirdi."

**٦٥١٥ــ (عبد الله بن سلام رضي الله عنه)** قال : أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، ورَهْط من قومي، فقلنا : إن قومنا حَادُّونَا لما صدَّقْنا الله ورسوله ، وأقسموا لا يُكلّمونا ، فأنزل الله تعالى : {إِنَّما وَلِيُّكُمُ اللهُ وَرَسُولُهُ والَّذِينَ آمَنُوا} [المائدة: ٥٥] ثم أذَّن بلال لصلاة الظهر ، فقام الناس يُصَلُّون ، فمن بين ساجد وراكع وسائل ، إذا سائل يسأل ، فأعْطاه عليّ خاتمه ، وهو راكع ، فأخبر السائلُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقرأ علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « {إنَّما وَلِيُّكُمُ اللهُ وَرَسُولُهُ والَّذِينَ آمَنُوا ، الَّذِينَ يُقيمون الصلاةَ ، ويُؤْتُونَ الزَّكاةَ، وهم رَاكِعُونَ. وَمَن يَتَوَلَّ الله ورسولَهُ والذين آمنوا ، فَإِنَّ حزْبَ الله هُمُ الغَالِبُونَ} [المائدة: ٥٥ ، ٥٦] ». أخرجه...

**6.515-** Abdullah b. Selâm anlatıyor:

"Kabilemden bir gurup insanla birlikte Rasûlullah'a (as.) gittim:

"- Allah ve Rasûlünü tasdik ettiğimiz için kabilemiz bize karşı koydu ve bizimle konuşmamaya yemin etti" dedik. Bunun üzerine Yüce Allah; ***'Sizin dostunuz ancak Allah, Rasûlü ve iman edenlerdir'***[66] âyetini indirdi.

Sonra Bilâl, öğle namazı için ezân okudu. İnsanlar namazlarını kıldılar. İnsanların arasında rükû eden, secde eden ve dilenenler vardı. Bir dilenci istediği zaman, Hz. Ali rükûda olduğu halde ona yüzüğünü verdi. Dilenci bunu Rasûlullah'a (as.) anlatınca, Hz. Peygamber; ***'Sizin dostunuz ancak Allah, Rasûlü ve iman edenlerdir ki, onlar namaz kılarlar ve rükû halinde iken de zekât verirler. Allah'ı, Rasûlünü ve iman edenleri dost edinenler, işte onlar Allah'ın taraftarıdırlar ve onlar mutlaka gâliptirler'***[67] âyetini okudu."[68]

---

[66] Mâide, 55.

[67] Mâide, 55-56.

[68] **İbnu'l-Esîr**, bu rivâyetin kaynağına da işaret etmedi.

طلحة بن عبيد الله رضي الله عنه

## 6- TALHA B. UBEYDULLAH

٦٥١٦- (ت) ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنه) قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « مَنْ سَرَّهُ أن يَنْظُرَ إلى شهيد يمشي على وجه الأرض ، فلينظرْ إلى طلحة بن عبيد الله». أخرجه الترمذي.

**6.516-** Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Yeryüzünde yürüyen bir şehîdi görmek isteyen, Talha b. Ubeydullah'a baksın!"**[69]

### İZAH

**Tirmizî**'nin tahric ettiği bu rivâyet, zayıftır; zira senedinde **Salt b. Dînâr** adlı metrûk bir râvî bulunmaktadır. Ancak **Talha**'nın şehîd edilmesi olayı, tarihî açıdan doğrudur.

### TALHA B. UBEYDULLAH

Tam adı;, **Talha b. Ubeydullah b. Osman b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy el-Kuraşî et-Teymî el-Mekkî el-Medenî**'dir. Künyesi **Ebû Abdullah** ve **Ebû Muhammed**'dir.

İlk müslümanlardan, sağlığında cennetle müjdelenen sahabîlerdendir. **Hz. Osman**'ın halife seçiminde görev alan altı kişilik Şûrâ üyelerindendi.

Kureyşin âlim ve dâhîlerindendi. Ancak müslüman olduğu için baskıya maruz kalmıştı. Hz. Peygamberle birlikte katıldığı savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermişti. **Uhud**'da Rasûlullah'ın (as.) yanında kimsenin kalmadığı hengâmede **Sa'd** ile birlikte O'nu korumuş, vücudunun her tarafı yaralanmış, Hz. Peygamber de ona **"Talhatü'l-Hayr"** adını vermişti. Kendisi de erkeklik uzvuna varıncaya kadar yara almadık organının kalmadığını söylerdi. Hz.

---

[69] **Tirmizî**, Menâkıb, 22/3739.

Peygamber ona **Ğazvetu'l-Usre**'de "**Talhatu'l-Feyyâd**", **Hayber** savaşında da "**Talhatu'l-Cevâd**" adını vermişti.

Aşağıda da görüleceği üzere **Uhud'**da Rasûlullah'ı (as.) korurken aldığı darbelerle çolak kalmıştı. **Bedir** savaşı sırasında ticaret amacıyla **Şam'**da bulunduğu için **Bedir'**e katılamamıştı, ancak Hz. Peygamber ona hem ganimetten hisse ayırmış ve hem de **Bedir'**e katılanların alacağı mükâfatı kendisinin de alacağını haber vermişti.

**Hz. Osman'**ın vefat üzerine **Hz. Ali**'ye ilk bîat eden **Talha** idi.

**Talha b. Ubeydullah,** hicrî 36/656'da **Cemel** vakasında **Hz. Ali**'nin saflarında savaşırken **Mervan b. Hakem** tarafından oklanarak şehîd edilmiştir. Oğlu Muhammed de bu savaşta şehid edilmişti. **Talha**'nın kabri **Basra**'dadır.

Yukarıdaki rivâyette **Talha'**nın şehâdetinden bahsedilmektedir. Bu hadîsin vürûdundan yıllar sonra **Cemel** vakasında meydana gelen bu olay, mezkür rivâyeti doğrulamaktadır.

**Talha**, son derece cömert biriydi, cömertliği dillere destandı. Öldüğünde **Muâviye; "Şerîf, hamîd ve sahî olarak yaşadı, ama fakir olarak öldü"** demişti.

Kendisinden 38 hadîs rivâyet edilmiştir; bunların 2'si **Sahîhayn'**da, 2'si yalnız **Buharî'**de, 3'ü de yalnız **Müslim'**dedir.

**٦٥١٧**- (ت ــ **الزبير بن العوام** رضي الله عنه) : كان على النبيِّ صلى الله عليه وسلم دِرْعان يومَ أُحُد، فنهضَ إلى الصخرة ، فلم يستطِعْ ، فأقعدَ طلحة تحتَهُ ، وصَعِد النبيُّ صلى الله عليه وسلم حتى استوى على الصخرة ، قال : فسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **«أوْجَبَ طَلْحَةُ»**. أخرجه الترمذي.

**6.517-** Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyet edilmiştir:

"Uhud'da Rasûlullah'ın (as.) üzerinde iki zırh vardı. Bir ara bir kayanın üzerine çıkmaya çalıştı, ama gücü yetmedi; Talha'yı kendine

basamak yaparak kayaya çıktı. Ben, Rasûlullah'ın (as.); **'Talha** (cenneti) **hak etti'** dediğini işittim."[70]

٦٥١٨- (خ) — قيس بن أبي حازم رحمه الله قال : « رأيتُ يدَ طلحةَ التي وقَى بها النبيَّ صلى الله عليه وسلم قد شُلَّتْ » وفي رواية « رأيتُ يَدَ طلحةَ شَلاَّءَ وقَى بها النبيَّ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ أُحُدٍ». أخرجه البخاري.

**6.518-** Kays b. Ebî Hâzim'den rivâyet edilmiştir:

"Talha'nın Hz. Peygamber'i koruyan elini gördüm, eli çolak kalmıştı."[71]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet; "Talha'nm, Uhud savaşında Rasûlullah'ı (as.) koruyan çolak elini gördüm" şeklindedir.

Bunları **Buharî** tahric etti.

**İZAH**

**Talha b. Ubeydullah, Uhud** savaşında müslümanların bir ara dağıldıkları sırada Hz. Peygamber'in yanında kalan iki kişiden biridir. Kendisi müşriklerin saldırılarına karşı Rasûlullah'ı (as.) korumuş, hatta vücûdunu O'na kalkan yapmıştı. Atılan oklardan pek çok yara almış, kolu da bu yüzden çolak kalmıştı.

İşte yukarıdaki rivâyette, **Talha**'nın kolunun, **Uhud**'da Hz. Peygamber'i korurken çolak kaldığına işaret edilmektedir.

٦٥١٩- (خ م) — أبو عثمان النهدي رحمه الله قال : لم يبق مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم في بعض تلك الأيام - التي قاتل فيها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم — غيرُ طلحة وسعد ، عن حديثهما. أخرجه البخاري ومسلم.

**6.519-** Ebû Osman en-Nehdî şöyle dedi:

---

70 **Tirmizî**, Menâkıb, 22/3738.

71 **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 14; Meğâzî, 18.

"Rasûlullah'ın (as.) savaştığı günlerden birinde, yanında Talha ile Sa'd (b. Ebî Vakkas'tan) başka kimse yoktu. Bu, onların bana söylediği sözdür."[72]

**İZAH**

**"...Savaştığı günlerden birinde"** cümlesi ile **Uhud** savaşında İslâm ordusunun dağılmaya başladığı gün kastedilmektedir.

٦٥٢٠- (ت ــ **موسى بن طلحة وأخوه عيسى**) عن أبيهما : « أن **أصحابَ** رسولِ الله صلى الله عليه وسلم قالوا لأعرابيّ جَاهِل : سَلْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن **{قَضَى نَحْبَه}** [الأحزاب : الآية ٢٣] من هو ؟ وكانوا **لا يجترِئون على** مَسْألَتِهِ ، وكانوا يُوَقِّرونه **ويَهابُونَه** ، **فسأله الأعرابيُّ** ، **فأعرض** عنه ، ثم سأله ، **فأعرض عنه** ، قال طلحةُ : ثم طلعتُ من باب المسجد وعليَّ ثياب **خُضْر** ، فلما رآني رسولُ **الله صلى الله عليه وسلم** ، قال : **أين السائلُ عَمَّن قَضَى نَحْبَهُ** ؟ قال **الأعرابي** : أنا يا رسولَ الله ، فقال: **هذا** مِمَّن قَضَى **نَحْبَهُ**». أخرجه الترمذي.

وزاد **فيها رزين** - بعد قوله « **على مسألته** » - لما نزل **قوله تعالى** : **{يا أيها الذين آمنوا لا تسألوا عن أشياء إن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُم}** [المائدة : الآية ١٠١].

**6.520-** Musa b. Talha ve kardeşi İsa[73], babalarından şöyle rivâyet ediyorlar:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbı, câhil bir bedevîye;

"- Rasûlullah'a (as.) *'adağını ödedi'*[74] âyetinde kastedilenin kim olduğunu sor!" demişlerdi. Kendileri bizzat sormaya cesaret edemiyorlardı; çünkü O'na saygı duyuyorlar ve kendisinden

[72] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 14; Meğâzî, 18; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 6/47.

[73] **Ebû Muhammed, İsa b. Talha b. Ubeydullah el-Huresî et-Teymî el-Medenî:** ö. 100/718. Medîneli meşhur tâbiîlerdendir. Babasını, Ebû Hureyre'yi ve İbn Ömer'i dinledi. Kendisinden Zührî ve diğer ulema rivâyet etti. Sika muhaddislerdendir. Fazi,leti ve cömertliğiyle ünlüdür.

[74] Ahzâb, 23.

çekiniyorlardı. Bedevî gidip sordu. Hz. Peygamber yüzünü çevirdi. Sonra tekrar sordu, yine yüzünü çevirdi.

Talha der ki:

"Ben, üzerimde yeşil bir elbise olduğu halde mescidin kapısında görününce, Hz. Peygamber;

**"- Adağını ödeyenin kim olduğunu soran nerede?"** diye sordu. Bedevî;

"- Benim ey Allah'ın Rasûlü!" deyince;

**"- İşte şu adam, adağını ödeyenlerdendir"** buyurdu.[75]

## RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

"...Sormaktan çekiniyorlardı" cümlesinden sonra, **Rezîn** şu ilâveyi yaptı:

"Çünkü Yüce Allah, ***'Ey iman edenler, açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın!'***[76] âyetini indirmişti."

## İZAH

Âyette geçen ***"nahb"*** kelimesi, adak anlamına gelir. Ancak burada, Allah'a verdiği sözdeki sadakati kastedilmektedir. Bu sözden maksat da, ölümü pahasına dahi olsa Rasûlullah'ın (as.) yanından ayrılmayacağına dair taahhüdüdür. İşte **Talha**, bu sözünde sadık kalmış, herkes canının telaşına düştüğü sırada, ölümü göze alarak Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştı.

**٦٥٢١**- (ت ــ **موسى بن طلحة** رحمه الله) قال: **دخلتُ** على معاويــة **فقــال**: ألا أُبشِّرُكَ ؟ قلتُ : بلى، قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**طَلْحَةُ ممن قَضَى نَحْبَهُ**». أخرجه الترمذي.

**6.521-** Musa b. Talha şöyle dedi:

"Muâviye'nin yanına girdim, bana;

---

[75] **Tirmizî**, Menâkıb, 22/3742.

[76] Mâide, 101.

"- Sana bir müjde vereyim mi?" dedi.

"- Ver!" deyince de;

"- Rasûlullah'ın (as.); *'Talha adağını yerine getirenlerdendir'* dediğini duydum" dedi.[77]

الزبير بن العوام رضي الله عنه

## 7- ZÜBEYR B. AVVÂM

٦٥٢٢- (ت) ــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إن لكل نبي حواريًا ، وإن حواريَّ الزبيرُ بنُ العوَّامِ ». أخرجه الترمذي.

**6.522-** Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Şüphesiz her Peygamber'in bir havârisi vardır; benim havârim de Zübeyr b. Avvâm'dır."**[78]

### İZAH

**Havârî,** yardımcı, seçkin kişi, kusursuz insan, samimi arkadaş, güvenilir dost anlamına gelir. Bu kelime, *"Hâre"* fiilinden türetilmiştir ve fiilin lügat anlamı, yıkamak, beyazlatmak, temizlemektir. **İbnu'l-Esîr, Hz. İsa**'nın ashâbına **Havârî** denmesini, onların çamaşırcı olmalarına bağlar. Ama bu ismi, **Hz. İsa**'ya tâbi olup O'na yardımcı olmaya başladıklarında aldıklarına da işaret eder. Ancak her şeye rağmen bu kelime daha çok yardımcı anlamında kullanılagelmiştir.

### ZÜBEYR B. AVVÂM

Tam adı; **Zübeyr b. Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy b. Kilâb**'dır. Künyesi **Ebû Abdullah**'dır.

---

[77] **Tirmizî,** Menâkıb, 24/3740.

[78] **Tirmizî,** Menâkıb, 24/3744.

**"Rasûlullah'ın (as.) havârisi"** olarak marûftur. **Zübeyr**'in bu ünvanı almasına yol açan olay şudur: Rivâyete göre Hz. Peygamber, bundan sonraki hadîste belirtildiği üzere **Hendek** savaşı sırasında **Benû Kureyza** Yahudilerinin faaliyetleri hakkında bilgi toplamak ihtiyacını duyar ve bunu kimin yapabileceğini tekrar tekrar sorunca, her seferinde **Zübeyr** samimi bir arzu ile bu tehlikeli göreve tâlip olur. İşte Hz. Peygamber, onun bu samimi yardım talebi üzerine bu sözü söylemiştir.

**Zübeyr**, yaş itibariyle **Hz. Ali**'nin emsâlidir. Hz. Peygamber'in halası **Safiyye bint Abdülmuttalib**'in oğludur, babası da **Hz. Hatice**'nin kardeşi **Avvâm b. Huveylid**'dir. **Hz. Âişe**'nin kızkardeşi **Esmâ**'nın da kocasıdır. İlk müslümanlardandır, beşinci kişi olarak İslâm'a girmişti ve o sırada henüz çocuk yaşta idi. **Hz. Ebû Bekir**'in delâletiyle müslüman olduğu rivâyet edilir.

**Habeşistan** ve **Medîne** hicretlerine katılmıştır. Sağlığında cennetle müjdelenmiş sahâbelerdendir. **Hz. Ömer**'den sonra halife seçiminde kurulan altı kişilik Şûrâ'nın üyesiydi. İslâm adına ilk defa kılıcını sıyıran kahramandır. Henüz 12 yaşında bulunduğu sırada, **Mekke**'de Hz. Peygamber'in müşrikler tarafından yakalandığı söylentisi kulağına gelince hemen kılıcını çekerek meydana atılmıştı.

**Zübeyr** büyük bir kahramandı, son derece cesurdu. Vücudunda yara izi bulunmayan uzvu yoktu. **Bedir** dahil bütün savaşlara katılmıştı; hatta Hz. Peygamber'in, **Bedir**'de meleklerin **Zübeyr** sûretinde savaşa katıldıklarını söylediği de rivâyet edilir.

**Hz. Âişe; "Zübeyr ve Ebû Bekir'in; *'Yaralandıktan sonra da yine Allah ve Rasûlünün çağrısına koşanlar ve hele onlardan iyilik edip kötülükten sakınanlar için çok büyük bir mükâfat vardır'*[79] âyetinde övülen kişilerden idiler"** der.

**Uhud**'da müşrikler zafer kazandık edâsıyla dönerlerken, Hz. Peygamber; **"Bizim hala güçlü olduğumuzu göstermek üzere şu müşrikleri kim kovalar?"** dediğinde, **Ebû Bekir** ve **Zübeyr** öne atılarak yetmiş kişilik bir kuvvetle müşrikleri kovalamışlardı. Bunun

---

[79] Âli İmrân, 172.

üzerine de Allah; *"Onlar, kendilerine hiçbir keder dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve kazançla döndüler"*[80] buyurmuştu.

**Zübeyr**'in çok uzun boylu biri olduğu, bir hayvana bindiğinde bile ayaklarının yere değidiği rivâyet edilir.

**Zübeyr,** hicrî 36'da (milâdî 656) **Cemel**'de savaşmadan ayrıldığında **Umeyr b. Cürmüz, Fedâle b. Hâbis ve Nufey'** adında bir gurup tarafından tuzağa düşürülerek şehîd edildi. Kendisi **Cemel** savaşı başlarken **Hz. Ali**'ye gitmiş ve yanlış yaptığını söyleyerek ordudan ayrılmıştı. Bilahare **Zübeyr**'in kesik başını getirerek ödül bekleyen bedevîlere **Hz. Ali**; **"Cehennemdeki yerine hazırlan ey bedevî! Çünkü Allah'ın Rasûlü (as.) bana, *'Zübeyr'in katili cehennemdedir'* demişti"** der.

Ashâbın ileri gelenlerinden olmasına rağmen **Zübeyr**, çok az hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden sadece 38 hadîs rivâyet edilmiştir. **Sahîhayn**'da sadece 2, yalnız **Buharî**'de 4, yalnız **Müslim**'de de bir hadîsi bulunmaktadır. Az rivâyet etmesinin sebebi sorulduğunda, gerekçe olarak; *"men kezebe..."* hadîsini göstermişti.

٦٥٢٣- (خ م ت) ـــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوم الأحزاب : « **مَنْ يأتينا بخبر القوم ؟ فقال الزُّبَيْرُ** : أنا ، ثم قال : **من يأتينا بخبر القوم ؟ فقال الزُّبَيْرُ** : أنا ، ثم قال في الثالثة : **إنَّ لكلِّ نبيٍّ حواريًا ، وإن حَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ** ».

وفي رواية قال : « نَدَبَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الناسَ يوم الخندق ، فانتَدَب الزبيرُ ثلاثًا... » وذكره. أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

**6.523-** Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber Ahzâb (Hendek savaşı) günü;

"- **Düşman ordusunun haberlerini bize kim getirebilir?"** diye sordu. Zübeyr, hemen atıldı ve;

"- Ben!" dedi. Rasûlullah (as.) tekrar;

---

[80] Âli İmrân, 174.

**"- Düşman ordusunun haberlerini bize kim getirebilir?"** diye sordu. Zübeyr yine;

"- Ben!" diye tekrarladı. Üçüncü seferinde Hz. Peygamber;

**"- Şüphesiz her Peygamber'in bir havârîsi vardır, benim havârim de Zübeyr'dir"** buyurdu.[81]

**RİVÂYETLER**

Bir rivâyette de;

"Hendek savaşında Rasûlullah (as.), insanları bir hizmete davet etti, üç keresinde de Zübeyr hemen göreve tâlip oldu..." diyerek aynı hadîsi zikretti.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

**٦٥٢٤- (خ م ت ـ عبد الله بن الزبير** رضي الله عنهما) قال : «كنتُ يوم الأحزاب **جُعلتُ أنا وعمرُ بنُ أبي** سلمةَ مع النساءِ - **يعني نسوةَ النبيِّ** صلى الله عليه وسلم - **في** أُطُمِ حَسَّان بنِ ثابت، **فنظرتُ** ، **فإذا أنا بالزبير على** فرسه **يختلف** إلى **بني قريظة** ، **فلما** رجع قلتُ : **يا** أبتِ ، رأيتُكَ **تختلف؟ قال : وهل رأيتني** يا بنيَّ ؟ قلتُ : نعم ، قال: كان رسولُ الله **صلى الله عليه وسلم قال** : **من يأتي بني** قُريظة **فيأتيني بخبرهم** ؟ فانطلقتُ ، **فلما رَجَعتُ جمعَ لي** رسولُ **الله** صلى **الله عليه** وسلم أبويه ، **قال : فداك** أبي وأمي » وفي **رواية** « في **أُطُمِ** حَسان ، **فكان** يُطأطئ لي مرة فأنظر ، وأُطأطئ له مرة **فينظر**... » **وذَكَرَهُ. أخرجه البخاري ومسلم.**

**وأخرج منه الترمذي قال: « جمع لي رسولُ الله صلى الله** عليه وسلم **أبويه يوم** قريظة ، **فقال: بأبي وأمّي».**

**6.524-** Abdullah b. Zübeyr anlatıyor:

"Ahzâb (Hendek savaşı) gününde ben ve Ömer b. Ebî Seleme, kadınlarla, yani Hz. Peygamber'in kadınlarıyla birlikte Hassân b. Sâbit'in yüksek evinde idik. Aşağıya bir baktım ki, (babam) Zübeyr atına binmiş, Benû Kureyza kabilesi arasında dolaşıyor. Dönünce kendisine;

---

[81] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 13; Cihâd, 40, 41, 135; Meğâzî, 29; Ahbâru'l-Âhâd, 2; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 6/48; **Tirmizî**, Menâkıb, 25/3745.

"- Babacığım, savaşta dolaştığını gördüm" dedim.

"- Beni gördün mü yavrucuğum?" diye sordu.

"- Evet" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi:

"- Rasûlullah (as.); **'Benû Kureyza'nın arasına gidip onların haberlerini bana kim getirebilir?'** diye sormuştu. Ben hemen atıldım. Dönünce de, Hz. Peygamber anne ve babasını benim için cem ederek **'Anam babam sana fedâ olsun!'** buyurdu."[82]

**RİVÂYETLER**

Bir rivâyette; "...Hassân'ın evinde idik; bazen o (Ömer b. Ebî Seleme) başını eğer ben dışarıya bakardım, bazen ben başımı eğer o dışarıya bakardı..." diyerek aynı hadîsi zikreder.

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti ise, sadece; "Hz. Peygamber Kureyza günü anne ve babasını benim için cem ederek ***'Anam babam sana fedâ olsun!'*** buyurdu" şeklindedir.

**٦٥٢٥- (ت — عروة بن الزبير** رحمه الله) قال: «أوصى الزبيرُ إلى ابنه عبد الله صَبيحةَ يومِ الجمل فقال: ما مِنّي عُضْوٌ إلا وقد جُرِحَ مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، حتى انتهى ذلك مني إلى الفرج» أخرجه الترمذي.

**6.525-** Urve b. Zübeyr şöyle dedi:

"Zübeyr, Cemel vak'asının sabahında oğlu Abdullah'a;

"- Rasûlullah'la (as.) birlikte katıldığım savaşlarda yaralanmamış hiçbir uzvum kalmadı; hatta avret uzuvlarıma varıncaya kadar!" diye haber verdi.[83]

**٦٥٢٦- (خ — عروة بن الزبير** رحمه الله) قال: «أخبرني مَرْوانُ بنُ الحكم قال: أصاب عثمانَ رُعاف شديد، سَنَةَ الرُّعَافِ حتى حَبَسَهُ عن الحج، وأوصى فدخل عليه رَجُلٌ من قريش، فقال: استَخْلِفْ، قال: نعم، قال: ومَنْ؟ فسكتَ فدخل عليه رَجُلٌ آخرُ فقال:

---

[82] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 13; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 6/49; **Tirmizî**, Menâkıb, 23/3743.

[83] **Tirmizî**, Menâkıb, 25/3746.

استخلفْ، فقال عثمان: أوَ قالوه ؟ قال: نعم، قال: ومَنْ هو؟ فسكتَ، قال: فلعلهم قـالوا : الزبيرَ ؟ قال: نَعَم ، قال : أمَا والذي نفسي بيده ، إنه لخيرُهم ما علمتُ ، وإنْ كان لأحَـبَّهم إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري.

**6.526-** Urve b. Zübeyr şöyle anlatır:

"Mervân b. el-Hakem bana şöyle anlattı:

"*Ruâf* yılında Hz. Osman'a *ruâf* hastalığına yakalanınca, o yıl hacca gidemedi. Bunun üzerine (ölüm endişesiyle) bazı vasiyetlerde bulundu. Bir ara yanına Kureyş'ten bir adam geldi ve;

"- Yerine bir Halife tayin et!" dedi. Hz. Osman;

"- Herkes böyle mi söylüyor?" diye sordu.[84] Adam;

"- Evet" dedi.

"- Kimi tayin edeceksin?" diye sorunca, adam sustu.

Bir müddet sonra başka bir adam –zannediyorum el-Hâris b. el-Hakem- yanına geldi ve o da;

"- Yerine bir Halife tayin et!" diye söyledi. Hz. Osman yine;

"- Herkes böyle mi söylüyor?" diye sordu. Adam;

"- Evet" dedi.

"- Kimi tayin etmemi istiyorlar?" diye sorunca, adam sustu. Hz. Osman;

"- Belki de Zübeyr'i istiyorlar?" diye sorunca, adam;

"- Evet" dedi. O zaman Hz. Osman şunu söyledi:

"- Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki Zübeyr, benim bildiğim insanların en hayırlısıdır. Aynı zamanda o, Rasûlullah'a (as.) da insanların en sevgili olanı idi."[85]

## İZAH

Hadîste adı geçen ***ruâf*** salgınının mahiyeti hakkında kaynaklarda yeterli malumat bulamadık. Yalnız ***ruâf***, burundan akan kan şeklinde kendini gösteren bir hastalık olduğu bilinmektedir.

Hadîste sözü edilen bu hastalık hicrî 31 yılında vuku bulmuştur.

---

[84] Muhtemelen bir matbaa hatası olarak **Câmiu'l-Usûl**'de bu cümle yoktur. Ancak **Buharî**'de bu cümle yer almaktadır, biz de tercümede **Buharî**'yi esas aldık.

[85] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 13.

٦٥٢٧- (خ ـ **عروة بن الزبير** رحمه الله) قال : « كان في الزبير ثلاث ضَـرَبات ، **إحداهن** في عاتقه ، إن كنتُ **لأُدْخِلُ** أصابعي **فيها** ، ألعبُ بها وأنا **صغير** ، قال له أصـحابُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم يوم **اليَرْمُوك** : ألا تَشُدُّ فنشدَّ معك ؟ قال : **إني** إن شَـدَدْتُ **كذبتم**،**قالوا** : لا نفعل ، **فحمل** عليهم ، حتى شَقَّ صفوفهم فجاوزهم ، وما معه أحـد ، ثم رجع **مقبلا** ، [فأخذوا بلجامه] فضربوه ضربتين على عاتقه ، **بينهما** ضربة **ضُرِبَها يَوْمَ بَدْرٍ** ، قال **عروة** : وكان **معه** عبدُ الله [بن الزبير] يوم اليرموك وهو ابنُ **عشرِ سنين** ، فحمله على **فرس** ، ووكّل به **رجلا** ». أخرجه البخاري.

**6.527-** Urve b. ez-Zübeyr anlatıyor:

"Zübeyr'de üç yara izi vardı: Biri boynunda; ben küçükken oraya parmaklarımı sokarak oynardım. Yermük savaşında Rasûlullah'ın (as.) ashâbı ona;

"- Düşmana şiddetli bir saldırı başlatsan da, biz de arkandan gelsek!" dediler. O da;

"- Ben düşmana saldırsam, siz sözünüzde durup arkamdan gelmezsiniz" dedi. Ashâb;

"- Hayır, öyle yapmayız!" cevabını verdiler. Bunun üzerine Zübeyr, düşmana şiddetli bir saldırı gerçekleştirdi, hatta düşman saflarını yarıp geçti. Ama arkasından kimse gelmedi. Sonra geriye döndü, o sırada düşman askerleri atının yularından tuttular ve boynuna kuvvetli iki darbe indirdiler. Bu iki darbe arasında da Bedir savaşında aldığı bir darbe vardı.

Urve dedi ki:

"Yermük savaşında oğlu Abdullah da yanında idi. O gün Abdullah, henüz on yaşında idi. Abdullah'ı ata bindirdi, kendisine bir de muhafız verdi."[86]

٦٥٢٨- (خ ـ **عروة بن الزبير** رحمه الله) قال : قال لي عبدُ الملك بنُ مَرْوَان، حـين **قُتِلَ** عبدُ الله «يا عُروة ، هل **تَعْرِفُ سيفَ** الزبير ؟ قلتُ: **نعم**، قال: فما فيه ؟ قلت : [فيه] فَلَّة **فُلَّها يوم** بدر ، قال: صدقتَ: بِهِنَّ **فُلُولٌ مِنْ قِرَاعِ الكَتَائِبِ**. ثم رده **على عروة** ، قال هشامُ:

[86] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 13; Meğâzî, 8.

فأقمناه [بيننا] بثلاثة آلاف، فأخذه بعضنا، ووددت أني كنتُ أخذتُه ، وكان عليَّ بعضُهُ ».

أخرجه البخاري.

**6.528-** Yine Urve b. ez-Zübeyr anlatıyor:

"Abdülmelik b. Mervân[87], (kardeşim) Abdullah (b. Zübeyr) öldürüldüğü zaman bana;

"- Ya Urve; (baban) Zübeyr'in kılıcını tanıyor musun?" diye sordu.

"- Evet" dedim.

"- Nasıl bir kılıçtır?" deyince;

"- Onun ucunda bir kırık vardı, Bedir savaşı sırasında kırılmıştı" dedim.

"- Doğru söyledin" dedi, sonra (Nâbiğa'nın) şu beytini okudu:

*"Onlarda bir ayıp yoktur; ancak onların kılıçları, orduları kırıp geçirmekten kırılmıştı."*

Sonra Abdülmelik kılıcı Urve'ye verdi.

Hişâm dedi ki:

"Biz, o kılıca aramızda üç bin (dirhem) kıymet biçmiştik. Onu âilemizden biri aldı. Onu ben almış olmayı çok arzu ederdim. Ama âilemizden bazılarının yükü benim üzerimde idi (onun için alamadım)."[88]

---

[87] **Ebû'l-Velîd, Abdülmelik b. Mervân b. el-Hakem b. Ebî'l-Âs el-Kureşî el-Emevî**: ö. 85/705. Tâbiîlerdendir. Emevî sülalesindendir, henüz on yaşında iken Hz. Osman'a yapılan saldırıyı görmüştü. Bir ara **Medîne** valiliği yapmıştı. Halife Mervân'ın 65/685'te ölümü üzerine tahta geçti ve yirmi halifelik yaptı. Başlangıçta halifeliğini yalnız **Suriye** ve **Mısır** tanımıştı; **Hicaz, Irak** ve diğer bölgeler Abdullah b. Zübeyr'e bağlı idi. İbn zübeyr'in Haccâc tarafından öldürülmesiyle bütün bölgeleri itaat altına aldı. Onun döneminde Hâricîler ayaklanmış, **Kûfe**'de Muhtar es-Sekafî isyanı patlamış, her tarafta iç isyanlar başlamıştı. Neticede bunları önemli ölçüde bastırmayı başardı. Kendisinden sonra dört oğlu da halifelik yaptığı için **Ebû'l-mulûk**, yani kralların babası denirdi. İlk defa sikke bastırmış, Arapça'yı resmi dil yapmıştı.

[88] **Buharî**, Meğâzî, 8. Yalnız **"Âilemden bazılarının yükü..."** diye başlayan son cümle **Buharî**'de yoktur.

سعد بن أبي وقاص

## 8- SA'D B. EBÎ VAKKAS

٦٥٢٩- (خ م ت) ـ سعيد بن المسيب رحمه الله قال : سمعتُ سعدا يقول : « جمع لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أبوَيْه يوم أُحُد ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

**6.529-** Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edilmiştir:

Sa'd (b. Ebî Vakkas'ın) şöyle dediğini işittim:

"Uhud savaşında Rasûlullah (as.), anne babasını benim için cem etti."[89]

### İZAH

**Sa'd,** bu sözle Rasûlullah'ın (as.) kendisine; **"Anam babam sana fedâ olsun"** dediğine işaret etmektedir.

Yukarıda da geçtiği üzere Hz. Peygamber bu cümleyi, **Zübeyr b. Avvâm** için de kullanmıştı, ama **Hz. Ali**'nin onu duymamış olması mümkündür.

### SA'D B. EBÎ VAKKAS

Tam adı; **Sa'd b. Mâlik** (Ebî Vakkas) **b. Üheyb b. Abdimenâf b. Zühre b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy el-Kuraşî ez-Zührî el-Mekkî**'dir. Künyesi **Ebû İshak'**tır.

**Sa'd b. Ebî Vakkas,** cennetle müjdelenen sahabîlerdendir ve onların en son vefat edenidir. **Hz. Ebû Bekir'**in delâletiyle henüz 17 yaşında iken ve altıncı kişi olarak İslâm'a girmişti.

**Bedir** dahil bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında bulundu. Kendisine **"İslâm'ın süvarisi"** denirdi. **Uhud**'da, **Talha b. Ubeydullah'**la birlikte Rasûlullah'ı (as.) düşman taarruzundan korumuştu. Hz. Peygamber'i aralarına alarak muhafaza etmişlerdi. Allah yolunda ilk ok atan kişi olarak bilinir. **Mekke**'de kendisine

---

[89] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 15; Meğâzî, 18; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 5/42; **Tirmizî**, Menâkıb, 27/3754.

hakaret eden müşrik birinin kafasını yararak, İslâm adına ilk defa kan akıtmak da ona nasip olmuştur. **Hz. Ömer** döneminde ordu komutanlığı yapmış, **Kadisiye** zaferini kazanmıştı. **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** dönemlerinde **Kûfe Emîri** idi. **Kûfe** şehrinin kurulmasını da o gerçekleştirmişti.

**Kadisiye'de** Başkomutandı. **Irak, Celûla** ve **Medayin'**in fethini gerçekleştirmişti.

**Hz. Ömer'**in vefatı üzerine yeni Halife'nin seçimini yapacak olan altı kişilik şûrâ üyelerinden biri idi.

**Hz. Osman'**nın şehid edilmesinden sonra meydana gelen ihtilaflarda tarafsızlığını korumuştu. Ne **Cemel**, ne **Sıffîn** ve ne de **Tahkîm** olaylarına katılmadı.

Duâsı makbul biriydi, hatta Hz. Peygamber ona, duâsının makbul olması için duâ etmişti. *"Sabah-akşam Rablerine duâ edenleri sakın yanından kovma!"*[90] âyetinin, **İbn Mes'ûd** ve kendisinin de aralarında bulunduğu altı kişi hakkında nâzil olduğunu söylerdi.

Hicrî 55 (milâdî 675) yılında **Medîne** yakınlarında **Akîk** mevkiinde vefat etti, namazını da **Medîne** valisi **Mervân** kıldırdı ve **Bakî** mezarlığına defnedildi. Aşere-i mübeşşereden en son vefat eden odur. Ölümü sırasında oğlu **Mus'ab**, başını kucağına almış ağlıyordu, bir ara **Sa'd** başını kaldırarak; **"Ağlama yavrum, Allah babana asla azap etmeyecek!"** demiş ve **Bedir'**de müşriklerle savaşırken giydiği eskimiş cübbesi ile kefenlenmesini vasiyet etmişti.

Kendisinden 271 hadîs rivâyet edildi; bunlardan 15 tanesi **Sahihayn'**da, 5 tanesi yalnız **Buharî'**de, 5 tanesi de yalnız **Müslim'**dedir.

**٦٥٣٠- (خ م ت ــ علي بن أبي** طالب رضي الله عنه) قال : « ما سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يُفَدّي أحدا غيرَ سعد بن أبي وقاص ، سمعته يوم أحد يقول : **ارْمِ ، فداك أبي وأمّي** ».

[90] En'âm, 52.

وفي رواية «ما سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم جمع أبويه لأحد إلا لسعد بن مالك...» الحديث. أخرجه البخاري ومسلم. وزاد الترمذي في آخره « وقال له : ارم ، أيُّها الغلامُ الحَزَوَّرُ ».

**6.530-** Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.), Sa'd b. Ebî Vakkas'dan gayrı hiç kimse için "...sana fedâ olsun!" lafını kullandığını duymadım. Bunu da Sa'd'a, Uhud savaşında;

**"- At, anam babam sana fedâ olsun!"** şeklinde söylemişti.[91]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet; "Sa'd b. Mâlik müstesnâ, Rasûlullah'ın (as.) hiç kimse için anne babasını cem ettiğini duymadım..." şeklindedir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî**'nin rivâyetinde, hadîsin sonunda; **"At, ey kahraman delikanlı!"** dediği ilâve edilir.

**٦٥٣١-** (خ) — **سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) قال : « رأيتني وأنا ثالث الإسلام ».

وفي رواية « ما أسلم أحد إلا في اليوم الذي أسلمتُ [فيه] ، ولقد مكثت سبعة أيام ، وإني لثالث الإسلام». أخرجه البخاري.

**6.531-** Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle dedi:

"Ben, İslâm'a girenlerin üçüncüsüyüm."[92]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette şöyle dedi:

"Benim İslâm'a girdiğim günde, başka kimse müslüman olmadı. Ben, İslâm'a girenlerin üçüncüsü olarak yedi gün bekledim."

---

[91] **Buharî**, Meğâzî, 18; Cihâd, 80; Edeb, 103; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 5/41; **Tirmizî**, Menâkıb, 27/3755.

[92] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 15.

### İZAH

**"...Yedi gün bekledim"** cümlesi, yedi gün zarfında başka kimse müslüman olmadı anlamındadır.

**Sa'd b. Ebî Vakkas'**ın, İslâm'a giren üçüncü kişi olduğu ifadesi, mutlak olarak ele alındığında gerçeği yansıtmaz. Zira ondan önce müslüman olan başkaları vardır. Bu bakımdan bu söz, mükelleflik çağına gelmiş, erkek ve hürlerden diye kayıtlandığı takdirde doğru olur. Çünkü bu şartlara sahip olarak kendisinden önce müslüman olan, sadece **Hz. Ebû Bekir** ile **Zübeyr b. Avvâm'**dır.

Bu ifâdeyi, **Sa'd'**ın, Rasûlullah (as.) ile **Hz. Ebû Bekir'**den başka müslüman olan kimseden haberdar olmadığına dayanarak söylediğine de hamledilmiştir.

**٦٥٣٢**- (ت ـــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال: كنتُ جالسا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم **فأقبل** سعد **إلى** رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**هذا خالي، فليُرِنِي امْرؤ خَالَهُ**». أخرجه الترمذي ، وقال : كان سعد **من بني** زُهرة ، وكانت أمُّ النبيِّ صلى **الله عليه** وسلم من بني زهرة ، فلذلك قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم « **هذا خالي** ».

**6.532-** Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte otururken **Sa'd** çıkageldi. Hz. Peygamber;

**"- Bu, benim dayımdır. Kimin böyle bir dayısı varsa, bana göstersin!"** dedi.[93]

### İZAH

**Sa'd b. Ebî Vakkas, Benû Zühre** kabilesindendir. Rasûlullah'ın (as.) annesi de bu kabileye mensuptu. Bu bakımdan Hz. Peygamber, **Sa'd'**a; **"Dayım"** diye hitap etmiştir.

---

[93] **Tirmizî**, Menâkıb, 27/3752.

**٦٥٣٣-** (م ت ـــ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال: «أُنزلت فيَّ أربعُ آيات من القرآن، قال: حَلَفتْ أمُّ سَعْد أن لا تكلّمه أبدا حتى يَكفُر بدينه، ولا تأكلَ ولا تشربَ ، قالت: زعمتَ أن الله وصَّاكَ بوالديك فأنا أمُّك، وأنا آمرُك بهذا، قال: مكثتْ ثلاثا حتى غُشيَ عليها من الجَهد فقام ابن لها يقال له: عُمارة، فسقاها فجعلت تدعو على سعد فأنزل الله عز وجل في القرآن هذه الآية {ووصينا الإنسان بوالديه حُسنا} [العنكبوت: الآية ٨] {وإن جاهداك على أن تشرك بي ما ليس لك به علم فلا تطعهما وصاحبهما في الدنيا معروفا} [لقمان: الآية ١٥] قال: وأصاب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم غنيمة عظيمة فإذا فيها سيف، فأخذتُه، فأتيتُ به رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فقلتُ: نَفّلني هذا السيف فأنا مَنْ قد علمتَ حالَه فقال: رُدَّه [من] حيث أخذتَه، فانطلقتُ حتى [إذا] أردتُ أن ألقيه في القَبَض، لامتني نفسي فرجعتُ إليه، فقلتُ: أعْطنيه، قال: فشدَّ لي صَوْتَه: رُدَّهُ من حيث أخذتَهُ، قال: فأنزل الله عزَّ وجلَّ {يسألونك عن الأنفال} [الأنفال: الآية ١] ومرضتُ فأرسلتُ إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فأتاني فقلتُ: دَعْني أقْسم مالي حيث شئتُ، قال: فأبى، قلتُ: فالنصفُ، قال: فأبى ،قلتُ: فالثلث ، قال : فسكت فكان بعدُ الثلث جائزا، قال: وأتيتُ على نَفَر من الأنصار والمهاجرين، فقالوا: تعالَ نُطْعمك ، ونسقيكَ خمرا- وذلك قبل أن تحرَّم الخمر - قال : فأتيتُهم في حَشّ - والحشُّ: البستان - فإذا رأس جَزور مشويّ عندهم، وزِقّ من خمر، فأكلتُ وشربتُ معهم، قال: فذُكرت الأنصار والمهاجرون عندهم، فقلتُ: المهاجرون خير من الأنصار، قال: فأخذ رجل أحد لَحْيي الرأس ، فضربني به ، فجَرح أنفي، فأتيتُ رسولَ الله - صلى الله عليه وسلم- فأخبرتُه ، فأنزل الله فيَّ - يعني نفسه - شأنَ الخمر {إنما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان}» [المائدة : الآية ٩٠].

وفي رواية في قصة أم سعد « فكانوا إذا أرادوا أن يطعموها شَجَروا فاها بعصا ثم أوْجَرُوها».

وفي آخرها « فضرب به أنف سَعْد ففزره ، فكان أنف سعد مفزورا ». أخرجه مسلم.

واختصره الترمذي قال : نزلت فيَّ أربع آيات ، فذكر قصة ، وقالت أم سعد : « أليس قد أمر الله بالبرِّ ؟ والله لا أَطْعَمُ طعاما ، ولا أشربُ شرابا حتى أموتَ ، أوتَكْفرَ ، قال : فكانوا

إذا أرادوا أن يطعموها **شَجَرُوا** فاها ، فنزلت هذه الآية {**ووصينا الإنسان بوالديه حسنا** ، **وإن جاهداك**...} الآية [**العنكبوت** : الآية ٨]».

**6.533-** Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle dedi:

"Benim hakkımda Kur'ân'da dört âyet nâzil oldu. Annem, dinimden dönmediğim takdirde benimle ebediyen konuşmayacağına, yemeyip içmeyeceğine yemin etmiş ve;

"- Bir de annenle babanı Allah'ın sana vasiyet ettiğini iddia ediyorsun! Ben senin ananım ve sana böyle yapmanı emrediyorum" demişti.

Annem, yemininde söylediği şartlara üç gün uydu. Ama sonra bîtap düşerek bayıldı. Bunun üzerine Umâre adındaki oğlu kalktı, ona su verdi. Annem bana beddua etmeye başladı. Bunun üzerine Yüce Allah, Kur'ân'da şu âyeti indirdi:

***"Biz insana, anne babasına güzel muâmelede bulunmasını tavsiye ettik."***[94]

***"Eğer onlar, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana şirk koşman için uğraşırlarsa, sakın onlara itâat etme! Ama yine de dünyada onlarla iyi geçin!"***[95]

Sa'd şöyle devam eder:

"Bir gün Hz. Peygamber büyük bir ganimet elde etmişti. Bu ganimetin içinde bir kılıç gördüm, hemen onu aldım, Rasûlullah'a (as.) götürdüm ve;

"- Bu kılıcı bana bağışla! Ben, ne halde olduğumu bildiğin biriyim!" dedim.

**"- Hemen onu aldığın yere koy!"** buyurdu.

Ben de döndüm, kılıcı aldığım yere tam koyacağım sırada, içimden bir ses beni caydırdı, tekrar döndüm ve;

"- Bunu bana ver!" dedim. Bu sefer Hz. Peygamber, sesini daha da yükselterek;

**"- Onu aldığın yere koy!"** dedi. Bunun üzerine Yüce Allah; ***"Sana ganimetleri soruyorlar..."***[96] âyetini indirdi.

---

[94] Ankebût, 8.

[95] Lokman, 15.

Sonra, bir gün rahatsızlandım. Hz. Peygamber'e haber gönderdim, hemen geldi. Dedim ki:

"- Müsaade buyur da malımı istediğim gibi taksim edeyim!"

Kabul etmedi. O zaman;

"- Yarısını taksim edeyim!" diye söyledim. Yine kabul etmedi.

"- Üçte birini?" deyince, sustu.

Bu olaydan sonra artık müslümanların mallarının üçte birini vasiyet etmeleri câiz kabul edildi.

Sonra bir gün, Ensâr ve Muhacirlerden bir gurubun yanına gittim. Bana;

"- Sana yemek verelim, şarap ikrâm edelim!" dediler. Bu olay, şarap henüz farz kılınmadan önce idi. Onların yanına bir *haş*, -yani bir bostan- içinde oldukları sırada gitmiştim. Bir de baktım ki, kızarmış bir deve kellesi ve bir testi de şarap hazırlanmış! Onlarla birlikte yedim ve içtim. Derken Ensârla Muhacirlerin lafı edilmeye başlandı. Ben;

"- Muhacirler, Ensârdan hayırlıdır" dedim. Bunun üzerine bir adam, çenemin iki kemiğinden birini yakaladı ve o kelle ile bana vurarak burnumu yaraladı. Hemen Rasûlullah'a (as.) gidip durumu arz ettim. Bunun üzerine Yüce Allah, benim hakkımda şarabın hükmünü bildiren; ***"Şarap, kumar ve fal okları, şeytanın amelinden birer pisliktir"***[97] âyetini indirdi.[98]

**RİVÂYETLER**

Sa'd'ın annesinin hikâyesi ile ilgili diğer bir rivâyette; "Anneme yemek yedirmek istediklerinde, ağzını sopa ile açarlar, yemeği ağzına dökerlerdi" ilavesi vardır.

Bu rivâyetin sonunda da; "O kelle ile Sa'd'ın burnuna vurdu ve burnunu yardı; bu yüzden Sa'd, yarık burunlu idi" cümlesi vardır.

Bunları **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî** ise hadîsi muhtasar rivâyet etti:

---

[96] Enfâl, 1.

[97] Mâide, 90.

[98] **Müslim**, Menâkıb, 12/33-34; Fedâilu's-Sahâbe, 5/43-44; **Tirmizî**, Tefsir, 30/3189.

"Benim hakkımda dört âyet nâzil oldu" diyerek hikâyeyi zikretti, sonra annesinin şu sözünü nakletti:

"- Allah sana ana-babaya iyilik yapmayı emretmedi mi? Vallahi ne yemek yerim, ne de bir şey içerim! Neticede ya ben ölürüm, ya da sen dininden dönersin!"

Sonra Sa'd; "Yemek yedirmek istediklerinde, ağzını zorla açarlardı" diye ilave etti ve bunun üzerine de; *"Biz insana, anne babasına güzel muâmelede bulunmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni zorlarlarsa..."* âyeti nâzil oldu, dedi.

**İZAH**

Hz. Peygamber ganimetler hakkındaki ilâhî hüküm henüz nâzil olmadığı için kılıcı **Sa'd'**a vermemişti. Bu olay üzerine hemen âyet nâzil olunca da, kılıcı ona vermişti. Çünkü âyet, ganimet malının beşte birinin tasarrufunu Rasûlullah'a (as.) bırakıyordu.

**Sa'd b. Ebî Vakkas**, kendisi hakkında dört âyetin nâzil olduğunu söylemesine rağmen yukarıdaki rivâyette sadece üç tanesi zikredilmektedir. Bunlar da ganimet, şarap ve anne baba ile ilgili âyetlerdir. Dördüncüsü de **Müslim**'in rivâyetine göre; ***"Sabah akşam Rablerine duâ eden insanları yanından kovma!"***[99] âyetidir. Müşrikler, Hz. Peygamber'in yanına gelmek istediklerini, ama orada sıradan insanların bulunduğu için gelemediklerini söylemişler ve yanındaki sıradan insanları huzurundan kovmasını istemişlerdi. Âyet de bunun üzerine nâzil olmuştu.

**٦٥٣٤- (خ ــ جابر بن سمرة** رضي الله عنه) قال : « شكا أهل **الكوفة** ســعدا إلى عمرَ بن الخطاب ، **فعزله ، واستعمل** عليهم **عمارا** ، فَشَكَوْا حتى ذكروا أنه **لا يُحْسِنُ يُصَلِّي** ، **فأرسل** إليه ، فقال : يا أبا إسحاق ، **إنَّ هؤلاء يزعمون أنك لا تُحْسِنُ تُصَلِّي** ، قال : أمَّا أنا **فوالله إني** كنت أصلِّي **بهم** صلاةَ رسول **الله صلى الله عليه وسلم ، لا أَخْرِم** عنــها : أُصــلِّي صلاتي **العشي ، فأركُد في الأُولَيين ، وأُخَفِّف في الأُخريين** ، قال : فإن ذاك الظنّ بك يا أبــا **إسحاق ، فأرسل معه رجلا – أو رجالا – إلى الكوفة** ، يسأل عنه أهل الكوفة ، **فلم يَــدَعْ**

---

[99] En'âm, 52.

مسجدا إلا سأل عنه ؟ ويثنون عليه معروفا ، حتى دخل مسجدا لبني عبس ، فقام رجل منهم يقال له : أسامة بن قتادة - يكنى أبا سعدة - فقال : أمَّا إذ نشدتنا فإنَّ سعدا كان لا يسير بالسَّرية ، ولا يقسم بالسوية ، ولا يَعْدِلُ في القَضية ، قال سعد : أما والله ، لأدْعُوَنَّ بثلاث : اللهم إن كان عبدُك هذا كاذبا ، قام رياءا وسمعة ، فأطِلْ عُمُرَهُ ، وأطِل فَقْرَهُ ، وعَرِّضْه للفتن ، فكان بعد ذلك إذا سُئِل يقول : شيخ كبير مفتون ، أصابتني دعوة سعد ».
قال عبد الملك بن عمير - الراوي عن جابر بن سمرة - فأنا رأيْته بعدُ قد سقط حاجباه على عينيه من الكِبَر ، وإنه ليتعرَّض للجواري في الطرق، فيغمزهنَّ. أخرجه البخاري، وقد أخرج هو ومسلم معنى الصلاة ، وقد ذكرناه في « كتاب الصلاة » من حرف الصاد.

**6.534-** Cabir b. Semüre anlatıyor:

"Kûfeliler, (valileri) Sa'd b. Ebî Vakkas'ı (Halife) Hz. Ömer'e şikâyet ettiler. Hz. Ömer de onu azlederek yerine Ammâr'ı tayin etti. Kûfeliler şikâyetlerini, namazı bile güzel kıldırmıyor diyecek dereceye kadar vardırdılar. Hz. Ömer kendisini çağırdı ve;

"- Ya Ebâ İshak (Sa'd b. Ebî Vakkas), bu insanlar senin namazı güzel kıldırmadığını iddia ediyorlar" dedi. Sa'd şu cevabı verdi:

"- Vallahi ben onlara Rasûlullah'ın (as.) namazını kıldırıyordum ve ondan hiçbir şeyi eksik yapmıyordum. Öğle ile ikindi namazlarını kıldırırken ilk iki rekâtında biraz daha fazla duruyor, son iki rekâtı daha hafif tutuyordum."

Hz. Ömer;

"- Bizim de senin hakkındaki zannımız böyle idi ya Ebâ İshak" dedi. Sonra onunla birlikte birini veya birilerini Kûfe'ye gönderdi. Gönderdiği kişi de Kûfelilere Sa'd'ın durumunu sordu. Kûfe'deki bütün mescidleri dolaşarak Sa'd'ı soruşturdu. Hepsi de Sa'd hakkında övücü sözler söylediler. Nihayet Benû Abs mescidine gitti, künyesi Ebû Sa'd olan Üsâme b. Katâde[100] adında bir adam kalkıp şöyle dedi:

---

[100] **Ebû Sa'de, Üsâme b. Katâde el-Absî**: Tâbiîlerdendir. Hz. Ömer dönemine yetişti.

"- Mademki bizi Allah'a salarak sordun, söyleyeyim: Sa'd, askerin başına geçip sefere çıkmaz. Mal taksim ederken eşit davranmaz. Hüküm verirken de âdil olmaz"

Sa'd, buna şu karşılığı verdi:

"- Vallahi ben de üç sözle duâ edeceğim: *Allah'ım! Eğer senin bu kulun yalancı ise, riya ve gösteriş olsun diye kalkıp konuştu ise, onun ömrünü uzat, ama fakirliğini de çoğalt ve onu fitnelere müptelâ kıl!"*

Râvi diyor ki: "Sonraları o adama hâli sorulduğunda;

"- Kocamış, fitnelere müptelâ olmuş biriyim; beni Sa'd'ın bedduası tuttu" derdi.

Hadîsi Cabir b. Semüre'den rivâyet eden Abdülmelik b. Umeyr dedi ki:

"Bilahare o adamı ben de gördüm; yaşlılıktan kaşları gözlerinin üstüne düşmüş bir vaziyette yollarda rastladığı kızlara sataşır, onları taciz ederdi."[101]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** tahric etti.

Bu rivâyetin namazla ilgili kısmı hakkında **Buharî** ile **Müslim**'in tahric ettiği diğer bir rivâyet de Kitâbu's-Salât'ta geçmişti.

**İZAH**

**Hz. Ömer**'in konuyu araştırmak üzere **Kûfe**'ye gönderdiği kişi, **Muhammed b. Mesleme** idi, **Abdullah b. Erkam**'ı da yanına vermişti.

**Irak** fâtihi olan **Sa'd b. Ebî Vakkas**, aynı zamanda **Kûfe** şehrinin de kurucusudur. Bilahare kurduğu bu şehrin valisi olmuştur. **Kûfe**'yi hicrî 17 yılında kurmuş, o tarihten itibaren azledildiği hicrî 21 yılına kadar valilik yapmıştır.

Kûfelilerin şikâyeti sadece namazla sınırlı değildi şüphesiz. Saray yaptırdığı, dairesinin kapılarını halka kapattığı, sokakta konuşmayı yasakladığı, gazaya çıkmayıp av yapmakla eğlendiğini iddia etmişlerdi. **Hz. Ömer**, bu şikâyetlerin hiç birine inanmamış, ama

---

[101] **Buharî**, Ezân, 95, 96, 103.

ciddi bir devlet adamı sıfatıyla meselenin tahkîkini de yaptırmış ve **Sa'd**'ın bu isnadlardan masum olduğunu ortaya koymuştu. Buna rağmen muhtemelen **Sa'd**'ı daha fazla yıpratmamak, **Kûfe**'de bir fitnenin başlamasına engel olmak ve belki de **Sa'd**'dan bizzat yararlanmak düşüncesiyle onu bu görevden almıştı. Nitekim **Hz. Ömer**'in; **"Eğer ihtiyat söz konusu olmasaydı, Sa'd gibi bir yöneticiyi asla azletmezdim"** dediği de rivâyet edilir.[102]

**Benû Abs, Kûfe**'de oturan bir kabile adıdır. Rivâyette de geçtiği üzere **Üsâme b. Katâde**, üç konuda **Sa'd b. Ebî Vakkas**'tan şikâyetçi oluyor. Bunlardan biri, gazaya gitmediğidir ki, **Sa'd** gibi kahramanlığı müsellem biri hakkında böyle bir iddianın hiçbir tutarlılığı olamaz. Diğer iddialarının da hiçbirinin aslı yoktur. Nitekim **Sa'd** bunlara cevap vermek ihtiyacını bile duymadı, sadece adam hakkında, bu üç iddiaya karşılık üç kelimelik bir duâ yaptı.

**İbn Hacer**, adamın dile getirdiği cihad, mal taksimi ve hükümde adâlet konularının can, mal ve din ile ilgili olduğunu, bundan dolayı **Sa'd b. Ebî Vakkas**'ın bedduâsının da can, mal ve din ile ilgili olduğuna işaret etmektedir. Uzun yaşamak canla alakalı, fakirlik malla, fitnelere düşmek de din ile alakalıdır.[103] **Sa'd b. Ebî Vakkas**'ın bedduâsının tuttuğu, bizzat olaya şahit olan râviler tarafından belirtilmektedir.

**Sa'd,** ashâb arasında da duâsı makbul biri olarak bilinirdi ve kimse onun bedduasını almak istemezdi. **Bedir** savaşında Rasûlullah'ın (as.) onun hakkında; **"Ya Rabbi, Sa'd sana duâ ettiğinde duâsını kabul buyur!"** diye duâ ettiği de bundan sonraki hadîste gelecektir.

**٦٥٣٥**- (ت ــ **سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) أن رسولَ **الله صلى** الله عليه وسلم قال: «**اللهم استجب لسعد إذا دعاك**». أخرجه الترمذي ، وقال : وقد روي هذا الحــديث عن **قَيسِ بنِ** سَعْد: أن **النبيّ صلى** الله عليه وسلم قال: **اللهم استَجِبْ لسَعْد إذا دعاك.**

---

[102] Bkz., **İbn Hacer**, II, 485.
[103] **İbn Hacer**, II, 484.

**6.535-** Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivâyet edildiğine göre Ras'ulullah (as.) şöyle duâ etti:

***"Allah'ım! Sa'd sana duâ ettiği zaman, duâsını kabul buyur!"***[104]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki: "Bu hadîs, Kays b. Ebî Hâzim'den[105] rivâyet edilmiştir. Bu rivâyette de Hz. Peygamber; ***'Allah'ım! Sa'd sana duâ ettiği zaman, duâsını kabul buyur!'*** diye duâ etmişti."

**٦٥٣٦- (خ م ت ــ قيس بن أبي حازم رحمه الله)** قال : سمعتُ سعدَ بنَ أبي وقاص يقول : «إني لأولُ رَجُل رمى بسهم في سبيل الله ، ورأيتُنا نغزو مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ومالنا طعام إلا الحُبْلة وورَق السَّمُر ، وإن كان أحدُنا ليَضَعُ كما تضع الشاة ، ماله خِلْط ، ثم أصبحتْ بنو أسد تُعزِّرني على الإسلام ، لقد خِبْتُ إذا وضَلَّ عملي. وكانوا وَشَوْا به إلى عُمَرَ ، وقالوا : لا يُحْسِنُ يُصَلِّي ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي ، وزاد الترمذي في أوله في رواية أخرى « إني لأول رجل أهْراق دما في سبيل الله ».

**6.536-** Kays b. Ebî Hâzim anlatıyor:

Sa'd b. Ebî Vakkas'ın şöyle söylediğini işittim:

"Allah yolunda ilk defa ok atan benim. Bir seferinde Rasûlullah'la (as.) birlikte savaşıyordum; ağaç yaprağı ve üzüm çubuğundan başka yiyecek bir şeyimiz yoktu. Bundan dolayı büyük abdestimizi, tıpkı koyunlar gibi yapıyorduk; yani hiçbir bulaşıklık olmazdı. Sonra Benû Esed kabilesi müslümanlık konusunda bana ders vermeye başladı. Demek ben hüsrana uğramışım, amelim de boşa gitmiş."[106]

---

[104] **Tirmizî**, Menâkıb, 27/3751.

[105] *Tirmizî*'de **Kays b. Ebî Hâzim** diye kaydedilen bu isim, ***Câmiu'l-Usûl***'de **Kays b. Sa'd** diye geçmektedir. Biz tercümede *Tirmizî*'deki aslını dikkate aldık.

[106] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 15; Et'ıme, 23; Rikak, 17; **Müslim**, Zühd, 1/1; **Tirmizî**, zühd, 39/2365-66.

**İZAH**

**Sa'd b. Ebî Vakkas,** hicretin ilk yılında **Ubeyde b. Hâris** komutasında müşriklerin kervanına karşı gönderilen askerî birliğin içinde bulunuyordu. Her iki taraf **Râbiğ** mevkiinde karşılaşmış ve birbirlerine ok atmaya başlamışlardı. müslümanlar tarafında ilk ok atan kişi, **Sa'd b. Ebî Vakkas'**tı.

**Benû Esed** kabilesi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm'dan yüz çevirmiş ve yalancı Peygamber **Tuleyha b. Huveylid'**e uymuşlardı. **Hz. Ebû Bekir** döneminde, **Halid b. Velid** tarafından kabile dize getirilmiş, kalanları da tekrar İslâm'a girmişlerdi. İşte **Sa'd** da, böyle bir kabile tarafından, namazı bile doğru kılamıyor gibi sözlerle İslâm konusunda kendisine adeta ders verildiğinden dolayı, "**Demek ben hüsrana uğramışım, amelim de boşa gitmiş**" diye alay etmişti.

**Câmiu'l-Usûl'**de " تُعَزِّزُنِي " "*tuazzizunî*" şeklinde zaptedilen kelime, **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî'**nin matbu nüshalarında "**تعزرني**" "*tuazzirunî*" şeklindedir. Muhtemelen **Câmiu'l-Usûl'**de bir matbaa hatası söz konusu olmalıdır.

"*Tuazzirunî*" kelimesi de, kınamak, nasihat etmek, yol göstermek, bir kararda durdurmak gibi manalara gelir. Biz de bunu ders vermek şeklinde tercüme ettik.

"*Tuazzizunî*" ise, üstün olmak anlamına gelir. Bu kelime de manaya çok aykırı düşmemektedir. **Benû Esed**, İslâm konusunda bana üstünlük taslamaya başladılar diye mana verilebilir.

**٦٥٣٧- (خ م ت ــ عبد الله بن عامر** رحمه الله) قال : **سمعتُ عائشة تقول** : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سَهِرَ مَقْدَمه المدينة ليلة ، فقال : **ليتَ رجلا من أصحابي يحرسُني الليلةَ** ، قالت : فبينا نحن كذلك ، إذ سَمِعْنا خَشْخَشةَ سلاح ، فقال : من **هذا** ؟ قال : سعدُ بنُ أبي وقاص ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما جاء بك** ؟ قال : **وقع في** نفسي خوف على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، **فجئتُ** أحرسه ، فدعا له رسولُ **الله** صلى **الله** عليه وسلم ، **ثم** نام ».

وفي رواية نحوه ، وفي آخره « فنام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى سمعتُ غطيطه »
. أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

**6.537-** Abdullah b. Âmir anlatıyor:

Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini işittim:

"Rasûlullah (as.) Medîne'ye geldiği sıralarda bir gece uykusuz kalmıştı da; **'Ashâbımdan biri bu gece beni beklese!'** diye söylemişti. Biz bu halde iken, aniden bir silah tıkırtısı duyduk. Hz. Peygamber;

**"- Kim o?"** diye seslendi.

"- Ben, Sa'd b. Ebî Vakkas" diye cevap verdi. Rasûlullah (as.);

**"- Neden geldin?"** diye sorunca;

"- Allah'ın Rasûlüne karşı içimde bir endişe duydum, O'nu beklemeye geldim" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber ona duâ etti, sonra uyudu."[107]

**RİVÂYETLER**

Buna benzer başka bir rivâyetin sonunda; "Rasûlullah (as.) uyudu, hatta ben O'nun horlamasını da duydum" ilavesi vardır.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî,** tahric etti.

*سعيد بن زيد رضي الله عنه*

## 9- SAÎD B. ZEYD

**٦٥٣٨-** (خ ـــ **قيس بن أبي حازم رحمه الله**) قال: سمعتُ سعيدَ بنَ زيد بن عمرو في مسجد الكوفة يقول : « والله لقد رأيتني وإنَّ عُمَرَ لَمُوثقي على الإسلام أنا وأختَه قبل أن يسلم عمرُ ، ولو أن أحدا انقضَّ – وقيل : ارفضَّ – للذي صنعتم بعثمان لكان محقوقا أن يَنْقَضَّ». أخرجه البخاري.

---

107 **Buharî,** Cihâd, 70; Temennî, 4; **Müslim,** Fedâilu's-Sahâbe, 5/39-40; **Tirmizî,** Menâkıb, 27/3756.

**6.538-** Kays b. Ebî Hâzim'den rivâyet edilmiştir:

"Saîd b. Zeyd b. Amr'ın Kûfe mescidinde şöyle söylediğini duydum:

"Vallahi Ömer İslâm'a girmeden önce, beni ve kızkardeşini müslüman olduk diye bağlamıştı. Eğer Osman'a yaptığınız şeyden dolayı Uhud dağı yıkılıp gidecek olsa, yıkılmakta haklı idi."[108]

## İZAH

**"...Bağlamıştı"** cümlesi, tercümesini verdiğimiz gibi bilinen anlamıyla bağlamak manasına geldiği gibi, bize yaptığı baskılar bizi daha çok İslâm'a bağlamıştı anlamına da gelir.

**"Osman'a yaptığınız şey"**den maksat, onun şehid edilmesidir.

## SAÎD B. ZEYD

Tam adı; **Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ b. Riyâh b. Kurt b. Rezâh b. Adiy b. Kâ'b b. Lüeyy el-Kuraşî el-Adevî,** künyesi **Ebû'l-A'ver**'dir.

İlk müslümanlardan, aşere-i mübeşşereden, **Bîatu'r-Rıdvân** ehlindendir. Babası da hanîflerdendi.

**Saîd b. Zeyd, Hz. Ömer**'in eniştesi ve amca oğludur. **Saîd**'in kızkardeşi **Âtike** de **Hz. Ömer**'in eşi idi. Kendisi, **Hz. Ömer**'in de müslüman olmasına vesile olmuştur.

**Bedir** hariç bütün savaşlara katıldı. Ama Hz. Peygamber, **Bedir** ganimetinden ona da hisse ayırmış ve sevâbını da va'd etmişti. Çünkü Hz. Peygamber onu **Talha b. Ubeydullah**'la birlikte haber toplamak üzere **Suriye** taraflarına göndermişti. Savaşta Rasûlullah'ın (as.) hemen önünde, namazda ise hemen arkasında dururdu. **Şam** ve **Yermük** savaşlarına da katılmıştı. **Şam**'da ilk valiliği o yapmıştı.

**Saîd**, İslâm'ı çok dikkatli yaşayan biriydi. Nitekim bu dikkatinden dolayı, ilk müslümanlardan olmasına, Rasûlullah'ın (as.) yakınında bulunmasına ve Hz. Peygamber'den sonra da oldukça uzun yıllar yaşamış olmasına rağmen, hata ederim endişesiyle çok az hadîs rivâyet etmiştir.

---

[108] **Buharî**, Menâkıb, 34, 35; İkrâh, 1.

Ashâb arasında duâsı makbul kabul edilen kişilerdendi. **Ervâ bint Üveys** adında bir kadın, **"arazime tecavüz etti"** iddiasıyla onu **Medîne** valisi **Mervân'**a şikâyet edince;

"- Rasûlullah'ın (as.); **'Bir karış araziye tecavüz eden, kıyâmet günü yedi kat yerin dibine kadar o arazi boynuna dolanır'** sözünü işiten biri, nasıl arazi gasp eder?" demiş, sonra da; *"Allah'ım! Eğer bu kadın yalancı ise gözlerini kör et ve kuyusu da mezarı olsun!"* diye bedduâ etmişti. Nitekim kadın bu âkıbete uğradı ve ondan sonra **"Ervâ gibi kör"** sözü darbı mesel haline geldi.

**Medîne** yakınındaki **Akîk** mevkiinde 51/671'de vefat etti, cenazesini **İbn Ömer** kıldırdı.

Kendisinden 48 hadîs rivâyet edilmiştir. **Sahîhayn'**da 2, **Buharî'**de bir hadîsi vardır.

**عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه**

## 10- ABDURRAHMAN B. AVF

**٦٥٣٩-** (ت ـ عائشة رضي الله عنها) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يقول لنسائه: «إن أمرَكُنَّ مما يُهمُّني من بعدي ، ولن يصبرَ عليكنَّ إلا الصابرون الصِّدِّيقون - قالت عائشة : يعني المتصدِّقين - ثم قالت عائشةُ لأبي سلمة بن عبد الرحمن : سقى الله أباك من سلسبيل الجنة ، وكان ابنُ عوف قد تصدَّق على أمهات المؤمنين بحديقة بيعت بأربعين ألفا ».

أخرجه الترمذي.

**6.539-** Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.), zevcelerine şöyle derdi:

"**Sizin benden sonraki durumunuz, beni cidden düşündürüyor. Size ancak sabırlı ve sıddîk olanlar** –Hz. Âişe, yani tasaddukta bulunanlar demek istedi, dedi- **sabredebilir.**"

Hz. Âişe, Ebû Seleme b. Abdurrahman'a şöyle dedi:

"- Allah senin babanı (Abdurahman b. Avf'ı) Selsebîl ırmağından sulasın! Abdurrahman b. Avf, değeri kırk bin dirhem olan bir tarlayı mü'minlerin annelerine tasadduk etmişti."[109]

## İZAH

Bu bölümde **Abdurrahman b. Avf** ile ilgili iki rivâyet yer almaktadır. Bu münasebetle **Abdurrahman b. Avf**'ın kısa biyografisini verelim.

## ABDURRAHMAN B. AVF

Tam adı; **Abdurrahman b. Avf b. Abdülhâris b. Zühre b. Kilâb b. Mürre el-Kuraşî ez-Zührî**'dir. Künyesi **Ebû Muhammed**'dir.

**Abdurrahman,** ilk müslümanlardan, **Bedir** ve **Bîatu'r-Rıdvân** ehlinden ve sağlığında cennetle müjdelenenlerdendir. Sekizinci kişi olarak İslâm'a girdiği rivâyet edilir. **Hz. Ebû Bekir**'in delâletiyle müslüman olmuştu. Câhiliyette **Abdulkâ'be** olan ismini Hz. Peygamber değiştirmişti.

**Abdurrahman, Habeşistan** ve **Medîne** hicretlerine katılmış, **Bedir** dahil bütün savaşlarda yer almıştır. **Uhud**'da yirmiyi aşkın yara almış, ayağına aldığı bir darbe yüzünden de topal kalmıştı.

Aynı zamanda **Hz. Ömer**'in, Halife seçimi konusunda tayin ettiği **Şûra** üyelerindendi. Hatta **Şûra**'nın başkanı idi.

**Medîne**'ye geldiğinde Rasûlullah (as.) onu **Sa'd b. er-Rabî'** ile kardeş yapmıştı. **Sa'd**, ona;

"- **Malımı bölüşelim. Ayrıca iki karım var, hangisini istersen boşayayım ve sen de evlenip yuvanı kur!**" diyerek insanlık tarihinde emsâli görülmemiş bir fedakârlık teklif etmiş, ama **Abdurrahman**;

"- **Allah sana malını ve karını mübarek kılsın! Sen bana çarşının yolunu göster**" diyerek ticarete koyulmuş ve kısa zamanda da büyük zengin olmuştu. Zenginliği yanında son derecede cömertti. Yüzlerce gaziyi donatmış, yüzlerce deve yükü erzakı halka karşılıksız dağıtmıştı. Ayrıca nakit olarak yaptığı harcamalar yüzbinlerce dinarı geçiyordu.

---

[109] **Tirmizî**, Menâkıb, 26/3749.

**Abdurrahman**, **Medîne**'de vefat etti. Vefatı sırasında da Allah yolunda elli bin dinar ve bin at verilmesini, ayrıca **Bedir** savaşına katılanların her birine de 400 dinar verilmesini vasiyet etmişti. Onun cömertliği dillere destandı. Bir günde otuz köle âzâd etmiş, bir kıtlık zamanında 700 develik erzakı tasadduk etmişti. Hatta **Katâde'**den rivâyet edildiğine göre; ***"Mü'minlerden gönüllerinin rızâsıyla fazladan sadaka verenlere bir türlü, güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayanlara başka bir türlü laf atarak bunlarla alay edenleri Allah maskaraya çevirecektir. Onlar için çok acı bir de azap vardır"***[110] âyetinin, malından dört bin dinarını tasadduk eden **Abdurrahman b. Avf** hakkında bazı insanların "**büyük bir riyakâr**" olduğunu söylemeleri üzerine nâzil olmuştur.

**Medîne**'de 32/652 tarihinde vefat eden **Abdurrahman**, **Bakî** mezarlığına defnedildi

Kendisinden 65 hadîs rivâyet edilmiş; bunların 2'si **Sahîhayn'**da, 5 tanesi de yalnız **Buharî'**de bulunmaktadır.

**٦٥٤٠-** (ت ــ **ابو سلمة بن عبد الرحمن** رضي الله عنهما) : « أن عبدالرحمن بن عوف أوصى بحديقة لأمهات المؤمنين بيعت بأربعمائة ألف ». اخرجه الترمذي.

**6.540-** Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivâyet edilmiştir:

"Abdurrahman b. Avf, dört yüz bin dirheme satılan bir tarlayı mü'minlerin annelerine verilmesini vasiyet etmişti."[111]

---

[110] Tevbe 79.

[111] **Tirmizî**, Menâkıb, 26/3750.

أبو عبيدة بن الجراح رضي الله عنه

## 11- EBÛ UBEYDE B. EL-CERRÂH

٦٥٤١- (خ م ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إن لكلّ أمّة أمينا ، وإن أميننا أيّتها الأمّةُ أبو عبيدة بنُ الجراح». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم «أنّ أهل اليمن قدموا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالوا : ابعث معنا رجلا يعلّمنا السُّنّة والإسلامَ، قال : فأخذ بيد أبي عبيدة [بن الجراح] ، فقال : هذا أمينُ هذه الأمة ».

وزاد رزين في الأولى « وفيه نزل {لا تجد قوما يؤمنون بالله واليوم الآخر يُوَادُّون من حادّ الله ورسوله ، ولو كانوا آباءهم أو أبناءهم...} الآية [المجادلة : الآية ٢٢] وكان قتل أباه - وهو من جملة أسارى بدر - بيده ، لما سمع منه في رسول الله صلى الله عليه وسلم ما يكره ، ونهاه فلم ينته».

**6.541-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Her ümmetin bir *Emîn*'i vardır; ey ümmet, bizim *Emîn*'imiz de Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tır."**[112]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in diğer bir rivâyetine göre; Yemenliler Rasûlullah'a (as.) gelip;

"- Bize sünneti ve İslâm'ı öğretecek bir adam ver!" dediler. Hz. Peygamber de Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın elini tuttu ve;

**"- Bu adam, bu ümmetin *Emîn*'idir"** dedi.

İlk rivâyete **Rezîn** şu ilaveyi yaptı:

---

[112] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 21; Meğâzî, 73; Ahbâru'l-Âhâd, 1; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 7/53-54.

*"Allah'a ve Rasûlüne iman eden hiçbir kavmi, Allah ve Rasûlünün koyduğu sınırlarla yarışanları sevdiğini göremezsin; velev ki onlar babaları, çocukları, kardeşleri, hısımları olsalar bile!.."*[113] âyeti, Ebû Ubeyde hakkında nâzil oldu. Çünkü Ebû Ubeyde, Bedir esirleri arasında olan babasını, Hz. Peygamber hakkında hoş olmayan bir şey söylediği ve ikaz ettiği halde söylemekten vazgeçmediği için kendi elleriyle öldürmüştü."

**İZAH**

**"Emîn",** güvenilir insan demektir. Bu, aynı zamanda Rasûlullah'ın (as.) da, henüz Peygamber olmadan önceki sıfatı idi. Bu sıfatı Rasûlullah (as.), **Ebû Ubeyde** için de uygun bulmuştu.

**EBÛ UBEYDE B. el-CERRÂH**

Tam adı; **Âmir b. Abdullah b. el-Cerrâh b. Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihr b. Mâlik el-Kuraşî el-Fihrî el-Mekkî**'dir. Künyesi **Ebû Ubeyde**'dir.

**Mekke**'de dünyaya geldi. Soyu, **Fihr b. Mâlik**'te Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşir. İlk Müslümanlardandır; **Osman b. Maz'ûn**'la birlikte İslâm'a girmiş, işkenceye maruz kalmış ve bu yüzden ikinci **Habeş** hicretine katılmıştı. Sonra **Mekke**'ye dönmüş ve daha sonra da **Medîne**'ye hicret etmiş ve orada **Sa'd b. Muâz** ile kardeş olmuştu. Sağlığında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. **Bedir** dahil bütün savaşlara katılmıştır. **Bedir** savaşında babasını öldürmüştü. Yukarıda **Rezîn**'in kaydettiği ilâvede, **"Bedir esirlerinden olan babasını öldürdü"** deniyorsa da, babasını esirken değil, savaş alanında öldürmüştür. Çünkü esir alındıktan sonra hiç kimse öldürülmedi.

**Uhud**'da Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmamış, Rasûlullah'ın (as.) yüzüne batan miğferi dişleriyle sökmüş ve bu yüzden ön dişleri kırılmıştı. Rasûlullah (as.) ona **"bu ümmetin emîni"** ünvanını vermişti. Rasûlullah'ın (as.) vefatı sırasında **Hz. Ebû Bekir, Benû Sâide Sakîfesi**'nde hilâfete **Hz. Ömer**'le **Ebû Ubeyde**'yi aday göstermişti. Ancak **Ebû Ubeyde** de **Ebû Bekir** ile **Ömer**'i aday

[113] Mücâdele, 22.

göstermiş, neticede **Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir**'e bîat ederek seçimi tamamlamıştı. **Hz. Ebû Bekir** onu Beytülmal Emîni olarak görevlendirmişti.

**Ebû Ubeyde,** büyük bir askerdi, **Suriye**'yi fethetmiş, bilahare **Suriye**'nin Emîri olmuştu. **Hz. Ömer** döneminde İslâm Orduları Başkomutanlığına getirilmişti.

**Ebû Ubeyde**, Kur'an'ı cemeden sahabedendi. Son derece sade, âdeta zâhidâne bir hayat yaşadı. Mütevazi, yumuşak huylu ve mazbut biriydi. Okuma yazma bilen ender kişilerdendi. Bizzat kendisinin âhiret korkusundan; **"Keşke bir koç olsaydım da insanlar beni kesip yeselerdi"** dediği rivâyet edilir.

**Ürdün**'de **Beysân** şehrinde, 18/639 tarihinde taundan vefat etti, cenazesini **Muâz b. Cebel** kıldırdı. Vefat ettiğinde 58 yaşında idi.

Kendisinden 15 hadîs rivâyet edilmiştir.

**٦٥٤٢- (خ م ت ـــ حذيفة بن اليمان رضي الله عنهما)** قال : « جاء أهلُ نجران إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالوا : يا رسول الله ، ابعث إلينا رجلا أمينا ، فقال : **لأبعثن إليكم رجلا أمينا حقَّ أمين** ، فاستشرف لها الناسُ قال: فبعث أبا عبيدة بن الجراح».

أخرجه البخاري ومسلم. وعند مسلم «**حقَّ أمين حقَّ أمين** – مرتين».

وفي رواية الترمذي قال : « جاء العاقبُ والسيِّدُ إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقالا : ابعث معنا أمينك ، قال : **فإني سأبعثُ معكم**...» وذكر الحديث. قال : وكان أبو إسحاق إذا حدَّث بهذا الحديث عن صِلَة [بن زُفَر وهو الراوي عن حذيفة] قال : سمعتُه منذ ستين سنة.

**6.542-** Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivâyet edilmiştir:

"Necranlılar, Rasûlullah'a (as.) geldiler ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bizim Necran halkına emîn bir adam gönder!" dediler. Hz. Peygamber de;

**"- Size gerçekten emîn bir adam göndereceğim"** dedi. Bunun üzerine insanlar dikkat kesildiler. Hz. Peygamber, onlara Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı gönderdi."[114]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in bir rivâyetinde Hz. Peygamber; **"hakkiyle emîn, hakkiyle emîn"** diye iki defa tekrarladı.

**Tirmizî'**nin rivâyeti de; "Âkıb[115] ve Seyyid[116], Hz. Peygamber'e gelip;

"- Emîn'ini bizimle gönder!" dediler, Hz. Peygamber de;

**"- Size göndereceğim..."** dedi diyerek devam eder.

**Tirmizî** der ki:

"Ebû İshak bu hadîsi, Huzeyfe'nin râvîsi Sıla b. Züfer'den rivâyet ettiğinde, bunu ondan işittiğim altmış sene oldu, dedi."

Hz. Peygamber Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın elini tuttu ve;

**"- Bu adam, bu ümmetin *Emîn'*idir"** dedi.

**İZAH**

**Necrân, Yemen'**de bir yerdir. **Âkıb** ve **Seyyid** de, Necranlıları temsilen Hz. Peygamber'e gelen heyetin üyelerindendi. On dört kişiden meydana gelen ve hepsi de ülkesinin eşrafından olan bu heyet, hicretin dokuzuncu yılında **Medîne'**ye gelmişti. Heyet, Hz. Peygamber tarafından mescidde misafir edilmişti.

---

114 **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 21; Meğâzî, 73; Ahbâru'l-âhâd, 1; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 7/55; **Tirmizî**, Menâkıb, 33/3796.

115 **el-Âkıb**: Necrân Hıristiyanlarındandır ve Hz. Peygamber'e gelen Necrân heyetinin reisi idi. Asıl ismi Abdülmesîh'ti, Âkıb ise lakabı idi.

116 **es-Seyyid**: Necrân Hıristiyanlarındadı ve Hz. Peygamber'e gelen Necrân heyetinin üyelerinden biriydi. İsminin Ellehyem olduğu rivâyet edilir.

العباس بن عبد المطلب رضي الله عنه

## 12- ABBAS B. ABDÜLMUTTALİB

٦٥٤٣- (ت) ـــ عبد المطلب بن ربيعة بن الحارث بن عبد المطلب رضي الله عنه) : أن العباس دخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم مُغْضَباً ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ما أغضبك ؟ فقال : يا رسولَ الله ، أرى قوما من قريش يتلاقون بينهم بوجوه مُسْفِرَة ، وإذا لقونا بغير ذلك [قال] : فغضب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى احمرّ وجهه ، وقال : والذي نفسي بيده ، لا يدخل قلبَ رجل إيمان حتى يُحبَّكم لله ورسوله ، ثم قال : أيها الناس، من آذى عمّي فقد آذاني ، إنما عَمُّ الرجل صِنْوُ أبيه ». أخرجه الترمذي عن عبد المطلب وحده.

**6.543-** Abdülmuttalib b. Rabîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'den rivâyet edilmiştir:

"Abbas, kızgın bir edâ ile Rasûlullah'ın (as.) huzuruna girdi. Hz. Peygamber;

**"- Neden kızdın?"** diye sordu.

"- Ya Rasûlallah (as.)! Kureyş'e bağlı kabilelerin birbirleriyle karşılaştığında güler yüz gösterdiklerini, ama bizimle karşılaştıklarında başka bir tavır takındıklarını görüyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de kızdı, hatta kızgınlığından yüzü kıpkırmızı oldu. Şöyle söyledi:

**"- Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizleri Allah ve Rasûlü için sevmedikçe hiç kimsenin kalbine iman girmez."**

Sonra da halka şöyle dedi:

**"- Ey insanlar! Amcama eziyet eden, bana eziyet etmiş olur. Zira bir insanın amcası, babası yerinedir."**[117]

---

[117] **Tirmizî**, Menâkıb, 29/3758.

## İZAH

**Kureyş**, pek çok kolu olan büyük bir kabiledir. Hz. Peygamber'in kabilesi **Hâşimîler** de **Kureyş**'in bir koludur. **Hâşimîler**, **Kureyş**'in en saygın kolu olarak kabul edilirdi. Bu drurum da, diğer kabilelerin kıskançlık duymalarına yol açardı. Özellikle Allah Rasûlü'nün de **Hâşimîler**'den seçilmesi, diğer kabilelerin müşriklerinde ciddi bir rahatsızlığa yol açmıştır. Üstelik o dönemde çok büyük bir şeref kabul edilen **Kâbe** hizmetlerinin en önemlileri de **Hâşimîler**'in elinde bulunuyordu; **İmâret** ve **Sikayet** görevi **Abbas**'ın uhdesinde idi.

İşte yukarıdaki rivâyette **Abbâs**, Kureyş'in kolları olan kabileler birbirleriyle iyi geçinirken, kendilerine karşı olan çekememezliklerinden duyduğu rahatsızlığı ifade etmektedir.

## ABBAS B. ABDÜLMUTTALİB

Adı; **Abbas b. Abdülmuttalib b. Hâşim el-Kuraşî el-Hâşimî**'dir. Künyesi **Ebû'l-Fadl**'dır.

Hz. Peygamber'in amcasıdır. Fil vakasından üç yıl önce dünyaya geldi.

Ancak hicretten sonra müslüman oldu ise de, müslümanlara zarar vermediği gibi, gizliden gizliye yardımcı olmaya da çalıştı. Hatta hicretten önce müslüman olduğu ve bunu Hz. Peygamber'in bilgisi dahilinde gizlediği, hicret sırasında da Hz. Peygamber'in onu özellikle **Mekke**'de bıraktığı ve onun vasıtasıyla müşrikleri kontrol ettiği rivâyet edilir.[118] **Bedir** savaşına, istemeye istemeye müşriklerle birlikte katıldı, esir alındı, kendisi ile iki yeğeni **Âkıl** ve **Nevfel**'in fidyelerini ödeyerek serbest kaldı. **Bedir**'de kendisini esir alan **Ebû'l-Yeser el-Ensârî**, **Abbas**'ın savaş sırasında put gibi durduğunu, savaşa katılmadığını ve savaşı göz yaşlarıyla izlerken, hiç tanımadığı ve daha sonra da hiç görmediği birinin yardımıyla kendisini yakaladığını, onu yakaladığında da hemen Rasûlullah'ın (as.) durumunu ve kendisine ne muamele edeceğini sorduğunu ifade eder. O da sadece esir alacağını, çünkü Rasûlullah'ın (as.) **Abbas**'ın öldürülmemesini emrettiğini söyler. Esir alma olayını anlatan **Ebû'l-**

---

[118] Bkz., **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, II, 78, 99.

**Yeser**'e Hz. Peygamber de, **"Sana kerîm bir melek yardım etti"** dedi.[119] **Bedir**'de alınan esirler bağlandığı gece, Hz. Peygamber hiç uyumamıştı. Niye uyumadığı sorulunca da, **"amcamın iniltilerini duyuyorum"** der, bunun üzerine **Abbas**'ın bağları çözülür ve Hz. Peygamber de rahat rahat uyur.

Akıllı, müdebbir, fazilet sahibi biriydi. Câhiliye ve İslâm döneminde **Kureyş**'in ileri gelenlerindendi. Abbasî halifelerinin atasıdır. İsâbetli görüşleri ile meşhurdu. Yetmiş köle satın alıp âzâd etmişti. Hz. Peygamber kendisine büyük değer verir, saygı gösterirdi. **Mekke** fethinin hemen öncesinde hicret etmiş, bu yüzden Hz. Peygamber kendisine; **"Ben Peygamberlerin sonuncusuyum, sen de muhacirlerin sonuncusueun"** demişti. **Huneyn** savaşında müslümanların dağıldığı hengâmede Rasûlullah'ın (as.) atının dizginine sarılmış ve zafere ulaşıncaya kadar bırakmamıştı.

Kuraklık yılında **Hz. Ömer, Abbas'**ı vesile kılarak Allah'tan rahmet dilemişti. **"Ya Rabbi; Peygamber'inin sağlığında O'nu vesîle kılarak senden rahmet dilerdik. Şimdi de Rasûlün Muhammed'in amcası Abbas'ı vesile kılarak sana ilticâ ediyoruz, bize su ver Allah'ım!"** demişti ve aradığı rahmete ulaşmıştı. **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** hayvan sırtında iken **Abbas**'a rastlayacak olsalar, Rasûlullah'ın (as.) amcasına duydukları saygıyı izhar için, o geçinceye kadar hayvanın sırtından inip beklerlerdi.

Ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybetmişti. Hicrî 32'de, (milâdî, 653) 86 yaşında olduğu halde **Medîne**'de vefat etti, namazını **Hz. Osman** kıldırdı, **Bakî**'de defnedildi.

Kendisinden 35 hadîs rivâyet edilmiştir; bunlardan bir tanesi **Sahîhayn**'da, bir tanesi yalnız **Buharî**'de, üç tanesi de yalnız **Müslim**'dedir.

**٦٥٤٤-** (ت ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال لعمر في العباس : « **إنْ عَمَّ الرَّجُلِ صِنْوُ أبيه** ، وكان عمر كلَّمه في صدقة ». أخرجه

[119] Bkz., **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, II, 81.

الترمذي ، وهو طرف من حديث طويل يتضمَّن ذكْر الزكاة ، وقد ذكر في « كتاب الزكاة » من حرف الزاي.

**6.544-** Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre; Hz. Ömer, Abbas'ın zekâtı hakkında laf etmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) Abbas için şöyle dedi:

**"Muhakkak ki insanın amcası, babası gibidir."**[120]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

Bu rivâyet, zekât konusunu da ihtiva eden daha uzun bir hadîsin bir parçasıdır. O hadîs de daha önce **Kitabu'z-Zekât**'ta geçmişti.[121]

٦٥٤٥- (ت) **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**يا عَمُّ، إذا كان غداةَ الاثنين فائتني أنتَ وولدُكَ، حتى أدعوَ لكم بدعوة ينفعك الله بها وولدَكَ**، قال: فغدا وغدَوْنا معه، فألبسنا كساءً، ثم قال: **اللهم اغفر للعباس وولَده، مغفرة ظاهرة وباطنة، لا تغادرُ ذنبا، اللهم احفظه في ولَده**». أخرجه الترمذي. وزاد رزين «**واجعل الخلافة باقية في عقبه**».

**6.545-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber (babam Abbas'a) şöyle dedi:

**"- Amcacığım; sen ve oğlun pazartesi sabahı bana gelin de sizin için duâ edeyim; Allah da bu duâ ile sana ve oğluna fayda lütfetsin."**

Sabahleyin birlikte gittik. Hz. Peygamber üstümüze bir örtü örttü, sonra şöyle duâ etti:

*"Ey Allah'ım! Abbas'a ve oğluna, açık ve gizli hiçbir günahları kalmayacak derecede mağfiret buyur! Allah'ım; çocuğu konusunda onu koru!"*[122]

[120] **Tirmizî**, Menâkıb, 29/3760.
[121] Bkz., hadîs no: 2.663.
[122] **Tirmizî**, Menâkıb, 29/3762.

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Tirmizi** tahric etti.

Bu rivâyete **Rezîn; "Hilâfeti onun boynunda** (neslinde) **bâkî kıl!"** cümlesini de ekledi.

**İZAH**

Bu hadîs, **Tirmizî**'nin hasen-garib dediği rivâyetlerdendir. Zaten başka bir vechi de bilinmemektedir.

Hz. Peygamber'in çeşitli vesilelerle pek çok kişi için özel duâlar yaptığı bilinmektedir. Ancak duâ etmek için önceden özel bir zaman tayin ettiği ve farklı birtakım örtüler örtündüğü bilinmemektedir.

**Rezîn**'in ilâve ettiği cümle ise, tamamen siyasî amaçlı çok çirkin bir ifâdedir. Böyle bir ifâdenin aslı olamaz.

٦٥٤٦- (ت) ــ أبو هريرة رضي الله عنه قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «تَخْرُجُ من خراسان رايات سود ، فلا يردُّها شيء حتى تنصبَ بإيلياء». أخرجه الترمذي.

**6.546-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Horasan'dan siyah bayraklar çıkacak ve hiçbir kuvvet onları geri çeviremeyecek, nihayet Kudüs'e dikilecek."**[123]

**İZAH**

Bu da **Tirmizî**'nin garib rivâyetlerindendir. Üstelik râvîlerinden **Rişdîn b. Sa'd** da zayıftır.

Bu da, siyasî amaç taşıyan rivâyetlerden biri olarak gözükmektedir. Bayrağın **Kudüs**'e dikilmesinden maksat oranın fethi ise, **Kudüs** daha önce fethedilmişti. Şayet İslâm dünyasının nihaî sınırı olduğuna işaret edilmek isteniyorsa, **Kudüs** nihaî sınır da değildi. Ama **Kudüs**, farklı bir siyasî iktidarın merkezindeki kutsal bir mekândı, muhtemelen bu amaçla bu ifâde kullanılmış olmalıdır.

---

[123] **Tirmizî**, Fiten, 79/2269.

جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه

## 13- CAFER B. EBÎ TÂLİB

٦٥٤٧- (ت) ـ أبو هريرة رضي الله عنه قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «رأيت جعفراً يطير في الجنة مع الملائكة». أخرجه الترمذي.

**6.547-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Cafer'in cennette meleklerle birlikte uçtuğunu gördüm."**[124]

**İZAH**

Bu bölümde de Hz. Peygamber'in en çok değer verdiği kişilerden biri ve İslâm tarihinde önemli bir hatıraya sahip olan **Cafer b. Ebî Tâlib** ile ilgili olarak Rasûlullah'ın (as.) değerlendirmelerini göreceğiz. Önce **Cafer'**in kısa biyografisini verelim:

**CAFER B. EBÎ TÂLİB**

Adı; **Cafer b. Ebî Tâlib b. Abdimenâf b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf el-Kuraşî al-Hâşimî'**dir. Künyesi **Ebû Abdullah'**dır.

**Hz. Ali'**nin kardeşidir ve **Ali'**den on yaş büyüktür. İlk müslümanlardandır. **Habeşistan'**a hicret etti, **Habeş Kıralı Necâşî'**nin müslüman olmasına vesile olmuştu. Hz. Peygamber'in mektubunu **Necaşî'**ye götürmüş ve oraya hicret eden müslümanların başkanlığını üstlenmişti.

**Habeşistan'**a, zevcesi **Esmâ bint Umeys'**le birlikte hicret etmiş ve orada **Abdullah, Avn** ve **Muhammed** adlı çocukları dünyaya gelmişti.

[124] **Tirmizî**, Menâkıb, 30/3763.

**Cafer Bedir** savaşına katılmadığı halde, Hz. Peygamber'in ona ganimetten hisse ayırdığı ve **Bedir**'e katılanların aldığı ecre de nâil olacağını söylediği rivâyet edilir.

Sonra **Hayber** fethi sırasında **Medîne'**ye hicret etti. Hz. Peygamber, onun gelişine fevkalade sevinmiş, ona sarılmış, gözlerinden öpmüş ve bu sevincini; **"Hayber'in fethine mi sevineyim, yoksa Cafer'in gelişine mi?"** sözleriyle izhar etmişti.

**Medîne'**ye gelişinde kısa bir süre sonra, hicrî 8'de yapılan **Mûte** savaşında İslâm Ordusunun Başkomutanı oldu. Bu savaşta Hz. Peygamber, sırasıyla **Zeyd b. Hârise, Cafer** ve **Abdullah b. Revâha'**yı komutan olarak görevlendirmiş, biri şehid düşerse diğerinin görevi devralmasını emretmişti. Neticede üçü de şehîd oldular.

Bu savaşta **Cafer'**in iki kolu da kesilmişti. Vücudunda da yetmiş küsür yara izi sayılmıştı. **Cafer**'in şehâdetine Hz. Peygamber son derece müteessir olmuş, **"Cafer'e iki kol yerine iki kanat verildiğini ve cennette uçmakta olduğunu"** söylemişti. Bundan dolayı kendisine ***"Cafer Tayyar"***, yani **"Uçan Cafer"** ve *"**Zûl-Cenâheyn**"* yani "**İki kanatlı**" lakabı verilmişti.

Ahlâkı ve fizikî yapısı itibariyle Hz. Peygamber'e benzerdi. Aşağıdaki rivâyetlerde de görüleceği üzere son derece cömertti. Yoksullara yardımdan büyük zevk alırdı. Bundan dolayı kendisine *"**Ebû'l-Mesâkîn**"*, yani **"Yoksulların babası"** ünvanı verilmişti.

**Mûte'**de, hicrî 8'de şehid edildiği sırada 40 yaşında idi.

٦٥٤٨- (خ ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « إن الناسَ **يقولون** : أكثر أبـــو **هريرة ! وإني** كنت ألزم رسولَ **الله** صلى **الله عليه** وسلم لشبع **بطني** ، **حين لا آكل الخمـــير** ، ولا ألبس الحرير - وفي رواية : الحبير - ولا يخدُمني **فلان ولا فلانة** ، وكنتُ ألـــصق بطـــني بالحصى من الجوع ، وإن كنتُ لأستقريء الرجل الآية **وهي** معي **فيطعمني** ، **وكان** خيرُ الناس للمساكين جعفر بن أبي طالب ، **كان** ينقلب بنا فيطعمنا ما كان في **بيته** ، **حـــتى** إن كـــان ليخرج إلينا بالعُكَّة التي ليس **فيها شيء** ، **فيشقُّها** فنلعَق ما **فيها** ». أخرجه **البخاري**.

وفي رواية **الترمذي** قال : « إن كنتُ **لأسألُ** الرجل من أصحاب رسولِ الله صـــلى الله عليه وسلم **عن الآيات** من القرآن ، أنا **أعلم** بها **منه** ، ما أسأله **إلا ليطعمني شيئا** ، وكنتُ إذا

سألتُ جعفر بن أبي طالب لم يُجبني حتى يذهب بي إلى منزله ، فيقول لامرأته : يـا أسمـاء أطعمينا ، فإذا أطعمتنا أجابني ، وكان جعفر يحب المساكين ، ويجلس إليهم ، ويحدثهم ويحدثونه ، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَكْنيه بأبي المساكين ».

**6.548-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"İnsanlar, *'Ebû Hureyre çok hadîs rivâyet ediyor'* diye konuşuyorlar. Ama ben, karın tokluğu pahasına da olsa Hz. Peygamber'in yanından ayrılmıyordum. Hatta ben mayalı ekmek yemezdim, ipek elbise –bir rivâyette desenli kumaş- giymezdim. Ne erkek, ne de kadın hizmetçim vardı. Bazen açlıktan karnıma taş bağlardım. Bildiğim bir âyeti, belki beni götürüp doyurur düşüncesiyle başka birine sorardım. Yoksullara karşı insanların en hayırlısı, Cafer b. Ebî Tâlib idi. O, bizi evine götürür ve evde ne varsa yedirirdi. Hatta bir seferinde içinde bir şey kalmayan bir yağ tulumunu getirip yardı da köşelerinde kalan yağ kırıntılarını yaladık."[125]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** tahric etti.

**Tirmizî'**nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından birine Kur'ân'dan bir âyeti sorardım. Halbuki ben o âyeti ondan daha iyi bilirdim. Ona, sadece belki beni götürür de bir şeyler yedirir diye sorardım. Cafer b. Ebî Tâlib'e sorduğumda ise, hemen cevap vermezdi; beni evine götürür ve karısına;

"- Ya Esmâ, bize yemek getir!" derdi. Yemeğimizi yeyince de sorumun cevabını verirdi. Cafer, yoksulları sever, onlarla oturur, sohbet ederdi. Hz. Peygamber de ona *"Ebû'l-Mesâkîn"* (yoksulların babası) künyesini vermişti."[126]

---

[125] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 10; Et'ıme, 32; **Tirmizî**, Menâkıb, 30/3766.

[126] **Tirmizî'**nin senedindeki râvîlerden **İbrahim b. el-Fadl el-Medenî** metrûktur.

٦٥٤٩- (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنه كان يقول : « ما احتذى النعال ، ولا ركب المطايا ، ولا ركب الكُور بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم أفضل من جعفر ابن أبي طالب ». أخرجه الترمذي.

**6.549-** Ebû Hureyre şöyle derdi:

"Rasûlullah'dan (as.) sonra Cafer b. Ebî Tâlib'den daha faziletli bir insan, ne ayağına kundura giymiş, ne hayvana binmiş ve ne de eyerlere oturmuştur!"[127]

## İZAH

Bu sözler, **Cafer b. Ebî Tâlib**'in faziletini ifade sadedinde söylenen ve biraz da mübâlağa ihtiva eden cümlelerdir. İfadelerde, gözler onun gibisini görmedi, dünya onun gibi birini tanımadı gibi bir mübalağa vardır.

٦٥٥٠- (خ ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) كان إذا سلّم على عبد الله ابن جعفر قال: «السلام عليك يا ابن ذي الجناحين». أخرجه البخاري.

**6.550-** Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Cafer'e selâm verirken;

"- Selâm sana, ey iki kanatlının oğlu!" derdi.[128]

٦٥٥١- (خ م ت ـ البراء بن عازب رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال لجعفر بن أبي طالب: «أشبهتَ خَلْقي وخُلُقي». أخرجه الترمذي ، قال : وفي الحديث قصة ، ولم يذكرها ، وهذا طرف من حديث طويل قد أخرجه البخاري ومسلم ، وهو مذكور في « عمرة القضاء» في «كتاب الغزوات » من حرف الغين.

**6.551-** Berâ b. Âzib'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber, Cafer b. Ebî Tâlib'e şöyle dedi:

**"- Sen, benim yaratılışıma ve ahlâkıma benzedin"**[129]

---

[127] **Tirmizî**, Menâkıb, 30/3764.

[128] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 10; Meğâzî, 45.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve; "Bu hadîsin bir hikâyesi vardır" dedi, ama onu kaydetmedi.

Bu hadîs, uzun bir rivâyetin bir parçasıdır; bu uzun rivâyeti de **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler. Biz onu **Kitâbu'l-Ğazâvât**'ta "**Umretu'l-Kazâ**" bâbında zikrettik.[130]

الحسن والحسين ابنا علي بن أبي طالب عليهم السلام

## 14- HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN

**٦٥٥٢**- (خ م ت) ـــ **البراء بن عازب** رضي الله عنه) قال: «رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم والحسنُ بنُ عليّ على عاتقه، يقول: **اللهم إني أحبُّه فأحبَّه**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

وللترمذي أيضا : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أَبْصَرَ حَسَنًا وحُسَيْنًا فقال : **اللهم إني أحبُّهما فأحِبَّهما** ».

**6.552-** Berâ' b. Âzib şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ı omuzuna almış olduğu halde;

**"Allah'ım; ben bunu seviyorum, sen de sev!"** dediğini işittim.[131]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

**Tirmizî**'nin şöyle bir rivâyeti daha vardır:

"Hz. Peygamber Hasan ve Hüseyin'e baktı da; **"Allah'ım; ben onları seviyorum, sen de sev!"** dedi.

---

[129] **Buharî**, Meğâzî, 44; **Müslim**, Cihâd, 34/90; **Tirmizî**, Menâkıb, 30/3765.

[130] Bkz., hadîs no: 6.133.

[131] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 22; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 8/58; **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3782.

## İZAH

Bu bölümde **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**'le ilgili rivâyetler yer almaktadır. Bu münasebetle önce Hz. Peygamber'in, **"dünya çiçeklerim"** dediği bu iki sevgili torununun kısaca biyografilerini verelim:

## Hz. HASAN

3/625 yılının Şaban (Ocak-Şubat) ayında **Medîne**'de dünyaya geldi. **Hz. Ali**'nin büyük oğludur. Babası ona **Harb** adını koymak istedi, ancak Hz. Peygamber, daha önce hiç kullanılmayan **Hasan** adını verdi. Doğunca kulağına ezanı bizzat Rasûlullah (as.) okudu ve yedi gün sonra da akîka kurbanı kesti.

**Hasan,** hilâfet çekişmelerinden uzak kalmıştı. Ancak babasının şehîd edilmesinden sonra Kûfeliler ona bîat etmişti. O sırada **Muâviye** de halkı kendi halifeliğine bîat için yoğun bir gayrete girdi. Hatta her iki tarafta da ordular hazırlandı. **Hz. Hasan**, savaştan hoşlanmadığını, kimsenin kanının dökülmesine razı olmadığını söyleyince, ordusundaki bazı **Haricîler; "Hasan da babası gibi kâfir oldu"** diyerek üzerine yürüyüp kendisini tartakladılar. Çeşitli müzakerelerden sonra **Hz. Hasan,** altı ay kadar bir süredir uhdesinde bulunan hilâfeti bazı şartlarla **Medâin**'de **Muâviye**'ye teslim etti. Bu şartlar da; **"Kimseden intikam alınmayacak. Herkese can emniyet sağlanacak. Suçlular affedilecek"** gibi genel emniyete ve huzura yönelik şartlardı.

25 Rebîulevvel 41 yılında, miladî 29 Temmuz 661'de aktedilen bu anlaşma, İslâm tarihinde **"birlik yılı"** olarak anılmış ve müslümanlar arasında meydana gelebilecek büyük bir felaketi önlemişti. Nitekim ilerde de görüleceği üzere Rasûlullah (as.); **"Hasan vasıtasıyla Allah, iki İslâm ordusunu sulha kavuşturacaktır"** şeklindeki mucizevî hadîsinde de bu husus görülmektedir.

**Hz. Hasan,** son derece müttakî, zeki, cömert, halîm-selîm, vakûr, fitne ve siyasetten uzak bir kişiliğe sahipti. Rasûlullah'dan (as.) 13 tane hadîs rivâyet etmişti.

**Hz. Hasan** 13 evlilik yapmıştı ve bu evliliklerden doğan çocuklarının sayısı hakkında da 12 ile 22 arasında değişen rakamlar

verilmektedir. **Hz. Hasan**'ın soyundan gelenlere "**Şerîf**" lakabı verilmiştir.

**Hz. Hasan,** Hilâfeti bıraktıktan sonra **Medîne**'ye yerleşti. Bir müddet sonra **Yezid b. Muâviye** ile evlendirilmek vadiyle kandırılan zevcelerinden **Ca'de bint Eş'as b. Kays** tarafından zehirlendi ve hicrî 28 Safer 49, miladî 7 Nisan 669'da vefat etti. Cenazesini **Saîd b. Âs** kıldırdı ve **Cennetü'l-Bakî**'de annesinin yanına defnedildi.

### Hz. HÜSEYİN

**Hz. Ali**'nin küçük oğludur. **Hasan**'dan bir yaş küçüktür. 5 Şaban 4, yani 10 Ocak 626'da **Medîne**'de dünyaya geldi.

Babasının halifeliği sırasında **Kûfe**'ye, babasının ölümünden sonra da ağabeyi **Hasan**'la birlikte **Medîne**'ye yerleşti. **Yezid**'in hilafet makamına gelişine kadar kendini zühd ve ibâdete verdi. **Yezid** halife olunca, **Medîne** Valisi **Velid b. Utbe b. Ebî Süfyan**'dan, **Medîne**'deki ashâbın ileri gelenlerinden, özellikle de **Hz. Hüseyin**'den ne pahasına olursa olsun bîat alınmasını, aksi halde öldürülmelerini istedi. **Hz. Hüseyin**, kardeşi **Muhammed b. Hanefiyye** hariç bütün âile efradını alarak **Mekke**'ye kaçtı. Bu sırada Kûfeliler de, kendisini hilâfete getirmek üzere elçiler ve mektuplar gönderdiler. **Hz. Hüseyin**, durumu yerinde incelemesi için amcasının oğlu **Müslim b. Akîl**'i **Kûfe**'ye gönderdi ve o da Kûfelilerden **Hz. Hüseyin** adına bîat aldı. **Yezid, Kûfe**'ye hemen **Basra** valisi **Ubeydullah b. Ziyâd**'ı tayin etti. O da **Müslim**'i yakalayıp öldürttü.

Gelişmelerden tam olarak haberdar olmayan, ancak Kûfelilerin kendisine bîat ettiklerini bilen **Hz. Hüseyin** de **Kûfe**'ye doğru hareket etti. 2 Muharrem 61, yani 2 Ekim 680'de **Kerbelâ** mevkiine geldiğinde, **Ubeydullah b. Ziyâd**'ın adamları tarafından susuz bir mekâna sıkıştırıldı. Üzerine gönderilen **Rey** valisi **Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkas**'a, "**izin verin geri döneyim**" dedi ise de, **İbn Ziyâd,** buna izin verilmemesini emretti. Yetmiş üç kişilik gurubuyla sıkıştırılan **Hz. Hüseyin, Sinân b. Enes en-Nehaî** tarafından kafası kesilerek şehid edildi. (Hicrî 10 Muharrem 61; miladî 10 Ekim 680).

Müteâkip rivâyetlerde de görüleceği üzere **Hz. Hüseyin**'in şehid edildiği gün **Ümmü Seleme**, Hz. Peygamber'i rüyasında saçı sakalı

toprağa bulanmış olduğu halde ağlarken görmüş, ne olduğunu sorunca da, **Hüseyin**'in öldürüldüğünü söylemiş.

Rasûlullah'dan (as.) sekiz hadîs rivâyet eden **Hz. Hüseyin**'in başının defnedildiği yer konusunda çok farklı rivâyetler vardır.

**٦٥٥٣**- (ت ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حاملَ الحسنِ بن عليٍّ على عاتقه ، فقال رجل : نعم المركَبُ ركبتَ يا غلام ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **ونعم الراكبُ هو** ». أخرجه الترمذي.

**6.553-** Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), Ali'nin oğlu Hasan'ı omuzuna almıştı. Bir adam;

"- Ne güzel binite bindin, ey çocuk!" dedi.

Hz. Peygamber de;

**"- O da ne güzel binicidir!"** dedi.[132]

**٦٥٥٤**- (ت ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « سُئل النبيُّ صلى الله عليه وسلم أيُّ أهلِ بيتك أحبُّ إليك؟ فقال: **الحسنُ والحسين، وكان يقول لفاطمة : ادعي لي ابنيَّ ، فيشُمُّهما ، ويضُمُّهما إليه** ». أخرجه الترمذي.

**6.554-** Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber'e;

"- Ehl-i beytinden kimi daha çok seviyorsun?" diye soruldu.

**"- Hasan'la Hüseyin'i!"** buyurdu.

Hz. Peygamber, Fatıma'ya; **"İki oğlumu bana çağır!"** der, onları koklar ve bağrına basardı."[133]

**٦٥٥٥**- (خ م ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : خرجتُ مع النبي صلى الله عليه وسلم في طائفة من النهار ، لا يكلّمني ، ولا أكلّمه ، حتى جاء سُوقَ بني قَيْنُقَاعَ ، ثم انصرف

---

[132] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3784. Hadîsin râvîlerinden **Zem'a b. Sâlih** zayıftır.

[133] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3772. Bu hadîsin râvîlerinden de **Yusuf b. İbrahim et-Teymî** zayıftır.

حتى أتى مَخبأ فاطمة ، فقال : أثمّ لُكَعُ ؟ - يعني حَسَنا - فظننا أنّه إنّما تحبسه أمُّه لأن تغسله ، أو تُلبسه سخابا ، فلم يلبث أنْ جاء يسعى حتى اعتنق كلُّ واحد منهما صاحبَه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «اللهم إني أحبُّه فأحبَّه وأحبِبْ مَنْ يُحبُّه ».

وفي رواية قال : « كنتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سوق من أسواق المدينة ، فانصرف وانصرفتُ، فقال: أي لُكَع، ثلاثا، ادْعُ الحسنَ بن عليّ ، فقام الحسن بنُ عليّ يمشي في عنقه السِّخابُ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم بيده هكذا فالتزمه، وقال: اللهم إني أحبُّه وأحبُّ مَنْ يُحبُّه».

قال أبو هريرة : فما كان أحد أحبَّ إليّ من الحسن بن عليّ بعد ما قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ما قال. أخرجه البخاري ومسلم.

**6.555-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Günün bir vaktinde Hz. Peygamber'le birlikte dışarı çıktım; ne O benimle konuşuyor, ne de ben O'nunla konuşuyordum. Gide gide Benû Kaynuka çarşısına vardık. Sonra oradan döndü, Fatıma'nın evine geldi ve Hasan'ı kastederek;

**"- Ufaklık burada mı?"** diye sordu.

Annesi onu yıkayıp giydirmek veya boynuna boncuklardan bir gerdanlık takmak için alıkoymuştu. Çok geçmeden koşarak geldi. Hz. Peygamber'le sarmaş dolaş oldular. Arkasından Rasûlullah (as.);

***"Allah'ım! Ben onu seviyorum, onu sen de sev ve onu seveni de sev!"*** diye duâ etti.[134]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

Rasûlullah'la (as.) birlikte Medîne'deki çarşılardan birinde idim. O geri döndü, ben de O'nunla birlikte döndüm. (Eve gelince) üç defa;

**"- Ey ufaklık!"**[135] diye seslendi, sonra da; **"Bana Hasan b. Ali'yi çağırın!"** dedi. Hasan, boynunda boncuktan bir gerdanlık olduğu

[134] **Buharî**, Buyû', 49; Libâs, 60; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 8/56-57.

halde koşarak geldi. Hz. Peygamber, ona sarılmak için kollarını şöyle açtı.[136] Sonra şöyle söyledi:

*"Allah'ım! Ben onu seviyorum, onu seveni de seviyorum."*[137]

Ebû Hureyre dedi ki:

"Rasûlullah (as.) bu sözü söyledikten, artık hiç kimse bana Hasan b. Ali'den daha sevgili olmadı!"

٦٥٥٦- (ت ـ **أسامة بن زيد** رضي الله عنه) قال: «طرقتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ذات ليلة في بعض الحاجة، فخرج النبيُّ صلى الله عليه وسلم وهو مشتمل على شيء، لا أدري ما هو؟ فلما فرغتُ من حاجتي قلتُ: ما هذا الذي أنت مشتمل عليه؟ فكشفه، فإذا حسن وحسين على وركيه، فقال: **هذان ابناي وابنا ابنتي، اللهم إني أحبهما فأحبهما وأحبَّ من يحبهما**». أخرجه الترمذي.

**6.556-** Üsâme b. Zeyd anlatıyor:

"Bir gece bir iş için Hz. Peygamber'in kapısını çalmıştım. Rasûlullah (as.), ne olduğunu bilemediğim bir kumaşa sarınarak dışarı çıktı. İşimi bitirince;

**"- Sarındığın bu şey nedir?"** diye sordum. Örtüyü açtı, meğer dizlerinin üstünde Hasan ile Hüseyin varmış! Buyurdu ki:

**"Bunlar benim ve kızımın çocuklarıdır. Allah'ım! Ben onları seviyorum, Sen de onları sev ve onları seveni de sev!"**[138]

٦٥٥٧- (ت ـ **يعلى بن مرة** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**حُسَيْن مِنِّي، وأنا من حُسَيْن أحبَّ الله من أحبَّ حُسَيْنا، حسين سِبْط من الأسباط**». أخرجه الترمذي.

---

[135] **Buharî**'nin bir nüshasında "**ey**" diye nidâ edâtı şeklinde zaptedilen bu kelime, diğer bir nüshasında da "**eyne**" şeklinde, yani "**nerede**" anlamındaki bir soru edatı olarak zaptedilmiştir.

[136] **Buharî**'de, "**Hasan da O'na sarılmak için kollarını şöyle açtı**" ifadesi de yer alır.

[137] Muhtemelen burada bir kelime düşüklüğü söz konusudur. Çünkü **Buharî**'de bu ifâde; "**Ben onu seviyorum, sen de onu sev ve onu seveni de sev!**" şeklindedir.

[138] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3769.

**6.557-** Ya'lâ b. Mürre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim! Hüseyin'i seveni Allah da sevsin! Hüseyin, *esbât*'tan biridir."**[139]

## İZAH

***"Esbât"; sibt*** kelimesinin çoğuludur. ***Sibt*** de torun anlamına gelir. Bu kelime, cemâat ve kabile[140] anlamına da gelir. Ancak bu kelime daha ziyade Peygamber nesli anlamında kullanılmıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de **Hz. Yakub**'un nesli olan **Benû İsrâil** anlamında kullanılmaktadır.[141] Muhtemelen burada da hz. Peygamber'in neslinin en çok **Hüseyin** vasıtasıyla devam ettiğine işaret edilmektedir.

٦٥٥٨- (ت ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : قال لي رسولُ **الله صلى** الله عليه وسلم : «**الحسن والحسين سيدا شباب أهل الجنة** ». أخرجه الترمذي.

**6.558-** Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi diye rivâyet eder:

**"Hasan ve Hüseyin, cennet gençlerinin seyyididir."**[142]

٦٥٥٩- (خ ت ــ **عبد الرحمن بن أبي نعم البجلي الكوفي** رحمه الله) قال : كنتُ شاهدا لابن عمرَ وسأله رجُل عن دَمِ البعوض ؟ فقال : ممن أنتَ ؟ قال : مِنْ أهل العــراق ، فقال : انظروا إلى هذا، يسألني عن دَمِ البعوض ، وقد قتلوا ابنَ النبيِّ صلى الله عليه وســلم ، وسمعتُ النبي الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**هما رَيْحَانَتَاي من الدنيا** ! ».

وفي رواية شعبة قال : « وأحسبه سأل عَنِ المُحْرِمِ يقتل الذباب ؟ قال : يا أهل العراق، تسألونا عن قتل الذباب ، وقد قتلتم ابن بنتِ رسولِ الله صلى الله عليــه وســلم... وذكــر الحديث ».

---

[139] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3775.

[140] Bkz., A'râf, 160.

[141] Bkz., Bakara, 136, 140; Âli İmrân, 84; Nisâ, 163.

[142] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3768.

وفي رواية « ما أسألهم عن صغيرة ، وأجرأهم على كبيرة !!... وذكر الحديث». وفي آخره «وهما سيدا شباب أهل الجنة ». أخرجه البخاري ، وأخرج الترمذي الأولى ، وزاد فيها « عن دم البعوض يصيب الثوب ».

**6.559-** Abdurrahman b. Ebî Nu'm el-Becelî el-Kûfî[143] anlatıyor:

"İbn Ömer'in yanında idim; bir adam kendisine, sineğin kanının hükmünü sordu. İbn Ömer;

"- Nerelisin sen?" diye sordu.

"- Iraklıyım" deyince;

"- Şuna bakın! Hz. Peygamber'in çocuğunu öldürmüşler, şimdi kalkmış bana sineğin kanının hükmünü soruyor! Ben, Rasûlullah'ın (as.); **'Hasan ve Hüseyin, benim dünya çiçeklerimdir'** dediğini duydum" karşılığını verdi.[144]

**RİVÂYETLER**

Bu hadîsin Şube'den gelen rivâyeti şöyledir:

"Zannediyorum adam, İbn Ömer'e; 'Sinek öldüren ihrâmlının hükmünü' sormuştu. Bunun üzerine İbn Ömer;

"- Ey Iraklılar! Bana sinek öldürmenin hükmünü soruyorsunuz; halbuki sizler Rasûlullah'ın (as.) kızının çocuğunu öldürdünüz..." dedi diye aynı hadîs rivâyet edilir.

Başka bir rivâyette;

"- Ne kadar küçük şeyleri sorup soruşturuyor, ama büyük cürümlere cür'et ediyorsunuz!" ifadesi de yer alır. Bunun sonunda

---

143 **Ebû'l-Hakem, Abdurrahman b. Ebî Nu'm el-Becelî el-Kûfî**; ö. 100?/718?. Meşhûr tâbiîlerdendir, Kûfelidir. İbn Ömer, Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Süfyan Servî ve Fudayl b. Gazvân rivâyet etti. Sikadır, ancak rivâyet azdır. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Genelde sika kabul edilir, yalnız Yahya b. Maîn onu zayıf bulur. Âbid, zâhid ve fâzıl biriydi. Hatta Kûfelilerin en âbidi olduğu rivâyet edilir. Haccâc onu öldürmek niyetiyle on beş gün boyunca karanlık bir odaya hapsetti, yiyecek-içecek vermedi, sonra artık ölmüştür defnedelim diye kapıyı açtığında ayakta namaz kılarken bulmuş ve şaşırıp kalmıştı.

144 **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 22; Edeb, 18; **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3770.

da; **"Hasan'la Hüseyin, cennet gençlerinin seyyididir"** cümlesi vardır.

Bunları **Buharî** tahric etti.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti, yalnız orada; "Elbiseye bulaşan sinek kanının hükmünü sordu" ziyadesi yer alır.

**٦٥٦٠- (س ــ عبد الله بن شداد** رحمه الله) عن أبيه قال : « خرج علينا **رسولُ** الله صلى **الله عليه وسلم** في إحدى صلاتي **العشيِّ ، وهو حامل** حسنا – أو **حُسَينا – فتقدَّم النبيُّ** صلى الله **عليه** وسلم فوضعه ، ثم كبَّر للصلاة فصلى ،**فسجد بين ظَهْرَانَيْ** صلاة **سجدة** أطالها ، **قال أبي** : فرفعتُ **رأسي** ، **فإذا** الصبيُّ **على ظهر** رسولِ **الله صلى** الله عليه وسلم وهو ساجد ، **فَرَجَعْتُ إلى سجودي** ، **فلما** قضى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الصلاة قال **النـــاس** : يـــا رسولَ الله ، إنك **سَجَدْتَ** بين **ظَهْرَانَيْ صلاتك** سجدة أطلتها ، حتى ظننا أنه قد **حدث** أمر ، أو **أنه** يُوحَى إليكَ ، **قال : كلّ لم يكن ، ولكن ابني ارتحلني** ، **فكرهتُ أن أُعجلَه حتى يقضيَ حاجَتَهُ** ». أخرجه النسائي.

**6.560-** Abdullah b. Şeddâd, babasından rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber akşam veya yatsı namazından birinde, Hasan'ı –veya Hüseyin'i- omuzuna alarak mescide geldi, öne geçti. Çocuğu yere koydu, sonra tekbir alarak namaza durdu. Namazda uzun bir secde yaptı. Babam, *'Secde uzayınca başımı kaldırdım, çocuk secdedeki Rasûlullah'ın (as.) sırtında idi, tekrar secdeye gittim'* dedi. Hz. Peygamber namazını bitirince, insanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sen namaz sırasında uzun bir secde yaptın, o kadar ki biz sanki sana bir şey oldu veya vahiy geldi sandık" dediler.

Rasûlullah (as.) şu karşılığı verdi:

**"- Bunların hiçbiri olmadı! Ama oğlum sırtıma binmişti, hevesini almadan acele ile sırtımdan indirmeyi istemedim."**[145]

---

[145] Nesaî, İftitâh, 83.

٦٥٦١- (ت د س ــ **بريدة** رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَخْطُبُنا ، فجاء الحسن والحسين عليهما السلام ، وعليهما قميصان أحمران يمشيان ويَعْثُران ، فنزل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من المنبر ، فحملهما ، ووضعهما بين يديه ، ثم قال : صدق الله {إنَّما أمْوَالُكُم وأولادُكم فِتْنَة} [التغابن : الآية ١٥] نظرت إلى هذين الصبيَّين يمشيان ويعثران ، فلم أصبر حتى قطعتُ حديثي ورفعتُهما». أخرجه الترمذي، و لم يذكر أبو داود «ووضعهما بين يديه». وقال في آخره: «رأيت هذين فلم أصبِر - ثم اخذ في الخُطبة». و لم يذكر النسائي «ووضعهما بين يديه» أيضا.

**6.561-** Bureyde anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bize hutbe okuyordu. Tam o sırada üzerlerinde kırmızı birer gömlek olduğu halde Hasan ile Hüseyin mescide girdiler, düşe kalka yürüyorlardı. Hz. Peygamber hemen minberden indi, onları aldı, önüne oturttu. Sonra şöyle buyurdu:

**"Yüce Allah'ın,** ***'Mallarınız ve çocuklarınız, ancak bir imtihandır...'***[146] **sözü haktır, gerçektir. Şu iki sabîye baktım, düşe kalka yürüyorlardı, dayanamadım, konuşmamı keserek onları kaldırdım."**[147]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

**Ebû Davud,** "onları önüne oturttu" cümlesini zikretmedi. Ayrıca hadîsin sonunda; **"Bunları gördüm, sabredemedim"** dediğini, sonra da hutbeye devam ettiğini kaydetti.

**Nesaî** de; "onları önüne oturttu" cümlesini zikretmedi.

٦٥٦٢- (خ س ت د ــ **الحسن البصري** رحمه الله) قال : « سمعتُ أبا بكرة يقول : رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم على المنبر ، والحسنُ بن عليّ إلى جنبه ، وهو يُقبل على الناس مرَّةً ، وعليه أخرى ، ويقول : إن ابني هذا سيِّد ، ولعلَّ الله أن يُصلح به بين فئتين من

---

[146] Teğâbün, 15.

[147] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3774; **Ebû Davud**, Salât, 225/1109; **Nesaî**, Cuma, 30.

المسلمين عظيمتين». أخرجه النسائي. وفي رواية الترمذي قال: « صعد النبيُّ صلى الله عليه وسلم المنبر ، فقال: إن ابني هذا سيِّد ، يُصلِحُ الله به بين فئتين ».

وفي رواية أبي داود قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم للحسن بن عليّ ، « إنَّ ابني هذا سيِّد ، وإنِّي لأرجو أن يصلحَ الله به بين فئتين من أمتي ».

وفي رواية « ولعلَّ الله أن يصلح به بين فئتين عظيمتين من المسلمين ».

وأخرجه البخاري في جملة حديث طويل ، يتضمن ذكر الصلح بين الحسن بن علي ، وبين معاوية بن أبي سفيان ، وقد ذكر في « كتاب الخلافة » من حرف الخاء.

**6.562-** el-Hasan el-Basrî anlatıyor:

Ebû Bekre'nin şöyle söylediğini duydum:

"Rasûlullah'ı (as.) minberde, Hasan b. Ali'yi de yanında otururken gördüm. Hz. Peygamber bir cemâate dönüyor, bir Hasan'a dönüyordu. Şöyle söyledi:

**"Benim bu oğlum, seyyiddir. Umulur ki Yüce Allah, iki büyük İslâm cemâatinin arasını onun vasıtasıyla ıslah eder."**[148]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

**Tirmizî**'nin rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber minbere çıktı ve;

**"Benim bu oğlum, seyyiddir; Allah onun vasıtasıyla iki cemâatin arasını ıslah edecektir"** dedi.

**Ebû Davud**'un rivâyetine göre de; Hz. Peygamber, Hasan b. Ali için;

**"Benim bu oğlum seyyiddir; ümit ediyorum ki Yüce Allah, onun vasıtasıyla ümmetimden iki cemâatin arasını ıslah edecektir"** dedi.

Diğer bir rivâyete göre de; **"Umulur ki Allah, iki büyük müslüman cemâatinin arasını onun vasıtasıyla ıslah eder"** dedi.

---

[148] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 22; Sulh, 9; Menâkıb, 25; Fiten, 21; **Tirmizî** ,Menâkıb, 31/3773; **Ebû Davud**, Sünnet, 13/4662; **Nesaî**, Cuma, 27.

Hadîsi **Buharî** de, Hasan b. Ali ve Muâviye b. Ebî Süfyan arasındaki sulh konusunu da ihtiva eden uzun bir rivâyetin içinde zikretti. Bu rivâyet, **Kitâbu'l-Hilâfet**'te geçmişti.[149]

**٦٥٦٣**- (خ ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « لم يكن أحد أشْبَهَ برسول الله صلى الله عليه وسلم من الحسين بن عليّ ». وفي رواية « من الحسن ». أخرجه البخاري والترمذي.

**6.563-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.), Hz. Hüseyin'den daha çok benzeyen hiç kimse yoktu."[150]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette; "...Hasan'dan daha çok benzeyen..." denir.

Hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti.

**٦٥٦٤**- (ت ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال: « الحسنُ أشْبَهَ برســول الله صلى الله عليه وسلم ما بين الصدر إلى الرأس، والحسينُ أشبه به فيما كان أسفلَ من ذلــك». أخرجه الترمذي.

**6.564-** Hz. Ali şöyle dedi:

"Göğüsten başa kadar olan kısımda Rasûlullah'a (as.) en çok benzeyen Hüseyin, göğüsten aşağı kısımda ona en çok benzeyen de Hasan'dı."[151]

**٦٥٦٥**- (ت ــ **أبو جحيفة** رضي الله عنه) قال : « رأيت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وكان الحسن بنُ عليّ يُشْبِهُه ». أخرجه الترمذي.

**6.565-** Ebû Cuhayfe şöyle dedi:

"Rasûlullah'ı (as.) gördüm, Hasan b. Ali O'na benziyordu."[152]

---

[149] Bkz., hadîs no; 2.089.

[150] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 22; **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3776.

[151] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3779.

٦٥٦٦- (خ ـ عقبة بن الحارث رضي الله عنه) قال : « صَلَّى أبو بكر العصر، ثم خرج يمشي ومعه عليّ ، فرأى الحسن يلعب مع الصبيان ، فحمله على عاتقه ، وقال : بأبي ، شَبِيهٌ بالنبيِّ ، ليس شبيهٌ بعليّ ، وعليّ يضحك ». أخرجه البخاري.

**6.566-** Ukbe b. el-Hâris şöyle dedi:

"Hz. Ebû Bekir ikindi namazını kıldı, sonra mescidden çıkıp yürüdü, yanında Hz. Ali de vardı. Yolda Hasan'ı, küçük çocuklarla oynarken gördü, hemen omuzuna aldı ve;

"Ali'ye benzemeyip Peygamber'e benzeyen (yavrum), babam sana fedâ olsun!" dedi. O sırada Ali gülüyordu."[153]

٦٥٦٧- (ت ـ سلمى امرأة من الأنصار رضي الله عنها) قالت : دخلتُ على أمّ سلمةَ وهي تبكي ، فقلت : ما يُبكيك ؟ قالت : رأيتُ الآن رسول الله صلى الله عليه وسلم - تعني في المنام- وعلى رأسه ولحيته الترابُ وهو يبكي ، فقلتُ : ما لك يا رسول الله ؟ فقال : شهدتُ قتْلَ الحسين آنفا. أخرجه الترمذي.

**6.567-** Ensar hanımlarından Selmâ[154] anlatıyor:

"Ümmü Seleme'nin yanına gittim, baktım ki ağlıyor:

"- Neden ağlıyorsun?" dedim. Şu cevabı verdi:

"- Rasûlullah'ı (as.) –rüyada- gördüm, başında ve sakalında toprak vardı, aynı zamanda ağlıyordu. Kendisine;

"- Neyin var ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum:

**"- Az önce Hüseyin'in öldürüldüğünü gördüm"** buyurdu.[155]

---

[152] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3777.

[153] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 22.

[154] **Selmâ el-Ensâriyye el-Bekriyye**: Tâbiûn hanımlarındandır. Bekr b. Vâil âilesinin âzâdlılarındandır. Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den rivâyeti vardır. Kendisinden Rezîn b. Habîb el-Cühenî rivâyet etti. Ma'rûf biri değildir. bilinen bir hadîsi Tirmizî'de tahric edilmiştir.

[155] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3771. Hadîsin râvîsi **Selmâ**'nın kim olduğu açık değildir, bu yüzden **Tirmizî** hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

٦٥٦٨- (خ ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «أُتِيَ عُبيد الله بن زياد برأس الحسين، فجُعل في طَسْت، فجعل ينكُتُ، وقال في حُسْنه شيئاً، قال أنس: فقلت: والله، إنه كان أشبَهَهم برسول الله صلى الله عليه وسلم وكان مخضوبا بالوَسْمة».

وفي رواية قال: «كنت عند ابن زياد، فجيء برأس الحسين، فجعل يضرب بقضيب في أنفه، ويقول: ما رأيتُ مثل هذا حُسْنا، فقلت: أما إنَّه كان من أشبههم برسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرج الأولى البخاري، والثانية الترمذي.

**6.568-** Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Ubeydullah b. Ziyâd'a, Hz. Hüseyin'in (kesik) başı getirildi. Baş bir tasa kondu. Ubeydullah, elindeki kılıçla kesik başı dürtmeğe başladı. Ubeydullah, Hz. Hüseyin'in güzelliği konusunda da bir şey söyledi. O zaman ben şöyle dedim:

"- Vallahi o, Rasûlullah'a (as.) en çok benzeyen insandı."

Hz. Hüseyin'in başı, *vesme* ile boyanmıştı."[156]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette **Enes** şöyle dedi:

"İbn Ziyâd'ın yanında idim. O sırada Hz. Hüseyin'in başı getirildi, kılıcıyla burnuna dürtmeye başladı. Bu esnada da; *"böyle güzellik görmedim"* diyordu. Ben de;

"- O, Rasûlullah'a (as.) en çok benzeyenlerdendi" dedim.

İlk rivâyeti **Buharî**, ikincisini **Tirmizî** tahric etti.

**İZAH**

***"Vesme"***; yaprakları boyamada kullanılan bir nebattır. Çivit yaprağı da denmiştir.

**UBEYDULLAH B. ZİYÂD**

Adı; **Ubeydullah b. Ziyâd b. Ebîhi,** künyesi **Ebû Hafs'**dır.

**Muâviye** döneminden itibaren ölünceye kadar çeşitli yerlerde valilik yapmıştı. **Irak, Horasan, Basra, Kûfe** vâliliklerinde bulundu.

---

[156] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 22; **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3778.

**Bîkend** ve diğer bazı yerleri fethetti. Araplardan **Ceyhun** nehrini ilk geçen kişi olduğu rivâyet edilir. Annesi **Mercâne,** İran yöneticilerinden birinin kızıydı.

**Muâviye**'nin ölümünden sonra hilâfetin **Yezîd'e** geçmesi ve **İbn Zübeyr**'in bu makama geçmemesi için en çok gayret gösterenlerdendi. **Yezid** de, **İbn Ziyad'ı Kûfe** valisi yaptı. Bu esnada Kûfeliler, **Hz. Hüseyin**'e mektup yazarak emrinde olduklarını ve **Yezid**'e bîat etmeyeceklerini bildirirler. Bunun üzerine **Hz. Hüseyin Mekke**'den **Kûfe**'ye doğru yola çıkar. **Yezid** ve **İbn Ziyâd, Hz. Hüseyin'e** karşı, **Sa'd b. Ebî Vakkas**'ın oğlu **Ömer** komutasında bir ordu sevk ederler. Böyle bir çatışma ihtimalinden habersiz olan **Hz. Hüseyin,** hazırlıksız yakalanır ve içlerinde sahabîlerden bazılarının da bulunduğu pek çok kişi kılıçtan geçirilir.

**Ubeydullah** aslında korkak biriydi, ama aynı zamanda o derecede de zalim, kan dökücü ve sefîh bir adamdı. İslâm ülkesinde meydana gelen çeşitli karışıklıkların ve siyasî kavgaların önde gelen aktörlerinden biriydi.

Ashâb-ı kirâmdan **Abdullah b. Muğaffel,** kendisinden, yaptığı zulümlerden vazgeçmesini istemiş, ama dinlememişti. **Abdullah** ölürken onu ziyarete gittiğinde,

**"- Bir vasiyetin, benden bir isteğin var mı?"** diye sormuş, **Abdullah** da;

**"- Cenazemi kılma, mezarıma da gelme!"** demişti.

Huzuruna **Hz. Hüseyin**'in başı ile birlikte, müslümanların önde gelenlerinden yetmiş iki kişinin daha başı getirilmişti. Elindeki kılıçla **Hz. Hüseyin**'in kesik başının burnuna, kulağına, gözüne dürterek hakaretlerine orda bile devam etmişti. Annesi **Mercâne** bile; *"Rasûlullah'ın (as.) kızının oğlunu öldürdün, cennet yüzü görmeyesin!"* diye bedduâ ederdi.

**İbn Ziyâd**'ın, **Hz. Hüseyin**'in ağzına, burnuna dürtmesine dayanamayan **Zeyd b. Erkam;**

**"- Yapma! Vallahi ben Rasûlullah'ın (as.) o dudaklardan öptüğünü gördüm"** diye müdahale etmek istemiş, hatta dayanamayıp ağlamış, ama **İbn Ziyâd;**

**"- Gözün çıksın! Eğer yaşlı bir bunak olmasaydın, senin de kelleni uçururdum"** tehdidini savurmuştu.

Aradan fazla bir zaman geçmeden hicrî 66'da **Musul** yakınlarında, **Muhtar es-Sekafî'**nin komutanlarından **İbrahim b. el-Eşter** de onun başını kesmiş. **Muhtar es-Sekafî**, **İbn Ziyad'**ın başını, **Hz. Hüseyin'**in kardeşi **Muhammed b. el-Hanefiye'**ye gönderdi.

Bundan sonraki hadîste de görüleceği üzere, garip bir tecelli olarak **İbn Ziyâd'**la birlikte öldürülenlerin kesik başlarının toplandığı yerde bir yılan peyda oluyor, yılan **İbn Ziyâd'**ın kesik başını buluyor ve ağzından girip burnundan, burnundan girip ağzından çıkıyor ve bunu da defalarca tekrarlıyor. Böylece **İbn Ziyâd'**ın, **Hz. Hüseyin'**in kesik başına yaptığı hakaretin karşılığı dünyada bile gözler önüne konuyordu.

**٦٥٦٩- (ت ــ عمارة بن عمير رحمه الله)** قال : « لما جيء برأس عبيد الله ابن زياد وأصحابه نُضِدَتْ في المسجد في الرحبة، فانتهيتُ إليهم وهم يقولون : قد جاءت ، قد جاءت، فإذا حيّة قد جاءت تُخلّل الرؤوسَ ، حتى دخلتْ في مَنْخَرِ عُبيدالله بن زياد ، فمكثت هُنَيْهَةً ، ثم خرجتْ فذهبت حتى تَغَيَّبتْ ، ثم قالوا : قد جاءتْ قد جاءتْ ، ففَعَلتْ ذلك مرتين أو ثلاثا ». أخرجه الترمذي.

**6.569-** Umâre b. Umeyr anlatıyor:

"Ubeydullah b. Ziyâd ve adamlarının başları getirilip Rahbe meydanındaki mescide yığıldığında, ben de oraya gitmiştim. O sırada insanlar;

"Geldi! Geldi!" diyorlardı. Bir yılan gelir, kesik başların arasında dolaşıp Ubeydullah b. Ziyâd'ın başını bulur ve onun burnundan girerek bir müddet kalır, sonra çıkıp gözden kaybolur. Sonra halk yine;

"Geldi! Geldi!" diye seslendiler. Yılan tekrar gelir ve aynı şeyi iki veya üç defa tekrarlar."[157]

---

[157] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3780.

زيد بن حارثة وابنه أسامة رضي الله عنهما

## 15- ZEYD B. HÂRİSE VE OĞLU ÜSÂME

٦٥٧٠- (ت ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : قدم زيد بن حارثة المدينة ورسول الله صلى الله عليه وسلم في بيتي ، فقرع الباب ، فقام إليه رسول الله صلى الله عليه وسلم عُرْيانا يجرُّ ثوبه ، والله ما رأيته عُرْيانا قبله ولا بعده ، فاعتنقه وقبله. أخرجه الترمذي.

**6.570-** Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) benim evimde iken Zeyd b. Hârise (bir seferden dönüp) Medîne'ye geldi, kapıyı çaldı. Hz. Peygamber çıplak olduğu halde elbisesini yerden çekerek kalktı. Vallahi, ne bu olaydan önce ve ne de sonra Rasûlullah'ı (as.) çıplak görmedim. Hz. Peygamber, Zeyd'in boynuna sarıldı ve öptü."[158]

### İZAH

Bu hadîs senedi itibariyle zayıftır, ancak **Tirmizî** hadîsin hasen-garîb olduğunu kaydetmektedir.

Burada Hz. Peygamber'in heyecanla kapıya koşmasının sebebi şudur: Hz. Peygamber bir **Seriyye** hazırlamış, komutanlığına **Zeyd**'i getirmiş ve kendisine karşı kuvvet hazırlayan **Ümmü Kırfe**'ye sevk etmişti. İşte **Zeyd**, bu seferden dönüyor ve zafer haberini getiriyordu.

Bu bölümde **Zeyd b. Hârise** ile oğlu **Üsâme**'nin faziletlerine dair rivâyetler yer almaktadır. Bu münasebetle önce her iki sahabînin kısa biyografilerini verelim:

### ZEYD B. HÂRİSE

Tam adı: **Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl (Şurahbîl?) b. Kâ'b b. Abdüuzzâ b. Yezîd b. İmruulkays el-Kelbî**'dir. Künyesi **Ebû Üsâme**'dir.

Aslen Yemenli olan **Zeyd, Benû Huzâa**'nın **Kelb** kabilesindendir. Henüz sekiz yaşında bir çocukken, kaçırılarak esir edilmiş, **Ukâz**

---

[158] **Tirmizî**, İsti'zân, 32/2732.

panayırında 400 dirhem karşılığında **Hakîm b. Hizâm** tarafından, halası **Hz. Hatice** için satın alınmış, **Hz. Hatice** de Rasûlullah'la (as.) evlenince, onu kendisine hibe etmişti. Rasûlullah (as.) da onu âzâd edip evlat edinmişti.

İlk müslüman olan dört kişiden biri olan **Zeyd, Bedir** dahil bütün savaşlarda Rasûlullah'ın (as.) mâiyyetinde bulunmuştur. Hz. Peygamber onu çok sever, gönderdiği seriyyelere komutan tayin ederdi.

**Zeyd**, köle olduktan bir müddet sonra babası, onun **Mekke**'de olduğunu öğrenmiş, bedelini ödeyerek kölelikten kurtarıp almak üzere **Mekke**'ye gelmiş, Rasûlullah'a (as.) başvurmuştu. Hz. Peygamber de hiçbir karşılık beklemeden **Zeyd**'i serbest bıraktı, isterse babası ile gidebileceğini söyledi. **Zeyd** ise;

**"- Babamın evinde efendi olarak yaşamaktansa, senin evinde köle olmayı tercih ederim."** diyerek Rasûlullah'ı (as.) tercih etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber de **Zeyd**'i evlat edindi ve **"Ben ona, o bana vâris olacaktır"** buyurdu. Bundan sonra artık **Zeyd, 'Muammed'in oğlu Zeyd'** diye çağırıldı. Ancak evlatlık müessesesini kaldıran âyet[159] gelince, tekrar babasına nispet edilmeye başlandı.

**Tirmizî**'nin rivâyetine göre onu almaya gelen kardeşi **Cebele** idi, diğer bir rivâyete göre de babası ile amcası gelmişlerdi.

Hz. Peygamber, sonra onu, dadısı **Ümmü Eymen** ile evlendirdi. Bu evlilikten **Üsâme** doğdu. Daha sonra **Zeyd**'i, halasının kızı **Zeyneb bint Cahş**'la evlendirdi, ancak bu evlilik de vahiyle son buldu.

**Zeyd**'in belki de en büyük fazileti, Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen yegâne sahabî olmasıdır:

فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا.

*"...Zeyd, o kadından ilişiğini kestiği zaman, biz onu sana zevce yaptık..."*[160]

**Zeyd, Bedir** ehlindendir. Hatta zafer haberini **Medîne**'ye ilk defa o ulaştırmıştır. Hz. Peygamber tarafından bazı askerî birliklere de

159 Ahzâb, 5.
160 A'zâb, 37.

komutan yapılmıştı. Yedi ayrı seriyyeye komutanlık yaptığı rivâyet edilir.[161] En son olarak da hicrî 8'de yapılan **Mûte** savaşında ordu komutanı olarak tayin edilenlerden biriydi. Bu savaşta Hz. Peygamber, sırasıyla **Zeyd, Cafer b. Ebî Tâlib** ve **Abdullah b. Revâha**'yı komutan olarak görevlendirmişti. Her üçü de orada şehid edildi.

**Hz. Âişe**'nin; **"Rasûlullah (as.), Zeyd'in de aralarında bulunduğu bir birlik sevk edecek olsa, mutlaka Zeyd'i komutan yapardı. Eğer Zeyd sağ olsaydı, yerine onu Halife tayin ederdi"** dediği rivâyet edilir.[162]

Aşağıda da geleceği üzere **Hz. Ömer**, oğlu **Abdullah**'a, **Zeyd**'in oğlu **Üsâme**'yi göstererek şöyle demişti:

**"- Vallahi o, Allah'ın Rasûlüne senden daha sevgili idi. Onun babası da Rasûlullah'a (as.) senin babandan daha sevgili idi."**

Rasûlullah'ın (as.) vefatı esnasında **Hz. Aişe** şöyle dedi:

**"Eğer Zeyd sağ olsaydı, Rasûlullah (as.) kendine onu halife seçerdi."**

**Zeyd**, elli beş yaşında iken **Mûte**'de, Cemâziyulevvel ayında ve savaş alanında şehid edildi. Onun şehid edildiğini Hz. Peygamber ashâbına duyurdu, kendisi için duâ etti ve ashâbına da; **"Kardeşiniz için mağfiret dileyin! Şüphesiz o, cennete koşarak girmiştir"** dedi.

## ÜSÂME B. ZEYD

Aşağıdaki rivâyetlerde de görüleceği üzere **Üsâme** de babası gibi, Hz. Peygamber'in en çok sevdiği ve değer verdiği kişilerden biridir. Hz. Peygamber'in dadısı **Ümmü Eymen**'in oğluydu. Delikanlılık çağına geldiğinde bile Rasûlullah (as.) onu kucağına alır, severdi. Hatta onu kendisi büyütüp yetiştirmişti.

Bir savaş sırasında ***"Lâilâhe illallâh"*** dediği halde bir adamı öldürdüğü için Hz. Peygamber kendisine;

**"- Ya Üsâme! *'Lâ ilâhe illallâh!'* diyen adamla ne işin vardı?"** diye sitem etmiş, **Üsâme** de; **"Keşke o zamana kadar müslüman**

---

[161] Bkz., **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, I, 226.

[162] **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, I, 228.

**olmasaydım da bu siteme muhatap olmasaydım!"** diye hayıflanmıştı.

**Hz. Âişe; "Hîç kimsenin Üsâme'ye buğz etmemesi gerekir. Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.),** ***'Allah'ı ve Rasûlünü seven, Üsâme'yi de sevsin!'*** **dediğini işittim"** der. Hatta Rasûlullah (as.) kendisi savaşa çıkmazsa, silahını ya **Hz. Ali**'ye, ya da **Üsâme**'ye verirdi.

Daha on sekiz yaşında iken ve içlerinde **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer** gibi şahsiyetlerin de bulunduğu bir orduya komutan yapacak kadar ona güvenirdi. Hatta bundan dolayı **Hz. Ömer**, onunla her karşılaştığında; **"Esselâmu aleyke ve rahmetullahi komutanım! Sen benim komutanım iken Rasûlullah (as.) vefat etti"** derdi.

Hz. Peygamber de onu daima nazlar ve evladı gibi severdi. Vedâ haccında **Arafat**'tan dağılma esnasında, **Üsâme** yanında olmadığı için o gelinceye kadar hareketini geciktirmişti.

Ashâb, Hz. Peygamber'e söylemeye cesaret edemedikleri şeyleri hep ona söyletirlerdi. **Hz. Âişe; "Rasûlullah'la (as.) her konuda rahat konuşmaya, hiç kimse onun kadar cesaret edemezdi"** der.

Hz. Peygamber pazartesi ve perşembe günleri oruç tutuyordu diye, **Üsâme** de ölünceye kadar o günlerde oruç tuttu ve; **"İnsanların amelleri bu iki günde Allah'a arz edilir"** dedi.

**Üsâme**, Rasûlullah'dan (as.) 118 hadîs rivâyet etmiştir; bunların 15 tanesi **Buharî** ve **Müslim**'de müştereken yer alırken, bir tanesi yalnız **Buharî**'de, iki tanesi de yalnız **Müslim**'dedir.

Rasûlullah'ın (as.) vefatından sonra **Vâdi'l-Kurâ**'ya yerleşen Üsâme, hicrî 59'da (milâdî 679) **Medîne**'de vefat etti.

**٦٥٧١- (ت ــ جبلة بن حارثة رضي الله عنه)** قال : « **قَدِمْتُ** على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، **فقلتُ** : يا رسول الله ، **ابْعَثْ معي أخي** زيدا ، قال : **هو ذاك** ، **انطلق إليه**، **فإن ذهب معك لم أمنعه** ، **فجاء** زيد فقال : يا رسولَ الله ، أوَ أختارُ **عليك** أحدا ؟ قال جبلةُ : **فأقمتُ** أنا مع **أخي**، ورأيتُ أنْ رأيَ **أخي أفضلُ من رأيي** ». **أخرجه** الترمذي.

**6.571-** Cebele b. Hârise[163] anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) gittim ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kardeşim Zeyd'i benimle beraber gönder!" dedim.

Dedi ki:

**"- İşte kendisi! Ona git, eğer seninle gidecek olursa, engel olmam."**

Sonra Zeyd geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sana başka birini nasıl tercih ederim?" dedi.

Cebele der ki: "Bunun üzerine ben de kardeşimle birlikte orada kaldım ve kardeşimin fikrini kendi fikrimden daha üstün buldum."[164]

**İZAH**

**Tirmizî** bu rivâyetin de hasen-garîb olduğunu söylemektedir.

Bilindiği üzere **Zeyd b. Hârise,** Hz. Peygamber'in kölesi idi. Kardeşi **Cebele**, onu kölelikten kurtarıp âilesine götürmek istemiş, ama **Zeyd**, babasının evinde efendi olarak yaşamaktansa, Rasûlullah'ın (as.) yanında köle olarak kalmayı tercih etmişti. Çünkü Rasûlullah (as.) ona, babasının bile yapamayacağı kadar güzel muâmele ediyordu. Nitekim daha sonra da âzâd etmiş ve onu evlat edinmişti.

٦٥٧٢- (خ م ت ـــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : **بعث** رسولُ الله صلى **الله عليه وسلم بَعْثا** ، **وأمَّرَ** عليهم **أسامةَ** بنَ زيد ، **فطعن بعضُ** الناس في إمارته ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إن تَطْعنوا في** إمارته **فقد كنتم** تطعنون **في إمارة أبيه من قبل** ، وَايْمُ الله ، إنْ كان **لخليقا للإمارة** ، وإن **كان لَمِنْ أحَبِّ الناس** إليّ، وإنّ هذا **لَمِنْ أحب** **الناس إليّ بعده** ».

[163] **Cebele b. Hârise el-Kelbî:** Sahabîdir. Zeyd b. Hârise'nin ağabeyisidir. Aslen Yemenlidir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Kendisinden Ebû Amr eş-Şeybânî rivâyet etti.

[164] **Tirmizî**, Menâkıb, 40/3815.

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. ولمسلم أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال وهو على المنبر : « إنْ تطعنوا في إمارته... وذكر نحوه ». وفي آخره « **وأوصيكم** به ، فإنه مــن صالحيكم ».

**6.572-** Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bir askerî birlik çıkarmış, başlarına da Üsâme b. Zeyd'i komutan tayin etmişti. Bazı kişiler, Üsâme'nin komutanlığı hakkında ileri-geri konuştu. Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Şu anda Üsâme'nin komutanlığına laf ediyorsunuz, daha önce de babasının komutanlığına laf etmiştiniz. Allah'a yemin ederim ki, o komutanlığa lâyıktı ve o, benim en çok sevdiğim insanlardandı. Ondan sonra oğlu da benim en çok sevdiğim insanlardandır."**[165]

## RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

**Müslim**'in bir rivâyetine göre; Hz. Peygamber; **"Onun komutanlığına laf ediyorsunuz..."** sözünü minberde iken söyledi. Sonunda da; **"Size onu vasiyet ediyorum, çünkü o sizin sâlihlerinizdendir"** dedi.

## İZAH

Hz. Peygamber âzâdlı kölesi **Zeyd b. Hârise**'yi çeşitli defalar komutan olarak tayin etmişti. Bunların en önemlilerinden biri de **Mûte** savaşıdır. O sırada da insanlar **Zeyd**'in komutanlığı hakkında laf etmişlerdi.

Bilahare **Şam** taraflarına sevk ettiği bir orduya da o kölenin oğlu **Üsâme**'yi komutan yaptı. Bu orduda da **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Ebû Ubeyde** gibi ashâbın en önde gelenleri bulunuyordu. O sırada **Üsâme** de henüz on sekiz yaşında idi. İnsanlar bu sefer de **Üsâme** hakkında dedikodu yaptılar. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber,

---

[165] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 17; Meğâzî, 43, 88; Eymân, 2; Ahkâm, 33; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 10/63-64; **Tirmizî**, Menâkıb, 40/3816.

yukarıda geçen sözleri söyleyerek **Zeyd** ve **Üsâme**'nin değerini ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber'in hazırlamış olduğu **Üsâme** ordusu, henüz yola çıkmadan Rasûlullah (as.) vefat etti. Halife **Hz. Ebû Bekir**, aynı orduyu yine **Üsâme**'nin komutasında sevk eder.

٦٥٧٣- (ت) ـ أسامة بن زيد رضي الله عنهما قال : «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قد عقد لي لوَاءً في مرضه الذي مات فيه ، وبَرَزْتُ بالناس فلما ثَقُلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أتيتُه يوما ، فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يضع يدَه عليَّ ويَرْفَعُها ، فعرفتُ أنه كان يدعو لي، فلما بويع لأبي بكر ، كان أول ما صنع ، أمر بإنْفاذ تلك الراية التي كان عقدها لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، إلا أنه كان سألني في عمر : أن أتركه له ، ففعلتُ ». هذه الرواية ذكرها رزين.

وفي رواية الترمذي قال : « لما ثَقُلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم هَبَطْتُ ، وهبط الناسُ إلى المدينة ، فدخلتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وقد أُصْمِتَ فلم يتكلم ، فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يضع يديه عليّ ويرفعهما ، فعرفتُ أنه يدعو لي ».

**6.573-** Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), vefatı ile son bulan hastalığı sırasında hazırladığı orduya komuta görevini bana vermişti. Ben de insanların arasına çıktım. Hz. Peygamber ağırlaştığı gün yanına gittim, ellerini üstüme koyup kaldırmaya başladı. Anladım ki, bana duâ ediyordu. Rasûlullah (as.) vefat edip Hz. Ebû Bekir'e bîat edildiğinde, onun ilk yaptığı şey, Rasûlullah'ın (as.) hazırlayıp komutanlığına beni getirdiği orduyu göndermek oldu. Yalnız orduda bulunan Ömer'in, kendisiyle kalması için benden izin istedi. Ben de kabul ettim."[166]

**RİVÂYETLER**

Bu, **Rezîn**'in rivâyetidir.

**Tirmizî**'nin rivâyeti şöyledir:

---

[166] **Tirmizî**, Menâkıb, 41/3817. Hadîsi **Muhammed b. İshak** an'ane yoluyla rivâyet etmektedir. **Tirmizî** hadîsin hasen-garîb olduğunu söyler.

"Rasûlullah (as.) ağırlaşınca Medîne'ye indim, insanlar da indiler. Hz. Peygamber'in yanına girdim; dili dönmüyor, konuşamıyordu. Elini üzerime koyup kaldırmaya başladı. Anladım ki bana duâ ediyordu."

٦٥٧٤- (خ ـ أسامة بن زيد رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كانَ يأخذه والحسنَ بنَ عليّ ، فيقول : « اللهم أحِبَّهما ، فإني أحِبُّهما ». أو كما قال.

وفي رواية: كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يأخذني فيُقْعِدُني على فخذه ، ويُقْعِدُ الحسنَ على فخذه الأخرى ، ثم يَضُمُّهما ، ثم يقول : « اللهم إني أرْحَمُهَا،فارْحَمْهُما ». أخرجه البخاري.

**6.574-** Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), kendisini ve Hz. Hasan'ı alır ve;

**"Allah'ım; bunları sev! Çünkü ben onları seviyorum"** derdi veya buna benzer bir şey söylerdi."[167]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber beni bir dizine, Hasan'ı öteki dizine oturtur, sonra bağrına basar, sonra da; **'Allah'ım; ben bunlara acıyorum, sen de acı!'** derdi."

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

٦٥٧٥- (ت ـ عائشة رضي الله عنها) قالت: أراد رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يُنَحِّيَ مخاط أسامة، قالت عائشة: دعني حتى أنا الذي أفعل فقال: يا عائشة، أحبِّيه، فإني أحبُّه. أخرجه الترمذي.

**6.575-** Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Üsâme'nin sümüğünü temizlemek istemişti. Âişe;

"- Bana müsaade et, ben temizleyeyim" dedi. Rasûlullah (as.);

---

[167] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 18, 22; Edeb, 22.

**"- Ya Âişe; onu sev! Çünkü ben onu seviyorum"** dedi.[168]

**٦٥٧٦- (ت ــ عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أن **عمر فرض لأسامة في** ثلاثة آلاف **وخمسمائة، وفرض لعبد الله** بن عمر **في** ثلاثة آلاف، فقال عبد الله بن **عمر لأبيه:** لم فضّلت **أسامة عليَّ**، فوالله ، ما سبقني إلى مشهد، قال : لأن زيدا كان أحبَّ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم من أبيك، وكان أسامة أحبَّ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم منك ، **فآثرت** حبَّ رسول **الله** صلى الله عليه وسلم على حبِّي. أخرجه **الترمذي**.

**6.576-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"**Hz.** Ömer (Halifeliği sırasında) Üsâme'nin tahsisatını üç bin beş yüz dirhem olarak tayin etmişti. Halbuki kendi oğlu Abdullah'ın tahsisatını bin dirhem olarak tayin etmişti. Abdullah babasına;

"- Niçin Üsâme'yi bana tercih ettin? Vallahi o, hiçbir savaşa benden önce gitmiş değildir!" diye itiraz etti.

Hz. Ömer şu cevabı verdi:

"- Çünkü Hz. Peygamber, (Üsâme'nin babası) Zeyd'i, senin babandan daha çok seviyordu. Üsâme'yi de senden daha çok seviyordu. Ben de Rasûlullah'ın (as.) sevdiklerini, kendi sevdiklerime tercih ettim."[169]

**٦٥٧٧- (خ ــ عبد الله بن دينار** رحمه الله) **قال** : « **نظر ابن عمر** يوما وهو في **المسجد** إلى رجل يسحب ثيابه في ناحية من المسجد ، **فقال** : **انظروا** من هذا ؟ فقال له إنسان : **أما تعرف هذا** يا أبا عبد الرحمن ؟ هذا محمد بن أسامة ، قال : فطأطأ **ابن عمر** رأسه ، ثم **قال** : لو رآه **رسول الله** صلى الله عليه وسلم **لأحبَّه** ». **أخرجه البخاري. وزاد رزين بعد** قوله : « من هذا ؟ قال : ليت هذا عندي » وبعد قوله « فطأطأ **ابن عمر** رأسه » ، و« **نقر** بيده الأرض ».

**6.577-** Abdullah b. Dinar anlatıyor:

---

168 **Tirmizî**, Menâkıb, 41/3818. Bu da **Tirmizî**'nin hasen-garîb rivâyetlerindendir.

169 **Tirmizî**, Menâkıb, 40/3813. Bu rivâyet de hasen-garîbdir.

"Bir gün İbn Ömer, mescidin bir köşesinde elbisesini sürükleyen bir adama baktı ve;

"- Şuna bakın! Kimdir o?" diye sordu.

Cemâatten biri;

"- Onu tanımıyor musun, ya Ebâ Abdurrahman? O, Üsâme'nin oğlu Muhammed'dir!"[170] dedi.

İbn Ömer başını eğdi ve; "Eğer Rasûlullah (as.) sağ olsaydı, onu da severdi" dedi.[171]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

**Rezîn,** İbn Ömer'in; "Kim bu adam?" cümlesinden sonra, "keşke benim yanımda olsaydı" dediğini, "İbn Ömer başını önüne eğdi" cümlesinden sonra da "Eliyle yere vurdu" cümlesini ilave eder.

**٦٥٧٨- (خ ــ محمد بن شهاب الزهري رحمه الله)** قال: أخبرني **حَرْمَلَةُ مولى** أسامة بن زيد: **أن الحجَّاجَ بنَ أيمن، ابن أمّ أيمن** – وكان أيمن أخا أسامة لأمه – **وهو رجل من** الأنصار، رآه ابنُ عمر لم يتمَّ ركوعه، فقال: **أعِدْ،** فقال ابنُ عمر لحرملة – **وكان** معه – : **مَنْ** هذا ؟ قلتُ: الحجاجُ بنُ أيمن ، ابن أم أيمن، فقال : **لو رأى، هذا رسولُ** الله صلى الله عليه وسلم **لأحبَّهُ... فذكر** حبَّه ، وما ولدته **أمُّ أيمن.** زاد في **رواية** « وكانت حاضنة النبيِّ صلى الله عليه وسلم». **أخرجه البخاري.**

**6.578-** Muhammed b. Şihâb ez-Zührî anlatıyor:

"Bana, Üsâme b. Zeyd'in âzâdlısı Harmele haber verdi ki; İbn Ömer, Ümmü Eymen'in oğlu olan Eymen'in oğlu Haccâc'ın –ki

---

[170] **Muhammed b. Üsâme b. Zeyd b. Hârîse el-Kelbî el-Medînî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Babası ve dedesi sahabîdir. Dedesi, Hz. Peygamber'in evlatlığı ve âzâdlısıdır. Babası Hz. Peygamber'in en çok sevdiği gençlerdendi ve onu vefatına yakın hazırlamış olduğu orduya komutan olarak tayin etmişti. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden Yezîd b. Abdullah b. Kuseyt ve Saîd b. Ubeyd b. es-Sebbâk rivâyet etti. **Medîne**'de vefat etti.

[171] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 18.

Eymen, Üsâme'nin anneden kardeşi idi ve Ensârdandı- rükûunu tamamlamadığını gördü ve;

"- Namazını yeniden kıl!" dedi.

İbn Ömer, yanındaki Harmele'ye;

"- Bu adam kimdir?" diye sordu.

"- Ümmü Eymen'in oğlu olan Eymen'in oğlu Haccâc!" deyince, İbn Ömer;

"- Eğer kendisini Rasûlullah (as.) görseydi, mutlaka onu da severdi" dedi ve Rasûlullah'ın (as.) Üsâme'ye ve Ümmü Eymen'in doğurduklarına olan sevgisini zikretti."[172]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette; "Ümmü Eymen, Rasûlullah'ın (as.) dadısı idi" cümlesi de ziyâde edilir.

Hadîsi **Buharî** rivâyet etti.

**İZAH**

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in sadece **Zeyd'**e ve oğlu **Üsâme'**ye değil, **Üsâme**'nin annesi **Ümmü Eymen**'e ve onun diğer çocuklarına olan yakın alakası ve sevgisi dile getirilmektedir.

**ÜMMÜ EYMEN**

**Ümmü Eymen'**in asıl adı, **Bereke bint Sa'lebe**'dir. Aslen Habeşlidir. Rasûlullah'ın (as.) babası **Abdullah'**ın câriyesi idi. Hz. Peygamber'e babasından miras kalmış ve kendisine dadılık yapmıştı. Bilahare Rasûlullah (as.) **Hz. Hatice** ile evlenince, **Ümmü Eymen**'i âzâd etti.

İlk kocası **Ubeyd b. el-Hâris el-Hazrecî** idi. **Ubeyd** de **Hazrec** kabilesinin âzâdlısı idi. Bu evlilikten **Eymen** adlı bir oğlu olmuştu, bundan dolayı kendisine **Ümmü Eymen** künyesi verilmişti. **Eymen**, müslüman olmuş, **Medîne**'ye hicret etmiş, Hz. Peygamber'le birlikte savaşmış ve **Huneyn**'de şehid düşmüştü.

---

[172] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 18.

**Ümmü Eymen**, kocasının ölümü üzerine dul kalınca, Hz. Peygamber **"Cennetlik bir kadınla evlenmekten hoşlanan Ümmü Eymen'le evlensin!"** demiş ve onu **Zeyd b. Hârise** ile evlendirmişti. Bu evlilikten de Rasûlullah'ın (as.) sevgilisi **Üsâme** dünyaya gelmişti.

Hz. Peygamber, **Ümmü Eymen**'i çok sever ve; **"Annemden sonra annemdir"** derdi.

**Ümmü Eymen** ilk müslümanlardandır. **Medîne**'ye hicret ederken **Ravha** yakınlarında iftar vakti olmuştu, kendisi oruçlu idi ve aşırı derecede susamıştı. Ancak yanında da su yoktu. O sırada gökten beyaz bir kova sarkıtıldığı, ondan içtiği ve **"Ondan sonra bir daha susuzluk çekmedim"** dediği rivâyet edilir.[173]

Hz. Peygamber vefat edince **Ümmü Eymen** çok ağlamış, sebebini soranlara da; **"Vallahi Rasûlullah'ın (as.) bir gün öleceğini biliyordum. Ben, gökten bize gelen vahyin kesildiği için ağlıyorum"** demişti. **Hz. Ömer** ölünce de ağlamış ve; **"Bugün İslâm gücünü kaybetti"** demişti.

Hz. Peygamber'den beş hadîs rivâyet etmiş, **Hz. Osman**'ın hilâfeti sırasında vefat etmişti.

عمار بن ياسر رضي الله عنه

## 16- AMMÂR B. YÂSİR

**٦٥٧٩**- (ت) — **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « جاء عمارُ بنُ ياسـر ، يَسْتَأْذِنُ على النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : **ائذنوا له ، مرحبا بالطيِّب المطيَّب** ». أخرجه الترمذي.

**6.579-** Hz. Ali'den rivâyet edilmiştir:

"Ammâr b. Yâsir geldi, Rasûlullah'ın (as.) huzuruna girmek için izin istedi. Hz. Peygamber;

**"- İzin verin, gelsin!"** dedi. İçeri girince de;

---

[173] Siyeru A'lâmi'Nübelâ, II, 224.

**"- Temiz, tertemiz insan, merhaba!"** dedi.[174]

İZAH

Bu bölümde de **Ammâr b. Yâsir**'in fazîleti ile ilgili rivâyetler gelecektir. Bu münasebetle önce **Ammâr**'ın biyografisini kısaca kaydedelim:

AMMÂR B. YÂSİR

Tam adı: **Ammâr b. Yâsir b. Âmir b. Mâlik b. Kinâne b. Kays el-Ansî el-Mekkî**'dir. Künyesi **Ebû'l-Yekazân**'dır.

Aslen Yemenlidir. Babası **Yâsir,** kardeşleri **Hâris** ve **Mâlik**'le birlikte, diğer kardeşlerini aramak üzere **Yemen**'den **Mekke**'ye gelmişler, **Hâris** ve **Mâlik** **Yemen**'e dönmüşler, ancak **Yâsir** **Mekke**'de kalmış, **Benû Mahzûm** kabilesinden **Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre**'nin himâyesine girmiş, sonra **Ebû Huzeyfe**'nin câriyesi **Sümeyye** ile evlenmiş ve bu evlilikten de **Ammâr** dünyaya gelmişti.

**Yâsir, Sümeyye** ve **Ammâr** ilk müslümanlardan, hatta bu yolda dayanılmaz işkencelere maruz kalanlardandır. Nitekim **Sümeyye,** işkence altında can vermiş ve İslâm'ın ilk şehidi olmuştur. Buna dayanamayan genç **Ammâr,** müşriklerin söylediklerine razı olmuş, ama sonra ağlayarak Rasûlullah'a (as.) gelip durumunu arz etmiş, her şeye rağmen kalbinin imanla dolu olduğunu söylemiş, Hz. Peygamber de onun gözyaşlarını mübarek elleriyle silerek; **"Yine eziyet yapacak olurlarsa, yine onların dediklerini kabul et!"** buyurmuş, arkasından da; *"Kalbi imanla dolu olduğu halde inkâra zorlananlar..."*[175] âyeti nâzil olmuştu. *"Kendilerine zulmedildikten sonra hicret edenler..."*[176] âyetinin de, onun gibi işkenceye maruz kalanlar hakkında nâzil olduğu rivâyet edilir.

**Ammâr,** müslüman olduklarını ilk açıklayan yedi kişiden biridir, ancak bu yedi kişiden her birinin, kendisini müşriklerin tasallutundan koruyacak bir hâmîsi ve dayanağı olmasına rağmen **Ammâr**'ı koruyacak kimse yoktu. Bu yüzden çok ağır işkencelere

---

[174] **Tirmizî**, Menâkıb, 35/3798.

[175] Nahl, 106.

[176] Nahl, 41.

maruz kalmış, zincire vurulmuş, güneş altında kızgın kumların üzerine yatırılmıştı. Uğradığı işkenceden, konuşamaz hale gelmişti. Âile olarak onlara işkence edildiğini gören Rasûlullah (as.); **"Sabır ey Yâsir âilesi, varacağınız yer cennettir!"** buyurmuştu. Bir hadîslerinde de; **"Cennet üç kişiye müştaktır: Ali, Selmân ve Ammâr'a!"** buyurmuştu. Hz. Peygamber, **Ammâr**'ın ateşle dağlandığını görünce de, elini başına götürmüş ve; **"Ey Ateş, İbrahim'e olduğun gibi Ammâr'a da serin ve selâmet ol!"** demişti.

**Ammâr**, Hz. Peygamber'in çok değer verdiği kişilerdendir. **Habeşistan** ve **Medîne** hicretlerine katılmış, iki kıbleye karşı da namaz kılmıştır. Hatta Hz. Peygamber onun için; **"Benden sonra Ammâr'ın yoluna uyun!"** buyurmuştur. **İbn Mes'ûd**, Rasûlullah'dan (as.); **"İnsanlar ihtilafa düştüklerinde Sümeyye'nin oğlu hak yolda olur"** dediğini duyduğunu söyler. Buna benzer hadîslerden dolayı ashâb, çeşitli olaylar karşısında **Ammâr**'ın tutumuna özellikle dikkat ederdi.

**Hz. Ömer** tarafından **Kûfe** valiliğine getirilen **Ammâr**, aynı zamanda büyük bir kahramandı. **Bedir** dahil olmak üzere bütün savaşlara katılmıştı. Hz. Peygamber'den sonra yapılan savaşlara da katılmıştı. Az konuşur, sürekli olarak fitnelerden Allah'a sığınırdı. Ama ilâhî takdir, onun yine bir fitne savaşında şehid edilmesiyle sonuçlandı. Hicrî 37'de (milâdî, 657) **Sıffîn**'de, 93 yaşında olduğu halde **Hz. Ali**'nin yanında yer almış, kahramanca savaşmış, ama sonunda şehid düşmüştü. Hz. Peygamber onun hakkında; **"Seni azgın bir tâife öldürecek"** dediği bilindiği için, her iki ordu mensupları da onu karşı tarafın öldürdüğünü iddia etti. Cenazesi yıkanmadan **Hz. Ali** tarafından kıldırıldı.

**Ammâr**, Hz. Peygamber'den 62 hadîs rivâyet etmiş, bunlardan beş tanesi de **Sahîhayn**'da bulunmaktadır.

٦٥٨٠- (م ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : « أخبرني مَن **هو خَيْر مِنّي** - أبو قَتادة - أن رسولَ الله صلى الله **عليه** وسلم قال لعمَّار حين **جعل يَحْفِرُ** الخَنْدَقَ ، وجعـــل

يَمْسَحُ رأسَه ، ويقول: **بؤس ابن سُمَيَّة ، تقتُلك فئة باغية** ». وفي رواية « مَن **هو** خير منِّي ، ولم **يُسمه** ».

وفي أخرى « **ويقول** : وَيْسَ ، أو يا وَيْسَ **ابن سمَيَّة** ». أخرجه مسلم.

**6.580-** Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Bana, benden daha hayırlı olan biri –Ebû Katâde- haber verdi ki, Rasûlullah (as.) hendeği kazmaya başladığında, bir taraftan yüzünü siliyor, bir taraftan da Ammâr'a;

**"- Sümeyye'nin oğluna yazık! Seni azgın bir tâife öldürecek!"** diyordu.[177]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette, sadece "Benden daha hayırlı biri" der ve isim vermez.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

**İZAH**

Bu rivâyette **Ammâr**'ı öldüren kişilerin durumu ortaya konmaktadır. Bilindiği üzere **Ammâr, Hz. Ali** ile **Muâviye** arasında cereyan eden **Sıffîn** savaşında, **Hz. Ali**'nin yanında savaşırken şehid düştü. **Hz. Ali** ile **Muâviye** arasındaki mücadelede, bu rivâyete dayanarak **Hz. Ali**'nin haklı olduğu neticesi çıkarılmıştır.

**SÜMEYYE**

Adı; **Sümeyye bint Hubât**'tır. Hanım sahâbîlerdendir. Meşhur sahabî **Ammâr b. Yâsir**'in annesidir. Câhiliyet döneminde **Ebû Cehil**'in amcası **Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre**'nin câriyesi idi. **Ebû Huzeyfe** de **Yâsir**'in halîfi, dostu idi. **Sümeyye**'yi âzâd edip onunla evlendirmişti. Bu evlilikten de **Ammâr** dünyaya geldi.

**Sümeyye Mekke'**de âile olarak İslâm'ı ilk kabul edenlerden ve müslümanlığını ilk defa açıklayanlardandı. Onun yedinci müslüman olduğu rivâyet edilir. O sırada **Sümeyye** yaşlı ve zayıf bir kadındı.

---

[177] **Müslim**, Fiten, 18/70-71.

Âile olarak bir hâmileri bulunmadığı için, müslüman olduklarından dolayı müşrikler tarafından çok ağır işkencelere marûz kaldılar. Sonunda **Ebû Cehil**, ön tarafından sapladığı bir mızrakla **Sümeyye**'yi hicretten yedi yıl önce, 625 yılında öldürür. Böylece **Sümeyye,** İslâm'ın ilk şehidi olma pâyesini kazanır. **Ebû Cehil Bedir**'de öldürülünce, Hz. Peygamber **Ammâr**'a; **"Ananın katilini Allah öldürdü"** demişti. İşkence edildikleri bir sırada Hz. Peygamber onları görmüş ve; **"Sabır, ey Yâsir âilesi! Varacağınız yer cennet olacaktır"** buyurmuştu. Böylece ilk defa cennetle müjdelenen insan olma şerefini de kazanmıştı.

**٦٥٨١- (م) ــ أم سلمة** رضي الله عنها) **قالت : قال رسولُ الله صلى** الله عليه وسلم لِعَمَّار : **«تقتُلُكَ الفئةُ الباغيةُ»**. **وفي** رواية قال : « **تَقْتُلُ عمّارا الفئة** الباغيــةُ ». أخرجــه مسلم.

**6.581-** Ümmü Seleme'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) Ammâr'a şöyle dedi:

**"Seni, azgın bir tâife öldürecek!"**[178]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette; **"Ammâr'ı azgın bir tâife öldürecektir"** buyurdu.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

**٦٥٨٢- (ت) ــ أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم **قــال** لعمار: **«أبْشِرْ [عمار]، تقتلك الفئة الباغية »**. واستَسْقَى يومَ صفِّين ، فأُتِيَ بقَعْبٍ فيه لبن ، فلما أن نظَر إليه كَبَّر ، ثم قال : أخبرني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أنَّ آخرَ رِزْقي مـن الدنيا ضَيَاحُ لبن في مثل هذا القَعْب ، ثم حَمَل ، فلم ينثنِ حتى قُتِلَ. أخرج الترمذي المسند منه فقط ، والباقي ذكره رزين.

---

[178] **Müslim**, Fiten, 18/72-73.

**6.582-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) Ammâr'a;

**"- Müjde ya Ammâr! Seni azgın bir tâife öldürecek!"** dedi.[179]

**RİVÂYETLER**

Ammâr, Sıffîn'de su istemişti, kendisine içinde süt olan bir kap getirildi. Ona bakınca tekbir getirdi, sonra şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bana, dünyadaki son rızkımın böyle bir kaptaki süt olacağını haber vermişti."

Sonra savaşa koyuldu, ölünceye kadar da hiç eğilmeden savaşa devam etti.

Hadîsin sadece müsned olan kısmını **Tirmizî** tahric etti, diğerini ise **Rezîn** zikretti.

**٦٥٨٣- (خ — عِكرمة مولى ابن عباس رضي الله عنهما) قال: قال لي ابنُ عباس** ولابنه **عليّ**: «انْطَلقا إلى **أبي سعيد** ، **فاسْمَعا** من حديثه فانطلقنا، فإذا هو في حائط يُصلحُه فأخذ رِداءه **فاحْتَبَى**، ثم أنْشَأ **يُحدِّثنا** حتى أتى على ذِكر بناء المسجد **فقال: كُنَّا نَحمل** لَبِنَة لَبِنَة، **وعمار** [يحمل] لَبِنَتَيْن لبِنَتَيْن ، فرآه النبيّ صلى الله عليه وسلم **فجعل النبيُّ** صلى الله **عليه** وسلم يَنفُضُ الترابَ عنه ويقول: **وَيْحَ عَمّار يَدْعُوهم إلى الجنة، ويَدْعُونه إلى** النّار، قال : ويقول عمار: **أعوذ** بالله **من الفتن»**. أخرجه البخاري.

وفي رواية له : **أنَّ** ابن عباس **قال له** ولعليّ بن عبد الله : « ائتيا أبا سعيد فاسمعا من **حديثه** ، قال: فأتيناه **وهو وأخوه في** حائط لهما ، [فسلّمنا] ، فلما رآنا، جاء **فاحْتَبى وجلس. وقال** : كنا نَنْقُل لَبِنَ المسجد لَبِنَة لَبِنة، **وكان عمار** ينقل لبنتين لبنتين، **فمرّ** به **النبيُّ** صلى الله **عليه** وسلم ومسح عن رأسه الغُبار، وقال: **ويح عمّار، يدعوهم** إلى الجنة، **ويدعونه إلى النار**، فقال عمار: **أعوذ** بالله **من الفتن»**.

قال **الحميديُّ** : في هذا الحديث **زيادة مشهورة** ، لم **يذكرها البخاريُّ** أصلا من طريقَيْ هذا الحديث ، ولعلها لم **تقع** إليه **فيهما** ، أو وقعت **فحذفها** لغرض قصده في ذلك ، **وأخرجها أبو بكر البُرْقانيُّ** ، **وأبو بكر الإسماعيلي** قبله ، وفي **هذا الحديث** عندهما « **أنَّ** رسولَ الله **صلى**

---

179 **Tirmizî**, Menâkıb, 35/3800.

الله عليه وسلم قال: **وَيْحَ عَمَّار ، تَقْتُلُهُ الفِئَةُ الباغية ، يدعوهم إلى الجنة، ويدعونه إلى النار».**

قال أبو مسعود الدمشقي في كتابه : لم يذكر البخاري هذه الزيادة ، وهي في حديث عبد العزيز بن المختار ، وخالد بن عبد الله الواسطي ، ويزيد ابن زريع ، ومحبوب بن الحسين، وشعبة ، كلهم عن خالد الحذاء عن عكرمة ، ورواه إسحاق عن عبد الوهاب ، هكذا. وأما حديث عبد الوهاب الذي أخرجه البخاري ، دون هذه الزيادة ، فلم يقع إلينا من غير حديث البخاري ، هذا آخر ما قاله أبو مسعود الدمشقي ، وهو آخر ما قاله الحميديُّ في كتابه.

قلت أنا : والذي قرأته في كتاب البخاري – من طريق أبي الوقت عبد الأول السِّجْزي رحمه الله من النسخة التي قرئت عليه ، عليها خَطُّه : أمَّا في متن الكتاب ، فبحذف الزيادة، وقد كتب في الهامش هذه الزيادة ، وصحح عليها وجعلها في جملة الحديث ، وأمَّا من رواية أبي الوقت هكذا ، بإضافتها إلى الحديث ، وذلك في موضعين من الكتاب أولهما: في «باب التعاون في بناء المسجد» من «كتاب الصلاة» والثاني: في «باب مسح الغبار عن الناس في السبيل» في «كتاب الجهاد» وما عدا هذه النسخة فلم أجد الزيادة فيها، كما قاله الحميدي ومن قبله والله أعلم.

**6.583-** İbn Abbas'ın âzâdlısı İkrime anlatıyor:

"İbn Abbas, bana ve oğlu Ali'ye[180];

"- Ebû Saîd'e gidin, onun hadîslerini dinleyin!" dedi.

Biz de gittik. Baktık ki Ebû Saîd, tarlasında çalışıyor. Bizi görünce ridâsını alıp sarındı, sonra bize anlatmaya başladı. Mescid-i Nebî'nin yapılışı konusuna gelince şöyle dedi:

---

[180] **Ebû'l-Hasan, Ali b. Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib el-Hâşimî el-Kuraşî es-Seccâd**: ö. 118/736. Tâbiîlerdendir; İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî ve Mansûr rivâyet etmiştir. İbn Abbas'ın en küçük oğludur. Kâbe hizmetlerinden olan *Sikaye* ve *Rifâde* görevini babasından sonra o yürütmüştü. Hz. Ali şehid edildiğinde dünyaya gelmiş, bu yüzden onun adını almıştı. İbadetine çok düşkün olduğu için ***Seccâd*** lakabını almıştı; günde bin rekât namaz kılardı. **Harre** vakasında Emevîler'e karşı savaşmıştı. Kültürlü, faziletli ve çok yakışıklı biri olduğu rivâyet edilir. Sika olmakla birlikte hadîsi azdır. **Suriye** hac yolu üzerindeki **Humeyme**'ye yerleşti ve orada vefat etti. Abbasî halifelerinin atası olan oğlu Muhammed, Abbasî hareketini buradan başlatmıştı.

"Biz kerpiçleri tek tek, Ammâr ise çift çift taşıyordu. Onu gören Hz. Peygamber, yüzündeki tozları silmeye başladı ve;

**"- Yazık Ammâr'a! O, onları cennete çağırıyor, onlar ise onu cehenneme çağırıyorlar!"** dedi. Ammâr da;

"Fitnelerden Allah'a sığınırım!" diyordu.[181]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** tahric etti.

Onun diğer bir rivâyetine göre de, İbn Abbas, İkrime'ye ve oğlu Ali'ye;

"- Ebû Saîd'e gidin, onun hadîslerini dinleyin!" dedi.

Biz de gittik. Ebû Saîd ve kardeşi, bostanlarında çalışıyorlardı. Selâm verdik, bizi görünce yanımıza gelip oturdu, örtüsünü de üstünde topladı ve dedi ki:

"Biz, mescide kerpiçleri tek tek, Ammâr ise çift çift taşıyordu. O esnada Hz. Peygamber geldi, Ammâr'ın yüzündeki tozları sildi ve dedi ki:

**"- Yazık Ammâr'a! O, onları cennete çağırıyor, onlar ise onu cehenneme çağırıyorlar"** dedi. Ammâr da;

"Fitnelerden Allah'a sığınırım!" dedi.

**el-Humeydî** şöyle dedi: "Bu rivâyette **Buharî**'nin, her iki tarîkte de zikretmediği meşhur bir bölüm daha vardır. Belki de **Buharî**, bu ziyâdeyi elde edememiştir, veya etmiştir de belli bir maksatla hazfetmiştir. O kısmı Ebû Bekir el-Berkanî ve ondan da önce Ebû Bekir el-İsmailî[182] tahric etmiştir. Her ikisinde rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber; **"Yazık Ammâr'a! O, onları cennete çağırıyor, onlar ise onu cehenneme çağırıyorlar"** dedi.

---

[181] **Buharî**, Salât, 63; Cihâd, 17.

[182] **Ebû Bekr, Ahmed b. İbrahim b. İsmail b. el-Abbas b. Mirdâs el-İsmaîlî el-Cürcânî** : 277-371/890-981. Cürcanlı hafız muhaddislerdendir. Fıkıh, hadîs ve usûlde otorite kabul edilirdi. **Şâfiî** fukahasındandı. Zengin bir ilme sahip olup her konuda hüccet kabul edilirdi. **"Asrını biriciği"**, **"Fakîh ve muhaddislerin şeyhi"** gibi vasıflarla muttasıftı. Din ve dünya riyâsetini, fıkıh ve hadîs üstâdlığını şahsında toplamıştı. Sağlam bir hâfızaya sahipti. İctihâd pâyesine ermişti. **Cürcân**'ın en büyük allâmesi kabul edilirdi. **Buharî**'ye ***el-Müstahrec*** yazmıştı.

Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî, kitabında şöyle dedi:

"**Buharî**, bu ziyâdeyi zikretmedi. Bu, Abdülazîz b. el-Muhtâr[183], Hâlid b. Abdullah el-Vâsıtî[184], Yezîd b. Zuray', Mahbûb b. el-Hüseyin[185] ve Şube'nin rivâyetlerinde mevcuttur. Onların her biri de bunu, Halid el-Hazzâ'[186] vasıtasıyla İkrime'den rivâyet ettiler. İshak (b. Râhûye) da, Abdülvehhâb (b. abdülmecîd es-Sekafî)'den bu şekilde rivâyet etti. Buharî'nin tahric ettiği Abdülvehhâb'ın hadîsinde ise, bu ziyâde yoktur. Bize de **Buharî**'nin hadîsinden başkası ulaşmadı."

Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî'nin sözü burada bitti. Keza **Humeydî**'nin sözü de burada bitti.

Şimdi ben derim ki: Ben, Ebû'l-Vakt Abdülevvel es-Siczî tarîkıyla gelen, onun hattıyla yazılan ve kendisine okunan **Buharî** nüshasını okudum. Kitabın metninde bu ziyade hazfedilmişti, ancak hâmişinde yazılmış, sahih olduğu belirtilmiş ve hadîsin bir cümlesi olarak sayılmıştı. Ebû'l-Vakt'in rivâyeti bu şekilde, o ziyadeyi hadîse izafe eder mahiyetteydi. Bu da kitabın iki yerinde geçiyordu. İlki Kitabu's-

---

183 **Ebû İsmail, Abdülaziz b. el-Muhtar el-Ensârî el-Basrî ed-Debbâğ**: Hafsa bint Sîrîn'in âzâtlısıdır. Basralıdır. Sabit el-Bünânî ve Eyyub es-Sahtiyânî'den rivâyet etmiş, kendisinden Halid el-Hazzâ ve Muallâ b. Esed rivâyette bulunmuştur. Sikadır, hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

184 **Ebû'l-Heysem, Halid b. Abdullah b. Abdurrahman el-Müzenî el-Vâsitî et-Tahhân:** ö. 177/793. Vasıtlı sika muhaddislerdendir. Halid el-Hazzâ ve Atâ b. es-Sâib'den rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya'l-Kattân, Vekî' ve İbn Mehdî rivâyet etti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edildi.

185 **Ebû Cafer, Muhammed b. el-Hasan b. Hilâl b. Ebî Zeyneb (Fîrûz) el-Kuraşî el-Basrî**: Basralı râvîlerdendir. **Mahbûb** lakabı ile meşhurdur. ***Câmiu'l-Usûl***'de babasının adı yanlışlıkla Hüseyin diye kaydedilmiştir. Diğer kaynaklarda Hasan diye geçmektedir. Davud b. Ebî Hind ve Halid el-Hazzâ'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Ahmed b. Hanbel ve Kuteybe b. Saîd rivâyet etti. İbn Hibbân onu ***Sikat***'ına almış, Yahya b. Maîn de sika olduğunu söylemiştir. Ama Nesaî "**zayıf**" olduğunu, Ebû Hâtim de kavî olmadığını söyler. Hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

186 **Ebû'l-Münâzil, Halid b. Mihrân el-Hazzâ el-Basrî**; ö. 141/758. Basralı tâbiîlerdendir; Enes b. Malik'i görmüştür. Hasan Basrî ve İbn Sîrîn'i dinledi. Kendisinden Süfyan Sevrî ve Şu'be rivâyet etti. Sika hadîs hafızlarındandır. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Yalnız **Ebû Hâtim** onun huccet olmadığını söyler.

Salât'ın *"Bâbu't-teâvun fî binâi'l-mescid"* bâbında, ikincisi de Kitabu'l-Cihâd'ın *"Bâbu meshi'l-ğubâr ani'n-nâsi fi's-sebîl"* bâbında idi. Bunun dışındaki Buharî nüshalarında ise, **el-Humeydî** ve daha öncekilerin de söylediği gibi bu ziyadeyi ben de bulamadım.

## İZAH

Burada "**ziyâde**" diye sözü edilen husus, hadîsin metninde geçen **"Yazık Ammâr'a! O, onları cennete çağırıyor, onlar ise onu cehenneme çağırıyorlar"** cümlesidir. **Humeydî, el-Cem' beyne's-Sahîhayn** adlı eserinde bu ziyadeyi zikretmedi. Ancak yukarıda da geçtiği üzere **Buharî**'nin nüshalarından birinde bu ziyade bulunmaktadır. Bazılarında bulunmamasının sebebi olarak da, bizzat **Buharî**'nin onu gizlemiş olması gösterilir. Gizleme sebebi de, **Ebû Saîd el-Hudrî**'nin, bu ziyadeyi bizzat Rasûlullah'dan (as.) duymamış, dolayısıyla müdrec olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında bu ifâde, **Buharî**'nin şartına uygun değildir. Bu durumda **Buharî**'nin bu tasarrufu, onun dikkatine ve engin bilgisine delil olur.

Bilindiği üzere **Ammâr, Sıffîn** savaşında şehid edildi. **Sıffîn** savaşı da, **Hz. Ali** ile **Muâviye** arasında cereyan etmiştir. Hiç şüphe yoktur ki, her iki tarafta da Rasûlullah'ın (as.) ashâbından pek çok kişi vardı. Yukarıdaki hadîste ise, **Ammâr**'ı azgın bir tâifenin öldüreceği, **Ammâr**'ın onları cennete, onların ise **Ammâr**'ı cehenneme çağırdıkları ifâde edilmektedir.

**Ammâr**'ı öldürenler için kullanılan "**azgın**" ifâdesini, haksız şeklinde yorumlamak mümkün ise de, **Muâviye**'nin ordusundakilerin ve özellikle de içlerindeki ashâbın "**cehennem davetçileri**" oldukları ifadesini izahta zorluk vardır. Kaldı ki, ikisini birlikte düşününce de, "**azgın**" ifâdesini, bilinen anlamı dışında bir şeye yorumlamaya da imkân kalmamaktadır.

**İbn Hacer,** buradaki "**cennete veya cehenneme çağırmak**" ifadesini, insanın cennete veya cehenneme girmesine sebep olan bir işe çağırmak şeklinde izaha çalışır. Bundan maksadın da meşrû Halife'ye itâat olduğunu söyler. Çünkü **Ammâr**, meşrû Halife **Hz. Ali'**ye itâate çağırıyordu. Diğerleri ise aksini savunuyorlardı. Ancak

onlar da, kendi yaptıklarının doğru olduğuna samimiyetle inanıyorlardı. Bu konudaki ictihadlarında hata etmiş olsalar bile, muâheze edilmezler.[187]

٦٥٨٤- (ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « ما خُيِّرَ عَمَّار بين أمرين إلا اختار أرْشَدَهُما ». أخرجه الترمذي.

**6.584-** Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Ammâr, iki iş arasında muhayyer bırakılsa, daima en doğru olanını seçer."**[188]

٦٥٨٥- (س ــ عمرو بن شرحبيل رحمه الله) عن رجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مُلِئَ عَمَّار إيماناً إلى مُشَاشه» أخرجه النسائي.

**6.585-** Amr b. Şurahbîl, bir sahâbeden, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet eder:

**"Ammâr, saçından tırnağına kadar imanla doldurulmuştur."**[189]

عبد الله بن مسعود رضي الله عنه

## 17- ABDULLAH B. MES'ÛD

٦٥٨٦- ( ت ــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم:« لو كنتُ مُؤمِّرا أحدا منهم من غير مشورة لأمَّرتُ عليهم ابنَ أمِّ عبد ».

أخرجه الترمذي.

---

[187] İbn Hacer, II, 112.

[188] Tirmizî, Menâkıb, 35/3798.

[189] Nesaî, İman, 17.

**6.586-** Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Eğer onlardan birini, istişaresiz *Emîr* tayin edecek olsam, mutlaka İbn Ümmi Abd'i** (Abdullah b. Mes'ûd'u) ***Emîr* yapardım."**[190]

## İZAH

**İbn Ümmi Abd**'dan maksat **Abdullah b. Mes'ûd**'dur. **Abdullah,** bilgisi ve fıkhî anlayışı itibariyle ashabın en önde gelenlerindendir. Rasûlullah'ın (as.) çok takdir ettiği ve değer verdiği biriydi. **Hz. Ömer**'le aynı anlayışta biri olduğu rivâyet edilir. **Kûfe** ekolünün kurucusu kabul edilir. Bu bölümde de **İbn Mes'ûd**'la ilgili rivâyetler görülecektir. Bu münasebetle önce onun kısa bir biyografisini verelim:

## ABDULLAH B. MES'ÛD

Tam adı; **Abdullah b. Mes'ûd b. Ğâfil b. Habib b. Şemh el-Hüzelî el-Mekkî**'dir. Künyesi, **Ebû Abdurrahman**'dır.

İlk müslümanlardandır. Altıncı olarak İslâm'a girdiği rivâyet edilir. Annesi **Ümmü Abd** ve kardeşi **Ukbe** de ilk müslümanlardandır. Müslüman olmadan önce **Ukbe b. Ebî Muayt**'ın çobanlığını yapıyordu. İslâm'a girdikten sonra **Mekke**'de işkenceye uğradı. Bu yüzden **Habeşistan**'a hicret etti. **Medîne**'ye hicret başladığında da ilk kafilede yer aldı. Hz. Peygamber **Medîne**'de onu **Muâz b. Cebel**'le kardeş yaptı.

**İbn Mes'ûd, Bedir**'de savaş başlamadan önce keşif kolunda görev aldı ve savaş sırasında da yaralı olarak bulduğu **Ebû Cehil**'i öldürdü. Bundan dolayı Rasûlullah (as.) kendisini övdü ve **Ebû Cehil**'in kılıcını da ona verdi.

**Medîne**'de Rasûlullah'ın (as.) evine rahatça girip çıkabilen nâdir şahsiyetlerdendi. Hatta aşağıda da görüleceği üzere bazıları onu Hz. Peygamber'in âile efradından sanıyordu. Rasûlullah'ın (as.) hâdimi ve sırdaşı idi. Sürekli olarak Hz. Peygamber'in hizmetine koşardı,

---

[190] **Tirmizî**, Menâkıb, 38/3808. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır.

daima yanında yürür, yıkanırken perde tutar, namaz vakti gelince uykudan uyandırırdı. Rasûlullah'ın (as.) ahlâkını ve yaşam tarzını örnek edinmişti.

**İbn Mes'ûd, Mekke**'de Kur'ân'ı ilk defa açıktan okuyan sahâbedir. Güzel bir sesi vardı ve çok güzel Kur'ân okurdu.

**İbn Mes'ûd**, çeşitli islâmî ilim ekollerinin kurulmasında önemli hizmet görmüştür. Bunlar arasında Hadîs, Tefsîr, Kırâat ve Fıkıh başta gelir. Rivâyette şedît davranırdı; talebelerini lafızların zaptında gevşeklik göstermekten men ederdi. Kesin olarak hadîs olduğu bilinmeyen sözlerle ameli terk ederek, rey ve kıyasla ameli tercih ederdi. Hz. Peygamber'in hadîslerini yazardı. Topladığı hadîsler, bilâhare oğluna intikal etmişti. 64 tanesi muttefekun aleyh, 21 tanesi yalnız **Buhârî**'de, 35 tanesi yalnız **Müslim**'de olmak üzere toplam 848 hadîs rivâyet etmiştir. **Kûfe**'deki görevi esnasında Tefsir, Hadîs, Fıkıh ve Kırâat ilminin tam olarak temellerini atmıştı.

**İbn Mes'ûd,** muhaddisliği yanında müfessir, karî', fakîh ve kadı idi. Bizzat Hz. Peygamber'den yetmiş küsür sûre aldığını söyler. Rasûlullah (as.) son Ramazanda **Cibril**'e Kur'ân'ı iki defa arz ederken, **İbn Mes'ûd**'un da orada bulunduğu rivâyet edilir.

O fıkıhta, rey ve kıyası öne çıkaran kişidir. Kesin olarak hadîs olduğu bilinmeyen rivâyetleri terk eder, rey ve kıyasla amel ederdi. O aynı zamanda **Hanefî** mezhebinin de müessisi sayılır; zirâ **Ebû Hanîfe**, fıkhî meselelerinin çoğunu onun görüşlerine dayandırır.

Sahâbe arasında onun ilmine güvenilir ve saygı gösterilirdi. **Hz. Ömer**, onun için **"İlim dolu dağarcık"** der ve onu öğretmen olarak **Kûfe**'ye gönderdiğinde, Kûfelilere; **"Abdullah'ı göndermekle sizi kendime tercih ettim"** diye yazar. **Kûfe**'de iftâ ve beytülmâle bakıyordu. Talebesi **Mesrûk**, onun için şöyle der:

**"Rasûlullah'ın (as.) ashabıyla oturdum. Onlar, bereketli bir kaynak gibi idiler; bazısı bir kişiyi, bazısı iki, bazısı on, bazısı yüz**

**kişiyi sulardı. Fakat bazısı da vardı ki, bütün yeryüzü ahâlisi toplansa bile hepsini doyururdu. İşte İbn Mes'ud böyle idi".**

**İbn Mes'ûd, Hz. Osman** döneminde **Medîne**'ye çağrılır; Kûfelilerin karşı koymalarına rağmen, isyân kapısını ilk açan kişi olmamak için **Medîne**'ye gider ve ölünceye kadar orada kalır.

Zayıf, kısa boylu ve esmer biri olan **İbn Mes'ûd**, temiz ve güzel giyinmeyi severdi. Kullandığı güzel kokularla, karanlıkta bile tanınırdı.

**Medîne**'de 32/652 yılında vefat etti. Cenazesini **Hz. Osman** veya **Ammâr** kıldırdı, **Bakî** mezarlığına defnedildi.

**٦٥٨٧-** (خ ت ـ **عبد الرحمن بن يزيد** رحمه الله) قال : « سألتُ حذيفةَ عن رجل قريب السَّمْتِ والهَدي والدَّلِّ من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم حتى نأخذَ عنه ؟ **فقال** : ما نعلم أحدا أقربَ سَمْتا وهَدْيا ودَلاً بالنبيِّ صلى الله عليه وسلم من ابنِ أمِّ عبد ، حتى يتوارى بجدار بيته، ولقد عَلِمَ المحفُوظُون من أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم : أن ابن أم عبد أقربُهم إلى الله وسيلة ». أخرجه البخاري. وعند الترمذي « أقربهم إلى الله زُلفى ».

**6.587-** Abdurrahman b. Yezid anlatıyor:

"Huzeyfe'ye, hal, gidiş ve sîret bakımından Rasûlullah'a (as.) en çok benzeyenin kim olduğunu, ondan faydalanmak istediğimizi söyledim. Dedi ki:

"Evinin duvarıyla gizlenmesine varıncaya kadar hal, gidiş ve sîret bakımından Hz. Peygamber'e, İbn Ümmi Abd'dan (İbn Mes'ûd'dan) daha çok benzeyen birini bilmiyoruz. Muhammed'in (as.) ashâbından (yanlışlıklardan) korunmuş olan kimseler iyi bilirler ki, insanların Allah'a en yakını İbn Ümmi Abd idi."[191]

---

[191] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 27; Edeb, 70; **Tirmizî**, Menâkıb, 38/3807.

## İZAH

**"Evini duvarıyla gizlenmesi"** ifâdesi ile, **İbn Mes'ûd**'un evine girinceye kadarki hâlini anlatmakta, ancak evine girdikten sonraki hâlinin ne olduğunu ise kimsenin bilemeyeceğini belirtmektedir.

**"Korunmuş olanlar"** da, söz ve fiil olarak bâtıldan, yanlışlıklardan korunanlar anlamındadır.

**٦٥٨٨- (خ م س ـ مسروق و شقيق رحمهما الله)** قال مسروق : قال عبد **الله** :
**«والذي لا إله غيره ، ما أنزلت** سورة من **كتاب الله إلا أنا أعلم أين** أنزلت ، ولا أنزلت آية **من كتاب الله إلا أنا أعلم فيم** أنزلت ، **ولو أعلم أحدا أعلم مني بكتاب** الله **تبلغه الإبل** لركبتُ إليه ».

وفي **رواية شقيق** قال : « **حطبنا** عبدُ الله بنُ **مسعود** ، فقال : **على قراءة** من **تأمروني** أن أقرأ؟ والله لقد أخذت القرآن **من في** رسولِ **الله** صلى الله عليه **وسلم** ».

وفي **رواية** : « **لقد** قرأت على **رسول الله** صلى الله **عليه** وسلم **بضعا** وسبعين سورة ، ولقد **علم أصحاب** رسول **الله** صلى الله **عليه** وسلم **أني** من **أعلمهم** بكتاب الله وما أنا **بخيرهم** ولو **أعلَمُ** أن **أحدا أعلم مني** لرحلتُ إليه».

قال شقيق: «فجلستُ في الحلَق **أسْمَعُ** ما **يقولون** فما سمعتُ رادا يقول غير ذلك ، ولا يعيبه».

**أخرجه** مسلم ، **وأخرج** البخاري الثانية. **وفي** رواية **النسائي** قال : « **خطبنا** ابن **مسعود فقال : كيف تأمروني** أن أقرأ على قراءة زيد بن ثابت ، **بعد** ما قرأتُ **منْ فيِّ** رسول الله صلى **الله عليه** وسلم بضعا وسبعين **سورة** ، وإنّ زيدا **مع** الغلمان له ذؤابتان ».

**6.588-** Mesrûk ve Şakîk'den rivâyet edilmiştir: Mesrûk dedi ki: Abdullah (b. Mes'ûd) şöyle söyledi:

"Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, Kur'ân'dan nâzil olan her sûrenin nerede nâzil olduğunu bilirim. Allah'ın kitabından nâzil olan her âyetin kimin hakkında nâzil

olduğunu da bilirim. Eğer bir insanın, Allah'ın kitabını benden daha iyi bildiğini bilmiş olsam, mutlaka deveye biner ona giderdim."[192]

## RİVÂYETLER

Şakîk'in rivâyeti de şöyledir:

"Abdullah b. Mes'ûd bize hutbe okudu ve sonra;

"- Kimin kırâati ile okumamı istersiniz? Vallahi ben Kur'ân'ı Rasûlullah'ın (as.) ağzından aldım" dedi.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Yetmiş küsür sûreyi Rasûlullah'a (as.) bizzat okudum. Rasûlullah'ın (as.) ashâbı da bilir ki, ben onların Kur'ân'ı en iyi bileniyim, ama onların en hayırlısı değilim. Eğer Kur'ân'ı benden daha iyi bilen birini bilsem, mutlaka ona giderim."

Şakîk şöyle dedi:

"Sonra ben (ashâb-ı kirâmın) arasında oturdum, sözlerini dinledim. Ne bu sözü reddeden, ne de onu ayıplayan birini gördüm."

Bunları **Müslim** tahric etti. İkinci rivâyeti **Buharî** de tahric etti.

**Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"İbn Mes'ûd bize hutbe okudu ve; "Yetmiş küsür sûreyi Rasûlullah'ın (as.) ağzından okuduktan sonra, Zeyd b. Sâbit'in kırâati üzere okumamı benden nasıl istersiniz? Zeyd, iki kâkülü ile çocuklarla dolaşır dururdu" dedi.

## İZAH

**Abdullah b. Mes'ûd,** Kur'ân'ı, cumhurun mushafına uygun olarak okumuyordu. Halk da kendisinden cumhurun mushafına uygun kırâat yapmasını istiyordu. **Abdullah**'ın da kendine ait mushafı vardı ve ona uyuyor, talebelerine de onu okutuyordu. Nitekim yukarıdaki rivâyette, onun itiraz gerekçesi görülmektedir. Ancak buna rağmen **İbn Mes'ûd**, herhangi bir fitneye vesile olmadı ve talebelerinden kendi mushaflarını gizlemelerini istedi.

---

[192] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 8; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 22/114-15; **Nesaî**, Zînet, 10.

٦٥٨٩- (خ م ت ــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال: « قَدِمْتُ أنا وأخي من اليمن، **فمكثنا حينا** ، وما نرى أن ابن **مسعود وأمه إلا** من أهل بيت رسول **الله** صلى الله **عليه** وسلم من كثرة **دخولهم على** رسول **الله** صلى الله **عليه** وسلم ، **ولزومهم** له ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

**6.589-** Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"Ben ve kardeşim Yemen'den geldik, bir müddet kaldık. Biz, Rasûlullah'ın (as.) evine çok girip çıkmalarından ve O'nunla fazlaca beraber olmalarından dolayı İbn Mes'ûd'u ve annesini, Hz. Peygamber'in hâne halkından sanıyorduk."[193]

٦٥٩٠- (م ــ أبو **الأحوص عوف بن مالك** رحمه الله) قال : « **شهدت** أبا موسى وأبا مسعود الأنصاري رضي الله عنهما حين مات ابن مسعود ، فقال أحدهما **لصاحبه** : أتُراه ترك بعده مثله ؟ فقال : **إن** قلتَ ذلك إن كان ليؤذَنُ له إذا **حُجِبْنا** ، **ويشهدُ** إذا غبنا ».

وفي رواية قال: «كنّا في دار أبي موسى مع نَفَر من **أصحاب عبد الله وهم ينظرون** في مُصحف ، فقام عبد الله فقال أبو مسعود: **ما أعلمُ** رسول الله **صلى** الله عليه وسلم ترك بعده **أعلم** بما أنزل الله من هذا **القائم** فقال أبو موسى: [أما] لئن قلتَ ذلك لقد كان يؤذَنُ له إذا حُجبنا ويشهدُ إذا غبنا». **وفي رواية قال زيد بن وهب الجهني**: «كنتُ جالسا مع **حذيفة وأبي موسى... وساق الحديث». أخرجه** مسلم.

**6.590-** Ebû'l-Ahvas Avf b. Mâlik[194] şöyle dedi:

"İbn Mes'ûd vefat edince, Ebû Musa'l-Eş'arî ile Ebû Mes'ûd el-Ensârî'yi gördüm; biri, diğerine;

"- Ne dersin, acaba geride kendisi gibi birini bıraktı mı?" diye sordu, öbürü de;

---

[193] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 27; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 22/110; **Tirmizî**, Menâkıb, 38/3806.

[194] **Ebû'l-Ahvas, Avf b. Mâlik b. Nadle el-Cüşemî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir; İbn Mes'ûd ve Ebû Musa'l-Eş'arî'yi dinlemiş, kendisinden de Hasan Basrî ve Atâ b. es-Sâib rivâyet etmiştir. Sikadır. **Haccâc** döneminde **Hâricîler** tarafından öldürüldü.

"- Sen böyle dedinse... (Hz. Peygamber'in evine girmek için) bize perde çekildiğinde bile, ona (içeri girmek için) izin veriliyordu. (Hz. Peygamber'in) yanında bizim bulunamadığımız zamanlarda o bulunuyordu."[195]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Abdullah'ın arkadaşlarından bazıları ile birlikte Ebû Musa'l-Eş'arî'nin evinde idik. Onlar, bir mushafa bakıyorlardı. Bir ara Abdullah ayağa kalktı. Bunun üzerine Ebû Mes'ûd dedi ki:

"- Rasûlullah'ın (as.) kendisinden sonra, Allah'ın indirdiklerini şu ayaktaki adamdan daha iyi bilen birini bıraktığını bilmiyorum."

Ebû Musa da şöyle dedi:

"- Sen bunu dedin... Gerçekten (Hz. Peygamber'in evine girmek için) bize perde çekildiğinde bile, ona (içeri girmek için) izin veriliyordu. (Hz. Peygamber'in) yanında bizim bulunamadığımız zamanlarda o bulunuyordu."

Bir rivâyette de Zeyd b. Vehb el-Cühenî; "Ben, Huzeyfe ve Ebû Musa ile otururken..." diyerek aynı hadîsi nakleder.

Bunları **Müslim** tahric etti.

**٦٥٩١- (م ت ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه)** قال : لما نزلتْ [هذه الآيــة] **{لَيْسَ على الَّذِينَ آمَنُوا وعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاح فِيما طَعِمُوا....}** إلى آخر الآية [النساء: ٩٣] قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :« **قيل لي: أنتَ منهم** ». [أخرجه مسلم].

وفي رواية الترمذي قال [عبد الله بن مسعود] : لما نَزَلَتْ – وقرأ الآية – قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **أنتَ منهم** ».

**6.591-** Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

[195] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 22/112-13.

*"İman edip salih amel işleyenlere, Allah'tan korkup imanlarında sebât ettikleri müddetçe önceden yedikleri şeyde bir günah yoktur..."*[196] âyeti nâzil olunca, Hz. Peygamber bana;

**"- Sen onlardansın!"** buyurdu.[197]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî**'nin rivâyeti şöyledir:

Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi: "Bu âyet nâzil olunca –âyeti okudu-, Rasûlullah (as.) bana; **"Sen onlardansın!"** dedi."

*أبو ذر الغفاري رضي الله عنه*

## 18- EBÛ ZER EL-ĞİFÂRÎ

**٦٥٩٢- (ت ــ عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال: سمعتُ رسولَ **الله صلى** الله عليه وسلم يقول: «ما أظلَّتِ **الخضراء ولا أقلَّتِ الْغَبْرَاءُ أصدَقَ مِنْ أبي ذرّ**».

أخرجه **الترمذي**.

**6.592-** Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Ebû Zerr'den daha doğru birini ne gök altında barındırmış, ne de yer sırtında taşımıştır!"**[198]

**İZAH**

Bu bölümde de **Ebû Zerr**'le ilgili rivâyetler yer almaktadır. Mûtadımız olduğu üzere önce **Ebû Zerr**'in kısa biyografisini verelim:

---

[196] Mâide, 93.

[197] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 22/109; **Tirmizî**, Tefsir, 6/3053..

[198] **Tirmizî**, Menâkıb, 36/3801.

**EBÛ ZERR el-ĞİFÂRÎ**

Tam adı; **Cündüb b. Cünâde b. Süfyan b. Ubeyd b. Harâm el-Ğifârî**'dir. Künyesi, **Ebû Zerr**'dir. Adı hakkında farklı rivâyetler de vardır. Ama daha çok künyesiyle meşhurdur. Câhiliye döneminde haram aylarda bile kan dökmeye, yağma ve baskına ara vermeyen **Ğifâr** kabilesine mensuptur. Hatta o sırada **Ebû Zerr** de gözü pek yağmacılardan biriymiş.

**Ebû Zerr,** müslüman olmadan iki-üç yıl önce hanîflerle temas kurmuş ve Allah'a ibâdete başlamıştı. Nübüvvetin ikinci veya üçüncü yılında hiçbir davet vaki olmadan, hiçbir telkin ve tebliğ olmadan bizzat kendisi sağlam bir tevhîd inancı aramış ve duyduğu bir haber üzerine **Mekke**'ye kardeşini göndermiş, yine tatmin olmamış bizzat kendi gitmiş ve orada Hz. Peygamber'le buluşarak müslüman olmuştu. Müslüman olmak için özel gayret gösteren nâdir şahsiyetlerden biridir. Aşağıda görüleceği üzere **Mekke**'de herkes dinini gizli yaşarken, o müslümanlığını **Kâbe**'de ilan etmiş, bu yüzden dayak yemiş, **Abbas**'ın gayretleriyle ölümden kurtulmuştu.

**Medîne**'ye hicret ettikten sonra yapılan bütün savaşlarda Rasûlullah'ın (as.) yanında yer aldı. **Tebük** seferine hareket edildiğinde, devesi hastalandığı için ordu ile birlikte yola çıkamadı, ama sonra yükünü sırtına alıp tek başına ve yaya olarak yola koyuldu. Orduya yetişince de, Hz. Peygamber onun için; **"Allah Ebû Zerr'e merhamet buyursun! O tek başına yaşar, tek başına ölür, tek başına haşrolur"** buyurmuştu.

**Medîne** döneminde **Suffa** ehli ile kaldı ve devamlı Hz. Peygamber'in yanında bulunmaya gayret gösterdi. Hz. Peygamber'den talep ettiği emîrlik isteği, Rasûlullah (as.) tarafından uygun bulunmadı. Ondan sonra da hiçbir resmî göreve tâlip olmadı. Rasûlullah'dan (as.) sonra **Kudüs, Mısır, Suriye, Kıbrıs** fetihlerine ve **Anadolu**'ya yapılan seferlere katıldı. **Bedir** ehlinden olmadığı halde **Hz. Ömer Bedir**'e katılanlara verdiği tahsisatı ona da verdi. O da sahip olduğu zühd ve takvâ anlayışı gereği, aldığı parayı hemen ertesi gün gazilere ve fukaraya dağıtırdı.

Son derece âbid ve zâhid biriydi. İki dirhemlik bir para biriktirmeyi bile, **Tevbe** sûresi 35-36. âyetlerde geçen **"kenz"**

cümlesinden sayardı. **Suriye**'deki ikameti sırasında **Muâviye**'nin aşırı harcamalarını şiddetle eleştirmiş, onun tepkisi halk üzerinde de etkili olmaya başlayınca, **Muâviye**'nin talebi üzerine **Hz. Osman** tarafından **Medîne**'ye getirilmişti. Ama **Ebû Zerr,** eleştirilerine orada da devam edince **Rebze**'de ikamete mecbur edilmişti.

**Ebû Zerr**, kendine münhasır özellikleri olan biridir. Zaten ortada hiçbir davet yokken bilinçli bir araştırma neticesinde İslâm'ı bulması da, onun kişiliğini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'den sonra da, ashâbın pek çok uygulamasına tek başına karşı koymuş, ilk defa olarak tek başına bazı görüşleri ortaya atarak savunmuş, hatta bu yüzden **Hz. Osman** tarafından sürgüne gönderilmeyi de göze almıştı.

**Rebze**'de ölünce de, yanında yaşlı karısı ve kölesinden başka hiç kimse yoktu. Ölürken, "kendisini yıkayıp kefenlemelerini, sonra cenazesini yolun ortasına koymalarını, sonra da ilk gelen kervana; **'Bu, Rasûlullah'ın (as.) sahâbesi Ebû Zerr'in cenâzesidir, defni için bize yardım edin!'** demelerini vasiyet etmişti. Bu sırada, içlerinde **Abdullah b. Mes'ûd**'un da bulunduğu bir kafile **Irak**'tan gelmiş, **İbn Mes'ûd, Ebû Zerr**'in cenâzesi olduğunu duyunca hüngür hüngür ağlamaya başlamış ve Rasûlullah (as.); "**Ebû Zerr yalnız yaşar, yalnız gezer, yalnız ölür, yalnız haşrolur"** buyurdu demişti. 32/652 yılında vefat etti.

İlmî ehliyeti **İbn Mes'ûd** gibi kabul edilen meşhur sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'den 281 hadîs rivâyet etmiş; bunlardan 12 tanesi muttefekun aleyh, 2 tanesi yalnız **Buhârî**'de, 17 tanesi de yalnız **Müslim**'dedir.

**٦٥٩٣-** (ت ــ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) **قال:** قال [لِي] رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**ما أظلَّتِ** الخضراءُ، ولا أقلَّتِ **الغبراءُ مِنْ ذي لَهْجَة** أصْدَقَ **ولا** أوْفَى مِن **أبي** ذرٍّ، شِبهِ **عيسى ابن مريم فقال** عمرُ بنُ الخطاب كالحاسد: يا رسولَ الله **أفتعرِفُ ذلك** له؟ **قال: نعم فاعرِفوه**». أخرجه الترمذي **وقال: وقد** روى بعضهم هذا **الحديث فقال:** «**أبو ذر يمشي في الأرض بزهد عيسى ابن مريم**».

**6.593-** Ebû Zerr anlatıyor:

Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

**"Konuşan kişi olarak, Meryem oğlu İsa'nın benzeri olan Ebû Zerr'den daha doğru ve daha vefakâr birini ne gök altında barındırmış, ne de yer sırtında taşımıştır."**

Bunun üzerine Hz. Ömer gıpta eder gibi;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bu meziyeti sadece ona mı tanıyorsun?" deyince;

**"- Evet, siz de onu tanıyın!"** buyurdu.[199]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

Bazıları bunu rivâyet ederek; **"Ebû Zerr, yeryüzünde Meryem oğlu İsa'nın zâhidliği gibi yaşar"** diyordu.

**٦٥٩٤-** (خ م ــ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال عبدُ الله بن الصامت : قال أبو ذر: خرجنا من قومنا غفار ، وكانوا يُحلُّون الشهر الحرام قال : فخرجتُ أنا وأخي أُنَيْس وأمُّنا،فنزلنا على خال لنا ، فأكرمنا خالُنا وأحسنَ إلينا ، فحسدَنا قومُه ، فقالوا : إنك إذا خرجتَ عن أهلك خالفَ إليهم أنيس ، فجاء خالُنا فَنَثا علينا الذي قيل له ، فقلتُ : أمَّا ما مضى من معروفك ، فقد كدَّرتَه ، ولا جماعَ لنا فيما بعد ، فقرَّبنا صرْمَتَنا ، فاحتملنا عليها ، وتغطَّى خالنا بثوبه ، فجعل يبكي ، فانطلقنا حتى نزلنا بحَضْرة مكة ، فنافَرَ أُنيس عن صرْمَتنا وعن مثلها ، فأتيا الكاهنَ فخيَّرَ أُنيسا ، فأتانا أنيس بصرْمتنا ومثلها معها ، قال : وقد صلَّيتُ يا ابن أخي قبل أن ألقى رسولَ الله -صلى الله عليه وسلم- بثلاث سنين ، قلتُ : لمَنْ ؟ قال : لله تعالى ، قلتُ: فأين تَوَجَّهُ ؟ قال : أتوجه حيث يُوجِّهُني ربِّي أصلِّي عشاء، حتى إذا كان من آخر الليل أُلقيتُ كأني خِفاء ، حتى تعلُوَني الشمسُ ، فقال أُنَيس : إن لي حاجة بمكة ، فاكفِني ، فانطلق أُنَيس ،حتى أتى مكة، فراثَ عليَّ ، ثم جاءَ ، فقلتُ : ما صنعتَ ؟ قال : لقيتُ رجلا بمكةَ على دينكَ يزعُمُ أن الله أرسلَه ، قلتُ : فما يقول الناس ؟ قال : يقولون : شاعر، كاهن ، ساحر ، وكان أُنيس ،أحدَ الشعراء ، قال أنيس : لقد سمعتُ قولَ الكهنة ، فما

---

[199] Tirmizî, Menâkıb, 36/3802. Bu hadîs de Tirmizî'nin hasen-garîb rivâyetlerindendir.

هو بقولهم ، ولقد وضعتُ قوله على أقراء الشعر ، فما يلتئم على لسان أحد بعدي أنه شعر ، والله إنه لصادق ،وإنهم لكاذبون ، قال : قلتُ : فاكفني حتى أذهبَ فأنظرَ ، قال : فأتيتُ مكة فتضعَّفتُ رجلا منهم ، فقلت : أين هذا الذي تدعونه الصّابئَ ؟ فأشار إليّ ، فقال : الصّابئ ؟ فمال عَلَيَّ أهلُ الوادي بكل مَدَرة وعَظْم، حتى خررتُ مغشيا عليَّ ، قال : فارتفعتُ [حين ارتفعتُ] كأني نُصُب أحمرُ ، قال : فأتيت زَمْزَمَ، فغَسَلْتُ عنّي الدماءَ ، وشرِبْتُ من مائها ، ولقد لبثتُ يا ابن أخي ثلاثين ، بين ليلة ويوم ،وما كان لي طعام إلا ماء زمزم ، فسمنتُ حتى تكسَّرتْ عُكَنُ بطني ، وما وجَدْتُ على كبدي سُخْفَةَ جوع ، قال : فبينما أهل مكة في ليلة قَمراءَ إضْحيانَ ، إذ ضُرب على أصمختهم ، فما يطوف بالبيت أحد ، إلا امرأتان منهم تَدْعُوَان إسافا ونائلة ، قال : فأتتا عَلَيَّ في طوافهما ، فقلت : أنكحا أحدهما الأخرى ، قال : فما تَناهتا عن قولهما ، قال : فأتتا عليَّ ، فقلتُ : هَن مثل الخشبة - غير أني لا أكْني - فانطلقتا تُوَلْوِلان ، وتقولان : لو كان ها هنا أحد من أنفارنا ؟ قال : فاستقبلهما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر ، وهما هابطان ، قال : ما لكما ؟ قالتا : الصّابئُ بين الكعبة وأستارها ، قال : ما قال لكما ؟ قالتا : إنه قال لنا كلمة تملأ الفم ، وجاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى استلم الحجَر ، وطاف بالبيت هو وصاحبُه ، ثم صلى ، فلما قضى صلاته ، قال أبو ذرّ ، فكنتُ أوّلَ من حيّاه بتحية الإسلام، [قال : فقلت : السلام عليك يا رسول الله] فقال : وعليك ورحمة الله ، ثم قال : ممن أنت ؟ قلت : من غفار ، قال : فأهْوَى بيده ، فوضع أصابعه على جبهته ، فقلتُ في نفسي : كره أن انتمَيْتُ إلى غفار ، فذهبتُ آخُذُ بيده ، فقدَعني صاحبُه ، وكان أعلم به مني ، ثم رفع رأسه ، فقال : متى كنت ها هنا ؟ قال: [قلت]: كنتُ ها هنا منذ ثلاثين، بين ليلة ويوم، قال: فمن كان يُطعمك ؟ قال : قلتُ : ما كان لي طعام إلا ماءُ زمزم، فَسَمِنْتُ حتى تكسَّرتْ عُكَنُ بطني، وما أجد على كبدي سَخْفَةَ جوعٍ ، قال : إنها مباركة، إنها طعامُ طُعْم، فقال أبو بكر: يا رسولَ الله، ائذَنْ لي في طعامه الليلةَ، فانطلق رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر، وانطلقتُ معهما، ففتح أبو بكر بابا ، فجعل يقبض لنا من زبيب الطائف وكان ذلك أولَ طعام أكلته بها ثم غبَرْتُ ما غبَرْتُ ، ثم أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: إنه قد وُجِّهَتْ لي أرض ذات نخل ، لا أراها إلا

يَثْرِبَ ، فهل أنت مُبلِّغ عني قومَك، عسى الله أن ينفعَهم بك ، ويأجُرَك فيهم ؟ فأتيتُ أُنَيسًا ، فقال : ما صَنَعْتَ ؟ قلتُ : صنعتُ أني قد أسلمتُ وصدَّقتُ ، قال : ما بي رغبة عن دينك ، فإني قد أسلمتُ وصدَّقتُ ، فأتينا أُمَّنا ، فقالت: ما بي رغبة عن دينكما ، فإني قد أسلمتُ وصدَّقت، فاحتَمَلْنا حتى أتينا قومَنا غفارا ، فأسْلَم نصفُهم ، وكان يؤُمُّهم أيْماءُ ابن رَحَضَة الغفاري ، وكان سيِّدَهم ، وقال نصفُهم : إذا قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينة أسلمنا ، فَقَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم [المدينة] ، فأسلم نصفُهم الباقي ، وجاءتْ أَسْلَمُ ، فقالوا : يا رسول الله ، إخوانُنا نُسلمُ على الذي أسلموا عليه ، فأسلموا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « غِفَارُ غَفَر الله لها، وأسلَمُ سالمها الله ».

زاد بعض الرواة – بعد قول أبي ذر لأخيه : « فاكفِني حتى أَذْهَبَ فأنظرَ » – «قال : نعم ، وكن على حذر من أهل مكة ، فإنهم قد شَنِفُوا له وتَجَهَّموا ».

وفي رواية قال : « فتنافرا إلى رجل من الكهَّان ، [قال] : فلم يزل أخي [أُنَيس] يمدحه حتى غلبه ، فأخذنا صِرْمته [فضممناها إلى صِرْمتنا] ». أخرجه مسلم ، وأعاد مسلم طرفا منه ، وهو قوله: «أَسْلَمُ سالمها الله ، وغِفَارُ غفر الله لها ».

وفي رواية البخاري ومسلم عن عبد الله بن عباس قال : « ألا أخبركم بإسلام أبي ذر ؟ قلنا : بلى ، قال : قال أبو ذر : كنتُ رجلا من غفار ، فبلغنا أن رجلا خرج بمكة يزعم أنه نبيٌّ، فقلتُ لأخي : انطلق إلى هذا الرجل فكلِّمه ، وائتني بخبره ».

وفي رواية : أنَّ ابن عباس قال : « لما بلغ أبا ذرٍّ مبعثُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم بمكة ، قال لأخيه : اركب إلى هذا الوادي ، فاعْلَمْ لي عِلْمَ هذا الرجل الذي يزعم أنه نبيٌّ يأتيه الخبرُ من السماء ، واسمع من قوله ، ثم ائْتِني ، فانطَلَق حتى قَدِمَ مكة ، وسمع من قوله ، ثم رجع إلى أبي ذر ، فقال : رأيْتُه يأمر بمكارم الأخلاق ، وكلاما ما هو بالشِّعر، فقال : ما شَفَيْتَني فيما أردتُ ، فتَزَوَّدَ وحمل شَنَّة له فيها ماء ، حتى قَدِمَ مكةَ ، فأتى المسجد ، فالتمس النبيَّ صلى الله عليه وسلم ولا يعرفه، وكره أن يسأل عنه ، حتى أدركه الليل، فاضْطَجَع ، فرآه عليٌّ ، فعرف أنه غريب ، فلما رآه تَبِعه ، فلم يسأل واحد منهما صاحبه عن شيء حتى أصبح ، ثم احْتَمل قِرْبَته وزاده إلى المسجد ، فظل ذلك اليوم ، ولا يرى النبيَّ صلى الله عليه وسلم حتى أمسى ،

فعاد إلى مَضْجَعِه ، فمرَّ به عليّ ، فقال : ما آن للرجل أن يعلم منزله ؟ فأقامه فذهب [به] معه ، ولا يسأل واحد منهما صاحبه عن شيء ، حتى إذا كان يوم الثالث فعل مثل ذلك ، فأقامه عليّ معه، فقال : ألا تحدِّثني ما الذي أقدَمك هذا البلدَ ؟ قال : إن أعطيتَني عهدا وميثاقا لَترشِدَنّي فعلتُ، ففعل، فأخبره ، فقال : إنه حق ، وهو رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فإذا أصبحتَ فاتبعني، فإني إن رأيتُ شيئا أخافه عليك قمتُ كأني أُرِيق الماء، فإن مضيتُ فاتبعني حتى تدخل مَدْخَلي، ففعل، فانطلق يَقْفُوه حتى دخل على النبيّ صلى الله عليه وسلم، ودخل معه، فسمع من قوله، فأسلم مكانه، فقال له النبيُّ صلى الله عليه وسلم: ارْجِع إلى قومك فأخبرهم، حتى يأتيك أمري، فقال: والذي نفسي بيده، لأصْرُخَنَّ بها بين ظَهرانَيْهِم، فخرج حتى أتى المسجد، فنادى بأعلى صوته: أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدا رسولُ الله ، وثار القومُ، فضربوه حتى أضْجَعوه، وأتى العبّاسُ، فأكبَّ عليه، وقال: ويلكم، ألستم تعلمون أنه من غفار، وأن طريق تُجّاركم إلى الشام عليهم؟ فأنقذه منهم ثم عاد من الغد بمثلها وثاروا إليه فضربوه فأكبَّ عليه العباس فأنقذه».

وفي الرواية الأخرى « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال له لما أسلم : يا أبا ذر ، اكْتم هذا [الأمر] ، وارجع إلى بلدك ، فإذا بلغك ظهورُنا فأقْبِلْ ، قال : فقلت : والذي بعثك بالحق ، لأصرُخَنَّ بها بين أظهرهم... وذكر نحوه». قال : فكان هذا أول إسلام أبي ذر رضي الله عنه .

**6.594-** Ebû Zerr el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

Abdullah b. es-Sâmit, Ebû Zerr şöyle anlattı, der:

"Kabilemiz Ğifâr'ın arasından çıktık, çünkü onlar haram ayları helâl sayıyorlardı. Ben, kardeşim Üneys[200] ve annemiz birlikte yola çıktık, dayılarımızdan birine misafir olduk. Dayımız bize ikrâm ve ihsânda bulundu. Ama dayımızın kabilesi bizi kıskandı ve;

"- Sen âilenin yanından ayrıldığında, Üneys onlara muhalefet etti" dediler. Sonra dayımız geldi ve kendisine söyleneni bize de açıkladı. Ben;

---

[200] **Üneys b. Cünâde b. Kâ'b b. Süfyan el-Ğifârî:** Sahabîdir, Ebû Zerr el-Ğifârî'nin ağabeysidir. Birlikte İslâm'a girmişlerdi. Dönemin şairlerindendi.

"- Bize yaptığın iyilikleri berbat ettin! Artık bundan sonra sana gelmeyiz!" dedim. Hemen develerimizi hazırlayıp yola çıktık. Bu sırada dayımız, gömleğine sarınarak ağlamaya başladı.

Biz yolumuza devam ettik, nihayet Mekke'nin yakınına geldik ve orada konakladık. O sırada Üneys bizim develerimize rehin koydu ve onlara emsâl develeri rehin koyan biriyle şiir atışmaya başladı. Neticede iki taraf da (kazananı tespit etmesi için) bir kâhine gidiyorlar, kâhin de Üneys'i tercih ediyor. Bunun üzerine Üneys, bizdekilerin bir misli deveyi daha alarak yanımıza geldi.

Ebû Zerr (Abdullah b. Sâmit'e);

"- Ey kardeşimin oğlu! Ben, Rasûlullah'la (as.) buluşmadan üç yıl önce namaz kıldım" dedi.

"- Kimin için kıldın?" diye sorunca da;

"- Yüce Allah için!" karşılığını verdi.

"- Namazı kılarken ne tarafa dönüyordun?" deyince de, şu cevabı verdi:

"- Rabbim beni ne tarafa yöneltiyorsa, o yana dönüyordum. Akşam namaza başlardım, gecenin sonuna doğru da sanki çarşaf gibi serilir yatardım ve güneş üstüme doğardı"

Ebû Zerr şöyle devam eder:

Üneys;

"- Benim Mekke'de işim var, sen burada benim mallarımı idare et!" diyerek yola çıktı. Mekke'ye gitti, ama çok geçmeden dönüp geldi.

"- Ne yaptın?" dedim.

"- Mekke'de senin dininde bir adama rastladım, kendisini Allah'ın gönderdiğini iddia ediyor" dedi.

"- Peki insanlar ne diyor?" deyince de;

"- Şâir, kâhin, sihirbaz olduğunu söylüyorlar" dedi.

Üneys de şâirlerden biriydi. Dedi ki:

"- Ben kâhinlerin sözlerini dinledim, ama o adamın sözü kâhinlerin sözlerine benzemiyor. O'nun sözlerini şiir çeşitlerine uyarlamayı denedim, ama (ben şiirdir diyecek olsam bile) benden sonra ona şiir demeye kimsenin dili varmaz. Vallahi o, hakikaten doğru söylemektedir, ama şâirler yalan söylerler."

Ben;

"- Bu sefer sen benim malıma bak da, ben de gidip o adamı bir göreyim" dedim. Mekke'ye gittim, zayıf bir adam buldum ve ona;

"- Kendisine sapık dediğiniz adam nerededir?" diye sordum. Adam beni işaret ederek;

"- İşte sapık!" dedi. Bunun üzerine ahali, taş, kemik ne buldularsa üzerime fırlattılar. Nihayet düşüp bayılmışım. Ayıldığımda, sanki dikili putlar gibi kıpkırmızı olmuştum. Hemen Zemzem kuyusunun yanına gittim, üstümdeki kanları yıkadım ve suyundan da içtim. Ey kardeşimin oğlu, ben orada otuz gün otuz gece kaldım. Bu süre zarfında benim, Zemzem suyundan başka bir yiyeceğim yoktu. Buna rağmen ben yine de iyi beslenmiştim, o kadar ki göbeğim bile katlanmaya başlamıştı. İçimde açlık zaafiyeti duymadım.

Bir gün Mekkeliler, mehtabın aydınlattığı bir gecede yatıp uyumuşlardı. İki kadından başka Kâbe'yi tavaf eden kimse yoktu; onlar da İsâf ve Nâile adlı putlara duâ ediyorlardı. Tavafları sırasında benim hizama geldiklerinde;

"- Bu putlardan birini ötekine nikâhlayın!" dedim. Ama onlar yine putlara yaptıkları duâlarını kesmeyip devam ettiler. Tekrar benim hizama geldiklerinde, hiç kinâye yapmadan;

"- Kazık gibi erkeklik âleti (ötekine girsin)!" dedim. Bunun üzerine kadınlar, bir vâveylâ kopararak yürüdüler ve;

"- Keşke burada bizlerden biri olsaydı!" dediler.

Az sonra karşılarına Rasûlullah (as.) ve Ebû Bekir çıkıverdi. Onlar, yukarıdan iniyorlardı. Hz. Peygamber, onlara;

**"- Neyiniz var?"** diye sordu.

"- Kâbe ile örtüleri arasında bir dinsiz var!" dediler.

**"- Size ne dedi?"** diye sorunca;

"- Ağza alınmayacak şeyler söyledi" karşılığını verdiler.

Müteâkiben Rasûlullah (as.) geldi Hacer-i Esved'i istilâm etti. Sonra arkadaşı ile birlikte Kâbe'yi tavaf etti, sonra namaz kıldı. Namazını bitirince ben;

"- Esselâmu aleyke ey Allah'ın Rasûlü!" diyerek, kendisini İslâm selâmı ile selâmlayanların ilki oldum. O da;

**"- Ve aleyke ve rahmetullah!"** diye karşılık verdi. Sonra;

**"- Kimlerdensin?"** diye sordu.

"- Ğifâr kabilesinden" deyince, elini kaldırdı, parmaklarını alnının üzerine koydu. İçimden; 'Rasûlullah (as.) benim Ğifâr kabilesine mensup olmamdan hoşlanmadı' diye geçirdim. Hemen gidip elini almak istedim, ama arkadaşı bana engel oldu. Şüphesiz o, Peygamber'i benden daha iyi biliyordu. Sonra Hz. Peygamber başını kaldırdı ve şöyle sordu:

**"- Ne kadardır buradasın?"**

"- Otuz gündür buradayım!"

**"- Seni kim yedirip içiriyor?"**

"- Benim zemzem suyundan başka yiyeceğim yok. Ama buna rağmen iyi besleniyorum, göbeğim de katlanmağa başladı. İçimde de hiç açlık duymuyorum."

**"- Zemzem, gerçekten mübârektir. Onu içen kimseye, tıpkı yemek gibi bir tokluk verir."**

Bunun üzerine Ebû Bekir;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bu gece onu doyurmama izin ver!" dedi.

Sonra Rasûlullah'la (as.) Ebû Bekir yürüdüler, ben de peşlerinden gittim. Ebû Bekir bir kapı açtı ve bize Tâif'in kuru üzümlerinden avuç avuç getirmeye başladı. İşte bu, benim orada yediğim ilk yemekti. Sonra bir müddet daha orada kaldım. Sonra bir gün Rasûlullah'a (as.) gittim, şöyle dedi:

**"- Bana hurmalıklı bir cihet gösterildi. Orasının Yesrib'den başka bir yer olmadığını düşünüyorum. Sen, benim adıma kavmine tebliğ eder misin? Böylece belki Allah, senin vasıtanla onlara fayda verir. Onların hidâyetine vesile olduğun için de sana fayda verir."**

Hemen kardeşim Üneys'in yanına döndüm. Bana;

"- Ne yaptın?" diye sordu.

"- Müslüman oldum ve Peygamber'i tasdik ettim" dedim. O da;

"- Ben senin dinine karşı değilim, çünkü ben de müslüman oldum ve tasdik ettim" deyince, birlikte annemize geldik. O da;

"- Ben de sizin dininize karşı değilim, çünkü ben de müslüman oldum ve tasdik ettim" deyince, eşyalarımızı develerimize

yükleyerek yola koyulduk, kabilemiz Ğifâr'ın yanına vardık. Kabilemizin yarısı müslüman oldu. Onlara kabilenin reisi Eymâ b. Rahada el-Ğifârî[201] önderlik yapıyordu. Kabilenin diğer yarısı ise; 'Rasûlullah (as.) Medîne'ye gelince müslüman oluruz' demişlerdi. Hz. Peygamber Medîne'ye gelince, kalan yarısı da müslüman oldu.

Daha sonra Eslem kabilesi geldi.

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bunlar bizim kardeşlerimizdir. Onlar gibi biz de müslüman oluyoruz" diyerek onlar da İslâm'a girdiler. O zaman Hz. Peygamber;

**"- Ğifâr!.. Allah onlara mağfiret buyursun! Eslem! Onlara da Allah selâmet versin!"** buyurdu.[202]

## RİVÂYETLER

Bazı râviler, Ebû Zerr'in, kardeşine söylediği; "Bu sefer sen benim malıma bak da, gidip o adamı bir de ben göreyim" sözünden sonra, kardeşinin;

"- Olur! Ama Mekkelilere karşı dikkatli ol! Çünkü onlar, o adama karşı kin doludurlar ve ona saldırıyorlar" dediğini ilave ederler.

Diğer bir rivâyette şu ifâde yer alır:

"Üneys, kâhinlerden birine gidip muhâkeme oldu. Kardeşim Üneys, şiirle onu öyle övdü ki, sonunda gâlip geldi ve adamın sürüsünü alıp geldi. Biz de getirdiği sürüyü, kendi sürümüze kattık."

Bunları **Müslim** tahric etti. **Müslim** hadîsin **"Ğifâr!.. Allah onlara mağfiret buyursun! Eslem!.. Onlara da Allah selâmet versîn!"** kısmını ayrıca tekrar zikretti.

**Buharî** ve **Müslim'**in Abdullah b. Abbas'dan rivâyeti de şöyledir:

Abdullah b. Abbas;

"- Size Ebû Zerr'in müslüman oluş hikâyesini anlatayım mı?" dedi. Biz de;

---

[201] **Eymâ b. Rahada el-Ğifârî**: Ğifâr kabilesinin reisidir. **Hudeybiye** seferi sırasında İslâm'a girdi. Hz. Peygamber'e kabilesinin elçisi olarak gelmişti. Kendisi ve oğlu sahabîdirler. Ondan Ebû Zerr rivâyet etti.

[202] **Buharî**, Menâkıb, 10; Menâkıbu'l-Ensâr, 33; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 28/132.

"- Buyur, anlat!" dedik. O da;

"- Ebû Zerr şöyle söyledi" diyerek anlatmaya başladı:

"Ben, Ğifâr kabilesinden biriydim. Bize, Mekke'de bir adamın Peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktığı haberi geldi. Kardeşime;

"- Bu adama git, konuş! Bana ondan haber getir!" dedim.

Diğer bir rivâyette İbn Abbas şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in Mekke'de ortaya çıktığı haberi Ebû Zerr'e ulaşınca, kardeşine;

"- Devene bin, şu Mekke vâdisine git! Peygamber olduğunu, gökten kendisine haber geldiğini iddia eden şu adam hakkında benim için bilgi topla! O'nun sözlerini dinle, sonra da bana gel!" der.

Kardeşi yola koyulur, Mekke'ye gelir, Hz. Peygamber'in sözlerini dinler, sonra Ebû Zerr'e döner ve şöyle der:

"- Ben O'nun güzel ahlâkı emrettiğini gördüm. Ayrıca (şiir gibi) ama şiir olmayan sözler söylüyor."

Bunun üzerine Ebû Zerr;

"- İstediğim yeterli bilgiyi getirmedin" diyerek azığını hazırlar, su tulumunu yanına alır ve Mekke'ye gelir. Hemen mescide gider, Peygamber'i aramaya koyulur. Kendisi Hz. Peygamber'i tanımaz, herhangi birine O'nu sormayı da istemez. Nihayet gece olur, bir tarafa uzanıp yatar. Bu sırada Hz. Ali onu fark eder, yabancı olduğunu anlar ve onu izlemeye başlar. Hiç biri diğerine bir şey sormadan sabah olur. Sonra Ebû Zerr, su tulumunu ve azığını alıp mescide getirir. O gün böyle geçer, Hz. Peygamber'i yine göremez. Nihayet akşama olur, yine bir köşede uzanıp yatar. Hz. Ali yine gelir ve içinden 'Bu adamın yerini öğrenmek zamanı gelmedi mi?' diye geçirir. Müteâkiben onu kaldırır ve yanına alıp götürür. Fakat yine birbirlerine bir şey sormuyorlardı.

Ebû Zerr, üçüncü gün de aynı şekilde mescidde yattı. Yine Ali geldi ve onu götürdü. Bu sefer ona;

"- Seni bu şehre getiren şeyi hâla söylemeyecek misin?" diye sordu. Ebû Zerr;

"- Eğer bana doğru söyleyeceğine yemin edip söz verirsen, niye geldiğimi söylerim" dedi.

Bunun üzerine Ali ona söz verdi, o da mâcerasını anlattı. O zaman Hz. Ali şöyle der:

"- O zât, haktır, Allah'ın Rasûlüdür. Sabah olunca beni izle! Eğer yolda sana zarar verecek bir şey görürsem, sanki su döküyormuşum gibi dururum. Şayet ben geçip gidersem, sen de arkamdan gel ve benim girdiğim yere gir!"

Ebû Zerr, söyleneni yaptı. Ali'yi izleyerek gitti. Sonunda Ali, Hz. Peygamber'in huzuruna girdi, arkasından Ebû Zerr de girdi. Ebû Zerr, Hz. Peygamber'in sözünü dinleyince, hemen orada müslüman olur. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) ona;

**"- Kabilene dön ve sana benim başka bir emrim gelinceye kadar onlara İslâm'ı anlat!"** dedi. Ebû Zerr;

"- Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben tevhîdi mutlaka bu insanların ortasında haykıracağım!" diyerek oradan çıktı, mescide geldi. Sesinin en yüksek tonuyla;

"- Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur! Yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın Rasûlüdür!" diye haykırdı. Müşrikler hemen üzerine atıldılar, onu dövdüler ve yere yatırdılar. Tam o sırada Abbas geldi, Ebû Zerr'in üstüne kapandı ve;

"- Yazıklar olsun size! Onun Ğifâr kabilesinden olduğunu, tüccarınız Şam'a giderken onların arazisinden geçtiğini bilmiyor musunuz?" diyerek Ebû Zerr'i onların elinden kurtardı.

Sonra Ebû Zerr ertesi gün, yine önceki gün yaptığının aynısını yaptı. Müşrikler yine saldırıp kendisini dövdüler. Yine Abbas gelip üstüne kapandı ve onu kurtardı."

Başka bir rivâyete göre de, Ebû Zerr müslüman olunca, Hz. Peygamber kendisine;

**"- Ya Ebâ Zerr! Müslümanlığını gizle ve memleketine dön! Şayet bizim güçlendiğimizi duyarsan, tekrar gel!"** dedi.

Bunun üzerine Ebû Zerr;

"– Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben bu insanların arasında İslâm'ı mutlaka haykıracağım!.." dedi. Sonra hadîs, aynı minvâlde rivâyet edilir.

İbn Abbas şöyle dedi:

"Bu, Ebû Zerr'in ilk müslüman olduğu anın hikâyesidir."

**İZAH**

Hadîste geçen ***"sırme"*** kelimesi, otuz develik sürü demektir.

*"Münâfere"* kelimesi; iki kişinin şiirle karşılıklı övünmeleri ve galip geleni bir kâhinin belirlemesi ve konan ödülü de galip tarafın alması olayıdır. Câhiliye âdetlerindendi.

**"Dikili putlar gibi kıpkırmızı idim"** cümlesinden maksat, putlar gibi kana boyanmış olduğudur. Câhiliye döneminde insanlar, putlar adına kurban keserler, kestikleri kurbanın kanını putun üstüne sürerler, böylece put, kandan kıpkırmızı olurdu. **Ebû Zerr** de, yediği dayak yüzünden putlar gibi kana bulandığını ifade etmektedir.

**İsâf** ve **Nâile**, câhiliye döneminde **Kâbe**'de dikilen putlardandır. Efsâneye göre **İsâf** adında bir adamla **Nâile** adında bir kadın hac niyetiyle **Şam**'dan **Mekke**'ye gelmişlerdi. Tavaf sırasında adam kadını öpünce, ikisi de taş kesilmiş. Ondan sonra da **Kâbe**'ye dikilmişler ve insanlar onlara tapınmaya başlamışlar. **Ebû Zerr**'in **"onları biribirine nikâhlayın"** sözü de, bu efsâneyi hatırlatmaktadır. Hatta **Ebû Zerr** daha ileri giderek; **"Kazık gibi erkeklik âleti girsin!"** demesi daha ağır hakaret arzusuna matuftur.

Rivâyette de görüldüğü üzere **Ebû Zerr**'in müslüman olması, kabilesi **Ğifâr**'ın da müslüman olmasını, **Ğifâr**'ın müslüman olması da **Eslem** kabilesinin müslüman olmasını sağlamıştır. Bu netice de Hz. Peygamber'i ziyâdesiyle memnun etmiştir.

Yukarıda geçen **Abdullah b. Sâmit**'in rivâyetiyle **Abdullah b. Abbas**'ın rivâyeti arasında te'lifi mümkün olmayan bazı çelişkiler bulunmaktadır. **Abdullah b. Sâmit**'in rivâyetinde; **Ebû Zerr**'in haram ayları helal saydıkları için kabilesinden ayrıldığı, hiçbir yiyeceği olmadan **Mekke**'de otuz gün kaldığı ve sonunda **Kâbe**'de Hz. Peygamber'i bizzat görüp müslüman olduğu ifade edilmektedir. Buna karşılık **İbn Abbas**'ın rivâyetinde **Ebû Zerr**, Hz. Peygamber'in zuhurunu memleketinde duyuyor, sonra **Mekke**'ye azığı ile geliyor, **Hz. Ali** onu üç gün misafir ediyor ve üçüncü günde onu Hz. Peygamber'e götürüp müslüman olmasını sağlıyor. İşin daha da

ilginç tarafı, hem **Abdullah b. Sâmit** ve hem de **Abdullah b. Abbas**'ın, bu rivâyetlerini bizzat **Ebû Zerr**'den nakletmiş olmalarıdır.

Kaynaklar bu konuda tatmin edici bir bilgi vermemektedirler. Sadece her iki rivâyetin de sened itibariyle sahih olduğuna işaret etmektedirler. Bir ihtimal olarak **Ebû Zerr**'in **Hz. Ali**'yi görmeden önce Rasûlullah'la (as.) görüşüp müslüman olduğu ve **Hz. Ali, Ebû Zerr**'i gördüğünde onun müslüman olduğunu bilmediği, tekrar Hz. Peygamber'in evine götürmüş olabileceği üzerinde durulmaktadır.

## حذيفة بن اليمان رضي الله عنه

## 19- HUZEYFE B. EL-YEMÂN

٦٥٩٥- (ت ــ حذيفة بن اليمان رضي الله عنه) قال : « سألتني أمي : متى عَهْدُك برسولِ الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقلت : مالي به عهد منذ كذا وكذا ، فَنالتْ مني ، فقلتُ لها: دعيني آتي رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فأُصلّي معه المغرب ، وأساله أن يستغفر لي ولك ، فأتيتُه ، فصلّيتُ معه المغرب ، ثم قام فصلّى حتى صلى العشاءَ ، ثم انْفَتَلَ ، فَتَبِعْتُه ، فسمع صوتي ، فقال : مَن هذا ، حذيفة ؟ قلت : نعم ، فقال : ما حاجتُك ؟ غفر الله لك ولأُمّك ، [قال] : إن هذا مَلَك لم ينزل إلى الأرض قطّ قبل هذه الليلة ، استأذن ربه أن يُسلّم عليّ ويبشّرني أن فاطمة سيدة نساء أهل الجنة ، وأن الحسن والحسين سيدا شباب أهل الجنة». أخرجه الترمذي.

**6.595-** Huzeyfe b. el-Yemân anlatıyor:

"Annem bana;

"- Peygamber'le ne zaman buluştun?" diye sordu. Ben de;

"- Şu kadar zamandan beri O'nunla buluşmadım" dedim. O zaman beni azarladı. Ben de kendisine dedim ki:

"- Beni bırak da Rasûlullah'a (as.) gideyim, akşam namazını O'nunla birlikte kılayım ve kendisinden hem benim için, hem de senin için istiğfâr etmesini isteyim."

Arkasından gidip Hz. Peygamber'le birlikte akşam namazını kıldım. Sonra Hz. Peygamber (nâfile) namaz kılmaya başladı ve nihayet yatsı namazını kıldıktan sonra ancak mescidden ayrıldı. Ben hemen peşinden gittim, sesimi duyunca;

"- **Kim o? Huzeyfe sen misin?"** diye sordu.

"- Evet" dedim.

"- **Bir ihtiyacın mı var? Allah seni de, anneni de mağfiret buyursun!"** dedi ve sonra şöyle devam etti:

**"Şu, bir melektir. Bu geceden önce yeryüzüne hiç inmemişti. Bana selâm vermek ve Fâtıma'nın cennet kadınlarının hanımefendisi, Hasan ve Hüseyin'in de cennet gençlerinin efendileri olduklarını müjdelemek için Rabbinden izin alarak geldi."**[203]

**İZAH**

Bu bölümde de **Huzeyfe b. el-Yemân'**ın faziletleri ile ilgili iki rivâyet yer almaktadır. Bu münasebetle mûtadımız üzere önce **Huzeyfe'**nin kısa biyografisini kaydedelim:

**HUZEYFE B. el-YEMÂN**

Tam adı; **Huzeyfe b. el-Yemân (**Hisl**) b. Câbir el-Absî el-Yemânî**, künyesi **Ebû Abdullah'**dır. **Yemân**, babası **Hisl** veya **Hüseyl'**in lakabıdır. Meşhur sahabîdir. Aslen Yemenlidir. Babası bir kan davası yüzünden **Yemen'**den **Medîne'**ye gelmiş ve **Abdüleşhel** kabilesinin himâyesine girmişti.

**Huzeyfe** ve babası **Medîne'**de müslüman olmuşlar, birlikte **Uhud** savaşına katılmışlardı. Babası **Uhud'**da müslümanlar tarafından yanlışlıkla öldürüldü.

**Bedir** savaşına katılamamalarının sebebini açıklayan rivâyet, İslâm savaş hukuku açısından fevkalâde önemli bir hususu ortaya koymaktadır. Rivâyete göre **Bedir** savaşı arifesinde **Ebû Cehil** onları yakalar ve **Medîne'**ye gidip müslümanlara yardım edecekleri şüphesiyle tutuklar. Ancak onlar, sadece **Medîne'**ye gitmek

---

[203] **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3781. **Tirmizî** bu rivâyetin hasen-garîb olduğunu kaydetmektedir.

istediklerine ve müslümanlara yardım etmeyeceklerine dair söz vererek serbest bırakılırlar. **Medîne**'ye gelince de durumu Hz. Peygamber'e anlatırlar. Hz. Peygamber de; **"Biz sözümüzde durur ve Allah'tan yardım isteriz"** diyerek, müşriklere verilen sözün her şeye rağmen yerine getirilmesini ister.

**Huzeyfe**, büyük sahâbîlerdendir. Rasûlullah'ın (as.) sırdaşı olarak marûftur. Hz. Peygamber ona münâfıkların isimlerini verdiği ve İslâm ümmetinde meydana gelecek olan fitnelerden haberdar ettiği rivâyet edilir. Kendisi de; **"Herkes Rasûlullah'a (as.) hayırdan sorarken, ben sakınmak gâyesiyle şerden sorardım"** der.

**Hendek** savaşında, Hz. Peygamber tarafından düşman hakkında bilgi toplamak üzere görevlendirilmişti.

Hz. Peygamber onu **Ammâr**'la kardeş yapmıştı. **Hz. Ömer** de ona büyük değer verir ve; **"Sen benim kardeşimsin, ben de senin kardeşinim"** derdi. Hatta **Hz. Ömer**, memurları arasında münafık birinin bulunup bulunmadığını ona sorar, biri öldüğü zaman, **Huzeyfe**'nin cenazeye katılıp katılmadığına bakar, **Huzeyfe** katılmışsa kendisi de iştirak eder, aksi halde cenâzesini kılmazdı.

**Huzeyfe**, vâli ve komutan olarak hizmet görmüştür. **Hz. Ömer** onu **Medâyin**'e vâli yapmış, o da **Nihâvend, Dînever, Hemezân** ve **Rey**'i fethetmişti. **el-Cezire**'nin fethine de katılmıştır. Bir ara **Nusaybin**'de oturmuş ve orada bir de evlilik yapmıştı.

**Hz. Ömer** tarafından **Medâyin**'e tayin edildiği valilik görevini **Hz. Osman**'ın şehâdetine kadar sürdürdü. **Hz. Osman**'ın ölümünden kırk gün sonra, hicrî 36'da **Medâyin**'de vefat etti.

Kaynaklarda **Huzeyfe**'nin 225 hadîsi bulunmaktadır; bunların 12'si **Sahîhayn**'da, 8'i yalnız **Buharî**'de, 17'si yalnız **Müslim**'dedir.

**٦٥٩٦**- (ت ــ حذيفة بن اليمان رضي الله عنه) قال: **قالوا: يا رسول الله لو استخلفت ؟ قال: إني إن استخلفت فعصيتم خليفتي عذبتم ، ولكن ما حدثكم حذيفة فصدقوه ، وما أقرأكم عبد الله بن مسعود فاقرؤوه.** أخرجه الترمذي.

**6.596-** Yine Huzeyfe b. el-Yemân anlatıyor: "İnsanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, yerine bir halef bıraksan?" dediler.

Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

**"- Size bir halef tayin etmiş olsam ve siz de ona karşı gelseniz, azap görürsünüz. Ama Huzeyfe size ne söylerse, onu doğrulayın! Abdullah b. Mes'ûd da size nasıl okutursa, öyle okuyun!"**[204]

## İZAH

Bu rivâyette özellikle üzerinde durulması gereken husus, Hz. Peygamber'in; "**Size bir halife tayin etmiş olsam ve siz de ona karşı gelseniz, azap görürsünüz**" cümlesidir. Bu cümlede Hz. Peygamber'in niçin yerine birini tayin etmediği görülmektedir. Yerine bir halife tayin etmemesinin sebebi, yine müslümanları düşünmesi, onların ceza görmemelerini istemesidir.

Hadîsin devamındaki; "**Huzeyfe size ne söylerse, onu doğrulayın!**" cümlesi, **Huzeyfe**'nin, Hz. Peygamber'in sırdaşı olmasıyla izah edilir. **Huzeyfe**, özellikle münafıklar ve fitneler konusunda kimsenin bilmediği şeyleri Rasûlullah'dan (as.) öğrenmişti ve bu husus, bütün ashâb tarafından da bilinirdi.

"**Abdullah b. Mes'ûd da size nasıl okutursa, öyle okuyun!**" şeklindeki üçüncü cümle ise, iki şekilde anlaşılabilir:

1- Bundan maksat, özellikle Kur'ân'ın okunmasıdır. **İbn Mes'ûd**'un Kur'ân hakkındaki bilgisi herkesçe malumdur. Hz. Peygamber de burada onun Kur'ân bilgisine işaret etmiş olabilir.

2- Bu cümleden maksat, **İbn Mes'ûd**'un, **Hz. Ebû Bekir**'in Halife seçimi sırasındaki sözleridir. Hz. Peygamber'in vefatı üzerine hilâfet tartışmaları başlayınca, **İbn Mes'ûd, Hz. Ebû Bekir**'i kastederek; "**Allah Rasûlünün** (imâmette) **öne geçirdiği birini biz** (hilâfette) **geri atamayız! Allah Rasûlünün dinimiz konusunda kendisinden râzı olduğu birinden, biz dünyamız konusunda nasıl râzı olmayız?!**" demiş ve bu sözler, **Hz. Ebû Bekir**'in halife seçilmesinde etkili olmuştu.

**İbn Mes'ûd** hakkındaki cümlede özellikle "**kırâat**" kelimesinin kullanılması, ilk ihtimâli te'yîd etmekte ise de, hadîsin başındaki "**yerime birini halife tayin etsem**" cümlesi ile birlikte

---

[204] **Tirmizî**, Menâkıb, 39/3812. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır, ama **Tirmizî** hadîsin hasen olduğunu söylemiştir.

düşünüldüğünde, bundan maksadın bu ikinci şık olduğu ihtimâlini kuvvetlendirmektedir. Nitekim daha önce geçen 6.383 nolu hadîste de; **"Abdullah b. Mes'ûd size ne söylerse, onu tasdik edin!"** buyurulmakta idi.

سعد بن معاذ رضي الله عنه

## 20- SA'D B. MUÂZ

٦٥٩٧- (خ م ت ـ **أبو إسحاق** رضي الله عنه) قال : قال البراء بن عازب : « **أُهْدِيَ** للنبيِّ صلى الله عليه وسلم ثوبُ حرير ، فجعلنا نَلْمَسُهُ ونتعجب منه ، **فقال النبيُّ** صلى الله عليه وسلم : **أتعجبون من هذا** ؟ قلنا : نعم ، قال : **مناديلُ سعد بن معاذ في الجنة خير من هذا** ».

وفي رواية : « **أتعجبون من لين هذه ؟ لَمناديلُ سعد بن معاذ في الجنة خير منها وألْيَنُ** ».

وفي أخرى « **والذي نفسي بيده**، لَمناديلُ سعد في الجنة خير من هذا ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الترمذي الأولى.

**6.597-** Ebû İshak anlatıyor: el-Berâ' b. Âzib şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e ipek bir giysi hediye edilmişti. Biz ona dokunduk ve hayran kaldık. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

**"- Buna mı hayran kaldınız?"** diye sordu.

"- Evet!" dedik. Bunun üzerine;

**"- Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri bundan daha hayırlıdır"** dedi.[205]

### RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre, Hz. Peygamber;

---

[205] **Buharî**, Libâs, 26; Bed'u'l-Halk, 8; Menâkıbu'l-Ensâr, 12; Eymân, 3; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 24/126; **Tirmizî**, Menâkıb, 51/3847.

**"Bunun yumuşaklığı mı hoşunuza gitti? Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri bundan daha hayırlı ve daha yumuşaktır"** dedi.

Başka bir rivâyete göre de;

**"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Sa'd'ın cennetteki mendilleri bundan daha hayırlıdır"** dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Tirmizî,** ilk rivâyeti tahric etti.

İZAH

Bu bölümde de meşhur sahabî **Sa'd b. Muâz'**ın faziletleri ile ilgili rivâyetler yer almaktadır. Önce **Sa'd'**ın kısa biyografisini kaydedelim.

SA'D B. MUÂZ

Tam adı; **Sa'd b. Muâz b. Nu'man b. İmruulkays b. Zeyd b. Abdüleşhel el-Ensarî** **el-Evsî el-Eşhelî,** künyesi **Ebû Amr'**dır.

Medîneli meşhur sahabîdir. İki **Akabe** bîatı arasında **Medîne**'de **Mus'ab b. Umeyr**'in delâletiyle müslüman oldu. Kabilesinde çok saygın biriydi Onun sayesinde **Abdüleşhel** kabilesi de İslâm'a girdi.. Kabilesine; "**Müslüman olmadıkça hiçbirinizle konuşmayacağım**" demişti ve böylece hepsinin müslüman olmasını sağlamıştı. Hz. Peygamber ona "**Ensarın seyyidi**" derdi. **Evs** kabilesinin reisi idi. **Bedir** ehlindendi.

**Bedir** savaşı öncesinde Ensârın kendi arzularıyla savaşa katılıp katılmayacakları tereddüdünün yaşandığı dönemde, **Sa'd'**;

**"- Biz sana inandık, getirdiğin dini hak bildik. Sana itâat edeceğimize söz verdik. Biz daima seninle beraberiz. Vallahi denize dalsan, biz de seninle birlikte dalarız. Bizden tek kişi geride kalmayacak"** demişti ve bu sözler Hz. Peygamber'i fevkalâde mütehassis etmişti.

**Benû Kureyza** Yahudileri hakkında verdiği hükümden dolayı Rasûlullah (as.); **"Sa'd, yedi kat göklerin üstündeki Allah'ın hükmüyle hüküm verdi"** demişti.

**Hendek** savaşında aldığı yaranın üzerine bir ay yaşadı, 37 yaşında olduğu halde 5/626 yılında kan kaybından vefat etti. Son nefesinde Rasûlullah (as.) kendisine; **"Sen sözünü yerine getirdin, Allah da sana olan vâdini yerine getirecektir"** demişti. Hz. Peygamber **"Sa'd'ın ölümüyle Rahman'ın Arş'ı titredi"** dedi. Rasûlulah (as.), **Sa'd**'ın vefatına göz yaşlarıyla ağlamış ve; **"Allah'ım! Sa'd senin yolunda cihâd etti. Rasûlünü tasdik etti ve bu uğurda can verdi. Ruhunu hayırla kabul buyur!"** diye duâ etmişti. Cenazesi götürülürken münâfıklar; "**Bu çok hafif**" demişler, Hz. Peygamber de; "**Onu melekler taşıyor. Melekler, Sa'd'ın kendilerine geldiğini birbirlerine müjdelediler**" cevabını vermişti.

**٦٥٩٨- (خ م ت س ـ أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « **أُهديَ** لرسول الله صلى الله عليه وسلم جُبَّة من سُندس - وكان ينهى عن الحرير - **فَعجبَ الناسُ منها** ، فقال : **والذي نَفْسُ محمد بيده ، إن مناديل سعد بن معاذ في الجنة أحسن من هذا** ». قال البخاري وقال سعيد عن قتادة عن أنس : « إن **أُكَيْدِرَ** دُومَةَ **أهْدى** ».

وأخرج مسلم « أن **أُكيدرَ دُومة الْجَنْدَلِ** أهدى.... بنحوه » ولم يذكر **فيه** « وكان ينهى عن الحرير » وفي أخرى له بنحوه.

وفي رواية الترمذي والنسائي عن واقد بن **عمرو** بن سعد بن **معاذ** قال : « قدم **أنس** بن مالك **فأتيته** ، فقال : مَن أنت ؟ فقلت : أنا واقد بن **عمرو** [بن سعد بن معاذ] **قال : فبكى** ، وقال : إنك لَشَبيه بسعد ، وإن سعدا كان من أعظم الناس وأطولهم ، وإنه بُعِثَ إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم جُبَّة من ديباج ، مَنْسُوج فيها الذهب ، فلبسها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فصعد المنبر ، فقام -أو قعد - فجعل الناس يلمسونها ، فقالوا : ما رأينا كاليوم ثوبا قطُّ ، فقال : **أتعجبون من هذا ؟ لَمَناديل سعد في الجنة خير مما ترون** ».

**6.598-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.) sündüsten bir cübbe hediye edilmişti. Halbuki O, ipek giysiyi yasaklamıştı. İnsanlar, cüppeyi çok beğenince, Hz. Peygamber;

**"Muhakkak ki Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri bundan daha güzeldir"** dedi.[206]

## RİVÂYETLER

**Buharî** dedi ki: Saîd, Katâde vasıtasıyla Enes'in, "Ükeydir Dûme, Hz. Peygamber'e hediye getirmişti" dediğini nakletti.

**Müslim** de; "Ükeydir Dûmetu'l-Cendel hediye getirmişti..." diyerek aynı rivâyetin benzerini tahric etti, yalnız **"İpek giysiyi yasaklardı"** cümlesini zikretmedi. Onun buna benzer başka bir rivâyeti daha vardır.

**Tirmizî** ve **Nesaî**'nin, Vâkıd b. Amr b. Sa'd b. Muâz'dan[207] rivâyetleri de şöyledir:

"Enes b. Mâlik gelmişti. Yanına vardım;

"- Sen kimsin?" diye sordu.

"- Ben Vâkıd b. Amr b. Sa'd b. Muâz'ım" dedim.

Bunun üzerine Enes ağladı ve dedi ki:

"- Sen gerçekten deden Sa'd'a çok benziyorsun. Sa'd, insanların en uzun boylu ve en iri yapılılarındandı. Rasûlullah'a (as.) altın işlemeli dîbacdan bir cübbe göndermişti. Hz. Peygamber onu giydi ve minbere çıktı. Ayakta durdu veya oturdu. Ashâb, cübbeyi elleriyle yoklamaya başladılar ve;

"- Böyle güzel bir elbise görmedik" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

**"- Buna mı hayran kalıyorsunuz? Sa'd'ın cennetteki mendilleri, bu gördüğünüzden daha hayırlıdır"** buyurdu.

## İZAH

**Dûmetu'l-Cendel, Medîne** ile **Şam** arasında bir yer adıdır. **Ükeydir** de bu bölgenin reisi idi.

---

206 **Buharî**, Hibe, 28; Bed'u'l-Halk, 8; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 24/127; **Tirmizî**, Libâs, 3/1723; **Nesaî**, Zînet, 89.

207 **Vâkıd b. Amr b. Sa'd b. Muâz el-Ensârî el-Eşhelî el-Medenî**: ö. 120/738. Medîneli tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik ve Nâfi b. Cübeyr'i dinlemiştir. Kendisinden Yahya'l-Ensârî ve Muhammed b. Amr rivâyet etti. Sika râvîlerdendir.

Rivâyete göre **Ükeydir b. Abdülmelik, Tebük** savaşı sırasında **Halid b. Velid** tarafından esir alınmış ve yukarıda geçen altın işlemeli ipek kaftanı, onun üzerinden çıkan eşyadan ganimet olarak almıştı. Sonra cübbe kendisine verilen Hz. Peygamber, **Ükeydir**'i serbest bırakmış ve memleketine geri göndermiş. Bilâhare **Ükeydir**'in Rasûlullah'a (as.) mektup yazarak müslüman olduğu rivâyet edilir.

**٦٥٩٩-** (خ م ت ـ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**اهتزَّ العَرْشُ لموت سعد بن معاذ**». زاد البخاري: فقال رجل لجابر: إن البراء يقول: اهتزَّ السَّرير؟ فقال: إنه كان بين هذين الحيَّين ضغائنُ سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**اهتزَّ عرشُ الرحمن لموت سعد بن معاذ**». وفي رواية لمسلم قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وجنازة سعد بن معاذ بين أيديهم: «**اهتز لها عرش الرحمن عز وجل**». وأخرج الترمذي رواية مسلم.

**6.599-** Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:
Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:
**"Sa'd b. Muâz'ın ölümüyle Rahman'ın Arş'ı sallandı."**[208]

**RİVÂYETLER**

Bir rivâyette **Buharî;** "bir adamın Câbir'e; "Berâ' b. Âzib'in (bu söz); Sa'd'ın taşındığı tabut sallandı, anlamına geldiğini söylediğini, Câbir'in de şu cevabı verdiğini ekliyor:

"- Bu iki (Evs ile Hazrec) kabilesi arasında düşmanlık vardı. Ben Rasûlullah'ın (as.); **'Sa'd b. Muâz'ın ölümüyle Rahman'ın Arş'ı sallandı'** dediğini işittim."

**Müslim**'in rivâyetine de; Sa'd b. Muâz'ın cenâzesi önlerinde dururken Rasûlullah (as.); **"Bu cenâze için Rahman'ın Arş'ı sallandı"** dedi. **Tirmizî** de **Müslim**'in rivâyeti gibi tahric etti.

---

[208] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 12; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 24/123-24; **Tirmizî**, Menâkıb, 51/3848.

٦٦٠٠- (م) ـــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم قال - وجنازته موضوعة-: «**اهتز لها عرش الرحمن**». يعني: سعد بن معاذ، ذكره مسلم في عقيب **حديث** قبله.

**6.600-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Sa'd'ın cenâzesi konulduğunda, Hz. Peygamber Sa'd b. Muâz'ı kastederek; **'Bunun için Rahman'ın Arş'ı sallandı'** dedi."[209]

٦٦٠١- (ت ـــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : لما حُمِلَتْ جنازةُ سعد ابن معاذ قال المنافقون : ما أخفَّ [ما كانت] جنازته - يعني لحكمه في بني قريظة - **فبلغ** ذلك رسول الله **صلى** الله عليه وسلم فقال : « **إن الملائكة كانت تحمله** ». أخرجه الترمذي.

**6.601-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Sa'd b. Muâz'ın cenazesi omuzlara alınınca, münafıklar Sa'd'ın Benû Kureyza hakkmda vermiş olduğu hükümden dolayı alay ederek;

"- Bu ne hafif cenâze!" demişlerdi.

Bu söz Rasûlullah'a (as.) ulaşınca;

**"- Onu melekler taşıyor"** karşılığını vermişti."[210]

عبد الله بن عباس رضي الله عنهما

## 21- ABDULLAH B. ABBAS

٦٦٠٢- (خ م ت ـــ **عبد** الله بن **عباس** رضي الله عنهما) قال : ضَمَّني رســـولُ الله **صلى** الله عليه وسلم إلى صدره ، وقال : « **اللهم علِّمْه الكتابَ** ». وفي رواية « **الحكمة** ». أخرجه البخاري.

وفي رواية «**أن** النبيَّ صلى الله عليه وسلم أتى الخلاءَ فوضعتُ له وَضوءا فلما خرج **قال من وضع هذا ؟ فأُخبر** قال: **اللهم فقِّهْهُ في الدِّين**». كذا عند البخاري. وعند مسلم: «**اللهم**

---

[209] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 24/125.

[210] **Tirmizî**, Menâkıb, 51/3849.

فقّهه». قال الحميدي: وحكى أبو مسعود قال: «اللهم فقّهه في الدّين وعَلّمْه التأويلَ». قال: ولم أجده في الكتابين.

وفي رواية الترمذي قال: «ضمني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وقال: اللهم عَلّمْه الحكمةَ»

وفي أخرى قال : « دعا لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يؤتيني الحكمة ».

وفي أخرى قال :« إنه رأى جبريل ، مرتين ، ودعا له النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، مرتين ».

**6.602-** Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) beni göğsüne bastırdı ve; *'Allah'ım, ona Kitâbı öğret!'* dedi."[211]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette **"Kitâbı öğret!"** yerine, **"Hikmeti öğret!"** denir.

Hadîsi **Buharî** tahric etti. Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber helâya gitti. O'nun için abdest suyu hazırlayıp koydum. Çıkınca;

**"- Bunu kim koydu?"** diye sordu. Benim koyduğum söylenince;

**"- Allah'ım, onu dinde fakîh yap!"** diye duâ etti.

Bu rivâyet de **Buharî'**dedir.

**Müslim'**de ise sadece; **"Allah'ım, onu fakîh yap!"** şeklindedir.

**Humeydî** der ki:

"Ebû Mes'ûd bunu; *'Allah'ım; onu dinde fakîh yap ve ona te'vîli öğret!'* şeklinde rivâyet etti. Ama ben bu şekli **Buharî** ve **Müslim'**de bulamadım."

**Tirmizî'**nin rivâyeti de; "Rasûlullah (as.) beni bağrına bastı ve; *'Allah'ım, ona hikmeti öğret!'* dedi" şeklindedir.

---

[211] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 24; İlim, 17; Vudû', 10; İ'tisâm, 1; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 30/138; **Tirmizî**, Menâkıb, 43/3823-24.

**Tirmizî**'nin diğer bir rivâyeti de; "Rasûlullah (as.), Allah'ın bana hikmet vermesi için duâ etti" şeklindedir.

Bir diğer rivâyete göre de; "O iki defa Cibrîl'i gördü ve Hz. Peygamber onun için iki defa duâ etti."

İZAH

Hz. Peygamber'in amcazâdesi olan **İbn Abbas,** ashâbın seçkinlerinden ve âlimlerindendir. Hz. Peygamber'in, hakkında ilim sahibi olması şeklinde duâ ettiği nâdir şahsiyetlerden biridir. Bu münasebetle **İbn Abbas**'ın kısa bir tercüme-i hâlini verelim:

ABDULLAH B. ABBAS

Tam adı; **Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib el-Kuraşî el-Hâşimî,** künyesi **Ebu'l-Abbas'**dır.

Hicretten üç yıl önce dünyaya gelmişti. Hz. Peygamberin amcazâdesidir. Rasûlullah'ın (as.) zevcesi **Meymûne** de teyzesi idi. Annesi **Ümmü'l-Fadl Lübâbe, Hz. Hatice'**den hemen sonra müslüman olmuştu.

Hz. Peygamber'in vefatında henüz 13 yaşında bir çocuktu. Rasûlullah'dan (as.) sonra yapılan **Cemel** ve **Sıffîn** savaşlarında **Hz. Ali**'nin yanında yer aldı. **Afrika, Cürcan, Taberistan** ve **İstanbul** seferlerine katıldı. **Hz. Osman** döneminde 36/656'da Hac Emîrliği yaptı. **Hz. Ali** tarafından 39/659'da **Basra** valiliğine atandı.

**İbn Abbas,** her sahada çok geniş bir ilme sahip olduğundan dolayı **"Hibrü'l- Ümmet"** diye, özellikle Tefsir ilmindeki mahâretinden dolayı da **"Tercümanü'l-Kur'ân"** diye marûftur. Hz. Peygamber başta olmak üzere **Hz. Ömer, Hz. Osman** ve **Hz. Ali'**nin güven, övgü ve iltifatlarına mazhar olmuştu. **Hz. Ömer, Bedir** ashâbının karıldığı iştişâre meclisine, yaşı küçük olmasına rağmen **İbn Abbas**'ı da alır ve fikirlerine değer verirdi.

Hz. Peygamber; **"Ona hikmeti ve Kur'ân'ın te'vilini öğretmesi ve onu dinde fakîh yapması için"** Allah'a duâ etmişti. Bilhassa **Tefsir** ilminde otorite idi. Âyetlerin nüzûl sebeplerini, nâsih ve mensûhunu çok iyi bilirdi. Tefsirin dışında menâsik-i haccı, fıkhı, şiiri, Arap dilini, meğâzîyi, eyyâmü'l-arabı ve hesabı devrinin en iyi

bilinlerindendi. Arap edebiyatına vukûfu da mükemmeldi. Her gün değişik bir ders okuturdu.

Hz. Peygamber'in vefatı sırasında yaşı küçük olduğu için rivâyetlerinin çoğunu, **Hz. Ömer, Hz. Ali, Muâz, Übeyy** ve benzeri büyük sahâbîlerden yapardı. **Mekke**'de hadîs ilminin temeli kabul edilir. 1.660 hadîs rivâyet etmiş; bunlardan 95'i muttefekun aleyh, 120'si yalnız **Buhârî**'de 49'u yalnız **Müslim**'dedir. Kendisinden 197 kişi rivâyet etmiştir. Hadîste **arz** ve **kırâat** metodunun kurucularından kabul edilir.

Fıkıh ilminde de önemli bir yere sahipti. **Abâdile** namıyla marûf dört **Abdullah**'dan biri olarak, **Mekke**'de fıkıh otoritesi kabul edilirdi. En çok fetvâ veren ashâbdandı. Uzun yıllar **Mekke**'de ikamet etmiş ve hayatını orada ilmî faaliyetlerle geçirmişti. Öldüğünde bir deve yükü teşkil edecek kadar te'lifat bırakmıştı.

**İbn Abbas**, siyasî ve sosyal olaylara bîgâne kalmamış, ilmî otoritesini bu alanda da kullanmış bir şahsiyettir. Mûtedil bir anlayışa sahipti. Bu yüzden müslümanların birliğini bozacak, fitneye yol açabilecek her türlü davranıştan uzak durmaya çalıştı. **İbn Zübeyr**'in hilâfete lâyık biri olduğunu itiraf etmesine rağmen, Harem-i şerifi karargâh edinmesine karşı çıkmış, hilâfet kavgası sürdüğü müddetçe hiç kimseye bîat etmeyeceğini söylemiş, bütün baskılara rağmen **İbn Zübeyr**'e de bîat etmemiş, bu yüzden **Tâif**'e yerleşmek zorunda kalmıştı. **Tâif**'de 68/687'de vefat etti. Cenâzesini **Hz. Ali**'nin oğlu **Muhammed b. Hanefiyye** kıldırdı. Hayatının sonlarına doğru gözlerini de kaybetmişti.

*عبد الله بن عمر رضي الله عنهما*

## 22- ABDULLAH B. ÖMER

٦٦٠٣- (خ م ت ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : «رأيتُ في المنام كأن بيدي قِطعةَ إستَبْرَق ، وليس مكان أُريدُه من الجنة إلا طارت بي إليه ، قال : فقَصَصْتُه على

حَفْصَةَ ، فقصَّته حفصةُ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أُرَى عبدَ الله رجلا صالحا** ».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي « فقال : **إن أخاكِ رَجُل صالح** - أو [قال] : **إن عبدَ الله رجل صالح** ». وقد تقدم لهذا الحديث روايات في كتاب « **تعبير الرؤيا** » من حرف التاء.

**6.603-** Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rüyamda, elimde bir istebrak (bir ipek çeşidi) parçası gördüm. Cennette nereye gitmek istedimse, bu istebrak beni oraya uçuruyordu. Rüyamı (ablam) Hafsa'ya anlattım, Hafsa da Rasûlullah'a (as.) anlatmış. Rasûlullah (as.) da; **'Abdullah'ın sâlih biri olduğunu düşünüyorum'** buyurmuş."[212]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî'**nin rivâyetine göre Hz. Peygamber; **"Senin kardeşin sâlih biridir** –veya Abdullah sâlih bir kişidir-." dedi.

Bu hadîsle ilgili diğer rivâyetler, "**Ta'bîru'r-Rü'yâ**" bölümünde geçmişti.[213]

**İZAH**

Bu bölümde ideal bir müslüman örneği olarak kabul edilen **Abdullah b. Ömer** hakkında iki rivâyet yer almaktadır. Bu münasebetle önce **İbn Ömer'**in kısa bir biyografisini kaydedelim:

**ABDULLAH B. ÖMER**

Tam adı; **Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî,** künyesi **Ebû Abdurrahman'**dır.

---

[212] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 19; Mesâcid, 58; Teheccüd, 2, 21; Ta'bîr, 25, 35, 36; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 31/139; **Tirmizî**, Menâkıb, 44/3825.

[213] Bkz., hadîs no; 1016.

Nübüvvetin üçüncü yılında doğdu. **Hz. Ömer**'in oğlu, Rasûlullah'ın (as.) zevcesi **Hafsa**'nın da öz kardeşi idi. **Mekke**'de babası ile birlikte müslüman olmuş ve onunla birlikte hicret etmişti. Yaşı küçük olduğu için **Bedir** ve **Uhud** savaşlarına katılmasına izin verilmemiş, ancak daha sonra yapılan **Hendek** ve müteâkip savaşlara katılabilmişti. Hz. Peygamberden sonra yapılan **Yermük, Kadisiye, Celûla** ve **Nihâvend** savaşlarına da katılmış, **Suriye**, **Mısır** ve **İfrikıye** fetihlerinde bulunmuş, **Ebû Eyyub el-Ensârî** ile birlikte **İstanbul** muhasarasına da katılmıştı.

**İbn Ömer**, **Hz. Osman**'ın şehâdetinden ve **Yezid b. Muâviye**'nin ölümünden sonra kendisine yapılan halifelik teklifini, **"muhalifim üç kişi dahi olsa, bu yüzden kan dökülmesine razı olamam"** diyerek reddetmişti. müslümanlar arasında meydana gelen çeşitli fitnelerden ve savaşlardan hep uzak durmuştu. **Hz. Ali**'ye ve **Yezid b. Muâviye**'ye de ancak herkes bîat edip icmâ sağlandıktan sonra bîat etmişti. **Hz. Osman**'ın kadılık teklifini ve **Hz. Ali**'nin **Suriye** valiliği teklifini reddetmişti.

**İbn Ömer**, yakınlığından dolayı Hz. Peygamber'in evine rahatça girip çıkardı. Bu itibarla Rasûlullah'ın (as.), pek çok kimsenin göremediği hallerini görme şansına sahipti. Nitekim kendisinden 2630 hadîs rivâyet edilmiştir; bunların 168 tanesi muttefekun aleyh, 81 tanesi yalnız **Buhârî**'de, 31 tanesi de yalnız **Müslim**'dedir. **Ebû Hureyre**'den sonra en çok hadîs rivâyet eden sahabîdir. Hadîsleri, lafızlarını da koruyarak rivâyet etmeye özel itina gösterirdi. **Buharî**; **İbn Ömer – Nâfi - Mâlik** zincirini mutlak olarak isnâdların en sahihi sayar ve ona **"altın silsile"** adını verir. Hicretten sonra hadîs yazdığı, **Mâlik b. Enes**'in kitapları arasında onun bir sahifesinin çıktığı rivâyet edilmektedir. **Medîne**'de hadîs ilminin ana rükünlerinden biri sayılırdı.

**İbn Ömer**, aynı zamanda fakîh sahâbelerdendi. En çok fetvâ veren yedi sahâbeden biri idi. Önce kitâba, sonra sünnete, sonra ashâbın icmâına başvurur, icmâ yoksa tercih yapar, sonra da kendisi kıyas yapardı. 60 yıl boyunca insanlara fetvâ vermişti.

**İbn Ömer,** bilhassa Hz. Peygamber'in hayat tarzını aynen yaşamak için özel gayret gösterirdi. O kadar ki Hz. Peygamber'in

oturup dinlendiği yerlerde dinlenir, yürüdüğü yollarda yürür, namaz kıldığı yerde kılar, gölgelendiği ağaç altında gölgelenirdi. O'nun buyruklarını yerine getirmekte de son derece titiz davranırdı.

Fizikî yapı itibariyle esmer, orta boylu, saçları omuzuna dökülen ve iri yapılı biri olan **İbn Ömer**, ibâdetine olan aşırı düşkünlüğü ile tanınırdı. Doğduğu şehir **Mekke**'de 73/692 tarihinde, 85 yaşında vefat etti.

**٦٦٠٤- (خ - نافع مولى ابن عمر رحمه الله)** قال : « النَّاسُ يتحدَّثون أنَّ ابنَ عمر أسلم قبلَ عمر ، وليس كذلك ، ولكن عمر عامَ الحديبية أرسل عبد الله إلى فرس له عند رجل من الأنصار يأتي به ليقاتل عليه ، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُبايعُ تحت الشجرة ، وعمرُ لا يدري بذلك ، فبايعه عبد الله ، ثم ذهب إلى الفرس ، فجاء به إلى عمرَ وعمرُ يَسْتَلْئِمُ للقتال فأخبره أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يُبايع تحت الشجرة قال: فانطلق فذهب معه حتى بايع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فهو الذي يتحدَّث الناسُ أن ابنَ عمرَ بايعَ قبلَ عمر».

أخرجه البخاري.

**6.604-** İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi' anlatıyor:

"İnsanlar, İbn Ömer'in, babası Ömer'den önce müslüman olduğunu söylüyorlardı. Gerçek öyle değil! Yalnız Hz. Ömer Hudeybiye yılında, Ensârdan bir adamın yanında bıraktığı atını getirmesi için oğlu Abdullah'ı göndermişti. Hz. Ömer, bu atla savaşa gitmeyi düşünüyordu. O sırada Rasûlullah (as.) da ağacın altında ashâbından bîat alıyordu. Ömer ise bu durumu bilmiyordu. Ama Abdullah önce Rasûlullah'a (as.) bîat etti, sonra atı almaya gitti. Abdullah atı getirince, Hz. Ömer savaş için zırhını giymişti. İşte o zaman Abdullah babasına, Rasûlullah'ın (as.) ağaç altında ashâbından bîat aldığını haber verdi. Bunun üzerine Ömer, oğlu Abdullah'la birlikte gidip Rasûlullah'a (as.) bîat etti. İşte insanların, İbn Ömer babası Ömer'den önce bîat etti diye konuştukları olayın aslı budur."[214]

---

[214] **Buharî**, Meğâzî, 36.

عبد الله بن الزبير رضي الله عنه

## 23- ABDULLAH B. ZÜBEYR

٦٦٠٥- (خ - ابن أبي مليكة رحمه الله) قال : « كان بين ابن العباس وابن الزبير شيء، فغدوتُ على ابن عباس ، فقلتُ : أتريد أن تُقاتلَ ابنَ الزبير ، فتحلَّ ما حرَّم الله ؟ فقال : معاذَ الله ، إن الله كتب ابنَ الزبير وبني أمية مُحلِّين للحرم ، وإني [والله] لا أُحلُّه أبدا ، قال ابنُ عباس : قال الناسُ : بَايعْ لابن الزبير ، فقلتُ : وأنَّى بهذا الأمر عنه ؟ أمَّا أبوه: فحَواريُّ رسول الله صلى الله عليه وسلم - يريد : الزبير - وأما جدُّه : فصاحب الغار - يريد : أبا بكر - وأمَّا أمه : فذاتُ النِّطاقين - يريد : أسماء - وأما خالته : فأمُّ المؤمنين - يريدَ عائشةَ - وأما عمَّته ، فزوج النبيِّ صلى الله عليه وسلم - يريد خديجةَ - وأما عَمَّة النبيِّ صلى الله عليه وسلم فجدَّته - يريد صفيَّة - ثم هو عَفيف في الإسلام ، قارئ للقرآن ، والله إن وَصَلوني وَصَلوني من قريب ، وإن ربُّوني ربَّني أكفاء كرام ، فآثَرَ التُّوَيتات والأُسامات والحُمَيدات - يعني : أبطُنا من بني أسد بن تُوَيت، وبني أسامة ، وبني أسد، أن ابنَ أبي العاص برز يمشي القُدَمِيَّة ، يعني عبد الملك بن مَرْوان - وإنه لَوَّى بذنبه - يعني ابنَ الزبير ».

وفي رواية : أن ابن عباس قال حين وقع بينه وبين ابن الزبير : « قلتُ : أبوه الزبير ، وأمُّه أسماءُ ، وخالته عائشة ، وجدُّه أبو بكر ، وجدته صفية ».

وفي أخرى قال: «دخلنا على ابن عباس فقال: ألا تعجبون لابن الزبير قام في أمره هذا؟ فقلت: لأُحاسبَنَّ نفسي له حسابا ما حاسبته لأبي بكر ولا عمر، ولهما كانا أَوْلى بكل خير منه، فقلتُ: ابنُ عَمَّة النبيِّ صلى الله عليه وسلم، وابنُ الزبير، وابنُ بنت أبي بكر، وابنُ أخي خديجة، وابنُ أُخت عائشة، فإذا هو يتعلَّى عليَّ، ولا يريد ذلك، فقلتُ: ما كنتُ أظنُّ أني أعْرِض هذا من نفسي فيدعه، وما أُراه يريد خيرا ، وإن كان لابد يَرُبَّني ، بنو عمي أحبُّ إليَّ من أن يَرُبَّني غيرهم». أخرجه البخاري.

**6.605-** İbn Ebî Müleyke anlatıyor:

"İbn Abbas'la İbnu'z-Zübeyr arasındaki olay meydana gelince, bir sabah İbn Abbas'a gittim ve;

"- İbnu'z-Zübeyr'le savaşmak ve böylece Allah'ın haram ettiği (Harem'de kıtâl işini) helâl mi kılmak istiyorsun?" dedim. İbn Abbas şu cevabı verdi:

"- Allah korusun! Ama şu bir gerçek ki Allah, İbnu'z-Zübeyr ile Ümeyye oğullarını Harem'de kıtâli helâl kılanlar olarak yazdı. Ama vallahi ben, Harem'de kıtâli asla helâl görmem!"

Sonra İbn Abbas şöyle devam etti:

"- İnsanlar bana; *'İbnu'z-Zübeyr'e bîat et!'* dediler. Ben de onlara dedim ki;

"Hilâfet ona nasıl lâyık olmaz! Onun babası –Zübeyr'i kastediyor- Rasûlullah'ın (as.) havârîsi idi. Dedesi ise –Hz. Ebû Bekir'i kastediyor- mağara arkadaşı idi. Annesi de –Esmâ'yı kastediyor- Zâtü'n-Nıtâkeyn idi. Teyzesi –Hz. Âişe'yi kastediyor- mü'minlerin annesi idi. Halası –Hz. Hatice'yi kastediyor- Rasûlullah'ın (as.) zevcesi idi. Hz. Peygamber'in halası –Safiyye bint Abdülmuttalib'i kastediyor- onun ninesidir. Sonra İbnu'z-Zübeyr, İslâm'da iffetli biridir. Kur'ân'ı güzel okur. Vallahi onlar bana sıla yaparlarsa, yakınlığımdan dolayı sıla yaparlar. Eğer bana âmir olurlarsa, kerîm emsâller bana âmir olmuş olur. Ama İbnu'z-Zübeyr, Tüveytleri, Üsâmeleri, Humeydleri –yani Benû Esed b. Tüveyt, Benû Üsâme ve Benû Esed kabilelerini kastediyor- bana tercih etti. İbn Ebî'l-Âs –Abdülmelik b. Mervân'ı kastediyor- şeref ve asâlette öne geçiyor. O -İbnu'z-Zübeyr'i kastediyor- ise kuyruğunu soktu seyrediyor."[215]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; İbn Abbas'la İbnu'z-Zübeyr arasındaki olay meydana gelince, İbn Abbas'a;

"- Onun babası Zübeyir, annesi Esmâ, teyzesi Hz. Âişe, dedesi Hz. Ebû Bekir'dir" dedim.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"İbn Abbas'ın yanına gittik. Bize dedi ki:

---

[215] **Buharî**, Tefsîr, 9/9.

"- Şu halifelik işine kalkışan İbnu'z-Zübeyr'e hayret etmiyor musunuz? Ben Ebû Bekir ve Ömer konusunda yapmadığım muhasebeyi şimdi mutlaka yapmayı düşündüm. Çünkü Ebû Bekir'le Ömer, her türlü hayırda şüphesiz ki ondan daha önde idiler"

Sonra şöyle düşündüm:

"İbnu'z-Zübeyr, Hz. Peygamber'in halasının oğludur. Zübeyir b. Avvâm'ın oğludur. Hz. Ebû Bekir'in kızının oğludur. Hz. Hatice'nin kardeşinin oğludur. Hz. Âişe'nin ablasının oğludur. Ama baktım ki bana üstünlük taslıyor ve benden yüz çeviriyor. Benim, onun yakınında olmamı istemiyor. O zaman, onun yanında bulunmak istediğim halde bundan hoşnut olmadığı ve dolayısıyla benim hakkımda hayır murâd etmediği kanâatine vardım. Eğer mutlaka biri bana âmir olacaksa, amca oğullarımın (yani Benû Ümeyye'nin) âmir olması, başkalarının (yani Benû Esed'in) âmir olmasından daha çok hoşuma gider. (Çünkü Benû Ümeyye Hâşimîlere, Benû Esed'den daha yakındır)."

Bunları **Buharî** tahric etti.

## İZAH

**Abdullah b. Abbas**'la **Abdullah b. Zübeyr** arasında sözü edilen olay, bîat hâdisesidir. **İbnu'z-Zübeyr** halifeliğini ilân etmiş, **İbn Abbas**'tan da bîat bekliyordu. Ama **İbn Abbas** bîata yanaşmıyordu.

O sırada **İbn Abbas**'la **Hz. Ali**'nin oğlu **Muhammed el-Hanefiyye Mekke**'de ikamet etmekteydiler ve **İbnu'z-Zübeyr,** onlardan kendisine bîat etmelerini istedi, ama onlar kabul etmediler. **"İnsanlar tek bir Halife etrafında toplanmadıkça kimseye bîat etmeyiz"** dediler. Bir gurup insan da onlara uymuştu. Bunun üzerine **İbnu'z-Zübeyr,** onlara baskı uyguladı, kendilerini kuşattı. Bu olay, hicrî 66 yılında meydana geldi. Sonra **Muhtar b. Ebî Ubeyd, Kûfe**'den bir ordu göndererek onları kurtarır, onlar da **Tâif**'e yerleşirler. **Muhtar, İbnu'z-Zübeyr**'le savaşmak için onlardan izin isterse de, onlar razı olmazlar.

**Emevîler, İbnu'z-Zübeyr**'i **Kâbe**'de muhasara etmişler ve **Kâbe**'yi de mancınıkla dövüp yakmışlardı. Ama daha sonra **İbnu'z-Zübeyr** de **İbn Abbas** ve taraftarlarını muhasara etmişti. Böylece

**Emevîler**'in yaptığı **Harem**'de kıtâl işini **İbnu'z-Zübeyr** de yapmıştı. Bundan dolayı **İbn Abbas**, "**Allah, İbnu'z-Zübeyr ile Ümeyye oğullarını Harem'de kıtâli helâl kılanlar olarak yazdı**" demişti.

**Tüveyt**, **Üsâme** ve **Humeyd** çeşitli kabile adlarıdır. Bütün bu adı geçen kabileler, **İbnu'z-Zübeyr**'in atası **Huveylid b. Esed**'de birleşir. **İbnu'z-Zübeyr** hilâfet için **Benû Hâşim**'den önce, **Benû Esed**'in iznini alır. **İbn Abbas**'ın "**...onları bana tercih etti**" derken kastettiği budur. Fakat **Abdülmelik b. Mervân** Halife olunca, "**Kureyş'in en uzak kolunu uzakta tutacağım**" diyerek **Abdişems, Hâşim, Muttalib** ve **Nevfel** oğullarına **Benû Esed**'den önce yer verir.

"**Abdülmelik öne geçiyor, İbnu'z-Zübeyr ise kuyruğunu kıvırıp seyrediyor**" cümlesinin anlamı şudur: **Abdülmelik, İbnu'z-Zübeyr**'in kendisine bağladığı bütün bölgeleri tek tek ele geçirdi, devamlı ilerledi. **İbnu'z-Zübeyr**'in kardeşi **Mus'ab**'ı bile öldürdü. Hatta **Mekke**'yi bile kuşattı. **İbnu'z-Zübeyr** ise, hep geriledi durdu, sahip olduğu mevzileri tek tek kaybetti.

## ABDULLAH B. ZÜBEYR

Adı; **Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm el-Kuraşî el-Esedî**, künyesi **Ebû Bekir**'dir.

Babası aşere-i mübeşşereden **Zübeyr b. Avvâm**, annesi **Hz. Ebû Bekir**'in kızı **Esmâ**'dır. Hicretin ilk yılında dünyaya gelmiştir. Muhâcirlerden **Medîne**'de dünyaya gelen ilk çocuktur.

Hz. Peygamber'den sonra meydana gelen **Yermük** savaşına, **Mısır** ve **İfrikıye** fethine, **Taberistan** ve **Cürcan** seferlerine katıldı. **Cemel** vakasında teyzesi **Hz. Âişe** ile birlikte **Hz. Ali**'ye karşı savaştı. **Hz. Osman** muhasara edildiğinde onu korumaya çalıştı. **Hz. Osman**'ın şehid edilmesinden sonra **Hz. Ali**'ye karşı meydana gelen muhalefetin en aktif elemanlarından biriydi.

**Yezid b. Muâviye** hilâfete geçince **İbnu'z-Zübeyr** ona bîat etmeye yanaşmadı. Bunun üzerine **Yezid** bir ordu sevk ederek **İbnu'z-Zübeyr**'i **Mekke**'de kuşatır. Yağlı paçavralar atarak **Kâbe**'yi yakar. Sonra **Yezid**'in öldüğü haberi gelince, ordu 64 gün süren bu kuşatmayı kaldırarak **Şam**'a döner. Sonra **İbnu'z-Zübeyr Kâbe**'yi

yeniden bina eder ve 64/683 yılında halifeliğini ilan eder. **Hicaz, Irak, Mısır, Horasan** ve **Suriye**'nin bir bölümü de ona bîat eder.

**Suriye**'de ise **Yezîd**'in yerine oğlu **II. Muâviye** hilâfet makamına geçerse de, iki ay sonra o da ölür. Onun yerine de **Mervân b. Hakem** hilâfet makamına geçer. **Mervân, Suriye** ve **Mısır**'ı itâat altına alır ve 65/685 yılında o da vefat eder. **Mervân**'ın yerine, oğlu **Abdülmelik** halife olur. İslâm ülkesinin doğu kesiminde **Abdullah b. Zübeyr**, batı kesiminde de **Abdülmelik** hâkimiyet tesis eder.

Kısa zamanda **Abdülmelik** hâkimiyetini daha da genişletir, **Hicaz**'ın dışında bütün bölgelere egemen olur. **Mekke**'de mevzilenen **Abdullah b. Zübeyr**'in üzerine de **Haccac b. Yusuf**'u gönderir. **Haccac Mekke**'yi kuşatır, **Kâbe**'yi mancınıkla döver. Altı ay kadar süren bu kuşatma, **Mekke**'de büyük bir kıtlığa sebep olur. Bu yüzden **Abdullah**'ın yanındakiler, birer birer kendisini terk ederler. Sonunda **Abdullah** 73/692 tarihinde Cemâziyelevvel ayının 14'ünde bir huruç hareketine teşebbüs eder, kahramanca savaşır ve ölür.

**Abdullah b. Zübeyr**, İslâm dünyasının yarıya yakın kesiminde yaklaşık on yıl kadar halifelik yapmıştır. Bu sırada hilâfet merkezini tekrar **Medîne**'ye taşımış, ilk defa olarak para basımını gerçekleştirmişti.

Tarihte daha çok siyasî mücadelesiyle tanınan **Abdullah b. Zübeyr**, iyi bir komutan, cesur bir asker, ihtiraslı bir siyaset adamı idi. Kureyş'ın namlı süvârîlerinden ve meşhur hatiplerindendi. Cesaret ve hitabette kimse onunla boy ölçüşemezdi.

**Abdullah** aynı zamanda iyi bir âlimdi. Gençliğinde iyi bir eğitim almıştı. Özellikle Tefsîr'de söz sahibi idi. Kendisinden 33 hadîs rivâyet edilmişti; bunlardan biri muttefekun aleyh, 6'sı yalnız **Buharî**'de, 2'si de yalnız **Müslim**'dedir. İbâdete olan aşırı düşkünlüğünden dolayı kendisine **"mescidin güvercini"** denirdi.

**Hz. Ebû Bekir**'in torunu olan **Abdullah b. Zübeyr**, 73 yıllık hayatını **Mekke**'de noktaladı.

٦٦٠٦- (خ م ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « أولُ مولود في الإسلام : عبدُ الله ابن الزبير ، أتوْا به النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فأخذ النبيُّ صلى الله عليه وسلم تمرة فلاكها ، ثم أدخلها في فيه ، فأوَّلُ ما دخل بطنَه ريقُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ».

وفي رواية لعروة وفاطمة بنت المنذر قالا : « خرجتْ أسماءُ بنت أبي بكر حين هاجرت، وهي حُبْلى بعبد الله بن الزبير ، فقدمت قُباءَ ، فنُفست بعبد الله بقباء ، ثم خرجت حين نُفست إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ليُحنِّكه ، فأخذه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فوضعه في حجره ، قال : قالت عائشة : فمكثنا ساعة نلتمسها - يعني تمرة - قبل أن نجدها ، فمضغها ثم بصقها في فيه، فأوَّلُ شيء دخل بطنه لَريقُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قالت أسماء : ثم مسحه ، وصلَّى عليه ، وسمَّاه عبدَ الله ، ثم جاء وهو ابن سبع سنين أو ثمان ليُبايعَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وأمره بذلك الزبيرُ فتبسَّم رسول الله صلى الله عليه وسلم حين رآه مُقبلا ثم بايعه». وفي رواية قالت: «جئنا بعبد الله بن الزبير إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم يُحنِّكه فطلبنا تمرة، فعزَّ علينا طلبُها». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.606-** Hz. Âişe anlatıyor:

"İslâm'da (Medîne'de) dünyaya gelen ilk çocuk, Abdullah b. ez-Zübeyr'dir. Doğunca onu Rasûlullah'a (as.) getirmişlerdi, Hz. Peygamber de bir hurma alıp çiğnemiş, sonra onu bebeğin ağzına sürmüştü. Böylece çocuğun karnına ilk giren şey, Allah Rasûlünün tükürüğü olmuştu."[216]

## RİVÂYETLER

Urve ve Fâtıma bint el-Münzir'in[217] rivâyetleri de şöyledir:

"Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ, oğlu Abdullah b. Zübeyr'e hâmile iken hicrete çıkmıştı. Kuba'ya kadar gelmiş, Abdullah'ı Kuba'da doğurmuştu. Çocuk dünyaya gelince, tahnîk yapması için

---

[216] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 45; **Müslim**, Âdâb, 5/25.

[217] **Fatıma bint el-Münzir b. Zübeyr Avvâm el-Esediyye el-Medeniyye**: Meşhur sahabî zübeyr b. Avvâm'ın torunudur, Hişâm b. Urve'nin de karısıdır. Medîneli sika hanım tâbiîlerdendir. Ninesi Esmâ bint Ebî Bekir ve Ümmü Seleme'den rivâyeti vardır. Kendisinden kocası Hişâm b. Urve ve Ibn İshak rivâyet eder. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Rasûlullah'a (as.) götürüldü. Hz. Peygamber de bebeği kucağına almıştı. Hz. Âişe; *'biz onu, yani kuru hurmayı bulana kadar bir müddet bekledik'* dedi. Sonra Rasûlullah (as.) hurmayı ağzına alıp çiğnedi, sonra da onu çocuğun ağzına sürdü. Böylece çocuğun karnına ilk olarak Rasûlullah'ın (as.) tükürüğü gitmişti."

Esmâ dedi ki:

"Sonra Hz. Peygamber çocuğu okşadı, ona duâ etti ve Abdullah adını verdi. Sonra çocuk yedi veya sekiz yaşına gelince, Hz. Peygamber'e bîat etmek için gitti. Rasûlullah'a (as.) gitmesini, babası Zübeyr söylemişti. Hz. Peygamber, çocuğun gelişini görünce gülümsedi, sonra bîat etti."

Diğer bir rivâyette de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Abdullah b. Zübeyr'e tahnîk yapması için Rasûlullah'a (as.) götürmüştük. Hz. Peygamber bizden bir hurma istemişti de, bu istediğini zorlukla temin etmiştik."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**İZAH**

**Tahnîk,** fâzıl ve sâlih insanların bir hurmayı çiğneyip yumuşatarak yeni doğan çocukların ağzına sürmek ve onunla damağını ovmaktır. Çocuk henüz ana sütünü içmeden bu iş yapılırdı. Amaç da teberrük idi, o fâzıl ve sâlih insanların fazlından ve bereketinden yararlanma ümidi idi.

٦٦٠٧- (خ م ــ أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما) : « أنها حملتْ بعبد الله بن الزبير بمكة ، قالت : فخرجتُ وأنا مُتِمّ ، فأتيتُ المدينة ، فنزلتُ قُباءَ ، فولَدْتُ بقباء ، ثم أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فوضعه في حِجره ، ثم دعا بتمرة فمضغها ، ثم تَفَلَ في فيه ، فكان أولَ شيء دخل جوفَه ريقُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم حنَّكه بالتمرة ، ثم دعا له،وبَرَّكَ عليه ، وكان أولَ مولود وُلد في الإسلام بالمدينة من المهاجرين » زاد في رواية « فَفَرِحُوا به فرحا شديدا، لأنهم قيل لهم : إن اليهود سحرتْكم ، فلا يُولَدُ لكم». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.607-** Esmâ bint Ebî Bekir, Mekke'de iken Abdullah b. Zübeyr'e hâmile olduğunu söyleyerek şöyle anlatıyor:

"Hâmilelik sürem bittiği halde hicret için yola çıktım. Medîne'ye yaklaştım, Kuba'da konakladım. Kuba'da çocuğu doğurdum. Sonra çocuğu Rasûlullah'a (as.) götürdüm. Hz. Peygamber bebeği kucağına aldı, sonra bir hurma istedi. Hurmayı çiğnedi, sonra da çocuğun ağzına sürdü. Böylece çocuğun karnına ilk olarak Rasûlullah'ın (as.) tükürüğü gitmişti. Sonra onu hurma ile tahnîk yaptı (damağını ovdu), sonra duâ etti, bereket diledi. Bu çocuk, Medîne'de muhacirler içersinde dünyaya gelen ilk bebekti."[218]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette şu ilave vardır:

"Müslümanlar onun doğumuna çok sevinmişlerdi. Çünkü onlara; *'Yahudiler size büyü yaptı, artık sizin çocuğunuz olmayacak'* demişlerdi."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**٦٦٠٨- (ت ــ عائشة** رضي الله عنها) : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم رأى في بيت الزبير مصباحا ، فقال : **يا عائشةُ ، ما أرى أسماءَ إلا قد نُفِسَتْ ، فلا تُسَمُّوه حتى أسَمِّيَه** ، فسمَّاه عبدَ الله ، وحنّكه بتمرة ». أخرجه الترمذي.

**6.608-** Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Zübeyr'in evinde bir kandil görmüş ve bana;

**"- Ya Âişe, Esmâ'nın doğum yaptığını zannediyorum; ben gelmeden bebeğe isim koymayın!"** demişti. Sonra gelip çocuğa Abdullah adını vermiş ve hurma ile tahnîk yapmıştı."[219]

---

[218] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Akîka, 1; **Müslim**, Âdâb, 5/26.

[219] **Tirmizî**, Menâkıb, 45/3826. Hadîsin isnâdı zayıftır, **Tirmizî** hasen-garîb olduğunu söylemiştir.

بلال بن رباح رضي الله عنه

## 24- BİLÂL B. REBÂH

٦٦٠٩- (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لبلال صلاةَ الغداة : « حَدِّثْني بأرْجَى عمل عملتَه عندك في الإسلام منفعة ، فإني سمعتُ الليلة خَشْفَ نعليك بين يديَّ في الجنة ، قال بلال : ما عملتُ عملا في الإسلام أرْجى عندي منفعة من أنّي لا أتطهَّرُ طُهورا تاما في ساعة من ليل أو نهار إلا صليتُ بذلك الطُّهور ما كتب الله لي أن أصليَ ».

وفي رواية « فإني سمعتُ دفَّ نعليك ، والدَّفُّ : التحريك ». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.609-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Sabah namazı sırasında Rasûlullah (as.) Bilâl'e şöyle dedi:

**"- Bana, İslâm'da sence en faydalı olduğunu ümit ettiğin amelini söyle! Çünkü ben bu gece cennette, önümde senin ayakkabılarının tıkırtısını duydum."**

Bilâl şu cevabı verdi:

"- Ben İslâm'da, gecenin veya gündüzün bir vaktinde tertemiz yıkanarak Allah'ın takdir buyurduğu kadar namaz kılmaktan daha faydalı bir amel işlemedim."[220]

### İZAH

Bu bölümde de **Bilâl-i Habeşî** ile ilgili üç rivâyet yer almaktadır. Bu münasebetle önce **Bilâl**'in kısa bir terceme-i hâlini zikredelim:

### BİLÂL-İ HABEŞÎ

Adı; **Bilâl b. Rebâh el-Habeşî**, künyesi **Ebû Abdullah**'dır.

Aslen Habeşistanlıdır. Hicretten 40 yıl kadar önce **Mekke**'de dünyaya geldi. Babası **Rebâh** ve annesi **Hamâme** de köle idiler. **Hz. Ebû Bekir**'in delâletiyle İslâm'a girdi. **Mekke**'de müslüman olduğunu açıklayan ilk yedi kişiden biridir. Müslüman olduğu için

---

[220] **Buhari**, Teheccüd,17; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 21/108.

efendisi **Ümeyye b. Halef** tarafından öğle saatlerinde kızgın kumlar üzerine sırtüstü yatırılır, üzerine büyük kayalar konur ve **Lât** ve **Uzza**'ya tapmaya zorlanırdı. Bu halde iken bile sabreder ve sadece; **"Allah birdir! Allah birdir!"** derdi. Hatta annesi de müslüman olduğu için işkenceye marûz kalmıştı. **Hz. Ebû Bekir, Bilâl**'i satın alıp âzâd ederek bu işkenceden kurtarır. Yüce Allah da, **Bedir** savaşında **Ümeyye**'yi öldürmeyi **Bilâl**'e nasip etti.

**Bilâl** ile **İbn Mes'ûd** bir gün Hz. Peygamber'in yanında otururlarken, müşrikler gelip, **"Yanındaki şu ayak takımını kov da seninle konuşalım, biz onlarla birlikte oturmayız"** demişlerdi. Bunun üzerine; ***"Rablerine ibâdet eden insanları sakın huzurundan kovma!"***[221] âyeti nâzil olmuştu. Daha sonra Hz. Peygamber; **"Cennet üç kişiye müştaktır; Ali, Ammâr ve Bilâl'e!"** buyurmuştu.

Hayatı boyunca Rasûlullah'ın (as.) müezzinliğini yapan **Bilâl**, **Bedir** dahil bütün savaşlara katıldı. Sabah namazına ***"Essalâtu hayrun mine'n-nevm"*** cümlesini **Bilâl** eklemiş ve Hz. Peygamber de bundan hoşnut olmuştu. **Mekke** fethi sırasında da **Kâbe**'nin damına çıkarak ezân okumuştu.

Devamlı olarak Rasûlullah'ın (as.) yanında duran ve O'nun bütün hizmetlerini gören **Bilâl**'in, Hz. Peygamber'in vefatından sonra hiç ezân okumadığı rivâyet edilir. Israrlar üzerine **Şam**'da ve **Medîne**'de sadece birer defa ezân okumuş ve bütün milleti ağlatmıştı.

Hz. Peygamber'den sonra, Rasûlullah'ın (as.) hatırasının bulunduğu yerlerde kalmaya tahammül edemeyeceğini düşünerek **Medîne**'den ayrılmak için **Hz. Ebû Bekir**'den izin ister, ama **Hz. Ebû Bekir** razı olmaz. Ancak **Hz. Ömer** döneminde bu izni alır ve **Suriye**'ye yerleşir. 20/641 tarihinde **Dımaşk**'ta vefat eder.

**Bilâl**'den 44 hadîs rivâyet edilmiştir; bunların biri muttefekun aleyh, ikisi yalnız **Buharî**'de, biri de yalnız **Müslim**'dedir.

---

[221] En'âm, 52-53.

٦٦١٠- (خ ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : «كان عمرُ يقولُ : أبو بكر سيدنا ، وأعتق سيِّدَنا - يعني بلالا ». أخرجه البخاري.

**6.610-** Cabir b. Abdullah şöyle dedi:
Hz. Ömer şöyle diyordu:
"Ebû Bekir efendimizdir; efendimizi, yani Bilâl'i âzâd etmişti."[222]

٦٦١١- (خ ـ قيس بن عاصم) : أن بلالا قال لأبي بكر : إن كنتَ إنما اشتريتني لنفسك فأمسكني ، وإن كنتَ إنما اشتريتني لله فدَعني وعمل الله. أخرجه البخاري.

**6.611-** Kays b. Âsım'dan rivâyet edildiğine göre; Bilâl, Hz. Ebû Bekir'e şöyle dedi:

"- Eğer beni sadece kendi nefsin için satın aldıysan, beni bağla! Yok eğer Allah rızası için satın aldıysan, beni Allah'a amelle başbaşa bırak!"[223]

**İZAH**

**Bilâl** bu sözü **Hz. Ebû Bekir'**e halifeliği sırasında söylemişti. **Hz. Ebû Bekir, Bilâl'**in bir tarafa gitmeyip **Medîne'**de kalmasını arzu etmişti. Çünkü **Bilâl**, Rasûlullah'ın (as.) vefatından sonra **Medîne'**de kalamayacağını, devamlı O'nun hatırasını görmeye dayanamayacağını düşünerek **Medîne'**den ayrılmak istiyordu. **Hz. Ebû Bekir** de onun **Medîne'**den ayrılmasını istemiyordu. İşte **Bilâl,** bundan dolayı **Hz. Ebû Bekir'**e yukarıdaki sözü söylemişti.

Neticede **Bilâl, Hz. Ebû Bekir** döneminde **Medîne'**de kalmaya razı olur, ama **Hz. Ömer'**in halifeliği sırasında izin alarak **Şam'**a gider ve oraya yerleşir.

---

[222] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 23.
[223] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 23.

أبي بن كعب رضي الله عنه

## 25- UBEYY B. KÂ'B

٦٦١٢- (خ م ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم لأُبَيّ: «إن الله عز وجل أمرني أن أقرأ عليك {لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا} قال: وسمَّاني؟ قال: نعم، فبكى».

وفي رواية مثله، ولم يسمّ سورة، وفيه قال: «الله سمّاني لك؟ قال: الله سمّاك لي؟ قال: فجعل أُبيّ يبكي». أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال لأُبيّ بن كعب: «إن الله أمرني أن أُقرئكَ القرآن، قال: الله سمّاني لك؟ قال: نعم، قال: وقد ذُكِرْتُ عند رَبِّ العالمين؟ قال: نعم، فذَرَفَتْ عيناه». وأخرج الترمذي الأولى.

**6.612-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber, Ubeyy b. Kâ'b'a şöyle dedi:

**"- Yüce Allah bana, *"Lem yekünillezîne keferû..."* sûresini sana okumamı emretti."**

Ubeyy;

"- Allah benim ismimi söyledi mi?" diye sordu.

**"- Evet"** deyince, Ubeyy ağlamaya başladı."[224]

**RİVÂYETLER**

Sûrenin ismi zikredilmeyen buna benzer başka bir rivâyette Ubeyy;

**"- Allah sana benim ismimi söyledi mi? Allah sana benim adımı verdi mi?"** diye sordu. Sonra da Ubeyy ağlamaya başladı.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Buharî**'nin başka bir rivâyetine göre Hz. Peygamber Ubeyy b. Kâ'b'a şöyle dedi:

**"- Bana Yüce Allah, sana Kur'ân okumamı emretti."**

---

[224] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 16; Tefsîr, 98; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 23/121-22; **Tirmizî**, Menâkıb, 33/3792.

Ubeyy;

"- Allah sana benim ismimi verdi mi?" diye sordu.

"- **Evet"** deyince, tekrar;

"- Âlemlerin Rabbinin huzurunda benim adım geçti mi?" diye sordu. Yine;

"- **Evet"** deyince, Ubeyy'in gözlerinden yaşlar boşanmaya başladı."

## İZAH

Bu rivâyette niçin özellikle **Beyyine** sûresinin okunduğu açık değildir. Kaynaklarda da bu konuda yeterli bilgi yoktur. Genellikle sûrenin muhtevâsıyla izaha çalışılır. Bu sûrede tevhîd, risâlet, ihlâs ve samimiyet, diğer Peygamberlere inen suhuf ve kitaplar ile namaz, zekât, âhiret, cennet ve cehennem ehli hakkında özlü bilgiler yer almaktadır. Bu itibarla kapsamlı ve önemli bir sûredir.

## UBEYY B. KÂ'B

Tam adı; **Ubeyy b. Kâ'b b. Kays b. Ubeyd el-Ensârî en-Neccârî el-Medenî,** künyesi **Ebû'l-Münzir**'dir.

Medîneli **Neccâr** kabilesindendir. İkinci **Akabe** ehlindendir. **Bedir** dâhil bütün savaşlara katılmıştır.

Okuma yazmayı bilen nâdir kişilerdendi. Bu özelliği ile müslüman olduktan sonra vahiy kâtipleri arasına girmişti. Rasûlullah'ın (as.) sağlığında Kur'ân'ın cem eden dört kişiden biriydi ve onu Hz. Peygamber'e arz etmişti. Bu yüzden **"Seyyidü'l-Kurrâ"** nâmını almıştı. Hz. Peygamber döneminde de fetvâ verdiği rivâyet edilir. **Hz. Ömer; "Müslümanların seyyidi Ubeyy'dir"** derdi. **Hz. Osman,** ona Kur'ân'ı cem etme görevini vermişti.

Kendisinden 164 hadîs rivâyet edilmiştir; bunların 3'ü muttefekun aleyh, 3'ü yalnız **Buharî**'de, 72'si de yalnız **Müslim**'dedir. **Medîne**'de 22/642'de vefat etti.

٦٦١٣- (ت ــ أبي بن كعب رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال له : «إن الله أمرني أن أقرأ عليك القرآن ». أخرجه الترمذي.

**6.613-** Ubeyy b. Kâ'b'dan rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) kendisine şöyle dedi:

**"Bana Yüce Allah, sana Kur'ân okumamı emretti."**[225]

٦٦١٤- (خ ــ عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال : « أقْرَؤُنا أبيٌّ ، وأفضلنا عليٌّ ، وإنا لَنَدَعُ كثيرا من لَحْنِ أُبَيٍّ ، وذلك أن أُبَيًا يقول : لا أدَعُ شيئا سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم، وقد قال الله تعالى : {مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أوْ نُنْسِأْهَا} [البقرة : الآية ١٠٦] ».

وفي رواية «وأُبَيٌّ يقول: أخذتُه من في رسول الله صلى الله عليه وسلم فلا أتركه لشيء».

أخرجه البخاري.

**6.614-** Hz. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Bizim en iyi Kur'ân okuyanımız Ubeyy, en iyi hüküm verenimiz Ali idi. Biz ise, Ubeyy'in lahninden pek çoğunu terk ederdik. Ubeyy de şöyle diyordu:

"Ben, Rasûlullah'dan (as.) işitmiş olduğum bir şeyi terk etmem. Yüce Allah; ***'Biz bir âyeti, mislini veya daha hayırlısını getirmeden nesh etmez veya geri bırakmayız...'***[226] buyurdu."[227]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette Ubeyy; "Ben bunu Rasûlullah'ın (as.) ağzından aldım; O'nun ağzından aldığım hiçbir şeyi terk etmem" diyordu şeklindedir.

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

---

[225] **Tirmizî**, Menâkıb, 33/3793.

[226] Bakara, 106.

[227] **Buharî**, Tefsîr, 2/7; Fedâilu'l-Kur'ân, 8.

**İZAH**

Burada tartışılan konu **Bakara** sûresinde geçen **nesih** âyetindeki "*nünsihâ*" kelimesidir. **Âsım** ve **Nâfi** kırâatlerinde bu kelime "نُنسِها", "*nünsihâ*" şeklindedir. Bu da "**unutturmak**" anlamına gelir. **İbn Kesîr** ve **Ebû Amr** kırâatlerinde ise, نَنسأها , "*nense'hâ*" şeklindedir. Bu ise "**geri bırakmak**" anlamına gelir. **Ubeyy** de bu şekli tercih ediyordu.

أبو طلحة الأنصاري رضي الله عنه

## 26- EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ

**٦٦١٥- (خ م ـــ أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : جاء رجل إلى رسول الله صلى الله **عليه** وسلم ، **فقال** : إني مَجْهُود ، **فأرسَلَ** إلى **بعض** نسائه ، فقالت : **والذي بعثك** بالحق ، ما **عندي إلا** ماء، ثم أرسل إلى أخرى ، فقالت : **مثل** ذلك ، وقُلْنَ **كُلُّهُنَّ مثل** ذلك، فقال رسول **الله** صلى **الله عليه وسلم** : «**مَن يُضيفه يرحمه الله** ؟ ». **فقام** رجل من **الأنصار** يقال له : أبو **طلحة** ، فقال : **أنا** يا رسول الله ، **فانطلق** به **إلى رَحْله** ، **فقال لامرأته** : هل عندك شيء ؟ قالت :لا ، **إلا قوت** صبياني ، **قال** : **فعَلِّليهم بشيء** ونَوِّميهم، **فإذا دخل** ضيفنا فأريه أنا نأكل، فإذا **أهوى بيده ليأكل فقومي إلى السِّراج كي تُصلحيه فأطفئيه**، ففعلت، فقعدوا فأكل الضَّيف، وباتا **طَاوِيَيْن**، **فلما أصبح غدا** إلى رسول الله صلى **الله عليه** وسلم، فقال رسول **الله** صلى الله عليه وسلم: «**لقد عَجِبَ** الله – أو **ضَحِكَ** الله – **من فلان وفلانة**».

وفي **رواية** مثله ، ولم يُسَمِّ أبا طلحة ، إنما قال : « **مَنْ يُضيفُ** هذا **الليلة** ، **رحمه الله** ؟ **فقام** رجل من **الأنصار** ، **فقال** : **أنا يا رسول الله**... **وذكر** نحوه ».

وفي آخره: **فأنزل الله** عز وجل **{وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ}** [الحشر: ٩].

وفي **أخرى** «**فانطلق به** إلى **رَحْله** ، فقال **لامرأته** : **أكرمي** ضَيْفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم». وفي **أخرى** « فقال :**قد عَجِبَ الله من صنيعكما بضيفكما الليلة** ».

قال الحميدي : وألفاظ الرواة – فيما عدا ما ذكرناه – متقاربة. أخرجه البخاري ومسلم.

**6.615-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Hz. Peygamber'e bir adam geldi ve;

"- Ben muhtaç biriyim" dedi. Hz. Peygamber, zevcelerinden birine haber gönderdi, ama zevcesi;

"- Seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, bende sudan başka yiyecek bir şey yok" dedi. Sonra diğer zevcesine haber gönderdi, o da aynı şeyi söyledi. Neticede bütün hanımları aynı şeyi söylediler. O zaman Rasûlullah (as.), yanındakilere hitaben;

**"- Bu adamı kim misafir eder? Allah kendisine merhamet buyursun!"** der.

Bunun üzerine Ensârdan Ebû Talha adında biri kalktı ve;

"- Ben misafir ederim ey Allah'ın Rasûlü" dedi.

Ebû Talha, adamı alıp evine götürdü, karısına;

"- Yiyecek bir şeyin var mı?" diye sordu. Karısı;

"- Çocuklarımın azığından başka yiyecek bir şey yok" cevabını verdi. O zaman Ebû Talha;

"- Çocukları bir şeyle oyala ve uyut! Misafirimiz içeri girince, ona sanki biz de yiyormuşuz gibi göster! Elini sofraya uzatınca, kandili düzeltiyormuş gibi yap ve onu söndür!" dedi.

Kadın, söyleneni yaptı. Hep birlikte yemeğe oturdular, misafir karnını doyurdu, ama Ebû Talha ile karısı oruçlu olarak geceyi geçirdiler. Sabah olunca Ebû Talha Rasûlullah'ın (as.) yanına gitti, Hz. Peygamber;

**"- Falan erkekle falan kadının yaptığını Allah çok beğendi** – veya güldü-." dedi.[228]

## RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette Ebû Talha'nın ismi yoktur. Sadece Hz. Peygamber;

---

[228] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 10; Tefsir, 59/6; **Müslim**, Eşribe, 32/172.

**"Bu adamı bu gece kim misafir eder? Allah kendisine merhamet buyursun!"** dedi. Bunun üzerine Ensârdan bir adam kalktı ve;

"- Ben misafir ederim ey Allah'ın Rasûlü" dedi...

Sonunda da Yüce Allah, ***"Kendilerinde ihtiyaç bile olsa, başkalarını kendi canlarına tercih ederler"***[229] âyetini indirdi denir.

Başka bir rivâyete göre; Ebû Talha adamı evine götürdü, karısına;

"- Rasûlullah'ın (as.) misafirine ikrâm et!" dedi.

Bir başka rivâyete göre Hz. Peygamber;

**"Dün gece misafirinize yaptığınız muâmeleden dolayı Allah hoşnut oldu"** dedi.

**Humeydî** dedi ki:

"Bu zikrettiğimiz rivâyetlerin dışındaki rivâyetlerde râvilerin kullandıkları lafızlar, birbirine yakındır.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

### İZAH

Bu rivâyette ashâb-ı kirâmın olağanüstü cömertliği ve birbirlerine destek olmak konusunda gösterdikleri emsâlsiz fedakârlıkların bir örneği görülmektedir. Burada ayrıca ashâbın, Hz. Peygamber'in arzusuna uymak konusundaki fevkalâde gayretlerini görmemek de mümkün değildir. Ancak tek kişiyi doyuracak kadar yiyeceği olan **Ebû Talha**, Hz. Peygamber'in arzusunu yerine getirmek için çocuklarını bile aç bırakmak pahasına onu misafirine yediriyor. Üstelik ışığı söndürerek, karanlıkta, kendileri de yiyormuş gibi bir incelik göstererek bunu yapıyor.

Özellikle yılda yirmi milyon insanın açlıktan öldüğü günümüz dünyası için bu örnek, son derece önemli bir insanlık dersi olarak görülmelidir. Bu örnek, hergün çöpe attığı veya köpeğine mama olarak verdiği yiyecek miktarının, yoksul âilelerin bir haftalık yiyeceğine denk olduğu halde bundan yine de yüreği sızlamayan günümüz insanına gerçek bir insanlık dersidir. Bu münasebetle

---

[229] Haşir, 9.

burada, insanlık adına bu güzel tabloyu gerçekleştiren **Ebû Talha el-Ensârî**'nin kısa biyografisini de kaydedelim:

**EBÛ TALHA el-ENSÂRÎ**

Adı; **Zeyd b. Sehl b. el-Esved el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî,** künyesi **Ebû Talha**'dır.

Künyesiyle meşhurdur. **Medîne'**de doğdu; **Hazrec** kabilesinin Neccâr oğulları kolundandır. **Enes b. Mâlik**'in üvey babasıdır. Müslüman olmasına **Enes**'in annesi **Ümmü Süleym** vesile olmuştur. **Ebû Talha, Ümmü Süleym'**e talip olunca, **Ümmü Süleym**; **"Senin gibi bir erkek kaçırılmaz, ama sen kâfirsin. Müslüman olursan, müslümanlığını mehir sayar ve seninle evlenirim, başka bir şey de istemem"** demiş ve böylece tarihte "**İslâm**"ın mehir sayıldığı ilk evlilik vuku bulmuştu.

**Ebû Talha,** birinci **Akabe** bîatına kabilesinin temsilcisi olarak katılmıştı. **Bedir** dahil bütün savaşlara iştirak etmişti. Onun en bâriz vasfı da mücâhid sahabîlerden olmasıdır. **Uhud'**da vücudunu Hz. Peygamber'e siper etmişti. Cesareti ve gür sesiyle meşhurdu. Ashâbın en iyi okçularındandı, hatta Hz. Peygamber, sadağında oku olan herkesin onları **Ebû Talha**'ya getirmesini söylemişti. Yetmiş yaşında iken bile; ***"gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak cihada çıkın!"***[230] âyeti hatırlatılınca,

**"- Rabbimiz bizi ihtiyar da olsak savaşa çağırıyor"** diyerek hemen silahını kuşanır, torunlarının vazgeçirme çalışmalarına aldırmaz ve **Kıbrıs**'a düzenlenen deniz savaşına katıldı. 34/654 tarihinde, bir rivâyete göre gemide vefat etmiş, cesedi 17 gün beklediği halde bozulmamış ve **Kıbrıs**'a defnedilmiştir. Diğer bir rivâyete göre de **Medîne'**de vefat etmiş, cenazesini de **Hz. Osman** kıldırmıştır.

Ensârın en zenginlerindendi; bütün malını da Allah yolunda harcamıştı.

Hz. Peygamber'in annesi de Medîneli olduğu için Rasûlullah (as.) zaman zaman **Ebû Talha'**ya "**dayı**" diye hitap ederdi. Veda

---

[230] Tevbe, 41.

haccı sırasında tıraş olan Hz. Peygamber'in bir kısım saçlarını, karısı **Ümmü Süleym**'le birlikte sakladığı rivâyet edilir. Hz. Peygamber'den sonra ölünceye kadar devamlı oruç tutmuştu.

Kendisinden 25 hadîs rivâyet edilmiştir; bunlardan ikisi **Sahîhayn**'da, üçü **Buharî**, üçü de **Müslim**'de yer almaktadır.

المقداد بن عمرو وهو ابن الأسود رضي الله عنه

## 27- EL-MİKDÂD B. AMR (İBNU'L-ESVED)

٦٦١٦- (م ت ــ المقداد بن عمرو وهو ابن الأسود رضي الله عنه) قال : أقبلتُ أنا وصاحبان لي ، وقد ذهبت أسماعنا وأبصارُنا من الجَهْد ، فجعلنا نَعْرِض أنفسنا على أصحاب رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، فليس أحد منهم يَقْبَلُنا فأتينا النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فانطلق بنا إلى أهله، فإذا ثلاثةُ أعْنُز ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : « احْتَلِبُوا هذا اللَّبَن بيننا ، قال : فكنا نحتلب ، فيشرب كل إنسان منا نصيبه ، ونرفع لرسول الله صلى الله عليه وسلم نصيبه ، قال : فيجيء من الليل، فيُسلِّم تسليما لا يوقظ نائما ويُسْمِعُ اليقظانَ ، قال : ثم يأتي إلى المسجد فيصلّي ، قال : ثم يأتي شرابَه فيشرب ، فأتاني الشيطانُ ذاتَ ليلة وقد شربتُ نصيبي ، فقال : محمد يأتي الأنصارَ فيُتْحِفونه ، ويُصيب عندهم ، ما به حاجة إلى هذه الجَرْعة ، فأتيتُها فشربتُها ، فلما أن وَغَلَتْ في بطني،وعلمتُ أن ليس إليها سبيل ، نَدَّمَني الشَّيْطان ، فقال : ويحك : ما صنعتَ ؟ أشربْتَ شرابَ محمد ، فيجيء فلا يجده ، فيدعو عليك فَتَهْلِكُ ، فتذهب دنياك وآخرتُك ؟ وعليَّ شَمْلة إذا وضعتها على قَدَميَّ خرج رأسي، وإذا وضعتها على رأسي خرج قدماي ، وجعل لا يجيئني النومُ ، وأما صاحبايَ ، فناما ، ولم يصنعا ما صنعتُ ، قال : فجاء النبيُّ صلى الله عليه وسلم [فسلَّم] كما كان يُسلم ، ثم أتى المسجدَ فصلَّى ، ثم أتى شرابَه فكشف عنه ، فلم يجد فيه شيئا ، فرفع رأسه إلى السماء ، فقلتُ : الآن يدعو عليَّ فأهلك ، فقال : اللهم أطْعِمْ مَن أطعمني ، واسْقِ مَن سقاني ، قال : فعمَدت إلى الشملة فشددتها عليَّ ، وأخذت الشَّفرة ، وانطلقتُ إلى الأعْنز ، أيّها أسْمَنُ فأذبحها لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فإذا هي حَافِل ، وإذا هُنَّ حُفَّل كلُّهن ، فَعَمَدتُ إلى إناء لآل محمد صلى الله

عليه وسلم ، ما كانوا يطمعون أن يحتلبوا فيه ، قال: فحلبت فيه ، حتى عَلَتْه رغوة ، فجئتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : أشربتم شرابكم الليلة ؟ قلتُ : يا رسولَ الله ، اشْرَبْ ، فشربَ ، ثم ناولني ».

زاد في رواية رزين : فقلت: يا رسول الله ، اشربْ ، فشربَ ، ثم ناولني » ثم اتفقا : « فلما عرفتُ أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قد رَوِيَ وأصبتُ دعوته ، ضحكت حتى أُلقيت إلى الأرض، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « احدى سَوآتك يا مقدادُ » ، فقلت : يا رسولَ الله ، كان من أمري كذا وكذا ، وفعلت كذا وكذا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « ما هذه إلا رحمة من الله ، أفلا كنت آذنتني ، فنوقظ صاحبينا ، فيُصيبان منها معنا؟ قال: فقلت: والذي بعثك بالحق،إذا أصبتَها وأصبتُها معك لا أُبالي مَنْ أخطأته من الناس». أخرجه مسلم.

وأخرج منه الترمذي طرفا من أوله إلى قوله : « ثم يأتي شرابه فيشربه » لم يزد عليه ، وذلك لحاجته إليه في باب كيفية السلام.

**6.616-** el-Mikdâd b. Amr (İbnu'l-Esved) anlatıyor:

"İki arkadaşımla birlikte (yoldan) gelmiştim. Açlık ve yorgunluktan gözlerimiz görmez, kulaklarımız duymaz olmuştu. Kendimizi Rasûlullah'ın (as.) ashâbına arz etmeye başladık, ama hiçbiri bizi kabul etmedi. Sonunda Hz. Peygamber'e geldik. Rasûlullah (as.) da bizi evine götürdü. Bir de baktık ki, üç tane keçi!.. Hz. Peygamber;

**"- Şu sütü aramızda** (paylaşmak üzere) **sağın!"** buyurdu.

Keçileri sağdık, her birimiz nasibini içiyor, Rasûlullah'ın (as.) hissesini de kaldırıyorduk. Rasûlullah (as.) da geceleyin gelir, uyuyanı uyandırmayacak ve uyumayana da duyuracak şekilde selâm verirdi. Sonra mescide giderek namaz kılar, sonra da sütünü alır ve içerdi.

Bir gece, bana ait olan sütü tam içtiğimde şeytan geldi ve;

"- Muhammed (as.) Ensâra gider, Ensâr da O'na hediyeler verir ve böylece O da onların yanında nasibini alır. Dolayısıyla O'nun şu bir yudum süte ihtiyacı yoktur!" diye telkin etti. Bunun üzerine ben,

Hz. Peygamber'e ayırdığım sütün yanına giderek onu da içtim. Süt karnıma giderek yerleştiği ve artık onun için yapılacak bir şeyin kalmadığını anladığımda, şeytan bana pişmanlık verdi ve bu sefer;

"- Yazık sana! Ne yaptın? Muhammed'in (as.) sütünü mü içtin? Şimdi gelip sütünü bulamayınca, sana bedduâ edecek ve sen de helâk olacaksın! Bu yüzden dünyanı da, âhiretini de kaybedeceksin!" diye telkin etti.

O sırada benim üzerimde bir peştamal vardı; onu ayaklarıma örtsem başım, başıma örtsem ayaklarım açıkta kalıyordu. Gözlerime uyku da gelmiyordu. Diğer iki arkadaşım ise uyumuşlardı. Çünkü onlar, benim yaptığım şeyi yapmamışlardı.

Neticede Hz. Peygamber geldi, mûtadı olduğu şekilde selâm verdi. Sonra mescide girip namaz kıldı. Sonra süt kabının yanına geldi, kapağını açtı, ama içinde bir şey bulamadı. Bunun üzerine başını göğe doğru kaldırdı. Ben; *'Şimdi bana bedduâ edecek ve ben de helâk olacağım!'* diye düşündüm. Ama O; ***'Allah'ım! Bana yedirene sen de yedir! Bana içirene sen de içir!'*** diye duâ etti. Ben, hemen peştamalımı belime bağladım ve bıçağı alarak keçilerin yanına gittim. Hangisi daha semiz ise, onu Rasûlullah (as.) için boğazlayacaktım. Ama baktım ki, keçinin memesinde süt toplanmış! Dikkat ettim, keçilerin hepsinin memelerinde süt toplanmıştı. Bunun üzerine hemen Rasûlullah'ın (as.) âilesine âit bir kap aldım; kendileri bu kapta süt sağmayı istemezlerdi. Ben, o kabın içine sütü sağdım. Hatta sütün üzerinde bir de kaymak oluştu. Sonra onu alıp Rasûlullah'a (as.) götürdüm. Hz. Peygamber;

**"- Sizler bu gece sütünüzü içtiniz mi?"** diye sordu. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, siz için!" dedim, O da içti. Sonra kabı bana uzattı.

(Rezîn şunu ilâve etti: "Ben tekrar Hz. Peygamber'e verdim ve; "Ey Allah'ın Rasûlü, siz için!" dedim, O da tekrar içti.")

Artık ben, Hz. Peygamber'in doyduğunu ve duâsına da nâil olduğumu anlayınca güldüm, hatta sevincimden yere düştüm. Rasûlullah (as.);

**"- Bu, seni üzen şeylerden biri olacak ya Mikdâd!"** dedi. Bunun üzerine ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Mesele şudur, ben şöyle şöyle yaptım!" dedim. O zaman Hz. Peygamber;

**"- Bu, Allah'ın rahmetinden başka bir şey değildir. Keşke bana söyleseydin de, arkadaşlarını da uyandırsaydık ve onlar da bu sütten hisselerini alsalardı!"** dedi. O zaman ben dedim ki:

"- Seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, sen içtikten ve seninle beraber ben de içtikten sonra, insanlardan kim bu nimeti kaçırırsa kaçırsın umurumda değildir!"[231]

## RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî** de hadîsin baş tarafından, "Sonra mescide giderek namaz kılar, sonra da sütünü alır ve içerdi" cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

## İZAH

Bu ilginç rivâyet, burada **Mikdâd b. el-Esved**'le ilgili olarak zikredilmiştir. Bu münasebetle **Mikdâd**'ın kısaca terceme-i hâlini de kaydedelim:

## MİKDÂD B. AMR (İBNU'L-ESVED)

Adı; **Mikdâd b Amr. (el-Esved) b. Sa'lebe b. Mâlik el-Kudâî el-Kindî el-Behrânî,** künyesi **Ebû Ma'bed**'dir.

**el-Esved b. Abdiyeğûs ez-Zührî**'nin himâyesinde yetiştiği için, kendisine **Mikdâd b. el-Esved** de denir.

İlk müslümanlardandır. **Mekke**'de müslümanlığı ilk açıklayan yedi kişiden biriydi. **Habeşistan** ve **Medîne** hicretlerine katılmış, **Bedîr** ve sonraki bütün savaşlara iştirak etmişti. **Bedir**'de Hz. Peygamber'e; **"Biz Yahudilerin Hz. Musa'ya dedikleri gibi;** ***'Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz sizi burada bekleyeceğiz!'*** **demeyiz! Biz seninle beraberiz"** demişti. Hz. Peygamber'den sonra **Mısır** fethine de katılmıştı.

**Tirmizî**'deki bir hadîste, "O, Allah'ın sevdiği ve Rasûlullah'ın (as.) da sevmesini istediği dört kişiden biri" olarak zikredilir.[232]

---

[231] **Müslim**, Eşribe, 32/174; **Tirmizî**, İsti'zân, 26/2719.

Rasûlullah'dan (as.) 42 hadîs rivâyet etti; biri **Sahîhayn'**da, dördü **Müslim'**dedir.

**Medîne'**de 33/653'de öldü. Cenazesini **Hz. Osman** kıldırdı, **Bakî'**de defnedildi. Vefatı sırasında **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin'**e 36.000, Hz. Peygamber'in zevcelerinden her birine de 7.000 dirhem verilmesini vasiyet etmişti.

**أبو قتادة الأنصاري رضي الله عنه**

## 28- EBÛ KATÂDE EL-ENSÂRÎ

**٦٦١٧-** (م د ـــ **أبو قتادة** رضي الله عنه) : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم « كان في سَفَر له، فَعَطِشُوا ، فانْطلق سَرَعَانُ الناس ، فَلَزِمْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم تلك الليلة ، فقال : **حَفِظَكَ الله بما حفظت به نَبِيَّه** ». أخرجه أبو داود ، وهو طرف من حديث طويل قد أخرجه مسلم وأبوداود أيضا ، وهو مذكور في «**المعجزات**» من « **كتاب النبوة** » من حرف النون.

**6.617-** Ebû Katâde'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in bir seyahati sırasında arkadaşları susamışlardı. Kafilenin öncüleri su bulmak için gitti. Ben o gece, Rasûlullah'ı (as.) bekledim. Bunun üzerine bana;

**"- Sen Allah'ın elçisini koruduğun için Allah da seni korusun!"** diye duâ etti.[233]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Bu rivâyet, **Müslim** ve **Ebû Davud'**un tahric ettikleri uzun bir hadîsin kısa bir bölümüdür. Bu uzun rivâyet de **Kitâbu'n-Nübüvvet'**te, **"Mucizeler"** bölümünde gelecektir.[234]

---

[232] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3718.

[233] **Müslim**, Mesâcid, 55/311; **Ebû Davud**, Edeb, 164/5228.

## İZAH

Burada "**Rasûlullah'ın (as.) süvarisi**" diye marûf olan **Ebû Katâde el-Ensârî** hakkında bir rivâyet yer almaktadır. Bu münasebetle **Ebû Katâde**'nin kısa bir terceme-i hâlini de kaydedelim:

### EBÛ KATÂDE el-ENSÂRÎ

Adı; **el-Hâris b. Rib'î b. Beldeme el-Ensârî el-Hazrecî**, künyesi **Ebû Katâde**'dir.

Meşhur sahabîlerdendir. Medînelidir, **Hazrec** kabilesinin **Benû Selime** kolundandır. **Bedir** ehlinden olup olmadığı ihtilaflıdır, ancak ondan sonraki bütün savaşlara katılmıştır. Hicretin 8. yılında **Benû Ğatafan**'a gönderilen **Hadıra Seriyyesi** ile yine aynı yılda sevk edilen **Batn-ı İdam Seriyyesi**'ne komutanlık yaptı. Çeşitli savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarıyla Hz. Peygamber'in takdirini kazanmıştı. **Ğâbe** gazvesindeki gayret ve başarısından dolayı Rasûlullah (as.); "**Süvarilerimizin en hayırlısı Ebû Katâde'dir**" demişti. Bundan dolayı kendisine; "**Rasûlullah'ın (as.) süvarisi**" lakabı verilmişti.

Daima **Hz. Ali**'nin yanında yer alan ve bir müddet **Hz. Ali** tarafından **Mekke**'ye vali olarak da atanan **Ebû Katâde**, 54/674 yılında **Medîne**'de vefat etti. Yetmiş yaşında vefat etmişti, o yaşta bile sanki 15 yaşındaki bir delikanlı gibi canlı ve sağlıklı idi. Onun bu dinçliğini, Rasûlullah'ın (as.) kendisi için yaptığı sağlık ve âfiyet duâsına borçlu olduğu rivâyet edilir.

Hz. Peygamber'den 170 rivâyeti bulunmaktadır; bunların 11 tanesi **Sahîhayn**'da, 2 tanesi yalnız **Buharî**'de, 8 tanesi de yalnız **Müslim**'dedir.

---

[234] Bkz., hadîs no; 8.901.

سلمان الفارسي رضي الله عنه

## 29- SELMÂN EL-FÂRİSÎ

٦٦١٨- (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « تلا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم هذه الآية {وإنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قوما غيرَكُمْ ، ثُمَّ لاَ يَكُونُوا امْثالَكُم} [محمد : الآيــة ٣٨] قالوا : ومن يُسْتَبْدَلُ بنا؟ قال : فضرب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على مَنْكِب سَلمانَ ، ثم قال : هذا وقومه ».

وفي رواية قال : « قال ناس من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم مَــن هــؤلاء الذين ذكر الله : إنْ تولَّينا اسْتُبْدِلوا بنا ، ثم لا يكونوا أمثالنا ؟ قال : وكان سـلمان بجنـب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال : فضرب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على فَخِــذ سلمان ، وقال : هذا وأصحابه ، والذي نفسي بيده ، لو كان الإيمانُ مَنُوطا بالثُّريَّا لَتَناوَلَه رجال من فارس ». أخرجه الترمذي.

وقد أخرج البخاري ومسلم نحو هذا إلا أنه في ذكر غير هذه الآية ، وسيجيء في ذكر فضل العَجَم.

**6.618-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah; *'Eğer yüz çevirirseniz, Allah sizin yerinize başka bir milleti getirir ve sonra onlar sizin gibi olmazlar'*[235] âyetini okumuştu. Ashâb;

"- Bizim yerimize kimler getirilecek?" diye sordu. Rasûlullah (as.), Selmân'ın omuzuna vurdu ve sonra da;

**"- Bu ve bunun milleti!"** dedi.[236]

### RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından bazıları;

---

[235] Muhammed, 38.

[236] **Tirmizî**, Tefsîr, 47/3260-61.

"- Allah'ın, eğer biz yüz çevirecek olursak, yerimize getireceğini ve onların bizim gibi olmayacağını söylediği insanlar kimlerdir?" dediler. O sırada Selmân, Hz. Peygamber'in yanında duruyordu. Hz. Peygamber, elini Selmân'ın dizine vurdu ve;

**"- Bu ve arkadaşları! Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer iman Süreyya yıldızına asılı olsa bile, İran'dan bazı kişiler onu yine de elde ederler"** dedi.

Bunları **Tirmizî** tahric etti.

**Buharî** ve **Müslim**'in de buna benzer rivâyetleri vardır. Ancak onların rivâyeti, başka bir âyetle ilgilidir. Bu rivâyet de **"Acem ve Rûm'un Fazîleti"** bâbında gelecektir.[237]

## İZAH

Bu hadîsi rivâyet eden **Tirmizî,** hadîsin garîb olduğunu, senedi hakkında laf edildiğini de kaydetmektedir. Hadîsin râvîlerinden **Abdullah b. Cafer** zayıftır. Ancak hadîs farklı tarîklerle rivâyet edilmiştir.

## SELMAN el- FARİSÎ

**İran** asıllıdır. Babası Isfahanlıdır, kendisi **Râmahürmüz**'de doğmuştur. İsmi **Selmân**, künyesi **Ebû Abdullah**'dır.

**Selmân**, kendi kendine hak dini arayan ve bu yolda baba ocağından kaçıp pek çok sıkıntıya göğüs geren, köle olarak elden ele dolaşmaya rızâ gösteren biridir. Onun müslümanlık hikâyesi hayli enteresandır.

Rivâyete göre **Selman'**ın babası, memleketinin ağası ve varlıklı biri idi. **Selmân'**a aşırı bir muhabbetle bağlı idi. **Selmân,** koyu bir Mecûsî olarak yetişti. Hatta Mecusî tapınağının hizmetçisi idi ve ateşi devamlı o yakardı.

Sonra gençlik günlerinden birinde, çiftliklerinin yakınından geçen bir hıristiyan kafilesini görmüş, onların ibadetlerinden hoşlanmış ve hıristiyan olmuştu. Babasının bütün ısrarına rağmen bu yeni dininden dönmemişti. Bunun üzerine babası onu zincire vurur ve evden çıkmasına izin vermez. Ama o, kafiledeki hıristiyanlarla

---

[237] Bkz., hadîs no; 6815.

irtibat kurarak onlarla birlikte **Şam'**a kaçar. **Şam'**ın Başpiskoposuna hizmete koyulur. Ama Başpiskopos'un halktan mal-mülk biriktirdiğini, fakir-fukarayı gözetmediğini ve büyük bir servet topladığını görünce, ondan nefret etmeye başlar. Ölünce onun altın dolu küplerini halka gösterir. Bunun üzerine de halk onu defnetmez, bir ağaca asarak taşa tutar. Sonra onun yerine sâlih bir adam gelir. Ama o da uzun yaşamaz. Ölürken **Selmân**, "**kime bağlanması gerektiğini**" sorar. O da **Musul'**da birini tavsiye eder.

Sonra **Selmân Musul'**a gider ve söylenen kişiyi bulur. Onun da sâlih biri olduğunu anlar. Sonra o da ölürken **Selmân'**a, kendisinden sonra **Nusaybin'**deki bir zâtı tavsiye eder. **Selmân Nusaybin'**e gider. Fakat oradaki zât da kısa zaman sonra ölür. Ama ölürken **Selmân'**a **Ammûriye'**deki bir zâtı tavsiye eder.

Hemen **Ammûriye'**ye giden **Selmân**, orada bir miktar mal-mülk edinir. **Ammûriye'**deki zât da, ölürken, **Selmân'**a, son Peygamber'in bazı niteliklerini söyleyerek onu aramasını tavsiye eder. Bu arada son Peygamber'in hediye kabul ettiğini, ama sadaka kabul etmediğini de söyler.

Bir müddet sonra **Ammûriye**'ye **Benû Kelb** kabilesinden bir kervan gelir. Onlara elindeki malını-mülkünü vererek kendisini **Arabistan'**a götürmeleri için anlaşır. **Vadî'l-Kurâ** mevkiine geldiklerinde onu **Benû Kureyza'**dan bir Yahudi'ye köle olarak satarlar. Bir müddet sonra efendisinin amcazâdesi onu satın alıp **Medîne**'ye götürür. **Selmân, Ammûriye'**deki zâtın tarifinden **Medîne'**nin aradığı yer olduğunu hemen anlar.

Bir müddet sonra Hz. Peygamber **Mekke'**den **Medîne'**ye hicret eder. Bir gün efendisinin akrabalarından birinin, **"Kuba'da Peygamber dedikleri bir adamın etrafında toplandılar"** diyerek Medîneli Araplara bedduâ ettiğini duyar. Bunu duyan **Selmân,** sanki hummaya tutulmuş gibi olur. Akşam olunca da biriktirdiği bir miktar sadakayı alıp gizlice **Kuba'**ya gider. Hz. Peygamber'e;

**"- Senin sâlih biri olduğunu duydum, yanında da fakirler varmış. Bunu sadaka olarak sana getirdim"** diyerek elindeki bohçayı verir. Hz. Peygamber, ashâbına;

**"- Yeyiniz!"** der, ama kendisi yemez. **Selmân** içinden **"Bu bir!"** der.

Sonra Hz. Peygamber **Medîne'**ye gelir. **Selmân** yine bir miktar yiyecek toplar, yine Hz. Peygamber'e götürür ve;

**"- Bu, benim hediyemdir"** der. Bunun üzerine Rasûlullah (as.), ashâbıyla birlikte yer. **Selmân** yine içinden **"Bu iki!"** der.

Sonra başka bir gün Hz. Peygamber **Bakî'**de otururken, Rasûlullah'ın (as.) sırtında, **Ammûriye'**deki zâtın bahsettiği **"Nübüvvet mührünü"** görür. O zaman **Selmân** mührün üstüne kapanır ve ağlamaya başlar.

Sonra **Selmân** Hz. Peygamber'in tavsiyesiyle, efendisine üçyüz hurma ağacı dikmek ve kırk okıyye altın vermek şartıyla mükâtebe yaparak, kölelikten kurtulma antlaşması yapar. Rasûlullah (as.) dahil bütün müslümanların yardımıyla fidanlar toplanır, Hz. Peygamber onları mübarek elleriyle diker. Sonra harpten alınan ganimetlerle para borcu da ödenir ve **Selmân** özgürlüğüne kavuşmuş olur.

**Selmân,** soyunu soranlara "**İslâm'ın oğlu Selmân**" derdi. Bu ismin hikâyesi de ilginçtir:

Bir dönemde **Selmân** ile **Sa'd b. Ebî Vakkas** arasında bir kırgınlık meydana gelmişti. İşte o dönemde bir gün **Sa'd,** mescidde cemâatten bazısına nesebini sormuş, her biri soyunu sopunu uzun uzun anlatmıştı. Sonra da **Selmân'**a dönerek ve onu tahkîr amacıyla;

**"- Sen de nesebini söyle!"** demişti. **Selmân** ise;

**"- Ben İslâm'a girdikten sonra nesep falan aramam, ama ben İslâm'ın oğlu Selmân'ım!"** demişti. O sırada **Hz. Ömer** de mescidde idi. **Hz. Ömer** de **Sa'd'**ın yaptığına kızarak şöyle der:

**"- Herkes bilir ki benim babam Hattâb, câhiliye döneminin en şerefli kişisi idi. Böyle iken ben, İslâm'ın oğlu olan Selmân'ın kardeşiyim ve İslâm'ın oğlu Ömer'im!"**

Hz. Peygamber ona **"Selmânu'l-hayr"** adını vermişti. **Medîne'**de Ensârla Muhacirler arasında akdettiği "kardeşlik" anlaşması sırasında da **Selmân'**ı **Ebû'd-Derdâ** ile kardeş yapmıştı. Bir hadîslerinde de; **"Cennet üç kişiye müştaktır: Ali, Selmân ve Ammâr'a!"** buyurmuştu.

Ensâr ile Muhacirler **"Selmân bizdendir"** diyerek onu aralarında paylaşamayınca, Hz. Peygamber, **"Selmân bizdendir, ehl-i beyttendir"** buyurmuştu.

Köle olduğu için **Bedir** ve **Uhud** savaşlarına katılamayan **Selmân**, **Hendek** gazasından sonraki bütün savaşlara iştirak etti. **Hendek** savaşı sırasında, **Medîne**'yi müdafaa amacıyla hendekler kazılması, onun fikriydi. Hz. Peygamber'den sonra **Suriye, İran** ve **Irak** cihetine yapılan savaşlara da katılmıştı. **İran** fethedilince **Hz. Ömer** onu**, Kisrâ'nın** başşehri **Medâyin**'e vali yapmıştı.

**Selmân**, ashâbın ileri gelenlerinden ve fazîlet ehlindendi. Akıllı ve ileri görüşlü biriydi. Okur yazardı, çok kitap okurdu. Malumatına ve bilgisine güvenilirdi. Rasûlullah (as.) onun için; **"Selmân'a doyasıya ilim verilmiştir"** demişti.

Âbid ve zâhid bir yaşantısı vardı. Baba ocağındaki rahatlığı, mülk ve imkânı elinin tersiyle iterek yaşadığı hayat, onun zühd ve takvâsını gösterir. Vefatı sırasında da vârislerine sadece yirmi dirhem mal bırakmıştı. Buna rağmen ölürken; **"Rasûlullah (as.), dünyadan ancak bir yolcu kadar mal edinmemiz konusunda bizimle ahitleşmişti, ama biz sözümüzde durmadık"** diyerek ağlamıştı.

Kendisinden 60 hadîs rivâyet edilmiştir; **Buharî**'de 4, **Müslim**'de 3 hadîsi vardır.

35/656'de **Medâyin'**de vefat etti.

**٦٦١٩- (خ ــ أبو عثمان النهدي** رضي **الله** عنه) قال : سمعت سلمان **يقول**: « أنا **على** رامَهُرمُز». أخرجه البخاري.

**6.619-** Ebû Osman en-Nehdî'den rivâyet edilmiştir:

"Selmân'ın; 'Ben, Râmahürmüzlüyüm' dediğini işittim."[238]

**٦٦٢٠- (خ ــ أبو عثمان النهدي** رضي **الله** عنه) قال : **عن** سلمان الفارسي « أنه تَدَاوَلَه بضْعةَ عشر ، من ربٍّ إلى رب ». أخرجه البخاري.

---

[238] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 53.

**6.620-** Yine Ebû Osman en-Nehdî, bizzat Selmân el-Farisî'den; "Kendisini on küsür efendinin birbirinden satın almak suretiyle elden ele dolaştığını" nakletmiştir.[239]

**İZAH**

**Selmân'**ın böyle elden ele dolaşması, onun hak dini aramak için çırpınmasına hamledilmiştir. Nitekim **Buharî'**de Hz. Peygamber'in; **"Selmân hür idi, fakat yoldaşları ona zulmedip köle diye sattılar"**[240] dediği rivâyet edilir.

*أبو موسى الأشعري رضي الله عنه*

## 30- EBÛ MUSA'L-EŞ'ARÎ

**٦٦٢١- (خ م ت ــ أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**لو رأيتني البارحة ، وأنا أسمعُ لقراءتك ؟ لقد أُعْطِيتَ مِزْمارا من مزامير آل داود** ».

قال الحميديُّ : زاد البرقاني « قلتُ : والله يا رسولَ الله ، لو علمتُ أنك تسمع قراءتي لَحَبَّرْتُه لك تحبيرا » قال : وحكي أن مسلما أخرجه... ولم أجد هذه الزيادة عندنا من كتاب مسلم ، وليس عند البخاري والترمذي قوله : « **لو رأيتني وأنا أسمع قراءتك البارحة** ».

**6.621-** Ebû Musa'l-Eş'arî rivâyet ediyor:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Dün gece beni görseydin!.. Senin Kur'ân okumanı dinliyordum. Sana, Davud'un (as.) güzel sesi gibi bir ses verilmiş."**[241]

---

[239] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 53.

[240] **Buharî**, Buyû', 100.

[241] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 31; **Müslim**, Müsafirîn, 34/236; **Tirmizî**, Menâkıb, 56/3855.

## RİVÂYETLER

**Humeydî,** el-Berkanî'nin şunu ilave ettiğini kaydetti:

"Ebû Musa;

"- Vallahi ya Rasûlullah (as.), eğer kırâatimi dinlediğini bilseydim, senin için sesimi daha güzelleştirirdim" dedi. Berkanî, bunu **Müslim'**in rivâyet ettiğini de kaydetti. Ancak ben bu ilaveyi, elimdeki **Müslim** nüshalarında bulamadım.[242]

**Buharî** ve **Tirmizî'**nin rivâyetlerinde de; **"Dün gece senin Kur'ân okumanı dinlerken beni görseydin!"** cümlesi yer almamaktadır.

## İZAH

Bu bölümde de **Ebû Musa'l-Eş'arî** ile ilgili rivâyetler yer almaktadır.

Hadîste geçen *"**mizmâr**"* kelimesini, "**güzel ses**" diye tercüme ettik. Aslında *"**mizmâr**"* çalgı âleti anlamına gelir. Ama Hz. Peygamber bununla **Davud'**un (as.) güzel sesini kastettiğini düşünerek bu şekilde tercümeyi uygun bulduk.

## EBÛ MUSA'L-EŞ'ARÎ

Tam adı; **Abdullah b. Kays b. Süleym b. Haddâr el-Eş'arî et-Temîmî,** künyesi **Ebû Musa'**dır.

Kahramanlığı ile namlı sahâbîlerdendir. Aslen Yemenlidir. **Yemen'**in **Zebîd** şehrinde oturan ve Hz. Peygamber tarafından övülen **Eş'ar** kabilesindendir. Hz. Peygamber'in zuhûru duyulunca, **Ebû Musa** ve âilesi elli kişilik bir gurupla Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmek üzere gemiye biner. Ancak gemi, kötü hava şartları yüzünden **Habeşistan'**a sürüklenir. O sırada **Cafer b. Ebî Tâlib** de **Habeşistan'**da bulunmakta idi. **Ebû Musa** bir müddet onlarla birlikte kalır ve sonra 7/628 yılında, **Hayber** savaşının yapıldığı sırada hep birlikte **Medîne'**ye giderler. Hz. Peygamber onlara da ganimetten pay ayırır ve kendilerine iki hicret sevabı verileceğini müjdeler.

---

[242] Muhakkıkın kaydettiği üzere bu ilâve **Mecmau'z-Zevâid'**de (VII, 171) yer almaktadır.

**Ebû Musa, Hayber**'den sonra yapılan bütün savaşlara katıldı ve bu savaşlarda büyük kahramanlıklar gösterdi. Hakkında **"Süvârilerin efendisi"** iltifatı sâdır olmuştur. Hz. Peygamber tarafından **Yemen**'in **Zebîd, Aden, Me'rib** ve sahil kesiminin zekâtlarını toplamakla görevlendirildi. **Hz. Ebû Bekir** döneminde de bu görevini sürdürdü. Bu esnada irtidat olaylarında **Esved el-Ansî** ile mücadele etti. Daha sonra **Medîne**'ye döndü, **Suriye** fetihlerine katıldı.

**Hz. Ömer** onu 17/638 yılında **Muğire b. Şube**'den boşalan **Basra** valiliğine tayin etti. Valiliği sırasında **Nusaybin, Dinever, Kum, Kâşân, Ahvaz** ve **Isfahan**'ı fethetti, **Tüster**'i kuşatarak **Hürmüzan**'ı esir aldı. Sonra 22/642 yılında **Ammâr b. Yâsir**'den boşalan **Kûfe** valiliğine getirildi.

**Hz. Osman** döneminde de **Basra** ve **Kûfe** valiliği yapan **Ebû Musa**, 29/649 yılında bu görevden azledilince **Kûfe**'ye yerleşir ve kendini tamamen ilmî faaliyetlere verir.

Daha sonra **Saîd b. el-Âs**'ın azlini müteâkip 34/654 yılında tekrar **Kûfe** valisi olur. Ancak **Cemel** vakasında tarafsız kaldığı için **Hz. Ali** tarafından valilikten azledilir. Bunun üzerine **Dımaşk**'ta bir köyde inzivâya çekilir.

Sonra **Tahkîm** olayında **Hz. Ali** tarafından hakem seçilir. **Tahkîm** olayında **Amr b. Âs** tarafından oyuna getirilmesine son derece üzülür ve siyasî hayattan tamamen uzaklaşarak uzlete çekilir.

**Ebû Musa,** Kur'ân'ı Hz. Peygamber'den öğrenen sayılı sahabîlerdendir. Çok güzel bir sesi vardı, Kur'ân okurken herkesi hayran bırakırdı. Hz. Peygamber ona, **Davud** gibi bir ses verildiğini söylemişti. Hz. Peygamber'in sağlığında fetvâ veren ender ashâbdandı. Tâbiûn ulemasının sitayişle bahsettiği kişilerden biridir. Özellikle **Basra**'da ilmî faaliyetin temelini atan kişidir. Kendisinden 360 hadîs rivâyet edilmiştir; bunların 49'u **Sahîhayn**'da, 4'ü yalnız **Buharî**'de, 15'i de yalnız **Müslim**'dedir.

**Ebû Musa,** zühd ve takvâsıyla da meşhurdu. Uzun yıllar idarî hizmetlerde bulunmasına rağmen dünya malına hiç iltifat etmedi. Eşsiz bir hayâ duygusuna sahipti, karanlıkta yıkanırken bile hayâsından iki büklüm olarak yıkandığı rivâyet edilir.

42/663 yılında vefat eden **Ebû Musa'**nın **Kûfe** veya **Medîne'**de öldüğü rivâyet edilmektedir.

٦٦٢٢- (م ـ بريدة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إن عبدالله بن قيس الأشعري أُعْطِيَ مزمارا من مزامير آل داود ». أخرجه مسلم.

**6.622-** Büreyde'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Abdullah b. Kays el-Eş'arî'ye, Davud'un (as.) güzel sesi gibi bir ses verilmiştir."**[243]

٦٦٢٣- (س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم « سمع قراءةَ أبي موسى، فقال : لقد أُوتِيَ [هذا] من مزامير آل داود ». أخرجه النسائي.

**6.623-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Ebû Musa'nın kırâatini dinledi ve;

**"Bu adama, Davud'un (as.) sesi gibi bir ses verilmiş"** dedi.[244]

عبد الله بن سلام رضي الله عنه

## 31- ABDULLAH B. SELÂM

٦٦٢٤- (خ م ـ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال : ما سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لحيٍّ يمشي على الأرض : إنه من أهل الجنة إلا لعبد الله بن سلام ، قال : وفيه نزلت: {وشَهِدَ شَاهِد منْ بَنِي إسْرَائيلَ عَلَى مِثْلِه...} الآية [الأحقاف : ١٠]. قال الراوي : لا أدري ، قال مالكٌ : الآية ، أو في الحديث ؟ أخرجه البخاري ومسلم.

**6.624-** Sa'd b. Ebî Vakkas anlatıyor:

"Abdullah b. Selâm müstesnâ, Rasûlullah'ın (as.) yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı hakkında **'O, cennetliktir'** dediğini işitmedim.

243 **Müslim**, Müsafirîn, 34/235.
244 Nesaî, İftitâh, 83.

*'İsrâil oğullarından bir şâhit, onun misline şâhitlik edip iman getirdi'*[245] âyeti onun hakkında nâzil oldu."

Râvi (Abdullah b. Yusuf) dedi ki: "İmam Mâlik, bu âyetin nuzûlü konusunu kendisi mi ekledi, yoksa o da hadîsin içinde mi idi, bilmiyorum."[246]

## İZAH

Başta aşere-i mübeşşere olmak üzere Hz. Peygamber'in pek çok kimse için cennetlik olduğunu söylemesine rağmen **Sa'd b. Ebî Vakkas**'ın, **"Abdullah b. Selâm'dan başka birinin cennetlik olduğunu duymadığını"** söylemesini anlamak zordur. Bazıları bunu, **Sa'd b. Ebî Vakkas**'ın aşere-i mübeşşereden olması sebebiyle, kendine karşı gösterdiği tevazu ile açıklamaya çalışmışlarsa da, bu, aşere-i mübeşşerenin diğer efradı hakkında işittiğini inkâr etmesini gerektirmez. **İbn Hacer, Sa'd**'ın bunu, aşere-i mübeşşerenin vefatından sonra söylemiş olabileceği ihtimali üzerinde durur ve rivâyette geçen **"yeryüzünde yürüyen"** ifadesini buna delil gösterir.

Bu münasebetle burada **Abdullah b. Selâm**'ın kısa bir tercüme-i hâlini de kaydedelim:

## ABDULLAH B. SELÂM

Tam adı; **Ebû Yusuf, Abdullah b. Selâm b. el-Hâris**'dir. **Medîneli**'dir. Meşhur Yahudi âlimlerindendir. **Benû Kaynuka** kabilesine mensuptur. Ne zaman müslüman olduğu konusunda farklı rivâyetler olmakla birlikte genel kabûle göre hicretten hemen sonra müslüman olmuştu.

**Abdullah**, samimi müslümanlardandı. Onu teyid edici mahiyette âyetler nazil olduğu rivâyet edilir. **Âl-i İmrân** sûresindeki; *"Kitap ehlinden geceleri Allah'ın âyetlerini okuyan, secdelere kapanan, Allah'a ve âhiret gününe iman eden, iyiliği emredip kötülükten nehyeden ve hayırlara koşanlar..."*[247] âyeti, **Ahkaf** sûresindeki; *"Benû İsrâil'den bir şâhit ona şahitlik edip iman*

---

[245] Ahkaf, 10.

[246] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 19; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 33/147.

[247] Âli İmrân, 113-114.

*getirdi"*[248] âyeti, **Şuarâ** sûresindeki; *"Benû İsrâil ulemasının onu bilmesi..."*[249] âyeti ve **Ra'd** sûresindeki; *"Aramızda şahit olarak Allah ve bir de sizin içinizde kitap bilgisine sahip olan adam yeter"*[250] âyeti ile **Abdullah b. Selâm**'ın kastedildiği kanâati yaygındır. Hz. Peygamber de onun cennetlik oldğunu söylemişti.

**Abdullah b. Selâm Uhud** savaşına, **Benû Nadîr** kuşatmasına katılmış, **Benû Kureyza**'dan esir alınan kadın ve çocukların muhafazasına memur edilmişti. **Hz. Ömer** döneminde gerçekleştirilen **Kudüs** fethinde bulunmuş, daha sonra **Nihâvend** savaşına da katılmıştı. **Hz. Osman**'ın evini kuşatan âsilere engel olmaya çalışmış, ama başarılı olamamıştı. **Hz. Ali**'ye bîat etmemiş, ama onun **Irak**'a gitmemesi ve **Hz. Âişe** ile mücadeleye girişmemesi için kendisine telkinlerde bulunmuştu. **Hz. Ali** ile **Muâviye** arasndaki savaşta odundan bir kılıç alıp uzlete çekilmişti.

Kendisinden 25 hadîs rivâyet edildi.

43/663 tarihinde **Medîne**'de vefat etti.

**٦٦٢٥- (خ م ـ قيس بن عُباد** رضي **الله** عنه) قال : « كنتُ جالساً في مسجد المدينة ، في ناس فيهم بعضُ أصحاب رسولِ الله -صلى الله **عليه** وسلم- ، فجاء رجُل في وجهه **أثر من خشوع** ، فقال **بعض القوم** : هذا رجل من أهل الجنة ، هذا **رجل** من **أهل** الجنة ، فصلّى ركعتين **تجوّز فيهما، ثم** خرج ، **فأتبعتُه** ، **فدخل منزله ودخلت فتحدّثنا** ، **فلما استأنسَ** قلتُ [له] : إنّك لما **دخلتَ قبلُ قال** رجل كذا وكذا ، قال : سبحان **الله ! ما ينبغي لأحد** أن **يقول** ما لا يعلم ، **وسأحدّثك ما ذاك** ؟ **رأيتُ** رُؤيا **على عهدِ** رسولِ الله -صلى الله عليه وسلم- ، **فقصصتُها عليه** : رأيتُني في رَوْضة - ذَكَرَ سَعَتَها وعُشْبَها وخُضْرتَها - ووسطَ **الروضة عمود من حديد** ، **أسفلُه** في الأرض ، وأعْلاه في السماء، في أعلاه عُروة ، **فقيل لي** : ارْقَهْ ، **فقلت : لا أستطيع** ، **فجاءني مِنْصَف** - قال ابنُ عون ، والمنصفُ: الخادمُ - فقال **بثيابي من خلفي** - وصَفَ أنّه رفعه من خلفه **بيده** - **فرقيتُ** حتى كنتُ في **أعلى العمود** ، **فأخذتُ**

---

[248] Ahkaf, 10.

[249] Şuarâ, 197.

[250] Ra'd, 43.

بالعُرْوَةِ ، فقيل لي: استَمْسِكْ ، فلقد استَيْقَظْتُ ، وإنها لفي يدي ، فقصصتُها على النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال: تلك الروضة: الإسلامُ ، وذلك العَمُودُ، عمودُ الإسلام، وتلك العروة، عروةُ الوُثْقى ، وأنت على الإسلام حتى تموتَ ، والرجل: عبدُ الله بن سلام».

وفي رواية قُرَّة بن خالد قال: « كنتُ في حَلْقة فيها سَعدُ بنُ مالك وابنُ عمر ، فمرَّ عبدُ الله بن سلام ، فقالوا : هذا رجُل من أهل الجنة... فذكر نحوه ، وفيه : والمنصف : الوصيف »

أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم أيضا من رواية خَرَشَة بن الحُرّ قال : « كنتُ جالسا في حلقة في مسجد المدينة ، قال: وفيها شيخ حَسَنُ الهيئة ، وهو عبدُ الله بن سلام، قال : فجعل يحدِّثهم حديثا حَسَنا ، قال : فلما قدم قال القومُ : مَن سرَّه أن ينظرَ إلى رجل من أهل الجنة فلينظر إلى هذا ، قال : قلتُ : والله لأتْبَعَنَّهُ ، فلأعْلَمَنَّ مكان بيته ، قال : فتبعته ، فانطلق ، حتى كاد أن يخرج من المدينة ، ثم دخل منزله ، قال : فاستأذنت عليه ، قال : فأذن لي ، فقال : ما حاجتُك يا ابنَ أخي ؟ قال : فقلت له : سمعت القوم يقولون لك – لما قمت– مَن سره أن ينظر إلى رجل من أهل الجنة فلينظر إلى هذا، فأعْجَبَني أن أكونَ معك ، قال: الله أعلم بأهل الجنة ، وسأحدِّثك ممَّ قالوا ذاك؟ إني بينا أنا نائم إذْ أتاني رجل فقال لي : قم ، فأخذ بيدي ، فانطلقت معه، قال: فإذا أنا بجوَادّ على شمالي ، قال : فأخذتُ لآخذَ فيها ، فقال لي : لا تأخذْ فيها ، فإنها طُرُق أصحاب الشمال ، وإذا جَوَادُّ منهج على يميني، فقال لي : خذ ها هنا ، قال: فأتى بي جَبَلا ، فقال لي : اصعد ، قال : فجعلتُ إذا أردتُ أن أصعَد خَرَرْتُ [على استي] قال : حتى فعلتُ ذلك مرارا ، قال : ثم انطلق بي حتى أتى بي عمودا ، رأسُه في السماء وأسفَلُه في الأرض ، في أعلاه حَلْقة ، فقال لي : اصعد فوق هذا ، قال : قلتُ : كيف أصعَدُ هذا ، ورأسُه في السماء ؟ [قال] : فأخذ بيدي ، فَزَجَل بي ، قال : فإذا أنا مُتعلِّق بالحَلْقة ، قال : ثم ضرب العمودَ فخرَّ ، قال : وبقيتُ متعلِّقا بالحلقة ، حتى أصبحتُ ، قال : فأتيتُ النبيَّ -صلى الله عليه وسلم- فقصصتُها عليه، فقال: أمَّا الطُّرُق التي رأيتَ عن يسارك: فهي طرق أصحاب الشمال، وأمَّا الطرق التي رأيتَ عن يمينك: فهي طرق أصحاب اليمين، وأما الجبلُ، فهو منزل الشهداء، ولن تنالَه، وأما العمودُ: فهو عمودُ الإسلام، وأما العروة : فهي عُروة الإسلام، ولن تزال مُتَمَسِّكا بها حتى تموت».

**6.625-** Kays b. Ubâd anlatıyor:

"İçlerinde Rasûlullah'ın (as.) ashâbından bazı kişilerin de bulunduğu bir gurupla birlikte Medîne mescidinde oturuyordum. Yüzünde huşû eseri bulunan bir adam içeri girdi. Guruptan biri;

"- Bu adam cennetliktir. Bu adam cennetliktir" dedi.

Adam gayet kısa iki rekât namaz kıldı, sonra çıktı. Ben de arkasından onu takip ettim. Adam evine girdi, ben de girdim. Bir müddet konuştuk. Adam bana ısınınca, kendisine;

"- Biraz önce mescide girdiğinde biri senin için şöyle şöyle söyledi" dedim. Bunun üzerine şu cevabı verdi:

"- Sübhânellâh! Hiç kimsenin bilmediği bir şeyi söylemesi doğru değildir. Neden öyle söylediğini sana anlatayım:

Hz. Peygamber döneminde bir gece rüya görmüştüm, sabahleyin rüyamı Rasûlullah'a (as.) anlattım. Rüyamda, kendimi bir bahçede görmüştüm. –Bu arada bahçenin genişliğini, otlarını ve yeşilliğini de anlattı-. Bahçenin ortasında demirden bir direk vardı ki, direğin alt kısmı yerde, üst kısmı gökte idi. Tepesinde de bir halka vardı. Bana;

"- Bu direğe çık!" dendi. Ben de;

"- Buna gücüm yetmez!" dedim. O esnada bana bir minsaf, -râvi İbn Avn, *minsaf* hizmetçi demektir dedi- geldi ve arkamdan elbisemden tutarak kaldırdı –arkasından tutup nasıl kaldırdığını eliyle de tarif etti-. Böylece ben direğin tepesine çıktım, halkayı tuttum. Bana;

"- Halkaya sarıl!" dendi.

Sonra uyandım, baktım ki elim, halkaya (sarılmışım gibi) sımsıkı! Bu rüyayı Rasûlullah'a (as.) anlattım. O şöyle söyledi:

**"Gördüğün bahçe İslâm'dır. Direk, İslâm'ın direğidir. Halka da *urvetu'l-vuska*'dır. Sen, ölünceye kadar İslâm üzere kalacaksın!"**

Râvî dedi ki: "Bu adam, Abdullah b. Selâm idi."[251]

## RİVÂYETLER

Kurra b. Hâlid'in[252] rivâyeti şöyledir:

---

[251] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 19; Ta'bîr, 19, 23; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 33/148150.

[252] **Ebû Halid, Kurra b. Halid es-Sedûsî el-Basrî**: ö. 154/771. Basralı güvenilir hadîsçilerdendir. Hasan Basrî, İbn Sîrîn ve Katâde'den rivâyet eder, kendisinden

"Aralarında Sa'd b. Mâlik ve İbn Ömer'in de bulunduğu bir halkada oturuyordum. O sırada oradan Abdullah b. Selâm geçti. Onu göstererek:

"- Bu adam, cennetliktir" dediler...

Sonra hadîsi aynı şekilde zikreder. Yalnız "*minsaf, vasîf* (hizmetçi çocuk) demektir" diye geçer.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in Haraşa b. el-Hurr'den[253] rivâyeti de şöyledir:

"Medîne mescidinde bir halkanın arasında oturuyordum. Halkada güzel görünüşlü biri de vardı ki o, Abdullah b. Selâm'dı. Abdullah, oradakilere güzel bir şey anlatmaya başladı. Sonra Abdullah oradan kalkınca[254], cemâat;

"- Cennet ehlinden birini görmekten hoşlanan, bu adama baksın!" dediler.

Bunun üzerine ben; 'Mutlaka bu adamı takip edeceğim ve evinin yerini öğreneceğim' diyerek peşine düştüm. Adam yürüdü, neredeyse Medîne'nin dışına kadar çıktı, sonra evine girdi. Arkasından ben de girmek için izin istedim; izin verdi ve girdim. Bana;

"- İhtiyacın nedir ey kardeşimin oğlu?" diye sordu. Ben dedim ki:

"- Sen mescitten kalkınca, arkandan insanlar; '*Cennet ehlinden birini görmekten hoşlanan, bu adama baksın!*' dediler. Bunun üzerine seninle beraber olmak istedim." Bana;

"- Cennet ehlinin kim olduğunu ancak Allah bilir. Ama onların neden böyle söylediklerini sana anlatayım" dedi:

---

de Yahya'l-Kattân, Ebû Nuaym rivâyette bulunur. Sika hadîs hafızlarındandır, hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[253] **Haraşe b. el-Hurr b. Kays el-Fezârî el-Kûfî**: ö. 74/693. Kûfeli tâbiîlerdendir; Hz. Ömer ve Ebû Zerr'den rivâyetleri vardır, kendisinden de Rib'î b. Hirâş ve Ebû Zur'a el-Becelî rivâyet eder. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Hz. Ömer'in himayesinde yetim olarak büyüdü. Kardeşi Selâme sahabîdir. **Kûfe**'ye yerleşti ve orada vefat etti.

[254] **Câmiu'l-Usûl**'de burada, "**gelince**" anlamına gelen "***kadime***" fiili bulunmaktadır. **Müslim**'de ise "**kalkınca**" anlamına gelen "***kame***" fiili geçmektedir. Biz de tercümede **Müslim**'deki ibâreyi esas aldık.

Ben uyurken, rüyamda bir adam gelir ve; '*Kalk*!' der. Sonra elimden tuttu. Adamla birlikte bir süre yürüdüm. Giderken sol tarafımda geniş caddeler gördüm. Ben, o tarafa gitmeye davrandım, ama yanımdaki adam;

"- O tarafa gitme! Çünkü orası solcuların yoludur" dedi. Sonra sağ tarafımda da düz ve geniş caddeler gördüm. Yanımdaki bana;

"- İşte bu sağ tarafa git!" dedi. Gide gide beni bir dağa getirdi ve bana;

"- Bu dağa tırman!" dedi. Ben de çıkmaya koyuldum, ama çıkmak istedikçe kabalarımın üzerine düşüyordum. Bunu birkaç defa denedim. Sonra o adam beni bir direğin yanına götürdü ki, direğin üst tarafı gökte, alt tarafı yerde idi. Tepesinde de bir halka vardı. Bana;

"- Şu direğin üstüne çık!" dedi.

"- Onun başı gökte, nasıl çıkarım?!" diye itiraz ettim. O zaman elimden tuttu ve beni yukarıya doğru fırlattı. Direğin tepesindeki halkaya sarıldım. Sonra adam direğe bir darbe vurdu ve direk yıkıldı. Ben de sabaha kadar halkaya yapışmış olarak kaldım. Sabah olunca, Hz. Peygamber'e gelerek rüyamı anlattım. Bana dedi ki:

**"Sol tarafında gördüğün yollar, solcuların** (ashâb-ı şimâlin) **yolları idi. Sağ tarafında gördüğün yollar ise sağcıların** (ashâb-ı yemînin) **yollarıdır. Dağa gelince, o şehidlerin yeridir, sen ona ulaşamayacaksın! Direğe gelince, o İslâm'ın direğidir. Halka da, İslâm halkasıdır. Sen, ölünceye kadar o halkaya yapışmakta devam edeceksin!"**

## İZAH

Hadîste geçen **"sağcılar... solcular..."** ibaresi, **Vâkıa** sûresinde de ifâde edildiği üzere, insanların âhiretteki tasnifidir. Kitapları sağdan verilen ve kurtuluşa erenlere "**sağcı**", kitapları soldan verilen ve cehennem ehli olanlara da "**solcu**" denmektedir.

**"Urvetu'l-vüska"** tabiri âyette de geçmektedir[255] ve **"sağlam kulp"** demektir. Muhtemelen bundan maksat, iman ve tevhîd

---

[255] Bkz., Bakara, 256.

akîdesidir. Nitekim Hz. Peygamber, **Abdullah**'ın bu sağlam akîde üzere hayatını tamamlayacağını beyan etmektedir.

"**Direk**" ile, muhtemelen İslâm'ı ayakta tutan şartlar kastedilmiştir.

Rasûlullah'ın (as.) **Abdullah b. Selâm**'ın şehâdet makamına ulaşamayacağını söylemesi, geleceğe dair olarak söylediği ve gerçek olan haberler cümlesindendir.

٦٦٢٦- (خ ـ أبو بردة رحمه الله) قال : « قدمتُ المدينة ، فلقيتُ عبدَ الله ابنَ سلام ، فقال: ألا تجيء فأطعمَك سَويقا وتمرا ، وتدخل في بيت ؟ وفي رواية : انطلق إلى المنزل ، فأسقيك في قدَح شرِبَ فيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وتصلِّي في مسجد صلى فيه النبيُّ صلى الله عليه وسلم فانطلقتُ معه، فسقاني سويقا ، وأطعمني تمرا ، وصلَّيتُ في مسجده ».

وفي حديث شعبة « ثم قال لي : إنك بأرض ، الربا فيها فاش، فإذا كان لك على رجل حق فأهْدى إليك حِمْلَ تِبْنٍ أو حِمْلَ شعير ، أو حمل قتّ ، فلا تأخذه ، فإنه ربا ». أخرجه البخاري.

**6.626-** Ebû Bürde anlatıyor:

"Medîne'ye gittim, Abdullah b. Selâm'la karşılaştım. Bana;

"- Evime gelmez misin, sana sevîk çorbası ve hurma yedireyim?" dedi. –Bir rivâyette; 'Haydi eve gidelim de, sana Rasûlullah'ın (as.) içtiği bardaktan içireyim. Ayrıca Hz. Peygamber'in namaz kılmış olduğu seccâdede namaz kılarsın' dedi-.

Bunun üzerine kendisiyle birlikte gittim; bana sevîk çorbası içirdi ve hurma yedirdi. Sonra da Rasûlullah'ın (as.) namaz kıldığı seccâdede namaz kıldım."[256]

**RİVÂYETLER**

Şube'nin rivâyetinde şu ifâdeler de yer alır: "Sonra bana;

"- Sen, fâizin çok yaygın olduğu bir memlekette (Irak'ta) bulunuyorsun. Eğer bir adamda hakkın olur da, adam sana bir saman

---

[256] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 19; İ'tisâm, 16.

çöpü, veya bir arpa tanesi, veya bir yonca ağırlığında bir şeyi hediye verecek olsa, sakın onu alma! Çünkü o, ribâdır."

Bunları **Buharî** tahric etti.

جرير بن عبد الله البجلي رضي الله عنه

## 32- CERÎR B. ABDULLAH EL-BECELÎ

**٦٦٢٧- (خ م ت ـ جرير بن عبد الله** رضي الله عنه) قال : « ما حَجَبَني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم منذ أسلمتُ ، ولا رآني إلا تَبَسَّم في وجهي ».

وفي رواية « ولقد شكوتُ إليه : أني لا أثْبُتُ على الخيل ، فضرب بيده في صدري ، وقال : **اللهم ثبّتْهُ ، واجعله هاديا مهديًا** ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الترمذي الأولى.

**6.627-** Cerîr b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Ben müslüman olduğum andan itibaren, Rasûlullah (as.) beni yanına girmekten men etmedi ve beni her gördüğünde de tebessüm etti."[257]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber'e at sırtında duramamaktan şikâyet ettim. Eliyle göğsüme vurdu ve;

***"Allah'ım; onu** (at sırtında) **sâbit kıl ve kendisini hem hidâyete eren, hem de hidâyete erdiren kıl!"*** dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

[257] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 21; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 29/134-135; **Tirmizî**, Menâkıb, 42/3820.

## İZAH

Bu hadîs, Hz. Peygamber'in **Cerîr**'e karşı olan davranışı münasebetiyle burada zikredilmiştir. Aynı zamanda Rasûlullah'ın (as.) duâsına da mazhar olan **Cerîr**'in kısa tercüme-i hâli şöyledir:

## CERÎR B. ABDULLAH

Tam adı; **Ebû Amr, Cerîr b. Abdullah b. Câbir el-Becelî**'dir.

Aslen Yemenlidir. **Yemen**'in **Becîle** kabilesi reisidir. Hicretin 10. yılında 150 kişilik bir heyetle **Medîne**'ye gelip müslüman olmuştur. **Zülhalasa** seferine Hz. Peygamber tarafından komutan olarak gönderildi. Cahiliyet döneminde orada **Mekke**'deki **Kâbe**'ye karşı bir mabed yapılmış ve buna **Yemen Kâbesi** adı verilmişti. **Cerîr**, kabilesinin **Benû Ahmes** kolundan teşkil ettiği askerlerle **Zülhalasa**'yı tahrip eder. Sonra Hz. Peygamber'in emriyle **Himyer Emîri**'ni İslâm'a davet eder ve müslüman olmasını sağlar.

Büyük bir komutan olan **Cerîr, Hz. Ebû Bekir** döneminde **Yemen** bölgesindeki irtidat hareketlerini bastırmakla görevlendirilmiş, burada da büyük başarı elde etmiştir. Daha sonra **Irak** fethine katılmış, **Kadisiye'de** büyük kahramanlık göstermiştir. **Celûla**'da savaşmış, **Hulvan, Dinever, Râmhürmüz** ve **Karmîsîn**'i İslâm topraklarına katmıştı. **Ebû Musa'l-Eş'arî** ile birlikte **Şuster** fethine de katılmıştı. **Nihâvend**'de de savaşan **Cerîr**, hicrî 24 yılında **Hemedân**'ı ele geçirmişti. Bir müddet **Hemedân** Valiliği yapmış, sonra da **Saîd b. Âs** komutasında **Azerbeycan** fetihlerine katılmıştı. **Cemel** vakasından sonra **"Lâ ilâhe illallâh diyenlerle savaşmam"** diyerek **Karkîsiye**'de uzlete çekildi.

**Cerîr**'in, **Hz. Ömer** nazarında büyük değeri vardı; **Hz. Ömer** onun hem câhiliyette, hem de İslâm'da **"seyyid"** olduğunu söyler.

Uzun boylu, son derece yakışıklı biri olan **Cerîr**'den 100 kadar hadîs rivâyet edilmiştir. Bu hadîslerin de on tanesi **Buharî**'de, 14 tanesi de **Müslim**'dedir.

Uzlete çekildiği **Karkîsiye**'de 51/671'de vefat etti.

جابر بن عبد الله الأنصاري وأبوه رضي الله عنهما

## 33- CÂBİR B. ABDULLAH EL-ENSÂRÎ VE BABASI

٦٦٢٨- (ت ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : «لقد استغفر لي رسول الله صلى الله عليه وسلم ليلة البعير خمسا وعشرين مرة ». أخرجه الترمذي.

**6.628-** Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) '**deve gecesi**'nde benim için yirmi beş defa mağfiret diledi."[258]

### İZAH

Burada geçen **"Leyletu'l-Baîr"** ifâdesi; deve gecesi demektir. Bundan maksat da, bir yolculuk sırasında **Câbir**'in devesini Hz. Peygamber'e sattığı gecedir. Bir gaza dönüşü Hz. Peygamber, **Medîne**'ye gelinceye kadar deveye **Câbir**'in binmesi şartıyla **Câbir**'in devesini satın alır. **Medîne**'ye gelince de Rasûlullah (as.) devenin parasını verir ve arkasından deveyi de **Câbir**'e hediye eder.

### CABİR B. ABDULLAH

Tam adı; **Ebû Abdullah, Câbir b. Abdullah b. Amr b. Haram el-Ensârî el-Hazrecî**'dir.

Hicretten önce **Medîne**'de doğdu. **Hazrec** kabilesinin **Benû Seleme** kolundandır. Babası ile birlikte ikinci **Akebe** bîatına katıldı. Bu bîata katılan heyetin en küçüğü idi. Babası **Uhud**'da şehîd edilmişti. Annesi **Üneyse** de Hz. Peygamber'e bîat eden kadınlardandı.

Hz. Peygamber'le birlikte dokuz savaşa katılan **Câbir, Bîatu'r-Rıdvân**'da da bulunmuştu. Daha sonra **Suriye**'nin fethine de katıldı. **Sıffîn**'de **Hz. Ali** ile beraberdi: **Muâviye** halife olunca, komutan **Büsr b. Ebî Ertât** kendisinden **Muâviye**'ye bîat etmesini istemiş, **Câbir** de **Ümmü Seleme** ile istişare ettikten sonra istemeyerek bîat etmişti.

---

[258] **Tirmizî**, Menâkıb, 53/3852. **Tirmizî**, hadîsin hasen-garîb olduğunu söyler.

**Haccâc Medîne**'ye gelip **Hz. Osman**'ı şehid ettikleri ithamıyla halka hakaret ettiğinde, bazı sahâbelerle birlikte **Câbir**'in ellerini de kurşunla damgalatmıştı.

Son derece yoksul olan **Câbir**, yetim kalan kardeşlerine de bakmak zorunda olduğu için Hz. Peygamber'in yardımına ve özel iltifatına mazhardı. Bir seferinde onu devesinin arkasına bindirmiş, hastalandığında da kendisini ziyarete gitmişti. Yahudilere olan borçlarını ödeyemeyip sıkıntıya düşünce Hz. Peygamber, hurma mahsûlünü bir yere toplayıp kendi eliyle herkese alacağı nispette hurma dağıtmış, bütün borçları ödendiği halde hurma hiç eksilmemişti. Yukarıdaki hadîste de izah edildiği üzere Hz. Peygamber **Câbir**'den devesini satın almış, parasını ödemiş, sonra da deveyi tekrar kendisine hediye etmişti. **Zâtürrika** seferinde Câbir'in bindiği zayıf ve bakımsız devesinin en geride kaldığını gören Hz. Peygamber, elindeki değnekle deveye vurmuş, cılız deve hemen canlanarak diğerlerini geride bırakmıştı.

**Câbir,** Medîneli âlim sahâbelerdendir. Hz. Peygamber'den hadîs yazmıştır; meşhur bir sahifenin sahibidir. Muksirûndandır; rivâyet ettiği 1540 hadîsten 60 tanesi muttefekun aleyh, 26 tanesi yalnız **Buhârî**'de, 126 tanesi de yalnız **Müslim**'dedir. **Medîne**'de fetva veren sahâbelerdendi. **Mescid-i Nebî**'de hadîs okuturdu. Kendisinden Hasan-ı Basrî, Atâ b. Ebî Rebâh, Tavus b. Keysân, Şa'bî, Mücâhid gibi meşhur tâbiîler rivâyet etmişlerdir.

Hayatının sonuna doğru gözlerini kaybeden **Câbir,** 78/697 tarihinde **Medîne**'de vefat etti, cenazesini **Hz. Osman**'ın **Medîne Valisi** olan oğlu **Ebân b. Osman** kıldırdı. **Akabe** bîatına katılanların en son vefat edenidir. Bir rivâyete göre **Medîne**'de en son vefat eden sahabî de odur.

**٦٦٢٩**- (ت) **ــ جابر** رضي الله عنه) قال : « جاءني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ليس براكب بَغْل ، ولا بِرْذَون ». أخرجه الترمذي.

**6.629-** Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) beni ziyarete geldi; O, ne katıra ve ne de deveye binmişti!"[259]

٦٦٣٠- (ت ـــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : «لَقِيَنِي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأنا مُهْتَمٌّ ، فقال : ما لي أراك منكسرا ؟ قلتُ : اسْتُشْهِدَ أبي يومَ أُحُد ، وترك عيالا ودَيْنا ، فقال: ألا أُبَشِّرُكَ بما لقي الله به أباك ؟ قلتُ : بلى ، قال : ما كلَّم الله أحدا قطُّ إلا من وراء حجاب ، وإنه أحْيَى أباك ، فكلَّمه كفاحا ، فقال : يا عبدي ، تمنَّ عليَّ أُعْطِكَ ، قال : يا ربِّ، تحييني فأُقتل ثانية ، قال سبحانه : قد سبق مني (أنَّهم إليها لا يرجعون) ، فنزلت {ولاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ الله أمْوَاتا بَلْ أحْيَاء عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ} [آل عمران : ١٦٩] » . أخرجه الترمذي.

**6.630-** Yine Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Ben üzgün olduğum bir sırada Hz. Peygamber'e rastlamıştım. Buyurdu ki:

**"- Seni neden kırgın görüyorum?"**

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Babam Uhud'da şehîd oldu, geriye de çoluk çocuk ve borç bıraktı."

**"- Allah'ın babanı nasıl karşıladığını sana müjdeleyeyim mi?"**

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü!"

**"- Allah bir kimse ile ancak perdenin arkasından konuşur. Fakat senin babanı diriltti ve onunla yüzyüze konuşarak; *'Ey kulum! Dile benden, sana istediğini vereyim!'* buyurdu. Baban da; *'Ey Rabbim, beni tekrar dirilt de ikinci defa öldürüleyim!'* dedi. Yüce Allah da; *'Benim, ölenlerin tekrar dünyaya dönmeyecekleri konusundaki hükmüm verilmiştir'* buyurdu. Sonra da; *'Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayın!...'*[260] âyetini indirdi."**[261]

[259] **Tirmizî**, Menâkıb, 53/3851.
[260] Âl-i İmrân, 169.
[261] **Tirmizî**, Tefsîr, 4/3010. Bu rivâyet de hasen-garîbdir.

## İZAH

Bu hadîste **Câbir**'in babası **Abdullah b. Amr**'ın fazileti ve Allah katındaki konumu ile ilgili bazı hususlar dile getirilmektedir. Bu münasebetle burada **Abdullah b. Amr**'ın kısa bir tercüme-i hâlini yazmak uygun olur:

## ABDULLAH B. AMR B. HARÂM

Tam adı; **Ebû Câbir, Abdullah b. Amr b. Harâm b. Sa'lebe el-Ensârî el-Hazrecî es-Selemî**'dir.

**Akabe** bîatına kabilesinin temsilcisi olarak katılmıştı. **Bedir** ehlindendir. **Bedir**'den sonra yapılan **Uhud** savaşına da katılmış ve orada yüzünden aldığı bir yara yüzünden şehid olmuştur. Oğlu **Câbir**'in söylediğine göre; **Uhud**'dan bir gün önce **Abdullah** oğluna;

**"Yarın Uhud'da ilk şehid edilecek kişinin ben olacağımı ümit ediyorum. Sana, kızlarıma iyi muâmele etmeni vasiyet ediyorum"** demiş ve gerçekten de **Uhud**'da ilk olarak o şehid düşmüştü. **Câbir**; babasının yüzünü açıp ağlamaya başlayınca, Hz. Peygamber; **"Onu melekler kanatlarıyla gölgeliyorlar"** demişti. **Uhud**'da şehid edilen sahâbelerden **Amr b. el-Cemûh** ile aynı kefene sarılarak defnedildi. Bilahare **Câbir,** babasını tek başına bir mezara defnetmek için oradan çıkarmış ve vücudunun hiç bozulmadığını görmüştü. Yukarıdaki hadîste de **Abdullah**'ın, Yüce Allah katındaki değeri ifâde edilmektedir.

٦٦٣١- (خ ـــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : «شَهِدَ [بِي] خالاي العَقَبَة ». قال ابنُ عُيينة: أحدهما : البراء بن معرور. وفي رواية قال : « [أنا و] أبي وخـالاي مـن أصحاب العقبة». أخرجه البخاري.

**6.631-** Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"İki dayım beni Akabe bîatında hazır bulundurdu."

İbn Uyeyne; "Dayılarından biri, el-Berâ' b. Ma'rûr idi" dedi.[262]

---

[262] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 43.

**٦٦٣٢-** (م ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : «غَزَوْتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم تِسعَ عَشْرَةَ غزوة ، لم أشْهدْ بدرا ، ولا أحُدا ، منعني أبي ، فلما قُتل عبـــد الله يوم أحد لم أتخلف عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه مسلم.

**6.632-** Yine Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte on dokuz gazâya katıldım. Yalnız Bedir ve Uhud'a katılamadım, çünkü babam izin vermemişti. Babam Abdullah Uhud'da şehîd olunca, artık hiçbir savaşta Rasûlullah'dan (as.) geride kalmadım."[263]

**İZAH**

Siyer kitaplarında Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı savaşların sayısının 27 olduğu, ancak bunların dokuz tanesinde savaş vukû bulmadığı kaydedilir. Gönderdiği Seriyyelerin sayısı hakkında verilen rakamlar da 38 ile 47 arasında değişmektedir. Bu konuda verilen rakamlardaki farklılıklar, yapılan seferin önemli olup olmadığı ile olduğu kadar çarpışma vukû bulup bulmadığı ile de alakalıdır.

*أنس بن مالك رضي الله عنه*

## 34- ENES B. MÂLİK

**٦٦٣٣-** (خ م ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « قالتْ أمُّ سُـــلَيم : يـــا رسولَ الله ، خادمُك أنس ، ادْعُ الله له ، فقال : **اللهم أكْثر مالَه وولدَه ، وبَارِكْ له فيمـــا أعْطَيْته** ».

وفي رواية عنه ، عن أمِّ سُلَيم – جعله من مسندها – قالت : « يا رسولَ الله خادمُـــك أنس ، ادعُ الله له ، فقال : **اللهم أكثر مالَه وولده ، وبارِكْ له فيما أعطيتَـــه** ». أخرجـــه البخاري ومسلم.

---

[263] **Müslim**, Cihâd, 49/145.

وللبخاري قال : « دخل النبيُّ صلى الله عليه وسلم على أُمِّ سُلَيم ، فَأَتَتْهُ بِتَمْرٍ وسَمْنٍ ، فقال : **أعيدُوا سَمْنَكم في سِقَائه ، وتَمْرَكم في وِعَائه** ، **[فإني صائم]** ، ثم قام إلى ناحية من البيت ، فصلَّى غير المكتوبة ، فدعا لأمِّ سُلَيم ، وأهل بيتها ، فقالت أمُّ سُلَيم : يا رسولَ الله ، إن لي خُوَيصَّة، قال : **ما هي** ؟ قالت : خادمُك أنس ، قال : فما ترك [لي] خيرَ دُنيا ولا آخرة إلا دعا لي به : **اللهم ارْزُقْه مالا وولدا ، وبارك له** ، فإني لمن أكثر الأنصار مالا، وحـــدَّثتني ابنتي أُمَيْنَةُ: أنه دُفِنَ لصُلْبي إلى مَقْدَم الحجاج البَصْرَةَ : بضع وعشرون ومائة».

ولمسلم : أنَّ أمَّ سُلَيم قالت: يا رسول الله ، خادمُك أنس : ادْعُ الله له... وذكر نحـــو الأولى.

وله في أخرى قال : « دخل النبيُّ صلى الله عليه وسلم علينا ، وما هو إلا أنا ، وأمِّي وأمُّ حرام، خالتي ، فقال لنا أهل البيت : **قوموا لأصليَ لكم** ، في غير وقت صلاة ، فصلى بنا – فقال رجل لثابت : أين جعلَ أنَسا منه ؟ قال : جعله عن يمينه – ثم دعا لنا أهلَ البيت بكـــل خير من خير الدنيا والآخرة ، فقالت أمي : يا رسولَ الله ، خويدمُكَ ، ادعُ الله له فـــدعا لي بكل خير وكان في آخر ما دعا لي أن قال: **اللهم أكثر ماله وولده، وبارك له فيه**».

وله في أخرى قال : « جاءت بي – أمُّ سليم – إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم قـــد أزَّرَتني بنصف خمارها ، وردَّتني بنصفه ، فقالت : يا رسولَ الله ، هذا أُنيس ابني ، أتيتُك بـــه يخدُمُك ، فادعُ الله له ، فقال : **اللهم أكثر ماله وولده، قال: فوالله إنَّ مالي لكـــثير ، وإن ولدي وولد ولدي ليتعادُّون على نحو المائة اليوم**».

وله في أخرى قال: «مَرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فسمعت أُمِّي أُمُّ سُلَيم صوتَه، فقالت: بأبي وأمِّي يا رسولَ الله ، أُنَيس، فدعا لي رسولُ الله صلى الله عليه وســـلم ثـــلاث دعوات، قد رأيتُ منها اثنتين في الدنيا، وأنا أرجو الثالثة في الآخرة». وأخرج الترمذي الرواية الأولى والرواية الآخرة.

**6.633-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet ediliyor:

(Annem) Ümmü Süleym;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Enes senin hizmetçin olsun! Kendisine duâ buyur!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber; ***'Allah'ım! Onun malını***

***ve çocuklarını arttır ve ona verdiğin şeyleri kendisine mübârek kıl!'*** diye duâ etti."[264]

## RİVÂYETLER

**Enes**'in, annesi Ümmü Süleym'den rivâyet ettiği ve Ümmü Süleym'in müsned rivâyetleri arasına koyduğu diğer bir hadîste Ümmü Süleym;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Enes senin hizmetçin olsun, ona duâ buyur!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber; ***'Allah'ım! Onun malını ve çocuklarını arttır ve ona verdiğin şeyleri kendisine mübârek kıl!'*** diye duâ etti."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Buharî'**nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber Ümmü Süleym'in evine gitti. Ümmü Süleym, kendisine hurma ve yağ ikrâm etti. Hz. Peygamber;

**"- Yağınızı tulumuna, hurmanızı da kabına koyun! Çünkü ben oruçluyum"** dedi. Sonra kalktı, evin bir köşesinde nâfile namaz kıldı. Namazdan sonra Ümmü Süleym'e ve âilesine duâ etti. Bu esnâda Ümmü Süleym;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, benim gözümün bebeği biri var" dedi. Hz. Peygamber;

**"- Kimdir o?"** deyince;

"- Hizmetçin Enes!" karşılığını verdi.

Enes dedi ki; "Rasûlullah (as.) dünya ve âhiretin hiçbir hayrını dışarıda bırakmayacak şekilde bana duâ etti:

***"Allah'ım! Onu bol mal ve çocukla rızıklandır ve bu rızkı kendisine bereketli kıl!"*** dedi.

İşte bu duâ bereketiyle ben, Ensârın en zenginlerinden oldum."

Bir gün kızım Ümeyne[265] bana; "Haccâc'ın Basra'ya geldiği tarihe (hicrî 75) kadar, benim sulbümden 120 küsür kişi defnedildiğini" söyledi."

---

[264] **Buharî**, Daavât, 19, 26, 47; Savm, 61; **Müslim**, Mesâcid, 48/268-69; Fedâilu's-Sahâbe, 32/141-43; **Tirmizî**, Menâkıb, 46/3829.

**Müslim**'in diğer bir rivâyeti de; "Ümmü Süleym;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Enes senin hizmetçin olsun, kendisine duâ buyur!.." dedi diyerek, ilk rivâyet gibi devam eder.

**Müslim**'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber evimize geldi. Evde de ben, annem ve teyzem Ümmü Harâm'dan başka kimse yoktu. Namaz vakti olmadığı halde biz ev halkına;

"- Kalkın, size namaz kıldırayım!" dedi ve bize namaz kıldırdı.

Bir adam, Sâbit'e;

"- Hz. Peygamber, Enes'i nereye durdurdu?" diye sordu.

"- Sağ tarafına!" dedi.

Enes şöyle devam etti:

"Sonra Hz. Peygamber bize, yani ev halkına dünya ve âhiretin bütün hayırlarını kapsayacak şekilde duâ etti. Sonra annem;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu senin küçük hizmetçin olsun, kendisine duâ buyur!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.); ***'Allah'ım! Onun malını ve çocuklarını arttır ve bunları kendisine mübârek kıl!'*** diye duâ etti."

Yine **Müslim**'in başka bir rivâyeti daha şöyledir:

"Ümmü Süleym beni Rasûlullah'a (as.) götürdü. Baş örtüsünün yarısını vücudumun üst tarafına, yarısını da alt tarafıma sarmıştı. Dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bu, oğlum Enesciktir, sana hizmet etmesi için getirdim, kendisine duâ buyur!"

Hz. Peygamber de; ***"Allah'ım! Onun malını ve çocuklarını arttır!"*** diye duâ etti.

Enes dedi ki:

"Vallahi, benim çok malım var. Çocuklarımın ve torunlarımın sayısı bugün yüz civarındadır."

Nihayet **Müslim**'in bir başka rivâyeti de şöyledir:

---

[265] **Ümeyne bint Enes b. Mâlik**: Basralı hanım tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Enes b. Mâlik'in kızıdır.

"Rasûlullah (as.) bize uğramıştı. Annem Ümmü Süleym, O'nun sesinin duyunca;

"- Anam babam sana fedâ olsun, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi ve sonra;

**"- Enescik!"** diye seslendi. Rasûlullah (as.) bana üç defa duâ etti. Ben bu duânın iki tanesini dünyada gördüm, üçüncüsünü de âhirette göreceğimi ümit ediyorum."

**Tirmizî**, bunlardan ilk ve son rivâyeti tahric etti.

### İZAH

Hz. Peygamber'in **Enes** için yaptığı üç duâdan ilki zenginlik, ikincisi de çok çocuk sahibi olmasıdır. **Enes**'in, âhirette göreceğini ümit ettiğini söylediği üçüncü duânın ne olduğu ise belli değildir. Muhtemelen üçüncü duâsı, günahlarının bağışlanması için olmalıdır.

Bu bölümde **Enes b. Mâlik**'le ilgili rivâyetler yer almaktadır. Bu münasebetle **Enes**'in kısa bir terceme-i hâlini de kaydedelim:

### ENES B. MÂLİK

Tam adı; **Ebû Hamza, Enes b. Mâlik b. en-Nadr el-Ensarî el-Hazrecî en-Neccârî en-Nadrî el-Medenî**'dir.

Hicretten on yıl önce doğmuş ve hicrî 93/712 yılında vefat etmiştir. **Ensâr**'dan **Hazrec** kabilesinin **Neccâr oğulları** kolundandır. Babası İslâm'a karşı olduğu ve karısı **Ümmü Süleym**'in de müslüman olmasına kızdığı için **Şam**'a gittiği ve orada öldüğü rivâyet edilir.

Küçük yaşta Rasûlullah'ın (as.) hizmetine giren **Enes**, on yıl müddetle O'nun yanından ayrılmadı ve Rasûlullah'ın (as.) terbiyesi altında yetişme şansına sahip oldu. Bedir dahil bütün seferlerde Rasûlullah'ın (as.) yanında idi. Bu itibarla Hz. Peygamber'i en iyi tanıyanlardan ve kendisi de daima O'nun gibi yaşamaya çalışanlardan oldu. Hz. Peygamberden 2286 hadîs rivâyet etmiş, bunlardan 168 tanesi muttefekun aleyh, 80 tanesi yalnız **Buhârî**'de, 90 tanesi de yalnız **Müslim**'dedir. Rasûlullah'ın (as.) hadîslerini yazardı.

**Enes**, âile olarak da ashâb içersinde önemli bir konuma sahipti. Hicretten sonra **Medîne** Muhâcirlerle Ensâr arasında aktedilen kardeşlik bağı, onun evinde yapılmıştı. Annesi **Ümmü Süleym**,

teyzesi **Ümmü Harâm**, kardeşi **Berâ b. Mâlik**, amcası **Enes b. Nadr** ve üvey babası **Ebû Talha** da meşhur sahabîlerdendi. Hz. Peygamber sık sık **Enes**'lerin evine gider, orada yemek yer, öğle uykusuna yatar ve ev halkına namaz kıldırırdı.

**Hz. Ebû Bekir** döneminde **Bahreyn**'e vergi tahsildarı olarak gönderilen **Enes, Hz. Ömer** zamanında **Basra**'ya vali olarak atandı. Neticede de **Basra**'ya yerleşti. **Basra**'dan **Tüster**'in fethine katıldı, esir alınan **Tüster Valisi Hürmüzan**'ı **Hz. Ömer**'e kendisi götürdü.

**Emevîler** döneminde **Haccâc**'ın zulmüne marûz kalanlar arasında **Enes** de vardı. **Haccâc** kendisini, **Hz. Osman**'a yardım etmemek ve ölümüne sebep olmakla suçlayarak aşağılamaya ve halkın gözünden düşürmeye çalıştı. Hatta boynuna damga vuruldu ve bütün mallarına el kondu. Bilahare **Abdülmelik b. Mervân**, mallarını iâde etti ve kendisinden özür diledi.

**"Ömrünün uzun, evlâdının çok ve malının bol olması"** için Hz. Peygamber'in duâsına mazhar olan **Enes**, 100 yıldan çok yaşadı. Kendi soyundan gelen 120'den fazla kişinin ölümünü gördü. Bahçesindeki ağaçlar, yılda iki defa meyve verirdi.

**Enes b. Mâlik, Basra** hadîs ekolünün kurucusudur. **Basra**'da hadîs ilmi ona dayanır. **Basra**'nın en büyük hadîs imamlarını o yetiştirmiştir. Talebeleri arasında **el-Hasan el-Basrî, İbn Sirîn, Katâde** gibi büyükler bulunmaktadır.

Âbid ve zâhid bir şahsiyet olan **Enes**, namazda ayaklarına kan duruncaya kadar kıyamda dururdu. **Ebû Hureyre,** "Rasûlullah'ın (as.) kıldığı namaza en çok benzeyen namazın, **Enes**'in kıldığı namaz olduğunu" söyler.

**Basra**'da vefat eden son sahabîdir. Hz. Peygamber'e âit bir çubukla bir saç telini hiç yanından ayırmayan **Enes**, bunların ölünce de kabrine konulmasını vasiyet etmişti. Vasiyeti üzerine çubuk göğsüne, saç teli de dilinin altına yerleştirilmişti.

**٦٦٣٤- (ت ــ ثابت البناني** رحمه الله) أن أنسا قال له : « خُذْ عَنِّي فإنك لن تأخذَ عن أحد أوثقَ مني ، أخذتُه عن رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، وأخذه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن جبريل ، وأخذه جبريل عن الله عز وجل ».

وفي رواية نحوه و لم يذكر فيه «أخذه النبيُّ صلى الله عليه وسلم عن جبريل». أخرجه الترمذي.

**6.634-** Sâbit el-Bünânî'den rivâyet edildiğine göre, Enes, ona şöyle demiş:

"- Ya Sâbit, (Kur'ân'ı) benden al! Benden daha sağlam birini bulamazsın. Çünkü ben onu Rasûlullah'dan (as.) aldım. Rasûlullah (as.) onu Cibrîl'den, Cibrîl de Allah'tan almıştı."[266]

**RİVÂYETLER**

Buna benzer diğer bir rivâyette; "Rasûlullah (as.) onu Cibrîl'den aldı" cümlesi yoktur.

Bunları **Tirmizî** tahric etti.

**٦٦٣٥-** (د ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال له: «**يا بُنَيَّ**». أخرجه أبو داود والترمذي.

**6.635-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah kendisine;

**"- Ey yavrucuğum!"** dedi.[267]

**٦٦٣٦-** (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كَنَاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ببَقْلة كنت أجْتَنيها ». أخرجه الترمذي.

**6.636-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), toplamakta olduğum bir çeşit baklayı bana künye olarak verdi."[268]

---

266 **Tirmizî**, Menâkıb, 46/3831. Hadîsin râvîlerinden **Meymûn b. Ebân el-Hüzelî** hakkında sadece **İbn Hibbân** sika demiştir. **Tirmizî** hadîsin garîb olduğunu söyler.

267 **Ebû Davud**, Edeb, 73/4964; **Tirmizî**, Edeb, 62/2831.

268 **Tirmizî**, Menâkıb, 46/3830.

## İZAH

**Enes b. Mâlik**'in künyesi **Ebû Hamza**'dır. Bu künyeyi ona Hz. Peygamber vermişti. "**Hamza**" ise lügatte, tadı ekşiye çalan bir çeşit bakladır.

Bu rivâyetin isnâdı zayıftır. **Tirmizî**, hadîsin garîb olduğunu ve onu sadece **Cabir el-Cu'fî**'nin **Ebû Nasr**'dan rivâyeti olarak bildiklerini söylemektedir.

٦٦٣٧- (ت ــ **أبو خلدة** رحمه الله) قال : قلتُ لأبي العالية : سمع أنس من رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : خَدَمَهُ عشر سنين ، ودعا له النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، وكان له بُستَان يحمل في السنة الفاكهة مرتين ، وكان فيها رَيحان يجيء منه ريــح المـــسك. أخرجـــه الترمذي.

**6.637-** Ebû Halede anlatıyor:

Ebû'l-Âliye'ye;

"- Enes, Rasûlullah'dan (as.) hadîs dinledi mi?" diye sordum.

"- Hz. Peygamber'e on yıl hizmet etmiş ve Rasûlullah'ın (as.) duâsına mazhar olmuştu. Onun bir bostanı vardı, yılda iki defa mahsul alırdı. Bu bostanda bir de Reyhan vardı ki, ondan misk gibi bir koku yayılırdı" cevabını verdi.[269]

٦٦٣٨- (خ ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « لم يَبْقَ مِمَّنْ صَـــلَّى القبلـــتين غيري». أخرجه البخاري.

**6.638-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"İki kıbleye de namaz kılan benden başka kimse kalmadı."[270]

---

[269] **Tirmizî**, Menâkıb, 46/3833. Bu rivâyet de garîb'dir.

[270] **Buharî**, Tefsir, 2/15.

البراء بن مالك رضي الله عنه

## 35- EL-BERÂ' B. MÂLİK

٦٦٣٩- (ت) ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «كم من أشعث أغبر ذي طمرين لا يؤبه له ، لو أقسم على الله لأبرّه ، منهم : البراء بن مالك ». أخرجه الترمذي. وزاد رزين قال : « وقتل يوم اليمامة رضي الله عنه ».

**6.639-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Saçları dağınık, üstü-başı perişan, kendilerine değer verilmeyen nice kişiler vardır ki, şayet onlar Allah'a yemin edecek olsalar, Allah kendilerini yeminlerinde doğru çıkarır. el-Berâ' b. Mâlik, işte onlardandır."**[271]

### RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

**Rezîn** de; "Berâ, Yemâme savaşında şehid edildi" cümlesini ekledi.

### İZAH

Bu rivâyet, **Berâ b. Mâlik**'in Allah katındaki değerini göstermektedir. Onun duâsı makbul biri olduğunu ifâde etmektedir. Zaten burada zikredilmesinin sebebi de **Berâ** ile alakalı bir hadîs olmasıdır. Bu münasebetle **Berâ**'nın kısa bir terceme-i hâlini kaydedelim:

### BERÂ' b. MÂLİK

Tam adı; **Berâ' b. Mâlik b. en-Nadr el-Hazrecî**'dir. **Enes b. Mâlik**'in kardeşidir. Cesareti ve kahramanlığı ile meşhur bir sahabîdir. **Bedir** dışındaki bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında yer aldı. **Bîatu'r-Rıdvân**'a katıldı. **Hz. Ebû Bekir** döneminde

---

[271] **Tirmizî**, Menâkıb, 55/3854.

yalancı peygamber **Müseylime** üzerine gönderilen orduda yer almış, çok sağlam bir kaleye sığınan **Müseylime**'ye ulaşmak mümkün olmayınca, **Berâ**'nın ısrarlı talepleri sonucunda mızraklar ucunda havaya kaldırılan bir kalkan içinde kalenin içine fırlatılmış, çarpışa çarpışa giriş kapısına kadar ulaşmış ve böylece müslümanların içeri girmelerini sağlamıştı. Ancak bu sırada da seksenden fazla yara almıştı.

**Hz. Ömer** döneminde **İran**'da yapılan savaşlara da katılan **Berâ**'nın kahramanlığını **Hz. Ömer** daima takdir etmesine rağmen kendisine hiçbir yerde komutanlık vermemiş, hatta komutanlara gönderdiği yazıda da ona bu tür bir görevin verilmemesini istemişti. Bunun sebebi de, **Berâ**'nın olağan üstü cesaretinin müslümanların hayatını tehlikeye sokabileceği endişesidir. Gerçekten büyük bir kahraman olan **Berâ**, çeşitli savaşlarda teke tek yaptığı mübârezelerde yüzden fazla düşmanı öldürmüştü.

Sesi çok güzel olan, seferlerde okuduğu şarkılarla develeri coşturan ve duâsı da müstecâb olan **Berâ**'dan, müslümanlar başları sıkışınca duâ etmesini ricâ ederlerdi. **Tüster** muhasarasında da müslümanlar yine kendisinden duâ istemişler, o da müslümanlara zafer, kendisine de şehidlik nasip etmesini niyaz etmiş; neticede de müslümanlar zafere ulaşmış, kendisi de şehid olmuştu. **Tüster**'de 20/641 yılında vefat etti.

**ثابت بن قيس بن شماس رضي الله عنه**

## 36- SÂBİT B. KAYS B. ŞEMMÂS

**٦٦٤٠- (خ م ـــ أنس بن مالك** رضي **الله** عنه) : أن النبيَّ صلى الله **عليه وسلم** «افْتَقَدَ ثابتَ ابنَ قيس ، فقال رجل : يا رسول الله أنا أعلم لك عِلْمَه ، فأتاه ، فوجده جالسا في بيته مُنَكِّسا رأسه ، فقال: ما شأنُك ؟ قال: شَرٌّ، كان يرفع صوته فوق صوت النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقد حَبِطَ عَمَلُهُ ، وهو من أهل النار ، فأتى الرجلُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فأخبره أنه قال كذا وكذا ، فقال موسى بن أنس :فرجع إليه المرةَ الآخرةَ ببشارة عظيمة ،

فقال : اذهب إليه ، فقل له : إنك لستَ من أهل النار،ولكنك من أهل الجنة ». هذه رواية البخاري.

وفي رواية مسلم « أنه لما نزلت هذه الآية {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ...}الآية [الحجرات : الآية ٢] جلس ثابت في بيته ، وقال : أنا من أهل النار ، واحتبس عن النبيّ صلى الله عليه وسلم ، فسأل النبيُّ صلى الله عليه وسلم سعدَ بنَ معاذ ، فقال: يا أبا عمرو ، ما شأنُ ثابت؟ اشتكى ؟ فقال سعد : إنه لجاري ، وما علمت له شكوى ، قال : فأتاه سعد ، فذكر له قولَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال ثابت : أُنزلت هذه الآية، وقد علمتم أنّي من أرفعكم صوتا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأنا من أهل النار ، فذكر ذلك سعد للنبيِّ صلى الله عليه وسلم فقال : بل هو من أهل الجنة ». هذا لفظ رواية حمَّاد عن أنس.

ورواه سليمان التيمي ، وجعفر بن سليمان،وسليمان بن المغيرة ، جميعا عن ثابت بنحو حماد، وليس عندهم ذكرُ سعد بن معاذ ،وأول حديث جعفر بن سليمان: كان ثابتُ بنُ قيس بن شماس خطيبَ الأنصار،فلمانزلت هذه الآية – وذكرقول ثابت– زاد في حديث سليمان التيمي « فكنا نراه يمشي بين أظهرنا رَجُل من أهل الجنة ».

**6.640-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber bir müddet Sâbit b. Kays'ı görememişti. Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Sâbit'in durumunu senin için ben öğrenirim" dedi. Adam gitti, Sâbit'i evinde başını eğmiş olarak otururken buldu.

"- Nedir bu hâlin?" diye sordu. Sâbit:

"- Durumum kötü!" dedi. O, sesini Hz. Peygamber'in sesinden daha çok yükseltiyordu. Dolayısıyla amelinin boşa gittiğini, cehennemlik olduğunu düşünüyordu.

Adam, Hz. Peygamber'e geldi ve Sâbit şöyle şöyle dedi diye anlattı.

Râvî Musa b. Enes dedi ki: "O sahabî, ikinci defa Sâbit'e büyük bir müjde ile gitti. Hz. Peygamber ona;

**"- Git! Sâbit'e; *'Sen cehennemlik değil, aksine cennetliksin'* diye söyle!"** dedi."[272]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin rivâyetidir.

**Müslim**'in rivâyeti şöyledir:

*"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne çıkarmayın!.."*[273] âyeti nâzil olunca, Sâbit b. Kays evine kapandı. 'Ben cehennemlik oldum' diyerek Hz. Peygamber'e görünmüyordu. Hz. Peygamber, onu Sa'd b. Muâz'a sordu;

**"- Ya Ebâ Amr, Sâbit'in nesi var? Hasta mı"** dedi.

Sa'd;

"- Sâbit benim komşumdur. Hasta olduğunu duymadım" karşılığını verdi. Sonra Sâbit'in yanına giderek Hz. Peygamber'in sözünü ona anlattı. Sâbit dedi ki:

"- Şu malûm âyet nâzil oldu... Sizler biliyorsunuz ki, Rasûlullah'a (as.) karşı sesini en çok yükselteniniz bendim. Dolayısıyla ben artık cehennemlik oldum."

Sa'd, onun bu sözlerini Hz. Peygamber'e anlattı. Hz. Peygamber;

**"- Aksine o cennetliktir"** dedi.

Bu, Hammâd'ın Enes'ten naklettiği rivâyetin lafızlarıdır.

Bunu Süleyman et-Teymî[274], Cafer b. Süleyman[275] ve Süleyman b. el-Muğire[276] de, aynen Hammâd'ın rivâyeti gibi Sâbit'ten naklettiler. Yalnız onların rivâyetlerinde Sa'd b. Muâz'ın adı geçmez.

---

[272] **Buharî**, Menâkıb, 25; Tefsîr, 49/1; **Müslim**, İman, 52/187-88.

[273] Hucurat, 2.

[274] **Ebû'l-Mu'temir, Süleyman b. Tarhan et-Teymî el-Basrî**: ö. 143/760. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'in talebesidir. İlimde ve amelde devrinin önde gelenlerindendi. Kendisinde Şu'be ve İbn Mübarek rivâyet etti. Sika, âbid ve zâhid biriydi. Kırk yıl boyunca yatsı abdesti ile sabah namazını kıldığı rivâyet edilir. **Basra**'da vefat etti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[275] **Ebû Şüleyman, Cafer b. Süleyman ed-Dubbaî el-Haraşî el-Basrî**: ö. 178/794. Basralı muhaddislerdendir. Sâbit el-Bünânî ve Mâlik b. Dînâr'ın talebesidir. Kendisinden İbn Mehdî, Lüveyn ve Abdurrezzak'ın rivâyetleri vardır. Şiî

Cafer b. Süleyman'ın rivâyeti; "Sâbit b. Kays b. Şemmâs, Ensârın hatîbi idi. Şu âyet nâzil olunca..." diye başlar ve Sâbit'in sözünü de zikrederek devam eder.

Süleyman et-Teymî'nin rivâyetinde de, Enes'in; "Biz Sâbit'i, aramızda dolaşan cennetlik biri olarak görürdük" dediği de kaydedilir.

## İZAH

Bu rivâyet, **Hucurat** sûresindeki âyetin nuzûlü üzerine ashâbın nasıl tedirgin olduğunu ifâde etmektedir. En çok sıkıntı çekenlerden biri de **Sâbit b. Kays** idi. Çünkü **Sâbit,** hem Ensârın ve hem de Rasûlullah'ın (as.) hatîbi olan biriydi. Bu yüzden sesini, hep Hz. Peygamber'in sesinden daha yüksek çıkarırdı. Sonra âyet nâzil olunca, **Sâbit** sanki âyetin özellikle kendisi için geldiğini düşünmüş ve cehennemlik olduğuna kanaat getirerek karalar bağlamıştı.

**Hucurât** sûresindeki âyetin **Sâbit** hakkında nâzil olduğu söylendiği gibi, **Hz. Ebû Bekir**'le **Hz. Ömer**'in Rasûlullah'ın (as.) huzurunda tartışmaları üzerine nâzil olduğu da nakledilmiştir. Âyetin **Benû Temîm** hakkında nâzil olduğu da söylenmiştir. Bu konuda başka rivâyetler de vardır.

**el-Übbî, Sâbit'**in endişesinin, âyetin nuzûlünden sonra başladığına işaret eder. Onun asıl, Hz. Peygamber'in yanında mutlaka konuşmak zorunda kalacağını düşündüğünden korku ve endişeye kapıldığını söyler.

Bu münasebetle **Sâbit'**in kısa bir terceme- hâlini de kaydedelim:

---

hadîsçilerdendir. Âlim ve zâhid biridir. Bazı münker rivâyetleri bulunmakla birlikte **Müslim** onunla ihticac etmiştir.

[276] **Ebû Saîd, Süleyman b. el-Muğîre el-Kaysî el-Basrî:** ö. 165/781. Basralı sika hadîsçilerdendir. Hasan Basrî ve Sâbit el-Bünânî'nin talebesidir. Kendisinde Süfyan Sevrî ve Ebû Üsâme rivâyet etmiştir. Hafız muhaddislerdendir. Sikadır. **Buharî**'de tek bir hadîsi bulunmaktadır.

**SÂBİT B. KAYS**

**Ebû Muhammed, Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Ensarî el-Hazrecî:** öl. 12/633. Büyük sahabelerdendir. Ensârın önde gelenlerindendir. Hz. Peygamber **Medîne**'ye geldiğinde, kendisini;

**"- Seni, canımızı ve çocuklarımızı koruduğumuz gibi koruyacağız"** diyerek karşılamış, Rasûlullah (as.) da ona cenneti va'd etmişti. Hz. Peygamber onu **Ammâr**'la kardeş yapmıştı. **Uhud** ve sonraki savaşlara katılmıştır. **Bîatu'r-Rıdvan**'da da bulunmuştu.

**Sâbit** gür sesli biriydi. Ensârın ve Rasûlullah'ın (as.) hatîbi idi. **Temîm** heyeti **Medîne**'ye geldiğinde, heyetin hatîbi güzel sözlerle kabilesini övmüş, bunun üzerine Hz. Peygamber;

**"- Ya Sâbit; kalk, onlara cevap ver!"** demiş, o da çok güzel bir hitâbede bulunmuş, Hz. Peygamber ve müslümanlar bundan fevkalade mutlu olmuşlardı.

**Sâbit**'in karısı **Cemîle**, kocasından ayrılmak için Rasûlullah'a (as.) baş vurmuş, Hz. Peygamber de **Sâbit**'ten mehir olarak aldığı tarlayı iâde etmesi şartıyla boşanmalarına hükmetmişti. Böylece **Sâbit**'in şahsında **hulu'** yoluyla boşanmanın ilk örneği gerçekleşiyordu.

**Yemâme** savaşına Ensâr'ın komutanı olarak ve bembeyaz elbiseleriyle katılmış, bir ara askerler dağılınca tek başına düşmana karşı koymaya devam etmiş, neticede orada şehid edilmiş ve elbisesi de kefeni olmuştu.

أبو هريرة رضي الله عنه

## 37- EBÛ HUREYRE

٦٦٤١- (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « قلت : يا رسولَ الله أسمع منك أشياءَ فلا أحفظُها ، قال : ابْسُطْ رداءَك ، فَبَسَطْتُهُ ، فحدّث حديثا كثيرا ، فما نسيتُ شيئا حدَّثني [به] ».

هكذا أخرجه الترمذي ، وهو طرف من حديث قد أخرجه البخاري ومسلم ، وهو مذكور في «كتاب العلم» من «حرف العين». وللترمذي في أخرى قال : «أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فبسطتُ ثوبي عنده ، ثم أخذه فجمعه على قلبي ، فما نسيتُ بعده».

**6.641-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; senden birçok söz işitiyorum, ama onları aklımda tutamıyorum" dedim. Bunun üzerine;

**"- Ridânı yere ser!"** dedi, ben de serdim. Sonra pek çok şey söyledi, artık bu söylediklerinden hiç birini unutmadım."[277]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Tirmizî** bu şekilde tahric etti. Bu, **Buharî** ve **Müslim**'in tahric ettiği bir rivâyetin kısa bir bölümüdür, bu rivâyet **Kitâbu'l-İlm**'de geçmişti.[278]

**Tirmizî**'nin başka bir rivâyeti de şu şekildedir:

"Rasûlullah'ın (as.) huzuruna giderek elbisemi yaydım. Sonra Hz. Peygamber, elbisemin ucundan tutarak onu kalbimin üzerinde topladı. Ondan sonra artık hiç unutmadım."

**İZAH**

Burada **Ebû Hureyre**'nin, hadîs ezberlemek konusunda bizzat Rasûlullah (as.) tarafından kendisi için yapılan bir uygulamadan söz edilmektedir. Aşağıda da **Ebû Hureyre** ile ilgili bazı rivâyetler yer almaktadır. Bu münasebetle önce **Ebû Hureyre**'nin kısa biyografisini vermek faydalı olur:

**EBÛ HUREYRE**

**Ebû Hureyre'**nin asıl ismi konusunda çok farklı rivâyetler vardır. Bunlardan en çok itibar edileni, isminin, **Abdurrahman b. Sahr ed-Devsî** olduğu şeklinde olanıdır. Kendisi de Hz. Peygamber

---

[277] **Tirmizî**, Menâkıb, 47/3834-35.

[278] Bkz., hadîs no; 5855.

tarafından verildiği için özellikle **Ebû Hureyre** künyesini kullanmaktan hoşlanırdı.

Aslen **Yemen**'lidir, **Ezd** kabilesinin **Devs** kolundandır ve hem anne hem de baba cihetiyle tanınmış bir âileye mensuptur. Hicrî 7. yılın başlarında, **Hayber** savaşı sırasında bir heyetle birlikte **Medîne**'ye gelip müslüman olmuştur. Hz. Peygamber tarafından **Yemen**'e gönderilmiş, **Hz. Ömer** devrinde **Bahreyn** vâlisi olmuş, sonra azledilmişti. Hayatını daha çok **Medîne**'de geçirmiş, bir ara **Medîne Valiliği** de yapmıştı.

**Hz. Ali** ile **Muâviye** arasındaki ihtilafta tarafsız kalmış, ancak **Hz. Osman** muhasara edildiğinde onu savunmuştu. Onun bu tavrı, bilahare bazı **Şiîler** tarafından eleştiriye konu olmuş ve bu eleştirinin sınırı zamanla genişleyerek rivâyetlerinin güvenilmezliği noktasına kadar ulaşmıştır. Rivâyetleri hakkında **Hz. Ömer** ve **Hz. Âişe**'nin ona yaptıkları ikazlar da, **Ebû Hureyre**'nin aleyhinde bir malzeme olarak kullanılmıştır. **Hz. Ömer**'in ikazlarının sadece ona değil, ashâbın bütününe yönelik olduğu bilinen bir husustur. Amacı da, Rasûlullah'ın (as.) hadîsleri konusunda gereken dikkat ve titizliğin gösterilmesidir. Kaldı ki, onu ısrarla vali yapmak isteyen de **Hz. Ömer**'dir, ama o bu görevi kabul etmemiştir. **Hz. Ömer**'in, güvenmediği birini vali yapmak istemesi ise makûl değildir. **Hz. Âişe**'nin ikazlarına karşı söylediği;

"- **Anacığım! Ayna, sürme ve güzel kokular, benim bu hadîsleri Rasûlullah'dan (as.) duymama engel olmadı"** şeklindeki sözüne de, **Hz. Âişe** sadece;

"- **Belki de sen haklısın!"** karşılığını vermişti.

**Ebû Hureyre,** Suffa ehlindendir. Yaşadığı müddetçe Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmamış, özellikle de O'nun hadîslerini ezberlemeyi kendine iş edinmişti. Muksirûndandır, en çok hadîs rivâyet eden sahabîdir. Rivâyet ettiği toplam 5.374 hadîsin 326 tanesi muttefekun aleyh, 93 tanesi yalnız **Buhârî**'de, 189 tanesi yalnız **Müslim**'dedir. Sadece **Buharî**'de, mükerrerlerle birlikte 1011 hadîsi yer almaktadır.

**Ebû Hureyre**'nin, evinde sakladığı bir sahifesinin bulunduğu rivâyet edilir. Hadîslerinin bir nüshası **Ömer b. Abdülaziz**'in elinde

bulunmuştur. Diğer bir nüshası da talebesi **Beşir b. Nahîk** tarafından istinsah edilmişti. Çok kuvvetli bir hâfızaya sahipti. **Medîne Valisi Mervân b. Hakem**, onun rivâyetlerini perde arkasındaki bir kâtibe yazdırmış, bir yıl sonra bu hadîsleri tekrar **Ebû Hureyre**'ye sorduğunda, onları aynı şekilde rivâyet etmişti. Hz. Peygamber'den sonra yarım asır daha yaşayan ve **Mescid-i Nebî**'de Rasûlullah'ın (as.) hadîslerini rivâyet etmeyi meslek edinen **Ebû Hureyre**'den 800 civarında sahâbe ve tâbiî rivâyette bulunmuştur.

İbâdetine son derece düşkün olan **Ebû Hureyre**, gecenin üçte birini ibâdetle geçirirdi. Dünya malı peşinde koşmaz, siyasi olaylarla hiç ilgilenmezdi. Hz. Peygamber'in sağlığında evlenmemişti. Daha sonra **Basra Valisi Utbe b. Gazvân**'ın kız kardeşi ile ve **Hz. Osman**'ın baldızı **Büsre** ile evlendi.

**Ebû Hureyre**, **Akîk**'de vefat etti, cenâzesi **Medîne**'ye getirildi, namazını **Medîne** Valisi **Velîd b. Utbe** kıldırdı ve **Bakî** mezarlığına defnedildi. Ölüm tarihi, 59/679'dur. Hicrî 57 veya 58'de vefat ettiği de rivâyet edilir.

٦٦٤٢- (ت ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) [أنه] قال لأبي هريرة : كنتَ ألزَمنا لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، وأحفظَنا لحديثه. أخرجه الترمذي.

**6.642-** Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre'ye şöyle dedi:

"Sen, Hz. Peygamber'le en çok beraber olanımız ve O'nun hadîslerini en çok ezberleyenimizsin."[279]

٦٦٤٣- (ت ــ **مالك بن عامر** رحمه الله) قال : « جاء رجل إلى طلحةَ بنِ عُبيد الله ، فقال : يا أبا محمد ، أرأيتَ هذا اليمانيَّ - يعني أبا هريرة - أهو أعلمُ بحديثِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم منك؟ نَسْمَعُ منه ما لم نسمعْ منكم ، أو يقولُ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ما لم يَقُلْ ؟ قال : أمّا أن يكون سمع من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ما لم نسمعْ، فذاك أنه كان مسكينا لا شيء له، ضيفا لرسول الله صلى الله عليه وسلم يدُه مع يدِ رسولِ

[279] **Tirmizî**, Menâkıb, 47/3836.

الله، وكُنّا نحنُ أهلَ بيوتات وغنى، وكُنّا نأتي رسولَ الله صلى الله عليه وسلم طَرَفَي النهار، لا أشك إلا أنّه سمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم ما لم نسمعْ، ولا نجدُ أحدا فيه خير يقول على رسول الله صلى الله عليه وسلم ما لم يَقُلْ». أخرجه الترمذي.

**6.643-** Mâlik b. Âmir anlatıyor:

"Talha b. Ubeydullah'a bir adam geldi ve;

"- Ya Ebâ Muhammed! Şu Yemenli –Ebû Hureyre'yi kastediyor- Rasûlullah'ın (as.) hadîslerini senden daha mı iyi biliyor? Sizden işitmediğimiz sözleri ondan işitiyoruz. Yoksa o, Rasûlullah'ın (as.) söylemediği şeyleri mi söylüyor?" dedi.

Talha şu cevabı verdi:[280]

"- Hakikat şu ki o, Rasûlullah'dan (as.) bizim işitmediğimiz sözleri işitmiştir.[281] Çünkü kendisi fakirdi ve hiçbir malı yoktu. Dolayısıyla Rasûlullah'ın (as.) misafiri idi, eli Hz. Peygamber'in eliyle beraberdi. Bizler ise ev, bark ve servet sahibi idik; Rasûlullah'ın (as.) yanına ancak sabahları ve akşamları uğruyorduk. Bu itibarla Ebû Hureyre'nin, Rasûlullah'dan (as.) bizim duymadığımız hadîsleri duymuş olduğundan şüphe etmiyorum. Kendisinde bir hayır bulunan hiçbir kimsenin, Rasûlullah'ın (as.) söylemediği bir şeyi O'na atfettiğini bulamazsın."[282]

---

[280] **Câmiu'l-Usûl**'de, **"Talha şöyle dedi"** kaydı bulunmamakta ve sanki bundan sonra gelen cümleler de **Mâlik b. Âmir** tarafından söylenmiş gibi gözükmektedir. Muhtemelen burada **"kale"** kelimesi hataen düşmüş olmalıdır. Nitekim **Tirmizî**'de bu kelime yer almaktadır. Biz de tercümeyi, **Tirmizî**'deki ifâdeyi esas alarak yaptık.

[281] **Câmiu'l-Usûl**'de bulunmayan bu cümleyi, **Tirmizî**'deki aslını göz önünde bulundurarak kaydettik.

[282] **Tirmizî**, Menâkıb, 47/3837. **"Bulamazsın"** diye tercüme ettiğimiz kelime **Tirmizî**'de **"tecidu"** şeklinde zaptedilmiş, **Câmiu'l-Usûl**'de ise mütekellim cemi sigasıyla ve bir nokta farklılığı ile **"necidu"** şeklinde yer almıştır. Biz de tercümede, **Tirmizî**'deki şekli esas aldık.

٦٦٤٤- (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ممن أنتَ ؟ قلتُ : من دَوس ، قال : ما كنتُ أُرى أن في دَوس أحدا فيه خير». أخرجه الترمذي.

**6.644-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) bana;

**"- Kimlerdensin?"** diye sordu.

"- Devs kabilesindenim" dedim.

**"- Ben, Devs kabilesinde hayırlı bir adamın bulunacağını sanmıyordum"** dedi.[283]

٦٦٤٥- (ت ـ عبد الله بن رافع رضي الله عنه) قال : « قلت لأبي هريرة : لِمَ كُنيتَ بأبي هريرة ؟ قال : أما تَفْرَقُ مِنِّي ؟ قلت : بلى ، والله إني لأهابك ، قال : كنت أرعى غَنَم أهلي وكانت لي هُريرة صغيرة فكنت أضعُها بالليل في شجرة فإذا كان النهار وسَرَّحْتُ الغنم ذهبتُ بها معي فلَعِبتُ بها فكَنَوْني أبا هريرة». أخرجه الترمذي.

**6.645-** Abdullah b. Nâfi' anlatıyor:

Ebû Hureyre'ye;

"- Sana neden Ebû Hureyre diye künye verildi?" diye sordum. Bana;

"- Benden korkmuyor musun?" şeklinde karşılık verdi.

"- Evet! Vallahi senden korkuyorum" dedim.

Bunun üzerine Ebû Hureyre şunları söyledi:

"- Ben, âilemin koyunlarını güderdim. Benim bir de küçük kediciğim vardı. Geceleyin kediyi bir ağaca oturtur, gündüz olup koyunları otlatmaya götürürken onu da yanıma alır, kendisiyle oynardım. Bu yüzden bana Ebû Hureyre (Kediciğin babası) diye künye verildi."[284]

---

[283] **Tirmizî**, Menâkıb, 47/3838.

[284] **Tirmizî**, Menâkıb, 47/3840.

حاطب بن أبي بلتعة رضي الله عنه

## 38- HÂTIB B. EBÎ BELTEA

٦٦٤٦- (م ت) — جابر بن عبد الله رضي الله عنهما : أن عبدا لحاطب جاء إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم يشكو حاطبا إليه ، فقال: يا رسول الله لَيَدْخُلَنَّ حاطب النار ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « كذبتَ لا يدخلها ، فإنه قد شهد بدْرا والحُدَيْبِيَةَ ».

أخرجه مسلم والترمذي.

**6.646-** Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Hâtıb'ın kölesi Hz. Peygamber'e gelip kendisini şikâyet eder ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Hâtıb mutlaka cehenneme girecek!" der. Hz. Peygamber;

**"- Yalan söylüyorsun! O, cehenneme girmeyecek! Çünkü o, Bedir ve Hudeybiye seferlerine katıldı"** karşılığını verir.[285]

### İZAH

**"Hâtıb mutlaka cehenneme girecek!"** sözü, **Hâtıb**'ın, Hz. Peygamber'in **Mekke**'ye düzenlediği seferi önceden Kureyşlilere haber vermesinden dolayı söylenmiştir.

Hadîs, **Bedir** ve **Hudeybiye** seferlerine katılan insanların Allah katındaki değerini göstermektedir. Hadîsin burada verilmesinin asıl sebebi ise, **Hâtıb b. Ebî Beltea**'dan söz edilmesidir. Bu münasebetle **Hâtıb**'ın kısa bir tercüme-i hâlini zikretmek uygun olur.

### HÂTIB B. EBÎ BELTEA

Tam adı; **Ebû Muhammed, Hâtıb b. Ebî Beltea (Amr) b. Umeyr b. Seleme el-Lahmî**'dir.

Aslen Yemenlidir. Babası, **Zübeyr b. Avvâm**'ın halîfi, yani müttefiki idi. **Mekke**'de ilk müslümanlardan olan **Hâtıb, Medîne**'ye hicret etmiş ve orada **Ruhayle b. Hâlid**'le kardeş yapılmıştı. **Bedir** dahil bütün savaşlara katılmıştı. **Uhud** savaşında **Ayneyn** tepesine

---

[285] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 36/162; **Tirmizî**, Menâkıb, 59/3864.

yerleştirilen okçulardan biriydi. Bu savaşta Hz. Peygamber'i yaralayan **Utbe b. Ebî Vakkas'**ın başını kesip huzuruna getirmişti. **Benû Müstalik** gazâsında susuz kalan müslümanlar için su kuyusu kazmış, **Hudeybiye**'de yapılan **Bîatu'r-Rıdvân**'a katılmıştı.

Hicretin 6. yılında **Mısır** Sultanı **Mukavkıs**'a elçi olarak gönderilmiş, **Mukavkıs**'tan Hz. Peygamber'e çeşitli hediyelerle birlikte Hz. Peygamber'in oğlu **İbrahîm**'in annesi **Mâriye**'yi de getirmişti.

Hz. Peygamber'in **Mekke**'yi fethetmek için hazırlandığını gören **Hâtıb, Ebû Leheb**'in müşrik câriyesi **Sâre** ile bu durumu Kureyşlilere haber verir. Durumu vahiy yoluyla öğrenen Hz. Peygamber, hemen **Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm** ve **Mikdad b. Amr**'ı **Sâre**'nin peşinden gönderir; onu nerede yakalayacaklarını ve mektubu nerede gizlediğini de söyler. Hz. Peygamber, mektubu **Hâtıb**'a gösterince, **Hâtıb**; Muhâcirlerin **Mekke**'deki mal ve âilelerini koruyacak yakınları olduğunu, kendisinin ise yakınlarını himâye edecek kimsesi bulunmadığını ve akrabalarını korumak amacıyla bunu yaptığını söyler. Hz. Peygamber de onu mazur görür. Bu olayın aynı zamanda; *"Ey iman edenler, benim ve sizin düşmanınız olanları dost edinmeyin!"*[286] âyetinin nüzûlüne sebep olduğu da rivâyet edilir.

Daha sonra **Mekke** fethine ve **Huneyn** savaşına da katılan **Hâtıb, Hz. Ebû Bekir** döneminde de **Mısır Mukavkısı**'na elçi gönderildi. **Hâtıb** orada İslâm Devleti adına bir de anlaşma imzaladı.

**Medîne**'de 30/650'de vefat eden **Hâtıb**'ın cenazesini **Hz. Osman** kıldırdı.

**جُلَيبيب رضي الله عنه**

## 39- CÜLEYBÎB

٦٦٤٧- (م ــ أبو برزة **الأسلمي** رضي الله عنه) : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم «كان في مَغزى له، فأفاءَ الله عليه ، فقال لأصحابه : هل تَفْقدُون من **أحد** ؟ قالوا : نعـــم ،

---

[286] Mümtehine, 1.

فلانا وفلانا وفلانا، ثم قال : هل تفقدون من أحد ؟ قالوا : نعم ، فلانا وفلانا [وفلانا] ، ثم قال : هل تفقدون من أحد ؟ قالوا :لا ، قال : لكنّي أفقدُ جُلَيْبيبا ، فاطلُبوه ، فطُلب ، فوُجد في القتلى، فوجدوه إلى جنب سَبْعة قد قتلهم ثم قتلوه ، فأتى النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فوقف عليه ، ثم قال : قتلَ سبعة ثم قتلوه، هذا منّي ، وأنا منه [هذا مني ، وأنا منه] قال : فوضعه على ساعدَيه ، ليس له سرير إلا ساعدَا النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال: فحُفر له ووُضع في قبره ولم يذكر غسْلا». أخرجه مسلم.

قال الحميديُّ : وهو طرف من حديث طويل قد أخرجه البرقاني ، وأوّل حديثه «أن جُلَيْبيبا كان امرءا من الأنصار ، وكان يدخل إلى النساء ، ويتحدَّث إليهن ، قال أبو برزة : فقلت لامرأتي : لا يدخلْ عليكن جليبيب ، وكان أصحابُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم إذا كان لأحدهم أيّم لم يُزوِّجْها حتى يَعْلَم الرّسول الله صلى الله عليه وسلم فيها حاجة ، أما لا ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم لرجل من الأنصار : يا فلان ، زوِّجْني ابنتَك ، قال : نعم ونُعْمة عين ، قال : إني لست لنفسي أريدها ، قال: فلمَن ؟ قال: لجليبيب ، قال : يا رسول الله ، حتى أستأمرَ أمَّها ، فأتاها ، فقال: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يخطب ابنتك ، قالت : نعم ، ونُعْمَةُ عين ، تُزوِّجُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، قال : إنه ليس لنفسه يريدها ، قالت : فلمن يريدها ؟ قال : لجليبيب ، قالت : حَلْقَى ، لجليبيب الابنةُ ؟ لا ، لعَمْرُ الله ، لا أزوِّجُ جُلَيْبيبا ، فلما قام أبوها ليأتي النبيَّ صلى الله عليه وسلم قالت الفتاةُ من خدْرِها لأبويها : مَن خطبني إليكما ؟ قالا : رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، قالت : أفتردُّون على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أمْرَه ؟ ادْفَعُوني إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فإنه لن يُضَيِّعَني، فذهب أبوها إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فسأله ؟ فقال : شأنَك بها ، فزوَّجها جُلَيبيبا.

قال حماد : قال إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة لثابت : هل تدري ما دعا لهما به ؟ قال : اللهم صُبَّ الخيرَ عليهما صبّا ، ولا تجعل عيشهما كدّا.

قال ثابت: فزوّجها إياه ، فبينما رسول الله صلى الله عليه وسلم في مغزى له ، فأفاء الله عليهم، فقال: هل تفقدون من أحد ؟... فذكر نحو مسلم ». وقال في آخره : قال ثابت : « فما كان في الأنصار أيّم أنفق منها ».

**6.647-** Ebû Berze el-Eslemî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), gazâlarından birinde bulunuyordu. Allah kendisine pek çok ganimet vermişti. Ashâbına;

**"- Kimseyi kaybettiniz mi?"** diye sordu.

"- Evet! Falan, falan ve falanı kaybettik" dediler.

Hz. Peygamber yine;

**"- Kimseyi kaybettiniz mi?"** diye sordu. Yine;

"- Evet! Falan, falan ve falanı kaybettik" dediler. Tekrar;

**"- Kimseyi kaybettiniz mi?"** diye sordu. Bu sefer;

"- Hayır! "dediler.

O zaman Hz. Peygamber;

**"- Ama ben Cüleybîb'i kayıp görüyorum, onu bir araştırsanız!"** der.

Bunun üzerine Cüleybîb aranır, şehidler arasında bulunur. Onu, öldürdüğü yedi kişinin arasında bulurlar; (önce kendisi yedi düşmanı öldürmüş), sonra da düşman onu öldürmüş!

Sonra Hz. Peygamber gelip Cüleybîb'in baş ucunda durur ve şöyle söyler:

**"- Cüleybîb yedi kişiyi öldürdü. Sonra da onu öldürdüler. Bu bendendir, ben de ondanım! Bu bendendir, ben de ondanım!"**

Sonra Hz. Peygamber onu iki kolunun üzerine koydu. Onun, Rasûlullah'ın (as.) kollarından başka tabutu da yoktu. Sonra onun için bir mezar kazıldı ve kabrine konuldu.

Hadîsin râvisi Ebû Berze, cenâzenin yıkanmasından söz etmedi."[287]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Müslim** tahric etti. **Humeydî** şöyle dedi:

---

[287] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 27/131.

"Bu, Berkanî'nin tahric etmiş olduğu uzun bir rivâyetin bir parçasıdır. Bu rivâyetin baş tarafı şöyledir:

"Cüleybîb, Ensârdan biriydi. Kadınların yanına girip çıkar, onlarla konuşurdu. Ebû Berze dedi ki: Bir gün karıma;

"- Cüleybîb'i yanınıza sokmayın!" dedim. Çünkü Hz. Peygamber'in ashâbından birinin bir kızı olsa, Rasûlullah'ın (as.) ona ihtiyacı olup olmadığını öğrenmeden âilesi kendisini evlendirmezdi. Bir gün Hz. Peygamber, Ensârdan bir adama;

**"- Ey falan, kızını bana ver!"** demişti. Adam;

"- Olur! (Kızımın) gözü aydın olsun!" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

**"- Kızını kendim için istememiştim"** dedi. Adam;

"- Kimin için istemiştiniz?" diye sorunca;

**"- Cüleybîb için"** dedi. O zaman adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, annesinin de fikrini alayım" der. Adam, karısına gider ve aralarında şöyle bir konuşma geçeri:

"- Rasûlullah (as.) kızını istiyor."

"- Güzel! Kızımın gözü aydın! Onu Allah'ın Rasûlü ile evlendiririz."

"- Ama Allah'ın Rasûlü onu kendisi için istemiyor."

"- Kimin için istiyor?"

"- Cüleybîb için."

"- Allah canını alsın! Cüleybîb için bu kız mı? Hayır, vallahi olmaz! Kızımı Cüleybîb'e veremem!"

Kızın babası Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmek üzere ayağa kalkınca, kız, odasından anne-babasına;

"- Beni sizden kim istedi?" diye seslenir. Onlar da;

"- Rasûlullah (as.) istedi" derler. O zaman kız;

"- Rasûlullah'ın (as.) emrini mi reddedeceksiniz? Beni Allah'ın Rasûlüne verin! Şüphesiz Allah'ın Rasûlü, beni zarara uğratmaz!" der.

Bunun üzerine babası onu Hz. Peygamber'e götürür. Hz. Peygamber, babasına neticeyi sorar. Babası da;

"- Siz bilirsiniz!" der. Neticede Hz. Peygamber, onu Cüleybîb'e verir."

Hammâd der ki:

"İshak b. Abdullah b. Ebî Talha[288], Sâbit'e şöyle der:

"- Hz. Peygamber'in o ikisine nasıl duâ ettiğini biliyor musun?"

***"Allah'ım! O ikisinin üzerine hayrı yağmur gibi yağdır! Hayatlarında onlara sıkıntı gösterme!"*** diye duâ etti, dedi.

Sâbit şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, kızı Cüleybîb'e verdi. Rasûlullah (as.), gazâlarından birinde bulunduğu sırada, Allah müslümanlara fey' olarak pek çok ganimet vermişti. O sırada Hz. Peygamber;

**"- Kaybettiğiniz biri var mı?"** diye sordu... Sonra hadîsi **Müslim** gibi sevk eder. Sonunda da **Sâbit**'in şu sözünü kaydeder:

"Ensâr arasında ondan daha çok infâk eden bir kadın yoktu."

## İZAH

Bu hadîs, **Cüleybîb**'in fazileti ve Hz. Peygamber nezdindeki değerini ifâde etmektedir. **Cüleybîb** hakkında buradaki malumatın dışında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Kaynaklar da **Cüleybîb** hakkında bundan başka bir bilgi vermemektedirler.

***حارثة بن سراقة رضي الله عنه***

## 40- HÂRİSE B. SÜRÂKA

**٦٦٤٨-** (خ ت ــ أنس بن **مالك** رضي الله عنه) : أن أمَّ الرُّبَيِّع بنت البراء - **وهي** أمُّ حارثةَ بنِ سُراقة - **أتت النبي** صلى الله عليه وسلم ، فقالت : « يا نبيَّ **الله ألا تحدِّثني عن حارثة** - وكان **قُتل** يوم بدر ، أصابه سهمٌ غَرْب - **فإن كان** في الجنة صَبَرْتُ ، **وإن** كان غير **ذلك** اجتهدتُ عليه في البكاء ؟ قال : **يا أمَّ** حارثة ، **إنها جنان في الجنة** ، وإن ابنك **أصاب الفِرْدَوْسَ الأعلى** ».

---

[288] **İshak b. Abdullah b. Ebî Talha el-Ensârî en-Neccârî el-Medenî**: ö. 134/750. Medîneli tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'i dinlemişti. Kendisinden İmâm Mâlik ve Yahya b. Ebî Kesîr rivâyet etti. Sika ve huccet kabul edilirdi. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

**وفي** رواية : قال أنس : « أُصيبَ حارثةُ يوم بدر **وهو** غلام ، فجاءت أُمُّه إلى النبيِّ صلى **الله عليه** وسلم ، فقالت : يا رسولَ الله ، قد عرفت منزلة حارثة مني ، **فإنْ** يَكُ في الجنة أصْبِرْ **وأحْتَسِبْ** ، وإن تَكُ الأخرى ترى ما أصنع ، فقال : **ويحك** – أو هَبِلْتِ – **أوَ جَنَّةٌ** واحدة **هي**؟ إنها جنان كثيرة ، وإنه في جنة الفردوس **[الأعلى]** . أخرجه البخاري ، وأخرج الترمذي نحوه.

وزاد رزين : وإنه في **الفردوس الأعلى** ، وسَقْفُه عرشُ الرحمن ، ومنه **تفجَّر** أنهار الجنة ، **وإنَّ غَدْوة** في سبيل **الله** أو رَوْحَة **خير** من الدنيا وما **فيها** ، **ولَقَابُ قَوْسِ** أحدكم – أو **موضعُ قَدِّه** – من **الأرض** في الجنة خير من الدنيا وما **فيها** ، ولو أن امرأة من نساء أهل الجنة اطَّلعت إلى الأرض **لأضاءت** الدنيا **وما** فيها ، ولَنَصِيفُها – **يعني** خِمارَها – خير من **الدنيا** وما **فيها** ».

**6.648-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Hârise b. Sürâka'nın annesi Ümmü'r-Rabî' bint el-Berâ', Hz. Peygamber'e gitti ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın elçisi! Bana Hârise'nin durumundan –Hârise, Bedir'de nereden geldiği belli olmayan bir okla öldürülmüştü- söz eder misin? Eğer cennette ise sabrederim; yok eğer başka bir halde ise, bari onun için ağlamaya çalışayım."

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

**"- Ey Hârise'nin anası! Muhakkak ki cennetin içinde pek çok cennetler vardır. Hiç şüphe yok ki senin oğlun, Firdevs-i A'lâ cennetine ulaşmıştır."**[289]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette Enes şöyle dedi:

"Hârise, Bedir savaşında öldürülmüştü. O sırada kendisi henüz genç bir çocuktu. Annesi Hz. Peygamber'e gitti ve dedi ki:

[289] **Buharî**, Cihâd, 14; Meğâzî, 9; Rikak, 51; **Tirmizî**, Tefsir, 24/3174; Fedâilu'l-Cihâd, 17/1651.

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Hârise'nin benim gözümdeki değerini şüphesiz bilirsin. Eğer o cennete giderse, sabrederim ve Allah'ın rızâsını dilerim. Yok eğer başka bir âkıbete uğrarsa, ne yapmamı tavsiye edersiniz?"

Hz. Peygamber şöyle karşılık verdi:

**"- Vah sana!** –veya yazık sana!- **Sadece bir tane mi cennet var? Orada pek çok cennetler vardır. Hârise de Firdevs-i A'lâ cennetindedir."**

Bunları **Buharî** tahric etti.

**Tirmizî** de buna benzer bir rivâyeti tahric etti.

**Rezîn** ise şu ziyâdeyi yaptı:

**"Hârise, Firdevs-i A'lâ'dadır. Onun tavanı, Rahman'ın Arş'ıdır. Cennetin nehirleri oradan kaynar. Sabah veya akşam Allah yolunda bir adım atmak, dünyadan ve içindekilerden çok daha hayırlı bir ameldir. Cennette sizden birinin yayının** –veya kamçısının- **işgal ettiği yer kadar bir yer, bütün dünyadan ve içindekilerinden daha hayırlıdır. Cennet ehlinden bir kadın dünyaya bakacak olsa, bütün dünyayı ve içinde olan her şeyi aydınlatırdı ve onun başörtüsü** –yani *himârı*- **de dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır."**[290]

## İZAH

**Buharî**'de **Hârise b. Sürâka**'nın annesinin adı, **Ümmü'r-Rabî' bint el-Berâ'** şeklinde geçmektedir. Kaynaklar bunun hatalı olduğuna işaret etmektedirler. Çünkü **Hârise**'nin annesinin adı, **Rabî' bint en-Nadr**'dır. Nitekim **Tirmizî**'de bu şekildedir. **Rabî' bint en-Nadr, Enes b. Mâlik**'in de halasıdır.

**Hârise b. Sürâka**'nın ölümüne sebep olan oku atan da, **Hibbân b. el-Arika**'dır.

**"...Cennette bir yay veya kamçı kadar yer..."** şeklindeki ifade, cennetin önemini ve kıymetini anlatmak manasına hamledilmelidir.

---

290 Bu ziyâde **Buharî**, Cihâd, 5; Rikak, 51; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 17/1651 ve **Müsned**, III, 141, 264'de de yer almaktadır.

Cennette bir karış kadar yerin bile, dünyadan daha hayırlı olduğu anlatılmaktadır.

**"...Onun için ağlamaya çalışayım..."** cümlesi, ölüye feryadın yasak kılınmadığı sırada söylenmiştir. Rivâyetten de anlaşılacağı üzere bu söz, **Bedir** savaşından hemen sonra söylenmiş, ölüye feryad etmek ise daha sonra yasaklanmıştır.

### HÂRİSE B. SÜRÂKA

Tam adı; **Hârise b. Sürâka b. el-Hâris el-Hazrecî el-Ensârî**'dir. Medîneli **Ensâr**'dandır; **Hazrec** kabilesinin **Benû Neccâr** kolundandır. Annesi **Ümmü Hârise, Enes b. Mâlik**'in halası ve **Enes b. Nadr**'ın kızkardeşidir. Hicretten hemen sonra annesiyle birlikte müslüman oldu.

Hz. Peygamber tarafından **Sâib b. Osman** ile kardeş yapılan **Hârise**, yaşı küçük olduğu için **Bedir** savaşına asker olarak katılamadı. Ancak savaş alanının gerisinde su içerken atılan bir okla şehid olmuştur. Bu savaşta **Ensâr**'ın ilk şehidi oldu. Yukarıdaki hadîste de görüldüğü üzere Hz. Peygamber **Hârise**'nin annesine, oğlunun **Firdevs-i A'lâ** cennetinde olduğu müjdesini vermişti.

قيس بن سعد بن عبادة رضي الله عنه

## 41- KAYS B. SA'D B. UBÂDE

**٦٦٤٩-** (خ ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «كان قيس بنُ سعد ابن عبادة بين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم بمنزلة صاحب الشُّرَط من الأمير». قال الأنصاري: يعني مما يلي أموره. أخرجه البخاري والترمذي.

**6.649-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) önünde Kays b. Sa'd b. Ubâde, Emîr'in yanındaki emniyet âmiri gibi idi."

el-Ensârî dedi ki: "Yani Hz. Peygamber'e karşı gördüğü işler bakımından..."[291]

## İZAH

Bu rivâyet, **Kays b. Sa'd b. Ubâde**'nin Hz. Peygamber'in yanındaki konumunu ifade etmektedir. Bu münasebetle **Kays**'ın kısa bir tercüme-i hâlini vermek uygun olur.

## KAYS B. SA'D B. UBÂDE

Tam adı; **Ebû Abdullah, Kays b. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî es-Sâidî el-Medenî**'dir. **Ensâr**'dandır. **Hazrec** kabilesinin reisidir. Babası da büyük sahabîlerdendi ve **Hazrec**'in reisi idi.

Alim, fâzıl sahabîlerden olan **Kays**, bazı savaşlarda Hz. Peygamber'in bayraktarlığını yapmıştı. Rasûlullah (as.) onu zekât memuru olarak da görevlendirmişti. Son derece cömert biriydi, hatta cömertliği darb-ı mesel haline gelmişti. Seyahat sırasında bile insanlardan borç alır ve arkadaşlarına ikramda bulunurdu.

Son derece zeki biri olan **Kays**'ın, **"Eğer İslâm gelmeseydi, insanlara öyle düzenbazlıklar yapardım ki, Araplar benimle başa çıkamazlardı"** dediği rivâyet edilir. Arab'ın dâhileri diye kabul edilen beş kişiden biriydi. Bunlar da **Muâviye, Amr b. Âs, Muğîre, Abdullah b. Büdeyl** ve **Kays** idi. **Hz. Ali** ile **Muâviye** arasında meydana gelen ihtilafta, bunlardan **Kays** ve **Abdullah b. Büdeyl, Hz. Ali**'nin yanında yer almışlar, **Amr** da **Muâviye** tarafında yer almış, **Muğîre** ise tarafsız kalmıştı.

Hz. Peygamber'den sonra **Mısır** fethine katılmış ve bir müddet **Hz. Ali**'nin **Mısır** Valiliğini yapmıştı. **Hz. Ali,** kendisine verilen yanlış bilgi neticesinde onu valilikten azletmişti. O da **Medîne**'ye döndü ve orada 60/680 yılında vefat etti.

---

[291] **Buharî**, Ahkâm, 12; **Tirmizî**, Menâkıb, 52/3850.

**MUHAMMED B. ABDULLAH el-ENSÂRÎ**

Rivâyette adı geçen **el-Ensârî**'den maksat, hadîsin râvilerinden biri olan **Ebû Abdullah, Muhammed b. Abdullah b. el-Müsennâ b. Abdullah b. Enes b. Mâlik el-Ensârî el-Hazrecî el-Basrî**'dir. Basralıdır, **Enes b. Mâlik**'in torunudur. Döneminin önde gelen âlimlerindendi. **Basra** kadısı idi, meşhur bir muhaddisti. Ancak fıkıhçılığı daha güçlü idi. Fıkhı **Züfer** ve **Ebû Yusuf**'tan almıştı. Hayatının sonlarına doğru hafızası bozulmuş, kitaplarını da kaybetmişti. 118-215/736-830 yılları arasında yaşadı. **Basra**'da vefat etti.

٦٦٥٠- (أبو مالك **[الأشعري]**) قال : « كان صاحبَ لِوَاءِ رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد مُصْعَبٍ : قيسُ بنُ سَعْد ». أخرجه...

**6.650-** Ebû Mâlik el-Eş'arî şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.), Mus'ab'dan sonraki sancaktarı, Kays b. Sa'd idi."[292]

خالد بن الوليد رضي الله عنه

## 42- HÂLİD B. EL-VELÎD

٦٦٥١- (ت - أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « نزلنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم منزلا ، فجعل الناس يمرُّون ، فيقول رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : مَن هذا يا أبا هريرة ؟ فأقول : فلان ، فيقول : نِعْمَ عبدُ الله هذا ، ويقول : مَن هذا ؟ فأقول : فلان ، فيقول: بئس عبد الله هذا، حتى مرَّ خالد بن الوليد ، فقال: من هذا؟ فقلت: خالد بن الوليد فقال: نعم عبدُ الله خالدُ بن الوليد ، سيف من سيوف الله». أخرجه الترمذي ، وقال : هو مرسل.

---

[292] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Buharî**, Cihâd, 121'de kaydedilmektedir.

**6.651-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte bir yerde konaklamıştık. İnsanlar oradan gelip geçiyordu. Hz. Peygamber;

**"- Bu kimdir, ya Ebû Hureyre?"** diye soruyor, ben de;

"- Falancıdır" diyordum. Hz. Peygamber de;

**"- Bu, Allah'ın ne iyi kuludur!"** diye karşılık veriyordu.

Sonra yine;

**"- Bu kimdir?"** diye soruyor, ben de;

"- Falancıdır" diyordum. O da;

**"- Allah'ın ne kötü kuludur bu!"** diyordu.

Nihayet oradan Halid b. Velid geçti. Hz. Peygamber yine;

**"- Bu kimdir?"** diye sordu.

"- Halid b. Velid" dedim.

**"- Halid b. Velid Allah'ın ne iyi kuludur! O, Allah'ın kılıçlarından biridir"** buyurdu.[293]

## İZAH

Bu rivâyeti tahric eden **Tirmizî**, hadîsin mürsel olduğunu, ancak **Hz. Ebû Bekir**'den de aynı meâlde bir rivâyetin bulunduğunu kaydetmektedir. Ayrıca hadîsin râvilerinden **Zeyd b. Eslem**'in, **Ebû Hureyre**'den hadîs dinlediğinin bilinmediğini, bu itibarla rivâyetin garib olduğunu da ifade etmektedir.

Hadîs zayıf olmakla birlikte, aynı manadaki şevâhidle kuvvet kazanmaktadır. İrtidat savaşları sırasında **Hz. Ebû Bekir** de aynı sözü nakletmiş[294], kezâ **Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh**'tan da aynı söz rivâyet edilmiştir.[295]

## HALİD B. VELİD

Tam adı; **Ebû Süleyman, Halid b. el-Velid b. el-Muğîre el-Mahzûmî el-Kureşî**'dir.

---

[293] **Tirmizî**, Menâkıb, 50/3846.

[294] **Müsned**, I, 8.

[295] Bkz., **Müsned**, IV, 90; **Mecmau'z-Zevâid**, IX, 348.

**Kureyş**'in **Benû Mahzûm** koluna mensuptur. Hz. Peygamber kendisine "**Seyfullah**", yani "**Allah'ın kılıcı**" adını vermişti. "**Fârisü'l-İslâm**", yani "**İslâm'ın süvarisi**" ünvanıyla tanınır. **Mekke**'de dünyaya gelen **Hâlid**, yedince göbekte Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir. Babası **Velid, Kureyş**'ın eşrafındandı. Annesi **Lübâbe es-Suğrâ** ile **Abbas**'ın karısı **Lübâbe el-Kübrâ** ve Hz. Peygamber'in zevcesi **Meymûne**, baba bir kız kardeş idiler. Mensubu olduğu **Benû Mahzûm** kabilesi, **Kureyş**'in süvari birliğinin idaresi ile görevliydi. **Halid** işte bu ortamda yetişti.

**Kureyş** ileri gelenleri gibi **Hâlid** de başlangıçta Hz. Peygamber'e ve müslümanlara karşı başlatılan muhalefetin merkezinde bulunuyordu. **Uhud**'da müşrik ordusunun süvari birliği komutanlığını yapmış ve İslâm ordusuna arkadan saldırarak savaşın kaderini değiştirmişti. **Hendek** savaşında da müşrik ordusunun süvari birliği komutanı idi. Daha önce müslüman olan kardeşi **Velid, Umretu'l-kazâ** için Hz. Peygamber'le birlikte **Mekke**'ye geldiğinde, **Halid**'e bir mektup gönderir. Mektupta, Hz. Peygamber'in kendisini sorduğunu ve;

**"- Halid gibi birinin İslâm'ı tanımaması ne tuhaf! Keşke o, kahramanlığını müslümanlarla birlikte gösterseydi! Biz de onu başkalarına tercih ederdik"** dediğini yazdı. **Hâlid** mektubu okuyunca müslüman olmaya karar verir, **Amr b. Âs** ve **Osman b. Talha** ile birlikte hicrî 8'de **Medîne**'ye gider. Hz. Peygamber onu;

**"- Senin hayra ulaştıracak bir aklının olduğunu biliyordum"** diyerek karşılar ve; *"Allah'ım; daha önce yaptıklarından dolayı Hâlid'i bağışla!"* diye duâ eder.

Okur yazar olan ve Hz. Peygamber'in kâtipliğini de yapan **Hâlid**, müslüman olduğu yılda **Mûte** savaşına katılır ve orada İslâm ordusunu Bizans ordusu tarafından imha edilmekten kurtarır. Bu savaştan döndüklerinde Hz. Peygamber ona "**Seyfullah**", yani "**Allah'ın kılıcı**" ünvanını verir.

Daha sonra **Mekke**'nin fethine katılmış, **Nahle** vâdisindeki **Uzza** adlı putu kırmakla görevlendirilmiş, sonra da **Benû Cezîme** kabilesi üzerine gönderilmişti. Her görevi başarı ile tamamlayan **Hâlid**, son olarak **Tebük** gazâsına ve daha sonra da Veda haccına katılmıştı. **Hz.**

**Ebû Bekir** döneminde de irtidat hareketlerini bastırmış, sonra Başkomutan olarak fütûhat hareketine girişmiş, **Sâsâniler**'i mağlup ederek **Irak**'ı fethetmiş, arkasından **Bizanslıları Ecnâdeyn** savaşında yenerek **Suriye**'yi ele geçirmişti. Sonra **Hz. Ömer** kendisini azlederek yerine **Ebû Ubeyde**'yi Başkomutan yaptı. **Ebû Ubeyde**'nin emrinde de önemli hizmetler gören **Hâlid**, onun ölümünden sonra kimsenin emrine girmemiş, **Humus**'a yerleşerek 21/642'de orada vefat etmiştir.

Dünya tarihinin en büyük askerî dehâlardan ve kahramanlarından biri olan **Hâlid,** Hz. Peygamber'den 18 hadîs rivâyet etmiştir.

عمرو بن العاص رضي الله عنه

## 43- AMR B. EL-ÂS

**٦٦٥٢-** (ت ـ **عقبة** بن عامر رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : **«أسْلَمَ النَّاسُ، وآمَنَ عمرو بن العاص»**. أخرجه الترمذي ، وقال : ليس إسناده بالقوي.

**6.652-** Ukbe b. Âmir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"İnsanlar İslâm'a girdi, Amr b. el-Âs ise iman etti."**[296]

### İZAH

Bu hadîsin râvilerinden **İbn Lehîa** hakkında laf edilmiş, ekseriyet onu zayıf bulmuştur. **Tirmizî** de bu rivâyeti sadece bu vecihle bildiğini söylemektedir. Ancak bu rivâyetin de şâhidleri vardır[297] ve bu şevâhidle hasen mertebesine yükselmektedir.

Hadîste geçen *"esleme"* fiili, İslâm'a girdi anlamına geldiği gibi, teslim oldu anlamına da gelir. Burada daha çok gönüllü bir İslâm'a girişten ziyâde, güç ve kuvvete boyun eğerek İslâm'a teslim olmak anlamı söz konusudur. Çünkü **Mekke** müşrikleri, özellikle

[296] **Tirmizî**, Menâkıb, 49/3844.

[297] Bkz., **Müsned**, IV, 155.

**Mekke**'nin fethedildiğini ve İslâm'ın galip bir güç olduğunu gördüklerinde İslâm'a girmişlerdi. Halbuki **Amr b. Âs, Mekke** fethedilmeden iki yıl önce, kendi irâdesiyle iman etmiş ve **Mekke'**den de hicret etmişti. Onun imanında herhangi bir teşvik ve davet söz konusu değildir, tamamen iradî bir olaydır. Şüphesiz ki, bu iki müslümanlık arasında fark vardır.

**AMR B. el-ÂS**

Tam adı; **Ebû Abdullah, Amr b. el-Âs b. Vâil es-Sehmî'**dir. **Kureyş**'in **Sehm** koluna mensuptur. Son derece zeki, akıllı ve müdebbir biriydi. **Kureyş**'in dâhisi diye anılırdı. **Mekke**'nin siyasi ve ekonomik hayatında önemli bir yeri vardı.

**Habeşistan**'a giden müslümanlara sığınma hakkı vermemesi için şahsi dostu olan **Necaşi'**ye gitmiş, ama netice alamamıştı. **Ebû Süfyan**'ın ticaret kervanında bulunduğu için **Bedir** savaşma katılmadı. **Uhud** ve **Hendek** savaşlarında, **Kureyş** ordusunun süvari birliği komutanı olarak katıldı.

Hicretin 8. yılı başlarında **Halid b. Velid** ve **Osman b. Talha** ile birlikte **Medîne'**ye gelip müslüman oldu. Hz. Peygamber onların müslüman olmalarından fevkalade memnun kaldı.

Askerî ve siyasî açıdan büyük bir kabiliyete sahip olan **Amr**, Hz. Peygamber tarafından **Zâtüsselâsil** gazasında, içlerinde **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer** ve **Ebû Ubeyde** gibi büyük sahabilerin bulunduğu orduya komutan olarak atanır. Daha sonra İslâmiyet'i tebliğ etmek ve vergi toplamak üzere **Uman**'a gönderilir.

**Hz. Ebû Bekir'**in bîat merasimine katılan **Amr**, burada Halife'yi övücü bir konuşma da yapar. **Hz. Ebû Bekir** onu Güneydoğu **Filistin**'in fethine memur eder. **Ecnâdeyn** ve **Yermük** savaşlarına katılır. **Hz. Ömer** döneminde **Filistin** ve **Kudüs**'ü, arkasından da **Mısır**'ı fetheder. "**Mısır fâtihi**" ünvanıyla **Hz. Ömer** tarafından oraya vali yapılır. **Hz. Ömer**'in; **"Amr dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır"** dediği rivâyet edilir.

**Mısır'**da idarî ve ekonomik düzenlemeler yapan **Amr**, bölgenin imarında da önemli hizmetleri vardır. **Fustat** şehrini kurmuş, kendi

adıyla anılan câmiyi yaptırmış, **Nil** nehri ile **Kızıldeniz** arasında **"Halîcu emîri'l-mü'minîn"** adı verilen bir su kanalı açmıştı.

**Hz. Ömer** şehid edilince, **Mısır**'ın malî işlerini yürütmek üzere tayin edilen **Hz. Osman**'ın süt kardeşi **Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh** ile anlaşamaz ve hicrî 27'de valilikten azledilir. **Hz. Osman**'dan sonra **Hz. Ali**'nin halife seçilmesine karşı çıkmış, **Cemel** vakasından sonra ise tamamen **Muâviye**'nin saflarına katılmıştır. **Sıffîn** savaşına **Şam** süvari birliklerinin komutanı olarak katıldı. Mağlup olacağını anlayınca, Kur'ân sayfalarını mızrakların ucuna taktırarak tarafları Kur'ân'ın hükmünü kabule çağırdı. Tahkîm olayında **Muâviye**'nin vekili olarak görev aldı. Sonra **Mısır**'a giderek **Hz. Ali**'nin **Mısır Valisi Muhammed b. Ebî Bekr**'i mağlup eder ve **Muâviye**'nin **Mısır Valisi** sıfatıyla idareyi tekrar ele geçirir ve ölünceye kadar bu görevini sürdürür.

Arapların meşhur dört dâhisinden biri olan **Amr**, son derece zeki, kurnaz, cesur, iyi bir hatip ve şair, mükemmel bir idareci idi. **Hz. Ömer,** birine söz anlatamaymca; **"Seni ve Amr b. Âs'ı yaratan Allah'ı tenzih ederim"** dermiş.

Bir Ramazan bayramı gecesi vefat eden **Amr**, geride çok büyük bir servet bırakmıştı. Vefatı sırasında malına bakarak;

**"- Keşke sen bir deve tezeği olaydın, ya da ben Selâsil gazâsında öleydim! Öyle işlere girdim ki, onlar hakkında Allah'ın huzurunda delilimin ne olacağını bilmiyorum. Muâviye'nin dünyasını düzelttim, ama kendi âhiretimi batırdım..."** demiş, sonra da oğluna bir zincir getirmesini, onunla elini boynuna bağlamasını istemişti. Bağlandıktan sonra da başını göğe doğru kaldırarak;

*"Allah'ım! Sen bana emir buyurdun, ama ben isyan ettim; bana yasak koydun, kulak asmadım! Gücüm yok ki, başarı elde edeyim! Suçsuz değilim ki, mazeret beyan edeyim! Ben ancak senden başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de senin Rasûlün olduğuna şehâdet ediyorum!"* diye niyaz etmiş, arkasından da canını teslim etmişti.

Oğlu **Abdullah,** kendisine, ölüm sırasında neler çektiğini sormuş, o da;

**"- Yavrucuğum! Sanki iğne deliğinden nefes alıyorum. Sanki bir diken dalı ayağımdan başıma doğru çekiliyor"** demişti.

Onun; **"Ben, ne beni cehenneme götürecek şirkin içindeyim, ne de cennete götürecek İslâm'ın içinde! İslâmiyet hakkında her ne kadar kusur etsem de, ben yine *'Lâ ilâhe illallah'* zırhına sarılmaktayım!"** dediği de rivâyet edilir.

Öldüğünde oğluna; Rasûlullah'ın (as.) kendisine verdiği ve ölene kadar hürmetle sakladığı gömleğini kefeninin altına koymasını, ayrıca Hz. Peygamber'den toplayıp sakladığı saç ve tırnak kırıntılarını da gözlerine ve burnuna koymasını vasiyet etmiş ve; **"Eğer bana bir şey fayda verecekse, bunlar fayda verir"** demişti.

Kendisinden 40 hadîs rivâyet edilen **Amr b. Âs**, 43/664 yılında vefat etti.

**٦٦٥٣- (ت ـ طلحة بن عبيد الله** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**عمرو بن العاص من صالحي قريش**». أخرجه الترمذي وقال: إسناده ليس بمتصل، ابن أبي مليكة لم يدرك طلحة.

**6.653-** Talha b. Ubeydullah'dan rivâyet edilmiştir:
Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:
**"Amr b. el-Âs, Kureyş'in sâlihlerindendir."**[298]

## İZAH

Bu rivâyeti tahric eden **Tirmizî**, isnâdının muttasıl değil munkatı olduğunu, çünkü hadîsin râvilerinden **İbn Ebî Müleyke**'nin **Talha**'yı dinlemediğini de kaydetmektedir.

Bununla birlikte **Amr b. el-Âs**'ın, hem câhiliye döneminde, hem de İslâm'da Kureyş'in önde gelenlerinden biri olduğu, hatta Arab'ın dâhîlerinden sayıldığı da tarihî bir gerçektir.

---

[298] **Tirmizî**, Menâkıb, 49/3844.

٦٦٥٤- (م ــ عبد الرحمن بن شماسة المهري رحمه الله) قال : « حضرنا عمرو بن العاص [وهو] في سياق الموت ، فبكى طويلا ، وحول وجهه إلى الجدار ، فجعل ابنه يقول: ما يبكيك يا أبتاه ؟ أمَا بشَّرك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بكذا وكذا ؟ فأقبل بوجهه ، فقال : إن أفضلَ ما نُعدُّ : شهادةُ أن لا إله إلا الله ، وأنَّ محمدا رسولُ الله، إني كنتُ على أطباق ثلاث: لقد رأيتُني وما أحد أشدَّ بُغْضا لرسول الله صلى الله عليه وسلم مني ، ولا أحبَّ إليَّ أن أكونَ قد استمكنتُ منه فقتلته ، فلو متُّ على تلك الحال لكنتُ من أهل النار ، فلما جعل الله الإسلام في قلبي ، أتيتُ النبيَّ ، فقلتُ : ابْسُطْ يمينك فلأبايعْك، فبسط يمينه ، قال : فقبضتُ يدي ، فقال : مالك يا عمرو ؟ [قال] : قلتُ : أردتُ أن أشترطَ ، فقال : تشترطُ ماذا ؟ قلتُ : أن يُغفر لي ، قال : أما علمتَ أن الإسلامَ يهدم ما كان قبله ، وأن الهجرةَ تهدم ما كان قبلها ، وأن الحج يهدم ما كان قبله ؟ وما كان أحد أحبَّ إليَّ من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولا أجَلَّ في عيني منه ، وما كنت أُطيقُ أن أملأ عينيَّ منه إجلالا [له] ، ولو قيل لي : صِفْهُ لما استطعتُ أن أصفَه، لأني لم أكن أملأ عيني منه ، ولو متُّ على تلك الحال لرجوتُ أن أكون من أهل الجنة، ثم ولينا أشياء ، ما أدري ما حالي فيها ؟ فإذا أنا متُّ فلا تَصْحَبني نائحة ولا نار ، فإذا دفنتموني فسُنّوا عليَّ التراب سَنّا ، ثم أقيموا حول قبري قدرَ ما تُنحر جزور ويُقسم لحمها ، حتى استأنس بكم ، وأنظر ماذا أراجعُ به رُسُل ربي ؟ ». أخرجه مسلم.

**6.654-** Abdurrahman b. Şimâse el-Mehrî[299] anlatıyor:

"Ölüm döşeğinde olduğu sırada Amr b. el-Âs'ın yanına gittik. Yüzünü duvara çevirerek uzun uzun ağladı. Oğlu;

"- Babacığım, niye ağlıyorsun? Rasûlullah (as.) seni şununla şununla müjdelemedi mi?" demeye başladı. O zaman Amr yüzünü çevirdi ve dedi ki:

"- Şüphesiz ki yaptığımız amellerin en hayırlısı, *'Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmektir.'* Ama ben, üç türlü hayat yaşadım: Bir zamanlar,

---

[299] **Ebû Amr, Abdurrahman b. Şimâse b. Zi'b el-Mehrî el-Mısrî**: ö. 101/719. Mısırlı tâbiîlerdendir. Abdullah b. Amr b. el-Âs ve Zeyd b. Sâbit'ten rivâyetleri vardır. Kendisinden Yezîd b. Ebî Habîb ve Harmele b. İmrân rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Rasûlullah'a (as.) benden daha şiddetle buğz eden hiç kimse yoktu. Fırsat bulsam O'nu öldürmek kadar makbul bir iş de benim gözümde yoktu. Eğer bu halde ölseydim, muhakkak cehennemliktim. Ama Allah kalbime İslâm'ı yerleştirince, Hz. Peygamber'e geldim ve;

"- Uzat elini, sana bîat edeyim!" dedim. Hz. Peygamber hemen elini uzattı, ama ben elimi geri çektim. O zaman;

"- **Neyin var, ya Amr?"** diye sordu. Ben;

"- Şart koşmak istiyorum" dedim.

"- **Ne şartı?"** deyince;

"- Affolunmamı!" dedim. O zaman şöyle buyurdu:

**"- Bilmez misin ki İslâm, kendinden önceki günahları yok eder! Hicret de, kendinden önceki günahları yok eder. Hac da, daha önce yapılan günahları yok eder."**

Artık benim nazarımda Rasûlullah'tan (as.) daha sevgili ve daha tatlı[300] hiç kimse yoktu. O'na karşı duyduğum saygıdan dolayı, gözlerimi kaldırıp kendisine doya doya bakamıyordum. Bundan dolayı benden O'nu tavsif etmem istenseydi, bunu yapamazdım; çünkü O'na doya doya bakamadım! Eğer bu halde iken ölseydim, cennetlik olacağımı kuvvetle ümit ederdim.

Sonra öyle şeyleri üstümüze aldık ki, bunlar hakkında hâlim ne olur, bilmiyorum... Öldüğüm zaman arkamdan kimse ağlamasın ve ateş de (mum, çıra vs.) yakmasın! Beni defnettiğinizde, toprağı üstüme güzelce örtün! Sonra bir deve boğazlanıp eti taksim edilecek kadar bir zaman kabrimin etrafında durun ki, sizinle ünsiyet edeyim ve Rabbimin elçilerini nasıl karşılayacağımı düşüneyim!"[301]

---

[300] **Câmiu'l-Usûl**'de *"ahlâ"*, yani "**daha tatlı**" şeklinde kaydedilen bu kelime, **Müslim**'de *"ecelle"*, yani "**daha yüce**" şeklinde zaptedilmiştir.

[301] **Müslim**, İman, 54/192.

أبو سفيان بن حرب رضي الله عنه

## 44- EBÛ SÜFYÂN B. HARB

٦٦٥٥- (م ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: «كان المسلمون لا ينظرون إلى أبي سفيان ولا يُقاعدونه، فقال لرسول الله صلى الله عليه وسلم: يا نبيّ الله، ثلاث أعْطِنيهنّ، قال: نعم قال: عندي أحسنُ العرب وأجملُه: أمُّ حبيبة، أزوِّجُكَها، قال: نعم، قال: ومعاوية تجعلُه كاتبا بين يديك، قال: نعم، قال: وتؤمِّرُني حتى أقاتلَ الكُفّار كما كنتُ أقاتل المسلمين، قال: نعم، قال أبوزُمَيل: ولولا أنه طلب ذلك من رسول الله صلى الله عليه وسلم ما أعْطاه إياه، لأنه لم يكن يُسْأل شيئا إلا قال: نعم».

أخرجه مسلم.قال الحميديُّ رحمه الله: قال لنا بعضُ الحفّاظ: هذا الحديث وَهِمَ فيه بعض الرواة، لأنه لا خلاف فيه بين اثنين من أهل المعرفة بالأخبار: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم تزوّج أمَّ حبيبة قبل الفتح بدهر، وهي بأرض الحبشة، وأبوها كافر يومئذ، وفي هذا نظر.

**6.655-** Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Müslümanlar, Ebû Süfyan'ın yüzüne bakmaz, onunla oturmazlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın elçisi, bana üç şeyi ver!" der. Hz. Peygamber de;

**"- Olur!"** diye karşılık verir. Ebû Süfyan;

"- Bende Arab'ın en güzel ve en iyi kızı Ümmü Habîbe var; onu sana vereyim!" deyince, Hz. Peygamber;

**"- Peki!"** der. Sonra;

"- Muâviye'yi de huzurunda kâtip yapsanız?.." dedi. Hz. Peygamber yine;

**"- Olur!"** der. Sonra da;

"- Bana da bir komutanlık ver ki, vaktiyle müslümanlara karşı savaştığım gibi şimdi de kâfirlere karşı savaşayım!" deyince, Hz. Peygamber yine;

**"- Olur!"** der.

Ebû Zümeyl der ki: "Eğer o bunu Rasûlullah'tan (as.) istemiş olmasaydı, Hz. Peygamber kendisi asla bu görevi ona vermezdi.

Çünkü Hz. Peygamber, kendisinden bir şey istendiğinde, mutlaka **'Evet!'** derdi."[302]

### RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Humeydî** dedi ki:

"Bazı hadîs hafızları bize şöyle dediler:

"Bu hadîste bazı râviler hata etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in **Ümmü Habîbe** ile **Mekke** fethinden hayli zaman önce evlendiği, o sırada **Ümmü Habîbe**'nin **Habeşistan'**da olduğu, babasının ise hala kâfir olduğu konusunda tarihçilerden iki kişi arasında bile ihtilaf yoktur. Dolayısıyla bu rivâyette şüphe vardır."

### İZAH

Bu rivâyet, izahı ve tarihî gerçeklerle uyuşturulması zor bir hadîstir. Nitekim **Müslim** şârihi **Nevevî** de bu zorluğa işaret etmekte ve şöyle demektedir:

"Bu hadîs, izahının zorluğu ile meşhur bir rivâyettir. Çünkü **Ebû Süfyan**, hicrî sekizinci yılda **Mekke** fethi sırasında müslüman olmuştur. Bu konuda ihtilaf yoktur. Hz. Peygamber ise **Ümmü Habîbe** ile bundan uzun zaman önce evlenmiştir. **Ebû Ubeyde, Halîfe b. Hayyât, İbn Abdülberr** ve cumhura göre bu evlilik, hicretin altıncı yılında gerçekleşmiştir. Yedinci yılda evlendiği de söylenmiştir. **Kadı Iyâz**, bu evliliğin nerede yapıldığı konusunda ihtilaf edildiğini söyler. Bir görüşe göre **Ümmü Habîbe Habeşistan'**dan **Medîne'**ye gelince evlilik gerçekleşmiş, cumhura göre ise **Ümmü Habîbe Habeşistan'**da iken nikâh aktedilmişti... **Kadı Iyâz** şunu da söyler: **Müslim**'in **Ümmü Habîbe**'yi **Ebû Süfyan'**ın evlendirdiği şeklindeki rivâyeti cidden gariptir. **Ebû Süfyan** müşrik olarak **Medîne'**ye geldiği zaman **Ümmü Habîbe**'nin, babasıyla olan macerası da meşhurdur."

Bilindiği üzere **Ebû Süfyan Mekke** fethinden önce **Medîne'**ye gitmiş, kızı **Ümmü Habîbe**'nin evine uğramış, evdeki yastığa oturmak istemişti. Ancak **Ümmü Habîbe;**

---

[302] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 40/168.

"- **O, Rasûlullah'ın (as.) yastığıdır, sen ise müşriksin!"** diyerek yastığı almış, babasının ona oturmasına izin vermemişti. Bu olay da, yukarıdaki rivâyetin yanlış olduğunu göstermektedir.

Kaldı ki **Ümmü Habîbe'**nin, daha yeni müslüman olan ve müellefe-i kulûbdan sayılan babasının aracılığına da ihtiyacı yoktu. Çünkü kendisi ilk müslümanlardandı ve dini uğruna vatanını terk ederek kocası **Ubeydullah b. Cahş'**la birlikte **Habeşistan'**a hicret etmiş biriydi. Kocası **Habeşistan'**da hıristiyan olmuş, **Ümmü Habîbe'**yi de hıristiyan olması için zorlamış, ama o yine de dininde sebât etmiş bir mü'mindi. Sonra kocası ölmüş, çaresiz kalmış, yine dininde sebât etmişti. Hz. Peygamber de onun bu mücadelesini ve imandaki sebâtını mükâfatlandırmak için **Şurahbîl b. Hasene'**yi göndererek kendisine tâlip olmuş, o da bu haberi kendisine müjdeleyen **Ebrehe** adlı bir câriyeye üstündeki bütün ziynetlerini vermişti. İmanı için bu derece mücadele veren ve Rasûlullah'ın (as.) gözünde büyük kıymeti hâiz olan bir kadın hakkında, müellefe-i kulûbdan olan birinin aracı olması, çok makul gözükmemektedir.

**İbn Hazm** da **Humeydî** gibi, bu rivâyetin, râvilerden birinin vehmi olduğunu söyler ve yukarıda geçen şeylere o da dikkat çeker. Hatta ona göre bu rivâyet mevzudur. Kusuru da **Ebû Zümeyl'**den rivâyet eden **İkrime b. Ammâr'**da görmektedir.

**İbn Salâh** ise **İbn Hazm'**a karşı çıkar, **İkrime'**nin mevzû rivâyet etmesinin asla söz konusu olmadığını ve belki de bu rivâyette **Ebû Süfyan** müslüman olduktan sonra, Hz. Peygamber'den nikâhı tazelemesini arzu etmiş olabileceğinin belirtilmek istendiğini söyler.[303]

## EBÛ SÜFYÂN

**Kureyş** kabilesinin reisi olan **Ebû Süfyân'**ın tam adı; **Sahr b. Harb b. Ümeyye'**dir. **Ebû Süfyân** künyesiyle meşhurdur.

---

[303] Bu konuda yapılan değerlendirmeler için bkz., **Nevevî**, XVI, 62; **el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitabi Müslim**, Kurtubî, VI, 454; **İkmâlu İkmâli'l-Mu'lim**, el-Übbî, VIII, 425-29; **Nübelâ**, VII, 137; Mehmet S. Hatiboğlu, **Müslüman Âlimlerin Buharî ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri**, İslamî Araştırmalar, cilt, 10, sayı, 1, s., 13-14, 1997.

Miladî 565 yılında **Mekke**'de doğmuş, hicrî 31/652'de vefat etmiştir. Babası **Harb**, **Kureyş**'in ileri gelenlerinden, annesi **Safiyye bint Hazn** da Hz. Peygamber'in zevcesi **Meymûne**'nin halasıdır. Karısı **Hind** de **Mekke**'nin önde gelen kadınlarındandı.

**Mekke**'de okuma yazma bilen nâdir kişilerden biri olan **Ebû Süfyân**, önceleri ticaretle uğraşırdı. İslâm'ın zuhûru üzerine müslümanlara karşı cephe aldı. Onun bu tavrında, mensubu olduğu **Ümeyye** âilesi ile Hz. Peygamber'in mensup olduğu **Hâşimî** âilesi arasındaki rekabet ve düşmanlığın önemli rol oynadığı rivâyet edilir. **Ebû Süfyân**, Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirmek için **Ebû Tâlib**'e giden heyette ve Hz. Peygamber'i öldürmeye karar veren **Darünnedve** heyetinde de yer almış, ama müslümanlara karşı fiilî bir tecavüzü görülmemiştir. Bizans İmparatoru Herakliyus'un kendisine Hz. Peygamber ve İslâm dini hakkında sorduğu sorulara da doğru cevaplar vermişti.

**Uhud** ve **Hendek** savaşlarında **Mekke** ordusunun Başkomutanlığını yapan **Ebû Süfyân**, aynı zamanda Hz. Peygamber'in kayınpederidir. Kızı **Ümmü Habîbe**, Rasûlullah'ın (as.) zevcesi idi.

**Ebû Süfyân**, **Mekke** fethi sırasında **Abbas**'ın da gayretleriyle müslüman oldu. Hz. Peygamber de, **Ebû Süfyân**'ın evine sığınanlara emân verileceğini söyleyerek onu taltif etti.

Sonra **Huneyn** savaşına ve **Tâif** muhasarasına katılmış, hatta **Tâif**'te bir gözünü kaybetmişti. **Huneyn**'de alınan ganimetlerden kendisine 100 deve ile kırk okıyye gümüş verilmiş, çocukları **Muâviye** ve **Yezid**'e de 100'er deve verilmişti. **Necrânlılar**'la yapılan anlaşmaya şahitlik etmiş, **Hz. Ebû Bekir** döneminde **Necrân** Valisi olmuştu. Yetmiş yaşında bir ihtiyar olmasına rağmen **Suriye** fethine katılmış, **Yermük** savaşında oğlu **Yezid**'in komutasındaki askerleri teşyi etmiş ve diğer gözünü de burada kaybetmişti.

**Medîne**'de 31/652 yılında vefat eden **Ebû Süfyân**'ın cenazesini **Halife Hz. Osman** kıldırdı.

معاوية بن أبي سفيان رضي الله عنه

## 45- MUÂVİYE B. EBÎ SÜFYÂN

٦٦٥٦- (ت) ـ عبد الرحمن بن أبي عميرة رضي الله عنه) قال : إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال لمعاوية : « **اللهم اجعلْه هاديا مهديا** ، واهدِ به ». أخرجه الترمذي.

**6.656-** Abdurrahman b. Ebî Amîra'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) Muâviye için şöyle dedi:

**"Allah'ım; onu hidâyet veren, hidâyete eren biri yap ve kendisini** (insanlar için) **hidâyet vesilesi yap!"**[304]

٦٦٥٧- (ت) ـ أبو إدريس الخولاني رحمه الله) قال : لما عزل عمر بن الخطاب عُمَيْرَ بنَ سعد عن حمْصَ وَوَلَّى معاويةَ، قال الناس: عزل عُمَيْرًا، وولّى **معاوية**، فقــال عُمَــير: لا تذكروا معاوية إلا بخير، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**اللهم اهدِ به**».

**أخرجه الترمذي.**

**6.657-** Ebû İdris el-Havlânî anlatıyor:

"Hz. Ömer, Umeyr b. Sa'd'ı[305] Humus vâliliğinden azledip yerine Muâviye'yi getirince, İnsanlar;

"- Umeyr'i azletti de Muâviye'yi getirdi!.." şeklinde laf ettiler. Bunun üzerine Umeyr şöyle dedi:

"- Muâviye'yi sadece hayırla yâd edin! Çünkü ben Rasûlullah'ın; *'Allah'ım! Onu (insanlar için)* ***hidâyete vesile*** *kıl!'* **dediğini duydum."**[306]

---

[304] **Tirmizî**, Menâkıb, 48/3842. Bu hadîsin râvîlerinden **Saîd b. Abdülaziz et-Tenûhî** sika olmakla birlikte hayatının sonuna doğru ihtilâta uğrayan ve kendi hadîsini temyiz edemeyen biridir.

[305] **Umeyr b. Sa'd el-Ensârî el-Evsî**: Kendisi ve babası sahabîdirler. Babası Bedir ehlindendi ve **Kadisiye** savaşında şehîd olmuştu. Umeyr **Suriye** fethine katılmış, bilâhare Hz. Ömer'in **Şam** ve **Humus** valiliğini yapmıştı. Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilsi. Kendisinden Ebû Talha el-Havlânî rivâyet etti. Halife Muâviye döneminde vefat etti.

**٦٦٥٨- (م ــ عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : «كنتُ ألعبُ مع الصبيان ، فجاء رسولُ **الله** صلى الله **عليه** وسلم ، فتواريتُ خلف **باب** ، قال : **فجاء فحطأني** حطأة ، وقال : اذهبْ ، **فادعُ لي معاوية** ، قال : فجئتُ ، فقلتُ هو يأكل ، ثم قال لي : **اذهب** ، **فادعُ لي معاوية** ، قال : فجئتُ ، فقلتُ : هو يأكل ، فقال : **لا أشبع الله بطنه** ، قال ابن المثنى : فقلتُ : **لأمية** : ما معنى **حطأني** ؟ قال : **قفدني** قفدة ». أخرجه مسلم.

**6.658-** Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Çocuklarla oynadığım bir sırada Hz. Peygamber gelmişti. Ben hemen kapının arkasına saklandım. Ama arkamdan gelip omuzlarımın arasından dürttü ve;

**"- Git, bana Muâviye'yi çağır!"** dedi. Ben Muâviye'ye gidip geldim ve;

"- Muâviye yemek yiyor" dedim. Tekrar;

**"- Git, bana Muâviye'yi çağır!"** dedi. Yine gittim, geldim ve;

"- Yemek yiyor" dedim. O zaman Hz. Peygamber;

**"- Allah onun karnını doyurmasın!"** dedi.

İbnu'l-Müsennâ dedi ki: "Ümeyye'ye 'hataenî ne demektir?' diye sordum. 'Elinin içiyle bana vurdu demektir' dedi."[307]

## İZAH

**Müslim** bu rivâyeti, "Hz. Peygamber'in, hakketmediği halde birine bedduâ etmesi, onun için zekât, ecir ve rahmettir" bâb başlığı altında zikreder. Bu bâb başlığını koyan **Nevevî**, aynı zamanda hadîsin nasıl yorumlanması gerektiği kanâatini de ortaya koymaktadır.

Ancak bazıları Hz. Peygamber'in sözünün bu şekilde yorumlanmasını doğru bulmaz. Onlara göre bu söz, lâtife kabilinden ve kasıtsız olarak söylenmiştir. Hakiki manası kastedilmemiştir.

---

[306] **Tirmizî**, Menâkıb, 48/3843. Bu hadîsin râvîlerinden **Amr b. Vâkıd ed-Dımaşkî**, hadîsçiler nazarında metrûk'tur.

[307] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 25/96.

MUÂVİYE

Tam adı; **Ebû Abdurrahman, Muâviye b. Ebî süfyan b. Sahr b. Harbel-Kuraşî el-Emevî'**dir.

Hicretten yirmi yıl önce **Mekke**'de dünyaya geldi. Babası Kureyş'in önde gelen liderlerinden **Ebû Süfyan**, annesi de **Hz. Hamza**'yı öldürtüp ciğerlerini boynuna gerdanlık yapan **Hind**'dir. **Umretu'l-kazâ** seferinde ve babasından önce müslüman olduğu, ama babasından korktuğu için müslümanlara katılmadığı rivâyet edilir. Müslümanlığını ancak hicretin 8. yılında **Mekke** fethi sırasında açıkladı. **Huneyn** savaşına katıldı ve orada müellefe-i kulûba dağıtılan ganimetten önemli bir pay aldı.

Okur yazar olan **Muâviye**, Hz. Peygamber'e kâtiplik yapmıştı. Rasûlullah (as.) onu terkisine alacak kadar kendisine yakın tutmuştu. Hz. Peygamber'den 163 hadîs rivâyet etmişti; bunlardan 4 tanesi muttefekun aleyh, 4 tanesi yalnız **Buharî**'de, 5 tanesi de sadece **Müslim**'dedir. **Ebû'd-Derdâ,** "Rasûlullah'ın (as.) kıldığı namaza **Muâviye**'nin namazından daha çok benzeyen birini görmedim" der.

Son derece fasîh konuşurdu. Yumuşak tabiatlı ve ahlâken mazbut biriydi. Vakûr bir kişiliğe sahipti. Son derece zeki ve akıllı biriydi. Arab'ın dâhilerinden sayılırdı, özellikle siyasette mâhirdi. **Hz. Ömer** ona bakınca; **"Bu, Arab'ın Kisrasıdır"** derdi. Halkı tarafından sevilen bir yöneticiydi. **İbn Abbas; "Halka Muâviye'den daha güzel muâmele eden birini görmedim"** der. Hilâfete gelince kendisinin de;

**"- Ben sizin en hayırlınız değilim. İçinizde İbn Ömer, Abdullah b. Amr vb. gibi benden çok daha hayırlı insanlar var. Ama ben, düşmanlarınıza karşı sizi en çok koruyacak, size en faydalı bir yönetimi gerçekleştirecek ve güzel ahlâkla muâmele edecek kişi olacağımı ümit ediyorum"** dediği rivâyet edilir.

**Muâviye, Şam Emevî Devleti**'nin kurucusudur. **Şam**'da yirmi yıl valilik, yirmi yıl da halifelik yapmıştı. **Hz. Ömer** döneminde **Ürdün**'e vali olmuş, sonra **Şam**, arkasından da bütün **Suriye** bölgesinin genel valisi olmuştu.Yöneticiliği döneminde önemli fetihler gerçekleştirdi. İslâm tarihinde ilk deniz seferini düzenledi ve bu seferinde **Kıbrıs**'ı vergiye bağladı. **Şam**'ı hilâfet merkezi yaptı. İlk defa para bastırdı.

**Hz. Osman**'ın katillerini bulup cezalandırmak konusunda Halife **Hz. Ali** ile aralarında ihtilaf çıktı ve bu ihtilaf savaşa kadar uzandı. **Sıffîn**'de **Hz. Ali** ile savaştı. Bu savaşta yenileceğini anlayınca Kur'ân sayfalarını mızrakların ucuna taktırarak aralarında Kur'ân'ın hakem olmasını teklif etti. Bunun üzerine yapılan **Tahkîm**'de hilâfete getirildi, **Suriye** halkı kendisine halife olarak bîat etti ve böylece İslâm dünyası iki başlı bir hâle geldi. Bu durum, üç yıl kadar sürdü. **Hz. Ali**'nin şehid edilmesinden sonra bir müddet **Hz. Hasan** onun yerine Halife oldu ise de hicrî 41 yılında hilâfeti **Muâviye**'ye terk ederek İslâm dünyasının birliğini tekrar sağladı ve bu yıla da **"Birlik yılı"** adı verildi.

**Şam**'da 60/680 yılında vefat eden **Muâviye**'nin cenazesini **Dahhâk b. Kays el-Fihrî** kıldırdı. Ölürken; **"Keşke adı-sanı bilinmeyen biri alsaydım ve bu işlerle uğraşmasaydım!"** diye hayıflanmıştı. Hz. Peygamber'in kendisine hediye ettiği gömlekle kefenlenmiş, Rasûlullah'tan (as.) sakladığı tırnağı ve saçları da ağzına ve burnuna konulmasını vasiyet etmişti.

سُنَين أبو جميلة رضي الله عنه

## 46- SÜNEYN EBÛ CEMÎLE

٦٦٥٩- (خ) — محمد بن شهاب الزهري رحمه الله قال: « زعم أبو جميلة أنه أدرك النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، وخرج معه عام الفتح ». أخرجه البخاري.

**6.659-** Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyet edilmiştir:

"Ebû Cemîle[308], Hz. Peygamber'e yetiştiğini ve O'nunla birlikte Fetih yılında sefere katıldığını iddia etti."[309]

---

[308] **Ebû Cemîle, Süneyn b. Ferkad es-Sülemî ed-Damrî**: Sahabîdir. Fetih yılında İslâm'a girmiş, Veda haccına katılmıştı. Kendisinden Zührî ve Zeyd b. Elsem rivâyet etti.

[309] **Buharî**, Meğâzî, 53.

## İZAH

**Ebû Cemîle,** sahabîliği ihtilaflı olan biridir. Bazıları onun sahabî olduğunu kaydederken, bazıları da tâbiîlerden sayar. **İbnu'l-Esîr** onun sahabî olduğunu, **İbn Sa'd** ve **İclî** de tâbiîlerden olduğunu ifâde ederler. Yukarıdaki rivâyette ise onun Hz. Peygamber'le birlikte **Mekke** fethine katıldığı ifade edilmektedir. Diğer bir rivâyette **Vedâ** haccına da katıldığı kaydedilir.

**İbn Hacer**'in verdiği bilgiye göre bu ihtilaf bir isim karışıklığından kaynaklanmaktadır. **Ebû Cemîle** künyesiyle tanınan, ancak adı **Meysere** olan Kûfeli bir râvî vardır ve bu zat tâbiîlerdendir. İşte **Ebû Cemîle'**nin bazılarına göre sahabî sayılması, ama bazılarına göre sayılmaması, bu iki ismin karıştırılmasından kaynaklanmıştır.[310]

## عبّاد بن بشر رضي الله عنه

## 47- ABBÂD B. BİŞR

**٦٦٦٠- (خ ـ عائشة** رضي الله عنها) قالت : «**تهجّد النبيُّ صلى الله عليه وسلم في** بيتي ، فسمع صَوتَ عبَّاد يُصلّي في المسجد ، فقال : **يا عائشة أصَوتُ عباد هذا** ؟ قلتُ : نعم قال **اللهم ارحم عبَّادا»**. أخرجه البخاري.

**6.660-** Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber benim evimde teheccüd kıldı. O sırada mescidde namaz kılan Abbâd'ın sesini işitti ve;

**"- Ya Âişe, bu Abbâd'ın sesi değil mi?"** diye sordu. Ben;

**"-** Evet" deyince;

**"- Allah'ım; Abbâd'a merhamet eyle!"** diye duâ etti.[311]

## İZAH

**Buharî**'nin muallak olarak rivâyet ettiği bu hadîsi, **İbn Hacer**'in beyanına göre **Ebû Ya'lâ** vasletmişti. Hadîsin burada verilmesinin

---

[310] Bkz., **İbn Hacer**, V, 607.

[311] **Buharî**, Şehâdât, 11.

sebebi, içinde **Abbâd**'ın adının geçmesidir. Bu münasebetle **Abbâd**'ın kısa bir tercüme-i hâlini kaydedelim:

### ABBÂD B. BİŞR

Tam adı; **Ebû'r-Rabî', Abbâd b. Bişr b. Vakş b. Zuğbe el-Eşhelî el-Ensârî**'dir.

**Ensar**'dandır; **Evs** kabilesinin **Benû Eşhel** koluna mensuptur, kabilenin önde gelenlerindendir. Hz. Peygamber'in **Medîne**'ye gönderdiği **Mus'ab b. Umeyr** vasıtasıyla müslüman olmuştu. **Bedir** ehlindendir. Hz. Peygamber'le birlikte bütün savaşlara katılmıştır. Hicrî 6. yılda umre için hazırlık yapılırken Kureyş'in ahvâlini öğrenmek üzere gönderilen öncü birliğin içinde yer almıştı. Meşhur Yahudi **Kâ'b b. Eşref**'i öldürenlerdendi. Hz. Peygamber tarafından **Müzeyne** ve **Süleym** kabilelerinin zekâtlarını toplamakla görevlendirildi. **Yemâme** savaşına katıldı. Bu savaşta; **"Kılıçlarınızın kınını kırıp atın!"** diyerek askerleri cesaretlendirmiş, kendisi de düşman saflarına dalmış ve yüzüne aldığı bir kılıç darbesiyle 45 yaşında şehid olmuştu: 13/634.

Hz. Peygamber'in duâsına da mazhar olan **Abbâd, Hz. Âişe** tarafından da **"Ensâr'ın en faziletli üç kişisi"** arasında zikredilir. Rivâyete göre **Üseyd b. Hudayr** ile **Abbâd,** karanlık bir gecede evlerine gitmek üzere Hz. Peygamber'in yanından ayrıldıklarında, yol boyunca önce birinin asâsından çıkan ışık yollarını aydınlatmış, ayrıldıklarında da diğerinin asâsı aynı şekilde kendi yolunu aydınlatmıştı.

**Yemâme**'de şehid edilen **Abbâd**'dan sadece iki hadîs rivâyet edilmiştir.

***ضِماد بن ثعلبة الأزدي رضي الله عنه***

## 48- DIMÂD B. SA'LEBE EL-EZDÎ

**٦٦٦١- (م ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما)** : أن ضِمادا **قدم مكة** ، وكان من أزدِ شنوءة ، وكان يَرْقي من هذه الريح ، فسمع سُفَهاءَ مكةَ يقولون : إنَّ محمدا مجنون ، فقال

: لو أني أتيتُ هذا الرجل ، لعَلَّ الله يَشْفيه على يَدَيَّ ، فلقيه، فقال : يا محمد ، إنِّي أرْقي من هذه الريح ، وإن الله يشفي على يديَّ من شاءَ ، فهل لك ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : إن الحمد لله نحمده ، ونستعينُه ، مَن يهده الله فلا مُضلَّ له ، ومَنْ يُضْلل فلا هادي له ، وأشهدُ أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، وأنَّ محمدا عبدُه ورسولُه ، أما بعدُ ، قال ضماد : فقلت له : أعِدْ عَلَيَّ كلماتك هؤلاء ، فأعادهنَّ عليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثلاث مرات ، فقال : لقد سمعتُ قول الكهنة ، وقول السحرة ، وقول الشعراء ، فما سمعتُ مثل كلماتك هؤلاء ، وقد بلغن قاموسَ البحر ، هات يَدَكَ أُبايعْكَ على الإسلام ، فبايعه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : وعلى قومك ؟ قال : وعلى قومي. فبعث رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سرِيَّة بعد مقدَمه المدينة ، فمرُّوا على قومه ، فقال صاحب السَّرِيَّة للجيش : هل أصبتم من هؤلاء شيئا ؟ فقال رجل من القوم : أصبتُ منهم مِطْهرة – وفي نسخة : إداوَة – فقال : رُدُّوها ، فإن هؤلاء قومُ ضماد. أخرجه مسلم.

**6.661-** Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Dımâd, Mekke'ye geldi; kendisi Ezd-i Şenûe kabilesindendi ve delilere okurdu. Mekkeli bazı beyinsizlerin, *'Muhammed delidir!'* dediklerini işitmişti. Bunun üzerine, *'şu adama gitsem, belki Allah benim elimle ona şifâ nasip eder'* diye düşünmüştü. Sonra kendisini görünce;

"- Ya Muhammed! Ben, hastalara üflerim; Allah da dilediğine benim vasıtamla şifâ verir. Sana da okumamı ister misin?" der.

Hz. Peygamber ise şöyle söyler:

**"- Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur. Biz O'na hamd eder, O'ndan yardım dileriz. O kime hidâyet verirse, onu kimse sapıklığa düşüremez. Kimi de sapıklığa düşürecek olsa, onu kimse hidâyete kavuşturamaz. Ben, Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun bir olduğuna, ortağı bulunmadığına; Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim. Sözünü ettiğin meseleye gelince..."**

Bu sırada Dımâd araya girdi ve;

"- Ne olur, bu sözleri bana bir daha tekrarla!" diye rica etti. Rasûlullah (as.) da bu sözleri ona üç defa tekrar etti. Bunun üzerine Dımâd şöyle dedi:

"- Ben kâhinlerin sözlerini de, büyücülerin sözlerini de, şâirlerin sözlerini de dinledim. Ama senin şu sözlerin gibisini hiç duymadım. Bu sözler, denizlerin dibine bile işledi. Ver elini, İslâm olmak üzere sana bîat edeyim!"

Hz. Peygamber onunla bîat yaptı ve sonra da;

**"- Bu bîat, kabilen namına da olsun mu?"** dedi. Dımâd;

"- Evet, kabilem adına da!.." karşılığını verdi.

Hz. Peygamber Medîne'ye geldikten bir zaman sonra bir askerî birlik çıkarmıştı. Bu birlik, Dımâd'ın kabilesine de uğramışlardı. Birlik komutanı, askerlere;

"- Bunlardan bir şey aldınız mı?" diye sorar. İçlerinden biri;

"- Ben onlardan bir temizlik kabı aldım" deyince, komutan;

"- Onu geri ver! Çünkü bunlar, Dımâd'ın kabilesidir" diye emreder.[312]

**İZAH**

Bu rivâyet, câhiliye dönemi insanlarının Hz. Peygamber'e bakışlarını gösterdiği kadar, Rasûlullah'ın (as.) sözlerinin tesir gücünü de göstermektedir. Burada ashâbın **Dımâd**'a verdikleri değeri görmek de mümkündür.

**DIMÂD B. SA'LEBE**

Bu zat, **Yemen**'in **Ezd-i Şenûe** kabilesine mensuptur. Bir rivâyete göre, câhiliye döneminde de Hz. Peygamber'le tanışıyordu. Tabâbet ve kehânetle uğraşan **Dımâd**'ın müslüman oluşu yukarıdaki hadîste anlatılmaktadır. Kabilesi de erken dönemde İslâm'a girmişti. Hakkında bundan fazla bir bilgi de bulunmamaktadır.

**Sa'd b. Bekr** kabilesine mensup **Dımâm b. Sa'lebe** adında bir sahabî daha vardır ki, o ayrı biridir. **Sa'd b. Bekr** kabilesi, Hz. Peygamber'in süt annesi **Halime**'nin kabilesidir. Bu kabilenin **İslâm**'a giriş tarihi, hicrî dokuzuncu yıl, **Huneyn** gazasından sonradır.

---

[312] **Müslim**, Cuma, 13/46.

## عدي بن حاتم رضي الله عنه

## 49- ADİY B. HÂTİM

**٦٦٦٢- (خ م ت ـ عدي بن حاتم** رضي الله عنه) قال : « أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو جالس في المسجد ، فقال القوم : هذا عدي [بن حاتم] ، وكنتُ جئتُ بغير أمان ، ولا كتاب ، فلما دُفعتُ إليه أخذ بيدي ، وقد كان بلغني أنه قال : إني لأرجو أن يجعل الله يدَه في يدي ، قال : فقام بي ، فلقينا امرأة معها صبيّ ، فقالا : إنَّ لنا إليك حاجة ، فقام معهما ، حتى قضى حاجتهما ثم أخذ بيدي حتى أتى [بي] داره ، فألقت له الوليدة وسَادَة ، فجلس عليها وأنا بين يديه ، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال لي : يا عديُّ ، ما يُفِرُّك من الإسلام ؟ أن تقولَ : لا إله إلا الله ، فهل تَعْلَمُ من إله سوى الله ؟ قال : قلت : لا ، ثم تكلّم ساعة ، ثم قال : أتفِرُّ من أن يقال : الله أكبر ؟ فهل تعلم شيئا أكبر من الله ؟ قال : قلت : لا ، قال : اليهودُ مغضوب عليهم، و[إنَّ] النصارى ضُلّال ، قلت : فإني حَنيف مسلم ، قال : فرأيتُ وَجْهَهُ تَبسَّطَ فرحا ، ثم أمر بي ، فأُنْزِلتُ عند رجل من الأنصار ، وجعلتُ أغشاه ، آتيه طرفي النهار ، قال : فبينما أنا عنده عَشيَّة ، إذْ جاءه قوم في ثياب من الصوف من هذه النِّمار ، قال: فصلّى ، وقام فَحَثَّ عليهم ، ثم قال : ولو صاع ، ولو بنصف صاع ، ولو قَبضة ، ولو ببعض قَبضة ، يقي أحدُكم وجهَه من حرِّ جهنم – أو النار – ولو بتمرة ، ولو بشقِّ تمرة ، فإن أحدكم لاقي الله وقائل له ما أقول لكم : ألم أجعل لك سمعا وبصرا ؟ فيقول : بلى ، فيقول: ألم أجعل لك مالا وولدا ؟ فيقول : بلى ، فيقول : أين ما قدَّمْتَ لنفسك ؟ فينظر قُدّامَه وبَعْدَه ، وعن يمينه وعن شماله ، ثم لا يجد شيئا يقي به وجهه حر جهنم، لِيَقِ أحدُكم وجهه النار ولو بشقِّ تمرة، فإن لم يجد فبكلمة طيبة، فإني لا أخاف عليكم الفاقة، فإن الله ناصرُكم ومعطيكم، حتى تسير الظعينة فيما بين يثرب والحِيْرة [أو] أكثر، ما يُخاف على مطيّتها السَّرَق، فجعلت أقول في نفسي: فأين لصوص طيِّء ؟».

أخرجه الترمذي هكذا بطوله. وقد أخرج البخاري ومسلم منه طرفا في معنى الصدقة، وأخرجه البخاري بلفظ آخر وزيادة ونقصان يرد في المعجزات من «كتاب النبوة» من حرف النون.

**6.662-** Adiyy b. Hâtim anlatıyor:

"Mescidde oturduğu bir sırada Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştim. İnsanlar;

"- Bu, Adiyy b. Hâtim'dir" diye tanıttılar. Elimde bir emân ve mektup olmadığı halde gelmiştim. Kendisine tanıtıldığım zaman, elimden tuttu. Daha önce O'nun; **'Allah'tan onun elini benim elime koymasını diliyorum'** dediği haberi bana ulaşmıştı.

Benimle birlikte kalktı. Yolda, yanında küçük çocuğu bulunan bir kadınla karşılaştık:

"- Sana ihtiyacımız vardı..." dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.), ihtiyaçlarını görünceye kadar onlarla ilgilendi. Sonra yine elimi tuttu ve beni evine götürdü. Câriye, O'nun oturması için bir minder koydu. Kendisi mindere, ben de O'nun önüne oturdum. Müteâkiben Allah'a hamd ve senâ etti, sonra bana dedi ki:

**"- Ya Adiyy! Seni, *'Lâ ilâhe illallah'* diyerek müslüman olmaktan kaçıran nedir? Yoksa Allah'tan başka bir ilâh biliyor musun?"**

"- Hayır!" dedim.

Sonra Hz. Peygamber bir müddet konuştu. Sonra da;

**"- Allah en büyüktür demekten hâla kaçacak mısın? Allah'tan daha büyük bir varlık biliyor musun?"** dedi. Ben yine;

"- Hayır!" dedim. Sonra;

**"- Yahudiler ilahî gazaba uğramış, hıristiyanlar da dalâlete düşmüşlerdir"** deyince;

"- Ben İslâm'a yakın biriyim" dedim.

Bunu söyleyince, Hz. Peygamber'in yüzünün sevinçle açıldığını gördüm. Sonra benim, Ensârdan bir adamın yanına yerleştirilmemi emretti. Sonra her gün sabah ve akşam, Hz. Peygamber'e uğramaya başladım. Bir akşam Rasûlullah'm (as.) yanında iken, şu *Nimre*'lerden yün elbiseler içinde bir gurup insan geldi. Hz. Peygamber namaz kıldırdı, sonra ayağa kalktı ve cemâati onlara yardıma teşvik etti. Şöyle buyurdu:

**"- Bir sâ' veya yarım sâ' ile olsa da... Bir avuç veya yarım avuç ile olsa da, yüzünüzü cehennem sıcağından** –veya ateşten–

**koruyunuz! Hatta bir hurma veya yarım hurma ile dahi olsa... Muhakkak ki her biriniz Allah'a kavuşacak ve Allah ona, şimdi size söyleyeceklerimi söyleyecektir:**

**"- *Sana kulak ve göz vermedim mi?"* diye soracak. O da;**

**"- *Evet, verdin!"* diye cevap verecek. Sonra;**

**"- *Sana mal ve evlat vermedim mi?"* diye soracak. Yine;**

**"- *Evet, verdin!"* diyecek. Sonra;**

**"- *Peki öyleyse kendin için ne hazırladın?"* diye soracak. Bunun üzerine adam önüne, arkasına, sağına ve soluna bakınacak ve yüzünü cehennem sıcağından koruyacak hiçbir şey bulamayacak. Binâenaleyh yarım hurma ile dahi olsa, herkes yüzünü ateşten korusun! Onu da bulamazsa, bâri bir tatlı sözle... Ben, sizin adınıza yoksulluktan korkmuyorum. Çünkü Allah size yardım edecek ve nimetler ihsân edecektir. Hatta bir kadın, mahfe içinde Medîne ile Hîre arasındaki mesafeyi veya daha fazlasını katedecek de, bineğinin çalınmasından bile endişe etmeyecek."**

Rasûlullah'ın (as.) bu sözü üzerine, ben; *'Tayy kabilesinin hırsızları acaba nerede olacaklar?'* diye düşündüm."[313]

## RİVÂYETLER

Bu uzun rivâyeti **Tirmizî** tahric etti.

**Buharî** ve **Müslim** de hadîsin sadaka ile ilgili kısmını tahric ettiler.

**Buharî** ayrıca değişik lafızlarla ve bazı ziyâde ve noksan ifâdelerle de tahric etti. Bu rivâyet de Kitâbu'n-Nübüvvet'te "Mucizeler" bölümünde gelecektir.

## İZAH

**"Nimre"** daha çok câriyeler tarafından giyilen bir elbise çeşididir.

---

[313] **Buharî**, Edeb, 34; Rikak, 49, 51; Tevhîd, 36; **Müslim**, Zekât, 20/66-68; **Tirmizî**, Tefsîr, 2/2953.

**Adiy b. Hâtim** tarafından rivâyet edilen bu hadîs, aynı zamanda onun müslüman oluşu hikâyesinin de bir parçasını oluşturmaktadır. Bu münasebetle **Adiy b. Hâtim**'in kısa bir biyografisini kaydedelim:

## ADİY B. HÂTİM

Tam adı; **Ebû Tarîf, Adiy b. Hâtim b. Abdullah b. Sa'd et-Tâî'**dir.

Cömertliği dillere destan **Hâtim et-Tâî'**nin oğludur. Babasından sonra **Tay** kabilesinin reisi olmuştur. Önceleri mutaassıp bir hıristiyandı. **Hz. Ali** komutasında **Tay** kabilesine yapılan sefer sırasında **Suriye**'ye kaçarak canını kurtarmıştı. Kızkardeşi **Seffâne** ise müslümanların eline esir düşmüştü. Hz. Peygamber'in ikrâm ve iltifâtına mazhar olan **Seffâne** müslüman olur ve bir takım hediyelerle **Şam**'a, kardeşinin yanına gönderilir.

**Adiy**, hicrî 7. yılda kızkardeşinin de içinde bulunduğu bir heyetle **Medîne'**ye gelir ve o da müslüman olur. Sonra da kabilesinin müslüman olmasını sağlar. İrtidat yıllarında kabilesine tam anlamıyla hâkim olmuş, zekâtların da muntazaman ödenmesini sağlamıştır. **Hz. Ebû Bekir** döneminde **Hâlid b. Velid** komutasında gerçekleştirilen **Suriye** seferine, **Hz. Ömer** zamanında da **Irak** fethine ve **Kadisiye** savaşına katıldı. **Cemel, Sıffîn** ve **Nahravan'**da **Hz. Ali'**nin yanında yer aldı. **Cemel'**de bir gözünü ve oğlu **Muhammed'**i kaybetmişti. Bilahare **Kûfe'**ye yerleşti. Sonra **"Hz. Osman'a küfredilen bir yerde oturmam"** diyerek **Karkisiya**'ya göçtü ve orada vefat etti.

**Hz. Ömer**'in kendisini takdirle karşıladığı **Adiy**, bir asrı aşkın bir hayat yaşamış ve 68/687'de vefat etmiştir. Kendisinden 66 hadîs rivâyet edildi.

**٦٦٦٣- (خ م ـ عدي بن حاتم** رضي الله عنه) قال : « أتينا عُمَرَ في وفد ، **فجعل** يدعو رَجُلا رَجُلا ، ويُسَمِّيهم ، فقلت : أما تعرفني يا أمير المؤمنين ؟ **قال** : بلى، أسلمتَ إذ كفروا، وأقبلتَ إذ أدبروا ، ووفيتَ إذ غدروا ، وعرفتَ إذ أنكروا ، قلت : **فلا** أبالي إذا ».

أخرجه مسلم.

وفي رواية البخاري قال: «أتيت عمرَ بن الخطاب في أناس من قومي، فجعل يَفْرِضُ للرجل من طَيِّءٍ في ألفين، ويُعْرِضُ عنِّي، قال: فاستقبلته فأعرض عنّي، ثم أتيته من حيال وجهه، فأعرض عني، قال: فقلت: يا أمير المؤمنين، أتعرفني؟ قال: فضحك، ثم قال: نَعَمْ، والله إنّي لأعرفك، آمنتَ إذ كفروا، وأقبلتَ إذ أدبروا، ووفيتَ إذ غدَروا، وإنّ أول صدقة بيَّضتْ وجهَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ووجوه أصحابه صدقة طيء، جئتَ بها إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ثم أخذ يعتذر ثم قال: إنما فرضتُ لقوم أجْحَفتْ بهم الفاقةُ وهم سادةُ عشائرهم، لما ينوبهم من الحقوق فقال عديّ: فلا أبالي إذاً».

**6.663-** Adiyy b. Hâtim'den rivâyet edilmiştir:

"Bir heyet halinde Hz. Ömer'e geldik. Hz. Ömer, tek tek herkesin ismini söyleyerek kendisine duâ ediyordu. Sıra bana gelince kendisine;

"- Beni tanıdın mı, ey mü'minlerin Emîri?" diye sordum.

"- Evet, onlar küfrettiklerinde sen müslüman olmuştun. Onlar sırtını dönerken sen İslâm'a gelmiştin. Onlar ahidlerinden caydıklarında sen vefâ göstermiştin. Onlar inkâr ederken sen tanımıştın" dedi.

Bunun üzerine ben;

"- Öyleyse gerisine aldırmam!" dedim.[314]

## RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Müslim** tahric etti. **Buharî**'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Kabilemden bir gurup insanla birlikte Hz. Ömer'e gittim. Hz. Ömer, Tayy kabilesinden herkese 2.000 dinar maaş bağlıyor, ama beni geçiyordu. Beni görsün diye tam karşısına geçtim, ama o yine yüz çevirdi. Sonra yine yüzünün karşısına geçtim, yine yüz çevirdi. Bunun üzerine kendisine;

"- Ey mü'minlerin Emîri, beni tanıyor musun?" dedim. O zaman Hz. Ömer güldü, sonra da;

---

[314] **İbnu'l-Esîr**, rivâyetin bu kısmının **Müslim** tarafından rivâyet edildiğine işaret etmektedir. Ancak bu rivâyet **Müslim**'de yer almamakta, aksine **Buharî**, Meğâzî, 77'de zikredilmektedir.

"- Evet, vallahi seni tanıyorum! Onlar küfrettiklerinde sen iman etmiştin. Onlar yüz çevirdiklerinde sen gelmiştin. Onlar ahdinden caydıklarında sen vefâ göstermiştin. Rasûlullah'ın (as.) ve ashâbının yüzünü ağartan ilk zekât da, Tayy kabilesinin zekâtı idi ve onu sen Rasûlullah'a (as.) getirmiştin."

Müteâkiben Hz. Ömer mazeret beyan etmeye başladı, sonra da şöyle dedi:

"- Ben, fakirlik sebebiyle yoksul düşenlere tahsisat ayırdım. Onlar, kabilelerinin ulularıdır; harcama konusunda kabile efrâdının sorumluluğunu da üzerlerinde taşımaktadırlar."

Bunun üzerine Adiyy;

"- Öyleyse (bana maaş bağlamamana) aldırmam!" dedi.[315]

### İZAH

**Adiyy b. Hâtim**; **"Öyleyse aldırmam!"** sözünü, **Hz. Ömer**'in kendisine neden diğerleri gibi maaş bağlamadığını öğrendikten sonra söylemiştir. Kendisinin kim olduğunun, İslâm'daki konumunun, kadir ve kıymetinin **Hz. Ömer** tarafından bilindiğini ve diğer insanlardan daha faziletli olduğuna Halifenin de inandığını görünce, maaş bağlanıp bağlanmamasının önemi olmadığını söylemiş, **Hz. Ömer** gibi biri tarafından söylenen o takdirkâr sözleri yeterli görmüştür.

*ثمامة بن أثال رضي الله عنه*

## 50- SÜMÂME B. USÂL

**٦٦٦٤- (خ م د س ــ ابو هريرة** رضي الله عنه) قال : بعث رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خَيْلا قِبَلَ نَجْد ، فجاءت بِرَجُل من بني حَنيفة يقال له : ثُمامة بن أُثال ، سَيِّدُ أهلِ

---

[315] **İbnu'l-Esîr**, rivâyetin bu kısmının **Buharî** tarafından rivâyet edildiğini söylemekte ise de, **Buharî**'de onu bulamadık. **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 47/196'da da sadece zekât ile ilgili kısa bir bölümü yer almaktadır. **Ahmed b. Hanbel**'in **Müsned**'inde, (I, 103, hadîs no; 316, Abdullah Muhammed Derviş neşri) söz konusu rivâyetin tamamı yer almaktadır.

اليمامة ، فربطوه بسارية من سواري المسجد ، فخرج إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : ماذا عندك يا ثُمامةُ ؟ فقال : عندي خير يا محمد ، إن تَقْتُلْ ذا دم ، وإن تُنْعِم على شاكر ، وإن كنتَ تريدُ المالَ فسَلْ تُعْطَ منه ما شئتَ ، فتركه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، حتى إذا كان الغَدُ ، قال له : ما عندَك يا ثمامة ؟ فقال مثل ذلك ، فتركه حتى إذا كان بَعْد الغَد ، فقال : ماذا عندك يا ثمامة ؟ قال : عندي ما قُلتُ لك... وذكر مثله ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « أطْلِقوا ثمامة ، فأطلَقوه ، فانْطَلَقَ إلى نخل قريب من المسجد ، فاغتسل ، ثم دَخَلَ المسجد ، فقال : أشهد أن لا إله إلا الله ، وأشهد أن محمدا رسول الله ، يا محمد ، والله ما كان على الأرض [وجه] أبْغَضَ إليّ من وجهك ، فقد أصبح وجْهُكَ أحبَّ الوجوه كلّها إليّ ، والله ما كان من دين أبْغَضَ إليّ من دينك ، فقد أصبح دينُك أحبَّ الدِّين كلّه إليّ ، والله ما كان من بلد أبْغضَ إليّ من بَلَدِك ، فقد أصبح بَلَدُك أحبَّ البلاد كلّها إليّ ، وإنَّ خيْلَكَ أخذتْني ، وأنا أُريدُ العُمْرَةَ ، فماذا ترى ؟ فبشَّره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وأمره أن يعتمر ، فلما قدِمَ مكة قيل له : أصَبَأتَ ؟ قال : لا ، ولكن أسلمتُ مع محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولا والله لا يأتيكم من اليمامة حبَّةُ حِنْطة ، حتى يأذن فيها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم» هذا لفظ حديث مسلم. وأخرجه البخاري مختصرا.

وأخرج منه أبو داود إلى قوله : « وأن محمدا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم » ثم قال... وساق الحديث ، ولم يذكر لفظه.قال أبو داود : وقد روي « ذا ذمّ ».

وأخرج النسائي منه طرفا في غُسل الكافر إذا أراد أن يُسْلِمَ ، وهذا لفظه ، قال أبو هريرة : « إنَّ ثمامةَ بن أُثال انطلق إلى نَخْل قريب من المسجد ، فاغتسل ، ثم دخل المسجد ، فقال : أشهد أن لا إله إلا الله ، وأنَّ محمدا عبده ورسوله ، يا محمد ، والله ما كان على وجه الأرض [وجه] أبْغضَ إليّ من وجهك ، فقد أصبح وَجْهُكَ أحبَّ الوجوه كلّها إليّ ، وإن خَيْلَك أخَذَتْني ، وأنا أُريدُ العُمْرَةَ ، فماذا ترى ؟ فبشّره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وأمرهُ أن يعتمر».

**6.664-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Necid tarafına bir süvari (birliği) göndermişti. Süvari (birliği), Benû Hanîfe kabilesinden ve bütün Yemâmelilerin

seyyidi olan Sümâme b. Usâl[316] adındaki bir adamı getirdi. Adamı mescidin direklerinden birine bağladılar. Arkasından Hz. Peygamber oraya geldi ve;

**"- Ne durumdasın ya Sümâme?"** diye sordu.

Sümâme da şu cevabı verdi:

"- Ben iyiyim ya Muhammed! Şayet beni öldürecek olursan, kanlı birini öldürmüş olursun; ama eğer lütfedecek olursan, şükreden birine lütfetmiş olursun. Eğer mal isteyecek olursan, arzu ettiğin kadar iste, sana hemen verilir."

Rasûlullah (as.) onu kendi hâline bıraktı. Ertesi gün yine geldi ve yine;

**"- Ne durumdasın ya Sümâme?"** diye sordu.

Sümâme yine aynı cevabı verdi. Hz. Peygamber onu yine kendi hâline bıraktı. Sonra ertesi gün yine geldi ve yine;

**"- Ne durumdasın ya Sümâme?"** diye sordu.

Sümâme de;

"- Sana söylediğim gibiyim..." diyerek yine aynı şeyleri tekrarladı. O zaman Rasûlullah (as.);

**"- Sümâme'yi serbest bırakın!"** buyurdu.

Bunun üzerine onu serbest bıraktılar. Sümâme, hemen mescidin yakınındaki bir hurmalığa gitti, yıkandı, sonra dönüp mescide geldi ve şöyle dedi:

"- Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur! Yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Ya Muhammed! Vallahi dünyada senin yüzünden daha çok nefret ettiğim bir yüz yoktu; şimdi ise senin yüzün, bana bütün yüzlerin en sevgilisi hâline geldi. Vallahi senin dininden daha çok nefret ettiğim bir din yoktu; şimdi ise senin dinin benim gözümde bütün dinlerin en sevgilisi oldu.

---

[316] **Sümâme b. Üsâl b. en-Numan el-Hanefî**: ö. 12/633. Sahabîdir. **Yemâme**'nin reisidir. Müslümanların eline esir düşmüş ve Hz. Peygamber tarafından serbest bırakılmıştı. Serbest kaldıktan sonra gidip gusletti, sonra da gelip müslüman oldu. Gayet güzel bir İslâmî hayat yaşadı. **Yemâme**'de **Müseyleme** peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkıp halkın önemli bir kısmını peşine taktığında, onları bundan vazgeçirmek için çok uğraşmış, ama başarılı olamamıştı. Bu yüzden memleketinden ayrılmıştı.

Vallahi senin memleketinden daha çok nefret ettiğim hiçbir belde yoktu; şimdi ise senin memleketin, benim gözümde bütün beldelerin en sevgilisi hâline geldi. Süvarilerin beni yakaladığında, ben umre yapmak istiyordum; şimdi ne yapmamı emredersiniz?"

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) kendisini müjdeledi ve umre yapmasını emretti. Mekke'ye gittiğinde, kendisine;

**"- Sen de dinini terk ettin mi?"** diye soruldu. O da;

"- Hayır! Ama ben, Allah'ın Rasûlü Muhammed'le (as.) birlikte müslüman oldum. Hayır! Vallahi Rasûlullah (as.) izin vermediği müddetçe, size Yemâme'den bir buğday tanesi bile gelemez!" dedi.[317]

**RİVÂYETLER**

Bu **Müslim**'in lafzıdır.

**Buharî** ise hadîsi muhtasar olarak tahric etti.

**Ebû Davud** da hadîsi; "...**Yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın Rasûlüdür"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti. Sonra da hadîsi sevk etti dedi, ama lafzını kaydetmedi.

**Ebû Davud**; ('kanlı' diye tercüme ettiğimiz '*zâ demin*' kelimesini) *"zâ zimmin"* diye, yani '**kabilesinde saygıdeğer biriyim**' şeklinde de rivâyet edilmiştir" dedi.

**Nesaî** de kâfir müslüman olmak istediğinde gusletmesi gerektiği ile ilgili kısmını tahric etti. **Nesaî**'nin lafzı şöyledir:

Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Sümâme, hemen mescidin yakınındaki bir hurmalığa gitti, yıkandı, sonra dönüp mescide geldi ve şöyle dedi:

"- Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur! Yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve Rasûlüdür. Ya Muhammed! Vallahi dünyada senin yüzünden daha çok nefret ettiğim bir yüz yoktu; şimdi ise senin yüzün, bana bütün yüzlerin en sevgilisi hâline geldi. Süvarilerin beni yakaladığında, ben umre yapmak istiyordum; şimdi ne yapmamı emredersiniz?"

---

[317] **Buharî**, Salât, 76, 82; Husûmât, 7, 8; Meğâzî, 71; **Müslim**, Cihâd, 19/59-60; **Ebû Davud**, Cihâd, 124/2679; **Nesaî**, Tahâret, 126.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) kendisini müjdeledi ve umre yapmasını emretti."

**İZAH**

**Benû Hanîfe, Yemâme'**de yaşayan meşhur bir kabiledir. **Sümâme** de bu kabilenin reisi idi.

**"...Kanlı biri"** ifâdesini **Kâdı Iyâz**; "Beni öldürecek olursan, kabilesinin reisi olan asîl birini öldürmüş olursun. Dolayısıyla ben, kanı dava edilecek ve katilinden öç alınacak biriyim" şeklinde açıklar. Bazıları da tam aksi bir yorumla; "Beni öldürecek olursan, ölümü hakketmiş birini öldürmüş olursun; binâenaleyh sorumlu tutulmazsın" şeklinde anlamışlardır.

**"- Dinden döndün mü?"** sorusuna **Sümâme'**nin;

**"- Hayır, ama müslüman oldum"** şeklinde cevap vermesi, "sizin zaten bir dine bağlılığınız yok ki ondan dönmüş olayım! Ben ancak şimdi hak dine girdim" manasında anlaşılmıştır.

**Yemâme**, tarım ürünleri açısından **Mekke'**yi besleyen bir yerdi. **Sümâme** Mekkelilerin Rasûlullah'a (as.) yaptıklarını bildiği için, müslüman olduktan sonra **Mekke'**ye buğday sevkiyatını durdurdu ve Rasûlullah (as.) izin vermeden onlara buğday vermeyeceğini söyledi. Bunun üzerine müşrikler, Hz. Peygamber'den ricâ ettiler ve onlarn ricaları üzerine Rasûlullah (as.) da **Sümâme'**ye, Mekkelilere erzak götürmesini yazdı.

**Sümâme**, irtidat hareketlerine karşı mücâdele edenlerden biriydi. Kabilesi **Benû Hanîfe** irtidat ettiği halde, o direnmiş, onlarla savaşmış, neticede mürtedlerle savaşırken **Bahreyn'**de 12/633 yılında şehid edilmiştir.

Bu hadîs, müşriklerin mescide girmelerinin câiz olduğunu göstermektedir.

عمرو بن عبسة السلمي رضي الله عنه

## 51- AMR B. ABESE ES-SÜLEMÎ

**٦٦٦٥-** (م ــ **أبو أمامة الباهلي** رضي الله عنه) قال : « قال **عمرو** بن عَبَسَةَ السُّلَمِيُّ : كُنتُ وأنا في الجاهلية **أظنُّ** أنَّ **الناس على ضلالة** ، وأنهم لَيْسُوا **على شيء** ، وهم يَعْبُدُون الأوثان ، **فسمعتُ** برَجُل بمكة يُخبِرُ أخبارا ، **فقعدْتُ** على راحلتي ، **فقدِمْتُ عليه** ، **فإذا** رسول **الله** صلى **الله عليه** وسلم مُسْتَخْفِيا ، حرَاء ، **عليه** قومه ، فتَلَطَّفتُ ، **حتى** دخلت عليه بمكة ، فقلت له: ما أنتَ ؟ فقال : **أنا نبي** ، فقلت : وما نبي ؟ قال : **أرسلني الله** ، فقلت : فَبأيِّ شيء [أرسلك] ؟ **قال** : **[أرسلني] بصلة الأرحام** ، وكسر الأوثان ، **وأن يُوَحَّدَ الله ولا يشرك به شيء** ، قلت له : **فمن** معك **على هذا** ؟ قال : **حُر وعبد** ، قال : ومعه يومئذ **ممَّنْ** آمَنَ به : **أبو** بكر وبلال ، قلتُ : **إنِّي** مُتَّبعُك ، قال : **إنك لا تستطيع ذلك يومك هذا** ، **ألا ترى حالي** وحالَ الناس ؟ **ولكن ارجع إلى أهلك** ، **فإذا سمعتَ بي قد ظهرتُ فائتني** ، قال : **فذهبتُ** إلى أهلي ، **وقدِمَ** رسولُ الله صلى الله **عليه** وسلم المدينةَ ، وكنتُ في **أهْلي** ، فجعلتُ **أتخبَّرُ الأخبار** ، وأسأل الناس حين **قدِمَ** المدينة ، حتى **قدم عليَّ نَفَر** من أهل يثرب [من **أهل** المدينة] فقلت : ما فعل **هذا** الرجل **الذي قدِمَ** المدينةَ ؟ **فقالوا : الناسُ إليه** سِرَاع ، وقد أراد قومه قَتْلَهُ ، **فلم** يستطيعوا ذلك ، فقدمتُ المدينة ، **فدخلتُ** عليه فقلت : يا رسولَ الله ، **أتعرفني ؟ قال: نعم** ، **أنتَ الذي لقيتَني بمكة** ؟ [قال : فقلت : بلى] فقلتُ : يا رسولَ الله ، أخبرني عَمَّا علَّمك **الله وأجهلُه** أخبرني عن الصلاة ؟ قال : صَلِّ **صلاة الصبح** ، **ثم أقْصِرْ عن الصلاة حتى تطلع الشمس** ، حتى ترتفع ، **فإنها تطلع حين تطلُع بين قرْني** شيطان ، **وحينئذ يسجد** لها الكفار ، ثم صلِّ ، **فإن الصلاة مشهودة محضورة** ، **حتى يستقلَّ** الظِّل **بالرُّمح** ، ثم **أقصر** عن الصلاة ، **فإن حينئذ تُسْجَرُ جهنمُ** ، **فإذا فاء الفيء فصلِّ فإن الصلاة مشهودة محضورة** ، **حتى تصلِّيَ العصر** ، ثم **أقصر** عن الصلاة **حتى تغربَ الشمس** ، **فإنها تغرب بين قرني شيطان** ، وحينئذ **يسجد لها الكفار** ، **قال** : **ثم صَلِّ ما بدا لك** ، فقلت : يا نبيَّ الله **فالوضوء** حدِّثني عنه ، قال: **ما منكم من رجل يُقرِّب** وَضوءه **فيُمضمضُ ويستنشق ويستنثر**

إلا خَرّت خطايا وجهه وفيه وخياشيمه مع الماء ، ثم إذا غسل وجهه ، كما أمره الله تعالى ، إلا خَرَّت خطايا وجهه من أطراف لحيته مع الماء ، أو مع آخر قطرة من الماء ، ثم يغسل يديه إلى المرفقين إلا خَرَّت خطايا يديه من أنامله مع الماء ، ثم يمسح رأسه إلا خرَّت خطايا رأسه من أطراف شعره ومن أُذنيه مع الماء ، ثم يَغسل قدميه إلى الكعبين إلا خرت خطايا رجليه من أنامل رجليه مع الماء ، فإن هو قام فصلّى ، فحمد الله وأثنى عليه ، ومجّده بالذي هو له أهل ، وفَرَّغ قلبه لله في صلاته ، إلا انصرف من خطيئته كهيئته يوم ولدته أمه ».

فحدَّث عمرو بن عَبَسة بهذا الحديث أبا أمامة صاحبَ رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال له أبو أمامة: يا عمرو ، انظر ما تقول ؟ [في مَقام واحد يعطى هذا الرجل ؟] فقال [عمرو: يا أبا أمامة]، لقد كَبِرَت سِنّي ، وَرَقَّ عَظْمِي ، واقترب أجلي ، وما بي حاجة أن أكذبَ على الله، و[لا] على رسوله، ولو لم أسمعْهُ منه إلا مرتين أو ثلاثا - حتى عدّ سبعا - ما حدَّثتُ به أبدا، ولكنّي سمعته منه أكثر من ذلك. أخرجه مسلم.

**6.665-** Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edilmiştir:

Amr b. Abese es-Sülemî şöyle dedi:

"Câhiliyet döneminde ben, insanların dalâlette olduklarını ve asla doğru yolda olmadıklarını zannediyordum; zira onlar putlara tapıyorlardı. Sonra işittim ki, Mekke'de bir adam ortaya çıkmış ve birtakım haberler veriyormuş. Hemen hayvanıma atlayarak O'na gittim. Baktım ki, kabilesi kendisine kızgın olduğu için Rasûlullah (as.) gizlenmiş!.. Ben, yumuşak davranarak Mekke'de O'nun yanına gittim. Kendisine şöyle sordum:

"- Sen nesin?"

**"- Ben Peygamber'im!"**

"- Peygamber nedir?"

**"- Beni Allah gönderdi"**

"- Allah seni ne ile gönderdi?"

**"- Allah beni akrabaya iyilik yapmak, putları kırmak, Allah'ı bir tanımak ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak** (göreviyle) **gönderdi.**

"- Bu meselede seninle kimler beraber?"

**"- Bir hür ile bir de köle!"**

Amr; "O gün kendisine iman edenlerden yalnız Ebû Bekir ile Bilâl vardı" dedi. Sonra şöyle devam etti: Kendisine;

"- Ben de sana tâbi oluyorum" dedim. Ama O;

**"- Şu günde sen buna dayanamazsın! Benim hâlimi ve insanların durumunu görmüyor musun? Sen şimdi âilene dön, benim gâlip geldiğimi duyunca gel!"** dedi.

Bunun üzerine ben de âilemin yanına döndüm. Sonra Rasûlullah (as.) Medîne'ye hicret etti. O sırada ben yine âilemin yanında idim ve haber toplamaya çalışıyordum. Hz. Peygamber Medîne'ye gelince, insanlara O'nu soruyordum. Derken yanıma Medîneli bir gurup geldi. Onlara;

"- Şu Medîne'ye gelen adam ne yapıyor?" diye sordum.

"- İnsanlar sür'atle O'na koşuyorlar. Kabilesi O'nu öldürmek istedi, ama bunu başaramadılar" dediler.

Bunun üzerine hemen Medîne'ye gittim ve Rasûlullah'ın (as.) huzuruna vardım. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, beni tanıdın mı?" diye sordum.

**"- Evet. Sen, Mekke'de benimle görüşen adam değil misin?"** buyurdu.

"- Evet" dedim ve sonra şunları söyledim:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın sana öğrettiği, benim ise bilmediğim şeylerden bana da öğret! Bana namazı anlat!"

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Sabah namazını kıl! Sonra güneş doğup yükselinceye kadar namazı bırak! Çünkü güneş, şeytanın iki boynuzu arasından doğuyor. O zaman kâfirler ona secde ederler. Sonra gölge kılıç gibi** (dik) **oluncaya kadar yine namaz kıl! Çünkü namaz** (meleklerin) **hâzır ve şâhit olduğu** (bir ibadettir). **Sonra yine namazı bırak; çünkü o vakitte cehennem iyice alevlendirilir. Sonra gölge batıya meyledince yine namaz kıl! Çünkü namaz** (meleklerin) **hâzır ve şâhit olduğu** (bir ibadettir). **Nihayet ikindi namazını da kılarsın, sonra da güneş batıncaya kadar namaza ara verirsin! Çünkü güneş,**

**şeytanın iki boynuzu arasından batar ve kâfirler o sırada ona secde ederler. Sonra istediğin kadar namaz kılabilirsin.**[318]"

Müteâkiben kendisine;

"- Ey Allah'ın Peygamberi, bana abdesti de anlat!" dedim.

Buyurdu ki:

"- **Sizden biri abdest suyunu yanına alır, ağzına-burnuna su verir ve burnunu temizlerse, kullandığı su ile birlikte yüzünün, ağzının ve burnunun günahları dökülür. Sonra Allah'ın emrettiği gibi yüzünü yıkadığında, kullandığı su ile** –veya suyun son damlasıyla- **birlikte, yüzünün hataları sakalının etrafından dökülür. Sonra kollarını dirseklerine kadar yıkarsa, işlediği hatalar kullandığı su ile birlikte parmaklarından dökülür. Sonra başını meshederse, başının günahları kullandığı su ile birlikte saçlarının ucundan ve kulaklarından**[319] **dökülür. Sonra ayaklarını topuklarına kadar yıkarsa, kullandığı su ile birlikte ayaklarının günahları parmaklarından dökülür. Sonra kalkıp namaz da kılar ve namazda Allah'a hamd ve senâ eder, Allah'ı lâyık olduğu şekilde yüceltir ve kalbini Allah'tan başka her şeyden boşaltırsa, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından arınmış olarak namazdan ayrılmış olur.**"

Amr b. Abese bu hadîsi, Rasûlullah'ın (as.) sahâbesi Ebû Ümâme'ye de anlattı. Ebû Ümâme ona;

"- Ya Amr! Bu zâta verilen bir makam hakkında ne söylediğine bak!" dedi

Amr da şu cevabı verdi:

"- Ya Ebâ Ümâme! Şüphesiz ki yaşım ilerledi, kemiklerim zayıfladı, ecelim de yaklaştı. Bu halde iken Allah'a ve Allah'ın Rasûlüne karşı yalan söylemeye ne ihtiyacım olabilir?! Bu sözü Rasûlullah'tan (as.) iki veya üç kere –yedi defaya kadar saydı- işitmiş olmasaydım, onu asla rivâyet etmezdim. Fakat ben onu, Rasûlullah'tan (as.) çok daha fazla işittim."[320]

---

[318] Bu son cümle **Müslim**'in matbu nüshasında yoktur.

[319] **Müslim**'in matbu nüshasında "**kulaklarından**" kelimesi yoktur.

[320] **Müslim**, Müsâfirîn,52/294.

İZAH

Hadîste Rasûlullah'ın (as.), **Mekke**'nin en sıkıntılı dönemlerde bile gâlip geleceğini haber vermesini **Nevevî**, Hz. Peygamber'in mucizevî haberlerinden sayar.

**"Baktım ki, kabilesi kendisine kızgın olduğu için Rasûlullah (as.) gizlenmiş!..."** diye tercüme ettiğimiz cümlede geçen bir kelime farklı şekilde zaptedilmiştir. **Câmiu'l-Usûl**'de حراء *"Hıra"* diye zaptedilen bu kelime, **Müslim**'in matbu nüshasında جرآء *"Cureâu"* şeklindedir. Bu da cür'etkâr, musallat anlamına gelir. Buna göre bu cümle; **"Kavmi O'nun başına musallat olduğu için gizlenmişti..."** şeklinde tercüme edilebilir.

**İbnu'l-Esîr**, *"hıra"* kelimesinin de kızgın, gadaplı anlamına geldiğini de söylemektedir. Bu durumda cümle; **"...kabilesi kendisine kızgın olduğu için..."** manasına gelir ki, yukarıdaki ile aynıdır. Netice itibariyle burada anlatılmak istenen, bu kelimeden maksadın, "**Hıra mağarası**" değil, **Kureyş**'in kızgınlığıdır.

**"Gölgenin kılıç gibi dik olması"** cümlesi de, öğle vaktinden kinâyedir. İstivâ zamanına kadar namaz kılabilirsin demektir.

**İbnu'l-Esîr, "Şeytanın iki boynuzu"** ifâdesinin cinlerden kinâye olduğunu, yahut şeytanların o vakitlerde harekete geçtikleri anlamında temsîlî bir ifâde olduğunu, ayrıca "**boynuz**" kelimesinin güç-kuvvet anlamına da geldiğini söylemektedir.

Kaynaklarda bu gibi rivâyetler oldukça fazla miktarda yer almaktadır. Eğer bu rivâyetler sahihse, kanâatimizce burada şeytan motifinden faydalanarak maksadı ifâde etmek amacı öne çıkmaktadır.

AMR B. ABESE

Tam adı; **Ebû Necîh, Amr b. Abese b. Hâlid b. Huzeyfe es-Sülemî el-Becelî**'dir.

**Süleym** kabilesinin **Becîle** kolundandır. Câhiliyet döneminde de putlara tapmaktan nefret eden ve devamlı arayış içinde olan biriydi. Bir gün **Mekke**'de putları reddeden birinin çıktığını duyunca, hemen

oraya gider ve Hz. Peygamber'le görüşerek müslüman olur. O sırada yalnız **Ebû Bekir** ve **Bilâl** müslüman olmuştu. **Mekke**'de kalmak istedi ise de, Hz. Peygamber **Mekke**'de şartların uygun olmadığını, memleketine dönmesini, İslâm'ın başarı kazandığında tekrar gelmesini emretmiş ve o da geri dönmüştü. **Mekke**'nin fethinden önce **Medîne**'ye geldi, **Mekke** fethine ve sonra da **Tâif** muhasarasına katıldı. Daha sonra **Suriye** fethinde de bulundu. **Yermük** savaşında süvari birliğinin komutanlığını yaptı.

İlk müslümanlardan olan **Amr b. Abese, Suriye**'nin fethinden sonra **Humus**'a yerleşti. Hicrî 60 yılında öldüğü tahmin edilmektedir.

**القسم الثاني**

من الفرع الثاني من الفصل الثاني من الباب الرابع:

**في فضائل النساء الصحابيات رضي الله عنهن**

**خديجة بنت خويلد رضي الله عنها**

## b) HANIM SAHÂBELERİN BİYOGRAFİLERİ

## 1- HATİCE BİNT HUVEYLİD

**٦٦٦٦- (خ م ــ إسماعيل بن أبي خالد)** قال : قلتُ لعبد الله بن أبي أوفَى : «أكــان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بَشَّرَ خديجةَ بِبَيْتٍ في الجنة ؟ قال : نعم ، بَشَّرَها ببيت في الجنة من قَصَبٍ ، لا صَخَبَ فيه ولا نَصَبَ ». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.666-** İsmail b. Ebî Halid anlatıyor:

Abdullah b. Ebî Evfâ'ya dedim ki:

"- Rasûlullah (as.) Hatice'ye cennette bir ev müjdeledi mi?"

"- Evet, cennette ona inciden yapılan ve içinde gürültü ve meşakkat olmayan bir evi müjdeledi" dedi.[321]

---

[321] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 20; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 12/72.

## İZAH

Bu bölümde **Hz. Hatice** ile ilgili hadîsler görülecektir. Bu münasebetle önce **Hz. Hatice**'nin kısa bir tercüme-i hâlini kaydedelim:

## Hz. HATİCE

Tam adı; **Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay el-Kuraşiyye**'dir. **Kureyş**'ın soylu bir âilesine mensuptur. Soyu **Kusay**'da Hz. Peygamber'le birleşir. Babası da **Kureyş**'ın eşrâfındandı. İslâmiyet'ten önce üstün iffeti sebebiyle "**Tâhire**" lakabıyla tanınırdı. "**Kübrâ**" sıfatı da, Hz. Peygamber'in en büyük zevcesi olması sebebiyle verildi.

Hz. Peygamber'den önce **Ebû Hâle Hind b. Zürâre et-Temîmî** ile evlendi ve ondan **Hind** ve **Hâle** adlı iki çocuğu oldu. Sonra **Atîk b. Âbid el-Mahzûmî** ile evlendi ve ondan da **Hind** adlı bir kızı oldu. İkinci kocasının da ölümü üzerine bir daha evlenmeyip ticaretle uğraştı. Bu arada Hz. Peygamber'le de ticarî ortaklık yaptı. O'nun dürüstlüğünü ve üstün ahlâkını görünce, kendisine evlenme teklif etti. Hz. Peygamber'le evlendiğinde 40, 37 veya 28 yaşında olduğuna dair farklı rivâyetler vardır. O sırada Hz. Peygamber'in de 25, 30 veya 21 yaşında bulunduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'le 25 yıl evli kaldı ve Rasûlullah (as.) **Hatice**'nin sağlığında başka bir kadın almadı. 38 yıllık evlilik hayatının 25 yılını sadece **Hz. Hatice** ile geçirdi. **İbrahim** dışındaki bütün çocukları da **Hatice**'den oldu. **Zeynep, Rukıyye, Ümmü Gülsüm** ve **Fâtıma** adlı dört kızları oldu. **Kasım, Tâhir ve Tayyib** (Abdullah) adında da üç oğlu olduğu rivâyet edilir. Ancak bazı kaynaklarda bu üç ismin de aynı çocuğa ait olduğu belirtilir.

**Hz. Hatice;** güzel, soylu, akıllı, son derece dürüst ve zengin bir hanımdı. Her konuda Hz. Peygamber'e destek oldu. Herkes O'na karşı iken o kendisine inandı. Kendisine ilk iman eden insan oldu. **İbn Hacer, "Kim bir güzellik ihdâs ederse, kendisine bunun sevabı verilir. Ayrıca ondan sonra kıyâmete kadar aynı işi yapanların alacağı kadar sevap da ilave edilir"** hadîsini delil göstererek, **Hz.**

**Hatice**'den sonra iman eden bütün kadınların aldığı sevabın aynısını **Hatice**'nin de almış olabileceğini söyler.[322]

Hz. Peygamber'in en ümitsiz zamanlarında kendisine destek ve moral kaynağı oldu. İlk vahiy aldığında;

**"-Bana kim inanır ki?"** diye endişeye kapılınca;

**"- Yemin ederim ki Allah asla seni utandırmaz ve üzmez. Çünkü sen akrabayı gözetir, doğru konuşur, âcizlerin elinden tutar, yoksulları kayırır, misafire ikrâm eder ve mazlumlara yardım edersin"** diyerek teselli etmiş ve O'na güç vermişti.

**Hz. Hatice**, varını yoğunu Rasûlullah (as.) için harcadı. İslâm'ın başarısında onun çok büyük katkısı oldu. Nitekim Hz. Peygamber; **"Kimse bana inanmazken Hatice inandı. Herkes beni yalanlarken Hatice tasdik etti. Kimse bana bir şey vermezken Hatice bütün malını verdi. Üstelik Allah beni, onun doğurduğu çocuklarla rızıklandırdı"** diye onu minnet ve vefâ ile yâd ederdi. **"Bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı"** olduğunu söylerdi. Aşağıdaki hadîslerde de görüleceği üzere **Cebrâil** ona Allah'tan selâm getirdi ve kendisi de selâm söyledi. Ona cennette inciden yapılmış köşkler müjdeledi.

Rasûlullah (as.), **Hatice**'nin vefatından sonra da kendisini hiç unutmadı. Hatta onun dost ve arkadaşlarını da daima gözetti. Onun herhangi bir hatırasını duyunca veya görünce büyük bir heyecana kapılırdı. Nitekim **Hz. Âişe, Hatice**'yi hiç görnediği halde en çok onu kıskandığını söyler. Sebebi de Hz. Peygamber'in onun hatırasını devamlı canlı tutmasıdır. **Hatice**'nin öldüğü yıla da "**hüzün yılı**" adı verilmişti.

Hicretten üç sene önce 620 yılı Ramazan ayında vefat eden **Hz. Hatice, Hacûn Kabristan**'ına defnedildi. **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından kabrine bir kubbe yaptırıldı, ama **Mekke Suûd** yönetimine geçince, 1926 yılında diğer bütün türbelerle birlikte yıktırıldı.

**٦٦٦٧- (خ م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « أتى جبريلُ عليه السلام إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسولَ الله هذه خديجة قد أتت ومعها إناء فيه إدَام – أو طعام**

---

322 Bkz., **İbn Hacer**, VII, 517.

أو شراب – فإذا هي أتتْكَ فاقْرأْ عليها السلام من ربِّها [ومنّي] وبَشِّرها ببيت في الجنة من قَصَبٍ ولا صَخَبَ فيه ولا نَصَبَ». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.667-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e Cibrîl geldi ve dedi ki:

***"- Ey Allah'ın Rasûlü! İşte Hatice geliyor; yanında da bir kap var. Kabın içinde de azık** –veya yiyecek veya içecek- **var. O sana gelince, Rabbinden ve benden kendisine selâm söyle! Ayrıca onu cennette inciden yapılan ve içinde gürültü ve meşakkat olmayan bir evi de müjdele!"***[323]

**İZAH**

Bu rivâyet mürseldir; çünkü râvî Ebû Hureyre, Hz. Hatice'nin sağlığına yetişmemiştir. Ancak muhaddisler, sahâbenin mürselini sahîh kabul ederler.

٦٦٦٨- (خ م ت ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : ما غِرْتُ على أحد من نساء النبيِّ صلى الله عليه وسلم ما غِرْتُ على خديجة قطّ ، وما رأيْتُها قط ، ولكن كان يُكثر ذكرها ، وربما ذبح الشاة ، ثم يُقَطِّعها أعضاء ، ثم يَبْعَثُها في صدائق خديجة ، وربما قلتُ له : كأنه لم يكن في الدنيا امرأة إلا خديجة ، فيقول : إنها كانت ، وكانت ، وكان لي منها ولد.

وفي رواية قالت: «وتزوَّجني بعدها بثلاث سنين وأمره ربُّه عز وجل: أن يبشِّرها ببيت في الجنة من قصب». قال في رواية « وأمره الله عز وجل أن يبشرها ببيت من قصب ، وإن كان ليذبح الشاة ، فيهدي في خلائلها منها ما يَسَعُهُنَّ ».

وفي أخرى « وكان إذا ذبح الشاة يقول : أرسلوا بها إلى أصدقاء خديجة ، قالت : فأغْضَبْتُه يوما ، فقلت : خديجة عجوز ، فقال : إني رُزِقْتُ حُبَّها ».

وفي أخرى قالت : « استأذنتْ هالَةُ بنت خويلد – أختُ خديجةَ – على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فعرف استئذان خديجةَ ، فارْتَاعَ لذلك ، فقال : اللهم هالةُ بنت خويلد

---

[323] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 20; Tevhîd, 35; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 12/71.

، فغرتُ ، فقلت : ما تذكر من عجوز من عجائز قريش حَمْراء الشِّدْقَيْن ، هلكت في الدهر ، قد أبدلك الله خيرا منها ».

أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم : قالت : « ما غِرْتُ على امرأة ما غرت على خديجة ، لكثرة ذكره إياها، وما رأيتُها قطّ ، وقالت : لم يتزوج النبيُّ صلى الله عليه وسلم على خديجة حتى ماتت ».

وفي رواية الترمذي قالت : « ما غِرْتُ على أحد من أزواج النبيِّ صلى الله عليه وسلم ما غِرْتُ على خديجة ، وما بي أن أكون أدْرَكْتُها ، وما ذاك إلا لكثرة ذكْرِ رسول الله صلى الله عليه وسلم لها ، وإن كان ليذبح الشاة ، فيَتَتَبَّعُ بها صدائق خديجة ، فيهديها لهنَّ ».

وفي أخرى قالت : « ما حسدت امرأة ما حسدت خديجة ، وما تزوجني رسول الله صلى الله عليه وسلم إلا بعد ما ماتت ، وذلك أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بشَّرها ببيت في الجنة من قَصَب - يعني : من قصب اللؤلؤ - لا صَخَبَ فيه ولا نصب ».

**6.668-** Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in hanımlarından hiç birini, asla Hatice'yi kıskandığım kadar kıskanmadım. Üstelik kendisini de asla görmüş değilim. Ama Hz. Peygamber onu çok anıyordu. Bir koyun kesip etini parçalayacak olsa, mutlaka ondan bir miktar eti Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Bazen O'na;

"- Sanki dünyada Hatice'den başka kadın kalmadı!" diye takılırdım. O ise;

**"- Hatice şöyle idi, Hatice böyle idi... Hatice bana evlat verdi"** diyordu.[324]

**RİVÂYETLER**

Bir rivâyette Hz. Âişe; "Rasûlullah (as.), Hatice'nin ölümünden üç yıl sonra benimle evlenmişti. Yüce Allah O'na, Hatice'yi cennette inciden yapılan bir evle müjdelemesini emretmişti" dedi.

Başka bir rivâyette de şöyle dedi:

---

[324] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 20; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 12/73-78; **Tirmizî**, Menâkıb, 62/3875-76.

"Yüce Allah O'na, Hatice'yi cennette inciden yapılan bir evle müjdelemesini emretmişti. Hz. Peygamber bir koyun kesecek olsa, mutlaka Hatice'nin dostlarına da yeterince et gönderirdi."

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber bir koyun kesince;

"- **Bunu Hatice'nin dostlarına gönderin!"** derdi. Bir gün bundan dolayı kızdım ve;

"- Hatice! Acûze bir ihtiyar!" dedim. Hz. Peygamber;

"- **Ben, onun sevgisiyle rızıklandırıldım"** buyurdu.

Başka bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir gün Hatice'nin kızkardeşi Hâle bint Huveylid[325], Rasûlullah'ın (as.) yanına girmek için izin istedi. Hz. Peygamber, Hatice'nin izin istemesini hatırladı ve heyecana kapıldı. 'Allah'ım, bu gelen Hâle bint Huveylid olmalı!' dedi. Bundan dolayı benim kıskançlık duygularım uyandı. Dedim ki:

"- Allah sana Hatice'den daha hayırlısını vermişken, geçmişte ölen Kureyş'in kocakarılarından kırmızı yanaklı bir ihtiyar kadını neden anıp duruyorsun?"

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hatice'yi hiç görmediğim halde onu kıskandığım kadar hiçbir kadını kıskanmadım; çünkü Rasûlullah (as.) kendisini çok anıyordu. Hz. Peygamber, Hatice vefat etmeden başka bir kadınla evlenmedi."

**Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in zevcelerinden hiç birini, Hatice'yi kıskandığım kadar kıskanmadım. Halbuki ben Hatice'nin sağlığına da yetişmemiştim. Onu kıskanmamın sebebi, Rasûlullah'ın (as.) kendisini çok anması ve bir koyun kesecek olsa Hatice'nin dostlarını da araştırarak onlara koyun etinden hediye etmesi idi."

Bir başka rivâyet de şöyledir:

---

[325] **Hâle bint Huveylid b. Esed el-Kureşiyye el-Esediyye**: Hanım sahabîlerdendir. Hz. Hatice'nin kız kardeşidir. Rasûlullah'ın (as.) damadı Ebû'l-Âs b. er-Rabî'in annesidir; Hz. Peygamber ona kızı Zeyneb'i vermişti.

"Hatice'yi kıskandığım kadar hiçbir kadını kıskanmadım. Halbuki Rasûlullah (as.), Hatice'nin ölümünden sonra benimle evlenmişti. Onu kıskanmamın sebebi, Rasûlullah'ın (as.) onu cennette inciden yapılan ve içinde gürültü ve meşakkat bulunmayan bir evle müjdelemesi idi."

أحاديث مشتركة بينها وبين غيرها

## 2- HZ. HATÎCE VE DİĞER HANIMLAR HAKKINDA MÜŞTEREK HADÎSLER

**٦٦٦٩**- (خ م ت ـ **علي بن أبي** طالب رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **خَيْرُ نسائها** : مريمُ **بنتُ عمران** ، **وخيرُ** نسائها : **خديجة** بنتُ **خويلد** ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. قال أبو كريب : « وأشار وكيع إلى السماء والأرض ».

زاد رزين : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **كَمُلَ من الرجال** كثير ، **ولم يكمُل من** النساء إلا **مريمُ بنتُ عمران** ، وآسيَةُ امرأةُ فرعون ، **وخديجةُ** بنتُ خويلد ، وفاطمةُ بنت محمد ، وفضْلُ **عائشة على** النساء كفضل الثريد على سائر الطعام ».

**6.669-** Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Onların en hayırlı kadını İmrân'ın kızı Meryem'dir**[326]**. Bunların en hayırlı kadını da Huveylid'in kızı Hatice'dir."**[327]

---

[326] **Meryem bint İmrân**: **Hz. İsa**'nın annesidir. Genç yaşta (bir rivâyete göre 13 yaşında) iken **İsa**'ya hâmile kalmıştı. **İsa**'nın ölümünden sonra bir rivâyete göre 6, diğer bir rivâyete göre 66 yıl daha yaşadı. Buna göre 52 veya 112 yıl yaşamış olmalıdır. Kur'ân'da müteaddit âyetlerde ismi geçmektedir. Hadîslerde **Hz. Âsiye** ile birlikte en yüksek kemâle ermiş kadın olarak övülür. Bu övgüler sebebiyle bazı İslâm âlimleri onu nebî olduğunu söylerler.

[327] **Buharî**, Enbiyâ, 46; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 12/69; **Tirmizî**, Et'ıme, 31/1834.

## RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Küreyb şöyle dedi: "Vekî' bunu rivâyet ederken göğe ve yere işaret etti."

**Rezîn**'in ziyadesine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Erkeklerden pek çok kişi kemâle ermiştir. Kadınlardan da İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Âsiye[328], Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fâtıma kemâle ermiştir. Âişe'nin kadınlara üstünlüğü de, tirid'in diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."**

## İZAH

İlk rivâyette, **"Onların en hayırlısı... Bunların en hayırlısı..."** şeklinde geçen ifâde, râvîlerden **Vekî'**in beyanına göre; **"Gök ehlinin en hayırlısı Meryem, yer ehlinin en hayırlısı da Hatice'dir"** anlamındadır. Ancak **Vekî'**in bu yorumu tartışmaya açıktır. **Meryem**'in neden gök ehlinden, **Hatice**'nin de neden yer ehlinden sayıldığını anlamak mümkün değildir. Nitekim pek çok âlim de buna karşı çıkmıştır. Âlimlerin çoğunluğuna göre maksat, her ikisinin de kendi dönemlerindeki kadınların en hayırlıları olduklarıdır. **Buharî** şârihi **Kirmânî**'ye göre, **Hz. Meryem Benû İsrâil** kadınlarının, **Hz. Hatice** de Arap kadınlarının veya **Muhammed** ümmeti kadınlarının en hayırlısıdır.

## KADIN PEYGAMBER VAR MI?

**Rezîn**'in ziyâde ettiği metin, **Nesaî**'de **"Kemâle eren kadınlar..."** şeklinde değil, **"Cennetteki kadınların en faziletlisi..."** şeklinde

---

[328] **Âsiye bint Müzâhim**: **Firavun**'un amcasının kızı ve daha sonra da karısı olmuştur. **Hz. Musa**'nın halası olduğu da rivâyet edilmiştir. **Hz. Musa**'nın öldürülmesine engel olmuş ve onun Sarayda büyümesini sağlamıştı. Kur'ân'da ismi geçen mü'min hanımlardandır (Bkz., Tahrim, 11, Kasas, 9). Bilâhare **Hz. Musa**'nın peygamberliğine iman etti. Bu yüzden el ve ayaklarından kazıklara bağlanıp güneş altında bırakıldı. Üzerine bir kaya atılacağı sırada dua etmiş ve Allah da kaya altında ezilmeden ruhunu almış. Hadîslerde **Hz. Meryem**'le birlikte en yüksek kemâle ermiş bir kadın olarak övülür. Bu övgüler sebebiyle **Zâhiriye** ve **Eş'ariye** uleması, **Âsiye**'nin Peygamber olduğunu söyler.

geçmektedir. **Buharî** ve **Müslim**'de ise, **"Kadınlardan kemâle erenlerin Âsiye ile Meryem olduğu"** zikredilmektedir.

Bu rivâyete dayanarak bazı âlimler, **Âsiye** ile **Meryem**'in de nebî olduklarını söylemişlerdir. Çünkü insan cinsinin ekmeli nebîlerdir. Nebîlerden sonra da veliler, sıddîklar ve şehidler gelir. Şayet **Âsiye** ile **Meryem** nebî değil de velî iseler, o zaman bu tertibe göre kadınlardan başka velî, sıddîk bulunmaması gerekir, ama gerçek böyle değildir, çünkü kadınlardan da pek çok velî, sıddîk ve şehid vardır.

**Eş'arî;** "Havva, Sâre, Âsiye, Hacer, Hz. Musa'nın annesi ve Meryem olmak üzere altı kadının nebî olduğunu" söylemektedir. Onun nübüvvet telakkîsine göre Allah'tan kendisine melek gelerek bir emir, nehiy veya bilgi getirilen herkes nebîdir. **Kurtubî** de "Meryem'in nebî olduğunda şüphe olmadığını, çünkü Allah'ın ona melekler vasıtasıyla vahyettiğini" söylemektedir.

**Meryem** sûresinde bazı Peygamberler ve **Meryem** kıssası anlatıldıktan sonra, *"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine ihsanda bulunduğu Peygamberlerdendir"*[329] buyurulmaktadır. Buradaki "**Peygamberlerdendir**" lafzının umûmuna **Meryem** de girmektedir. Buna göre **Meryem**'in de nebî olması gerekir.

Kadınlardan da Peygamber geldiğini bazı delillerle ispat etmeye çalışanlara mukabil, bazı âlimler de kadınlardan Peygamber gelmediği kanâatindedirler. Kur'ân-ı Kerîm'de; *"Biz senden önce sadece erkeklerden Peygamber gönderip kendilerine vahyettik..."*[330] buyurulmaktadır. Bu âyetten, kadınlardan Peygamber gelmediği neticesi çıkar. Bu görüşte olanlar, hadîste geçen **"kemâle erdi"** ibaresini **"fazilete erdi"** şeklinde yorumlamışlar ve bu konuda yukarıda işaret edilen **Nesaî**'nin rivâyetini de delil olarak kullanmışlardır.[331]

**Kirmânî,** kadınlardan Peygamber gelmediği konusunda âlimler arasında icmâ bulunduğu rivâyetinin nakledildiğini söylemektedir.

---

[329] Meryem, 58.

[330] Enbiyâ, 7; Nahl, 43; Yusuf, 109.

[331] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 110-111; 140-141; **Aynî**, XV, 309

Ayrıca hadîste geçen "**kemal**" lafzıyla, Peygamberlik kastedilmediğini, Peygamberlik dışında ve kadınlara mahsus olan kemâl sıfatların tamamını şahıslarında topladıklarının anlatılmak istenmiş olabileceğini belirtmektedir.

Netice olarak kadınlardan da Peygamber gelip gelmediği konusunda iki ayrı görüş bulunmaktadır. Her iki görüşü de destekler anlamına gelebilecek deliller var ise de, bu görüşlerden herhangi birini kesin ve sarih olarak te'yîd eden bir delil mevcut değildir. Gerçeği ancak Allah bilir.

٦٦٧٠- (ت) **ـ أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «حَسْبُكَ من نساء العالمين : **مريمُ بنتُ عمران ، وخديجةُ بنتُ خويلد، وفاطمةُ بنتُ محمد صلى الله عليه وسلم ، وآسيَةُ امرأة فرعون** ». أخرجه الترمذي.

**6.670-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Bütün âlemlerin kadınlarından İmrân'ın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatîce, Muhammed'in kızı Fâtıma ve Firavun'un karısı Âsiye** (nümûne-i imtisâl olarak) **sana yeter."**[332]

**فاطمة بنت محمد صلى الله عليه وسلم رضي الله عنها**

## 3- HZ. FÂTIMA

٦٦٧١- (ت) **ـ جميع بن عمير التيمي** رحمه الله) قال: دخلتُ مع عمتي على عائشة، فسُئلتْ «**أيُّ الناس كان أحبَّ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قالت: فاطمة ، قيل: من الرجال؟ قالت:** زوجُها ، **إنْ كان ما علمتُ صوّاما قوّاما**». أخرجه الترمذي.

**6.671-** Cumeyyi' b. Umeyr et-Teymî'den rivâyet edilmiştir:

"Halamla birlikte Hz. Âişe'nin yanına gitmiştim. Âişe'ye;

"- Rasûlullah'ın (as.) en çok sevdiği insan kimdi?" diye soruldu.

---

[332] **Tirmizî**, Menâkıb, 62/3878.

"- Fâtıma" diye cevap verdi.

"- Erkeklerden kimdi?" diye soruldu.

"- Fâtıma'nın kocası! Çünkü bildiğim kadarıyla o, gündüzleri çok oruç tutan, geceleri de çok ibâdet eden biriydi" dedi.[333]

**İZAH**

Bu bölümde **Hz. Fâtıma** ile ilgili hadîsler görülecektir. Bu münasebetle önce **Hz. Fâtıma**'nın kısa bir tercüme-i hâlini kaydetmek uygun olur.

**Hz. FÂTIMA**

Nübüvvetten bir yıl önce **Mekke**'de dünyaya geldi. Hz. Peygamber'in en küçük kızıdır. "**İffetli ve namuslu kadın**" anlamına gelen "***Betûl***" lakabıyla anılır. Diğer bir lakabı da, **"beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü"** anlamına gelen "*Zehrâ*"dır.

Hicretin 2. yılında **Medîne**'de **Hz. Ali** ile evlenmiş, bir yıl sonra **Hasan**, ondan bir yıl sonra da **Hüseyin** dünyaya gelmişti. **Muhsin, Zeynep, Ümmü Gülsüm** ve **Rukıyye** adlı dört çocuğu daha olduğu rivâyet edilir.

**Mekke** döneminde Hz. Peygamber **Kâbe**'de namaz kılarken müşrikler üzerine deve işkembelerini yığdıklarında, genç bir kız olan **Hz. Fâtıma** yetişmiş, işkembeleri temizleyerek müşriklere bağırıp çağırmıştı. **Uhud** savaşına da katılan **Hz. Fâtıma**, askere su taşımış, yiyecek hazırlamış ve yaralıları tedavi etmişti.

**Fâtıma**, Hz. Peygamber'in dünyada en çok sevdiği kişilerden biriydi. Rasûlullah (as.), ona olan derin sevgi ve şefkatini ifâde için **"babasının annesi"** anlamında "***Ümmü ebîha***" diye hitap ederdi. **Fâtıma**'yı görünce, sevinçten yüzünde gülücükler açar, onu ayakta karşılar, elini tutarak yanaklarından öper, yanına veya kendi yerine oturturdu. Seyahate giderken âile fertlerinden en son **Fâtıma** ile vedalaşır, dönünce de ilk olarak onunla görüşürdü. **Mekke** fethinden sonra **Hz. Ali**'nin, **Ebû Cehil**'in kızı **Cüveyriye** ile evlenmek istemesi üzerine de, **"Allah Rasûlünün kızı ile Allah düşmanının kızı aynı nikâh altında bir araya gelemez"** diye tepki göstermiş, izin

---

[333] **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3874.

vermemişti. Ancak **Fâtıma**'yı boşaması şartıyla razı olabileceğini söylemişti.

Hz. Peygamber'in ölümünden çok sarsılan **Fâtıma**, ashâba; **"Rasûlullah'ın (as.) üzerine toprak atmaya eliniz nasıl vardı, gönlünüz nasıl razı oldu?"** diyerek günlerce göz yaşı dökmüştü. Kendisi de Hz. Peygamber'den altı ay sonra 11/632 yılı Ramazan'ın üçüncü gününde 28 yaşında olduğu halde vefât etti. Cenazesini **Hz. Ali** yıkadı ve Bakî mezarlığına geceleyin defnedildi. Sağlığında kadın cenazelerin sadece bir örtü ile götürülmesinden rahatsızlık duyan **Fâtıma, Esmâ bint Umeys**'ten **Habeşistan**'da cenazelerin tabutla taşındığını öğrenince, kendisinin de tabuta konulmasını vasiyet etmiş ve ilk defa onun için tabut kullanılmıştı.

Kendisinden 18 hadîs rivâyet edilen **Fâtıma**'nın bazı şiirleri ve beyitleri de bulunmaktadır.

**٦٦٧٢-** (ت ــ بريدة رضي الله عنه) قال : « كان أحبَّ النساء إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فاطمةُ ، ومن الرجال عليّ ». قال إبراهيم النخعي : يعني: من أهل بيته. أخرجه الترمذي.

**6.672-** Bureyde'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) kadınlardan en çok Fâtıma'yı, erkeklerden de Ali'yi severdi."

İbrahim en-Nehaî; "Yani ehl-i beytinden" diye ekledi.[334]

**٦٦٧٣-** (ت ــ حذيفة بن اليمان رضي الله عنه) قال: «سألتني أمي: متى عهدُك برسولِ الله صلى الله عليه وسلم... وذكر الحديث» وقد تقدَّم في فضل حذيفة، وفي آخره: «ثم قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: هذا مَلَكٌ نزل من السماء، لم يَنزل الأرضَ قط قبل هذه الليلة، استأذن ربَّه أن يُسلِّم عليَّ، ويبشِّرني أن فاطمة سيدةُ نساء أهل الجنة، وأن الحسن والحسين سيدا شباب أهل الجنة». أخرجه الترمذي.

---

[334] **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3868.

**6.673-** Huzeyfe b. el-Yemân anlatıyor: Annem bana;

"- Rasûlullah'la (as.) buluşman ne zamandı?" diye sordu...

Sonra hadîsin kalan kısmını zikretti, ki bu rivâyet daha önce Huzeyfe'nin fazîleti bölümünde geçmişti.[335] Hadîsin sonunda da Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini zikreder:

**"Şu, gökten inen bir melektir. Bu geceden önce yeryüzüne hiç inmemişti. Bana selâm vermek ve Fâtıma'nın cennet kadınlarının hanımefendisi, Hasan ve Hüseyin'in de cennet gençlerinin efendileri olduklarını müjdelemek için Rabbinden izin alarak geldi."**[336]

٦٦٧٤- (خ م ت د ــ محمد بن شهاب الزهري رحمه الله) أن علي بن الحسين بن علي حدَّثهم: «أنهم حين قدموا المدينة من عند يزيد بن معاوية مقتلَ الحسين بن عليّ لَقِيَه المِسْوَرُ، فقال له: هل لك إليَّ حاجة تأمرني بها ؟ قال : فقلتُ له : لا ، فقال : هل أنت مُعْطِيَّ سيفَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فإني أخافُ أن يَغْلِبَكَ القوم عليه ؟ وايْمُ الله ، لئن أعطيتنيه لا يُخْلَصُ إليه أبدا ، حتى تُبْلَغَ نفسي ، إن علي بن أبي طالب خطبَ بنتَ أبي جهل على فاطمةَ، فسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يخطب الناس في ذلك على منبره [هذا] - وأنا يومئذ مُحْتَلِم - فقال : إن فاطمة مني ، وأنا أتخوَّفُ أن تُفتَنَ في دينها، ثم ذكر صِهرا له من بني عبد شمس، فأثنى عليه في مصاهرته إياه قال: حدَّثني فصَدَقني ووعدني فوفاني ، وإني لستُ أحرِّم حلالا ، ولا أُحِلُّ حراما ، ولكنْ والله ، لا تجتمع بنتُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم وبنتُ عدوِّ الله مكانا واحدا أبدا ».

وفي رواية علي بن الحسين : أن المسور بن مَخْرمة قال : إن عليا خطب بنت أبي جهل ، وعنده فاطمة بنتُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فسمعتْ بذلك فاطمةُ فأتتْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت : يزعُمُ قومك أنك لا تغضب لبناتك ، وهذا عليّ ناكحا ابْنَةَ أبي جهل ، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فسمعتُه حين تشهَّد يقول: «أما بعدُ، فإني أنكحْتُ أبا العاص بن الربيع، فحدَّثني فصَدقني، وإن فاطمةَ بَضْعة مني، وأنا أكره أن

---

[335] Bkz., hadîs no; 6.595.

[336] Tirmizî, Menâkıb, 31/3781.

**يَسُوؤُها** - وفي رواية: أن يَفْتِنُوها - **والله، لا تجتمعُ بنتُ** رسول **الله صلى الله عليه وسلم وبنتُ عدوِّ الله عند** رجل واحد **أبدا»**. فترك عليٌّ الخِطبة.

وفي أخرى قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله **عليه** وسلم يقول وهو على المنبر: **«إنَّ بني هشامِ ابن المغيرة استأذنوني في** أن يُنكحوا **ابنتَهم عليَّ بن أبي** طالب، **فلا آذنُ لهم ثم لا آذن إلا أن يريد ابنُ أبي طالب أن يُطلِّقَ** ابنتي **وينكحَ ابنتهم فإنما هي بَضْعَة** مني **يَريبُني ما** رابها **ويؤذيني** ما آذاها»

وفي رواية مختصرا: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**فاطمةُ بَضْعَة مني، فمن أغضبها فقد** أغضبني». وفي أخرى «**إن فاطمة بَضْعَة مني، يؤذيني** ما آذاها».

أخرجه البخاري ومسلم.وأخرج الترمذي الرواية الثالثة ،وأخرج أبو داود **الأولى** والثالثة.

**6.674-** Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'nin Ali b. el-Hüseyn b. Ali'den rivâyet ettiğine göre; "Kendileri, Hz. Hüseyin şehid edildikten sonra Yezîd b. Muâviye'nin yanından ayrılıp Medîne'ye geldiklerinde Misver b. Mahreme'ye rastlamış, Misver;

"- Bana bir emriniz olur mu?" diye sormuş, o da;

"- Hayır!" demiş. Sonra Misver şöyle söylemiş:

"- Rasûlullah'ın (as.) kılıcını bana verir misin? Bu insanların onu almak için sana musallat olmalarından korkarım. Allah'a yemin ederim ki, eğer onu bana verirsen, canım çıkana kadar ona katiyyen kimse dokunamayacak! Bir zamanlar Ali b. Ebî Tâlib, Hz. Fâtıma'nın üzerine Ebû Cehil'in kızına tâlip olmuştu. Bunun üzerine bu konuda Rasûlullah'ın (as.) minberde insanlara şöyle hitap ettiğini duydum, ki o sırada ben, daha yeni bülûğa ermiştim:

**"- Şüphesiz ki Fâtıma bendendir. Ben, din konusunda onun fitneye uğramasından korkarım."**

Sonra Abdişems oğullarından olan damadını zikretti, onun hısımlığını övdü ve;

**"- O benimle konuştu, bana doğruyu söyledi. Bana söz verdi, sözünde de durdu. Ben asla bir helâli haram veya bir haramı helâl**

**kılıyor değilim. Ama vallahi, Allah Rasûlü'nün kızı ile Allah düşmanının kızı asla bir yere gelemez!"** dedi.[337]

**RİVÂYETLER**

Ali b. el-Hüseyin'in rivâyetine göre Misver b. Mahreme şöyle dedi:

"Hz. Ali, Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma ile de evli iken Ebû Cehil'in kızına[338] tâlip olmuştu. Hz. Fâtıma bunu duyunca, Rasûlullah'a (as.) gitti ve şöyle dedi:

**"- Kavmin, kızların adına senin hiç öfkelenmediğini söylüyorlar. İşte Ali, Ebû Cehil'in kızı ile evleniyor."**

Bunun üzerine Hz. Peygamber kalktı. Kendisinin teşehhüd getirdiğini, sonra da şöyle söylediğini işittim:

**"Biliyorsunuz ki ben, kızımı Ebû'l-Âs b. er-Rabî'a vermiştim. O benimle konuştu ve bana doğruyu söyledi. Şüphesiz ki Fâtıma, benim bir parçamdır. Ben onun kötülük görmesini** –veya fitneye uğramasını- **istemem. Vallahi Allah Rasûlü'nün kızı ile Allah düşmanının kızı, bir adamın nikâhı altında birleşmez!"**

Bunun üzerine Hz. Ali de talebinden vazgeçti."

Diğer bir rivâyette Misver şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in minberde şöyle söylediğini işittim:

**"Hişâm b. el-Muğîre oğulları, kızlarını Ali b. Ebî Tâlib'le evlendirmek için benden izin istediler. Onlara asla izin vermiyorum! Asla izin vermiyorum! Ancak Ali b. Ebî Tâlib kızımı boşamak ve onların kızını almak isterse başka! Çünkü kızım,**

---

[337] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 12, 16; 29; Cuma, 29; Humus, 5; Nikâh, 110; Talâk, 13; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 15/93-96; **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3867; **Ebû Davud**, Nikâh, 12/2069-71.

[338] İsmi, **Cüveyriye bint Ebî Cehil b. Hişâm el-Kureşiyye**'dir. Rasûlullah'a (as.) bîat eden hanım sahabîlerdendir. Allah Rasûlü'nün en büyük düşmanı olan **Ebû Cehil**'in kızıdır. İsminin Cemîle olduğu da söylenmiştir. **Hz. Ali** onu, **Hz. Fatıma**'nın üstüne almak istemiş, ama Hz. Peygamber; "**Allah elçisinin kızı ile Allah düşmanının kızı aynı nikâh altında birleştirilemez**" diyerek bu evliliğe mani olmuştu. Sonra onu **Mekke** valisi **Attâb b. Esîd** aldı.

**ancak benim bir parçamdır; onu şüpheye düşüren şey beni de düşürür ve ona eziyet veren her şey, bana da eziyet verir."**

Muhtasar başka bir rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Fâtıma, ancak benden bir parçadır; onu kızdıran, beni de kızdırmış olur."**

Başka bir rivâyete göre de; **"Fâtıma, ancak benden bir parçadır; ona eziyet veren şey, bana da eziyet verir"** buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî** üçüncü rivâyeti tahric etti.

**Ebû Davud** da birinci ve üçüncü rivâyeti tahric etti.

## İZAH

Hadîste adından söz edilen **Ali b. el-Hüseyin, Hz. Hüseyin**'in oğludur ve **Zeynelâbidin** lakabı ile marûftur. Hicrî 38-92 yılları arasında yaşadı. Babasının **Kerbelâ**'da şehid edilişine şâhit oldu. Döneminin meşhur muhaddis, fakîh ve imamlarındandı.

Hz. Peygamber'in takdirle bahsettiği **Ebû'l-Âs b. er-Rabî'**, en büyük kızı **Zeyneb**'in kocasıdır; kendisiyle nübüvvetten önce evlenmişti. **Ebû'l-Âs, Hz. Hatice**'nin kızkardeşi **Hâle**'nin oğlu idi ve müşrikti. Rivâyete göre **Zeyneb**'in üzerine başka bir kadın almayacağına söz vermiş ve sözünde durmuştu. **Zeyneb**'e de çok iyi muâmele etmiş, onu hiç üzmemişti. Ayrıca **Bedir** savaşında müslümanlar tarafından esir alınmış, serbest kalıp **Mekke**'ye döndüğünde kızı **Zeyneb**'i kendisine göndereceğine dair Hz. Peygamber'e söz vermiş ve bu sözünde de durmuştu. Bu sebeple Rasûlullah (as.) onu takdirle yâd etmektedir.

**Bedir**'de esir alınan kocasını kurtarmak için **Zeyneb**, annesi **Hz. Hatice**'nin hediyesi olan gerdanlığını fidye olarak göndermiş, **Hatice**'nin gerdanlığını gören Rasûlullah (as.) fevkalâde duygulanmış, ashâbının da rızasını alarak **Ebû'l-Âs**'ı serbest bırakmış, gerdanlığı da **Zeyneb**'e geri göndermişti. **Ebû'l-Âs,** verdiği sözde durarak **Zeyneb**'i **Medîne**'ye gönderdikten bir müddet sonra tekrar esir edilmiş ve yine **Zeyneb**'in ricasıyla serbest kalmıştı. Bunun üzerine **Ebû'l-Âs** müslüman olmuş, Hz. Peygamber de **Zeyneb**'i

tekrar ona nikâhlamıştı. Bundan sonra **Ümâme** adlı bir kızları dünyaya gelmişti. Hz. Peygamber zaman zaman **Ümâme**'yi omuzuna alarak namaz kılardı.

Hadîste sözü edilen **Hz. Ali**'nin **Ebû Cehil**'in kızına tâlip olması olayı, **Mekke** fethinden sonra cereyan etmiştir. Bu hanımın adının **Cüveyriye** veya **Cemîle** olduğu ve kendisinin müslüman olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'in bu evliliğe karşı çıkmasının sebebi olarak; **Fâtıma**'nın üzüntü duyacağı, onun üzüntüsünden Hz. Peygamber'in de etkileneceği ve bunun da bizzat **Hz. Ali**'ye zarar vereceği endişesi ile, bütün kardeşlerini kaybeden **Fâtıma**'nın bir de kuma ile yüz yüze gelmesinin kendisini bunalıma düşürebileceği ve bunun da onun dinine zarar verebileceği endişesidir.

Hadîsin râvîsi **Misver b. Mahreme**'nin, **Ali b. el-Hüseyin**'den Rasûlullah'ın (as.) kılıcını neden istediği konusunda iki farklı yorum yapılmıştır.

Bu yorumlardan birine göre, maksat kılıcı korumaktır. Devleti ve gücü temsil eden **Yezîd** ve taraftarları, babası **Hz. Hüseyin**'i şehid ettikleri gibi kendisini de rahat bırakmayacaklar ve sahip olduğu Rasûlullah'a (as.) âit kılıcı da elinden alacaklardır. Bundan dolayı kılıcı ölünceye kadar koruyacağını söyleyerek kendisine vermesini istemektedir.

Diğer bir yoruma göre de, maksat hile ile kılıcı ondan almaktır. **Misver**'in bu niyette olabileceğine özellikle dikkat çeken **İbn Hacer**, özetle şunları söylemektedir:

"**Sıffîn** savaşında **Misver**, Hz. **Ali**'nin değil, **Muâviye**'nin yanında idi. Dolayısıyla kendisi, **Hz. Ali**'den çok, **Muâviye**'ye yakın biridir. Ayrıca **Hz. Ali**'nin, Hz. **Fâtıma**'nın üzerine **Ebû Cehil**'in kızına tâlip olmasını gündeme getirmesi de, **Hz. Ali**'yi tahkîr ve aşağılama amacına dayanır. Kaldı ki, **Hz. Hüseyin**'in şehid edilmesine ilgisiz kalan **Misver**'in, **Hz. Hüseyin**'in oğlu **Ali**'nin elindeki kılıcı korumak için canını bile fedâ edeceğini söylemesi inandırıcı görülmemektedir. Hatta **Şerîf Murtaza, Misver**'in **Hz. Ali**'ye karşı olan tavrından dolayı, onun bu konudaki rivâyetine

güvenilemeyeceğini söylemekte ve bu yüzden bu hadîsin mevzu olduğunu iddia etmektedir."[339]

٦٦٧٥ــ (ت ــ عبد الله بن الزبير رضي الله عنهما) قال : «إن عليًا ذكر بنت أبي جهل ، فبلغ ذلك النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : إنما فاطمة بَضْعَة مني يؤذيني ما آذاها ، وينصبني ما أنصبَها ». أخرجه الترمذي.

**6.675-** Abdullah b. ez-Zübeyr şöyle dedi:

"Ali, Ebû Cehil'in kızından söz etmiş, Rasûlullah (as.) da bunu duymuştu. Bunun üzerine;

**"Fâtıma ancak benim bir parçamdır; ona eziyet evren şey bana da eziyet verir, onu yoran şey beni de yorar"** demişti.[340]

٦٦٧٦- (ت ــ أم سلمة رضي الله عنها) : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم دعا فاطمة عام الفتح ، فناجاها فبكت ، ثم حدَّثها فضحكت ، قالت : فلما تُوُفي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سألتُها عن بكائها وضحكها ؟ قالت: أخبرني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أنه يموتُ، فبكيتُ ، ثم أخبرني: أني سيدةُ نساء أهل الجنة ، إلا مريم ابنة عمران ، فضحكت. أخرجه الترمذي.

**6.676-** Ümmü Seleme'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber fetih yılında Fâtıma'yı çağırmış, kulağına gizlice bir şey fısıldamış, bunun üzerine Fâtıma ağlamıştı. Sonra ona başka bir şey daha söylemiş, o zaman da gülmüştü. Ümmü Seleme dedi ki:

"Rasûlullah (as.) vefat edince, Fâtıma'ya bu ağlayıp gülmesinin sebebini sordum. Dedi ki:

"- Allah'ın Rasûlü (as.) bana önce öleceğini söylemişti, bunun üzerine ağladım. Sonra da benim, İmrân'ın kızı Meryem müstesnâ

---

[339] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 453-54; X, 410 vdv.

[340] **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3869.

cennet kadınlarının hanımefendisi olacağımı söyledi, o zaman da güldüm."[341]

## İZAH

Bu rivâyette en azından bir tarih hatası vardır. Çünkü fetih yılında söylendiği rivâyet edilen sözler, hakikatte fetih yılında söylenmiş değildir. Aksine Hz. Peygamber'in vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında söylenmiştir. Nitekim bundan sonra gelen hadîste bu husus açıkça belirtilmektedir. Eğer olayın cereyan ettiği zaman hakkında bir "**yıl**" kelimesini kullanmak gerekirse, yine de "**Fetih yılı**" değil, "**Vedâ Haccı yılı**" denmesi uygun olur.

**٦٦٧٧- (خ م د ت ـــ عائشة** رضي الله عنها) قالت : دعا النبيُّ صلى الله عليه وسلم فاطمةَ في شكواه الذي قُبض فيه ، فسارَّها بشيء فبكت ، ثم دعاها فسارَّها فضحكت ، فسألتُها عن ذلك ؟ فقالت : سارَّني النبيُّ صلى الله عليه وسلم أنه يُقبَض في وجعه الذي تُوفي فيه ، فبَكَيْتُ ، ثم سارَّني أني أولُ أهله يَتْبَعُه ، فضحكتُ.

وفي رواية قال : « كنَّ أزواجَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم عنده لم يُغادرْ منهنَّ واحدة فأقبلتْ فاطمة تمشي ، ما تُخطئ مِشيَتُها من مَشية رسول الله صلى الله عليه وسلم [شيئا] ، فلما رآها رَحَّب بها، وقال : مَرْحَبا بابنتي ، ثم أجْلَسَها عن يمينه - أو عن شماله - ثم سارَّها ، فبكت بكاء شديدا ، فلما رأى جَزَعها سارَّها الثانية ، فضحكت ، فقلتُ لها : خصَّك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من بين نسائه بالسِّرار ، ثم أنت تبكين ؟ فلما قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سألتُها : ما قال لكِ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ؟ قالت: ما كنتُ لأفْشيَ على رسول الله صلى الله عليه وسلم سرَّه ، قالت : فلما تُوفّي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قالتْ : عَزَمْتُ عليكِ بما لي عليكِ من الحق ، لَمَا حَدَّثْتِني ما قال لكِ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، قالت : أمَّا الآن فنعم ، أمَّا حين سارَّني في المرة الأولى ، فأخبرني أن جبريل عليه السلام كان يُعارِضُه القرآن في كل سنة مرة ، وإنه عارضه الآن مرتين، وإني لا أرى الأجل إلا [قد] اقترب، فاتقي الله واصبري، فإنه نعم السلفُ أنا لكِ، قالت: فبَكَيْتُ بكائي الذي رأيْتِ،

---

[341] **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3873.

فلما رأى جَزَعي سارَّني الثانية فقال: **يا فاطمةُ، أما تَرْضَيْنَ أن تكوني سيِّدةَ نساء المؤمنين – أو سيدةَ نساء هذه الأمة –؟** قالت: **فضحكت** ضحكي الذي رأيت». اللفظ لحديث مسلم.

وفي أخرى قالت : « لما كان يومُ الاثنين الذي تُوفي فيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أصبح رسولُ الله صلى الله عليه وسلم كأنه وجَدَ خفَّة ، فَافْتَرق الناسُ عنه ، واخْتَسع نساؤه عنده ، لم يُغادر منهنَّ امرأة ، ثم أقبلت فاطمة ، فلا والله ما تَخفى مِشْيَتُها من مِشْيَة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما رآها استَبْشر وهَلَّل وجهُه ، فسارّها فبكت ، ثم سارها فضحكت ، فقلت : ما رأيت كاليوم أقْرَبَ فرحا من بكاء ، ثم سألتُها عما سارَّها به ؟ فقالت : ما كنت لأفشيَ سِرَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما مات رسول الله صلى الله عليه وسلم سألتها ، وقلت لها : بما لي عليك من الحق إلا ما أخبرتني ، فقالت : أسَرَّ إليَّ : **أيْ بُنَيَّةُ ، إن جبريل عليه السلام كان يُعارضني بالقرآن في كل عام مرة ، وإنه عارضني به الآن مرتين ، ومـــا أُراني إلا قد اقترب أجلي ، فلا تكوني دون امرأة صبرا** فَبَكَيْت فقال: **أما تَرْضَيْنَ أن تكوني سيدةَ نساء أهل الجنة وأنَّك أوَّلُ أهلي لُحُوقا بي؟ فضحكت».**

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي قالت : « ما رأيت أحدا أشبه سَمْتا ودَلاً وهديا برسول الله صلى الله عليه وسلم –في قيامها وقعودها – من فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قالت : وكانت إذا دخلت على النبيِّ صلى الله عليه وسلم قام إليها ، فقبَّلها وأجلَسَها في مجلسه، وكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذا دخل عليها قامت من مجلسها ، فقبَّلته وأجلسته في مجلسها ، فلما مرض النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، دخلت فاطمةُ فأكبَّت عليـــه، فقبَّلته ، ثم رفعت رأسها ، فبكت ، ثم أكبّت عليه ثم رفعت رأسها فضحكت ، فقلـــت : إن كنت لأظنُّ أنَّ هذه من أعْقَل نسائنا ، فإذا هي من النساء ، فلما تُوُفِّيَ رسولُ الله صـــلى الله عليه وسلم قلت لها : أرأيت حين أكبَبْت على رسول الله صلى الله عليه وســـلم ، فرفعــت رأسك فبكَيْت ثم أكبيت عليه ، فرفعت رأسك فضحكت : ما حَمَلَك على ذلك ؟ قالـــت : إني إذا لَبَذِرَة ، أخْبَرَني أنه ميت من وجعه هذا فبكَيتُ ، ثم أخبرني: أني أسْرَعُ أهله لُحُوقا به، فذلك حين ضحكتُ ». وأخرج أبو داود من رواية الترمذي إلى قوله :« وأجلسها في مجلسه ».

**6.677-** Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, ölümü ile neticelenen hastalığı sırasında Fâtıma'yı çağırmış ve ona gizlice bir şey söylemişti. Bunun üzerine Fâtıma ağladı. Sonra tekrar çağırıp yine kulağına bir şey fısıldadı. O zaman Fâtıma güldü. Ben kendisine bu olayı sordum. Dedi ki:

"- Hz. Peygamber önce bana, bu hastalığının ölümle neticeleneceğini fısıldamıştı, bunun üzerine ben de ağladım. Sonra âilesinden kendisine ilk kavuşan kişinin ben olacağımı fısıldamıştı, bunun üzerine de güldüm."[342]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in zevceleri kendi yanında idiler, Rasûlullah (as.) onlardan hiç birini terk etmemişti. O sırada Fâtıma yürüyerek geldi. Onun yürüyüşü, Rasûlullah'ın (as.) yürüyüşünden hiç ayırt edilmiyordu. Hz. Peygamber Fâtıma'yı görünce, kendisini selâmladı, 'Merhaba kızım' dedi, sonra da sağ tarafına –veya sol tarafına- oturttu. Sonra ona gizlice bir şey fısıldadı. Bunun üzerine Fâtıma şiddetle ağlamaya başladı. Hz. Peygamber onun feryâdını görünce, kendisine ikinci defa bir şeyler fısıldadı. Bu sefer Fâtıma güldü. Ben kendisine;

"- Allah'ın Rasûlü, sır vermek için zevceleri arasında seni seçti ve sen de ağlıyorsun öyle mi?" dedim. Hz. Peygamber kalkınca, Fâtıma'ya;

"- Rasûlullah (as.) sana ne söyledi?" diye sordum. O da;

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) sırrını ifşâ edemem!" diye cevap verdi.

Sonra Rasûlullah (as.) vefât edince, Fâtıma'ya tekrar;

"- Senin üzerindeki hakkım adına yemin veriyorum, Rasûlullah'ın (as.) sana söylediği sözü bana da söyle!" diye ısrar ettim. Bunun üzerine Fâtıma şöyle dedi:

"- Şimdi olur! Birinci defa bana; **'Cibrîl her sene bana Kur'ân'ı bir defa arz ederdi, bu sene ise iki defa arz etti, dolayısıyla ecelimin**

---

[342] **Buharî**, Menâkıb, 25; Fedâilu'l-Ashâb, 12; Meğâzî, 84; İsti'zân, 43; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 15/9799; **Ebû Davud**, Edeb, 155/5217; **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3872.

**yaklaştığını zannediyorum. Sen de Allah'tan kork ve sabret! Zira ben senin için çok iyi bir öncüyüm**' dedi. Bunun üzerine ben de gördüğün gibi ağladım. Benim feryâdımı duyunca da, tekrar bana; **'Ya Fâtıma! mü'min kadınların hanımefendisi** –veya bu ümmetin kadınlarının hanımefendisi- **olmaya râzı olmaz mısın?'** diye fısıldadı. Bunun üzerine de gördüğün gibi güldüm."

Bunlar **Müslim**'in lafzıdır.

Diğer bir rivâyette de Hz. Âişe şöyle anlatır:

"Rasûlullah (as.), vefât ettiği Pazartesi günü sabahında kendinde bir hafiflik hissetmişti. Bundan dolayı da insanlar dağılmış, zevceleri başına toplanmıştı. Kadınlardan hiç biri dışarda kalmamıştı. Sonra Fâtıma da geldi. Vallahi Fâtıma'nın yürüyüşü, Rasûlullah'ın (as.) yürüyüşünden hiç ayırt edilmiyordu. Hz. Peygamber Fâtıma'yı görünce sevindi, yüzü aydınlandı. Sonra Fâtıma'ya gizlice bir şey söyledi, Fâtıma da ağladı. Sonra bir şey daha fısıldadı, bu sefer Fâtıma güldü. Bunun üzerine ben;

"Göz yaşına sevincin bu kadar yakın olduğu böyle bir gün görmedim" dedim. Sonra Fâtıma'ya, Rasûlullah'ın (as.) kendisine ne fısıldadığını sordum, bana;

"- Rasûlullah'ın (as.) sırrını ifşâ edemem!" dedi.

Sonra Rasûlullah (as.) vefât edince, Fâtıma'ya tekrar sordum:

"- Senin üzerindeki hakkım adına, bana mutlaka söylemelisin!" diye ısrar ettim. Bunun üzerine Fâtıma şöyle dedi:

"- Bana önce şunu söyledi: **'Kızım! Cibrîl her sene bana Kur'ân'ı bir defa arz ederdi, bu sene ise iki defa arz etti. Dolayısıyla ecelimin yaklaştığını zannediyorum. Sen, sabır konusunda sakın diğer kadınlardan daha geride olma!'** Bunun üzerine ben ağladım. O zaman tekrar şunları söyledi: **'Sen, cennet kadınlarının hanımefendisi olmaya râzı değil misin? Âilemden bana ilk kavuşacak olan da sensin.'** Bunun üzerine de güldüm."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Tavırları, davranışları ve yaşantısı –oturması, kalkması- bakımından Rasûlullah'a (as.), kızı Fâtıma'dan daha çok benzeyen

birini görmedim. Fâtıma Rasûlullah'ın (as.) yanına gelince, Hz. Peygamber kalkar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. Rasûlullah (as.) Fâtıma'nın yanına gelince de Fâtıma yerinden kalkar, babasını öper ve O'nu kendi yerine oturturdu. Hz. Peygamber hastalandığında Fâtıma eve geldi, babasının üzerine kapandı, O'nu öptü. Sonra başını kaldırdı ve ağladı. Sonra yine babasına eğildi ve sonra yine başını kaldırdı, ama bu sefer güldü. Bunun üzerine ben; 'Ben de onu kadınlarımızın en akıllısı zannederdim. Meğer o da sıradan bir kadınmış!' dedim. Sonra Hz. Peygamber vefât edince, Fâtıma'ya dedim ki:

"- Hz. Peygamber'in üzerine kapandın ve sonra da başını kaldırdığında ağladın! Sonra yine üstüne kapandın ve sonra da başını kaldırdığında güldün! Neden böyle davrandın?"

Fâtıma, şu cevabı verdi:

"- Bunu (o zaman) söyleseydim, sırrı ifşâ eden bir kadın olurdum. Rasûlullah (as.) bana, bu hastalığının neticesinde öleceğini söylemişti, ben de ağladım. Sonra âilesinden kendisine ilk kavuşacak olan kişinin ben olduğumu söyledi, o zaman da güldüm."

**Ebû Davud, Tirmizî**'nin rivâyetini; "...Fâtıma babasını kendi yerine oturttu" cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

## 4- HZ. ÂİŞE

**٦٦٧٨- (خ م ت د س ــ أبو سلمة بن عبد الرحمن) عن** عائشة قالت : « قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما : **يا عائشُ ، هذا جبريل يُقرئك السلام** ، قلتُ : وعليه السلامُ ورحمةُ الله وبركاته ، **قالت** : - وهو يرى ما **لا** أرى - **تريد:** رسولَ **الله صلى** الله عليه وسلم». **أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي**. وفي رواية **أبي داود والترمذي «فقالتْ:** وعليه **السلام** ورحمة الله».

وفي أخرى للنسائي قالت : « أوحَى الله عز وجل إلى النبيْ -صلى الله عليه وسلم- وأنا معه، فقمتُ فأجفتُ البابَ بيني وبينه ، فلما رُفّهَ عنه قال : يا عائشة إن جبريل يقرئك السلام».

**6.678-** Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hz. Âişe'den rivâyet ediyor: Bir gün Hz. Peygamber bana;

**"- Ya Âiş! Şu gelen Cibrîl'di, sana selâm söyledi"** dedi. Ben de;

"- Ve aleyhi's-selâm ve rahmetullahi ve berekâtuhu" dedim. Sonra da Rasûlullah'ı (as.) kastederek; **"O, benim görmediğim şeyleri de görüyordu"** dedi.[343]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

**Ebû Davud** ve **Tirmizî**'nin rivâyetlerine göre Hz. Âişe; *"Ve aleyhi's-selâm ve rahmetullahi"* demiş.

**Nesaî**'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

Hz. Âişe dedi ki:

"Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e vahiy gönderdiği bir sırada, ben de Rasûlullah'ın (as.) yanında idim. Vahiy gelince ben aradaki kapıyı kapattım. Vahiy sona erince de Hz. Peygamber;

**"- Ya Âişe! Cibrîl sana selâm ediyor"** dedi.

**İZAH**

Bu bölümde **Hz. Âişe** ile ilgili rivâyetler yer almaktadır. bu münasebetle önce **Hz. Âişe**'nin hayatı hakkında kısa bir malumat vermek uygun olur:

**Hz. ÂİŞE**

**Hz. Ebû Bekir**'in kızı olan **Hz. Âişe, Mekke**'de nübüvvetten dört yıl sonra doğdu. Hz. Peygamber'le hicretten önce nikâhlandı, hicretin

---

[343] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 30; Bed'u'l-Halk, 6; Edeb, 111; İsti'zân, 16, 19 **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 13/90-91; **Tirmizî**, Menâkıb, 63/3881; **Ebû Davud**, Edeb, 166/5232; **Nesaî**, İşretu'n-Nisâ, 3.

ikinci yılında evlendi. **Uhud** ve sonraki çeşitli seferlere katıldı. **Uhud'**da yaralılara baktı, sırtında su taşıdı. **Benû Mustalik** seferinin dönüşünde gerdanlığını kaybetmesi üzerine meşhur ***İfk*** olayı ortaya çıktı. Onun masûmiyeti Allah tarafından (bkz., Nûr, 11-21) belgelendi. **Zâtürrika** seferinde de ablası **Esmâ**'nın gerdanlığını kaybetmiş, susuz bir yerde beklemek zorunda kalan müslümanların homurdanmalarına yol açmış, o sırada da teyemmüm âyeti nâzil olmuştu. Bunun üzerine müslümanlar, bir hayra vesile olduğu için kendisine duâ etmişlerdi.

Hz. Peygamber, hanımları arasında en çok **Âişe**'yi severdi. Sadece onun yanında iken kendisine vahiy gelirdi. Buradan hareketle O'nun **Âişe**'ye olan sevgisinin ilahî kaynaklı olduğu görüşü hâkimdir. Zaten evlilikleri de **Cebrâil**'in emri ile olmuştu. Hz. Peygamber onun evinde iken vefat etti ve onun odasına defnedildi. Vefatı sırasında mübarek başı da, **Âişe**'nin kucağında bulunuyordu. Rasûlullah'tan (as.) sonra **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer** de onun odasına defnedilmişlerdi.

Müslüman hanımların en âlim ve fakîhi idi. Zekâsı, anlayışı ve üstün kabiliyetleri sebebiyle Rasûlullah (as.) onu çok severdi. Neseb ilmi, eski Arap tarihi, feraiz, şiir ve tıp dalında geniş bilgisi vardı. **Ebû Musa'l-Eş'arî;** "Bize müşkil gelen hangi meseleyi Hz. Âişe'den sorduksa, onda bu konuda bir ilim bulduk" der. **Urve** de; "Tıp, şiir ve fıkıhta ondan âlim birini görmedim" der. Fesahat ve belâğatı ile ünlü bir hatipti. Son derece cömertti, fukara dostu idi. İbâdetine çok düşkün bir hanımdı. Namaz kılarken kadınlara imamlık yapardı.

İlmin yayılmasına da büyük hizmeti geçmiştir. En çok hadîs rivâyet eden sahabîlerdendir; 2.210 hadîs rivâyet etmiştir. Bunlardan 174'ü muttefekun aleyh, 54'ü yalnız **Buharî'**de, 69'u da yalnız **Müslim**'dedir. Kur'ân'ı ve sünneti en iyi bilenlerdendi. İlmî bir tenkit zihniyetine sahipti. Birçok konuda istinbât ve ictihatta bulunmuş, birçok âlim sahabînin hatâsını düzeltmiştir. Sadece bu konuda **Bedreddin ez-Zerkeşî** ***"el-İcâbe li îrâdi mâ istedrekethu Âişe ala's-sahâbe"*** adlı bir eser yazmıştır. Kendisinden 200'den fazla kişi rivâyet etmiştir. Evi, ilim ve irfan ocağı hüviyetinde idi.

**Hz. Âişe,** siyasî hayatta da faal idi. Onun siyasî faaliyeti, **Hz. Osman**'ın halifeliğinin ikinci yarısından itibaren başlar. Yapılan idarî yanlışlıklara şiddetli tepki gösterir ve muhalefet hareketini başlatır. **Hz. Osman**'ın şehid edilip yerine **Hz. Ali**'nin halife seçildiği sırada hac farîzasını ifâ etmek üzere **Mekke**'de bulunuyordu. **Hz. Osman**'ın katillerini cezalandırmak ve müslümanları fitneden kurtarmak amacıyla ve yanındakilerin de teşvikiyle **Medîne**'ye dönmeyip **Basra**'ya gider. **Hz. Ali**'nin **Basra Valisi Osman b. Huneyf**'i bertaraf edip şehre hâkim olur. Sonra **Hz. Ali** ile aralarında hicrî 36'da **Cemel** savaşı vukû bulur ve **Hz. Âişe** savaşı kaybeder. Ondan sonra da **Medîne**'ye yerleşir ve orada sâkin bir hayat sürer.

Medîne'de 58/678'de bir Ramazan gecesinde vefat etti, cenâzesini **Medîne** Vali Vekili **Ebû Hureyre** kıldırdı. **Bakî** mezarlığına defnedildi.

**٦٦٧٩-** (خ م ت) **ـ أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «فضلُ عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

**6.679-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirid aşının diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."**[344]

**İZAH**

**Tirid,** Hz. Peygamber'in sevdiği bir yemek çeşididir.

Bu rivâyet, **Hz. Âişe**'nin mutlak üstünlüğünü göstermez. Nitekim tirid de, mutlak olarak yemeklerin en güzeli değildir.

---

[344] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 30; Et'ıme, 20, 25; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 13/89; **Tirmizî**, Menâkıb, 63/3887.

٦٦٨٠- (خ م س ت ـ أبو موسى وعائشة رضي الله عنهما) قالا : قال النبي صلى الله عليه وسلم: «**فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام**». أخرجه النسائي.

وفي رواية البخاري ومسلم والترمذي عن أبي موسى وحده أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**كَمُلَ من الرجال كثير ، ولم يَكْمُلْ من النساء إلا مريم بنت عمران ، وآسية امرأة فرعون ، وفضلُ عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام**».

**6.680-** Ebû Musa ve Âişe'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirid aşının diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."**[345]

**RİVÂYETLER**

Bunu Nesaî tahric etti.

**Buharî, Müslim** ve **Tirmizî**'nin yalnız Ebû Musa'dan rivâyetlerine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Erkeklerden pek çok kişi kemâle ermiştir. Kadınlardan ise İmrân'ın kızı Meryem ile Firavun'un karısı Âsiye'den başkası kemâle ermedi. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü de, tirid aşının diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."**

٦٦٨١- (ت ـ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : « ما أشْكَلَ علينا أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث قطّ ، فسألنا عائشة إلا وجدنا عندها منه علماً ». أخرجه الترمذي.

**6.681-** Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"Biz Hz. Peygamber'in ashâbı, hangi hadîste müşkülümüz olursa, onu Hz. Âişe'ye sorardık, mutlaka o konuda Âişe'de bir bilgi bulurduk."[346]

---

[345] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 30; Et'ıme, 20, 25; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 13/89; **Nesaî**, İşretu'n-Nisâ, 3 **Tirmizî**, Et'ıme, 31/1834.

٦٦٨٢- (ت) ـ عمرو بن العاص رضي الله عنه) قال : « قيل : يا رسول الله مَــن أحبُّ الناس إليك ؟ قال: عائشة ، قيل : من الرجال ؟ قال : أبوها ». أخرجه الترمذي.

**6.682-** Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilmiştir:

Dendi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanların hangisini daha çok seviyorsun?"

**"- Âişe'yi"** buyurdu.

"- Erkeklerden hangisini?" diye soruldu.

**"- Babasını"** buyurdu.[347]

٦٦٨٣- (ت) ـ عمرو بن غالب رحمه الله): «أنَّ رجلا نال من عائشة عند عمّار بن ياسر رضي الله عنه، فقال: اغْرُبْ مَقْبُوحا مَنْبُوحا ، تؤذي حبيبة رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟». أخرجه الترمذي.

**6.683-** Amr b. Gâlib'den[348] rivâyet edildiğine göre; "Bir adam, Ammâr b. Yâsir'in yanında Hz. Âişe'ye dil uzatmıştı. Bunun üzerine Ammâr şöyle dedi:

"- Havlayarak, takbîh edilmiş olarak kaybol buradan! Sen Rasûlullah'ın (as.) sevgilisine eziyet ettin!"[349]

**İZAH**

**Ammâr b. Yâsir,** İslâm dünyasında siyasî mücadelenin başladığı dönemde hep **Hz. Ali**'nin yanında yer almıştı. **Hz. Ali** ile **Hz. Âişe** arasında cereyan eden **Cemel** vak'asında da **Hz. Ali** ile beraberdi. Yukarıdaki rivâyette **Hz. Âişe**'ye dil uzatan adam, muhtemelen

---

[346] **Tirmizî,** Menâkıb, 63/3883.

[347] **Tirmizî,** Menâkıb, 63/3885.

[348] **Amr b. Gâlib el-Hemdânî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Hz. Ali, Hz. Âişe ve ammâr'dan rivâyeti vardır. Kendisinden sadece Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. Bu itibarla rivâyeti ihtiyatla karşılanır. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almış ve **Nesaî** de onun sika olduğunu söylemiş, ama **İbnu'l-Berkî** ona *"meçhûl"* demiştir. **Müslim** ve **Zehebî** de Ebû İshak'ın teferrüdünden dolayı tereddütlerini ifade etmişlerdir.

[349] **Tirmizî,** Menâkıb, 63/3888.

**Ammâr'**ın **Hz. Âişe'**ye karşı olduğunu düşünmüş ve **Âişe'**yi eleştirerek **Ammâr'**a yaklaşmayı, gözüne girmeyi hesaplamıştır.

٦٦٨٤- (ت ـ عبد الله بن زياد الأسدي رحمه الله) قال : سمعتُ عمَّارَ ابن ياسر رضي الله عنه يقول : « هي زوجته في الدنيا والآخرة - يعني عائشة ». أخرجه الترمذي.

**6.684-** Abdullah b. Ziyâd el-Esedî'den[350] rivâyet edilmiştir: Ammâr b. Yâsir'in şöyle söylediğini işittim:
"Âişe, dünyada ve âhirette Rasûlullah'ın (as.) zevcesidir."[351]

٦٦٨٥- (خ ـ أبو وائل الأنصاري رضي الله عنه) قال : « لمَّا بَعَثَ عَلِيٌّ عَمَّارا والحسنَ إلى الكوفة ليستنفرهم ، خطَبَ عمارٌ ، فقال : إني لأعْلَمُ أنها زوجةُ نبيِّكم في الدنيا والآخرة، ولكنَّ الله ابتلاكم بها لينظر إياهُ تتَّبعون أو إياها ». أخرجه البخاري.

**6.685-** Ebû Vâil el-Ensârî anlatıyor:

"Hz. Ali, (Cemel savaşı için) asker toplamak amacıyla Ammâr ile oğlu Hasan'ı Kûfe'ye gönderdiğinde, Ammâr halka şöyle hitap etti:

"Hiç şüphe yok ki onun (Âişe'nin), dünya ve âhirette Peygamber'inizin zevcesi olduğunu ben de biliyorum. Fakat Allah şimdi; kendisine mi, yoksa Âişe'ye mi tâbi olacaksınız diye sizi onunla imtihan ediyor."[352]

## İZAH

Bu rivâyette **Ammâr, Hz. Âişe'**nin, **Halife** olan **Hz. Ali'**ye karşı çıkmasını doğru bulmamakta, **Halife'**ye itâat etmesi gerekirken isyân etmesini Allah'a isyân gibi telakkî etmektedir. Bundan dolayı da halka; **"Allah şimdi; kendisine mi, yoksa Âişe'ye mi tâbi olacaksınız diye sizi onunla imtihan ediyor"** diye seslenmiştir.

---

[350] **Ebû Meryem, Abdullah b. Ziyâd el-Esedî el-Kûfî:** Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Mes'ûd ve Ammâr b. Yâsir'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Mis'ar b. Kidâm ve Eş'as b. Ebî'ş-Şa'sâ rivâyet etti. Sikadır; Hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

[351] **Tirmizî**, Menâkıb, 63/3889

[352] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 30; Fiten, 17.

**٦٦٨٦- (خ م ت س ـ عائشة** رضي الله عنها) **قالت : إنَّ النَّاسَ كانوا يتحرَّون** هداياهم **يوم** عائشة يبتغون بها - أو يبتغون بذلك - **مرضاة** رسول الله **صلى** الله **عليه** وسلم .

وفي **رواية عن** عائشة **قالت** : « **إن** نساءَ رسول **الله صلى الله عليه وسلم كُنَّ حزبين** ، **فحزب** فيه: عائشة **وحفصةُ** وصفيةُ **وسودةُ** ، **والحزب الآخر** : **أمُّ** سلمةَ **وسائرُ أزواج النبيِّ صلى** الله **عليه** وسلم ، وكان المسلمون **قد علموا** حُبَّ **رسول الله صلى الله عليه** وسلم عائشة، فإذا كانت عند **أحدهم هديَّة يريد أن يُهديَها إلى** رسول **الله صلى الله عليه** وسلم أخَّرها ، **حتى إذا كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم** في بيت عائشة **ذهب** صاحب الهدية بها **إلى** رسول الله **صلى الله عليه وسلم** في بيت عائشة، **فكلَّم** حزبُ أمِّ سلمة أمَّ سلمة ، **فقلن** لها: **كلِّمي** رسولَ **الله صلى الله عليه** وسلم **يُكلِّمُ** الناس، فيقول: من أراد **أن** يُهْدِي إلى رسول **الله صلى** الله عليه وسلم **هدية** فَلْيُهْد إليه **حيث** كان مِنْ نسائه، فَكَلَّمَتْهُ أمُّ **سلمةَ** بما **قُلْنَ**، **فلم يقل** لها شيئا ، فسألنها، فقالت: ما قال لي **شيئا**، **فقلن** لها: **كلِّميه**، قالت : فكلَّمتْه حين **دار إليها أيضا، فلم** يقل لها شيئا، فسألنها فقالت: ما قال لي **شيئا**، **فَقُلْنَ** لها، **كَلِّميه** حتى يكلِّمَك، **فدار إليها** فكلَّمته، فقال **لها**: **لا تؤذيني في عائشة، فإن الوَحْيَ لم يأتني** وأنا **في ثوب** امرأة **إلا عائشة**، قالت: فقلتُ: أتوبُ إلى الله **مِنْ أذاك** يا رسولَ **الله ثم إنهنَّ دَعَونَ فاطمة** بنتَ **رسولِ** الله **صلى الله عليه وسلم**، **فأرسلنها** إلى رسولِ **الله** صلى **الله عليه** وسلم تقول: إن نساءك يسألْنَك العَدْلَ في بنت **أبي** بكر، فكلمتْهُ، فقال: **يا بُنَيَّةُ، الا تُحبِّينَ ما أُحبُّه**؟ فقالت: **بلى**، فَرَجَعَتْ **إليهن**، **فأخبرَتْهُنَّ**، فقلن: ارجعي [إليه]، فأبت أن ترجع، **فأرسَلْنَ** زينبَ بنتَ جحش، فأتته فأغْلَظَتْ، وقالت: إن نساءك يَنْشُدنك الله العدلَ في بنت **أبي** قحافة، فرفعتْ صوتَها ثلاثا، **حتى** تناولَتْ عائشةَ ، **وهي** قاعدة ، فسبَّتْها ، **حتى** إنَّ رسولَ الله **صلى** الله عليه وسلم لَيَنْظُرُ إلى عائشة: هَلْ تكلَّمُ ؟ قال: فتكلمتْ عائشةُ **تَرُدُّ على** زينبَ، **حتى** أسكتتها ، قال : **فنظر** النبيُّ **صلى** الله عليه وسلم إلى عائشة ، فقال : **إنها ابنةُ أبي بكر**».

وفي **أخرى** قال : « كان **الناس يتحرَّون بهداياهم يومَ** عائشةَ ، قالت عائشة : **فاجتمع صواحبي** إلى **أمِّ** سلمةَ ، **فقلن** : **يا أم** سلمة ، **إن الناس يتحرَّون** بهداياهم يوم عائشةَ ، **وإنا نريد الخير** ، كما تريدُ عائشةُ ، **فمُري** رسولَ **الله** صلى الله **عليه** وسلم أن يأمرَ الناس أن **يُهدوا إليه**

حيثما كان ، أو حيثما دار، قالت : فذكرت ذلك أمُّ سلمة للنبيِّ صلى الله عليه وسلم قالت : فأعرض عني ، قالت : فلما عادَ إليَّ ذكرتُ ذلك له ، فأعرض عني ، فلما كان في الثالثة ذكرت ذلك له ، فقال : يا أمَّ سَلمةَ ، لا تؤذيني في عائشة ، فإنه والله ما نزل عليَّ الوحي وأنا في لحاف امرأة منكن غيرها».

وفي أخرى قالت : « أرسل أزواجُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فاطمةَ بنتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فاستأذنت عليه وهو مضطجع في مرْطي ، فأذن لها، فقالت : يا رسول الله ، إن أزواجَك أرْسَلْنني يسألْنَك العدل في ابنة أبي قحافة ، وأنا ساكتة ، قالت : فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : اي بنيَّةُ ، ألَسْتِ تُحبِّينَ ما أحبُّ ؟ فقالت: بلى ، قال : فأحبِّي هذه ، قالت : فقامت فاطمةُ حين سمعَتْ ذلك من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فرجعت إلى أزواج النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فأخبَرَتْهنَّ بالذي قالت ، والذي قال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فقلن لها : ما نُراك أغْنَيْت عنَّا من شيء ، فارجعي إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فقولي له: إن أزواجَك يَنْشُدْنَك العدلَ في ابنة أبي قحافة، فقالت فاطمةُ : لا والله لا أكلِّمُه فيها أبدا ، قالت عائشةُ : فأرسل أزواجُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم زينبَ بنتَ جحش ، زوجَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم، وهي التي كانت تُساميني منهنَّ في المنزلة عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولم أرَ قطُّ خيرا في الدِّين مِنْ زَيْنَبَ ، وأتْقَى لله ، وأصْدَقَ حديثا ، وأوْصَلَ للرحم ، وأعظَمَ صدقة ، وأشدَّ ابتذالا لنفسها في العمل الذي تَصدَّقُ به ، وتَقرَّبُ به إلى الله عز وجل ، ما عدا سَوْرَة من حَدّ كانت فيها ، تُسْرِع منها الفَيْئَة ، قالت : فاستأذنت على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم مع عائشةَ في مرْطها على الحال التي دَخَلَتْ فاطمةُ عليها وهو بها ، فأذنَ [لها] رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت : يا رسولَ الله : إن أزواجك أرسَلْنَني يسألْنَكَ العَدْلَ في ابنة أبي قحافة ، قالت : ثم وقَعَتْ بي ، فاستطالت عَليَّ، وأنا أرقُبُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وأرقُبُ طَرْفَه ، هل يأذن لي فيها ؟ قالت : فلم تبرح زينبُ حتى عرفتْ أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لا يكره أن أنتصر ، قالت : فلما وقَعْتُ لم أنْشَبْها

حتى أثخنت عليها - وفي رواية : لم أنشبها أن أثخنتها غلبة - فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وتبسم : إنها ابنة أبي بكر !! ».

أخرج الأولى والثانية والثالثة البخاري ، وأخرج مسلم الأولى والرابعة و لم يخرج البخاري من الرابعة إلا طرفا تعليقا ، قال : قالت عائشة : « كنت عند النبيّ صلى الله عليه وسلم فاستأذنت فاطمة» لم يزد. وأخرج الترمذي الرواية الثالثة ، وأخرج النسائي الأولى والرابعة ، وأخرج طرفا من الثالثة ، وهو قوله : «إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال لأم سلمة : يا أمّ سلمةَ ، لا تؤذيني في عائشةَ ، فإنه والله ما أتاني الوحي ، وأنا في لحاف امرأة منكن ، إلا هذه ».

وله في أخرى قالت عائشةُ : « ما علمتُ حتى دخلت عليَّ زينبُ بغير إذن وهي غضبَى، ثم قالت لرسول الله صلى الله عليه وسلم : حَسْبُكَ إذ قَلَبتْ لكَ ابنةُ أبي قحافة ذُرَيْعَتَيْها ، ثم أقبلت عَلَيَّ ، فأعرضت عنها حتى قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : دُونَك فانتصري ، فأقبلتُ عليها حتى رأيتُها قد يَبِسَ ريقُها في فيها ، ما تَرُدُّ عليَّ شيئا ، فرأيت النبيَّ صلى الله عليه وسلم يتهلّل وجهه».

**6.686-** Hz. Âişe şöyle dedi:

"İnsanlar, (Hz. Peygamber'e) getirecekleri hediyeleri için Âişe'nin gününü kollar; bununla da Rasûlullah'ın (as.) rızâsını kazanmak isterlerdi."[353]

**RİVÂYETLER**

Âişe'nin diğer rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) hanımları iki guruptu: Bir gurupta Âişe, Hafsa, Safiyye ve Sevde vardı. Diğer gurupta da Ümmü Seleme ve Hz. Peygamber'in diğer zevceleri yer alıyordu. müslümanlar, Rasûlullah'ın (as.) Âişe'ye olan sevgisini biliyorlardı. Eğer biri Rasûlullah'a (as.) bir hediye vermek ister de Hz. Peygamber diğer hanımlarının yanında olursa, Âişe'nin evine gelinceye kadar hediyeyi

---

[353] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 30; Hibe, 7, 8; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 13/82-83; **Tirmizî**, Menâkıb, 63/ 3879; **Nesaî**, İşretu'n-Nisâ, 3.

bekletirdi. Âişe'nin evine gelince, hediye sahibi hediyesini getirip Âişe'nin evinde Rasûlullah'a (as.) verirdi. Bunun üzerine Ümmü Seleme gurubu aralarında bu meseleyi konuştu. Ümmü Seleme'ye dediler ki:

"- Git, Hz. Peygamber'e; *'Kim Allah Rasûlüne bir hediye getirmek isterse, kendisi hangi hanımının yanında bulunuyorsa hediyesini oraya getirsin!'* diye söyle! O da bunu insanlara söylesin!"

Ümmü Seleme, onların dediklerini Hz. Peygamber'e söyledi, ama Rasûlullah (as.) kendisine bir şey demedi. Diğer zevceleri Ümmü Seleme'ye meseleyi sorduklarında, o da; *'Bana cevap vermedi'* dedi. Kadınlar, tekrar konuşması için Ümmü Seleme'yi sıkıştırdılar. Ümmü Seleme; *'Evime geldiğinde tekrar söyledim, ama yine cevap vermedi'* dedi. Kadınlar kendisine sorduklarında da; *'Yine cevap vermedi'* dedi. Kadınlar yine; *'Sana cevap verinceye kadar konuşmaya devam et!'* dediler. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin evine gidince, Ümmü Seleme tekrar söyledi. Bu sefer Rasûlullah (as.) ona şöyle dedi:

**"- Âişe konusunda bana eziyet etmeyin! Çünkü bana, Âişe'den başka bir kadınla aynı örtü altında iken vahiy gelmiyor."**

Bunun üzerine ben;

"- Sana eziyet vermekten dolayı Allah'a tövbe ediyorum ey Allah'ın Rasûlü!" dedim.

Sonra diğer kadınlar, Rasûlullah'ın (as.) kızı Fâtıma'yı çağırdılar, onu kendisine gönderdiler. Fâtıma da;

"- Hanımların, Ebû Bekir'in kızı ile ilgili meselede senden adâlet istiyorlar" diye konuştu. Hz. Peygamber;

**"- Yavrucuğum, benim sevdiğimi sen de sevmez misin?"** diye sordu. Fâtıma da;

"- Evet!" dedi ve gelip kadınlara durumu anlattı. Kadmlar;

"- Tekrar git!" diye ısrar ettilerse de, Fâtıma gitmedi.

Sonra Zeyneb bint Cahş'ı gönderdiler. Zeyneb, Hz. Peygamber'e geldi ve biraz sert konuştu:

"- Zevcelerin, Ebû Kuhâfe'nin kızı ile ilgili meselede, seni Allah adına adâlete davet ediyorlar!"

Zeyneb, bunu üç defa tekrarladı, bu sırada sesini de hayli yükseltmişti. Zeyneb, bu arada Âişe'ye de dil uzatmıştı. O sırada Âişe

de orada oturuyordu. Âişe'ye de laf atınca, Hz. Peygamber, 'acaba cevap verecek mi?' diye Âişe'ye baktı. Âişe, Zeyneb'e hemen cevap verdi ve onu susturdu. Sonunda Rasûlullah (as.) Âişe'ye bakarak;

**"Ne de olsa Ebû Bekir'in kızı!"** dedi.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"İnsanlar, hediyelerini vermek üzere Hz. Âişe'nin gününü kolluyorlardı. Âişe şöyle anlattı:

"Kumalarım, Ümmü Seleme'nin etrafında toplandılar ve ona;

"- Ya Ümmü Seleme! İnsanlar, hediyelerini vermek üzere Âişe'nin gününü kolluyorlar. Biz de Âişe gibi, hayra nâil olmayı istiyoruz. Rasûlullah'a (as.) git de, insanlara; *'Kendisi nerede –veya hangi evde- olursa, hediyelerini oraya getirmelerini söylesin!'* dediler. Ümmü Seleme de bunu Rasûlullah'a (as.) söyledi. Dönünce;

"- Rasûlullah (as.) bana yüz vermedi" dedi.

Sonra Ümmü Seleme şöyle dedi: "Kadınlar bana tekrar söylemem için ısrar ettiler, ben de söyledim, ama yine yüz vermedi. Üçüncü defa söyleyince şu cevabı verdi:

**"- Ya Ümmü Seleme! Âişe konusunda bana eziyet verme! Çünkü vallahi sizlerden biri ile aynı örtü altında iken bana vahiy gelmiyor, yalnız Âişe müstesnâ!"**

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in zevceleri, kızı Fâtıma'yı kendisine göndermişlerdi. Fâtıma, içeri girmek için izin istedi. O sırada Hz. Peygamber, benimle beraber aynı örtünün altında uzanmıştı. Fâtıma'ya girmesi için izin verdi. Fâtıma içeri girince şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Beni sana zevcelerin gönderdi; Ebû Kuhâfe'nin kızı ile ilgili meselede senden adâlet istiyorlar."

Fâtıma bunu söylerken ben sükûnetle dinliyordum. Rasûlullah (as.) Fâtıma'ya;

**"- Ey kızcağızım; benim sevdiğimi sen de sevmez misin?"** deyince, o da;

"- Evet" dedi.

**"- Öyleyse bunu da sev!"** buyurdu.

Fâtıma, Hz. Peygamber'in bu cevabından sonra kalktı, Rasûlullah'ın (as.) zevcelerine gitti; onlara kendi söylediklerini de, Rasûlullah'ın (as.) söylediklerini de nakletti. Onlar da Fâtıma'ya;

"- Sen bizim işimizi gördün sayılmazsın! Rasûlullah'a (as.) tekrar git ve O'na; *'Zevcelerin, Ebû Kuhâfe'nin kızı ile ilgili meselede Allah için senden adâlet istiyorlar!'* diye söyle!" dediler.

Fâtıma da onlara;

"- Hayır! Vallahi bu konuda bir daha O'nunla konuşmam!" diye cevap verdi.

Hz. Âişe şöyle devam eder:

"Hz. Peygamber'in zevceleri, sonra Rasûlullah'ın (as.) zevcesi Zeyneb bint Cahş'ı gönderdiler. Zeyneb, Rasûlullah (as.) katındaki mevkii itibariyle onların içinde bana rakip olanı idi. Ben, din konusunda Zeyneb'den daha hayırlı, Allah'tan daha çok korkan, daha doğru sözlü, sıla-ı rahmi daha çok gözeten, daha çok sadaka veren, verdiği sadakalar konusunda da kendini onun kadar alçaltan ve yaptığı amelle onun kadar Allah'a yaklaşmaya çalışan bir kadın görmedim. Yalnız onun mizacında keskin bir sertlik vardı, ama bundan da çok çabuk dönerdi. Zeyneb, Hz. Peygamber'in yanına girmek için izin istedi. Hz. Peygamber de, Fâtıma'nın geldiği sıradaki gibi, Âişe ile birlikte aynı örtünün altında uzanmıştı. Rasûlullah (as.), içeri girmesine izin verdi. İçeri girince de şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Beni sana zevcelerin gönderdi; Ebû Kuhâfe'nin kızı ile ilgili meselede senden adâlet istiyorlar."

Sonra da benim hakkımda ileri geri konuştu ve sözü de hayli uzattı. Ben, Hz. Peygamber'i gözetliyor, cevap vermek konusunda bana izin verecek mi diye gözüne bakıyordum. Zeyneb ise konuşmasını kesmiyordu. Nihayet Hz. Peygamber'in, benim kendimi müdafaa etmemi sevimsiz bulmayacağını anlayınca, Zeyneb'e cevap vermeye başladım. Çok geçmeden onun sesini kestim –bir rivâyette galip gelerek onun sesini kestim şeklindedir-. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) gülümsedi ve;

"- **Bu, Ebû Bekir'in kızıdır!"** dedi.

**Buharî** bu rivâyetlerden birinci, ikinci ve üçüncüsünü, **Müslim** ise birinci ile dördüncüsünü tahric etti. **Buharî**, dördüncü rivâyetin sadece bir kısmını muallak olarak tahric etti. Buna göre Hz. Âişe şöyle demiş:

"Ben Hz. Peygamber'in yanında idim, Fâtıma izin istedi."

**Tirmizî** de birinci ile üçüncüyü, **Nesaî** ise birinci ile dördüncüyü tahric etti. **Nesaî**, üçüncü rivâyetin de kısa bir parçasını tahric etti. Buna göre de Rasûlullah (as.) Ümmü Seleme'ye şöyle demiş:

**"- Ya Ümmü Seleme! Âişe konusunda bana eziyet etme! Çünkü, vallahi Âişe müstesnâ, sizden biri ile aynı örtü altında iken bana vahiy gelmiyor."**

Nihayet **Nesaî'**nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

Hz. Âişe şöyle dedi:

"Zeyneb, izin almadan ve kızgın bir şekilde evime gelinceye kadar ben bir şey bilmiyordum. Sonra Zeyneb Rasûlullah'a (as.) şöyle dedi:

**"- Ebû Kuhâfe'nin kızı incecik kollarını açarsa sana yeter!"**

Sonra bana döndü, ama ben cevap vermedim. Hz. Peygamber;

"- (Sustuğun) **yeter, sen de artık kendini savun!"** deyince, ben de ona yüklendim. Öyle yüklendim ki, Zeyneb'in ağzında tükürüğünün kuruduğunu gördüm. Zeyneb bana hiç cevap veremedi. Sonra Hz. Peygamber'e bakınca da, yüzünün parladığını gördüm."

## İZAH

Bu rivâyet, **Hz. Âişe'**nin Rasûlullah (as.) nezdindeki değerini göstermektedir. Hatta zevcelerinden sadece onunla beraberken vahiy geliyor olması, ayrı bir hususiyetidir. Bundan dolayı bazıları **Âişe'**yi, **Hz. Hatice'**den de üstün sayar. Ancak hadîsteki "***minkünne***", yani "**sizden**" ifâdesi, buna imkân vermemektedir. Bu ifâde, o sırada Rasûlullah'ın (as.) zevcesi olan kadınları kapsamaktadır.

**Hz. Fâtıma, Hz. Hatice** ve **Hz. Âişe'**den hangisinin daha faziletli olduğu konusu, tartışılan bir meseledir. **Sübkî**, fazilet sıralamasının

**Fâtıma, Hatice, Âişe** şeklinde olduğunu söyler. **İbnu'l-Kayyim** de şöyle bir izah getirir:

"Eğer '*fazilet*' ile, Allah'tan çok sevap almak kastedilirse, bunu kimsenin bilmesi mümkün değildir. Şayet fazla ilim sahibi olmak kastedilmişse, hiç şüphesiz **Âişe** başta gelir. Şeref kastedilmişse de tereddütsüz **Fâtıma** başta gelir. Çünkü şeref konusunda, kardeşleri müstesnâ kimse **Fâtıma** ile boy ölçüşemez. Yok eğer '**hanımefendilik şerefi**' kastedilmişse, yine **Fâtıma** önce gelir. Çünkü onun cennetteki kadınların hanımefendisi olduğu hadîsle sabittir."

**Hz. Hatice**'nin de ilk müslüman olduğu ve bu örnekliği vesilesiyle kendisinden sonrakilerin sevabını almasının da muhtemel olduğu, malıyla ve canıyla İslâm için mücadele ettiği, ayrıca Hz. Peygamber'in de en çok değer verdiği kişilerin başında geldiği de bilinen bir gerçektir.[354]

Hz. Peygamber'in, kızına, **Âişe**'ye olan sevgisini söylemesine mukabil, **Ümmü Seleme**'ye **"Âişe hakkında bana eziyet etme!..."** diye karşılık vermesi câlib-i dikkattir. Kalbî duygularını kızına söylüyor, ama kıskançlık duygularını göz önünde bulundurarak aynı şeyi diğer eşlerine söylemiyor. Onlara da bir başka gerçeği; zevcelerinden sadece **Âişe** ile aynı örtü altında iken kendisine vahiy geldiğini söylüyor.

Yukarıdaki rivâyette de görüldüğü üzere Rasûlullah'ın (as.) zevceleri iki guruptu. Bir gurupta **Âişe, Hafsa, Safiyye** ve **Sevde** vardı. Diğer gurupta da **Zeyneb bint Cahş, Ümmü Habîbe, Cüveyriye** ve **Meymûne** vardı. **İbn Sa'd**'ın belirttiğine göre, Hz. Peygamber **Ümmü Seleme** ile evlenmeden önce **Zeyneb bint Huzeyme** vefât etmişti.

**٦٦٨٧- (س ـــ أم سلمة رضي الله عنها)**: «أن نساءَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم كلَّمْنَ أمَّ سلمةَ أن تُكلِّم النبيَّ صلى الله عليه وسلم: أن الناس كانوا يتحرَّون بهداياهم يومَ عائشةَ، ويَقُلْنَ: إنا نُحبُّ الخير كما تحبُّ عائشة فكلَّمته فلم يجبها، فلما دار عليها كلَّمته، فلم يجبها فقلْنَ: ما ردَّ عليكِ؟ قالت: لم يجبني، قُلْنَ: لا تَدَعيه حتى يردَّ عليكِ، أو تَنْظُري ما يقول، فلما

---

354 Bkz., **İbn Hacer**, VII, 481.

دار عليها كلّمته فقال: لا تؤذيني في عائشة، فإنه لم ينزل عليَّ الوحي وأنا في لحاف امرأة منكنّ إلا في لحاف عائشة». أخرجه النسائي.

**6.687-** Ümmü Seleme anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) zevceleri, Hz. Peygamber'e;

"- İnsanlar size hediyelerini sunmak için, sizin Âişe'nin yanında olduğunuz günleri gözetliyorlar" diye şikâyette bulunması için Ümmü Seleme ile konuştular. "Biz de Âişe gibi hayra nâil olmayı seviyoruz" dediler.

Ümmü Seleme de Hz. Peygamber'e anlattı, ama Rasûlullah (as.) bir cevap vermedi. Sonra Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin nöbetinde evine gelince bir daha anlattı, yine cevap vermedi. Diğer zevceleri ;

"- Rasûlullah (as.) ne cevap verdi?" diye sorduklarında;

"- Hiçbir cevap vermedi" dedi. Onlar yine;

"- Sana cevap verinceye kadar –veya söylediğini görünceye kadar- O'nun peşini bırakma!" dediler.

Hz. Peygamber, tekrar Ümmü Seleme'nin nöbetinde onun evine gelince, Ümmü Seleme aynı şeyi bir daha söyledi. O zaman Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"- Âişe konusunda bana eziyet etme! Çünkü sizden hiçbir kadınla aynı örtü altında iken bana vahiy gelmiyor, ama Âişe ile iken geliyor."**[355]

٦٦٨٨- (خ ــ القاسم بن محمد) : «أن عائشة اشتكت، فجاء ابنُ عباس، فقال: يا أمَّ المؤمنين تَقْدَمين على فَرَطِ صِدْق، على رسول الله صلى الله عليه وسلم، وعلى أبي بكر». أخرجه البخاري.

**6.688-** el-Kasım b. Muhammed'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Âişe rahatsızlanmıştı. İbn Abbas ziyaretine geldi ve;

[355] **Nesaî**, İşretu'n-Nisâ, 3.

"- Ey mü'minlerin annesi; sen Allah Rasûlü'nün ve Hz. Ebû Bekir'in senden önce gidip hazırladıkları güzel bir makama (cennete) gideceksin!" dedi.[356]

**٦٦٨٩- (خ ــ ابن أبي مليكة** رحمه الله) قال : « استأذن ابنُ عباس على عائشة قُبيل موتها وهي مغلوبَة ، فقالت : أخْشَى أن يُثْني عليَّ ، فقيل : ابن عمِّ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، ومِنْ وجوه المسلمين ، فقالت : ائذنوا له ، فقال : كيفَ تجدينك ؟ قالت : بخير ، إن اتقيتُ الله، قال : فأنت بخير إن شاء الله ، زوجةُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، ولم يَنْكِحْ بِكرا غيرك ، ونزل عُذْرُكِ من السَّماءِ ، ودخل ابن الزبير خلافَه فقالت : دخل ابنُ عباس فأثنى عليَّ ووَدِدْتُ أني كنتُ نَسيا مَنْسيا». أخرجه البخاري، وله في أخرى نحوه ، ولم يذكر « نسيا مَنْسيا».

**6.689-** İbn Ebî Müleyke anlatıyor:

"Hz. Âişe ölüm döşeğine düştüğünde, ölümünden az önce İbn Abbas geldi, içeri girmek için izin istedi. Âişe;

"- Bana övgüde bulunulmasından korkuyorum" diyerek izin vermek istemedi. Kendisine;

"- Ama bu gelen Rasûlullah'ın (as.) amcasının oğludur ve müslümanların önde gelenlerindendir" denince;

"- Peki izin verin, gelsin!" dedi.

İbn Abbas, Âişe'nin yanına girince;

"- Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sorar. Âişe de;

"- Eğer Allah'a karşı takvâ içinde isem, iyiyim demektir" diye cevap verir.

İbn Abbas şöyle konuştu:

"- Sen inşallah hayır içinde olacaksın! Sen Allah Rasûlü'nün eşisin. Rasûlullah (as.), bâkire olarak senden başka biriyle evlenmedi. (İfk olayında) senin suçsuz olduğun gökten gelen âyetle belgelendi."

Sonra Abdullah b. Zübeyr geldi. Hz. Âişe ona;

---

[356] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 30; Tefsîr, 24/7.

"- Demin İbn Abbas geldi, bana övgüler yağdırdı. Halbuki ben, unutulmuş bir şey olmayı arzu ederdim" dedi.[357]

### İZAH

**"Unutulmuş bir şey olmak..."** ifâdesi, âyet-i kerîmeden alınmıştır. **Meryem, Hz. İsa**'ya hâmile kalıp doğum vakti yaklaşınca, çocuğunu doğurmak üzere evden uzak bir yere gider ve o sırada; ***"Ne olaydı, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!.."***[358] sözleriyle sıkıntısını dile getirir.

**Hz. Meryem**, halkın kendisine kötü gözle bakacakları korkusuyla unutulup gitmiş olmayı temenni ediyordu. **Hz. Âişe** ise, hesap gününün endişesiyle unutulan, yok olan, hor-hakîr bir şey olmayı daha çok istediğini söylemektedir. Şüphesiz ki bu endişeyi bütün müslümanların daha derinden ve yürekten hissetmeleri gerekir.

**٦٦٩٠**- (ت ــ **موسى بن طلحة** رحمه الله) قال: «ما رأيت أحدا **أفصَحَ** من عائشة».

أخرجه الترمذي.

**6.690-** Musa b. Talha şöyle dedi:
"Hz. Âişe'den daha fasîh birini görmedim."[359]

صفية بنت حيي رضي الله عنها

### 5- SAFİYYE BİNT HUYEY

**٦٦٩١**- (ت ــ **صفية بنت حيي** رضي **الله** عنها) قالت : **دخل** عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، **وقد** بلغني كلام عن حفصة وعائشة ، فذكرتُ ذلك له ، فقال : **ألا قُلت** : **كيف تكونان خيرا مني، وزوجي محمد ، وأبي هارون ، وعمّي موسى** ؟ وكان الذي قالتا :

---

[357] **Buharî**, Tefsîr, 24/7.
[358] Meryem, 23.
[359] **Tirmizî**, Menâkıb, 63/3884.

نحن على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أكرم منها ، وقالوا : نحنُ أزْواجُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، وبناتُ عمِّه ».

وفي أخرى قالت: «دخل عليَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا أبكي، وكانت حفصة قالت لها: يا ابنة يهودَ، فأخبرتُه، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: ألا تتّقين الله يا حفصة؟ إنها لابنةُ نبيّ، وإن عمَّها نبيّ، وإنها لَتحتَ نبيّ، فَبِمَ تفْخَرين عليها؟ قالت: بنت يهوديّ». أخرجه الترمذي.

**6.691-** Safiyye bint Huyey anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) evime geldi. O günlerde Hafsa ve Âişe'nin bazı sözleri kulağıma gelmişti. Bunu kendisine söyleyince, bana şu karşılığı verdi:

**"- Sen de; *'Siz nasıl benden daha hayırlı olabilirsiniz? Benim kocam Hz. Muhammed (as.), babam Hz. Harun, amcam da Hz. Musa'dır'* deseydin ya!"**

Hafsa ile Âişe'nin söyledikleri söz şu idi: "Biz Rasûlullah (as.) nezdinde daha kıymetliyiz. Çünkü biz hem Rasûlullah'ın (as.) zevcesi, hem de amcasının kızlarıyız."[360]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyete göre Safiyye şöyle anlattı:

"Hz. Peygamber yanıma gelmişti. O sırada ben ağlıyordum. Çünkü Hafsa;

"- Ey Yahudi kızı!" diye hakaret etmişti. Bunu Hz. Peygamber'e söyledim. Rasûlullah (as.) da Hafsa'ya şöyle çıkıştı:

**"- Allah'tan korkmaz mısın ey Hafsa! O, bir Peygamber'in kızıdır. Onun amcası da Peygamber'dir. Şu anda da bir başka Peygamber'in zevcesidir. Sen hangi vasfınla ona karşı övünüyorsun?"**

---

[360] **Tirmizî**, Menâkıb, 64/3892.

## İZAH

Bu hadîsin râvîlerinden **Hâşim b. Saîd el-Kûfî** muhaddisler nazarında zayıf biridir. Bu rivâyeti tahric eden **Tirmizî**, bunun garîb bir hadîs olduğunu, isnâdının kuvvetli olmadığını, ama bu konuda **Enes**'ten gelen başka bir rivâyetin daha bulunduğunu söylemektedir.

Burada da **Safiyye bint Huyey** ile ilgili iki rivâyet bulunmaktadır. Bu münasebetle **Safiyye**'nin kısa bir tercüme-i hâlini kaydedelim:

## SAFİYYE

Tam adı; **Safiyye bint Huyey b. Ahtab el-Hazrecî'**dir. Medîneli Yahudilerin önde gelen âilelerinden birine mensuptu. Önce **Selâm b. Müşkim el-Kurazî** ile evlenmiş, sonra ondan ayrılıp **Kinâne b. er-Rabî' en-Nadrî** ile evlenmişti. **Hayber** savaşında kocası öldürülmüş, kendisi de esir edilmişti. Önce **Dıhye b. Halîfe**'nin eline düşmüş, sonra kabilesinin ileri gelenlerinden biri olması hasebiyle Hz. Peygamber'e verilmişti. Hz. Peygamber onu âzâd etmiş ve kendisiyle evlenmişti. Akıllı ve dirayetli bir hanımdı.

Soyu **Hz. Harun**'a kadar uzanan **Safiyye**'ye, yukarıdaki rivâyette ifade edildiği üzere diğer ortakları; **"Yahudi kızı!"** diye alay edip hakaret etmişler, o da bundan dolayı ağlamıştı. Onu bu halde gören Hz. Peygamber; **"Sen Peygamber kızısın; senin amcan da Peygamber'dir ve kocan da Peygamber'dir. Kim sana karşı övünebilir ki?"** diye teselli etmişti.

Kendisinden 10 hadîs rivâyet edilmişti. 50/670 yılında **Medîne**'de vefat etti..

**٦٦٩٢**- (**ت س** ــ **أنس بن مالك رضي الله** عنه) قال : «**بلغ صفية** ، أن حفصة **قالت** : بنت **يهوديّ** ، **فبكت** ، **فدخل عليها النبيُّ** صلى **الله عليه وسلم وهي تبكي** ، فقال : **ما يُبكيكِ** ؟ قالت : قالت لي حفصة : أنت ابنة يهوديّ ، **فقال النبيُّ** صلى **الله عليه** وسلم : **إنك لابنة نبيّ**، **وإن عمّكِ** لنبيّ ، **وإنك** لتحت **نبي**، **فبم تفخرُ عليكِ** ؟ ثم قال : **اتق الله يا حفصة** ». أخرجه الترمذي والنسائي.

**6.692-** Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Safiyye'ye, Hafsa'nın, kendisi hakkında; 'Yahudi kızı!' diye aşağılayıcı bir söz söylediği haberi ulaşmış, bu yüzden de Safiyye ağlamıştı. Safiyye ağladığı sırada da Rasûlullah (as.) onun yanına gitmişti:

**"- Niye ağlıyorsun?"** diye sordu.

"- Hafsa bana; *'Sen Yahudi kızısın!'* diye hakaret etti" deyince, Hz. Peygamber şunları söyledi:

**"- Sen, Peygamber kızısın. Senin amcan da Peygamber'dir. Şu anda da bir Peygamber'in eşisin. O, hangi vasfıyla sana karşı övünebilir?"**

Sonra da Hafsa'ya;

**"- Allah'tan kork, ya Hafsa!"** dedi.[361]

***سودة بنت زمعة رضي الله عنها***

## 6- SEVDE BİNT ZEM'A

**٦٦٩٣-** (ت د - **عكرمة [مولى ابن عباس]** رحمه الله) **قال : قيل لابن عباس** بعد صلاة الصبح : ماتت فلانة لبعض أزواج رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فسجد ، **فقيل له : أتسْجُدُ** هذه الساعة ؟ فقال : أليس قد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا رأيتم آية فاسْجُدُوا** ؟ وأيُّ آية **أعظم من ذَهاب** أزواج **النبيّ صلى الله عليه وسلم** ؟ ». أخرجه أبو داود والترمذي ، و لم يُسمّياها.

وذكر رزين رواية وسمّاها ، وقال في آخرها : « وأيُّ آية **أعظم من ذهاب أم المؤمنين؟»**.

**6.693-** İbn Abbas'ın âzâdlısı İkrime anlatıyor:

"Sabah namazından sonra İbn Abbas'a, Rasûlullah'ın (as.) zevcelerinden biri için;

---

361 **Tirmizî**, Menâkıb, 64/3894. Müellif, bu rivâyeti **Nesaî**'nin de tahric ettiğini söyledi ise de, **Nesaî**'de onu bulamadık.

"- Falan hanım öldü!" dendi. İbn Abbas hemen secdeye vardı. Kendisine;

"- Böyle bir durumda secde mi yapıyorsun?" denince;

"- Rasûlullah (as.); ***'Bir âyet*** *(büyük bir olay)* ***gördüğünüzde hemen secdeye varın!'*** buyurmadı mı? Hz. Peygamber'in eşinin irtihâlinden daha büyük âyet mi olur?" dedi.[362]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric ettiler, ancak ölen hanımın ismini kaydetmediler.

**Rezîn**, bu rivâyette ölen kadının Sevde olduğunu kaydetti ve rivâyetin sonunda da; "Mü'minlerin annesinin ölümünden daha büyük âyet mi olur?" dedi.

**İZAH**

Bu rivâyet, Rasûlullah'ın (as.) zevcesi ve mü'minlerin annesi **Sevde bint Zem'a**'nın, **İbn Abbas**'ın nazarındaki değerini ve önemini göstermektedir. Bu münasebetle **Sevde**'nin kısa bir tercüme-i hâlini kaydedelim:

**SEVDE**

Tam Adı; **Sevde bint Zem'a b. Kays b. Abdişems el-Âmiriyye el-Kuraşiyye**'dir. İlk müslümanlardandır. Hz. Peygamber'in ikinci zevcesidir. **Hz. Hatice** vefat edince, Rasûlullah (as.) ikinci evliliğini yaşlı ve dul bir kadın olan **Sevde** ile yaptı ve üç yıl boyunca sadece onunla yaşadı. Hz. Peygamber'le evlendiğinde **Sevde** 50 yaşlarında idi. Câhiliyet döneminde amcasının oğlu **Sekrân b. Amr b. Abdişems** ile evlenmişti. Önce kendisi, sonra kocası müslüman olmuş, birlikte ikinci **Habeşistan** hicretine katılmışlardı. Döndüklerinde kocası ölmüş, yaşlı haliyle çocukları elinde dul kalmıştı.

**Sevde Medîne** döneminde bilahare Hz. Peygamber'e; **"Benim zevcî hayatla alakam yok. Yalnız kıyâmette senin karın olarak dirilmek istiyorum"** diyerek kendisini boşamamasını rica etmiş ve nöbetini **Hz. Âişe**'ye vermişti.

---

[362] **Tirmizî**, Menâkıb, 64/3891.

Kendisinden 5 hadîs rivâyet edilen **Sevde, Medîne'**de 24/645 yılında vefat etti. 54/674'de vefat ettiği de rivâyet edilir. **Sevde** vefat edince **İbn Abbas** secdeye kapanmış, sebebini soranlara da; **"Rasûlullah (as.)** ***'Bir âyet gördüğünüzde secde edin!'*** **demişti. Allah Rasûlü'nün zevcesinin ölümünden daha büyük âyet mi olur?"** diye açıklamıştı.

**HZ. PEYGAMBER'İN DİĞER ZEVCELERİ**

Hz. Peygamber'in tâlip olduğu ve evlendiği kadınların isimlerini **İbnu'l-Esîr** kaydeder. Bunlardan bir kısmına tâlip olmuş, ama evlilik mümkün olmamış, bir kısmıyla da evlilik gerçekleşmiştir. Evlendiği kadınların sayısı 11 tanedir, bir arada evli kaldığı kadın sayısı da 9'dur. Bütün bu hanımların isimleri, evlilik sırasıyla şöyledir:

**1- Hz. Hatice**
**2- Sevde**
**3- Hz. Âişe**
**4- Hafsa**
**5- Zeynep bint Huzeyme**
**6- Ümmü Seleme**
**7- Zeynep bint Cahş**
**8- Ümmü Habîbe**
**9- Cüveyriye**
**10- Meymûne**
**11- Safiyye**

**Hz. Hatice** ile **Zeynep bint Huzeyme**, Rasûlullah'ın (as.) sağlığında vefat ettiler. Diğerleri ise daha sonra öldüler. Hz. Peygamber'in evlilik akdettiği bu on bir hanımdan, sadece **Hz. Âişe** bâkire idi, diğerleri dul kadınlardı. Rasûlullah (as.) en son evliliğini hicretin 7. yılında yapmıştı. Zevce sayısını dört ile sınırlayan âyet geldiğinde ise, Hz. Peygamber son evliliğini yapmış bulunuyordu. Dört ile sınırlayan âyetin, hicrî 8. veya 9. yılda nâzil olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'in hanımları, aynı zamanda mü'minlerin anneleri mesabesinde idiler; bu durumu da Kur'ân-ı Kerîm

belirlemişti.[363] Bu itibarla zevce sayısını dört ile sınırlayan âyet nâzil olduğunda bu hanımlardan bir kısmının boşanıp sayısının dörde indirilmesi de uygun değildi. Kaldı ki Hz. Peygamber bunu denedi ise de hanımlarından hiç biri buna râzı olmadı, çünkü her biri âhirette Rasûlullah'ın (as.) zevcesi olarak dirilmeyi arzu ediyordu. Zaten bir kısmı iyice yaşını başını almış, zevcî hayatla da alâkası büyük ölçüde kalmamıştı. İşte bu durumda Hz. Peygamber, Kur'ân'ın emrini de dikkate alarak[364] zevcî hayatı sadece dört hanım ile sınırladı, diğerleri ile ise sadece hukûken evli kaldı.

Dikkate değer bir husus da şudur: Hz. Peygamber'in evlilik hayatı, 38 yıl sürdü. Bunun 28 yılını tek hanımla geçirdi; 25 yıl **Hz. Hatice** ile, 3 yıl da **Sevde** ile tek başına yaşadı. Çok evliliğe başladığı zamanda ise yaşı 54'e ulaşmıştı. Evlendiği kadınların hemen hepsinin dul ve yaşlı kimseler olması, bu evliliklerin ihtiyaçtan ziyâde, sosyal, siyasî, hukukî sebepler ve İslâm'ı yaymak gibi başka gâyeler taşıdığını gösterir.

Yukarıda, faziletleri konusunda bazı rivâyetlerin bulunması itibariyle **Hz. Hatice, Hz. Âişe, Sevde** ve **Safiye** hakkında müstakil başlıklar açılmış ve bu münasebetle onların tercüme-i hâllerini de zikretmiştik. Diğer zevcelerinin biyografileri de **Kitabu'n-Nikâh**'ta gelecektir.

*أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما*

## 7- ESMÂ BİNT EBÎ BEKİR

**٦٦٩٤- (خ ــ وهب بن كيسان** رحمه الله) قال: «كان أهلُ **الشام يعَيِّرون** ابنَ الزبير، يقولون : يا ابنَ ذات النِّطَاقَيْنِ **فقالت** له أسماء: يا بنيَّ، **إنهم يعيِّرونَك** بالنِّطاقَيْنِ، **وهل تدري** ما ذاك ؟ **إنما كان نِطاقي** شَقَقْتُه نِصفَين، **فَأَوْكَيْتُ** قِرْبَةَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم **بأَحَدِهما**،

---

363 Bkz., Ahzâb,6, 53.

364 Bkz., Ahzâb, 51.

وجعلتُ في سُفْرته آخَرَ، فكان ابنُ الزبير إذا عَيَّرَهُ أهل الشام يقول: إيْها والإله: تلك شَكاة ظاهر عنكَ عارُها». أخرجه البخاري.

**6.694-** Vehb b. Keysân anlatıyor: "Şamlılar;

"- Ey *Zâtu'n-nitâkayn*'ın oğlu!" diyerek Abdullah b. Zübeyr'i ayıplıyorlardı.

Bunun üzerine annesi Esmâ, oğluna şöyle der:

"- Yavrucuğum! Onlar seni *'Nitâkayn'* (iki kuşak) ile ayıplıyorlar. Sen onun ne olduğunu bilir misin? O benim kuşağımdı; onu ikiye ayırmış, bir parçasıyla Rasûlullah'ın (as.) su kırbasının ağzını, diğer parçası ile de sofrasını bağlamıştım."

Artık Şamlılar İbn Zübeyr'i ayıpladıkları zaman, o şöyle derdi:

"- Devam edin, devam edin! Allah'a yemin ederim ki, doğru (ben iki kuşaklı kadının oğluyum). *'Onun ayıbı olarak senin dile getirdiğin o şey, hakikatte sana nasip olmayan bir kıymettir.'*[365]

**İZAH**

Hadîste geçen **"Şamlılar"**dan maksat, kendisiyle savaş halinde olan **Haccac b. Yusuf**'un askerleridir.

**Nıtâk;** kadınların bellerine bağladıkları kuşaktır.

Rasûlullah (as.), **Hz. Ebû Bekir**'le birlikte **Mekke**'den **Medîne**'ye hicret edeceği sırada, hazırlanan erzakı bağlayacak bir şey bulunamayınca, **Esmâ**, babası **Hz. Ebû Bekir**'in emriyle belindeki kuşağı ikiye bölmüş, bundan dolayı da Rasûlullah (as.) kendisine **'iki kuşaklı'** anlamında *"**Zâtu'n-nitâkayn**"* lakabını vermişti.

**"Onun ayıbı olarak senin dile getirdiğin şey, hakikatte senin ayıbındır"** cümlesi, **Ebû Züeyb ez-Züheli̇̂**'nin bir beytinden alınmıştır. Beytin tamamı şöyledir:

***"Ben onu seviyorum diye dedikoducular onu ayıpladılar. Onun ayıbı olarak senin dile getirdiğin şey, hakikatte sana nasip olmayan bir kıymettir."***

Burada **Abdullah b. Zübeyr, Ebû Züeyb**'in beytini de hatırlatarak şunu söylemek istiyor: **Zâtu'n-nitâkayn**'ın oğlu olmakla

---

[365] **Buharî**, ; Et'ıme, 8; Cihâd, 123; Menâkıbu'l-Ensâr, 45.

ayıplanmak, ne bana ve ne de anneme hiçbir ayıp getirmez, aksine bu sıfat övünç vesilesidir, bu vasıf bana ve anneme fazladan bir değer ve şeref kazandırmaktadır. Asıl bundan dolayı kendisini ayıplayanlar, ayıplıdırlar. Bunun kıymetini anlamayacak kadar da anlayışsızdırlar. Dolayısıyla ortada bir ayıp varsa, bu ancak sizlerdedir.

### ESMÂ BİNT EBÎ BEKR

Tam adı; **Esmâ bint Ebî Bekr es-Sıddîk b. Ebî Kuhâfe el-Kuraşiyye et-Teymiyye**'dir. **Hz. Ebû Bekr**'in büyük kızıdır. **Hz. Âişe**'nin baba bir ablası, aşere-i mübeşşereden **Zübeyr b. Avvâm**'ın hanımı ve **Abdullah b. Zübeyr**'in annesidir. ***"Zâtü'n-Nitâkayn"*** lakabı ile maruftur. Hicretten 27 yıl önce dünyaya gelmiştir. İlk müslüman olan sekiz kişiden biridir. **İbn İshak; "18. müslümandır"** der.

**Yermük** savaşına katıldığı rivâyet edilen **Esmâ**, kendisi, babası, dedesi, kocası ve çocukları sahabî olan ender kişilerdendir. Halife kızı ve halife anasıdır. Kültürlü bir ortamda yetişmişti. İslâm'ı en iyi anlayanlardan biriydi. Son derece cömert, zeki, akıllı, dindar, fasîh ve sabırlı bir hanımdı. İlmi, irâdesi ve yüksek seciyesi ile meşhurdu. Hz. Peygamber'den 58 hadîs rivâyet etmişti; bunlardan 13 tanesi muttefekun aleyh, 5'i yalnız **Buharî**'de, 4'ü de yalnız **Müslim**'dedir..

Elli yaşlarında sekiz çocuklu bir kadın iken kocasından ayrılan **Esmâ**, bir daha da evlenmez, oğlu **Abdullah**'la birlikte yaşar. **Abdullah**, **Haccac** tarafından mağlup edildiğinde, oğlunu yiğitçe kendini savunmaya ve sebâta teşvik etmişti. O sırada 100 yaşında olan **Esmâ**'nın oğluna söylediği şu sözler, onun gerçek kişiliğini, yüksek irâde ve seciyesini aksettirir:

**"Evlâdım! Şerefinle yaşa, izzetinle öl; ama kesinlikle esir düşme! Sen kendini daha iyi bilirsin; eğer doğru yolda olduğuna inanıyorsan, yoluna devam et! Çünkü taraftarların bu uğurda öldü. Şayet bütün bunları dünya için yapıyorsan, sen çok kötü bir kulsun! Terk edildiğin için zayıf düştüğün mazeretini ileri sürüyorsan, Allah aşkına dünyada daha ne kadar kalacaksın? Bu durumda ölüm daha güzeldir."**

**Abdullah** öldürülüp çarmıha gerildiğinde **Haccac** gelip;

**"- Anacığım, bir ihtiyacınız var mı?"** diye sorunca da şunları söylemişti:

**"- Ben, şu kazığın ucunda sallananın annesiyim! Hiçbir ihtiyacım yok. Ama bekle, sana Hz. Peygamber'den işittiğim bir hadîsi nakledeyim. Rasûlullah (as.);** ***'Sakîf kabilesinden bir yalancı, bir de bozguncu çıkacaktır'*** **buyurmuştu. Gördük ki yalancı Muhtar es-Sekafî'dir. Bozguncu da sensin!"**

Kadın muhâcirlerden en son vefat eden sahabî olan **Esmâ**, yüz yaşını geçmiş olmasına rağmen hafızası ve aklî dengesi hiç bozulmamış, dişleri de dökülmemişti.

Oğlu **Abdullah**'ın şehid edildiğini gördükten 10 veya 20 gün sonra 73/692 tarihinde **Mekke**'de vefat etti.

ام حرام بنت ملحان رضي الله عنها

## 8- ÜMMÜ HARÂM BİNT MİLHÂN

**٦٦٩٥- (خ م ط ت د س ـ أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا ذهبَ إلى قُباء يدخل على أمّ حرام بنت مِلْحَان تُطعمُه ، وكانت تحت عُبادة ابن الصامت ، فدخل عليها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما فأطْعَمَتْه ، ثم جعلت تَفْلِي رأسَه ، فنام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم استيقظ وهو يضحك ، قالت : فقلت : ما يُضحِكك يا رسول الله ؟ قال : **ناس من أمتي عُرِضوا عليَّ غُزاة في سبيل الله ، يركبون ثَبَجَ هذا البحر ، مُلوكا على الأسِرَّة** - أو قال : مثلَ الملوك على الأسِرَّة - شك إسحاق ، هو ابن عبد الله بن أبي طلحة - قالت : فقلت : يا رسول الله ، ادْعُ الله أن يجعلني منهم ، فدعا لها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ثم وضع رأسه [فنام] ، ثم استيقظ وهو يضحك ، قالت : فقلتُ : ما يُضحِكُك يا رسول الله ؟ قال : **ناس من أمتي عُرِضوا عليَّ غزاة في سبيل الله** - كما قال في الأولى - قالت : فقلت : يا رسول الله ، ادْعُ الله أن يجعلَني منهم ، قال : **أنت من الأولين** ، فركبت أمُّ حرام بنت مِلْحان البحرَ في زمن معاوية بن أبي سفيان ، فصُرِعت عن دابتها حين خرجت من البحر ، فهَلَكَت.

وفي رواية عن أنس عن خالته أمّ حرام بنت ملحان قالت: «نام النبيُّ صلى الله عليه وسلم يوما قريبا مني، ثم استيقظ يتبسّم، فقلت: ما أضحكك؟ قال: **ناس من أمتي عُرِضوا عليّ، يركبون هذا البحر الأخضر، كالملوك على الأسرة**، قلت: فقالت: ادع الله أن يجعلني منهم، فدعا لها.... ثم ذكر نحوه بمعناه» وفيه «فخرجت مع زوجها عبادة ابن الصامت، أوّل ما ركب المسلمون البحر مع معاوية، فلما انصرفوا من غزوهم قافلين فنزلوا الشام، قُدِّمت إليها دابة لتركبها، فصَرعتْها، فماتت ».

وفي أخرى : « ما يضحكك بأبي أنت وأمي ؟ [قال : **أُريت قوما من أمتي**] وفيه : **يركبون ظهر هذا البحر الأخضر** – وفيه – **فإنك منهم** ، وفيه : فتزوجها عُبادة بن الصامت بعدُ ، فغزا في البحر ، فحملها معه ، فلما جاءت قُرِّبت لها بغلة فركبتْها ، فصرعتها، فاندقّت عُنُقُها ».

وفي أخرى قال : « أتى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ابنَةَ ملحان خالةَ أنس ، فوضع رأسه عندها – وعند البخاري : فاتّكأ عندها – ثم ضحك ، فقالت : ممَّ تضحك يا رسول الله ؟ قال : **ناس من أمتي يركبون البحر الأخضر في سبيل الله، مَثَلُهم مثلُ الملوك على الأسرَّة** ، قلتُ: يا رسولَ الله ، ادعُ الله أن يجعلَني منهم ، قال : **اللهم اجعلها منهم** ، ثم عاد فضحك ، فقالت له مثل ذلك ، فقالت : ادع الله أن يجعلني منهم ، قال : **أنتِ من الأولين ، ولستِ من الآخرين** ، قال أنس : فتزوجت عبادةَ بنَ الصامت، فركبت البحرَ مع بنت قَرظة. فلما قفَلَت ركبت دابتها ، فوُقِصَتْ بها ، فسقطت عنها فماتت ». اللفظ في هذه الرواية لحديث البخاري ، وأدرجه مسلم على ما قبله.

هذه روايات البخاري ومسلم، أخرجها الحميدي في «مسند أمّ حرام» وقد أخرج بعضها في «مسند أنس» أيضًا، وقال: أخرج أبو مسعود [الدمشقي] هذه الرواية الأخيرة في «مسند أم حرام» وأخرجها البَرْقاني في «مسند أنس»، وأخرج الموطأ والترمذي والنسائي الرواية الأولى، وأخرج أبو داود نحو الثالثة.

وفي أخرى لأبي داود مثل الأولى إلى قوله : « **تَفْلِي رأسه** » ثم قال... وساق الحديث.

وقال أبو داود : « وماتت بنت ملحان بقُبْرُس » وأخرج النسائي نحو الرواية الآخرة أخصر منها.

وفي أخرى لأبي داود : عن عطاء بن يسار : أن الرُّمَيصاء أخت أم سليم قالت : « نام النبيُّ صلى الله عليه وسلم فاستيقظ ، وكانت تغسل رأسها ، فاستيقظ وهو يضحك ، فقالت : يا رسولَ الله، أتضحك من رأسي؟ قال: لا... وساق هذا الخبر يزيد وينقص» هكذا قال أبو داود. ولم يذكر لفظه وقال: الرميصاء أخت أم سليم من الرضاعة.

**6.695-** Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Kuba'ya gittiği zaman, Ümmü Harâm bint Milhân'ın evine giderdi. Ümmü Haram da ona yemek ikrâm ederdi. Kendisi Ubâde b. Sâmit'in karısı idi. Bir gün Hz. Peygamber yine onun evine gitti, o da kendisine yemek ikrâm etti. Sonra Hz. Peygamber'in başını tarayıp temizlemeye başladı. Hz. Peygamber bir ara uyudu, sonra gülerek uyandı.

Ümmü Harâm der ki:

"- Neden güldünüz ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

**"- Ümmetimden bir takım insanlar, Allah yolunda gazâ ederlerken bana arz olundu. Onlar, şu denizin ortasına, tahtına kurulmuş kırallar olarak** –veya kırallar gibi dedi diye râvi İshak b. Abdullah b. Ebî Talha tereddüt etti- **gidiyorlardı."**

Bunun üzerine kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni de onlardan kılması için Allah'a duâ buyurunuz!" dedim. O da duâ etti.

Sonra tekrar başını koydu ve yine uyudu. Tekrar gülerek uyandı.

"- Neden güldünüz ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum. Bana;

**"- Ümmetimden bir takım insanlar, Allah yolunda gazâ ederlerken bana arz olundu..."** diyerek, ilk söylediği sözleri tekrarladı. Ben de tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni de onlardan kılması için Allah'a duâ buyurunuz!" dedim. Ama O;

**"- Sen, ilk guruptasın!"** dedi.

Bilahare Ümmü Haram bint Milhân, Muâviye b. Ebî Süfyan zamanında gemiye binerek sefere çıktı. Denizden karaya çıktığında, bindiği hayvandan düştü ve öldü."[366]

**RİVÂYETLER**

Enes b. Mâlik'in, teyzesi Ümmü Harâm bint Milhân'dan naklettiği diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber bir gün benim yanımda uyudu, sonra gülerek uyandı.

"- Neden güldünüz?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

**"- Ümmetimden bir takım insanlar bana arz olundu. Onlar, tahtına kurulmuş kırallar gibi şu mavi denizde yol alıyorlardı."**

Bunun üzerine kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni de onlardan kılması için Allah'a duâ buyurunuz!" dedim. O da duâ etti...

Sonra hadîsi yukarıdaki gibi aynı manada nakletti. Bu rivâyetin sonunda şu ifâdeler de yer alır:

"Ümmü Harâm, kocası Ubâde b. Sâmit'le birlikte sefere çıkmıştı. Bu, müslümanların yaptıkları ilk deniz seferi idi ve bu sefere Muâviye komutasında çıkmışlardı. Gazâdan dönüp Şam'a geldiklerinde, Ümmü Harâm'a, binmesi için bir hayvan getirilmişti. Hayvan tepinerek Ümmü Harâm'ı yere attı ve Ümmü Harâm da öldü."

Diğer bir rivâyete göre Ümmü Harâm, Rasûlullah'a (as.);

"- Anam babam sana fedâ olsun, neden güldünüz?" diye sorar. Hz. Peygamber de;

**"- Bana ümmetimden bir gurup insan gösterildi..."** diye konuştu. Ayrıca ona; **"sen de onlardansın"** dediği de kaydedilir.

Bu rivâyete göre; "Sonra Ubâde b. Sâmit onunla evlendi ve daha sonra da deniz seferine çıktı. Bu seyahatte karısı Ümmü Harâm'ı da

---

[366] **Buharî**, Cihâd, 3, 8, 63, 75; İsti'zân, 41; Ta'bîr, 12; **Müslim**, İmâret, 49/160-62; **Muvatta**, Cihâd, 18/39; **Tirmizî**, Fedâilu'l-cihâd, 15/1645; **Ebû Davud**, Cihâd, 10/2490-92; **Nesaî**, Cihâd, 40.

yanına aldı. Seferden dönünce Ümmü Harâm'a bir katır getirildi. Katıra bindiği sırada hayvan kendisini düşürüp tepti. Ümmü Harâm'ın boynu kırıldı ve orada can verdi."

Diğer bir rivâyette Enes şöyle anlatır:

"Rasûlullah (as.), teyzem Milhân'ın kızını ziyârete gitti. Onun yanında başını koydu –Buharî'de yaslandı denir-. Sonra güldü. Ümmü Harâm;

"- Neden güldün ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Ümmetimden bir gurup insan Allah yolunda mavi deniz seferine çıkmışlardı. Onlar, sanki tahtına kurulmuş kırallar gibi idiler."**

"- Ey Allah'ın Rasûlü, beni de onlardan kılması için Allah'a duâ buyur!" dedim. O da; **'Allah'ım, bunu onlardan kıl!'** diye duâ etti.

Sonra yine başını koydu ve yine güldü. Ümmü Harâm, yine aynı soruyu sordu. Sonra da;

"- Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ buyur!" dedi. Hz. Peygamber de;

**"- Sen evvelkilerdensin, sonrakilerden değilsin"** diye cevap verdi.

Enes dedi ki:

"Ümmü Harâm, Ubâde b. Sâmit'le evlendi. Sonra Karaza'nın kızı ile birlikte deniz seferine çıktı. döndüğünde hayvanına bindi, ama hayvan onun boynunu kırdı ve düşürdü. O da bu yüzden öldü."

Bu rivâyetin lafzı **Buharî'**nindir. **Müslim** ise onu önceki rivâyetin içine dercetti.

Bütün bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir. Bunları **Humeydî**, "Ümmü Harâm'ın müsnedi" içinde verdi. Bir kısmını "Enes'in müsnedi" içinde de zikretti. Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî'nin bu son rivâyeti "Ümmü Harâm'ın müsnedi" içinde, Berkanî'nin de "Enes'in müsnedi" içinde tahric ettiğini kaydetti.

İlk rivâyeti **Muvatta**, **Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric ettiler.

**Ebû Davud** da üçüncü rivâyetin bir benzerini tahric etti. **Ebû Davud** ayrıca ilk rivâyetin; "...başını tarayıp temizliyordu"

cümlesine kadar olan kısmı da tahric etti. Sonunda da **Ebû Davud;** "Milhân'ın kızı Kıbrıs'da öldü" diye bir kayıt düştü.

**Nesaî** de son rivâyeti daha muhtasar bir şekilde tahric etti.

**Ebû Davud,** Atâ b. Yesâr tarîkıyla, Ümmü Süleym'in kızkardeşi Rumeysâ'nın[367] şöyle dediğini kaydeder:

"Hz. Peygamber uyudu, bir süre sonra da uyandı. O sırada Rumeysâ başını yıkıyordu. Hz. Peygamber, uyandığında gülüyordu. Rumeysâ;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, başıma mı gülüyorsun?" diye sorar. Rasûlullah (as.) da;

"- Hayır!" der...

Sonra Atâ, bu hadîsi bazı ziyâde ve noksan lafızlarla rivâyet etti."

**Ebû Davud** sadece bu ifâdeyi kullandı, söz konusu lafızları zikretmedi. Sonunda da;

"Rumeysâ, Ümmü Süleym'in süt kızkardeşi idi" dedi.

**İZAH**

Bu rivâyet, geleceğe dair verdiği haberler itibariyle mucizevî bir özellik taşımaktadır. Bu mucize de **Ümmü Harâm'**ın şahsında ifâdesini bulmuştur.

Hadîste sözü edilen deniz seferi, **Hz. Osman'**ın hilâfeti sırasında hicrî 28 yılında yapılmıştır. Bu seferde komutanlık görevi, **Muâviye'**nin uhdesinde bulunuyordu. Bu sefer, İslâm tarihinde düzenlenen ilk deniz seferidir ve **Kıbrıs'**a karşı düzenlenmişti. Bildiğimiz kadarıyla bu seferde kadın olarak **Ümmü Harâm'**ın dışında **Muâviye'**nin karısı **Fâhite bint Karaza** da bulunuyordu.

İlk rivâyette geçen; **"...Muâviye b. Ebî Süfyan zamanında"** cümlesi, adı geçen savaşın **Muâviye'**nin halifeliği zamanında yapıldığını değil, onun komutanlığı altında yapıldığını ifâde etmektedir.

---

[367] **Rumeysâ** veya **Ğumeysâ** diye zikredilen **bu** hanımının ismi ve kimliği konusunda hayli farklı rivâyetler vardır. Rumeysâ'nın, Ümmü Süleym'in lakabı olduğu da söylenmiştir. Yukarıda görüldüğü gibi Ebû Davud, Ümmü Süleym'in süt kızkardeşi olduğunu söylemektedir.

**Ümmü Harâm**, Hz. Peygamber'in mahremi olmamasına rağmen, O'nun başını taraması konusu, izahında en çok zorluk çekilen hususlardan biridir. Rasûlullah'ın (as.) nâmahrem bir kadının yanına gitmesi, onun yanında uyuması ve kadının da onun başını kucağına alıp taraması, bilinen temel prensipler çerçevesinde izahı zor bir meseledir. Bu durumu izah sadedinde **Ümmü Harâm**'ın, Rasûlullah'ın (as.) süt annesi veya süt teyzesi olabileceği ileri sürüldüğü gibi, Rasûlullah'ın (as.) günahlardan arınmış olması sebebiyle kendisine mahsus özel bir durum olduğu da iddia edilmiştir. Ancak bunlardan hiçbiri herhangi bir delile dayanmamaktadır.

Yukarıda **Ebû Davud**'un rivâyeti olarak zikredilen son rivâyet, **İbn Hacer**'e göre başka bir olayla ilgilidir. Bu rivâyetin tamamı **Abdurrazzak**'ın **Musannaf**'ında geçmektedir. Buna göre burada zikredilen olay, **Ümmü Harâm**'la ilgili değil, kızkardeşi **Ümmü Abdullah**'la ilgilidir.

**Ümmü Süleym** ve **Ümmü Harâm** kardeştirler. Her ikisi de künyeleriyle meşhur olmuşlardır. **Ümmü Süleym, Enes b. Mâlik**'in annesi, **Ümmü Harâm** da teyzesidir.[368]

ÜMMÜ HARÂM

Tam adı; **Ümmü Haram bint Milhân b. Hâlid b. Zeyd el-Ensâriye en-Neccâriye**'dir. Hz. Peygamber'e biat eden hanım sahabîlerdendir. **Ubâde b. Sâmit**'in zevcesi, **Ümmü Süleym**'in kızkardeşi, **Enes b. Mâlik**'in teyzesidir.

**Ümmü Harâm**'ın, yukarıdaki hadîste zikredilen olayın geçtiği sırada **Ubâde** ile evli olup olmadığı konusunda farklı rivâyetler vardır. İzahına çalıştığımız hadîste de bu farklılık görülmektedir. İlk rivâyette geçen **"Ubâde b. Sâmit'in karısı idi"** cümlesinden, o sırada **Ubâde** ile evli olduğu anlaşılmaktadır. Üçüncü rivâyette ise, **Ubâde** ile daha sonra evlendiği ifâde edilmektedir. **İbn Sa'd, Ümmü Harâm**'ın önce **Ubâde** ile evlendiğini, ondan **Muhammed** adlı bir

---

[368] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 169-70; XII, 344-52.

çocuğu olduğunu, sonra **Ubâde'**den ayrılıp **Amr b. Kays el-Ensârî** ile evlendiğini, ondan da **Kays** ve **Amr** adlı iki çocuğu olduğunu, kocası **Amr'**ın **Uhud'**da şehid edilmesi üzerine tekrar **Ubâde** ile evlendiğini kaydetmektedir. **İbn Hacer** ise önce **Amr b. Kays** ile evlendiğini, onun şehid edilmesi üzerine de **Ubâde** ile evlendiğini söylemektedir. İlk rivâyette geçen **"Ubâde b. Sâmit'in karısı idi"** cümlesi, **Nevevî'**nin de işaret ettiği üzere muhtemelen daha sonra onun karısı olduğunu haber vermek manasında kullanılan bir cümledir. Dolayısıyla **Ümmü Harâm'**ın o sırada **Ubâde** ile evli olmama ihtimali daha galiptir.

**Ümmü Harâm'**ın öldüğü yer konusunda farklı ifâdeler olmakla birlikte, tarihçilerin genel kanâati, onun **Kıbrıs'**ta öldüğü şeklindedir. Müslümanlar 28/648 yılında ilk deniz seferini **Kıbrıs'**a düzenlerler. Yukarıdaki hadîste görüldüğü üzere Rasûlullah'ın (as.) duası bereketiyle, **Ümmü Harâm** da bu savaşa katılır. Müslümanlar, **Kıbrıs** seferinde başarı kazanıp Rumlarla sulh anlaşması yaparak dönmeye niyetlendikleri sırada **Ümmü Harâm** atından düşmüş ve boynu kırılarak vefat etmişti. Mezarı hâlen **Kıbrıs'**tadır ve **"Hala Sultan Türbesi"** adıyla bilinmektedir. Tarih boyunca gayr-i müslimlerin de onun kabrini ziyaret ettikleri rivâyet edilir.

أم سليم بنت ملحان رضي الله عنها

## 9- ÜMMÜ SÜLEYM BİNT MİLHÂN

٦٦٩٦- (خ م ــ أنس رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كـان لا يدخل في المدينة بيت امرأة ، غير بيت أمّ سُلَيم، إلا على أزواجه، فقيل له: فقال: إنِّي أرحَمُها، قُتِلَ معي أخُوها.

وفي رواية : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لا يدخل على أحد من النِّساء إلا على أزواجه ، إلا أمَّ سُلَيم ، فإنه كان يدْخُلُ عليها ، فقيل له في ذلك ، فقال : أرحمُها ، قُتِلَ مَعي أخوها ».

وأمُّ سُلَيم: هي أمُّ أنس بن مالك، ولعله أراد: على الدوام، فإنه كان يدخل على أم حرام، وهي خالة أنس. أخرجه البخاري ومسلم.

**6.696-** Enes'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Medîne'de Ümmü Süleym'in evi hariç, kocası bulunmayan hiçbir kadının evine girmezdi. Bunun sebebi kendisine sorulunca;

**"- Ona acıyorum, çünkü kardeşi benimle birlikte iken öldürüldü"** cevabını verdi.[369]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) kocası bulunmayan hiçbir kadının evine gitmezdi. Yalnız Ümmü Süleym müstesnâ! Onun evine sık sık giderdi. Bunun sebebi sorulunca;

**"Ona acıyorum, çünkü kardeşi benimle birlikte iken öldürüldü"** cevabını verdi.

Ümmü Süleym, Enes b. Mâlik'in annesidir. Muhtemelen Enes, Hz. Peygamber'in evine devamlı gittiği kadınları kastetmiştir. Zira Rasûlullah (as.), Enes'in teyzesi Ümmü Harâm'ın evine de giderdi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

## İZAH

**Ümmü Süleym**'in kardeşi, **Harâm b. Milhân**'dır. Hz. Peygamber onu bir heyetle birlikte yola çıkarmış, ancak kafile **Bi'r-i Maûne** mevkiinde hâin bir baskına uğramış ve hepsi kılıçtan geçirilmişti. Hz. Peygamber onların alçakça pusuya düşürülerek şehid edilmelerine son derece üzülmüş ve bir ay boyunca kunût yaparak katillerine bedduâ etmişti.

---

[369] **Buharî**, Cihâd, 38;; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 19/104.

**ÜMMÜ SÜLEYM**

Tam adı; **Ümmü Süleym, Rümeysâ bint Milhân b. Halid b. Zeyd b. Harâm el-Ensâriye el-Hazreciye**'dir. Adının **Ğumeysâ, Sehle** olduğu da rivâyet edilir. Hanım sahabîlerin önde gelenlerindendir. **Ensâr**'dandır, **Hazrec** kabilesine mensuptur. **Enes b. Mâlik**'in annesidir. Önce **Mâlik b. en-Nadr** ile evli idi. **Enes** ondan olmadır. Müslüman olduktan sonra, kocasına da İslâm'ı teklif etti, ama kocası reddetti. Sonra kocası **Şam**'da öldürülünce dul kaldı. Kendisine henüz müşrik olan **Ebû Talha** talip oldu. **Ümmü Süleym** de onu arzu etmesine rağmen müşrik olduğu için razı olmadı, ancak müslüman olursa evlenebileceğini söyledi. **Ebû Talha** da müslüman oldu ve böylece bu evlilik gerçekleşti. **Ümmü Süleym** de, **Ebû Talha**'nın müslüman olmasını alacağı mehre saydı ve başka mehir almadı; böylece İslâm tarihinde ilk defa bir insanın müslüman olması mehir yerine geçmiş oldu.

**Ebû Talha**'dan, **Abdullah** ve **Ebû Umeyr** adlı iki çocuğu oldu. Bir gün **Ümmü Süleym**'in çocuğu hastalandı. **Ebû Talha** da dışarı çıkmıştı. Akşama varmadan çocuk öldü. **Ebû Talha** eve gelince çocuğun durumunu sordu, **Ümmü Süleym** de;

**"- O şimdi rahatladı"** dedi. Kocasına yemek hazırladı ve kendisi de süslendi. Gece kocası ile beraber olup onu rahatlattıktan sonra;

**"- Sana biri bir emanet verse, sonra da onu geri alsa ne dersin? Vermemek olur mu?"** diye sorar. **Ebû Talha** da;

**"- Elbette olmaz!"** deyince;

**"- Öyleyse oğlun Allah'ın emaneti idi, Allah emanetini geri aldı. Artık Allah'a hamd et ve Ondan yardım iste!"** der. Sabahleyin de Rasûlullah (as.) **Ebû Talha**'ya;

**"- Geceniz mübarek olsun!"** der.

**Ümmü Süleym**'in, **Uhud** ve **Huneyn** savaşlarına katıldığı rivâyet edilir; bu savaşlara koynunda sakladığı bir hançerle katılmış ve hançeri kendisine yaklaşmak isteyen bir müşrik olursa boğazını kesmek için aldığını söylemişti. Aşağıda gelecek olan hadîste de görüleceği üzere Rasûlullah (as.) onu cennette gördüğünü söylemişti. Hz. Peygamber onu sık sık ziyarete giderdi. Bazen öğle uykusunu onların evinde yapardı. Hatta Rasûlullah (as.) uyuduğunda boncuk

gibi terler, **Ümmü Süleym** de onun terlerini bir şişede biriktirirdi. Veda haccı sırasında Hz. Peygamber tıraş olduğunda **Ebû Talha** bir tutam saçını almış, karısına getirmiş ve **Ümmü Süleym** onu da aynı keseye koyup saklamıştı.

Hakkında pek çok menkıbe rivâyet edilen **Ümmü Süleym,** Hz. Peygamber'den 14 hadîs rivayet etti; bunlardan bir tanesi muttefekun aleyh, bir tanesi yalnız **Buharî**'de, iki tanesi de yalnız **Müslim**'dedir.

30/650 yılında vefat etti.

٦٦٩٧- (خ م — جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «رأيتُني دخلتُ الجنَّة، فسمعتُ خشْفَة، فإذا أنا بالرُّمَيْصاء امرأة أبي طلحة». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.697-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Kendimi cennette gördüm; orada bir tıkırtı duydum, baktım ki Ebû Talha'nın karısı Rumeysâ!"**[370]

٦٦٩٨- (م — أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «دخلتُ الجنة، فسمعتُ خشْفَة، قلت: من هذا؟ قالوا: هذه الرُّمَيْصاء بنت ملحان، أم أنس بن مالك». أخرجه مسلم.

**6.698-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennete girdim, bir tıkırtı işittim.

**"- Bu kimdir?"** dedim.

**"- Bu, Enes b. Mâlik'in annesi Rumeysâ bint Milhân'dır"** dediler.[371]

---

[370] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 6; Nikâh, 108; Ta'bîr, 31; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 19/106.

[371] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 19/105.

هند بنت عتبة رضي الله عنها

## 10- HİND BİNT UTBE

٦٦٩٩- (خ م ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : جاءت هندُ بنت عتبة ، فقالت : [والله] يا رسول الله ، ما كان على ظهر الأرض من أهل خباء أحبُّ إليّ من أن يَذِلُّوا من أهل خبائك ، ثم ما أصبح اليومَ على ظهر الأرض أهلُ خباء أحبَّ إليّ [من] أن يعزّوا من أهل خبائك ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: وأيضاً، والذي نفسي بيده، [ثم] قالت: يا رسول الله، إن أبا سفيان رَجُل مَسيك، فهل عليَّ حرج أن أطعم من الذي له عيالَنا؟، قال: لا حرج عليك أن تطعميهم بالمعروف. أخرجه البخاري ومسلم.

**6.699-** Hz. Âişe anlatıyor: "Hind bint Utbe geldi ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi bir zamanlar, yeryüzünde senin hâne halkın kadar zelîl olmasını istediğim başka bir hâne halkı yoktu. Şimdi ise yeryüzünde senin hâne halkın kadar azîz olmasını istediğim başka bir hâne halkı yoktur!"

Hz. Peygamber dedi ki:

**"- Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben de!"**

Sonra Hind şöyle söyledi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Ebû Süfyan çok cimri bir adamdır. Onun malından âilemize yedirmemde bana günah var mıdır?"

Hz. Peygamber;

**"- Âile efrâdına marûf ölçüde harcama yapmanda sana günah yoktur"** buyurdu.[372]

## İZAH

**"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben de!"** diye tercüme ettiğimiz cümlenin aslı, ***"...ve eydan"*** şeklindedir. Bu ifâde, tercümesini yaptığımız şeklin dışında, **Hind**'in söylediklerini tasdik anlamına da gelebilir. Bunu, iman gönlünde iyice yerleşince, muhabbetin daha da artacak manasına hamledenler de vardır.

---

[372] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 23; **Müslim**, Akdiye, 4/8-9.

Bu hadîsi delil kabul eden **Şâfiîler**, bir kimsenin başka birinde olan hakkını izinsiz almasını câiz görürler. **Hanefîler** ve **Mâlikîler** ise buna cevâz vermezler.

Bir kısım fukaha bu hadîse dayanarak, bir insanın gıyâbında hüküm verilebileceğini söylerler. **Hanefîler**'e göre gâibin aleyhine hüküm verilmez. **Şâfiîler**'e göre ise, şer'î hadler olmamak kaydıyla verilebilir.

## HİND

Tam adı; **Hind bint Utbe b. Rabîa b. Abdişems b. Abdimenâf b. Kusay el-Kuraşiyye**'dir. **Ebû Süfyan'**ın karısı, **Muâviye**'nin de annesidir. Başlangıçta İslâm'ın azılı düşmanlarından biriydi. Ama kardeşi **Ebû Huzeyfe** İslâm'ı ilk kabul edenlerdendi. Babası **Utbe**, amcası **Şeybe** ve kardeşi **Velid Bedir**'de müşrik olarak öldürülmüşlerdi. Babası **Utbe'**yi **Hz. Hamza** öldürmüştü. Bu yüzden **Hind**, başta Rasûlullah (as.) olmak üzere bütün müslümanlara karşı bitmez tükenmez bir kin ve nefretle doluydu. Âilesinin intikamını almadan koku sürünmeyeceğine, kocasıyla yatmayacağına yemin etmişti. **Uhud** savaşına kocası **Ebû Süfyan**'la birlikte katıldı. **Vahşî** adlı köleyi satın alarak **Hz. Hamza**'yı **Uhud**'da şehid ettirdi. Yine de hırsını alamayan **Hind**, **Hamza**'nın karnını yarmış, ciğerlerini çiğnemişti.

**Hind**'in İslâm'a ve müslümanlara olan amansız düşmanlığı **Mekke** fethine kadar sürdü. Onun müslüman olması hakkında iki rivâyet vardır. Birine göre rüyasında putların kendisini ateşe ittiğini, Rasûlullah'ın (as.) ise kurtardığını görmüş ve ertesi sabah da müslüman olmuştu. Diğer bir rivâyete göre de müslümanların **Kâbe**'de gece boyu yaptıkları ibâdetleri görmüş ve bundan etkilenerek müslüman olmuştu. Müslüman olmaya karar verince, kıyafet değiştirerek **Safâ** tepesinde bulunan Hz. Peygamber'in yanına gitmiş ve orada bîat etmek isteyen kadınların arasına girmişti. Daha önce kaydedildiği üzere[373] Hz. Peygamber, **Mümtehine** sûresinde[374]

---

[373] Bkz., hadîs no: 844.

[374] Mümtehine, 12.

zikredilen şartlarla kadınlardan bîat almıştı. Bu şartların ilki, **"Allah'a şirk koşmamak"** idi. İkincisi **"hırsızlık yapmamak"** deyince, **Hind;**

**"- Ebû Süfyan çok cimridir, onun malından ihtiyacım kadarını alabilir miyim?"** demişti. Değişik bir kıyafetle geldiği için **Hind**'i tanıyamayan Hz. Peygamber, bu söz üzerine onu tanımış;

**"- Evet, o kadarı sana helaldir"** buyurmuş ve gülerek;

**"- Sen Hind misin?"** diye sormuştu. O da:

**"- Allah, geçmişi affetmiştir"** cevabını vermişti.

Sonra Hz. Peygamber, üçüncüsü **"Zinâ yapmamak"** deyince, **Hind;**

**"- Allah, Allah! Hür bir kadın zinâ yapar mı?"** diye hayretini ifâde etmişti.

Dördüncüsü **"Çocuklarını öldürmemek"** deyince, yine **Hind** söz almış ve;

**"- Onları biz büyüttük, ama sizler Bedir'de öldürdünüz"** demişti.

Diğeri de; **"Rasûlullah'a (as.) karşı gelmemek"** deyince, **Hind;**

**"- Biz bu yüce divana, sonradan isyan etmemek niyetiyle geldik"** karşılığını vermişti.

**Hind**, oradan ayrıldıktan sonra evine gitti ve bütün putları kırdı. Ondan sonra kendisini İslâm ile şereflendirdiği için zaman zaman Allah'a hamd ederdi.

**Yermük** savaşına kocasıyla birlikte katılan **Hind**, orada da müslüman askerleri coşturacak konuşmalar yaptı. Bilahare **Ebû Süfyan**'dan boşandığı rivâyet edilen **Hind**, ticaretle iştigale devam etti. **Hz. Ömer** döneminde **Şam Valisi** oğlu **Muâviye**'ye, Halife'ye itâat etmesi ve müslümanlar arasında asla ayırım yapmaması konusunda tavsiyelerde bulundu.

**Hind**, son derece güzel konuşurdu. İyi bir şâirdi. Akıllı, dirâyetli, cesur, kişiliği olan, gururlu bir kadındı. Kılık değiştirerek Hz. Peygamber'e bîat için geldiğinde söyledikleri, onun kişiliğini ve karakter yapısını ortaya koymaktadır. 14/635 tarihinde vefat etti.

الفصل الثالث

من الباب الرابع:

في فضائل أهل البيت

## III- EHL-İ BEYT'İN FAZÎLETLERİ

٦٧٠٠ـ (ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أحبُّوا الله لما يَغذوكم من نعمه، وأحبُّوني لحُبِّ الله، وأحبُّوا أهل بيتي لحُبِّي».

أخرجه الترمذي.

**6.700-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Allah'ı, nimetleriyle sizi beslediği için seviniz! Beni de Allah'ın sevgisinden dolayı seviniz! Ehl-i beytimi ise, benim sevgimden dolayı seviniz!"**[375]

**İZAH**

Şüphesiz ki sevgi ve nefret gibi duygulara yön vermek, her zaman insanın elinde değildir. Bunlar çoğu kere insan irâdesinin dışında gelişen duygulardır. Fıtrî hasletlerdir. İnsanın kendi çocuğunu ve anne-babasını sevmesi, irâde ile elde edilen duygular değil, tamamen fıtrattan doğan hislerdir. Bu türlü sevgilere genel olarak "**fıtrî sevgi**" denmektedir.

Bununla birlikte insanın kendi irâdesiyle ulaştığı sevgi ve nefret hisleri de vardır. Bunlara da "**iktisâbî sevgi**" denir. Bu, sonradan kazanılan bir duygudur. İnsan, aklı, muhâkeme gücü ve irâdesiyle bu duyguya ulaşır. Burada irâdî bir sevgi söz konusudur. Her ne kadar bu, sonradan kazanılan bir sevgi ise de, bunun da fıtratla alâkası vardır. İnsan, kendisine iyilik yapanları sever, kötülük yapanlardan da nefret eder. Bu durum, insanın fıtrattan gelen bir özelliğidir. İşte

---

[375] **Tirmizî**, Menâkıb, 32/3789.

bu itibarla iktisâbî olan sevgi ve nefretin de, netice itibariyle fıtratla alâkası vardır.

İnsanın Allah'a ve Peygamber'ine karşı olan sevgisi, işte bu tür bir sevgidir. Bir bardak soğuk su ikrâm edenlere karşı bile kalbimizde bir alâka ve sevgi duygusu uyanırken, bize can veren, sağlık ve âfiyet ihsân eden, nimetler lütfeden ve bütün kâinatı emrimize müsahhar kılan yüce yaratıcıyı sevmemenin izahı olamaz. Burada bize verilen nimetlerin kıymetini bilmemek ve nimetlere nankörlük etmek kadar, yaratıcıyı da tanımamak söz konusudur. Dünya ve âhiretimizi mutlu kılmak için çırpınan ve yüce yaratıcımızın da sevgisini kazanmış olan Allah Rasûlünü sevmemek de nankörlüktür. Çünkü onun tek amacı, insanları dünya ve âhirette mutlu kılmaktı. Dolayısıyla o da bizim için uğraşıp didinmişti. Kaldı ki O, Rabbimizin de sevgisine nâil idi.

Nasıl ki, Allah'ın sevgisine nâil olduğu için Rasûl'ünü de sevmek gerekiyorsa, Rasûl'ün sevgisine mazhar oldukları için âilesini ve ehl-i beytini de sevmek, aklın gereğidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredilen, hadîslerde ise sıklıkla temas edilen **"Ehl-i beyt"**in kimlerden meydana geldiği konusu tartışmalıdır. Bundan sonra gelecek olan sekiz hadîste ehl-i beyt olarak isimleri zikredilen dört kişi vardır. Bunlar **Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**'dir. 6.708 nolu **Müslim** hadîsinde ise hayli farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu rivâyette **Zeyd b. Erkam**'ın yaptığı değerlendirmeye göre; Hz. Peygamber'in zevceleri O'nun âile ehlinden olmakla birlikte, asıl ehl-i beyt sayılanlar, Hz. Peygamber'den sonra kendilerine sadaka helâl olmayanlardır. Bunlar da **Hz. Ali**'nin, **Akîl**'in, **Cafer**'in ve **Abbas**'ın âilesidir. Ekseri İslâm hukukçuları da zikredilen bu dört âileye zekât vermenin câiz olmadığı kanâatindedirler.

Bu durumda sadece **Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**'i ehl-i beyt sayanlar; Hz. Peygamber'in zevcelerini ehl-i beyt sayanlar; her iki gurubu birlikte ehl-i beyt sayanlar ve **Ali, Akîl, Cafer** ve **Abbas**'ın âilelerini ehl-i beyt sayanlar olmak üzere dört ayrı görüş ortaya çıkmıştır.

Genel bir ölçü olarak Hz. Peygamber'in hâne halkının ve neseben yakınlarının ehl-i beytten sayılmaları daha toparlayıcı görülebilir.

٦٧٠١ــ (ت ــ **سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) قال : لما نزلت هذه الآية {**[فَقُلْ تَعَالَوْا] نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُم**...} الآية [آل عمران : ٦١] دعا رسول الله صلى الله عليه وسلم عليًا وفاطمة وحسنا وحُسينا فقال : « **اللهم هؤلاء أهلي** ». أخرجه الترمذي.

**6.701-** Sa'd b. Ebî Vakkas anlatıyor:

*"Haydi gelin! Çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağırıp duâ edelim..."*[376] âyeti nâzil olunca, Rasûlullah (as.) Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i çağırdı ve;

**"- Ey Allah'ım! İşte benim ehlim bunlardır"** dedi.[377]

٦٧٠٢ــ (ت ــ **أم سلمة** رضي الله عنها) قالت : « إن هذه الآية نزلت في بيتي { **إنما يريد الله ليذهب عنكم الرِّجْسَ أهل البيت و يطهِّركم تطهيرًا** } [ الأحزاب : ٣٣ ] قالت : وأنا جالسة عند الباب، فقلت : يا رسول الله ، ألستُ من أهل البيت ؟ فقال : **إنكِ إلى خير** ، **أنت من** أزواج رسول الله صلى الله عليه وسلم، قالت: وفي البيت رسول الله صلى الله عليه وسلم، وعليٌّ، وفاطمة، وحسنٌ، وحسينٌ، فجلّلهُمْ بكساء، وقال: **اللهم هؤلاء أهل بيتي، فأذهبْ عنهم الرِّجْسَ وطهِّرهم تطهيرًا**».

وفي رواية أن النبي صلى الله عليه وسلم جَلّلَ على الحسنِ والحسينِ وعليٍّ وفاطمة ، ثم قال : **اللهم هؤلاء أهل بيتي** [ وحامتي ] ، **فأذهب عنهم الرِّجْسَ وطهِّرهم تطهيرًا** . قالت أم سلمة : وأنا معهم يا رسول الله ؟ قال : **إنك إلى خير**». أخرج الترمذي الرواية الأخيرة والأولى ذكرها رزين.

**6.702-** Ümmü Seleme anlatıyor:

*"Ey ehl-i beyt, Allah sizden sadece günahları gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor"*[378] âyeti benim evimde nâzil oldu. O sırada ben kapının yanında oturuyordum. Hz. Peygamber'e;

---

[376] Âl-i İmrân, 61.

[377] **Tirmizî**, Tefsir, 4/2999.

[378] Ahzâb, 33.

"- Ey Allah'ın Rasûlü, ben ehl-i beytten değil miyim?" diye sordum.

**"- Sen hayırdasın, Allah Rasûlü'nün zevcelerindensin"** dedi.

O sırada evde Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Hz. Peygamber onları bir örtü ile örttü ve;

*"Allah'ım; bunlar benim ehl-i beytimdir, onlardan pisliği gider ve onları tertemiz kıl!"* diye duâ etti.[379]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber, Hasan, Hüseyin, Ali ve Fâtıma'yı bir örtü ile örttü, sonra da;

**"Allah'ım; bunlar benim ehl-i beytim ve en yakınlarımdır, onlardan pisliği gider ve onları tertemiz kıl!"** diye duâ etti.

Ümmü Seleme;

"- Ben de onlarla beraber miyim, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Rasûlullah (as.);

**"- Sen hayırdasın!"** cevabını verdi.

Bu son rivâyeti **Tirmizî** tahric etti, ilkini ise **Rezîn** zikretti.

## İZAH

Âyette geçen *"rics"* kelimesi, her nevi kir ve pislik anlamına gelir. İnsana günah kazandıran her nevi çirkin iş demektir. Bu bakımdan bu kelimenin burada günah manasına kullanıldığı düşünülmüştür. Bundan dolayı âyete; **"Sizi günahlardan temizlemek istiyor"** manası verilmiştir.

**Ümmü Seleme**'nin sorusuna Hz. Peygamber'in verdiği cevap iki şekilde anlaşılmıştır:

1- Sen zaten ehl-i beyttensin, dolayısıyla hayır ve berekete sahipsin, bunun için ayrıca örtünün altına girmene gerek yok. Zaten evimizin bir ferdisin; bunlar ise evimizin fertleri değildir, bu yüzden özellikle onları örtünün içine aldım.

---

[379] **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3871.

2- Sen ehl-i beytten olmasan bile hayırlısın, çünkü Allah Rasûlü'nün zevcelerinden birisin.

Hz. Peygamber'in zevcelerini de ehl-i beytten sayanlar, ilk görüşü benimserler.

**٦٧٠٣ــ** (ت ــ **عمر بن أبي سلمة** رضي الله عنه) قال : « نزلت هذه الآية على النبيّ صلى الله عليه وسلم {**إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيرا**} [الأحزاب : الآية ٣٣] في بيت أم سلمة ، فدعا النبيُّ صلى الله عليه وسلم فاطمة وحسنا وحُسَيناً ، فجلّلهم بكساء ، وعليّ خلفَ ظهره، ثم قال : **اللهم هؤلاء أهل بيتي ، فأذهب عنهم الرجس، وطهّرهم تطهيرا** ، قالت أمُّ سلمة: وأنا معهم يا نبيَّ الله ؟ قال : **أنت على مكانك ، وأنت على خير**». أخرجه الترمذي.

**6.703-** Amr b. Ebî Seleme anlatıyor:

***"Ey ehl-i beyt, Allah sizden sadece günahları gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor"***[380] âyeti, Ümmü Seleme'nin evinde nâzil oldu. Hz. Peygamber Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i çağırdı, onları bir örtü ile örttü. Ali ise arkasında idi.[381] Sonra şöyle dedi:

***"Allah'ım; bunlar benim ehl-i beytimdir, onlardan pisliği gider ve onları tertemiz kıl!"***

Ümmü Seleme;

"- Ben de onlarla beraber miyim, ey Allah'ın elçisi?" diye sordu. Hz. Peygamber;

**"- Sen yerinde dur! Sen zaten hayırdasın!"** dedi.[382]

**٦٧٠٤ــ** (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يمر بباب فاطمة إذا خرج إلى الصلاة حين نزلت هذه الآية ، قريبا من ستة أشهر ، يقول :

---

[380] Ahzâb, 33.

[381] Hadîsin **Tirmizî**'deki rivâyetinde bu cümleden sonra, **"Ali'yi de bir örtü ile örttü"** cümlesi yer almaktadır.

[382] **Tirmizî**, Tefsîr, 34/3205.

الصلاةَ أهلَ البيت : {إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيرا}.
أخرجه الترمذي.

**6.704-** Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

*"Ey ehl-i beyt, Allah sizden sadece günahları gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor"* âyeti nâzil olduktan sonra yaklaşık altı ay boyunca, Rasûlullah (as.) namaza çıktığında, Fâtıma'nın kapısından geçerken;

**"- Namaz ey ehl-i beyt!"** diye seslenirdi."[383]

**٦٧٠٥ـ** (م ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : خرج النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، **وعليه مرط مُرَحَّل أسودُ** ، فجاء الحسن **فأدخله** ، ثم جاء الحسين ، **فأدخله** ، ثم جاءت فاطمةُ **فأدخلَها** ، ثم جاء عليّ فأدخله ، ثم قال : **{إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيرا}**..الآية [الأحزاب : الآية ٣٣]. أخرجه مسلم.

**6.705-** Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, üzerinde nakışlı siyah bir kumaş örtü olduğu halde evden çıktı. O sırada yanına Hasan geldi, onu örtüsünün altına soktu. Sonra Hüseyin geldi, onu da örtüsünün altına soktu. Sonra Fâtıma geldi, onu da örtüsünün altına soktu. Sonra Ali geldi, onu da örtüsünün altına soktu. Sonra da;

*"Ey ehl-i beyt, Allah sizden sadece günahları gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor"* âyetini okudu.[384]

**٦٧٠٦ـ** (ت ـ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه): «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أخذ بيد حسن وحسين، وقال: **من أحبّني وأحبَّ هذين وأباهما وأمَّهما كان معي في درجتي يوم القيامة»**. أخرجه الترمذي.

---

[383] **Tirmizî**, Tefsir, 34/3206.

[384] **Müslim**,Fedâilu's-Sahâbe, 9/61.

وذكر رزين بعد قوله: «وأمهما»: «ومات مُتَّبعا لسنّتي غيرَ مُبْتَدِع ، كـان معـي في الجنة».

**6.706-** Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, Hasan ve Hüseyin'in ellerinden tuttu ve dedi ki:

**"Kim beni sever, bu iki çocuğu ve onların babalarını ve annelerini de severse, kıyâmet günü benimle birlikte aynı derecede olur."**[385]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

**Rezîn** ise; **"...annelerini de severse"** kelimesinden sonra; **"sünnetime tâbi olarak ve bid'atçi olmadan ölürse cennette benimle beraber olur"** cümlesini zikretti.

**٦٧٠٧ــ (ت ــ زيد بن أرقم** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لعليّ وفاطمةَ والحسنِ والحسين: « **أنا حَرْب لمن حاربتم ، وسِلْم لمن سالَمتم». أخرجه الترمذي.**

**6.707-** Zeyd b. Erkam'ın rivâyetine göre Hz. Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'e;

**"Ben, sizin savaştığınız kimselerle savaşır, sizin barıştığınız kimselerle de barışırım"** dedi.[386]

**٦٧٠٨ــ (م ــ يزيد بن حيان) قال : انطلقتُ أنا وحُصينُ بنُ سَبْرةَ وعمرُ** بنُ مسلم إلى زيد بن أرقم ، فلما جلسنا إليه قال له حُصين : لقد لقيتَ يا زيدُ خيرا كثيرا رأيتَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، وسمعتَ حديثَه ، وغزوتَ معه ، وصلّيتَ خلفَه ، لقد لقيتَ يا زيدُ خيرا كثيرا ، حدِّثنا يا زيدُ ما سمعتَ من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال : يا ابنَ أخي ،

[385] **Tirmizî**, Menâkıb, 21/3733.
[386] **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3870.

والله لقد كَبِرتْ سِنّي ، وقَدُمَ عهدي ، ونسيتُ بعض الذي كنتُ أعي من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فما حدّثتكم فاقبلوا ، وما لا فلا تُكلّفونيه ، ثم قال : قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما فينا خطيبا بماء يُدعى : خُمّا ، بين مكّة والمدينة فحمد الله وأثنى عليه، ووعظ وذكّر، ثم قال: «أما بعدُ، ألا أيّها الناس، إنما أنا بشر، يُوشكُ أن يأتيَ رسولُ ربي فأُجيبَ، وإني تارك فيكم ثَقَلَيْن، أولُهما: كتابُ الله، فيه الهدى والنور، فخذوا بكتاب الله، واستمسكوا به، فحثّ على كتاب الله، ورغّب فيه، ثم قال: وأهلُ بيتي، أُذكّرُكُم الله في أهل بيتي، أُذَكّركم الله في أهل بيتي، [أذكّركم الله في أهل بيتي]». فقال له حصين: ومَن أهلُ بيته يا زيد ؟ أليس نساؤه من أهل بيته؟ قال: نساؤه من أهل بيته، ولكن أهلُ بيته مَن حُرِمَ الصدقة بعدَه، قال: ومَن هم؟ قال: هم آلُ عليّ، وآلُ عقيل، وآلُ جعفر، وآلُ عباس ، قال: كلُّ هؤلاء حُرِمَ الصدقة ؟ قال: نعم.

زاد في رواية «كتابُ الله فيه الهدى والنور مَن استمسك [به] وأخذ به كان على الهدى ومن أخطأه ضلّ». وفي أخرى نحوه ، غير أنه قال : ألا وإني تارك فيكم ثقلين ، أحدهما : كتابُ الله ، وهو حبل الله ، فمن اتّبعه كان على الهدى ، ومن تركه كان على ضلالة ، وفيه « فقلنا : مَن أهل بيته ؟ نساؤه؟ قال : لا ، وايْمُ الله ، إن المرأة تكون مع الرجل العصر من الدهر ، ثم يطلّقُها ، فترجع إلى أبيها وقومها ، أهلُ بيته : أصلُه وعَصَبَتُه الذين حُرِموا الصدقةَ بعدَه ». أخرجه مسلم.

**6.708-** Yezîd b. Hayyân[387] anlatıyor:

"Ben, Husayn b. Sebre[388] ve Ömer b. Müslim, Zeyd b. Erkam'a gittik. Yanına oturduğumuzda, Husayn şöyle söyledi:

---

[387] **Yezid b. Hayyân et-Teymî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir, Zeyd b. Erkam'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden A'meş ve Süfyan Sevrî rivâyet etti. Genelde sika kabul edilir, yalnız **Buharî** *"onda çok galat vardır"* der. Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[388] **Husayn b. Sebre el-Kûfî**: Kûfeli meşhur tâbiîlerdendir. Hz. Ömer'i dinlemiştir. Kendisinden İbrahim et-Teymî rivâyet etti. Sikadır. Hz. Peygamber dönemine yetiştiği, ama kendisini göremediği rivâyet edilir.

"- Ya Zeyd! Sen, pek çok hayırla karşılaştın. Rasûlullah'ı (as.) gördün, O'nun sözlerini dinledin, O'nunla birlikte savaştın, O'nun arkasında namaz kıldın. Gerçekten ya Zeyd, sen pek çok hayırla karşılaştın. Ya Zeyd; bize Rasûlullah'tan (as.) işittiğin sözlerden bahset!"

Zeyd şu karşılığı verdi:

"- Ey kardeşimin oğlu! Vallahi yaşım ilerledi, vaktim geçti. Rasûlullah'tan (as.) duyup ezberlediğim şeylerden bazılarını unuttum. Dolayısıyla size ne rivâyet edersem, kabul edin! Hatırlayamadığım şeyleri de bana teklif etmeyin!"

Sonra Zeyd şunları söyledi:

"Bir gün Rasûlullah (as.), Mekke ile Medîne arasında olan ve adına da Hum denilen bir suyun başında bize hitap etmek üzere ayağa kalktı. Önce Allah'a hamd ve senâ etti, öğütler verdi, hatırlatmalar yaptı, sonra da şöyle dedi:

**"Ey insanlar! İyi bilin ki, ben ancak bir beşerim. Yakında Rabbimin elçisi gelir ve ben de ona icâbet ederim. Ben size iki önemli yük bırakıyorum: Birincisi Allah'ın Kitabı'dır. Onda hidâyet ve nûr vardır. Binâenaleyh Allah'ın Kitab'ını alın, ona sarılın!"**

Hz. Peygamber, insanları Allah'ın Kitab'ına teşvik ettikten sonra şöyle dedi:

**"Diğeri de ehl-i beytimdir. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım!.. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım!.. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım!.."**

Bunun üzerine Husayn, Zeyd'e;

"- Ya Zeyd, O'nun ehl-i beyti kimlerdi? Zevceleri ehl-i beytinden değil miydi?" diye sordu.

Zeyd şu cevabı verdi:

"- Hz. Peygamber'in zevceleri, ehl-i beytindendi. Ama O'nun ehl-i beyti, kendisinden sonra sadaka alması harâm olanlardır."

"- Kimdir onlar?" deyince de;

"- Onlar; Ali'nin âilesi, Akîl'in âilesi, Cafer'in âilesi ve Abbas'ın âilesidir" dedi.

"- Bunların hepsinin sadaka alması haram mıdır?" diye sorunca da;

"- Evet!" karşılığını verdi.[389]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette "**Allah'ın Kitab'ı**" ifâdesinden sonra şu sözler yer alır:

**"Onda hidâyet ve nûr vardır. Kim ona sarılır ve onunla amel ederse, hidâyette olur. Kim ondan ayrılırsa, sapıtır."**

Yukarıdakine benzer diğer bir rivâyette de şu sözler yer alır:

**"İyi bilin ki, ben size iki önemli yük bırakıyorum: Biri Allah'ın Kitab'ıdır. O, Allah'ın ipidir. Ona tâbi olan, hidâyette kalır. Onu terk eden de sapıklığa düşer."**

Bu rivâyette şu ibâre de vardır:

"Biz, Zeyd'e;

"- O'nun ehl-i beyti kimlerdi? Zevceleri mi?" diye sorduk. Zeyd şu cevabı verdi:

"- Hayır! Vallahi kadın, hayatının kısa bir bölümünde erkekle beraber olur. Sonra erkek onu boşarsa, kadın tekrar babasına ve âilesine döner. Bu itibarla O'nun ehl-i beyti; kendisinden sonra sadaka almaları harâm olan aslı ve asabesidir."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

## İZAH

**"İki önemli yük"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "*sekaleyn*"dir. Bu kelime sözlükte iki ağır yük anlamına gelir. Hz. Peygamber Kur'ân'ı ve ehl-i beytini bu şekilde tavsif etmiştir. Bununla onların yüksek bir öneme ve değere sahip olduklarını ifâde etmektedir. Ayrıca bu ifâde, onların sorumluluğunu üstlenmenin zor bir mükellefiyet olduğunu da gösterir.

**Asabe**; erkek cihetinden olan yakınlardır. Diğer bir ifâdeyle, ashâb-ı ferâiz çıktıktan sonra geriye kalanlardır. Bunların içine de zevceler girmez.

---

[389] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 4/36-37.

٦٧٠٩ـ (خ ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن أبا بكر قال : «ارْقُبُوا محمدا في أهل بيته». أخرجه البخاري.

**6.709-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Ebû Bekir şöyle dedi:

**"Ehl-i beyti konusunda Hz. Muhammed'i (as.) gözetin!"**[390]

**İZAH**

**"Gözetin"** kelimesi; onları koruyun, onlara değer verin, saygı gösterin, eziyet etmeyin, sıkıntı vermeyin anlamındadır. Bu gözetme ve korumada da, daima Hz. Peygamber göz önünde bulundurulmalı, O'nun hatırası düşünülmelidir. Bu sözle **Hz. Ebû Bekir**, Rasûlullah'a (as.) gösterdiğiniz hürmeti, O'nun ehl-i beytine de gösteriniz demektedir.

## الفصل الرابع

## في فضائل الأنصار

## IV- ENSÂR'IN FAZÎLETİ

٦٧١٠ـ (خ ـ غيلان بن جرير رحمه الله) قال : « قلت لأنس : أرأيتَ اسم الأنصار، أكنتم تُسَمَّون، أم سمّاكم الله تبارك وتعالى ؟ قال : بل سمّانا الله عز وجل،قال غيلان : كنا ندخل على أنس، فيحدِّثنا بمناقب الأنصار ومشاهدهم ، ويُقبل عليَّ ، أو على رجل من الأزد ، فيقول : فعل قومك يوم كذا: كذا وكذا ». أخرجه البخاري.

**6.710-** Gaylân b. Cerîr anlatıyor:

Enes'e dedim ki:

"- Kendinize *'Ensâr'* ismini siz mi koydunuz, yoksa size Yüce Allah mı bu ismi verdi?"

"- Bize bu ismi Yüce Allah verdi" dedi.

Ğaylân şöyle devam ediyor:

---

390 **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 12.

"Biz sık sık Enes'in yanına giderdik. O da bize Ensârın menâkibini ve savaşlarını anlatırdı. Bazen bana, bazen Ezd kabilesinden birine dönerek;

"- Şu şu günde senin kavmin şöyle şöyle yaptı" derdi.[391]

### İZAH

Bilindiği üzere "**Ensâr**", Medîneli müslümanların genel adıdır. Hz. Peygamber **Medîne**'ye geldiğinde, orada **Evs** ve **Hazrec** adlı iki büyük kabile yaşıyordu. İşte "**Ensâr**" bu iki kabilenin müşterek adıdır.

Kelime anlamı itibâriyle "**Ensâr**" yardım edenler demektir. ***Nâsır*** veya *Nasîr*'in çoğuludur. İmanı için **Mekke**'de varını yoğunu bırakarak hicret eden müslümanlara mallarıyla ve canlarıyla yardım ettikleri için bu ismi almışlardır. Onların hizmeti sadece Rasûlullah'a (as.) ve müslümanlara yardım ve himâye ile sınırlı kalmamış, İslâm'ın neşri konusunda da büyük gayret ve fedakârlıklarda bulunmuşlardır.

**Ensâr** kelimesi hem âyetlerde ve hem de hadîslerde geçmektedir. Bu itibarla bu isim onlara bizzat Allah tarafından veya Rasûlü tarafından verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de **Ensâr**'ın fazîletine işaret eden çeşitli âyetler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları meâlen şöyledir:

***"...Muhâcirleri barındıranlar ve onlara* 'yardım edenler'*, işte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için bir mağfiret ve kerîm bir rızık vardır."***[392]

***"...Muhâcirler ve* 'Ensâr' *ile güzel amellerle onların izinden giden mü'minlerden Allah râzı olmuştur. Onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. Allah onlar için, ağaçları altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar burada ebedî kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur."***[393]

---

[391] **Buhari**, Menâkıbu'l-Ensâr, 1, 26.

[392] Enfâl, 72, 74.

[393] Tövbe, 100.

*"Allah, Peygamber'in ve o güçlük vaktinde* (Tebük'te) *O'na uyan Muhâcirlerle* '**Ensâr'***ın tövbelerini kabul etti."*[394]

*"Muhâcirlerden önce Medîne'yi yurt ve iman evi edinenler* (Ensâr), *kendilerine hicret edip gelenlere sevgi gösterdiler. Muhâcirlere verilen şeylerden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymadılar; kendileri muhtaç bile olsalar, onları kendilerine tercih ettiler... İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."*[395]

**Ensâr'**ın fazîleti ile ilgili hadîsler ise, bu bölümde görülecektir.

٦٧١١ـ (خ ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال أبو القاسم صلى الله عليه وسلم: « لو أن الأنصار سلكوا واديا أو شعبا لسلكتُ واديَ الأنصار ، ولولا الهجرةُ لكنتُ امرءا من الأنصار ، فقال أبو هريرة : ما ظَلَمَ ، بأبي وأمّي ، آوَوْهُ ونصرُوه ، وكلمة أخرى ».
أخرجه البخاري.

**6.711-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Ebû'l-Kasım şöyle buyurdu:

**"Şayet Ensâr bir vâdiye veya bir geçide girecek olsa, ben de Ensâr'ın girdiği vâdiye girerim. Eğer hicret olmasaydı, Ensâr'dan biri olurdum."**

Ebû Hureyre dedi ki:

"O, bu sözüyle asla aşırı gitmiş değildir, anam babam O'na fedâ olsun! Çünkü onlar, O'nu barındırdılar ve yardım ettiler. Ve başka sözlerle söylenecek yardımlar yaptılar."[396]

## İZAH

Hz. Peygamber; **"...Ensâr'ın girdiği vâdiye girerdim"** sözüyle onlara tâbi olurdum demek istememiştir. Çünkü kendisi, her mü'minin tâbi olması gereken kişidir. O'nun bir başkasına tâbi olması düşünülemez. Rasûlullah (as.) bu sözüyle **Ensâr'**ın daima isâbetli ve

---

394 Tövbe, 117.
395 Haşir, 9.
396 **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 2; Temennî, 9.

doğru hareket ettiklerini, ahde vefâ gösterdiklerini, hiçbir zaman yanlış bir davranış içinde olmadıklarını söylemektedir.

**"Eğer hicret olmasaydı, Ensâr'dan biri olurdum"** cümlesi, **Ensâr'**ın davranışlarını övmek maksadıyla söylenmiştir. Sanki **Ensâr'**ın yerinde kendisi olsaydı, kendisinin de aynı şeyleri yapacağını ifâde etmektedir.

**Ebû Hureyre'**nin; **"Ve başka sözlerle söylenecek yardımlar yaptılar"** şeklinde tercüme ettiğimiz cümle, **Câmiu'l-Usûl'**de, **Ebû Hureyre'**nin sözü olarak bu şekilde zaptedilmiştir. Ancak hadîsin **Buharî'**deki metni; **"Veya başka bir kelime söyledi"** şeklindedir. Bu durumda bu sözün **Ebû Hureyre'**ye değil, râvilerden birine âit olması gerekir. İşaret edilen **"başka söz"** de, **"barındırdılar ve yardım ettiler"** kelimelerinin yerine geçecek aynı meâlde başka bir kelime olmalıdır.

**٦٧١٢ـ (ت ـ أبي بن كعب** رضي الله عنه) **قال : قال رسولُ الله صلى** الله عليه وسلم : «**لولا الهجرةُ لكنتُ** امرءا **من** الأنصار ». وبهذا الإسناد عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم « **لو سلك** الناسُ واديا أو **شِعبا لكنتُ** مع الأنصار ». أخرجه الترمذي.

**6.712-** Ubeyy b. Kâ'b'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Eğer hicret olmasaydı, Ensâr'dan biri olurdum."**[397]

**RİVÂYETLER**

Aynı isnâdla Hz. Peygamber'in; **"Şayet insanlar bir vâdiye veya bir geçide girecek olsa, ben Ensâr'la birlikte olurdum"** dediği de rivâyet edilir.

Bunları **Tirmizî** tahric etti.

---

[397] **Tirmizî**, Menâkıb, 66/3899.

٦٧١٣ـ (خ م ت ـ البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول في الأنصار : « لا يُحبُّهم إلا مؤمن ، ولا يبغضهم إلا منافق ، فمن أحبَّهم أحبَّه الله، ومن أبغضهم أبغضه الله ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

**6.713-** el-Berâ' b. Âzib'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) Ensâr hakkında şöyle söylediğini işittim:

**"Ensâr'ı ancak mü'min olan sever ve onlara ancak münâfık buğz eder. Onları seveni Allah da sever, onlara buğz edene Allah'a da buğz eder."**[398]

**İZAH**

Bu hadîste, **Ensâr**'dan herhangi birini sevmenin iman alâmeti olduğu veya onlardan herhangi birine buğz etmenin nifâk alâmeti olduğu kastedilmemiştir. Burada kastedilen, **Ensâr** kimliği ve **Ensâr**'ın geneli olmalıdır. Yani İslâm'a, Rasûlullah'a (as.) ve müslümanlara yardım ettikleri için **Ensâr** kimliğini sevmek iman alâmeti, bu kimliğe buğz etmek de nifâk alâmetidir. Bunun neticesi olarak **Ensâr**'ı, İslâm'a, Rasûlullah'a (as.) ve müslümanlara yardım ettikleri için seveni Allah da sever, bu özelliğinden dolayı **Ensâr**'a buğz edene Allah da buğz eder.

٦٧١٤ـ (خ م س ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «آيةُ الإيمان : حبُّ الأنصار ، وآيةُ النفاق بغض الأنصار ».

وفي رواية: «آية المنافق بغض الأنصار، وآية المؤمن حب الأنصار ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

**6.714-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"İmanın alâmeti Ensâr'ı sevmek, nifâkın alâmeti de Ensâr'a buğz etmektir."**[399]

[398] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 4; **Müslim**, İman, 33/129; **Tirmizî**, Menâkıb, 66/3900.

[399] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 4; İman, 10; **Müslim**, İman, 33/128; **Nesaî**, İman, 19.

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet; **"Münâfıkın alâmeti Ensâr'a buğz etmek, mü'minin alâmeti de Ensâr'ı sevmektir"** şeklindedir.

Bunları **Buharî**, **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

**٦٧١٥** ـ (ت ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا يُبغض الأنصار أحد يؤمن بالله واليوم الآخر**». أخرجه الترمذي.

**6.715-** Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Allah'a ve âhiret gününe inanan biri, Ensâr'a buğz etmez."**[400]

**٦٧١٦** ـ (م ـ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا يُبغض الأنصار رجل يؤمن بالله واليوم الآخر**». أخرجه مسلم.

**6.716-** Ebû Saîd el-Hudrî'den, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediği rivâyet edilir:

**"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir adam, Ensâr'a buğz etmez."**[401]

**٦٧١٧** ـ (خ م ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا يبغض الأنصار رجل يؤمن بالله واليوم الآخر**». أخرجه مسلم.

**6.717-** Ebû Hureyre'den de Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediği rivâyet edilir:

**"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir adam, Ensâr'a buğz etmez."**[402]

**٦٧١٨** ـ (خ م ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: «جاءت امرأة من الأنصار إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، ومعها صبيّ لها، فكلَّمها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم،

---

[400] **Tirmizî**, Menâkıb, 66/3906.
[401] **Müslim**, İman, 33/130.
[402] **Müslim**, İman, 33/130.

وقال: **والذي نفسي بيده، إنكم لأحبُّ الناس إليَّ** – مرتين – وفي رواية: **ثلاث مـــرات»**.
**أخرجه** البخاري ومسلم.

وفي رواية **قال** : « رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم النساءَ والصبيان ، مقبلين ، قال : حسبتُ **أنه** قال : من عُرْس – **فقام** النبيُّ صلى الله عليه وسلم مُمْثِلاً ، **وقال** : **اللهم أنتم من أحب الناس إليَّ** – قالها ثلاث مرات ».

**6.718-** Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Ensâr'dan bir kadın Rasûlullah'a (as.) geldi. Kadının yanında küçük çocuğu da vardı. Hz. Peygamber onunla bir süre konuştu, sonra iki defa –bir rivâyette üç defa- şöyle dedi:

**"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler, bana insanların en sevgili olanısınız!"**[403]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) gelen –râvi, düğünden gelen dediğini zannediyorum diye ekledi- kadınları ve çocukları gördü, hemen ayağa kalktı ve üç defa;

**"Allah'ım! Sizler, bana insanların en sevgili olanısınız"** dedi.

**٦٧١٩– (خ م ت – زيد بن أرقم** رضي الله عنه) قال : قال **النبي** صـــلى الله عليـــه وسلم : «**اللهم** اغفرْ للأنصار ، **ولأبناء الأنصار** ، **ولأبناء** أبناءِ الأنصار ». **أخرجه** مسلم ، وزاد **الترمذي** « ولنساء **الأنصار** ».

وفي **رواية البخاري** عن عبد الله بن الفضل : أنه سمع **أنسَ** بن مالك يقول : حَزِنْتُ على من أُصيب من أهلي بالحَرَّة ، فكتب إليَّ زيد بن أرقم – وبلغه شدَّة حزني – يذكر أنه سمع النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : « **اللهم اغفر للأنصار ، ولأبناء الأنصار** – وشـــك ابـــن

---

[403] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 5; Nikâh, 76; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 43/174.

الفضل في أبناء أبناء الأنصار - فسأل أنسا بعضُ من كان عنده عن زيد ؟ فقال : هو الـــذي يقول له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : هذا الذي أوْفَى الله له بأُذُنه ».

وللترمذي أيضا : أن زيد بن أرقم كتب إلى أنس بن مالك يُعزّيه فيمن أُصيب من أهله وبني عمّه يوم الحَرَّة ، فكتب إليه : إني أبشّرك ببشرى من الله ، إني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « اللهم اغفر للأنصار ، ولذراريّ الأنصار ، ولذراريّ ذراريهم ».

**6.719-** Zeyd b. Erkam'dan, Hz. Peygamber'in şöyle söylediği rivâyet edilir:

**"Allah'ım; Ensâr'a, Ensâr'ın çocuklarına ve Ensâr'ın çocuklarının çocuklarına mağfiret eyle!"**[404]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî; "Ensâr'ın kadınlarına..."** kelimelerini de ekledi.

**Buharî**'nin Abdullah b. el-Fadl'dan rivâyetine göre; Abdullah, Enes b. Mâlik'in şöyle söylediğini işitti:

"Harre'de âilemin başına gelenden dolayı çok üzülmüştüm. Benim çok üzüldüğüm haberi Zeyd b. Erkam'a ulaşınca, bana Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini duyduğunu yazdı:

***"Allah'ım; Ensâr'a ve Ensâr'ın çocuklarına mağfiret eyle!"***

Abdullah b. el-Fadl, bu rivâyette Hz. Peygamber'in ***"Ensâr'ın çocuklarının çocuklarına da mağfiret et!"*** deyip demediğine şüphe etti. O sırada Enes'in yanında bulunanlardan biri, Enes'e, Zeyd'in kim olduğunu sordu. Bunun üzerine Enes şöyle dedi:

"- O, hakkında Rasûlullah'ın (as.); ***'Bu, işittiği şeyleri nakletmekte doğru söylediğini Allah'ın ortaya çıkardığı biridir'*** dediği adamdır."

**Tirmizî**'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

---

[404] **Buharî**, Tefsir, 63/6; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 43/172; **Tirmizî**, Menâkıb, 66/3902, 3909.

"Zeyd b. Erkam, Harre vak'asında Enes b. Mâlik'in, âilesinden ve amca çocuklarından kaybettiği kişilerden dolayı ona ta'ziyede bulunurken, şunu da yazdı:

"Seni Allah'tan gelen bir müjde ile müjdeliyorum; ben Rasûlullah'ın (as.); *'Allah'ım; Ensâr'a, Ensâr'ın zürriyetlerine ve onların zürriyetlerinin zürriyetlerine mağfiret eyle!'* dediğini işittim."

**İZAH**

**Harre; Medîne** yakınında bir yerin adıdır. **Harre** vak'ası, **Emevîler** döneminde hicrî 63'de meydana gelmiştir ve son derece kanlı geçmiştir. **Yezid'**in yaptığı zulümlere karşı bayrak açan **Medîne'**deki ashâb, **Yezid'**i azledip yerine **Abdullah b. Zübeyr'e** bîat etmişlerdi. Bunun üzerine **Yezid** de **Müslim b. Ukbe** komutasında bir orduyu Medînelilerin üzerine yolladı. Bunu duyan Medîneliler, **Ensâr'**ın başına **Abdullah b. Hanzala'**yı, Muhacirlerin başına da **Abdullah b. Mutî'**i geçirerek **Harre** mevkiinde müdafaa tedbiri aldılar. Meydana gelen savaşta Medîneliler bozguna uğradılar. Arkasından **Medîne'**ye giren **Yezid'**in ordusu, askerleri serbest bırakarak sahâbelerden pek çoğunu öldürdü.

O sırada **Basra'**da bulunan **Enes b. Mâlik** de, bu savaşta yakınlarını kaybetmişti ve bundan dolayı da büyük üzüntü yaşıyordu. İşte **Zeyd b. Erkam** da, **Enes'**e teselli olur düşüncesiyle Hz. Peygamber'den duyduğu bir hadîsi kendisine yazılı olarak gönderir.

**٦٧٢٠ـــ (م ـــ أنس بن مالك** رضي الله عنه) « أن رسولَ الله **صلى الله** عليه وسلم استغفر للأنصار، قال : وأحسبه قال : **ولذراريّ الأنصار** ، ولموالي **الأنصار** ». لا أشك فيه.

أخرجه مسلم.

**6.720-** Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) **Ensâr** için mağfiret talebinde bulundu. Bu esnada; **"Ensâr'ın zürriyetlerine ve Ensâr'ın mevâlîsine de"** mağfiret dilediğini biliyorum, bundan şüphe etmiyorum" dedi. [405]

**İZAH**

"**Mevâlî**" kelimesi, âzâd edilmiş köle anlamına gelir. Ancak dost, ahbap anlamına da gelir. Mana itibariyle her ikisi de uygun düşmekle birlikte, **"Ensâr'a ve zürriyetlerine..."** şeklinde daha çok **Ensâr**'ın âile efrâdı dile getirildiği düşünülürse, âileden sayılan kölelerin kastedilmiş olması ihtimâli kuvvetlidir.

**٦٧٢١ـ (خ ـ زيد بن أرقم** رضي الله عنه) قال : قالت الأنصار : « يا نبيَّ الله ، لكل نبيّ أتباع ، وإنّا قد اتّبعناك ، فادْعُ الله أن يجعلَ أتْباعنا منا ، فدعا به ».

وفي رواية : فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم :« **اللهم اجعل أتباعهم منهم** ».

قال **عمرو** بن مُرَّةَ: «فَنَمَيْتُ ذلك إلى ابن **أبي ليلى** ،فقال: قد زعم ذلك زيد». **أخرجه البخاري.**

**6.721-** Zeyd b. Erkam'dan rivâyet edilmiştir:

Ensâr şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın elçisi! Her Peygamber'in etbâı vardır, bizler de sana tâbi olmuşuz. Bizim etbâımızı da bizden kılması için Allah'a duâ etseniz!..."

Hz. Peygamber de onlara duâ etti.[406]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber; **"Allah'ım; onların etbâını kendilerinden kıl!"** diye duâ etti.

Amr b. Mürre şöyle dedi:

"Bu hadîsi İbn Ebî Leylâ'ya naklettim. O; 'Bunu Zeyd b. Erkam söyledi' dedi."

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

---

[405] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 43/173.

[406] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 6.

٦٧٢٢ـ (خ م ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إن **الأنصار كَرِشي وعَيْبَتي** ، وإن الناس سيكثرون ويَقِلُّون ، فاقْبلوا من مُحْسِنهم ، وتجاوزوا عن مُسيئهم». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

وفي رواية للبخاري قال : « مرَّ أبو بكر بمجلس من مجالس الأنصار وهم يبكون، فقال : ما يُبكيكم ؟ قالوا : ذكرنا مجلسَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم منَّا ، فدخل على النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فأخبره بذلك ، قال : فخرج النبيُّ صلى الله عليه وسلم وقد عصبَ على رأسه حاشيةَ بُرْد ، قال: فصعد النبيُّ صلى الله عليه وسلم المنبر - ولم يصعده بعد ذلك اليوم - فحمدَ الله وأثنى عليه ، ثم قال: أوصيكم بالأنصار ، فإنهم كَرِشي وعَيْبَتي ، وقد قَضَوْا الذي عليهم ، وبقي الذي لهم، فاقْبلوا من محسنهم ، وتجاوزوا عن مسيئهم ».

**6.722-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Ensâr, benim can dostlarım ve dayanağımdır. Şüphesiz insanlar çoğalacak,** ama (onlar) **azalacaklardır. Binâenaleyh siz, onların iyiliklerini kabul edin, kötülüklerini ise bağışlayın!"**[407]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

**Buharî**'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Hz. Ebû Bekir, Ensâr'ın meclislerinden birine uğramıştı. O sırada insanlar ağlıyorlardı:

"- Niye ağlıyorsunuz?" diye sordu.

"- Rasûlullah'ın (as.) bizimle oturduğu zamanları hatırladık" dediler.

Bunun üzerine Ebû Bekir, Rasûlullah'ın (as.) yanına gitti, bu olayı anlattı. Hz. Peygamber, başına bir kumaş parçası sarmış olduğu halde evden çıktı, mescide geldi ve minbere çıktı. Hz. Peygamber, o günden sonra bir daha minbere çıkamadı. Minberde Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şöyle dedi:

---

[407] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 11; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 43/176; **Tirmizî**, Menâkıb, 66/3907.

**"- Size Ensâr'ı vasiyet ediyorum. Onlar benim can dostlarım ve dayanağımdır. Şüphesiz ki onlar, üzerlerine düşeni yapmışlardır. Şimdi ise alacak hakları kalmıştır. Sizler, Ensâr'ın iyiliklerini kabul edin, kusurlarından yüz çevirin!"**

**İZAH**

"*Keriş*"; samimi dost anlamına gelir.

"*Aybe*" de; küfe, zembil, heybe, elbise dolabı demektir. İnsanın, içinde en kıymetli eşyasını sakladığı dolabı anlamına da gelir. Bu kelime ile Hz. Peygamber, **"Ensâr benim sırdaşım, dayanağım ve güvencem olmuştur"** demek istemiş olmalıdır.

**"Onlar üzerlerine düşeni yaptılar"** cümlesi ile; **Ensâr'ın Akabe** bîatından itibaren verdiği bütün sözleri yerine getirdiklerini ifâde etmektedir. Onlar, Rasûlullah'a (as.) ve müslümanlara sığınma imkânı verdiler, canlarını ve mallarını da hiç çekinmeden fedâya hazır olduklarını gösterdiler. Dolayısıyla onların, bütün müslümanlar üzerinde hakları vardır. Müslümanların da onların haklarına riâyet etmeleri gerekir.

Hadîsten de anlaşılacağı üzere bu hadîs, Hz. Peygamber'in son günlerinde vârid olmuştur. **"O günden sonra bir daha minbere çıkamadı"** cümlesi bunu göstermektedir.

**٦٧٢٣ـ (خ ـ عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : «خرج **النبيُّ صلى الله عليه** وسلم في مرضه الذي مات فيه ، وعليه **مِلْحَفَة مُتَعَطِّفًا** بها على منكبيه ، وعليه عصابة دَسْماءُ ، حتى جلس على المنبر ، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال : **أمّا بعدُ ، أيُّها** الناس ، **فإن النــاس يكثرون ، وتَقِلُّ الأنصار ، حتى يكونوا كالملح في الطعام ، فمن وَلِيَ منكم أمرا يَضُرُّ فيــه احدا أو ينفعُه، فَلْيَقْبَلْ من محسنهم ، ويتجاوز عن مسيئهم** ».

وفي رواية مثله ، **وفيه** « بملحفة وقد عصب رأسه **بعصابة دسماءَ... وذكره** ، وقال : **فمن وَلِيَ منكم شيئا يَضرُّ فيه قوما** ، وينفع فيه آخرين ، **فليقبل من محسنهم ، ويتجــاوز عــن مسيئهم ، فكان آخرَ مجلس فيه النبيُّ صلى الله عليه وسلم** » أخرجه البخاري.

**6.723-** Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Hz. Peygamber, ölümü ile neticelenen hastalığı sırasında, bir kumaşı iki omuzu üzerinden geçirerek bağlamış ve başına da siyah bir bez sarmış olduğu halde mescide geldi. Hemen minbere çıktı, Allah'a hamd ve senâ etti, sonra da şöyle dedi:

**"Ey insanlar! Şüphesiz insanlar çoğalıyor, ama Ensâr azalıyor. Hatta** (bir zaman sonra) **Ensâr, yemekteki tuz mesâbesinde azalacaktır. Sizden her kim, birine fayda veya zarar verebilecek bir makama gelirse, Ensâr'ın iyiliklerini kabul etsin, kötülüklerinden de yüz çevirsin!"**[408]

**RİVÂYETLER**

Buna benzer diğer bir rivâyette de;

"Hz. Peygamber bir kumaşa sarınmış ve başına da siyah bir bez bağlamış olduğu halde mescide geldi..." diyerek aynı ifâdeler kullanılır. Sonra Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediği kaydedilir:

**"Sizden her kim, bir kavme zarar, diğerine de fayda verebilecek bir makama gelirse, Ensâr'ın iyiliklerini kabul etsin, kötülüklerinden yüz çevirsin!"**

Bu, Rasûlullah'ın (as.) katıldığı son meclis oldu."

Bunları **Buharî** rivâyet etti.

**İZAH**

Bazı âlimler, **"Sizden her kim, birine fayda veya zarar verebilecek bir makama gelirse"** cümlesinde, **Ensâr'**ın Hilâfet makamına gelemeyeceğine işaret edildiğini belirtirler. Ancak **İbn Hacer'**in de işaret ettiği üzere hadîste böyle bir sarahat yoktur.

Son bölümdeki **"Ensâr'ın kötülüklerinden yüz çevirin!"** cümlesi, şüphesiz ki şer'î hadlerle ve insan hakları ile ilgili kusurları kapsamamaktadır.

---

[408] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 11; Cuma, 29; Menâkıb, 25.

٦٧٢٤ـ (ت ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «ألا إن عَيْبَتي التي آوي إليها : أهلُ بيتي ، وإن كَرِشي الأنصارُ فَاعْفُوا عن مسيئهم ، واقبلوا من محسنهم ». أخرجه الترمذي.

**6.724-** Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"İyi biliniz ki, benim kendisine sığındığım dayanağım, Ehl-i Beyt'imdir. Can dostlarım da Ensâr'dır. Binâenaleyh onların kötülüklerini bağışlayın, iyiliklerini de kabul edin!"**[409]

٦٧٢٥ـ (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن أبا طلحة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « أقْرِيء قومَك السلام ، فإنهم ما علمتُ : أعفّةٌ صُبُر ». أخرجه الترمذي.

**6.725-** Enes b. Mâlik'in Ebû Talha'dan naklettiğine göre Rasûlullah (as.) ona şöyle demiş:

**"Kavmine selâm söyle! Bildiğim kadarıyla onlar çok iffetli ve çok sabırlı kişilerdir."**[410]

٦٧٢٦ـ (خ م ت س ــ أسيد بن حضير رضي الله عنه) أن رجلا من الأنصار قال : « يا رسول الله ، ألا تستعملني كما استعملت فلانا ؟ فقال : إنكم ستلقون بعدي أثَرة ، فاصبروا حتى تلقوني على الحوض». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

**6.726-** Üseyd b. Hudayr'dan rivâyet edilmiştir:

Ensâr'dan bir adam şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; falanı memur tayin ettiğin gibi bana da bir görev verseniz!"

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

---

409 **Tirmizî**, Menâkıb, 66/3904.

410 **Tirmizî**, Menâkıb, 66/3903. Hadîsin râvîlerinden **Muhammed b. Sâbit el-Bunânî** zayıftır. Bununla birlikte **Tirmizî** hadîsin hasen-sahîh olduğunu söylemiştir

**"- Şüphesiz ki benden sonra siz (Ensâr), başkalarının sizlere tercih edildiklerini göreceksiniz. Buna rağmen siz, Havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz!"**[411]

**٦٧٢٧ـ (خ ـ أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « دعا **رسولُ الله** صلى الله عليه وسلم الأنصارَ لِيَكْتُبَ لهم بالبحرين ، فقالوا : لا والله حتى تكتبَ لإخواننا من قريش بمثلها ، فقال : **ذلك لهم ما شاء الله** ، كُلُّ ذلك **يقولون له** ، **قال : فإنكم سترون بعدي أَثَرَةً** ، **فاصبروا حتى تلقوني** ».

وفي رواية « دعا الأنصارَ **إلى أن يُقْطِعَ لهم** البحرين ، فقالوا : لا ، إلا أن تُقْطِعَ لإخواننا من المهاجرين مثلَها ، فقال : إمَّا **لا** ، **فاصبروا حتى تلقوني** ، **فإنه سَيُصيبكم أثرة بعدي** ».

وفي رواية : أنه قال للأنصار: «**إنكم ستلقون بعدي أثرة** ، **فاصبروا حتى تلقوني على الحوض**». **أخرج** الثانية والثالثة **البخاري** ، **والأولى** ذكرها رزين.

**6.727-** Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber, Bahreyn'de kendilerine arazi vermek üzere Ensâr'ı çağırdı. Ensâr;

"- Hayır! Kureyşli kardeşlerimize de aynısını vermedikçe vallahi kabul etmeyiz!" dediler. Hz. Peygamber de;

**"- Allah'ın dilediği şekilde bu mal onlarındır"** dedi.

Ensâr ve Muhâcirlerden her biri, birbiri hakkında Hz. Peygamber'e aynı şeyi söylüyorlardı. Neticede Hz. Peygamber dedi ki:

**"- Sizler benden sonra, başkalarının sizlere tercih edildiğini göreceksiniz. Binâenaleyh bana kavuşuncaya kadar sabrediniz!"** [412]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber, kendilerine Bahreyn'de arazi iktâ' etmek üzere Ensâr'ı çağırdı. Ensâr;

---

[411] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 8; Fiten, 2; **Müslim**, İmâret, 11/48; **Tirmizî**, Fiten, 25/2189; **Nesaî**, Kudât, 4.

[412] **Buharî**, Müsâkat, 14; Cizye, 4; Menâkıbu'l-Ensâr, 8.

"- Hayır! Muhâcir kardeşlerimize de aynısını iktâ' etmedikçe kabul etmeyiz!" dediler. Hz. Peygamber de;

**"- Mâdem ki almak istemiyorsunuz, öyleyse bana kavuşuncaya kadar sabrediniz! Zirâ benden sonra, başkalarının size tercih edildiğini göreceksiniz"** dedi.

Başka bir rivâyete göre de, Hz. Peygamber Ensâr'a şöyle dedi:

**"- Benden sonra başkalarının sizlere tercih edildiğini göreceksiniz; buna rağmen sizler, Havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz!"**

İkinci ve üçüncü rivâyeti **Buharî** tahric etti, ilkini ise **Rezîn** tahric etti.[413]

## İZAH

**İktâ';** Devlet Başkanının harac arazisinden bir kısmını bazı insanlara temlik etmesi veya gelirinden istifâde etmek üzere vermesidir. Bu kişiler de genellikle millete büyük hizmetler yapmış komutanlar, mücâhidler ve yüksek devlet memurlarıdır.

**٦٧٢٨ـ (خ ـ قتادة)** قال : « ما نَعلَمْ حيّا من أحياء العرب أكثرَ شهيدا وأعزّ يوم القيامة من الأنصار، قال : وقال أنس رضي الله عنه : قُتِلَ منهم يوم أُحُد سبعون، ويوم بئر مَعونة سبعون ، ويوم اليمامة على عهد أبي بكر سبعون ». أخرجه البخاري.

**6.728-** Katâde anlatıyor:

"Arap kabilelerinden hiç birinin, Ensâr kadar çok şehîd verdiğini bilmiyorum, kıyâmet gününde de onlar kadar azîz olabileceklerini zannetmiyorum. Enes şöyle demişti:

"Ensâr'dan Uhud'da yetmiş kişi, Bi'ri Maûne'de yetmiş kişi, Hz. Ebû Bekir döneminde yapılan Yemâme savaşında da yetmiş kişi şehîd olmuştur."[414]

---

[413] Musannıfın "**Rezîn zikretti**" diye işaret ettiği ilk rivâyet, **Buharî**, Cizye, 4'de de tahric edilmiştir.

[414] **Buharî**, Meğâzî, 27.

**İZAH**

Bu hadîsin **Ahmed b. Hanbel**'in **Müsned**'indeki rivâyetinde, ayrıca **"Mûte'de de yetmiş kişi"** ilâvesi vardır. Ancak **İbrahim b. el-Münzir**, bu ilâvenin hatalı olduğunu, **"Mûte'de"** ibâresi yerine, **Hz. Ömer**'in halifeliği sırasında **Irak**'ta cereyan eden **"Köprü vak'asında"** ibâresini ihtivâ eden rivâyetin doğru olduğunu ifade etmektedir.[415]

Tarihî kaynaklar **Uhud**'da şehid düşen sahâbenin 70 kişiden fazla olduğunu, bunlardan 6 tanesinin Muhâcirlerden, diğerlerinin de **Ensâr**'dan olduğunu kaydetmektedirler. Muhâcirlerden şehîd olanlar; **Hz. Hamza, Abdullah b. Cahş**[416], **Mus'ab b. Umeyr, Şemmâs b. Osman, Hâtıb**'ın âzâdlısı **Sa'd** ve **Sakîf b. Amr el-Eslemî**'dır.

**Bi'ri Maûne,** Hz. Peygamber'in **Ri'l, Zekvân** ve **Lihyân** kabilelerinin talebi üzerine kendilerine öğretmen olarak gönderdiği seçkin ashâbından yetmiş kurrânın hâince pusuya düşürülerek öldürüldükleri yerin adıdır. Buraya gönderilenlerin büyük çoğunluğu **Ensâr**'dan idi.

**Yemâme, Hz. Ebû Bekir** döneminde yalancı Peygamber **Müseyleme**'ye karşı yapılan savaştır.

Bu rivâyet, İslâm'ın gelişme seyrinde en büyük fedakârlığa **Ensâr**'ın katlandığını ifâde etmektedir.

---

[415] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 127.

[416] **Ebû Muhammed Abdullah b. Cahş b. Riâb el-Esedî:** ö. 3/624. Sahabîdir, ilk müslümanlardandır. Rasûlullah'ın (as.) halasının oğludur. Müslümanlar henüz Dâru'l-Erkam'a çekilmeden önce müslüman olmuştu. Hz. Peygamber'in zevcesi Zeyneb'in kardeşidir. Diğer zevcesi Ümmü Habîbe'nin de Hz. Peygamber'den önceki kocasıdır. Her iki **Habeşistan** hicretine ve **Medîne** hicretine katıldı. İslâm'da ilk seriye komutanı olarak ünlüdür. Hicretin 17. ayında Nahle'ye gönderilen seriyyenin komutanı idi. Bu seferde Kureyş kervanını ele geçirdi, önemli miktarda ganimet aldı. **Bedir** ehlindendir. İlk defa Rasûlullah'a (as.) ganimetin beşte birini ayıran kişi olduğu rivâyet edilir. Ganimetlerle ilgili âyet (Enfâl, 41) bundan sonra nâzil olmuştu. **Uhud**'da Ebû'l-Hakem b. el-Ahnes b. Şerîk tarafından şehîd edildi; burnu, kulakları kesilerek hakarete uğratıldı. Vefatında kırk yaşlarında idi. Cesedi, dayısı Hz. Hamza ile aynı mezara defnedildi.

**٦٧٢٩ــ (خ ــ عائشة** رضي **الله عنها)** قالت : كان **يومُ** بُعاث يوما قَدَّمه **الله** لرسوله ، **فقَدِم** رسولُ **الله** صلى **الله عليه** وسلم وقد افْتَرَقَ **مَلَؤهم** ، وقُتِلَتْ سَــرَوَاتُهم، وجُرِحــوا ، **فقدمه الله** لرسوله في **دخولهم في الإسلام.** أخرجه البخاري.

**6.729-** Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Buâs günü, Yüce Allah'ın, Rasûlü için hazırladığı bir gündür. Rasûlullah (as.) bunun neticesinde (Medîne'ye) geldi. O günde onların (Evs ve Hazreclilerin) birliği dağılmış, önde gelenleri öldürülmüş ve pek çokları da yaralanmıştı. İşte Yüce Allah, onların İslâm'a girmeleri için bu günü önceden hazırlamıştı."[417]

**İZAH**

**Buâs; Medîne'**ye iki mil mesâfede, **Benû Kureyza** mahallesinde bir yer, bir kale veya bir mezra adıdır. **Buâs**, aynı zamanda **Evs** ve **Hazrec** kabileleri arasında 120 yıl süren savaşların genel adıdır. Bu savaşların sonuncusu da adı geçen yerde yapılmıştı. Bu son savaş, hicretten dört veya beş yıl önce vukû bulmuştu. O sırada **Evs'**in reisi, **Üseyd b. Hudayr'**ın babası **Hudayr** idi. **Hazrec'**in reisi de **Amr b. en-Numan el-Beyâdî** idi. Her ikisi de bu savaşta öldürülmüştü.

**Medîne'**de yaşayan halk, müşrik olan **Evs** ve **Hazrec** kabileleri ile ehl-i kitap olan Yahudilerden müteşekkildi. **Evs** ve **Hazrec** kabileleri, **Kahtânîler'**in **Ezd** koluna mensup iki büyük kabiledir.

**Evs; el-Evs b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr b. Müzeykıyâ b. Âmir Mâi's-Semâ b. Hârise b. el-Ğıtrîf b. İmruu'l-Kays el-Batrîk b. Sa'lebe b. Mâzin b. el-Ezd'**in neslidir.[418]

**Evs** ile **Hazrec**, aslında kardeş idiler. Babalarının adı **Hârise b. Sa'lebe** idi. Bunlar aslen Yemenli idiler ve **Yemen'**de meydana gelen **Arîm** seli yüzünden **Yesrib'**e gelip yerleşmişler ve zamanla da çoğalmışlardı. Yahudilerle **Evs** ve **Hazrec** kabileleri arasında din ve ekonomik çıkarlar yüzünden zaman zaman savaşlar çıktığı gibi, bu iki kardeş kabile arasında da ihtilaflar ve savaşlar hiç eksik

---

[417] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 1, 27, 46.

[418] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, I, 50.

olmamıştır. Bu savaşlar neticesinde de pek çok âile yok olup gitmiştir.

**Evs, Benû Kureyza, Benû Nadîr** ve **Müzeyne** kabilesi ile müttefikti. **Hz. Ebû Bekir**'in Halife seçimi sırasında da, rakipleri olan **Hazrec**'e karşı **Hz. Ebû Bekir**'e destek vermişlerdi.

Hadîste sözü edilen **Buâs** savaşı da bu iki kabile arasındaki savaşlardan biridir. Bu savaş, Hz. Peygamber'in **Medîne**'ye hicretinden dört veya beş yıl önce meydana gelmiş ve daha önceki savaşlarda olduğu gibi kabilelerin ileri gelenlerinden pek çoklarının ölümüne yol açmıştı. Bunun üzerine her iki kabileden bir heyet, Kureyş'le anlaşmak üzere **Mekke**'ye gelmişlerdi. Ancak **Ebû Cehil**, onlara yüz vermedi. O sırada heyet mensupları Hz. Peygamber'le de görüşme fırsatını bulmuşlar ve O'nun sözlerinden fevkalâde etkilenmişlerdi. Aralarındaki ihtilâfın, İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in hakemliği ile son bulacağına kanâat getirerek müslüman olmuşlar ve Rasûlullah'la (as.) **Akabe** bîatlarını yapmışlardı. Bu bîat neticesinde de Hz. Peygamber **Medîne**'ye hicret etti ve **Evs** ile **Hazrec** kabilesi arasında asırlar süren ihtilaftan da eser kalmadı.

İşte **Hz. Âişe**'nin ifâde ettiği olay budur. Onun ifâdesine göre sanki bu durum, hem iki kabilenin ittifakı ve **İslâm**'a girmesi ve hem de Hz. Peygamber'in sağlam bir dayanak bulması için Yüce Allah tarafından önceden hazırlanmıştı. Asırlar süren savaş felâketi, sonunda mutlu bir hidâyete ve kardeşliğe dönüşmüştü.

Bu manada Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulur:

***"Allah, onların kalplerini sevgi bağı ile birleştirdi. Sen, yeryüzünde olan her şeyi harcasan bile, onların kalplerini birleştiremezdin. Ama Allah, onların aralarını te'lîf etti. Artık ey Peygamber! Sana Allah ve yanındaki mü'minler yeter!"***"[419]

٦٧٣٠ــ (أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : يُسَمّي خَيْلَنا : خَيْلَ الله ، ويقول : « يا خَيْل الله اركبي ». أخرجه...

---

[419] Enfâl, 63-64.

**6.730-** Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) süvarilerimize; **"Allah'ın süvarileri"** adını verdiğini işittim. O;

**"- Ey Allah'ın süvarileri, atınıza binin!.."** diyordu.[420]

**٦٧٣١ــ** (**أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول للأنصار : « **أنتم خير من أبنائكم ، وأبناؤكم خير من أبنائهم** ». أخرجه...

**6.731-** Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) Ensâr'a şöyle söylediğini işittim:

**"Sizler, çocuklarınızdan daha hayırlısınız. Çocuklarınız da, kendi çocuklarından daha hayırlıdırlar."**[421]

**٦٧٣٢ــ** (خ م ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**خيرُ دُورِ الأنصار : بنو النجار ، ثم بنو عبد الأشهل ، ثم بنو الحارث بن الخزرج ، ثم بنو ساعدة، وفي كُلِّ دور الأنصار خير** ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية الترمذي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **ألا أخبِرُكم بخير دور الأنصار؟** قالوا : بلى يا رسول الله ، قال : **بنو النجار ، ثم الذين يلونهم بنو عبد الأشهَل ، ثم الذين يلونهم بنو الحارث بن الخزرج ، ثم الذين يلونهم بنو ساعدة** ، ثم قال بيده - فقبض أصابعَه ،ثم بسطهنَّ كالرامي بيديه ــ وقال : **وفي دور الأنصار كلّها خير** ». قال الترمذي : وقد روي هذا الحديث عن أنس عن أبي أسيد الساعدي.

---

[420] Müellifin kaynağına işaret etmediği bu hadîsin ilk kısmı, muhakkıkın da kaydettiği üzere **"Rasûlullah (as.) süvarilerimize; *'Allah'ın süvarileri'* adını verdi..."** şeklinde **Ebû Davud**, Cihâd, 49/2560'da geçmektedir. Hadîsin son kısmının muhtelif kaynaklardaki rivâyetlerine de **Sehâvî**, ***Mekasıdu'l-Hasene***'sinde işaret eder.

[421] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Hadîs aynı lafızlarla **Mecmau'z-Zevâid**'de (X, 16) geçmekte, ancak râvîlerindcen **el-Hasan b. Ebî Cafer**'in *metrûk* olduğu belirtilmektedir.

**6.732-** Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

**"Ensâr'ın en hayırlı kolu Benû Neccâr, sonra Benû Abdileşhel, sonra Benû Hâris b. el-Hazrec, sonra da Benû Sâide'dir. Bununla birlikte Ensâr'ın her kolu hayırlıdır."**[422]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî**'nin rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Dikkat edin! Size Ensâr'ın en hayırlı kolunu haber vereyim mi?"**

"- Buyur, ey Allah'ın Rasûlü!" dediler.

**"- Benû Neccâr! Sonra onların peşinden gelen Benû Abduleşhel, sonra onların peşinden gelen Benû Hâris b. el-Hazrec, sonra da onların peşinden gelen Benû Sâide'dir."**

Sonra Hz. Peygamber eliyle işaret ederek, elleriyle bir şey atan insan gibi önce topladı, sonra açtı ve sonra da şöyle dedi:

**"Ensâr'ın bütün kolları hayırlıdır."**

**Tirmizî,** bu hadîsin aynı zamanda Enes'den, Ebû Üseyd es-Sâidî'den de rivâyet edildiğini söyledi.

**İZAH**

Daha önce de kaydedildiği üzere **Ensâr, Evs** ve **Hazrec** adlı iki büyük kabileden müteşekkildi. Bu iki büyük kabilenin de küçük boyları vardı. İşte yukarıdaki hadîste bu boylardan bazılarına işaret edilmektedir.

**Neccâr** oğulları, **Hazrec**'in kolu idi. **Benû Neccâr**, Hz. Peygamber'in dedesinin dayıları idiler. Çünkü **Abdülmuttalib'**in annesi onlardandı. Hz. Peygamber **Medîne'**ye gelince onlarda kalmıştı. İzahına çalıştığımız hadîsin râvisi **Enes** de onlardandır.

**Abduleşhel** oğulları, **Evs**'in kolu idi.

**Hâris b. el-Hazrec** oğulları da **Evs**'in kolu idi.

---

[422] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 7; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 44/177; **Tirmizî**, Menâkıb, 67/3910.

**Sâide** oğulları ise **Hazrec**'in kolu idi.

Hz. Peygamber, **Ensâr**'ın kolları arasında böyle bir sıralama yaptıktan sonra, **"Her şeye rağmen Ensâr'ın hepsinin hayırlı olduğunu"** söylemeyi de ihmâl etmemektedir. Böylece yaptığı bu sıralamanın, sadece bir fazîlet sıralaması olduğunu ifâde etmektedir.

**٦٧٣٣ـ (خ م ت ـ أبو أسيد الأنصاري رضي الله عنه)** قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**خيرُ** دور الأنصار: بنو **النجار**، ثم بنو **عبد الأشهل**، **ثم** بنو الحارث بن **الخزرج**، ثم بنو ساعدة، **وفي كلِّ دُور الأنصار** خير، قال سعد - هو ابنُ عُبَادة - ما أرى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم إلا قد فضَّل **علينا**، **فقيل**: قد فضَّلكم على كثير.

وفي رواية: زاد بعد **قوله**: «**وفي كلِّ** دور الأنصار **خير**» قال أبو سلمة: قال أبو أسيد: «**أتُهم** أنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ لو كُنتُ كاذبا لَبَدأتُ بقومي بني ساعدة». وبلغ ذلك سعدَ بن عبادة، **فوَجَدَ** في نفسه، وقال: خُلِّفنا فكنَّا آخرَ **الأربع**، **أسْرِجُوا** لي حماري آتي رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، **فكلَّمه** ابنُ أخيه سهل بن سعد، فقال: **أتذهَبُ** لتردَّ على رسول الله صلى الله عليه وسلم، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم أعْلَمُ؟ أوَ ليسَ حَسْبُكَ أن تكون رابعَ أربعٍ؟ فرجع وقال: الله ورسولُه أعلم وأمر بحماره **فحُلَّ** عنه». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم: **قال إبراهيم** بن محمد بن **طلحة**: سمعت أبا أسيد خطيبا عند ابن عُتْبَة، فقال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «خيرُ دور الأنصار: **دارُ بني النجار**، **ودار بني عبد الأشهل**، ودار **بني الحارث** [بن] **الخزرج**، [**ودار بني ساعدة**] والله لو كنتُ مُؤثِرا بها أحدا لآثَرْتُ بها عشيرتي». وأخرج الترمذي الرواية الأولى.

**6.733-** Ebû Üseyd el-Ensârî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ensâr'ın en hayırlı kolu Benû Neccâr, sonra Benû Abdileşhel, sonra Benû Hâris b. el-Hazrec, sonra da Benû Sâide'dir. Bununla birlikte Ensâr'ın her kolu hayırlıdır."**

Sa'd b. Ubâde;

"- Zannediyorum Rasûlullah (as.) başkalarını bizden üstün tuttu" deyince, kendisine;

"- O, sizi pek çok kişiden üstün tuttu" dendi.[423]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette; **"...Ensâr'ın her kolu hayırlıdır"** cümlesinden sonra şu ziyâde vardır:

"Ebû Seleme dedi ki: Ebû Üseyd şöyle söyledi:

"- Ben, Rasûlullah'a (as.) yalan isnâd etmekle mi itham ediliyorum? Eğer ben yalan söyleseydim, kendi kabilem Benû Sâide'yi başa alırdım."

Sonra bu söz, Sa'd b. Ubâde'nin kulağına gitti, o da bundan gücendi ve;

"- Biz geriye bırakıldık; dördün en sonuncusu olduk. Bana merkebimi hazırlayın, Rasûlullah'a (as.) gideceğim" dedi. Bunun üzerine kardeşinin oğlu Sehl b. Sa'd;

"- Rasûlullah (as.) her şeyi en iyi bilen kişi olduğu halde O'nun söylediği sözlere karşılık vermek için mi gideceksin? Dördün dördüncüsü olmak sana yetmiyor mu?" dedi. O zaman Sa'd, gitmekten vazgeçti ve; "Allah'ın Rasûlü, en iyisini bilir" dedi. Sonra da merkebinin çözülmesini emretti ve hayvan da serbest bırakıldı."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in diğer bir rivâyetinde İbrahim b. Muhammed b. Talha[424] şöyle dedi:

"Ebû Üseyd'i, İbn Utbe'nin[425] huzurunda hutbe okurken dinledim, Rasûlullah (as.);

---

[423] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 7, 15; Edeb, 47; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 44/178-797; **Tirmizî**, Menâkıb, 67/3911.

[424] **Ebû İshak, İbrahim b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah et-Teymî el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 110/728. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'yi dinled. Abdullah b. Zübeyr onu **Irak**'ın Harac Emîri yapmıştı. Daima hakkı söylemesi ile maruftur. Kendisine "**Kureyş'in arslanı**" anlamına gelen ***"Esedu Kureyş"*** denirdi. Sika, fasih biriydi. **Medîne**'de öldü.

[425] **Velid b. Utbe b. Ebî Süfyan el-Kuraşî el-Emevî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Ebû Süfyan'ın torunudur. Amcası Muâviye'nin **Medîne** valisi idi.

**"Ensâr'ın en hayırlı kolu Benû Neccâr kolu, Benû Abdileşhel kolu, Benû Hâris b. el-Hazrec kolu ve Benû Sâide koludur"** buyurdu. Vallahi ben bu kabilelerden birini tercih edecek olsaydım, mutlaka kendi aşiretimi tercih ederdim" dedi.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

## İZAH

**Sa'd b. Ubâde, Hazrec**'in **Benû Sâide** koluna mensuptur. **Benû Sâide**'nin ismi, bütün rivâyetlerde dördüncü olarak geçmektedir. Hadîsin râvisi **Ebû Üseyd** de **Benû Sâide** kabilesindendir.

Hz. Peygamber'in **Benû Sâide**'yi dördüncü sırada zikretmesi, bu kabilenin reisi olan **Sa'd b. Ubâde**'yi rahatsız etmiş, hatta bazı sözler söylemiş, ancak yapılan ikaz üzerine de bu tutumundan vazgeçmiştir.

**٦٧٣٤ـ (م ـ أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله **صلى الله عليه** وسلم وهو في مجلس عظيم من المسلمين : **أحدّثكم بخير دور الأنصار** ؟ قالوا : نعم يا **رسول الله** ، قال رسولُ الله **صلى** الله عليه **وسلم** : « **بنو عبد الأشهل** ، قالوا : ثم مَن يا **رسول الله** ؟ قال : **ثم بنو النجار** ، قالوا: **ثم مَن** يا رسول الله ؟ قال : **ثم بنو الحارث بن الخزرج** ، **قالوا** : ثم مَن يا رسولَ الله ؟ قال : **ثم بنو ساعدة** ، قالوا : **ثم** مَن يا رسول الله ؟ قـــال : **ثم في كـــل دور الأنصار خير** ، فقام سعد بن عُبادة مُغْضَبا، فقال : **أنحن آخرُ الأربع** ؟ – حين سَمَّى رسولُ الله دارهم – فأراد **كلام رسولِ** الله صلى الله **عليه** وسلم ، فقال له رجل من **قومه** : اجْلِسْ ، ألا ترضى أنْ سَمّى **رسولُ** الله **صلى الله** عليه وسلم **داركم في الأربع الدُّور التي سمَّى فمن ترَك فلم يُسَمْ أكثرُ ممَّن سمّى** ، **فانتهى** سعد بن عبادة عن **كلام** رسولِ الله **صلى** الله عليـــه وســـلم »

**أخرجه مسلم.**

**6.734-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as), müslümanlardan büyük bir cemâatin içinde iken;

**"- Size Ensâr'ın kollarından en hayırlısını söyleyeyim mi?"** der.

"- Anlat, ey Allah'ın Rasûlü" dediklerinde;

**"- Benû Abdileşhel'dir"** diye söyler.

"- Sonra hangisidir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında;

**"- Sonra Benû Neccâr'dır"** buyurur. Tekrar;

"- Sonra hangisidir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında;

**"- Sonra Benû Hâris b. el-Hazrec'dir"** der. Yine;

"- Sonra hangisidir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında da;

**"- Sonra Benû Sâide'dir"** buyurur. Tekrar;

"- Sonra hangisidir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında da;

**"- Sonra Ensâr'ın her kolunda hayır vardır"** dedi.

Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde kızgın bir edâ ile kalktı ve Rasûlullah (as.) onların kabilesinin ismini verince;

"- Biz dördün sonuncusu muyuz?" dedi. Bununla Sa'd, Hz. Peygamber'in sözünü kastetmişti. Kendi kabilesinden biri, ona;

"- Otur! Rasûlullah'ın (as.) sizin kabilenizi, ismini verdiği dört kabile içinde zikretmesine râzı değil misin? O'nun terk edip adını vermediği kabile sayısı, adını verdiklerinden daha çoktur" dedi.

Bunun üzerine Sa'd, Hz. Peygamber'in sözleri üzerine konuşmaktan vazgeçti."[426]

**٦٧٣٥ــ (ت ــ جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صــلى **الله عليه** وسلم: «**خيرُ دِيارِ الأنصار: بنو النجار**».

وفي رواية قال: «**خيرُ الأنصار: بنو عبد الأشهل**». **أخرجه** الترمذي.

**6.735-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ensâr'ın en hayırlı kolu, Benû Neccâr'dır."**[427]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette; **"Ensâr'ın hayırlısı Benû Abdileşhel'dir"** dedi.

Bunları **Tirmizî** tahric etti.

---

[426] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 44/180.

[427] **Tirmizî**, Menâkıb, 67/3912-13.

## İZAH

Bu rivâyetin bir tarîkı ile bundan önce geçen rivâyette ilk sırada **Abduleşhel oğulları,** ikinci sırada da **Neccâr** oğulları zikredilmektedir. Diğer rivâyetlerin hepsinde ilk sırada **Neccâr**, ikinci sırada da **Abduleşhel** yer almaktadır. **İbn Hacer**, **Abduleşhel**'i ilk sıraya koyan rivâyetlerde ihtilaf bulunduğunu, buna mukabil **Neccâr**'ı öne alan rivâyetlerde hiç ihtilaf olmadığını söyleyerek, **Neccâr** oğullarını ilk sırada zikreden rivâyetin daha güvenilir olduğunu söylemektedir.[428]

Diğer kabilelerin sıralamasında ise bir farklılık yoktur.

**الفصل الخامس**

من الباب الرابع:

**في فضائل أهل العَقَبَة وبَدْرٍ والشجرة**

## V- AKABE, BEDİR VE ŞECERE EHLİNİN FAZÎLETLERİ

**٦٧٣٦ـ** (خ ـ رفاعة **بن رافع الزرقي** وكان من أهل بدر رضي **الله** عنه) قال : «جاء جبريل عليه السلام إلى النبيّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : **ما تعدُّون أهل بدر فيكم؟ قال** : من **أفضل المسلمين** – أو كلمة **نحوها** – قال : وكذلك **من شهد بدرا من الملائكة**».

**وفي حديث حماد** بن زيد « وكان رفاعة من أهل بدر ، وكان **رافع** من أهل العقبة ، **وكان يقول لابنه**: ما **يَسُرُّني أني** شهدتُ بدرا **بالعقبة** ، قال: **سأل جبريل النبيَّ صلى** الله عليه وسلم – **يعني** فقال: **ما تعدُّون أهل بدر فيكم** ؟... وذكر **باقي الحديث** نحوه». وفي رواية « أن **مَلَكا سأل النبيّ** صلى الله عليه وسلم ». **أخرجه البخاري**.

**6.736-** Bedir ehlinden olan Rifâa b. Râfi' ez-Zürakî[429] anlatıyor:

---

[428] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 490.

[429] **Ebû Rifâa, Râfi b. Mâlik b. Aclân ez-Zurakî el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli ilk müslümanlardandır. Rifâa b. Râfi'in babasıdır. Birinci **Akabe** bîatına katılan altı kişiden biridir. İkinci Akabe bâitına da kabilesini temsilen nakîb olarak katılmıştı.

"Cibrîl (as.) Hz. Peygamber'e geldi ve;

**"- Aranızdaki Bedir ehlini nasıl değerlendiriyorsunuz?"** diye sordu. Hz. Peygamber;

**"- Müslümanların en faziletlilerindendirler"** dedi veya buna benzer bir söz söyledi. Bunun üzerine Cebrâil;

**"- Biz de Bedir'e katılan melekleri öyle sayıyoruz"** der.[430]

**RİVÂYETLER**

Hammâd b. Zeyd'in rivâyeti şöyledir:

"Rifâa, Bedir ehlindendi. Babası Râfi' ise, Akabe ehlindendi. Râfi', oğluna;

"- Akabe yerine Bedir'e katılmış olmak, beni daha çok sevindirmezdi" derdi. Sonra Cebrâil (as.), Hz. Peygamber'e;

"- Aranızdaki Bedir ehlini nasıl değerlendiriyorsunuz?" diye sordu diyerek aynı hadîsi rivâyet eder.

Başka bir rivâyete göre; "Hz. Peygamber'e bir melek sordu…"

Bunları **Buharî** rivâyet etti.

**İZAH**

Bilindiği üzere **Bedir**, müslümanların, imkânsızlıklar içersinde yaptıkları ilk ciddi savaşlarıdır. Bu savaşa 313 sahabî katılmıştı. Buna mukabil müşrikler ordusu 950 ile 1000 arasında askerden meydana geliyordu. Silah ve teçhizat bakımından da müşrikler son derece üstün idiler. Müslümanlardan sadece **Zübeyr b. Avvâm** ile **Mikdâd b. el-Esved** atlı idiler. Ayrıca yetmiş de develeri vardı.

Hadîs-i şeriflerin de delâletiyle **Bedir** savaşına katılanların geneli, diğer insanların genelinden daha üstün ve daha faziletli kabul edilir. Yukarıdaki rivâyette Cebrâil (as.), aynı şeyin melekler için de söz konusu olduğunu söylemektedir. Şüphesiz ki bu da, **Bedir** ehlinin faziletini te'yîd etmektedir.

---

Oğlu Rifâa **Bedir** ehlindendir, ama kendisinin **Bedir**'e katıldığına dair olan bilgiler kesin değildir. **Buharî**'de bir hadîsi bulunmaktadır.

[430] **Buharî**, Meğâzî, 11.

**Cebrâil**'in (as.) sözünden, **Bedir** savaşına meleklerin de muhârip olarak katıldıkları anlaşılmaktadır. **Buharî**'de rivâyet edilen ve **Kitâbu'l-Ğazâvât**'ta geçen bir hadîste de Hz. Peygamber **Bedir** günü, **Hz. Ebû Bekir**'e;

**"- Ey Ebû Bekir! İşte şu Cibrîl'dir; Allah'tan yardımcı geldi. Atının gemini tutmuş ve silahını kuşanmış, hazır vaziyette!"** buyurmuş.[431]

**Saîd b. Mansur**'un **Sünen**'inde rivâyet edildiğine göre de; **Bedir** savaşı sona erince, Cibrîl (as.) Hz. Peygamber'e gelmiş ve;

**"- Ya Muhammed! Allah beni sana gönderdi ve sen razı oluncaya kadar yanından ayrılmamamı emretti. Râzı oldun mu?"** diye sormuş, Hz. Peygamber de;

**"- Evet"** demiş.[432] **Bu** konudaki diğer rivâyetler daha önce Kitâbu'l-Ğazâvât'ta geçmişti.

**Bedir** savaşına meleklerin de katıldığını ifâde eden âyet-i kerîmeler de vardır. Âl-i İmrân sûresinde geçen bu âyetler, meâlen şöyledir:

*"Habibim! Sizler çaresiz vaziyette iken Allah sizi muzaffer kıldı... O sırada sen mü'minlere;* **'İndirilmekte olan üç bin melekle Rabbinizin size imdât etmesi yetişmez mi?'** *diyordun. Evet, siz eğer sabreder ve sakınırsanız, düşmanlarınız size hemen saldırsalar bile, Rabbiniz size alâmetli, nişanlı beş bin melekle yardım edecektir. Bu yardımı size Allah, sırf bir zafer müjdesi olsun ve kalpleriniz yatışsın diye yaptı."*[433]

Enfâl sûresinde de şöyle buyurulur:

*"Hani siz Rabbinizden yardım istiyordunuz da, Allah size;* ***'Ben arka arkaya bin melekle yardım ediyorum'*** *diye icâbet etmişti... Rabbin meleklere;* ***'Ben sizinle beraberim; haydi mü'minleri sâbit kılın (ayakları kaymasın)!. Ben de kâfirlerin yüreklerine korku salacağım. Sizler, hemen onların boyunlarının üstüne vurun! Vurun onların parmaklarına!'*** *diye vahyediyordu."*[434]

---

[431] Bkz., hadîs no; 6.016.

[432] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 46.

[433] Âl-i İmrân, 123-126.

[434] Enfâl, 9-12.

Diğer bir âyette de; *"Kâfirler, gözleriyle mü'minleri kendilerinin iki katı görüyorlardı"* buyurulur.[435]

**Râfi' b. Mâlik**'in; **"Akabe yerine Bedir'e katılmış olmak, beni daha çok sevindirmezdi"** cümlesi, **Akabe** bîatlarını **Bedir**'den daha faziletli saydığını ifâde etmektedir. Hz. Peygamber'in **Bedir** ehlinin fazîleti konusundaki sözlerini **Râfi'**in duymamış olma ihtimâli şüphesiz ki vardır. Ama **Akabe**'nin, İslâm zaferinin menşei olması, **Medîne**'deki **İslâm Devleti**'nin **Akabe** bîatları neticesinde vücut bulması hasebiyle, kendi kanâatine göre böyle söylemiş olması da muhtemeldir.

**Akabe** bîatları, İslâm tarihinde gerçekten bir dönüm noktasıdır. Bu bîat sayesinde müslümanlar güçlerini ve varlıklarını fark ettiler. **Medîne** gibi önemli bir merkeze yerleşme ve Medîneliler tarafından himâye edilme şansını yakaladılar. Kendi kendilerini yönetme imkânına kavuştular. Kısa zaman içinde **Medîne**'de kurulan **İslâm Devleti**, bu bîatlar neticesinde gerçekleşmiştir.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in hac mevsiminde bazı Medînelilere İslâm'ı teklif etmesi üzerine, Medînelilerle ilk temas sağlanmıştı. Onlar da **Medîne**'ye döndüklerinde bunu hemşehrilerine anlatmışlar ve ertesi yıl 12 kişilik bir heyetle gelerek **Akabe**'de Hz. Peygamber'e bîat etmişlerdi. Bu ilk bîattan sonra yapılan çalışmalar, ertesi yıl aktedilen ikinci **Akabe** bîatına ikisi kadın olmak üzere 73 Medînelinin daha katılmasını sağlamış ve arkasından da hicret gerçekleşmişti.

**٦٧٣٧ـــ (د ـــ أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ **الله** صلى الله عليه وسلم : **«اطَّلع الله على أهل بدر ، فقال : اعملوا ما شئتم ، فقد غفرتُ لكم »**. أخرجه أبو داود.

**6.737-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Allah Bedir ehlinin** (imanına) **muttali oldu ve '*İstediğinizi yapın, sizi bağışladım*' buyurdu."**[436]

---

[435] Âl-i İmrân, 13.

**İZAH**

Bu rivâyet, şüphesiz **Bedir** ehlinin faziletini ve Allah katındaki değerini göstermektedir. *"İstediğinizi yapın, sizi bağışladım"* cümlesi, **Bedir** ehline haramlar helâl kılındı şeklinde anlaşılmamalıdır. Çünkü hiç kimseye haram işleme imtiyazı verilmemiştir. Belki Allah, kendilerine haram işleme imkânı vermeyecektir diye düşünülmelidir.

٦٧٣٨ــ (خ ــ **قيس بن أبي حازم** رحمه الله) قال : « كان عطاء البدريين خمسة آلاف، خمسة آلاف، وقال عمر : لأفضلنهم على من بعدهم ». أخرجه البخاري.

**6.738-** Kays b. Ebî Hâzim şöyle dedi:

"Bedir ehlinin (yıllık) maaşı beşer bin idi. Hz. Ömer; *'Ben onları, kesinlikle başkalarına tercih ederim'* diyordu."[437]

**İZAH**

Bilindiği üzere **İslâm Devlet**'ini bütün kurumlarıyla ortaya çıkaran **Hz. Ömer**'dir. **Hz. Ömer** döneminde yapılan önemli düzenlemelerden biri de halka maaş bağlanmasıdır. O, Devleti, aynı zamanda bir sosyal güvenlik kurumu haline getirmişti. Bu arada **Bedir** savaşına katılanlara da yıllık bir maaş bağlanmıştı. İşte yukarıdaki hadîste **Bedir** savaşına katılanların her birine her yıl verilen maaşın miktarı belirtilmekte ve **Hz. Ömer**'in de **Bedir** ehlini diğer insanlardan ayrı tuttuğu ifâde edilmektedir.

٦٧٣٩ــ (م د ت ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**لا يدخل النارَ أحد ممن بايع تحت الشجرة** ». أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.

**6.739-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[436] **Ebû Davud**, Sünnet, 9/4654.

[437] **Buharî**, Meğâzî, 11.

**"Ağacın altında bîat edenlerden hiç kimse cehenneme girmeyecek"**[438]

**İZAH**

Hz. Peygamber'in hicretin altıncı yılında hac niyetiyle ve ashâbıyla birlikte **Medîne**'den yola çıktığı, **Hudeybiye** mevkiine geldiğinde Kureyş askerî gücü ile karşılaştığı, maksadının savaş değil **Kâbe**'yi ziyaret olduğunu Kureyşlilere anlatmak üzere **Hz. Osman**'ı **Mekke**'ye yolladığı sırada, **Hz. Osman**'ın Mekkeliler tarafından öldürüldüğü şayiasının yayılması üzerine **Hudeybiye**'de bir ağacın altında ölünceye kadar müşriklerle savaşmak üzere ashâbından aldığı bîata, "***Bîatu Rıdvân***" veya "***Şeceretu Rıdvân***" adı verilir. İşte hadîste sözü edilen bîat, budur. Bu bîat, müslümanların en müşkül durumda bile azmini, sebâtını, kararlılığını ve irâde gücünü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Ashâb-ı kirâmın, ölüm pahasına dahi olsa, asla davalarından dönmeyecekleri konusundaki kararlılıklarının berâtıdır. Bu bîatın önemi ve buna katılanların Allah katındaki değeri, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifâde edilir:

***"Allah, ağacın altında sana bîat ettiklerinde o mü'minlerden râzı olmuştur. Allah onların kalplerindeki sadakati bildi, üzerlerine sekîneti indirdi ve kendilerine de yakın bir zafer verdi. Bir de ele geçirecekleri birçok ganimeti mükâfat verdi."***[439]

**Hudeybiye** ve orada aktedilen bu bîat, İslâm tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. İslâm'ın gerçek zaferi ve gelişmesi bu tarihten sonra gerçekleşmiştir. Bu olaydan sonra insanlar akın akın İslâm'a girmeye başladılar. İşte bu bîata katılanlar da ayrı bir fazîlete ulaşmışlardır. Bu bîata ve ona katılanlara, tarihte de ayrı bir önem atfedilmiştir. İzahına çalıştığımız hadîs de, bu önemi te'yîd etmektedir.

---

[438] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 37/163; **Ebû Davud**, Sünnet, 9/4653; **Tirmizî**, Menâkıb, 58/3860.

[439] Fetih, 18-19.

٦٧٤٠ ــ (ت ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لَيَدْخُلَنَّ الجنَّةَ من بايع تحتَ الشجرة ، إلا صاحبَ الجمل الأحمر». أخرجه الترمذي.

**6.740-** Yine Câbir b. Abdullah, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini rivâyet eder:

**"Kırmızı devenin sahibi müstesnâ, ağacın altında bîat eden herkes mutlaka cennete girecek."**[440]

İZAH

**Tirmizî**'nin hasen-garîb olarak tavsîf ettiği bu rivâyetteki **"Kırmızı devenin sahibi"** ifâdesi ile, **Ced b. Kays** kastedilmiş olmalıdır. Çünkü rivâyete göre bu adam münâfıktı. Kendisine;

**"- Gel, Peygamber'e bîat et de senin için mağfiret dilesin!"** denince;

**"- Benim için devemi bulmak, bîat etmekten ve sizin istiğfârınızdan daha önemlidir"** diyerek kaybettiği kırmızı devesini aramayı tercih etmişti.[441]

[440] **Tirmizî**, Menâkıb, 59/3863.

[441] Bkz., **Müslim**, Sıfatu'l-Münâfikîn, 1/12.

الباب الخامس

من كتاب الفضائل والمناقب في فضل هذه الأمة الإسلامية ،و يرد فيه:

ذكر فضل المؤمنين والمسلمين

وفيه أحد عشر نوعًا:

*النوع الأول*

## E- İSLÂM ÜMMETİNİN FAZÎLETİ

### a) YAHUDİLER, HIRİSTİYANLAR VE MÜSLÜMANLAR[1]

**٦٧٤١ــ (خ ــ أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «مَثَلُ المسلمين واليهود والنصارى ، كمثل رجل استأجر قوما يعملون له عملا إلى الليل على أجر معلوم، فعملوا له إلى نصف النهار، فقالوا: لا حاجة لنا إلى أجرك الذي شرطت لنا، وما عملْنا باطل، فقال: لا تفعلوا، أكلوا بقية عملكم، وخُذُوا أجركم كاملا، فـأبَوْا وتركوا، واستأجر آخَرين بعدهم، فقال: أكملوا بقية يومكم، ولكم الذي شرطتُ لهم من الأجر، فعملوا حتى إذا كان حين صلاة العصر، قالوا: لك ما عملنا باطل، ولـك الأجـر الذي جعلت لنا، فقال: أكملوا بقية عملكم ، فإنَّ ما بقِيَ من النهار شيء يسير، فـأبَوْا، فاستأجر قوما أن يعملوا بقية يومهم، فعملوا بقية يومهم، حتى غابت الشمس، فاستكملوا أجر الفريقين كليهما، فذلك مَثَلُهم ومَثَلُ ما قبلوا من هذا النُّور». أخرجه البخاري.

**6.741-** Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:
Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

---

[1] **"İslâm Ümmetinin Fazîleti"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr,** sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye on bir kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadîsler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

**"Müslümanlar, Yahudiler ve hıristiyanlar, işçi çalıştıran bir adama benzerler. Adam işçileri, akşama kadar belli bir ücretle çalışmaları için tutar. Ama işçiler öğleye kadar çalışırlar ve;**

**"- Senin vereceğin ücrete ihtiyacımız yok! Şimdiye kadarki çalışmamız için de para istemeyiz" derler. Adam;**

**"- Yapmayın, yevmiyenizi tamamlayın ve ücretinizi tam olarak alın!" dedi ise de, onlar kabul etmeyip işi bırakırlar.**

**Bunun üzerine adam, onlar gittikten sonra başka işçiler tutar. Onlara;**

**"- Yevmiyenin kalan zamanını tamamlayın, ötekilere ödeyeceğim ücreti size ödeyim" der. Bunlar da ikindi namazı vaktine kadar çalışırlar. İkindi olunca da;**

**"- İşin senin olsun! Bizim için söylediğin ücret de senin olsun!" diyerek işi bırakırlar. Adam yine;**

**"- İşinizi tamamlayın, zaten akşama az bir vakit kaldı" der, ama onlar yine de çalışmayı kabul etmezler.**

**Sonra adam, kalan zaman için başka işçiler tutar. Onlar, günün kalan süresinde çalışırlar ve az sonra da güneş batar. Neticede onlar, daha önceki iki işçi gurubunun ücretini de alırlar. İşte bu, onların (müslümanların) ve bu (ilahî) nurdan kabul ettikleri şeyin misâlidir."**[2]

## İZAH

Bu hadîste Hz. Peygamber, üç ümmet arasındaki farkı temsîlî bir ifâde ile anlatmaktadır. Burada **Muhammed** ümmetinin, az amele karşılık çok mükâfat alacağı anlatılmaktadır.

Bu hadîs şöyle izah edilebilir:

Birinci gurup işçilerden maksat, Yahudilerdir. Yüce Allah, Yahudilere; **"Bana ve kıyâmet gününe kadar göndereceğim Peygamberlere iman edin!"** buyurdu. Yahudiler ise, sadece **Hz. Musa**'ya inandılar, daha sonra gelen Peygamberlere iman etmediler. Onların imanı, **Hz. İsa**'da son buldu. İşçilerin **"Senin vereceğin ücrete ihtiyacımız yok"** şeklindeki sözleri, Yahudilerin, diğer

---

[2] **Buharî**, İcâre, 11; Mevâkît, 17.

Peygamberlere küfretmelerine temsil edilmiştir. İşçilerin öğleye kadar çalışmalarına rağmen ücret alamamaları da, Yahudilerin sadece **Hz. Musa**'ya inanıp diğer Peygamberlere inanmamanın, kendilerine bir fayda getirmeyeceğine temsil edilmiştir.

İkinci gurup işçilerden maksat da, hıristiyanlardır. Aynı temsîlî ifâdeler, hıristiyanlar için de kullanılmıştır. Onlar da sadece **Hz. İsa**'ya inanmakla bir şey kazanamayacaklar.

Üçüncü gurup işçiler ise müslümanlardır. Onlara, daha önceki iki gurubun ücretinin de verilmesi, müslümanların daha önce geçen iki Peygamber'e de iman etmelerine, dolayısıyla tam sevabı alacaklarına temsil edilmiştir. Hadîs, İslâm ümmetinin fazîletini ortaya koymaktadır.

Şüphesiz ki fazilet, Allah'ın lütfudur. Âyette de ifâde buyurulduğu üzere; *"Bu, Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir."*[3] Hiç kimse Allah'ın üzerinde temyiz makamı değildir. Hangi zamanda yapılan amelin daha çok sevap alacağı veya az veya çok yapılan amelden hangisinin daha makbul olduğu konusundaki karar da Allah'a âittir. Nitekim **Bakara** sûresindeki; *"Ey Rabbimiz! Bize, bizden önceki ümmetlere yüklediğin gibi ağır sorumluluk yükleme!"*[4] âyetinde de, ümmetler arasındaki amel ve sorumluluk farkına işaret edilmektedir.

**Buharî**'nin **el-İsmailî** nüshasında bu hadîsin son cümlesi; **"Bu, Allah'ın hidâyetini ve Rasûlü'nün Allah'tan getirdiğini kabul eden müslümanlarla, Allah'ın kendilerine emrettiği şeyleri terk eden Yahudi ve hıristiyanların temsilidir"** şeklindedir.[5]

٦٧٤٢ـ (خ ت ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : «سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو قائم على المنبر يقول : إنما بقاؤكم فيمن سلف قبلكم من الأمم ، كما بين صلاة العصر إلى غروب الشمس ، أوتِيَ أهلُ التوراة التوراة فعملوا بها حتى انتصف النهار ، ثم عَجَزوا ، فأُعطوا قيراطا قيراطا ، ثم أُوتِيَ أهلُ الإنجيل الإنجيلَ ، فعملوا إلى صلاة

---

[3] Cuma, 4.

[4] Bakara,286.

[5] Hadîsin izahı için bkz., **İbn Hacer**, V, 208-209; II, 228-230.

العصر فعَجَزوا ، فأعطوا قيراطا قيراطا ، ثم أوتينا القرآن ، فعملنا إلى غروب الشمس ، فأعطينا قيراطين قيراطين، فقال أهل الكتابين: أيْ ربَّنا، أعطيتَ هؤلاء قيراطين قيراطين، وأعطيتنا قيراطا قيراطا، ونحن كُنَّا أكثر عملا؟! قال الله عز وجل: هل ظلمتكم من أجركم من شيء؟ قالوا: لا، قال: فهو فضلي أوتيه مَن أشاء».

وفي رواية قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « مَثلكم ومَثَلُ أهلِ الكتابين كمثل رجل استأجر أُجَرَاءَ، فقال: من يعمل لي من غَدْوة إلى نصف النهار على قيراط؟ فعملت اليهودُ، ثم قال: مَنْ يعمل لي من نصف النهار إلى صلاة العصر على قيراط؟ فعملت النصارى، ثم قال: من يعمل لي من العصر إلى أن تغيبَ الشمس على قيراطين؟ فأنتم هل، فغضبت اليهود والنصارى، فقالوا: ما لنا أكثرُ عملا، وأقلُّ عطاء؟ قال: هل نقصتكم من حقكم؟ قالوا: لا، قال: فذلك فضلي أوتيه مَن أشاء».

وفي أخرى قال : « إنما أجلُكم في أجَلِ مَن خلا من الأمم ، كما بين صلاة العصر إلى مغرب الشمس ، وإنما مثلكم ومثلُ اليهود والنصارى، كرجل استعمل عُمَّالا، فقال : من يعمل لي إلى نصف النهار على قيراط قيراط... فذكر نحوه ، وفي آخره : ألا فأنتم الذين تعملون من صلاة العصر إلى مغرب الشمس ، ألا لكم الأجر مرتين ، فغضبت اليهود والنصارى... وذكر نحو ما قبله ».

وفي أخرى « إنما مَثَلُكم ومَثَلُ اليهود والنصارى كرجل استعمل عُمَّالا... وذكر نحوه ».

أخرجه البخاري ، وأخرج الترمذي نحو الرواية الثالثة.

**6.742-** Abdullah b. Ömer anlatıyor:

Rasûlullah'ın (as.) minberde şöyle söylediğini işittim:

**"Sizden önceki ümmetlere göre sizin bekanız, ikindi namazı vaktinden güneşin batışına kadar olan zaman gibidir. Tevrat ehline, Tevrat verildi; onlar bu kitaba göre gün ortasına kadar çalıştılar. Sonra acze düştüler ve onlara birer kırat ücret verildi. Sonra İncil ehline de İncil verildi; onlar da ikindi namazı vaktine kadar çalıştılar. Sonra onlar da acze düştüler. Onlara da birer kırat**

ücret verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Biz de güneşin batışına kadar çalıştık. Bize, ikişer kırat ücret verildi. Ehl-i Kitâb;

"- Ey Rabbimiz! Bunlara ikişer kırat verdin, bize ise birer kırat verdin; halbuki biz daha çok çalıştık!?" der.

Yüce Allah;

"- Sizin ücretinizde bir haksızlık yaptım mı?" diye sorar.

"- Hayır!" derler.

"- Öyleyse bu benim lütfumdur, lütfumu istediğime veririm" buyurur.[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Siz ve iki Kitâb ehli, ücretle işçi çalıştıran adam gibisiniz. Adam;

"- Benim için sabahtan gün ortasına kadar bir kırata kim çalışır?" diye soruyor. Yahudiler hemen işe başlıyorlar. Sonra;

"- Benim için öğleden ikindi vaktine kadar bir kırata kim çalışır?" diye soruyor. Bu sefer hıristiyanlar çalışıyorlar. Sonra;

"- İkindi vaktinden güneş batıncaya kadar benim için iki kırata kim çalışır?" diye soruyor. İşte bu çalışmayı yapan sizlersiniz. Buna Yahudiler ve hıristiyanlar kızarlar:

"- Biz daha çok çalıştığımız halde neden daha az ücret verildi?" derler.

Adam da;

"- Ben sizin hakkınızı eksik mi verdim?" diye sorar. Onlar;

"- Hayır" deyince;

"- Öyleyse bu benim lütfumdur, onu istediğime veririm" der.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Geçmiş ümmetlere nazaran sizin eceliniz, günün, ikindi namazı vaktinden güneş batıncaya kadar olan zaman gibidir. Sizinle Yahudi ve hıristiyanların durumu, işçi çalıştıran bir adamın durumuna benzer. Adam;

---

[6] Buharî, İcâre, 8, 9; Mevâkît, 17; Enbiyâ, 50; Fedâilu'l-Kur'ân, 17; Tevhîd, 31, 47; Tirmizî, Emsâl, 7/2871.

**"- Benim için öğlene kadar birer kırata kim çalışır?"** diye sorar, diyerek yukarıdaki hadîsin benzerini tahric eder... Bu rivâyetin sonu şöyledir:

**"İyi bilin ki, ikindi vaktinden güneş batıncaya kadar çalışanlar sizlersiniz. Dikkat edin, size iki kat ücret verilecektir. Yahudiler ve hıristiyanlar buna kızdılar..."**

Sonra hadîs, yukarıdaki gibi devam eder.

Başka bir rivâyette de; **"Sizinle Yahudiler ve hıristiyanlar, işçiler çalıştıran bir adamın durumuna benzer..."** diye başlayarak devam eder.

Bunları **Buharî** tahric etti.

**Tirmizî** de üçüncü rivâyet gibi tahric etti.

النوع الثاني

## b) MÜSLÜMANLARIN ŞÂHİTLİKLERİNİN DEĞERİ

**٦٧٤٣ــ (خ م ت س ــ أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « **مُرَّ على النبيِّ** صلى الله عليه وسلم بجنازة ، **فأثْنوْا** عليها خيرا ، **فقال : وَجَبَتْ** ، ثم مُرَّ **بأخرى فأثنَوْا عليها شرا** – أو قال غير ذلك – **فقال : وجبت** ، **فقيل** : يا رسول الله ، قلت **لهذا : وجبت ؟ ولهذا** : وجبت ؟ قال : **شهادةُ القوم** ، **المؤمنون شهداءُ الله في الأرض** ».

**وفي رواية قال** : « **مُرُّوا** بجنازة ، **فأثْنَوْا** عليها خيرا... وذكر نحوه ، فقال عمر : ما وجبتْ؟ قال : **هذا أثنيْتم عليه خيرا ، فوجبت له الجنةُ ، وهذا أثنيتم عليه شرّا ، فوجبتْ له النارُ ، أنتم شهداءُ الله في الأرض** ».

أخرجه البخاري. وعند مسلم: قال : **مُرَّ بجنازة** ، **فأُثْنيَ عليها** خير ، فقال **النبيُّ** صلى الله عليه وسلم : **وجبتْ** ، **وجبت** ، **وجبت** ، ومُرَّ بجنازة ، **فأُثنيَ عليها** شرّ ، فقال **نبيُّ** الله صلى الله عليه وسلم: وجبت، وجبت، **وجبت**، **فقال عمر**: فدى لك أبي وأمّي ، مُرّ بجنازة **فأُثني** عليها خير ، فقلتَ : وجبت وجبت وجبتْ، ومُرَّ بجنازة **فأُثني عليها** شرّ، فقلت: وجبت

وجبت وجبت؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «من أثنيتم عليه خيرا وجبت له الجنة،ومن أثنيتم عليه شرًا وجبت له النار،أنتم شهداءُ الله في الأرض،أنتم شهداء الله في الأرض». ولمسلم في أخرى نحوه بمعناه، غير أن هذه أتمّ.

واختصره الترمذي قال : مُرَّ على رسول الله صلى الله عليه وسلم بجنازة ، فأثنوْا عليها خيرا، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « وجبت ثمّ قال : أنتم شهداء الله في الأرض ». وأخرجه النسائي نحو الرواية الثانية.

**6.743-** Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in önünden bir cenaze geçti. İnsanlar onu hayırla yâd ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

**"- Vâcib oldu"** dedi.

Sonra başka bir cenaze daha geçti. İnsanlar onu şerle andılar – veya başka bir şey söyledi-. Rasûlullah (as.) bu sefer de;

**"- Vâcib oldu"** dedi. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bunun için vâcib oldu dedin, öbürü için de vâcib oldu dedin, neden?" diye sorulunca;

**"- İnsanların şâhitliği yüzünden; mü'minler yeryüzünde Allah'ın şâhitleridirler"** buyurdu.[7]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet; "İnsanlar bir cenazeye rastladılar ve onu hayırla yâd ettiler…" şeklinde başlar. Bu rivâyette Hz. Ömer;

"- Ne vâcib oldu?" diye sorar. Hz. Peygamber;

**"- Onu hayırla yâd ettiniz; dolayısıyla ona cennet vâcib oldu. Bunu da kötülükle andınız; buna da cehennem vâcib oldu. Çünkü sizler, yeryüzünde Allah'ın şâhitlerisiniz"** buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'deki bir rivâyet de şöyledir:

"Bir cenazeye rastlandı ve ölü hayırla yâd edildi. Hz. Peygamber;

"**Vâcib oldu! Vâcib oldu! Vâcib oldu!"** dedi.

---

[7] **Buharî**, Cenâiz, 85; Şehâdât, 6; **Müslim**, Cenâiz, 20/60; **Tirmizî**, Cenâiz, 63/1058; **Nesaî**, Cenâiz, 50.

Sonra başka bir cenazeye rastlandı ve ölü şerle anıldı.Hz. Peygamber bu sefer de;

"**Vâcib oldu! Vâcib oldu! Vâcib oldu!**" dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer;

"- Anam babam sana fedâ olsun! Bir cenazeye rastlandı, ölü hayırla yâd edildi. Sen de; *'Vâcib oldu! Vâcib oldu! Vâcib oldu!'* dedin. Sonra başka bir cenazeye rastlandı, bu sefer ölü şerle anıldı ve sen yine; *'Vâcib oldu! Vâcib oldu! Vâcib oldu!'* dedin. Neden?" diye sordu.

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

**"- Sizin hayırla yâd ettiğiniz kişiye cennet vâcib oldu. Sizin şerle andığınız kişiye de cehennem vâcib oldu. Çünkü siz, yeryüzünde Allah'ın şâhitlerisiniz. Evet sizler, yeryüzünde Allah'ın şâhitlerisiniz."**

**Müslim**'in aynı manada başka bir rivâyeti daha vardır, ancak bu rivâyet daha tamdır.

**Tirmizî** bu hadîsi muhtasar olarak şu şekilde tahric etti:

"Rasûlullah'a (as.) bir cenaze rastladı. İnsanlar onu hayırla yâd ettiler. Hz. Peygamber;

**"- Vâcib oldu"** dedi. Sonra da;

**"- Sizler yeryüzünde Allah'ın şâhitlerisiniz"** diye ekledi.

**Nesaî** de ikinci rivâyet gibi tahric etti.

## İZAH

Bu hadîsin **Hâkim'**deki rivâyetinde **Enes** şöyle der:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında oturuyordum. Bir cenaze geçti. Hz. Peygamber;

**"- Bu kimin cenazesidir?"** diye sordu.

**"- Falancının cenazesidir. O, Allah'ı ve Rasûlünü seviyor, Allah'a itâat ediyor ve bu uğurda gayret gösteriyordu"** dediler.

Diğer cenaze için de aksini söylediler.

Bu rivâyette, **"Hayırla... şerle andılar"** şeklindeki müphem ifâde vuzûha kavuşmaktadır.

**"Vâcib oldu"** ifâdesi, mutlaka cennete ve cehenneme girmeleri şart oldu manasında anlaşılmamalıdır. Hiçbir zaman insanların şâhitliği, ilahî takdirin farklı tecellisine yol açmaz. Bu ifâde, "**tespit**"

manasına, bir gerçeğin haber verilmesi anlamına hamledilmelidir. Burada müslümanların değer yargılarındaki isâbet göze çarpmaktadır.

Müslümanların hadîste ifâde edilen vasıflarını te'yîd eden âyet-i kerîmeler de vardır. Bu âyetlerden bazıları meâlen şöyledir:

***"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz..."***[8]

***"Biz sizi, bütün insanlara şâhitlik etmeniz için âdil bir ümmet kıldık..."***[9]

***"...Peygamber size şâhit olsun, siz de bütün insanlara şâhit olasınız..."***[10]

***"Her ümmetten bir şâhit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine şâhit kıldığımız zaman bakalım nasıl olacak?"***[11]

Bu âyetler, müslümanların şâhitliklerinin önemini vurgulamaktadır. Hiç şüphesiz ki müslümanların şâhitliklerinin önemi, keyfî bir tercih olmayıp onların değer yargılarının isâbetine dayanmaktadır.

Burada söz konusu olan şâhitlik de, sadece gerçeği dile getiren âdil, sâlih ve fâzıl müslümanların şâhitliğidir.

٦٧٤٤ــ (س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) مثل رواية النسائي التي أخرجها عن أنس ، وفيه «قالوا : يا رسولَ الله ، قَوْلُك الأولى والأخرى : وجبت ؟ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : الملائكة شهداءُ الله في السماء ، وأنتم شهداءُ الله في الأرض». أخرجه النسائي.

**6.744-** Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

İnsanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; senin, önceki ve sonraki cenaze hakkında da *'Vâcib oldu'* demenin anlamı nedir?" dediler.

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

---

[8] Âl-i İmrân, 110.

[9] Bakara, 143.

[10] Hac, 78.

[11] Nisâ, 41.

**"- Melekler, Allah'ın gökteki şâhitleridir. Sizler de Allah'ın yeryüzündeki şâhitlerisiniz."**[12]

**٦٧٤٥**ـ (خ ت س ـ **أبو الأسود** رحمه الله) قال : أتيتُ المدينة وقد وقع بها مرض ، والناس يموتون موتا ذَريعا ، فجلستُ إلى عمرَ بن الخطاب ، فمرُّوا بجنازة ، فأثنوا عليها خيرا ، فقال عمر : وجبت ، قال : ومرُّوا بأخرى ، فأثنوا عليها خيرا ، فقال : وجبت، ثم مرُّوا بثالثة فأُثنِيَ على صاحبها شرّ، فقال : وجبتْ ، قال أبو الأسود : فقلت : يا أمير المؤمنين ، ما وجبتْ ؟ قال : كما قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «أيُّما مسلم شهد له أربعة نفر بخير أدخله الله الجنة قال: فقلنا: واثنان؟ قال: واثنان قال: ثم لم نسأله عن الواحد». أخرجه البخاري.

وأخرجه النسائي ، ولم يذكر المرض والموت ، والباقي نحوه ، وأخرجه الترمذي ولم يذكر الموت ، ولا ذكْر الجنازة الثانية ، وقال : « كما قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : ما من مسلم يشهد له ثلاثة إلا وجبت له الجنة... وذكره ».

**6.745-** Ebû'l-Esved anlatıyor:

"Medîne'ye gitmiştim. Orada bir hastalık zuhur etmiş, insanlar sür'atle ölüyorlardı. Ömer b. Hattâb'ın yanına gittim, oturdum. Önümüzden bir cenaze geçirdiler. İnsanlar onu hayırla yâd ettiler. Hz. Ömer;

"- Vâcib oldu" dedi.

Sonra bir cenaze daha geçirdiler, insanlar onu da hayırla yâd ettiler. Hz. Ömer yine;

"- Vâcib oldu" dedi.

Sonra üçüncü bir cenaze geçirdiler. Bu sefer insanlar, ölüyü kötülükle andılar. Hz. Ömer yine;

"- Vâcib oldu" dedi.

Ben dedim ki:

"- Ey mü'minlerin Emîri, ne vâcib oldu?"

Şu cevabı verdi:

---

[12] **Nesaî,** Cenâiz, 50.

"- Rasûlullah'ın (as.) dediği gibi, ***'hangi müslüman için dört kişi hayırla şâhitlik yaparsa, Allah onu cennete sokar.'*** Biz;

"- İki kişi şâhitlik yapsa?" diye sorduk.

"- **İki kişi de yeter**" buyurdu.

Sonra O'na bir kişinin şâhitliğini soramadık."[13]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** tahric etti.

Aynı hadîsi **Nesaî** de tahric etti, ancak o, hastalık ve ölüm olayını zikretmedi. Diğer kısımları ise aynıdır.

**Tirmizî** de ölümü ve ikinci cenâzeyi zikretmedi. Sonunda da Hz. Ömer; "Rasûlullah'ın (as.) dediği gibi; ***'Bir müslüman'a üç kişi şâhitlik yaparsa, cennet ona vâcib olur'*** dedi ve aynı hadîsi zikretti.

النوع الثالث

## c) MÜSLÜMANLARIN CUMA GÜNÜNE SAHİP OLMALARI

٦٧٤٦ــ (خ م س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « **قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «نحن الآخِرون السابقون يوم القيامة، أُوتوا الكتابَ من قبلنا، وأُوتيناه من بعدهم ، فهذا اليومُ الذي اختلفوا فيه، فهدانا الله [له] فغدا لليهود، وبعد غد للنصارى، فسكت، ثم قال: حقّ على كل مسلم أن يغتسلَ في كل سبعة أيام يوما، يَغْسِلُ فيه رأسَهُ وجسده».** ليس فيه عند مسلم ذكر الغسل.

وفي رواية نحوه، وفيه ذِكْرُ الغسل وفي رواية للبخاري «**نحن الآخرون السابقون**... لم يزد» وفي أخرى لمسلم «**نحن الآخِرون الأوّلون يوم القيامة، ونحنُ أولُ من يدخل الجنة**...» وذكر نحوه.

وفي أخرى له قال: «**أضَلَّ الله عز وجل عن الجمعة مَنْ كان قبلنا، فكان لليهود يومُ السبت، وكان للنصارى يومُ الأحد، فجاء الله بنا، فهدانا الله ليوم الجمعة، فجعل الجمعة**

---

[13] **Buharî**, Cenâiz, 85; Şehâdât, 6; **Tirmizî**, Cenâiz, 63/1059; **Nesaî**, Cenâiz, 50.

والسبت والأحد، وكذلك هم تَبَع لنا يومَ القيامة نحن الآخرون من أهل الدنيا، والأولون يوم القيامة، المقضيُّ [لهم] قبل الخلائق».

وفي رواية للبخاري ومسلم والنسائي قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «نحن الآخرون السابقون ، بَيدَ أنهم أوتوا الكتاب منْ قبلنا ، ثم هذا يومهم الذي فرض الله عليهم ، فاختلفوا فيه فهدانا الله له ».

زاد النسائي : يعني يوم الجمعة، ثم اتفقوا ، فالناس لنا تَبَع، اليهود غدا، والنصارى بعد غد».

**6.746-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Biz son gelen ümmetiz, ama kıyâmet günü en önde biz olacağız! Bizden önce insanlara Kitap gönderildi, bize ise onlardan sonra Kitap gönderildi. Bugün** (Cuma günü), **insanların, hakkında ihtilafa düştükleri gündür. Allah bizi ona hidâyet buyurdu. Yarın Yahudilerin, ertesi gün de hıristiyanların günüdür."**

Hz. Peygamber bir müddet sustu, sonra şöyle dedi:

**"Haftada bir gün yıkanmak, her müslüman'ın üzerinde bir haktır. Binâenaleyh haftada bir herkes başını ve bütün vücudunu yıkamalıdır."**[14]

RİVÂYETLER

Bu hadîsin **Müslim**'deki rivâyetinde **"yıkanmak"** konusu yoktur.

Benzer bir rivâyette ise, **"yıkanmak"** konusu da zikredilir.

**Buharî**'de ise sadece; **"Biz son gelen ümmetiz, ama kıyâmet günü en önde biz olacağız!"** cümlesi vardır.

**Müslim**'in diğer bir rivâyeti de; **"Biz sonuncularız, ama kıyâmet gününde birinciler olacağız! Cennete ilk girenler de biz olacağız..."** şeklinde devam eder.

---

[14] **Buharî**, Cuma, 1, 12; Enbiyâ, 50; **Müslim**, Cuma, 6/19-21; **Nesaî**, Cuma, 1.

Yine **Müslim**'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

**"Bizden öncekileri Allah, cuma gününden şaşırtmıştır. Bu sebeple Yahudilerin günü cumartesi, hıristiyanların günü de pazar olmuştur. Sonra Allah bizi dünyaya getirdi ve bize cuma gününü bulmaya hidâyet eyledi. Böylece Allah cuma, cumartesi ve pazar günlerini kutsal gün yaptı. Bu üç gün arka arkaya geldiği gibi, kıyâmet gününde de onlar bizim arkamızdan gelecekler. Biz dünyada sonuncularız, ama kıyâmet gününde birinciler ve haklarında bütün mahlûkattan önce hüküm verilenler olacağız."**

**Buharî, Müslim** ve **Nesaî**'nin bir rivâyeti de şöyledir:

**"Biz** (dünyada) **sonuncular, ama** (âhirette) **öncüleriz. Ne var ki bizden öncekilere kitap verildi, bize ise onlardan sonra kitap verildi.**[15] **Sonra bugün, Allah'ın onlara farz kıldığı halde hakkında ihtilafa düştükleri gündür; Allah da bu günü bize hidâyet buyurdu."**

Bu rivâyette **Nesaî, "Yani cuma günü"** ibaresini de ekler. Sonra her üç kaynak birleşip şöyle devam eder:

**"İnsanlar bizi takip ederler; Yahudilerin günü yarın, hıristiyanların günü de ertesi gündür."**

**İZAH**

Bilindiği üzere Hz. Muhammed (as.), Peygamberlerin sonuncusudur. O'nun ümmeti olan müslümanlar da, ümmetlerin sonuncusudur. Yani Peygamberlere tâbi olan ümmetlerin dünyaya en son gelenidirler. **"Biz sonuncularız"** cümlesinin anlamı budur.

Bununla birlikte müslümanlar, kıyâmet günü diğer ümmetlerden daha önce haşrolacak, hesapları görülecek ve cennete girecekler. İşte **"Kıyâmette birincileriz"** cümlesi de bu anlamdadır.

Müslümanların bu durumu, hadîste de belirtildiği üzere üç semavî dinin kutsal saydığı günlerle de paralellik arz etmektedir. Önce müslümanların kutsal günü cuma gelmekte, sonra Yahudilerin,

---

[15] **"Bize ise onlardan sonra Kitap verildi"** cümlesi **Câmiu'l-Usûl**'de yoktur. Fakat bu ibâre **Müslim**'de yer almakta, **Buharî**'de ise **Kitabu'l-Cuma**'nın ilk bâbında geçmemesine mukabil, 12. bâbında zikredilmektedir. Manayı tamamlayıcı olmasını da göz önüne alarak biz de tercümede bunu göstermeyi uygun bulduk.

sonra da hıristiyanların kutsal günleri cuma gününü takiben arkadan gelmektedir. İşte kıyâmette de o iki semavî dinin mensupları, müslümanların arkasından gelecekler.

Şüphesiz ki bu durum, müslümanların Allah katındaki önemini göstermekte, **Muhammed** (as.) ümmetinin hemen her konuda diğer ümmetlere takaddümünü ortaya koymaktadır. Hem sahip oldukları kutsal gün açısından, hem de Allah katındaki yüksek dereceleri ve faziletleri bakımından diğer ümmetlere takaddüm etmektedirler.

Cuma günü hakkındaki ihtilaf, haftanın günleri arasında en kutsal olan cuma gününü diğer ümmetlerin bulamamalarını, müslümanların ona ulaştıklarını ifâde etmektedir. Hz. Peygamber **Medîne**'ye hicret etmeden ve Cuma da henüz farz kılınmadan önce müslümanlar **Medîne**'de cuma namazını kıldılar. Daha önce ***Arûbe*** denilen o güne ***Cuma*** adını da müslümanlar verdiler. **Akabe** bîatlarından sonra **Ensâr Medîne**'de, Yahudilerin ve hıristiyanların haftada bir gün toplanıp ibâdet ettiklerini görünce, biz de hep birlikte Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve şükretmek için haftanın bir gününü tahsis edelim diye düşünmüşler ve bu günün de **Arûbe** dedikleri günün olmasını uygun bulmuşlar. Bu günde bir araya geldikleri için de "**toplayıcı**" anlamına gelen ***Cuma*** adını vermişler. Nitekim daha sonra "***Cuma***" ismi Kur'ân-ı Kerîm'de de kullanılmıştır.[16]

Hicretten önce **Medîne**'de Cuma günü insanları toplayıp onlara ilk defa Cuma namazını **Es'ad b. Zürâre** kıldırmış, veya insanları Cuma namazı için **Es'ad** toplamış, namazı ise **Mus'ab b. Zübeyr** kıldırmıştır. **Cuma**'nın farz kılınması, bu olaydan sonradır. Hz. Peygamber de daha sonra hicret sırasında **Rânûnâ** vâdisinde ilk **Cuma**'yı kılmıştır.

**Cuma**'nın, **Ensâr**'ın bu uygulaması üzerine farz olmayıp **Mekke**'de farz kılındığı, ancak şartlar elvermediği için **Mekke**'de kılınamadığı, fakat bu farzı **Ensâr**'ın **Medîne**'de edâ ettiği de rivâyet edilmiştir.

---

[16] Cuma, 9.

Yüce Allah'ın özel bir önemle insanlar için tahsis ettiği günün Cuma günü mü olduğu, yoksa bu günün insanların ictihadları neticesinde mi tayin edildiği ihtilaflıdır. Bir görüşe göre Yahudilere de cuma farz idi, ama onlar; "**Allah cumartesi günü bir şey yaratmadı**" diyerek o günü kendilerine ibadet günü olarak seçmeleri üzerine Allah tarafından da onların bu tasarruflarına izin verilmiştir. Dolayısıyla hadîste geçen "**ihtilaf**" lafzı, ilahî maksuda uygun olan günü şaşırmak manasına gelebileceği gibi, Yahudilerin; ***"İşittik ama kulak asmayız!"***[17], ***"Bizim için bir ilâh yap"***[18] şeklindeki muhalefetleri de kastedilmiş olabilir. **Nevevî** ise, mutlaka belli bir gün belirlemenin gerekli olup olmadığı konusunda ihtilaf etmiş olabileceklerini söyler. ***"Ta'zîm için hakkında ihtilafa düştükleri cumartesi günü onlara farz kılındı"***[19] âyeti, kısmen bu manayı doğrular mahiyettedir. Yani aslında onlar hata ettiler de cuma günü yerine cumartesi gününü benimsediler ve bu da Allah tarafından kendilerine farz kılındı. Buradaki "**ihtilaf**"tan maksadın, ilahî murada uygun olan günün hangisi olduğu konusunda Yahudilerle hıristiyanlar arasındaki ayrılığa işaret etmesi ihtimali de vardır. Bu durumda onlardan hiç birinin isabet edemediği anlaşılır.

"**Allah bu günü bize hidâyet buyurdu**" cümlesi, günü bulmayı bize nasip eyledi, yahut ilahî murada uygun olan bu günü bizim bulmamız şeklinde değil de kendisi onu bize nasip eyledi demektir.[20]

٦٧٤٧ــ (م س ــ **حذيفة بن اليمان** رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أضلَّ الله عن الجمعة مَنْ [كان] قبلنا، فكان لليهود يومُ السبت، وكان النصارى يومُ الأحد. فجاء الله بنا، فهدانا ليوم الجمعة، فجعل الجمعةَ والسبتَ والأحدَ، وكذلك هم تبع لنا يوم القيامة، نحن الآخرون من أهل الدنيا، والأولون يوم القيامة، المقضيُّ لهم يوم القيامة قبل الخلائق». أخرجه مسلم والنسائي.

---

[17] Bakara, 93.
[18] A'râf, 138.
[19] Nahl, 124.
[20] Bkz., **İbn Hacer**, III, 6-7; **Tecrid Tercemesi**, III, 4-8.

**6.747-** Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Yüce Allah, bizden önceki ümmetlere Cuma'yı bulma yolunu göstermedi. Dolayısıyla Yahudilerin günü cumartesi, hıristiyanların günü de pazar oldu. Sonra Allah bizi dünyaya getirdi ve bize cuma gününü bulma yolunu gösterdi. Böylece Allah cuma, cumartesi ve pazar günlerini ibadet günü yaptı. Bu günler birbirini takip ettiği gibi, kıyâmet günü de o ümmetler bizi takip edecekler. Biz dünyada sonuncularız, ama kıyâmette birincileriz. Kıyâmet günü bütün mahlûkattan önce lehlerinde hüküm verilecek olanlarız."**[21]

## النوع الرابع

## d) CENNETİN ÇOĞUNLUĞUNU MÜSLÜMANLAR TEŞKİL EDECEK

**٦٧٤٨ــ** (ت ــ **عمران بن حصين** رضي الله عنه) « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : لما نزلت **{يا أيها الناسُ اتقوا ربَّكُمْ ، إنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شيْءٌ عَظِيم}** - إلى قوله - **{ولَكِنَّ عذابَ الله شديد}** [الحج : الآية ١و٢] قال : أنزلت عليه هذه الآية وهو في سفر ، فقال : أتدرون أيُّ **يوم ذاك** ؟ قالوا : الله ورسوله أعلم ، قال : **ذلك يوم يقول الله لآدم : ابعَثْ بَعْثَ النار ، قال : يا ربِّ، وما بعثُ النار ؟ قال : تسعمائة وتسعة وتسعون إلى النار** ، وواحد إلى الجنة ، **فأنشأ المسلمون يبكون** ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **قاربُوا وسَدِّدوا ، فإنه لم تكن نُبُوَّة قطُّ إلا كان بين يديها جاهليَّة ، فتؤخذ العدَّة من الجاهلية ، فإن تمت وإلا كملت من المنافقين ، وما مَثَلُكم ومثل الأمم إلا كَمَثَلِ الرَّقْمَة في ذراع الدابة ، أو كالشامة في جنب البعير** ، ثم قال : **إني لأرجو أن تكونوا ربع أهل الجنة ، فكبِّروا** ، ثم قال : إني لأرجو أن تكونوا ثلث **أهل الجنة ، فكبَّروا** ، ثم قال : **إني لأرجو أن تكونوا نصف أهل الجنة ، فكبِّروا** ، قال : ولا أدري أقال الثُّلُثين أم لا ؟ ».

[21] **Müslim,** Cuma, 6/22; **Nesaî,** Cuma, 1.

وفي رواية قال: «كنا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم في سفر، فتفاوت أصحابه في السير، فرفع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم صوته بهاتين الآيتين {يا أيُّها النّاسُ، اتَّقوا ربَّكم، إنَّ زلزلة الساعة شيء عظيم} إلى قوله {عذابَ الله شديد} فلما سمع ذلك أصحابُه حثُّوا المطيَّ، وعرفوا أنَّه عند قول يقوله، فقال: أتدرون أيّ يوم ذلك؟ قالوا: الله ورسوله أعلم، قال: ذلك يوم ينادي الله فيه آدم، فيناديه ربه، فيقول: يا آدم، ابعث بعث النار، فيقول: أيْ ربِّ وما بعثُ النار؟ فيقول: من كلِّ ألف تسعمائة وتسعة وتسعون إلى النار، وواحد إلى الجنة، فيئس القوم حتى ما أبْدَوْا بضاحكة، فلما رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الذي بأصحابه، قال: اعملوا وأبشروا، فوالذي نفس محمد بيده، إنكم لَمع خليقتين، ما كانتا مع شيء إلا كثَّرتاه - يأجوج ومأجوج، ومن مات من بني آدم، ومن بني إبليس - فسُرِّيَ عن القوم بعضُ الذي يجدون، قال: اعملوا وأبشروا، فوالذي نفس محمد بيده، ما أنتم في الناس إلا كالشّامة في جنب البعير، أو كالرَّقْمَة في ذراع الدابة». أخرجه الترمذي.

**6.748-** İmrân b. Husayn'dan rivâyet edilmiştir:

***"Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Şüphesiz ki kıyâmet depremi çok büyük bir şeydir. Onu gördüğünüz zaman, her emzikli kadın emzirdiğini unutur ve her hâmile kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da hep sarhoş gibi görürsün, halbuki onlar sarhoş değildirler. Lâkin Allah'ın azâbı çok şiddetlidir"***[22] âyetleri nâzil olunca, Hz. Peygamber seyahatte bulunuyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

**"- O gün, nasıl bir gündür, biliyor musunuz?"** diye sordu.

"- En iyisini Allah ve Rasûlü bilir" dediler.

Hz. Peygamber şöyle söyledi:

**"- O öyle bir gündür ki, Allah Âdem'e; *'Cehennemlikleri ayır!'* buyuracak. Âdem de; *'Ya Rabbi, cehennemlikler ne kadardır?'* diye soracak. Yüce Allah da; *'(Bin kişiden) dokuz yüz doksan dokuzu cehenneme, biri cennete!'* buyuracak."**

Bu söz üzerine müslümanlar ağlamaya başladılar. O zaman Hz. Peygamber şöyle söyledi:

---

[22] Hac, 1-2.

**"- Mutedil olun, doğru olmaya çalışın! Şu bir gerçek ki, önünde câhiliyet devresi bulunmayan hiçbir peygamberlik yoktur. İşte bu sayı, o câhiliyet devresinden alınacaktır. Gerekli sayı onlarla tamamlanmazsa, münâfıklarla ikmâl edilir. Kaldı ki, diğer ümmetlere göre sizin miktarınız, hayvanın ayağındaki tırnak veya devenin karnındaki ben kadardır."**

Sonra şöyle devam etti:

**"Buna rağmen ben, cennet ehlinin dörtte birini sizlerin teşkil edeceğini ümit ediyorum."**

Bunun üzerine müslümanlar, (sevinçle) tekbir getirdiler. Hz. Peygamber sonra;

**"Hatta cennet ehlinin üçte birini teşkil edeceğinizi kuvvetle umuyorum"** dedi. Müslümanlar yine (sevinçle) tekbir aldılar. Hz. Peygamber tekrar;

**"Cennet ehlinin yarısını sizlerin teşkil edeceğini kuvvetle umuyorum"** dedi.

Müslümanlar yine tekbir getirdiler. Artık Hz. Peygamber, **"Cennet ehlinin üçte ikisini"** diye söyleyip söylemediğini bilemiyorum."[23]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber'le birlikte bir seyahatte idik; ashâbı, dağınık bir şekilde yol alıyorlardı. Hz. Peygamber; ***"Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Şüphesiz ki kıyâmet depremi çok büyük bir şeydir..."*** âyetini, ***"Lâkin Allah'ın azâbı çok şiddetlidir"*** kısmına kadar yüksek sesle okudu. Ashâb bunun duyunca, bineklerini hızlandırdılar. Çünkü Rasûlullah'ın (as.) bir şey söyleyeceğini anlamışlardı. Hz. Peygamber dedi ki:

**"- O gün nasıl bir gündür, biliyor musunuz?"** diye sordu.

"- En iyisini Allah ve Rasûlü bilir" dediler.

Hz. Peygamber şöyle devam etti:

---

[23] **Tirmizî**, Tefsîr, 23/3168-69.

**"- O öyle bir gündür ki, Allah o günde Âdem'e nidâ edecek:** ***'Ey Âdem! Cehennemlikleri ayır!'*** **buyuracak. Âdem de;** ***'Ey Rabbim, cehennemlikler ne kadardır?'*** **diye soracak. Yüce Allah da;** ***'Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu cehenneme, biri cennete!'*** **buyuracak."**

Bunun üzerine insanlar, öyle bir ümitsizliğe düştüler ki, kimsenin yüzünde gülümseme eseri kalmadı. Ashâbının bu hâlini gören Hz. Peygamber şöyle söyledi:

**"- Siz çalışın! Ümitvâr olun! Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki siz, kiminle beraber olursa onların sayısını çoğaltan iki halkla birliktesiniz; onlar Ye'cüc ve Me'cüc ile Âdem'in neslinden ve İblis'in zürriyetinden ölenlerdir."**

Bunun üzerine insanların duydukları endişenin bir kısmı zâil oldu. Sonra Hz. Peygamber tekrar dedi ki:

**"- Siz çalışın ve ümitvâr olun! Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, insanlık câmiası içersinde sizler ancak devenin karnındaki ben veya hayvanın ayağındaki tırnak kadarsınız"**

### İZAH

"**Tırnak**" diye tercüme ettiğimiz "***rakme***" kelimesi, hayvanların ön ayaklarının iç tarafında görülen iki küçük çıkıntı anlamına gelir. Türkçe'de bunu karşılayan bir kelimeyi bulamadığımız için "**tırnak**" diye tercüme ettik.

Hadîste geçen binde 999, binde 1 gibi rakamların, gerçek rakamlardan ziyade azlıktan ve çokluktan kinâye şeklinde anlaşılması gerekir. Nitekim bir rivâyette bu oran, yüzde 99, yüzde 1 şeklindedir. **"Devenin karnındaki ben kadar...", "hayvanın ayak tırnağı kadar..."** ve aşağıdaki hadîste gelecek olan **"siyah öküzün sırtındaki beyaz bir kıl kadar..."** ifâdeleri de kanâatimizce kinâî sözlerdir. Hz. Peygamber'in bu sözleri, ashâbında meydana gelen derin bir ümitsizlik üzerine söylemiş olması da göz önünde bulundurulmalıdır.

Ancak bu rakamların hakiki sayıyı ifâde ettiklerini söyleyenler de vardır. Bu rakamı muhtevi rivâyetlerin çokluğu, bu düşünceyi

te'yîd eder mâhiyettedir. Bir rivâyette **Ye'cüc** ve **Me'cüc**'ün zikredilmesi de bu kanâati güçlendirmektedir.

Müslümanların cennetteki oranı hakkında verilen rakamların da, hakiki bir oranlamadan ziyade, **Muhammed** ümmetinin cennette en kalabalık ümmet olacağı şeklinde anlaşılması da yanlış olmasa gerektir. 6.755 nolu hadîste, daha farklı bir ifâde kullanılmakta ve **"Bütün cennet ehlinin 120 saf olduğu, bunların 80 safını kendi ümmeti, 40 safını da diğer ümmetlerin teşkil ettiği"** ifâde edilmektedir. Rivâyetlerdeki bu farklı ifâdeler de, verilen oranın hakiki olmayıp, müslümanların en kalabalık ümmet olacağı kanâatini te'yîd etmektedir.

**٦٧٤٩ــ (خ م ت ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال** : « كُنَّا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم في قُبَّة نحوا من أربعين ، فقال : **أترضَوْنَ أن تكونوا رُبُعَ أهل الجنة** ؟ قلنا : نعم ، قال : **أترضَوْنَ أن تكونوا ثُلُثَ أهل الجنة** ؟ قلنا : نعم ، قال : **والذي نفس محمد بيده** ، إني لأرجو أن تكونوا نصفَ أهل الجنة ، وذلك : أن الجنة **لا يدخلها إلا نفس مُسْلمة** ، وما أنتم في أهل **الشرك إلا كالشَّعرة** البيضاء في جلد الثور **الأسود** ، أو كالشعرةِ السوداءِ في **جلد** الثورِ **الأحمر**». أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي مثله ، إلا أنه قال : « **أترضَوْنَ أن تكونوا شَطْرَ أهل الجنة ؟ إن الجنة لا يدخُلها** إلا **نفس** مسلمة... وذكره ».

**6.749-** Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor:

"Kırk kişi kadar bir gurup, Hz. Peygamber'le birlikte bir çadırın altında bulunuyorduk. Hz. Peygamber;

**"- Sizler, cennettekilerin dörtte birini teşkil etmeye râzı olur musunuz?"**

"- Evet!" dedik. Tekrar;

**"- Cennettekilerin üçte biri olmaya râzı mısınız?"** diye sordu. Yine;

"- Evet" dedik. Bunun üzerine dedi ki:

**"- Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben, sizlerin cennet ehlinin yarısını teşkil edeceğinizi kuvvetle ümit ediyorum. Çünkü cennete müslüman olandan başka kimse giremeyecektir. Müşrikler yanında sizin miktarınız ise, ancak siyah**

**bir öküzün sırtındaki beyaz bir kıl veya kırmızı öküzün sırtındaki siyah bir kıl kadardır."**[24]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî**'nin de buna benzer bir rivâyeti vardır. Onun rivâyetinde ifâde; **"Cennet ehlinin şatrı** (yarısı) **olmaya râzı mısınız? Muhakkak ki cennete, müslüman nefisten başkası giremez..."** şeklinde devam eder.

**٦٧٥٠ــ (خ م ــ أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال: قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: «**يقول الله عز وجل يوم القيامة: يا آدم، فيقول : لبَّيْك وسعديك**» - زاد في رواية: والخيرُ في يديك - فيُنادَى بصوت: **إن الله يأمرك أن تُخرجَ من ذُرِّيَّتك بَعْثا إلى النار، قال: يا** رب، وما **بَعثُ** النار؟ قال: من **كل ألف** تسعمائة وتسعة وتسعون، **فحينئذ تَضَعُ الحامل حمْلَها، ويشيبُ الوليدُ** {**وترى الناسَ سُكَارى وما هم بسكارى ولكنَّ** عذابَ الله شديد} [الحج: الآية ٢] فشقَّ ذلك على الناس حتى تغيَّرت وجوههم. زاد بعضُ الرواة : قالوا: يا رسول الله، أيُّنا ذلك الرجل ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**من يأجوج ومأجوج** تسعمائة وتسعة وتسعون ، **ومنكم واحد** ، **ثم أنتم في الناس كالشعرة السوداء في جنب** الثور **الأبيض** ، أو كالشعرة البيضاء **في جنب** الثور الأسود».

وفي رواية: «**أو كالرَّقْمة في** ذراع الحمار، وإني **لأرجو** أن **تكونوا** ربعَ أهل **الجنة** ، **فكبَّرنا**، ثم قال: **ثُلثَ أهل** الجنة فكبَّرنا ثم قال: شَطْر **أهل الجنة فكبَّرنا**». أخرجه البخاري ومسلم واللفظ للبخاري.

وفي رواية ذكرها رزين أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**والذي نفسي بيده، إني لأطمع** أن **تكونوا** ثلث أهل الجنة فحمدنا وكبَّرنا فقال: **والذي نفسي بيده، إني لأطمع أن تكونوا** شَطر أهل الجنة إن **مَثَلَكم في** الأمم **كمَثَلِ الشعرة** البيضاء **في** جلد **الثَّوْر الأسود**

[24] **Buharî**, Rikak, 45; Eymân, 3; **Müslim**, İman, 95/376-78; **Tirmizî**, Cennet, 13/2547.

أوكالرَّقْمة في ذراع الحمار وإنه **ليدخل الجنة** من أمتي سبعون ألفا **لا حساب** عليهم وقـــال بعضهم - شك - أو سبعمائة ألف».

**6.750-** Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Yüce Allah kıyâmet günü;**

**"- Ya Âdem!" diye nidâ eder. Âdem hemen cevap verir:**

**"- Buyur Allah'ım! Emrine geldim!** –Bir rivâyette hayır senin elindedir, diye de ekledi-."

**Yüce Allah, tekrar sesli olarak nidâ eder:**

**"- Allah sana, zürriyetinden cehenneme gidecek olanları ayırmanı emrediyor."**

**"- Ya Rabbi! Cehenneme gidecekler ne kadardır?"**

**"- Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu!"**

Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

**"Hâmilelerin çocuğunu düşürdüğü, çocukların ihtiyarladığı ve *'insanların sarhoş olmadıkları halde sarhoş olarak göreceğin zaman...'* işte o zamandır."**

Bu sözler, müslümanlara çok ağır geldi; o kadar ki, yüzlerinin rengi bile değişti."[25]

**RİVÂYETLER**

Bazı râviler, hadîse şöyle bir ilâve rivâyet zikrederler:

"Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! O bin kişiden bir kişi, hangimiz oluruz ki?" diye sordu. Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Ye'cüc ve Me'cüc'den 999, sizden ise bir kişi! Kaldı ki sizler, insanlık câmiası içersinde, beyaz bir öküzün sırtındaki siyah bir kıl veya siyah bir öküzün sırtındaki beyaz bir kıl kadarsınız."**

Diğer bir rivâyette şu ifâdeler de yer alır:

---

[25] **Buharî**, Tefsir, 22/1; Enbiyâ, 7; Rikak, 46; Tevhid 32; **Müslim**, İman, 96/372.

**"...Yahut merkebin ön ayağındaki tırnak kadarsınız! Bununla birlikte ben, sizlerin cennet ehlinin dörtte biri olacağınızı ümit ediyorum."**

Bunun üzerine biz (sevinçten) tekbir getirdik. Sonra;

**"Hatta sizlerin cennet ehlinin üçte biri olacağınızı ümit ediyorum"** dedi. Sonra da;

**"Cennet ehlinin yarısı olacağınızı bile kuvvetle ümit ediyorum"** dedi. Biz tekrar (sevinçten) tekbir getirdik."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Lafız ise **Buharî'**nindir.

**Rezîn**'in zikrettiği bir rivâyete göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben sizlerin cennet ehlinin üçte biri olmanızı kuvvetle arzu ediyorum."**

Bunun üzerine biz Allah'a hamd ettik ve tekbir getirdik. Sonra yine;

**"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben sizlerin cennet ehlinin yarısı olmanızı kuvvetle arzu ediyorum. Çünkü ümmetler içinde sizin miktarınız, siyah bir öküzün sırtındaki beyaz bir kıl ve merkebin ayağındaki tırnak kadardır. Bununla birlikte ümmetimden, yetmiş bin kişi hesapsız olarak cennete girecektir."**

Bazı râviler, **"veya yedi yüz bin kişi"** dedi diye tereddüt etti.[26]

### İZAH

Hadîs mahşerden söz etmekte, ama bir taraftan da; **"Hâmilelerin çocuğunu düşürdüğü, çocukların ihtiyarladığı ve** ***'insanları, sarhoş olmadıkları halde sarhoş olarak göreceğin zaman...'*** **işte o zamandır"** denmektedir. Mahşerde hâmilelik, çocuk düşürmek, ihtiyarlamak, sarhoş olmak gibi bir durum söz konusu olmamalıdır. Bu haller, kıyâmetle ilgili hususlardır. Zaten bu hususu dile getiren âyet de; **"Kıyâmetin sarsıntısı..."** diye başlamaktadır. Dolayısıyla bu ifâdeleri, hadîsin ilk kısmıyla bağdaştırmakta zorluk çekiyoruz.

---

[26] Müellifin "**Rezîn zikretti**" diye kaydettiği bu rivâyet de **Buharî** ve **Müslim**'de, az önce işaret edilen yerlerde geçmektedir.

Ancak bazıları bu hallerin, mahşerde de vuku bulacağını söyler. Bazılarına göre de bu hadîsteki bu ifâde mecâzdır; hâmile kadına çocuk düşürtecek, çocukları ihtiyarlatacak, insanı sarhoş hale getirecek bir korku hâlinin kapladığını ifâde etmektedir.

**٦٧٥١ـ (خ ـ سهل بن سعد** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**لَيدخلنَّ** الجنة **من أمتي سبعون** ألفا - أو سبعمائة ألف -**سماطَيْن** آخذ **بعضهم بعض، حتى يدخل أوّلُهم وآخرُهم** الجنة ووجوهُهم **على صورة القمر** ليلة البدر ». أخرجه البخاري.

**6.751-** Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetimden yetmiş bin** –veya yedi yüz bin- **kişi, el ele tutuşmuş bir küme halinde cennete girecekler. Onların başı ve sonu tek saf halinde aynı anda ve yüzleri de, ayın on dördü gibi parlak olduğu halde cennete girerler."**[27]

**İZAH**

Burada verilen rakam, muhtemelen cennete ilk girecek olanlarla ilgilidir. Bundan sonra gelecek olan hadîslerde, bu insanların hesapsız olarak cennete girecekleri belirtilmektedir.

Bu rakamın da hakiki değil, kesretten kinâye olması muhtemeldir.

**٦٧٥٢ـ (ت ـ أبو أمامة الباهلي** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **وعدني ربي أن يُدخل الجنَّة من أمتي سبعين** ألفا **لا حسابَ عليهم ولا عذاب، ومع كل ألف** سبعون ألفا ، **وثلاثُ حَثَيَات من حَثَيات ربي** ». أخرجه الترمذي.

**6.752-** Ebû Umâme el-Bâhilî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

[27] **Buharî**, Rikak, 50, 51; Bed'u'l-Halk, 9.

**"Yüce Allah bana, ümmetimden yetmiş bin kişiyi hesapsız ve azapsız olarak cennete sokacağını vadetti. Ayrıca her bin kişi ile birlikte de yetmiş bin kişiyi ve bir de Rabbimin avuçlarından üç avuç kişiyi vadetti."**[28]

**İZAH**

Bu rivâyet, verilen rakamın kesretten kinâye olduğu kanâatini te'yîd etmektedir. Önce yetmiş bin, sonra her binle birlikte bir yetmiş bin daha... Sonunda da Rabbimin avuçlarıyla üç avuç!.. Şüphesiz Allah'ın avucu sadece bir ümmeti değil, bütün kâinatı ihâta edebilecek genişliktedir. Nitekim bir âyette şöyle buyurulmaktadır:

***"Kıyâmet günü bütün yeryüzü O'nun kabzasında, gökler de O'nun sağ elinde dürülmüştür."***[29]

Bu durumda bir miktar tayini mümkün değildir. Belki buradaki sayının çok olacağı anlatılmaktadır.

**٦٧٥٣**ـ (خ م ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**يدخل الجنة من أمتي زُمْرة – هم سبعون ألفا – تُضيءُ وجوههم إضاءة القمر ليلة البدر**»، قال أبو هريرة: **فقام عُكّاشة** بنُ محْصَن الأسديّ يرفع نَمِرَة عليه، فقال: يا رسول الله، ادْعُ الله أن يجعلني منهم فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**اللهم اجعله منهم** ثم قام رجل من الأنصار، فقال: يا رسول الله، ادع الله عز وجل أن يجعلني منهم فقال: **سبقك [بها] عُكّاشة**». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم **قال**: «**يدخل من أمتي الجنة سبعون ألفا بغير حساب**، **فقال** رجل: يا رسول الله، ادْعُ الله أن يجعلني منهم، فقال: **اللهم اجعله منهم**، ثم قام آخر، فقال: يا رسول الله، ادعُ الله أن يجعلني منهم، قال: سبقك بها عكاشة».

وفي أخرى قال: «**يدخل** الجنة من **أمتي سبعون** ألفا، زمرة واحدة منهم **على صورة القمر**».

---

[28] **Tirmizî**, Kıyâmet, 12/2437.

[29] Zümer, 67.

**6.753-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

**"Ümmetimden yetmiş bin kişi, yüzleri dolunaylı gecelerdeki ay gibi parlak olduğu halde cennete girecek!"**

Ebû Hureyre şöyle der:

"Bunun üzerine Ukkâşe b. Mıhsan el-Esedî kalktı, üzerindeki çizgili elbiseyi kaldırdı ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, beni onlardan kılması için Allah'a duâ et!" dedi. Hz. Peygamber de;

**"- Allah'ım; Ukkâşe'yi onlardan kıl!"** diye duâ etti.

Sonra Ensâr'dan bir adam (Sa'd b. Ubâde) kalktı, o da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, beni de onlardan kılması için azîz ve celîl olan Allah'a duâ et!" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

**"- Bu konuda Ukkâşe seni geçti"** buyurdu.[30]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in diğer bir rivâyeti şöyledir: Hz. Peygamber;

**"Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız olarak cennete girecek"** dedi. Bunun üzerine bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, beni onlardan kılması için Allah'a duâ et!" dedi. Hz. Peygamber de;

**"- Allah'ım; bu adamı onlardan kıl!"** diye duâ etti.

Sonra başka bir adam kalktı, o da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, beni de onlardan kılması için Allah'a duâ et!" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

**"- Bu konuda Ukkâşe seni geçti"** buyurdu.

Diğer bir rivâyette de; **"Ümmetimden yetmiş bin kişi, tek bir zümre halinde ve yüzleri de ay gibi parlak oldukları halde cennete girecekler"** şeklindedir.

[30] **Buharî**, Rikak,50; Libâs, 18; **Müslim**, İman, 94/367.

٦٧٥٤ـ (ت ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «باب أمتي - الذي يدخلون منه الجنة - عرضُه مسيرة الراكب المسرع المجوِّد ثلاثا ، ثم إنهم يتضاغطون عليه ، حتى تكادُ مناكبهم تزول». وزاد رزين «وهم شركاء الناس في سائر الأبواب ». أخرجه الترمذي. وقال : سألت محمدا [يعني البخاري] عن هذا الحديث ؟ فلم يعرفه ، وقال : لخالد ابن أبي بكر مناكير عن سالم بن عبد الله.

**6.754-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetimin cennete gireceği kapının genişliği, iyi ve hızlı bir binicinin üç** (gün, ay, yıl?) **gideceği mesafe kadar geniştir. Buna rağmen onlar, nerdeyse omuzları kopacak derecede sıkışırlar."**[31]

RİVÂYETLER

**Rezîn; "Onlar, diğer kapılardan girmek konusunda da insanlarla müşterektirler"** cümlesini ekledi.

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

"Muhammed'e, yani Buharî'ye bu hadîsi sordum, ama onu bilemedi ve "Râvî Halid b. Ebî Bekir'in[32], hocası Sâlim b. Abdullah'dan münker rivâyetleri vardır" dedi.

---

[31] **Tirmizî**, Cennet, 14/2548. Bu hadîsin râvîlerinden **Hâlid b. Ebî Bekr**, hadîsçiler tarafından leyin olarak tavsif edilmiştir. **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

[32] **Halid b. Ebî Bekir b. Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Ömerî el-Adevî el-Medenî:** ö. 162/778. Medîneli râvîlerdendir. Hz. Ömer'in torununun torunudur. Dedesi Ubeydullah ve babasının amcası Salim b. Abdullah'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Cafer en-Nüfeylî ve Maan b. İsa el-Kazzâz rivâyet etti. Hadîsteki durumu ihtilaflıdır. Dârekutnî onun kavî olmadığını söyler. Buharî; "**Sâlim b. Abdullah'tan münker rivâyetleri vardır**" der. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına almışsa da, zaman zaman hata ettiğini kaydeder. Ebû Hâtim de; "**hadîsi yazılır**" der. **Tirmizî**'de bir hadîsi tahric edilmiştir.

**٦٧٥٥ـ** (ت ــ **بريدة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **أهلُ الجنة عشرون ومائة صفّ، ثمانون منها من هذه الأمة، وأربعون من سائر الأمم**».
أخرجه الترمذي

**6.755-** Bureyde'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Cennet ehli yüz yirmi saftır; bunun seksen safı bu ümmetten, kırk safı da diğer ümmetlerdendir."**[33]

*النوع الخامس*

## e) HZ. MUHAMMED'E ÜMMET OLMANIN KAZANDIRDIKLARI

**٦٧٥٦ـ** (خ م ــ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال : « خرجتُ ليلة من الليالي ، فإذا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يمشي وحده ، ليس معه إنسان ، قال : فظننتُ أنه يكره أن يمشيَ معه أحد ، قال : فجعلتُ أمشي في ظل القمر ، فالتفتَ فرآني ، فقال : **مَن هـذا ؟** فقلت : أبو ذر، جعلني الله فداك ، قال : **يا أبا ذر ، تعالَهْ** ، قال : فمشيتُ معه ساعة ، فقال : **إن المُكْثِرينَ هم المُقلُّون يوم القيامة إلا من أعطاه الله خيرا ، فنفح فيه عن يمينه ، وشماله ، وبين يديه ، ووراءه ، وعمل فيه خيرا** ، قال : فمشيْتُ معه ساعة ، فقال لي: **اجلس ها هنا ، حتى أرْجِعَ إليك** ، قال : فأجْلَسَني في قاع حوله حجارة، فقال لي : **اجلس ها هنا ، حتى أرجع إليك** ، قال : فانطلق في الحرَّة ، حتى لا أراه ، فلَبِثَ عني ، فأطال اللُّبثَ ثم إني سمعتُه يقول وهو مُقبل: **وإن سرق ، وإن زنى** ؟ قال : فلما جاء لم أصْبِرْ، فقلت: يا نبيَّ الله جعلني الله فداك، مَن تُكلِّمُ في جانب الحرَّة ، ما سمعتُ أحدا يرجع إليك شيئا؟ قال: **ذاك جبريل، عرض لي في جانب الحرة، فقال: بَشِّرْ أمّتك أنّه مَن مات لا يُشرك بالله شيئا دخل الجنة، فقلتُ: يا جبريل، وإن سرق، وإن زنى؟ قال: نعم،** قلتُ: يا رسول الله وإن سرق وإن زنى؟

---

[33] **Tirmizî**, Cennet, 13/2546.

قال: **نعم**، قال: قلت: وإن سرق وإن زنى؟ **قال: نعم، وإن شرب الخمر**». أخرجه البخاري ومسلم.

**قال الحميديُّ** : ليس عندنا في كتاب مسلم « **يا رسول الله** » وصح في رواية البخاري، وبإسقاطه يحتمل أن يكون من مخاطبة جبريل عليه السلام.

**6.756-** Ebû Zer el-Ğifârî anlatıyor:

"Bir gece dışarı çıkmıştım. Baktım ki Rasûlullah (as.), yanında hiç kimse olmadan tek başına yürüyor. Ben, Hz. Peygamber'in, kimsenin kendisiyle yürümesini istemediğini düşündüm. Ben, ay ışığında yürümeye başladım. Bir ara Hz. Peygamber döndü ve beni gördü:

**"- Kim o?"** dedi.

"- Ebû Zer! Allah beni sana fedâ etsin!" dedim. O zaman;

**"- Ya Ebâ Zer, yanıma gel!"** dedi.

Yanına gittim, bir müddet O'nunla birlikte yürüdüm. Sonra bana;

**"- Şuraya otur, ben gelinceye kadar bekle!"** dedi.

Hz. Peygamber beni, etrafı taşlık bir tümseğe oturttu ve bana;

**"- Burada otur, ben gelinceye kadar bekle!"** dedi.

Sonra Hz. Peygamber, kara taşlık arazide yürüdü, sonunda O'nu göremez oldum. Gelmesi biraz gecikti, hatta bu gecikme epey uzun oldu. Sonra O'nun gelmekte olduğunu gördüm ve gelirken de;

**"Hırsızlık yapsa da... Zinâ etse de..."** diye söylediğini duydum. Yanıma gelince, dayanamadım;

"- Ey Allah'ın elçisi!, Allah beni sana fedâ eylesin; şu taşlığın kenarında kiminle konuşuyordun? Sana birinin cevap verdiğini de işitmedim" dedim.

Buyurdu ki:

**"O, Cibrîl'di. Taşlı arazinin yanında bana geldi ve;**

*"- Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölenin cennete gireceğini ümmetine müjdele!"* **dedi. Ben;**

**"- Ya Cibrîl! Hırsızlık yapsa da, zinâ etse de mi?.." diye sordum.**

"- *Evet"* **dedi. Ben yine;**

**"- Ey Allah'ın elçisi; hırsızlık yapsa da, zinâ etse de mi?.." diye sordum. O da tekrar;**

**"- *Evet*" dedi. Ben tekrar;**

**"- Hırsızlık yapsa da, zinâ etse de mi?.." diye ısrar ettim. O;**

**"- *Evet, şarap içse de!..*" diye ekledi.**[34]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Humeydî** dedi ki:

"Elimizdeki **Müslim** nüshasında, Hz. Peygamber'in Cibrîl'e; **"Ey Allah'ın elçisi"** şeklindeki hitap cümlesi yoktur. **Buharî**'nin rivâyetinde de sahîh olanı budur. Bu cümle, Hz. Peygamber'in, Cibrîl'e hitap cümlesi olmalıdır."

**٦٧٥٧ـ (خ ـ أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: قال **النبي صلى** الله عليه وسلم : « **كلُّ أمّتي يدخلون الجنة إلا مَن أبى فقالوا:** [يا رسولَ الله] مَن يأبى؟ قال: **مَن اطاعني دخل** الجنة **ومن عصاني فقد أبى**». أخرجه البخاري.

**6.757-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Yüz çevirenler hariç, ümmetimin hepsi cennete girecektir."**

İnsanlar kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, yüz çevirenler kimlerdir?" diye sordular.

**"- Bana itâat eden cennete girer, bana isyân eden de yüz çevirmiş olur."**[35]

**İZAH**

Bu hadîs, Hz. Peygamber'e ittibânın, O'nun sünnetine sarılmanın önemini ortaya koymaktadır. Hadîsteki "**yüz çevirmek**"ten maksat, Peygamber'den, O'nun sünnetinden yüz çevirmektir. Kur'ân-ı Kerîm'de de; ***"Rasûle itâat eden, Allah'a itâat etmiş olur"***[36]

---

[34] **Buharî**, Rikak, 13, 14; İstikraz, 3; Bed'u'l-Halk, 6; İsti'zân, 30; **Müslim**, İman, 40/153-54; Zekât, 9/33

[35] **Buharî**, İ'tisâm, 2.

[36] Nisâ, 80.

buyurulmaktadır. Dolayısıyla Rasûl'e itâat, aslında Allah'a itâat demektir. Bunun mefhum-u muhalifine göre de, Rasûl'e itâat etmeyen, Allah'a itâat etmemiş sayılır.

**İbnu'l-Esîr**'in bu hadîsi burada kaydetmesinin sebebi, müslümanların, Rasûl'e itâat etmek suretiyle ulaştıkları fazileti ve kazandıkları değeri göstermek olmalıdır.

*النوع السادس*

## f) MÜSLÜMANLARA KÖTÜLÜK ETMENİN CEZASI

**٦٧٥٨ـ (م) ـ أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال: «**لا يموتُ رجل مسلم إلا أدخل الله مكانه النارَ يهودياً، أو نصرانيا**، قال: فاستحلف عمرُ بنُ عبد العزيز أبا بُردة بالذي لا إله إلا هو ثلاث مرات: أن أباه حدثه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: فحلف له، فلم يحدِّثني سعيد - هو ابن أبي بُردة - أنه استحلفه، ولم ينكر على عَوْن - هو ابن عتبة - قولَه». وفي رواية « **إذا كان يومُ القيامة دفع الله إلى كل مسلم يهوديا أو نصرانيا فيقول : هذا فَكَاكُكَ من النار**».

وفي أخرى قال : « **يجيء يوم القيامة ناس من المسلمين بذنوب أمثال الجبال ، فيغفرها الله لهم ، ويضعُها على اليهود والنصارى** - فيما أحسب [أنا] - قال أبو رَوْح: لا أدري ممن الشك ؟ قال أبو بردة : فحدَّثتُ به عمر بن عبد العزيز ، فقال : أبوك حدَّثك بهذا عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم ؟ قلتُ : نعم ». أخرجه مسلم.

**6.758-** Ebû Musa'l-Eş'arî, Rasûlullah'tan (as.) rivâyet ediyor:

**"Bir müslüman öldüğü zaman, Allah onun cehennemdeki yerine mutlaka bir Yahudi'yi veya bir hıristiyanı sokar."**

Ömer b. Abdülaziz, Ebû Burde'ye üç defa Allah adına yemin vererek, bu hadîsi Rasûlullah'tan (as.) babasının mı rivâyet ettiğini sordu. O da babasının rivâyet ettiğine dair yemin etti.

(Katâde ) dedi ki: "Saîd, yani Ebû Burde'nin oğlu[37], bana Ömer b. Abdülaziz'in yemin ettirdiğini söylemedi, ama Avn b. Utbe'nin[38] sözünü de inkâr etmedi."[39]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; "Kıyâmet günü gelince, Allah her müslüman'a bir Yahudi veya hıristiyan verecek ve;

**"- Bu, senin cehennemden kurtuluş fidyendir"** diyecek.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

**"Kıyâmet günü müslümanlardan bazıları dağlar gibi günahlarla gelir de, Allah onların bu günahlarını bağışlar ve onları** –benim zannıma göre- **bir Yahudi veya hıristiyana yükler."**

Ebû Ravh dedi ki: "Rivâyetteki bu tereddütlü ifâdenin kimden geldiğini bilmiyorum"

Ebû Burde şöyle dedi: "Bu hadîsi Ömer b. Abdülaziz'e söyledim. Bana;

"- Bunu sana Hz. Peygamber'den baban mı nakletti?" diye sordu. Ben de;

"- Evet" dedim.

Bunları **Müslim** tahric etti.

## İZAH

**"Bir müslümanın yerine bir Yahudi'yi veya bir hıristiyanı cehenneme atmak"** ifâdesi, mecazî bir anlam taşır. Gerçekte böyle bir şeyin olması makul görülemez. Bu, adâlete de uygun değildir. Çünkü

---

[37] **Saîd b. Ebî Burde (Âmir) b. Ebî Musa'l-Eş'arî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Ebû Musa'l-Eş'arî'nin torunudur. Babasından ve Enes b. Mâlik'ten dinlemişti. Kendisinden Katâde ve Şu'be rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[38] **Ebû Abdullah, Avn b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Kûfî**: ö. 110/728 ds. Kûfeli tâbiîlerdendir. Aslen Medîneli idi, ama **Kûfe**'ye hicret etmişti. Ebû Hureyre, İbn Abbas ve Ebû Musa'l-Eş'arî'yi dinlemiş, kendisinden de Ebû Hanîfe ve Mis'ar rivâyet etmişti. Fukaha-i seb'adan olan Ubeydullah'ın kardeşidir. Müttaki, sika muhaddislerdendi. Son derece cömertti.

[39] **Müslim**, Tevbe, 8/49-51.

âyette, hiç kimsenin bir başkasının günahından sorumlu tutulmayacağı belirtilmektedir. Burada muhtemelen şöyle bir durum söz konusudur:

Dünyaya gelen her insan için hem cennette, hem de cehennemde bir yer ayrılmıştır. Şayet insan mü'min olur ve cennete giderse, onun cehennemdeki yeri, cehenneme giden birine verilecek; yok eğer münkir olur ve cehenneme gidecek olursa da, onun cennetteki yeri, cennete giden birine verilecektir. Yukarıdaki rivâyette de cennete gidecek olan bir mü'minin cehennemdeki yerinin, muhtemelen kendi çağdaşlarından cehennemlik olan birine verilmesi söz konusu edilmektedir.

Müslümanlar, her dönemde Yahudi ve hıristiyan dünyası ile içiçe bir hayat yaşamak zorunda kalmışlardır. Dünya hayatının da siyasî, ekonomik ve dinî bir mücadele alanı olduğu, herkesin bildiği bir gerçektir. Bu mücadelede müslümanları en çok zorluğa düşüren, onları dinlerinden ve kültürlerinden koparmaya en çok gayret eden de hiç şüphesiz o iki din mensupları olmuşlardır. Bu durumda hadîs, belki de onların müslümanlara yaptıkları bu kötülüklerin cezasının da küfürlerine ilave edileceğini ifâde etmektedir.

**٦٧٥٩ـ** (ت ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم تلا قوله تعالى: **{وإنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أجْمَعِينَ * لَهَا سَبْعَةُ أبْوَاب لِكُلِّ باب مِنهُم جُزْء مَقْسُوم}** [الحجر: ٤٣ و٤٤] وقال : **باب منها لمن سلَّ السيف على أمتي، أو قال: على أمة محمد** ». أخرجه الترمذي.

**6.759-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber; ***"Muhakkak ki onların hepsinin varacağı yer cehennemdir. Cehennemin yedi kapısı vardır ve her kapıya da onlardan bir gurup insan taksim edilmiştir"***[40] âyetini okudu, sonra da dedi ki:

---

[40] Hicr, 43-44.

**"O kapılardan biri de, ümmetime** –veya Muhammed ümmetine dedi- **silah çekenlere ayrılmıştır."**[41]

İZAH

Bu rivâyette müslümanlara silah çeken insanların, cehenneme girmeleri için onlara mahsus özel bir kapının bulunduğu ifâde edilmektedir. Bu ifâde, müslümanların Allah katındaki değerini ortaya koymaktadır. Yüce Allah'ın, müslümanlara silah çekenleri cehennemle cezalandırması bunu gösterir.

النوع السابع

## g) MUHAMMED (AS.) ÜMMETİNİN DÜNYADAKİ MAZHARİYETİ

**٦٧٦٠ـ** (د ـ أبو مالك **الأشعري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ **الله** صلى الله عليه وسلم: «**قد أجاركم الله من ثلاث خلال :أن لا يدعُوَ عليكم نبيُّكم فتهلِكُوا جميعاً، وأن لا يُظهِرَ أهلَ الباطلِ على أهل الحقّ ،وأن لا تجتمعوا على ضلالة** ». أخرجه أبو داود.

**6.760-** Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Allah sizi üç ayrıcalıkla himâye etmiştir:**

**1- Peygamber'inizin, topunuzu birden helâk edecek olan bedduâsından korumakla,**

**2- Bâtıl ehlinin hak ehline gâlip gelememesiyle,**

**3- Sizi dalâlet üzerinde birleştirmemekle."**[42]

İZAH

Zaman zaman daha önceki Peygamberlerin, kendi ümmetlerine bedduâ ettikleri ve bunun neticesinde de toptan helâk oldukları görülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de helâk olduğu bildirilen bazı

---

[41] **Tirmizî**, Tefsîr, 16/3123.

[42] **Ebû Davud**, Fiten, 1/4253.

milletler, bu yolla tarih sahnesinden silinmişlerdir. Yüzlerce yıl kavmini hidâyete çağırdığı halde hiç karşılık göremeyince, ümmetinin helâki için bedduâ eden **Hz. Nûh**, bunun Kur'ân'da görülen örneklerinden biridir:

***"Nûh şöyle demişti: Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden kimseyi bırakma! Zira onları sağ bırakırsan, onlar senin kullarını doğru yoldan çıkarırlar. Sonra onlar, nankör fâcirlerden başkasını da dünyaya getirmiyorlar. Rabbim; bana, anneme, babama, mü'min olarak benim evime girenlere ve mü'min olan bütün erkeklere ve kadınlara mağfiret buyur! Zâlimlerin ise, sadece helâkini arttır!"***[43]

Tarihte bazı milletler, zaman zaman kendi Peygamberleri tarafından lanetlenmişler ve bedduâ edilmişler, neticede de tarih sahnesinden yok olup gitmişlerdir. Ancak müslümanlar bu konuda bir istisnâ teşkil ederler. Çünkü onlar Peygamberlerinden sadece rahmet ve mağfiret talebine muhatap oldular.

Sonra Allah, her dönemde Hakkın daima galip geleceğini garanti etmiştir. Yalnız burada söz konusu olan husus, bâtılın hiç gâlip gelmeyeceği değildir. Aksine bâtılı temsil edenler de bazen gâlip gelebilirler. Nitekim tarihe baktığımızda zaman zaman müslümanların mağlup ve perişan olduklarını görürüz. Burada nihaî zaferin daima Hakkın olacağı vurgulanmaktadır. **Moğol** istilâsı sırasında olduğu gibi, artık yeryüzünde İslâm'ın sona erdiği kanâati hâkim fikir hâline geldiğinden çok kısa bir zaman sonra İslâm, tekrar yeryüzünün en büyük gücü oldu. Asırlar süren **Selçuklu** ve **Osmanlı İmparatorlukları** o dönemden sonraya rastlar. Bu itibarla burada söz konusu olan, hakkı temsil eden insanların, asla nihaî bir mağlûbiyete düşürülemeyeceği, bâtılın nihaî bir zafere ulaşamayacağıdır.

Allah tarafından müslümanlara garanti edilen üçüncü lütuf da, müslümanların asla sapıklık üzerinde ittifak etmeyecekleridir. Elbette müslümanlar arasında da zaman zaman sapıklık görülmüştür. Hurâfeler, bâtıl inanışlar görülmüştür. Ama burada, bütün müslümanların yanlışta birleşmek gibi bir hataya düşmeyecekleri,

---

[43] Nûh, 26-28.

aksine çoğunluğun yine hakkın ve doğrunun yanında kalacağı kastedilmektedir.

**İbn Hacer** bu rivâyetin munkatı olduğunu, muhtelif tarîkleri olmakla birlikte hiç birinin kusurdan hâli olmadığını söylemektedir.

٦٧٦١ـ (ت ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إن الله لا يجمع أمَّتي** - أو قال: أمة محمد - **على ضلالة ويَدُ الله على الجماعة ومن شَذَّ شَذَّ إلى النار**». أخرجه الترمذي.

**6.761-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Muhakkak ki Yüce Allah, benim ümmetimi** –veya Muhammed ümmetini dedi- **sapıklıkta bir araya getirmez. Allah'ın eli de toplulukla beraberdir; cemâatten ayrılan ise cehenneme gider."**[44]

**İZAH**

**"Allah'ın eli"** cümlesi, müteşabihattan kabul edilen bir ifâdedir. Burada kastedilen şeyin, elin şekli ve sureti olmayıp, manası ve hakikati olduğuna şüphe yoktur. Bilindiği üzere **"el"**, almaya, vermeye, tutmaya, kavramaya, iş yapmaya, iyilik ve kötülük etmeye yarayan bir uzuv ve bir vasıtadır. Böyle olunca **"el"** kelimesini Allah'a izafenin yadırganacak bir tarafı yoktur. Dolayısıyla burada Allah'ın lütfu, ihsanı, yardımı ve desteği kastedilmektedir.

٦٧٦٢ـ (د ـ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أمتي هذه أمة مَرْحُومَة، ليس عليها عذاب في الآخرة، عذابُها في الدنيا: الفِتَنُ والزلازل والقتل**». أخرجه أبو داود.

**6.762-** Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[44] **Tirmizî**, Fiten, 7/2167. Hadîsin râvîlerinden **Süleyman b. Süfyan et-Teymî** zayıftır, ancak mana itibariyle hadîsin şevâhidi bulunmaktadır.

**Benim şu ümmetim, rahmete mazhar bir ümmettir; onların âhirette azabı yoktur. Onların azâbı dünyadadır; fitneler, zelzeleler ve ölümdür."**[45]

## İZAH

Bu hadîsin râvisi **Abdurrahman b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Kûfî el-Mes'ûdî, İbn Hibbân**'ın verdiği bilgiye göre, hayatının sonlarına doğru aklı karışmış, bu yüzden rivâyeti terk edilmiştir. Bu itibarla bu hadîs delil olarak kullanılamaz.

**"Mü'min âhirette azap görmez"** ifâdesini mutlak kabul edecek olursak, yanlış sonuca varırız. Çünkü âhirette azap görmemek garantisi, insan cinsinden kimseye verilmemiştir. Belki işlediği günahların, çeşitli vesilelerle bağışlanması söz konusu olabilir. İşte bu manada olmak üzere, dünyada mü'minlerin başına gelen her türlü felâketin kendileri için rahmete ve günahlarının temizlenmesine vesile olduğu, muhtelif hadîslerde ifâde edildiği gibi âyette de geçmektedir. **Tevbe** sûresinde şöyle buyurulur:

***"...Onlar, Allah yolunda çektikleri bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık, kâfirleri kızdıracak bir yeri çiğnemeleri ve düşmana karşı bir başarıya nâil olmaları neticesinde mutlaka kendilerine tam bir sâlih amel yazılır... Onların yaptıkları küçük ve büyük bir harcama ve katettikleri her vâdi, yaptıklarından daha güzelini kendilerine vermek için, Allah tarafından hesaplarına yazılmıştır."***[46]

Bir **Sahîhayn** hadîsinde de şöyle buyurulur:

**"Mü'minin başına gelen bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir hüzün, hatta kendisini üzen bir keder bile, mutlaka günahlarına kefârettir."**[47]

**Müslim**'in bir rivâyeti de şöyledir:

**"Müslüman'ın başına gelen her musibette mutlaka bir kefâret vardır. Hatta vücudunda meydana gelen bir sıyrıkta ve parmağına batan bir dikende bile!.."**[48]

---

[45] **Ebû Davud**, Fiten, 7/4278.

[46] Tevbe, 120-121.

[47] **Buharî**, Merdâ, 1; **Müslim**, Birr, 14/52; **Tirmizî**, Cenâiz, 1.

[48] **Müslim**, Birr, 14/52.

**Buharî**'de de; **"Allah kimin için hayrı murad ederse, ona musibet verir"**[49] buyurulur.

Bütün bunlar, mü'minin dünyada çektiği sıkıntıların, küçük günahları için kefâret olacağını ifâde etmektedir. Kebâir günahlardan da kaçındığı takdirde, âhirette ceza görmesine gerek kalmayabilir. Kaldı ki, Allah'ın rahmeti de geniştir, kendisine şirk koşanların dışında istediği her günahı bağışlaması da ümit edilir.

Hadîsteki bu ifâdeyi, mü'minler âhirette kâfirlerin marûz kalacağı şekilde bir azaba veya ebedî azaba muhatap olmayacaklar şeklinde anlamak da mümkündür.

Bütün bunlarla birlikte, yukarıda da söylendiği üzere hadîsin sened açısından tenkit edildiğini, sahîhlik vasfını taşımadığını da unutmamak gerekir.

**٦٧٦٣ـ** (د ــ **عوف بن مالك** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **«لَنْ يجمعَ الله على هذه الأمة سيفين :سَيْفا منها ، وسَيْفا من عَدُوِّها »**. أخرجه أبو داود.

**6.763-** Avf b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Allah bu ümmetin tepesinde iki kılıcı birleştirmez: Kendilerinin kılıcı ile düşmanlarının kılıcını!"**[50]

## İZAH

Şüphesiz ki dünyada en büyük belâ, bir milletin içinde meydana gelen fitne ve anarşidir. Çünkü fitne, fertleri birbirine düşman hâle getirir ve birbirlerinin kanını dökmeye sebep olur. Aynı zamanda bir de dış düşman musallat olursa, millet varlığı ciddi bir tehlike ile yüz yüze gelir.

Ama hadîste Hz. Peygamber, Yüce Allah'ın mü'minlere bu iki belâyı birden göstermeyeceğini ifâde etmektedir. Müslümanlar dahilde fitne hâlini yaşarken, Allah bir de dış düşmanı onların başına musallat etmez. Kolayca anlaşılacağı üzere dış düşman saldırısı

---

[49] **Buharî**, Merdâ, 1.

[50] **Ebû Davud**, Melâhim, 7/4301.

ortaya çıkınca müslümanlar arasındaki fitne büyük ölçüde bertaraf olur ve birlik ruhu canlanır. Şüphesiz ki bu da büyük bir lütuftur.

**٦٧٦٤ــ** (ت ــ **أبو موسى الأشعري** رضي اللهُ عنه) قال: **قال** رسولُ الله صــلى الله عليه وسلم: «إن الله أنزل **عليَّ أمانين لأمتي {وما كان الله لِيُعَذِّبَهم وأنتَ فِيهِمْ ، وما كان الله مُعَذِّبَهُم وهُمْ يَسْتَغْفِرُون}** [الأنفال : ٣٢] **فإذا مَضَيْتُ تركتُ فيهم الاستغفار إلى يــوم القيامة** ». أخرجه الترمذي.

**6.764-** Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Allah bana, ümmetim adına iki garanti indirdi. Biri;** ***'Sen aralarında bulunduğun müddetçe Allah onlara azap etmez'*****, diğeri de;** ***'Onlar istiğfâr ettikleri müddetçe de Allah onlara azap etmez.'***[51] **Ben bu âlemden göçüp gittikten sonra, onlara kıyâmet gününe kadar** ***'istiğfâr'*** **garantisini bırakacağım."**[52]

## İZAH

Yukarıda zikri geçen âyetten önce gelen âyet, müşriklerin meydan okumasını dile getirmektedir. Onlar;

***"Eğer bu, senin tarafından gelmiş hak bir kitap ise, hemen üzerimize gökten taşlar yağdır veya bize daha acı bir azap ver!"***[53] demişlerdi. Bu âyetten sonra da **Hz. Muhammed** (as.) hayatta olduğu sürece veya yeryüzünde istiğfâr eden insanlar bulunduğu müddetçe, insanlara umumî bir belâ göndermeyeceği garantisini veren âyet gelmektedir. Hz. Peygamber de, kendisinden sonra kıyâmete kadar geçerli olan ilahî bir garantinin var olduğunu, bunun da **"istiğfâr"** garantisi olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla yeryüzünde istiğfâr eden insanlar var olduğu müddetçe, **Muhammed** (as.) ümmetine, daha önceki ümmetlere olduğu gibi umumî bir musibet

---

[51] Enfâl, 33.

[52] **Tirmizî**, Tefsîr, 9/3082. Hadîsin râvîlerinden **İsmail b. İbrahim b. Muhacir** zayıftır, **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

[53] Enfâl, 32.

verilmeyecektir. Bundan da anlaşılacağı üzere, istiğfâr eden insanların varlığı yeryüzünde hiç eksik olmayacağına göre, bu ümmete umumî bir felâket gelmeyecektir. Bu durum da, **Muhammed** (as.) ümmetinin sahip olduğu mazhariyeti gösterir.

**٦٧٦٥**ـ (م ـ **عامر بن سعد بن أبي وقاص** رحمه الله) عن أبيه « أنه أقبل مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم ذاتَ يوم من العالية ، حتى إذا مرَّ بمسجد بني معاويةَ دخل فركع فيه ركعتين ، وصلّينا معه ، ودعا ربَّه طويلا ، ثم انصرف إلينا ، فقال : سألتُ ربي ثلاثا ، **فأعطاني اثنتين ، ومنعني واحدة ،سألتُ ربي أن لا يُهلكَ أمتي بالسَّنَة ؟ فأعطانيها وسألته أن لا يُهلِكَ أمتي بالغرَق؟ فأعطانيها وسألته أن لا يجعل بأسَهم بينهم فمَنَعَنيها**». أخرجه مسلم.

**6.765-** Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkas, babasından rivâyet ediyor:

"Babası Sa'd; bir gün Hz. Peygamber'le birlikte Medîne'nin yukarı mahallesinden gelmişti. Benû Muâviye mescidine gelince Rasûlullah (as.) mescide girdi ve iki rekât namaz kıldı. Biz de O'nunla birlikte namaz kıldık. Hz. Peygamber uzun uzun Rabbine duâ etti. Sonra bize doğru döndü ve dedi ki:

**"- Rabbimden üç şey istedim, ikisini verdi, birini vermedi. Önce Rabbimden, ümmetimi kıtlıkla helâk etmemesini istedim, bu isteğimi kabul buyurdu. Sonra ümmetimi su ile helâk etmemesini istedim, bunu da kabul buyurdu. Sonra ümmetimin, birbirleriyle belâya düşmemelerini istedim, ama bu isteğimi geri çevirdi."**[54]

## İZAH

Tarihte müslümanların, zaman zaman zayıf düşmelerine, yoksulluk çekmelerine rağmen, umumî ve sürekli bir kıtlık belâsıyla karşılaştıkları bilinmemektedir. Hatta bugün dünya nüfusu son derece artmasına rağmen, insanları helâk eden umumî ve sürekli bir kıtlık söz konusu değildir. **Afrika**'da ve bazı ülkelerde açlık ve sefâlet görülüyorsa da, bu umumî değil, mevziîdir. Ayrıca bu sefâlet, paylaşım adâletsizliğinin sonucudur. Bir Amerikan âilesinin

---

[54] **Müslim**, Fiten, /20.

köpeklerine bir günde verdikleri yiyecek miktarı, Afrikalı bir âilenin belki de iki haftalık yiyeceği kadardır. Bu durum, dünyamızdaki adâletsiz paylaşımın açık göstergesidir.

Daha önceki ümmetlerde görüldüğü gibi tufan şeklinde bir felâketi de bu ümmet yaşamamıştır.

Bunlar şüphesiz Allah'ın lütfudur. Ama bu lütufta Rasûlü Ekrem'in duâsının bereketi de söz konusudur.

Bütün bunlar da, yine **Muhammed** (as.) ümmetinin sahip olduğu mazhariyeti göstermektedir.

**٦٧٦٦ـ (ط ـ عبد الله بن عبد الله بن جابر بن عتيك** رحمه الله) قال : «جاءنا عبدُ الله ابنُ عمر في بني معاوية - وهي قرية من قرى الأنصار - فقال : **هل تدرون أين صلّى رسول الله صلى الله عليه وسلم في مسجدكم هذا ؟** فقلت له : نعم - وأشرتُ إلى ناحية منه - فقال لي : **هل** تدري ما الثلاثُ التي دعا بهنَّ فيه ؟ قلت : نعم ، قال : **فأخبرني بهنَّ** ، فقلت : دعا بأن لا يُظْهِر عليهم عدوا من غيره هم ، ولا يُهلكهم بالسنين ، فأُعطيهما ، ودعا بأن لا يَجعلَ بأسَهم بينهم، فمُنِعَها ، قال: صَدَقْتَ قال ابنُ عمر: فلن يزال الهَرْجُ إلى يوم القيامة».

أخرجه الموطأ .

**6.766-** Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk[55] anlatıyor:

"Abdullah b. Ömer, Ensâr köylerinden biri olan Benû Muâviye'de yanımıza geldi ve;

"- Sizin bu mescidinizde Rasûlullah'ın (as.) nerede namaz kıldığını biliyor musunuz?" dedi. Ben;

"- Evet" diyerek bir noktaya işaret ettim. O zaman;

"- Peki, Hz. Peygamber'in yapmış olduğu üç duânın ne olduğunu da biliyor musun?" diye sordu.

"- Evet" deyince;

"- Öyleyse söyle, nedir onlar?" dedi.

---

[55] **Ebû Abdullah, Abdullah b. Abdullah b. Cabir b. Atîk el-Ensârî el-Medenî:** Medîneli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden İmâm Mâlik ve Şu'be rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Ben şöyle söyledim:

"- Hz. Peygamber, kendilerinden başka bir düşmanın müslümanlara gâlip gelmemesini ve ümmetinin açlıkla helâk edilmemesini niyaz etti. Bu iki duâsı kabul edildi. Sonra ümmetinin birbirleriyle belâya düşmemelerini niyaz etti, ama bu talebi kabul edilmedi."

Bunun üzerine İbn Ömer;

"- Doğru söyledin. Artık müslümanlar arasında kıyâmete kadar fitne eksik olmaz" dedi.

## İZAH

**"Kendilerinden başka bir düşmanın müslümanlara gâlip gelmemesi"** cümlesi, müslümanları kimsenin mağlup edememesi anlamında değildir. Çünkü pek çok defa kâfirlerin de müslümanlara gâlip geldiği herkesin malumudur. Zaten Yüce Allah da; ***"Bu zafer günlerini biz, insanlar arasında dolaştırırız"***[56] buyuruyor. Müslümanlar kulluklarında kusur ettikleri takdirde, elbette onlar da mağlup edilirler; ama İslâm asla mağlup edilemez. Çünkü onun kaderini yazan "**gâlip**" isminin sahibidir ve kaderini de hep "**gâlip**" olarak yazmıştır.

Dolayısıyla hadîsteki **"gâlip gelmek"** ifâdesi, müslümanların kökünü kazımak anlamında olmalıdır. Zaten **Hz. Muhammed**'den (as.) sonra kıyâmete kadar başka bir Peygamber'in gelmemesi de, her şeye rağmen müslümanların asla yok edilemeyeceğinin ifâdesidir.

**"Müslümanların birbirleriyle belâya düşmemeleri"** cümlesi de, aralarında ihtilaf, fitne ve harp çıkmamasını ifâde etmektedir. Ancak hadîste de görüldüğü üzere, Hz. Peygamber'in bu talebi kabul edilmemiştir.

Son cümlede geçen ve **"fitne"** diye tercüme ettiğimiz "***herec***" kelimesi aslında ölüm, anarşi, ihtilaf ve kargaşa anlamına gelir. **Fitne** kelimesi daha genel anlamlı olduğu için, bu kelimeyi kullanmayı uygun bulduk.

---

[56] Âl-i İmrân, 140.

٦٧٦٧ـ (ت س ـ خباب بن الأرت رضي الله عنه) قال : « صلّى بنا رسـولُ الله صلى الله عليه وسلم صلاة فأطالها ، فقالوا : يا رسول الله ، صلّيْتَ صلاة لم تكن تـصلّيها ؟ قال: أجل ؛ إنها صلاةُ رَغْبة ورَهْبَة ، إني سألتُ الله فيها ثلاثا ، فأعطاني اثـنتين ، ومـنعني واحدة ، سألته أنه لا يُهلك أمتي بسَنَة ، فأعطانيها ، وسألتُه أن لا يُسلّط عليهم عدوا من غيرهم فأعطانيها ، وسألته أن لا يُذيق بعضَهم بأسَ بعض ، فمنعنيها». أخرجه الترمذي.

وفي رواية النسائي : « أن خبّابا رَقَب رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في ليلة صلاَّها ، فلما فرغ من صلاته جاءه خبّاب ، فقال : يا رسول الله ، بأبي أنت وأمّي ، لقد صلّيتَ الليلة صلاة ما رأيتُك صلّيتَ نحوها ؟ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أجل ؛ إنها صلاةُ رَغَب ورَهَب ، سألت ربي عز وجل ثلاث خصال ، فأعطاني اثنتين ، ومنعني واحدة ، سألت ربي : أن لا يهلكنا بما أهلك به الأمم ، فأعطانيها ، وسألت ربي : أن لا يُظهر علينا عدوا من غيرنا ، فأعطانيها ، وسألت ربي أن لا يُلْبِسَنا شيَعا ، فمنعنيها ».

6.767- Habbâb b. el-Eret anlatıyor:

"Hz. Peygamber bize bir namaz kıldırdı ve namazı da hayli uzattı. İnsanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; daha önce hiç kılmadığın şekilde uzun bir namaz kıldın" dediler.

Hz. Peygamber şöyle söyledi:

**"- Evet! Çünkü bu namaz, ümit ve korku namazıydı. Bu namazda Rabbimden üç şey istedim; bunlardan iki tanesini verdi, birini vermedi:**

**1- Ümmetimi açlıkla helâk etmemesini istedim, isteğimi kabul buyurdu.**

**2- Ümmetime, kendilerinden başka bir düşmanı musallat etmemesini istedi, kabul buyurdu.**

**3- Onlara, birbirlerinin azâbını tattırmamasını istedim, ama bu isteğim kabul edilmedi."**[57]

---

[57] **Tirmizî**, Fiten, 14/2175; **Nesaî**, Kıyâmu'l-Leyl, 16.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Habbâb, bir gece Rasûlullah'ı (as.) namaz kılarken izledi. Hz. Peygamber namazını bitirince, Habbâb yanına geldi ve dedi ki:

"- Anam babam sana fedâ olsun, ey Allah'ın Rasûlü! Bu gece öyle bir namaz kıldın ki, daha önce senin böyle bir namaz kıldığını görmedim."

Rasûlullah (as.) şu karşılığı verdi:

**"- Evet! O, ümit ve korku namazı idi. Rabbimden üç şey istedim; bunlardan ikisini verdi, ama birini vermedi:**

**1- Rabbimden bizi, daha önceki ümmetler gibi helâk etmemesini istedim, kabul etti.**

**2- Rabbimden bize, bizden başka düşmanları gâlip kılmamasını istedim, onu da kabul etti.**

**3- Rabbimden bize tefrika elbisesini giydirmemesini istedim, ama kabul etmedi."**

النوع الثامن

## h) MAHŞERDE MÜSLÜMANLARIN ŞEFÂAT ETMELERİ

٦٧٦٨ـ (ت ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إن من أمتي مَن يشفع في الفِئامِ من الناس ، ومنهم من يشفع للقبيلة ، ومنهم مَن يشفع للعُصْبَةِ ، ومنهم يشفع للواحد ، حتى يدخلوا الجنة ». أخرجه الترمذي.

وزاد رزين « وإنما شفاعتي في أهل الكبائر ، وإنه ليُمَرُّ برجل إلى النار ، فَيَمُرّ برجل كان قد سقاه شَرْبة ماء على ظمأ ، فيقول : ألا تشفع لي ؟ فيقول : ومَن أنت؟ فيقول : ألستُ أنا سقيتك الماء يوم كذا وكذا ؟ فيعرفه ، فيشفع فيه ، فَيُرَدُّ من النار إلى الجنة ».

**6.768-** Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetimden bazıları büyük bir cemâate, bazıları bir kabileye, bazıları bir aşirete, bazıları da bir kişiye şefâat edecek ve neticede bunlar cennete girecekler."**[58]

## RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti. **Rezîn** şu ilaveyi yaptı:

**"Benim şefâatim ancak büyük günah işleyenleredir. Mahşerde bir adamın cehenneme atılması emredilir de, dünyada iken susadığı sırada kendisine su verdiği bir adama rastlar ve ona;**

"**- Bana şefâat etmez misin?**" diye yalvarır. Adam;

"**- Sen kimsin?**" der. O da;

"**- Ben falan falan günde sana su vermemiş miydim?**" karşılığını verir.

**Bunun üzerine adam onu tanır, kendisine şefâatte bulunur ve bu vesile ile cehennemden cennete döndürülür."**

## İZAH

Bu hadîste mahşerde müslümanlara da şefâat hakkı verileceği ifâde edilmektedir.

Şefâat konusu, çok tartışılan meselelerden biridir. Bir kısım âlimler şefâatin torpil anlamına geldiğini, dolayısıyla câiz olmadığını ve kıyâmette hiç kimsenin şefâat etmesinin söz konusu olmadığını söylerler. Bu görüş sahipleri şu âyetleri delil olarak kullanırlar:

***"Azgınlar şöyle diyecekler: Bizim için ne bir şefâatçi var, ne de bir dost!"***[59]

***"Onlara şefâatçilerin şefâati fayda vermeyecek"***[60]

***"Zâlimler için ne sıcak bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefâatçi vardır!"***[61]

***"O gün kimseden şefâat kabul edilmez."***[62]

---

[58] **Tirmizî**, Kıyâmet, 12/2440. Bu rivâyet sened açısından zayıf olmakla birlikte aynı manada şevâhidinin bulunması sebebiyle **Tirmizî** hadîsin hasen olduğunu söylemiştir.

[59] Şuarâ, 100-101.

[60] Müddessir, 48.

[61] Mü'min, 18.

[62] Bakara, 48.

*"Hiçbir alış veriş, dostluk ve şefâatin bulunmadığı gün..."*[63]

*"Hiç kimseden fidye kabul edilmeyen, kimseye şefâatin fayda vermediği gün..."*[64]

Bütün bu âyet-i kerîmeler, şefâatin fayda vermeyeceğini ifâde etmektedirler. Ancak bu âyetlerin siyak ve sibakına bakıldığında, daha çok kâfirlerle ilgili olduğu görülecektir. Bu itibarla İslâm âlimlerinin ekserisi, şefâatin aklen câiz, naklen de sâbit olduğu kanâatindedirler. Bu konuda vârid olan pek çok hadîsin dışında, bazı âyetler de şefâatin cevâzını ifâde etmektedir. Bu âyetlerden bazıları meâlen şöyledir:

*"O gün Rahmân'ın izin verdiği kimselerden başkasının şefâati fayda vermez."*[65]

*"Onlar, Allah'ın râzı olduğu kimselerden başkasına şefâat edemezler."*[66]

*"O'nun izni olmadan, huzurunda kim şefâat edebilir?!.."*[67]

*"O'nun izni olmadıkça hiç bir şefâatçi yoktur!"*[68]

*"Rahmân'ın nezdinde bir ahd almış olan kimselerden başkaları şefâat etmeye mâlik olamayacaklar."*[69]

*"Allah katında, kendisine izin verdiği kimseden başkasının şefâati fayda vermez."*[70]

*"Göklerde nice melekler vardır... Allah dileyip râzı olduğuna izin vermeden önce, şefâatleri hiçbir şeye yaramaz."*[71]

İşte bu âyetler de şefâatin câiz ve mümkün olduğunu ifâde etmektedirler. Bununla birlikte şefâat, keyfî bir tasarruf olarak anlaşılmamalıdır. Bu tasarruf, ilâhî rıza ve irâdenin mutlak kontrolü altındadır. Dolayısıyla ancak Allah'ın râzı olduğu kişiler, yine ancak

---

[63] Bakara, 254.
[64] Bakara, 123.
[65] Tâhâ, 109.
[66] Enbiyâ, 28.
[67] Bakara, 255.
[68] Yunus, 3.
[69] Meryem, 87.
[70] Sebe', 23.
[71] Necm, 26.

Allah'ın râzı olduğu kişiler için şefâat edebilirler. Allah'ın izni olmadan da kimsenin böyle bir hakkı ve yetkisi yoktur.

٦٧٦٩ــ (ت ــ عبد الله بن شقيق رحمه الله) كنت مع رهط بإيلياء ، فقال عبد الله ابن أبي الجدعاء : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **يدخل الجنّة بشفاعة رجل من أمتي : أكثرُ من بني تميم** ، قلنا : سواك يا رسول الله ؟ قال : **نعم ســواي**». أخرجــه الترمذي.

**6.769-** Abdullah b. Şakîk anlatıyor:

"Kudüs'te bir gurup insanla birlikte idim. Abdullah b. Ebî'l-Ced'â[72] dedi ki:

"Ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

**"Ümmetimden bir adamın şefâati ile, Temîm kabilesinin fertlerinden daha çok kişi cennete girer."**

Bunun üzerine biz;

"- Senin (şefâatinin) dışında mı ey Allah'ın Rasûlü?" dedik.

**"- Evet, benim** (şefâatimin) **dışımda"** buyurdu.[73]

النوع التاسع

## i) SAHÂBEDEN SONRAKİ MÜSLÜMANLARIN FAZİLETİ

٦٧٧٠ــ (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليــه وسلم : «**مَثَلُ أمتي مثلُ المطر : لا يُدرى آخرُه خير ، أم أوّلُه** ؟ ». أخرجه الترمذي.

زاد رزين « **وإنه لا مهديَّ إلا عيســى ابن مريم ، وأنا أولى الناس به ، ليس بيني وبينه نبيّ**، قال : وسمعته يقول : **لن تَهلك أمة أنا أوَّلُها ، ومهديُّها أوْسَطُها** ، والمسيحُ آخرُها ».

---

[72] **Abdullah b. Ebî'l-Ced'â et-Temîmî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra Basra'da ikamet etti. Kendisinden Abdullah b. Şekîk rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[73] Tirmizî, Kıyâmet, 12/2438.

6.770- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetim yağmura benzer; başı mı, sonu mu hayırlıdır bilinmez."**[74]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Rezîn** de şunu ilâve etti:

**"Şüphesiz Meryem oğlu İsa'dan başka Mehdî yoktur. Ben de ona, insanların en yakın olanıyım. Çünkü benimle onun arasında başka bir Peygamber yoktur."**

Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini de işittim:

**"Başı ben, ortası Mehdî, sonu da Mesîh olan bir ümmet helâk olmaz."**

İZAH

Hadîsin zâhir ifâdesi, ilk asır müslümanları olan ashâb ile, kıyâmete yakın gelecek olan müslümanlardan hangisinin daha hayırlı olduğunun bilinemeyeceği şeklinde ise de, asıl maksat bu olmasa gerektir. Çünkü sahâbe neslinin, diğer bütün nesillerden daha hayırlı ve daha faziletli olduğunda şüphe yoktur. Ancak özellikle kıyâmete yakın dönemde müslüman kalmanın son derece zor olduğu, dolayısıyla bu zorluğa rağmen müslüman kalmayı başaranların da büyük bir fazilet ve hayra sahip oldukları da inkâr edilemez.

Bu hadîste belki de, nesillerden hangisinin daha faydalı olacağının bilinemeyeceği anlatılmaktadır. Gerçi ilk nesil İslâm'a vücut vermiş, bu uğurda tahammül edilmez fedakârlıklarda bulunmuşlardır. Ama sonraki nesiller de İslâm'ı ayakta tutmaya çalışmışlar, kendi çağlarının özelliğine göre İslâm'ı her açıdan korumuşlar, yüceltmişler, bilimsel açıdan da İslâm'ın mükemmelliğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Dolayısıyla hangi neslin daha faydalı olduğunu tartışmak yerine, hepsinin de kendi ölçülerinde faydalı olduğunu düşünmek gerekir. Hepsinin gayretleri

---

[74] **Tirmizî**, Emsâl, 6/2438.

şayan-ı şükrandır ve hepsi de ecirlerini eksiksiz alacaklardır. Netice itibariyle ilk nesil de, son nesil de, İslâm binasının yapı taşlarını oluştururlar. İslâm'ın temâdisi de ancak her neslin ardarda temâdisi ile mümkün olmuştur. Şayet zincirde bir kopukluk meydana gelseydi, İslâm'ın varlığı da tehlikeye girebilirdi. Bu itibarla her nesil hayırlıdır. Özellikle müslüman olmaları, hayırlı sayılmaları için zaten yeterli görülmelidir.

Kaldı ki, Hz. Peygamber'in;

**"- Ne olurdu, kardeşlerimizi görseydik!"** şeklindeki bir sözüne, ashâb-ı kirâm;

**"- Biz senin kardeşlerin değil miyiz?"** diye karşılık verdiklerinde, Rasûlullah (as.);

**"- Siz benim ashâbımsınız** (dostlarım, arkadaşlarımsınız), **kardeşlerimiz ise henüz gelmediler, benden sonra gelecekler"** buyurmuştu.[75]

**٦٧٧١ـ** (س ـ **ثوبان** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :
«**عصابتان من أمتي أحرزهما الله من النار : عصابة تغزو الهندَ ، وعصابة تكون مع عيسى ابن مريم** ». أخرجه النسائي.

**6.771-** Sevbân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetimden iki cemâati Allah cehennemden korumuştur: Hind'de savaşan cemâatle Meryem oğlu İsa ile birlikte savaşan cemâat!"**[76]

**٦٧٧٢ـ** (**جعفر [بن محمد]**) عن أبيه عن جده : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**أبْشرُوا وأبْشروا ، إنما مثلُ أمتي مثل الغيثِ : لا يُدرَى آخرُه خير أم أوَّلُه ؟ أو كحديقة أُطْعِمَ منها فَوْج عاما ، ثم أُطْعِمَ منها فوج عاما ، لعل آخرَها فوجا أن يكون**

[75] **Müslim**, Tahâret, 11/39; **Muvatta**, Tahâret, 12/28; **Nesaî**, Tahâret, 109; **İbn Mâce**, Zühd, 36/4306.

[76] **Nesaî**, Cihâd, 41. Hadîs sened açısından zayıftır.

أعْرَضُها عَرْضا ، وأعْمَقُها عُمْقا ، وأحْسنها حُسنا ، كيف تَهلك امة أنا أوَّلُها ، والمهدي وسَطُها، والمسيحُ آخرها ، ولكن بين ذلك فَيْج أعْوَج ، ليسوا مني ولا أنا منهم».

أخرجه...

**6.772-** Cafer b. Muhammed, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Sevinin! Sevinin! Ümmetim, bol yağmura benzer; başı mı, sonu mu daha hayırlıdır bilinmez. Yahut bir tarlaya benzer; oradan bir gurup insana bir yıl yemek yedirilir, sonra başka bir gurup insana daha yine oradan bir yıl yemek yedirilir. Belki de son gurup daha geniş, daha derin ve daha güzeldir. Başı ben, ortası Mehdî, sonu da Mesîh olan bir ümmet nasıl helâk olur? Yalnız bunların arasında, yamuk bir gurup vardır ki, ne onlar bendendir, ne de ben onlardanım!"**[77]

**İZAH**

Ümmetin tarlaya benzetilmesi, insanlara faydalı olmalarıyla izah edilebilir. Nitekim tarladan insanlar rızıklarını temin etmekte ve bu sayede dünyada varlıklarını sürdürmektedirler. Müslümanlar da, özellikle manevî ve ruhî gıdalar açısından insanları doyururlar, açlıklarını giderirler, adeta onlara hayat verirler. Bu açıdan bakıldığında hangi müslüman neslin daha faydalı olduğuna hükmetmek hayli zordur.

٦٧٧٣ــ (أبي بن كعب رضي الله عنه) قال: «بَشِّرهذه الأمة - وروي: بشر الأئمة - بالسَّناء والنَّصر والتمكين، ومَن عمل منهم عمل الآخرة للدنيا، لم يكن له في الآخرة نصيب» أخرجه

**6.773-** Ubeyy b. Kâ'b şöyle dedi:

---

[77] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

"Bu ümmeti –veya imamları dedi- yücelikle, (ilahî) yardımla ve muktedir olmakla müjdele! Onlardan kim âhiret amelini dünya için işlerse, bu amelden âhirette nasîbi olmaz."[78]

## İZAH

Bu mevkûf rivâyet, müslümanların mazhar oldukları ilahî yardım ve iktidarın dışında, dünyevî çıkar amacıyla yapılan amellerin, sahibine âhirette bir şey kazandırmayacağını ifâde etmektedir. Çünkü dünyevî çıkar amacıyla yapmış olduğu o amelin karşılığını dünyada almış olmalıdır, dolayısıyla Allah'tan alacağı bir şey kalmamıştır. Hadîs, riyakârlığın ve istismarın insana bir fayda sağlamayacağını göstermektedir.

النوع العاشر

## j) HAK MÜSLÜMANLARIN KIYÂMETE KADAR YOLDA MÜCADELEYE DEVAM EDECEKLERİ

٦٧٧٤ــ (خ م ــ المغيرة بن شعبة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لا يزال ناس من أمتي ظاهرين حتى يأتيهم أمرُ الله وهم ظاهرون ». قال أبو عبد الله : هم أهل العلم. أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية « لا تزال طائفة من أمتي ظــاهرين... وذكره ».

وفي أخرى « لن يزال قوم من أمتي ظاهرين على الناس... وذكره ».

6.774- el-Muğîre b. Şube'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetimden bir gurup insan daima gâliptir; onlar gâlip halde iken kendilerine Allah'ın emri gelecektir."**[79]

---

[78] Hadîsi **Rezîn** tahric etti. Bu hadîs aynı zamanda **Ahmed b. Hanbel** (V, 134), **Müstedrek** (IV, 311, 318), **Heysemî**, *Mecmau'z-Zevâid*, (X, 220), **İbn Hibbân**, ***el-İhsân*** (II, 132, hadîs no; 405) tarafından da rivâyet edilmiştir.

**RİVÂYETLER**

Ebû Abdullah (Buharî); "Onlar ilim adamlarıdır" dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Diğer bir rivâyet; "**Ümmetimden bir tâife...**" diye başlar.

Başka bir rivâyet de; **"Ümmetimden bir kavim, insanlara gâliptirler..."** diye başlar.

**İZAH**

"*Zâhirûne*" kelimesi, gâliptirler anlamına gelir. Bunun meşhurdurlar anlamına geldiği de söylenmiştir.

Burada kastedilen tâifenin kim olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Yukarıda da görüldüğü üzere, **Buharî**'ye göre; "**Onlar ilim adamlarıdır.**" Bazı şârihler; **"Allah kimin için hayır murâd ederse, onu dinde âlim yapar"** hadîsinin de bu görüşü te'yîd ettiğini söylemektedirler.

**Ahmed b. Hanbel**'e göre de hadîsçilerdir. **Nevevî** ise, her meslek erbâbı içinde yer alan sâlih mü'minler olduğu kanâatindedir.

Bazıları da hadîste işaret edilen zümrenin; ***"sizi âdil bir ümmet yaptık"***[80] âyetinde kastedilen kişiler oldukları kanâatindedirler.

**٦٧٧٥ـ (م) ـ سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**لا يزال أهل الغرب ظاهرين على الحق حتى تقوم الساعة**». أخرجه مسلم.

**6.775-** Sa'd b. Evbî Vakkas'tan, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediği rivâyet edilir:

**"Kıyâmet gününe kadar garb ehli, hak üzere gâlip olarak devam eder."**[81]

**İZAH**

Buradaki **"garb ehli"** ile kimin kastedildiği tartışılmıştır. **Ali b. el-Medînî**, bundan maksadın Araplar olduğu görüşündedir. **Muâz**'a

---

[79] **Buharî**, İ'tisâm, 10; Menâkıb, 27; Tevhîd, 29; **Müslim**, İmâret, 53/171.

[80] Bakara, 143.

[81] **Müslim**, İmâret, 53/177.

göre ise Şamlılardır. Bazıları bununla Kudüslülerin, bazıları da Arabistan'ın batısında yaşayanların kastedildiğini söyler.

Ancak bu sözlerden hiçbirinin dayanağı yoktur.

**٦٧٧٦ــ (م ت د ــ ثوبان) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق ، لا يضرُّهم مَن خذلهم حتى يأتيَ أمرُ الله وهم كذلك ».**

أخرجه مسلم.

وأخرجه أبو داود في جملة حديث ، وهو مذكور في « المعجزات » من « كتاب النبوة ».

وأخرجه الترمذي في جملة حديث ، وهو مذكور في « كتاب الفتَن ».

6.776- Sevbân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetimden bir gurup, daima hak üzere gâlip olmakta devam edecektir. Onları hor görenler, kendilerine zarar veremeyecekler. Allah'ın emri de onlar bu halde iken gelecek."**[82]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

**Ebû Davud** da hadîsi, **Kitâbu'n-Nübüvvet'**te **"Mucizeler"** bölümünde gelecek olan uzun bir hadîsin içinde zikretti.[83]

**Tirmizî** de **Kitabu'l-Fiten'**de zikretti.

**٦٧٧٧ــ (خ م ــ معاوية [بن أبي سفيان** رضي الله عنه]) قال - وهــو يخطــب - سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا تزال من أمتي أمّة قائمــة بــأمر الله لا يضرهم مَن خذَلهم ولا مَن خالَفهم حتى يأتيَ أمر الله وهم على ذلك** ». قال ابن يُخــامر :

[82] **Müslim**, İmâret, 53/170; **Tirmizî**, Fiten, 51/2229; **Ebû Davud**, Fiten, 1/4252.

[83] Bkz., hadîs no: 8.879.

سمعت معاذا يقول : هم أهل الشام – أو بالشام – فقال معاوية : هذا مالك بن يخامر يزعم أنه سمع معاذا يقول : وهم بالشام.

وفي رواية قال : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَن يُرِدِ الله به خَيْرا يُفقّهْهُ في الدّين ، ولا تزالُ عِصَابة من المسلمين يقاتلون على الحق ظاهرين على من ناوَأهُمْ إلى يوم القيامة». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.777-** Muâviye b. Ebî Süfyan hutbe okurken şöyle dedi:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

**"Ümmetimden bir cemâat, Allah'ın emrini daima ayakta tutmaya devam edecekler. Onları hor görenler veya onlara muhâlefet edenler, kendilerine zarar veremeyecekler. Allah'ın emri de onlar bu halde iken gelecek."**[84]

RİVÂYETLER

İbn Yuhâmir[85] dedi ki: "Muâz'ın; onlar Şam ehlidir –veya Şam'da oturanlardır- dediğini işittim."

Muâviye de; "Şu Mâlik b. Yuhâmir, Muâz'ın; 'Onlar Şamlılardır' derken işittiğini iddia ediyor" dedi.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bana şöyle söyledi:

**"Allah kimin için hayrı murâd ederse, onu dinde âlim yapar. Müslümanlardan bir cemâat, kıyâmet gününe kadar hak yolda mücadele edecekler ve kendilerine düşmanlık edenlere karşı üstün gelecekler."**

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[84] **Buharî**, İ'tisâm, 10; Menâkıb, 27; Tevhîd, 29; **Müslim**, İmâret, 53/174; Zekât, 33/100.

[85] **Mâlik b. Yuhâmir es-Seksekî el-Elhânî el-Humsî**: ö. 72/691. Sahabî olduğu söylenmişse de, bunun doğruluğu sabit değildir. **İbn Hacer**, muhadramundan olduğunu söyler. Aslen Yemenlidir, ama humus'ta ikamet etti. Muâz b. Cebel ve Abdurrahman b. Avf'tan rivâyet etti. Kendisinden Suriye halkı rivâyette bulundu. Sikadır; hadîsi **Müslim** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Abdülmelik b. Mervân'ın hilafetinde öldü.

٦٧٧٨ــ (ت ــ معاوية بن قرة) عن أبيه رضي الله عنه قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إذا فَسَدَ أهلُ الشام فلا خير لكم، ولا تزال طائفة من أمتي منصورين، لا يضرهم مَنْ خذلهم حتى تقوم الساعة». قال [ابن] المديني: هم أصحاب الحديث. أخرجه الترمذي.

**6.778-** Muâviye b. Kurra, babasından rivâyet ediyor:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Şam ehli bozulunca, artık sizin için** (orada) **hayır kalmaz. Ümmetimden bir tâife, kıyâmet gününe kadar hep gâlip olmaya devam eder, onları hor görenler kendilerine zarar veremezler."**

Ali b. el-Medînî; "Burada kastedilenler, hadîsçilerdir" dedi.[86]

**İZAH**

**"Şamlılar bozulunca sizin için hayır yoktur"** ifâdesi, orada ikamet etmenizde, oraya ilgi göstermenizde hayır yoktur manasına gelebilir.

**Ali b. el-Medînî**'nin sözü, kıyâmete kadar hak yolda mücadele edecek ve hep gâlip gelecek olan zümrenin hadîsçiler olduğu anlamındadır. Bu konudaki farklı görüşler daha önce geçmişti.

٦٧٧٩ــ (د ــ عمران بن حصين رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لا تزال طائفة من أمتي يقاتلون على الحق ظاهرين على من ناوأهم حتى يقاتل آخرُهم المسيحَ الدّجال». أخرجه أبو داود.

**6.779-** İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetimden bir tâife, daima hak üzere mücâdele etmeye ve kendilerine düşman olanlara gâlip gelmeye devam edecektir. Tâ ki onların sonuncusu Mesih Deccâl ile savaşıncaya kadar..."**[87]

**İZAH**

---

[86] **Tirmizî**, Fiten, 27/2192.

[87] **Ebû Davud**, Cihâd, 4/2484.

Bütün bu rivâyetler, her şeyden önce cihâdın kıyâmete kadar devam edeceğini, dolayısıyla **Muhammed** (as.) ümmetinin de kıyâmete kadar varlığını sürdüreceğini ifâde etmektedir. Hak ile bâtılın mücadelesi, yeryüzünde hayat bitene kadar kesilmeden devam edecektir. Müslümanlar da, düşmanlarının güç ve kuvvetinden çekinmeden bu mücadeleyi sürekli devam ettirecekler. Her dönemde İslâm'ın fikrî üstünlüğünü ve hakkı sağlam delillerle ortaya koyacaklar.

Burada tarifi yapılan cemâati, belli bir zümre ile sınırlamak doğru olmasa gerektir. İlmiyle, ictihâdıyla, silahıyla, fikriyle, parasıyla, siyasî ve sosyal alandaki hizmetleriyle, hâsılı her nevi müktesebâtıyla bu mücadelede yer alan müslümanların tamamıdır diye anlamanın daha doğru olacağı kanâatindeyiz.

### النوع الحادي عشر

## k) HZ. PEYGAMBER'İ GÖRMEDİĞİ HALDE O'NA İMAN EDENLERİN FAZİLETİ

٦٧٨٠ـ (م ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :

«**من أشدّ أمّتي لي حُبّا ناس يكونون بَعدِي يَوَدُّ احدُهم لو رآني بأهله وماله**». أخرجه مسلم.

**6.780-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ümmetim içinden beni en çok sevenlerden bazıları, benden sonra gelecek olan insanlardır. Onlar, mallarını ve âilelerini fedâ pahasına beni görmüş olmayı arzu edecekler."**[88]

---

[88] **Müslim**, Cennet, 4/12.

٦٧٨١ــ (أبو عبيدة بن الجراح رضي الله عنه) قال: « تَغَدَّيْنَا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فقلت: يا رسول الله ، أحد خير منَّا ؟ آمنَّا بك ، وجَاهَدْنا معك ؟ قال : نعم ، قَــوْمٌ يؤمنون بي ولم يَرَوْنِي ». أخرجه...

**6.781-** Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'le birlikte sabah kahvaltısı yapıyorduk. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler sana iman ettik ve seninle birlikte cihâda gittik; acaba bizden hayırlı bir kişi var mı?" diye sordum.

**"- Evet, var! Beni görmedikleri halde bana iman eden insanlar!"** buyurdu.[89]

٦٧٨٢ــ (خ م ط س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أتى المقبرةَ ، فقال: السلام عليكم دار قوم مؤمنين ، وإنا إن شاء الله بكم لاحقون ، وَدِدْتُ أنَّا قد رأينا إخواننا ، قالوا : أوَلسْنا إخْوَانَكَ يا رسول الله ؟ قال : أنتم أصحابي ، وإخوانُنــا الذين لم يأتوا بَعْدُ ، قالوا : كيف تَعْرِفُ مَنْ لَمْ يأتِ بَعْدُ من أمتك يا رســول الله ؟ قــال : أرأيت لو أن رَجُلا له خَيْل غُرّ مُحَجَّلَة بين ظَهْرَي خَيْل دُهْم بُهْم ، ألا يعرف خيله ؟ قالوا : بلى يا رسول الله ، قال : فإنهم يأتون غُرًا مُحَجَّلين من الوضوء، وأنا فرطهم على الحوض ، فَلَيُذادَنّ رجال عن حوضي ، كما يُذاد البعير الضالُّ أناديهم: ألا هَلُمَّ فيقال: إنهم قد بَدّلوا بعدَك؟ فأقول: سُحْقًا سحقا. هذه رواية مسلم.

وقد أخرج هو والبخاري روايات تتضمَّن ذِكْر الوضوء و إسباغه ، وذكــر الحــوض، وذُكرَ بعضها في « كتاب الوضوء » من « كتاب الطهارة » وبعضها يَرِدُ في ذِكْر الحوض من «كتاب القيامة » من حرف القاف.

وفي رواية «الموطأ» بعد قوله «الذين لم يأتوا بَعْدُ»: «وأنا فرطهم على الحوض». وفيه: «أناديهم: ألا هَلُمَّ، ألا هَلُمَّ [ألا هَلُمَّ]». وفيه «سُحْقًا» مرة ثالثة، وأخرجه النسائي إلى قوله «عَلى الحَوْض».

---

[89] Hadîsi **Rezîn** tahric etti. Ayrıca bkz., **Dârimî,** II, 308.

**6.782-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) mezarlığa gitti ve şöyle duâ etti:

**"Selâm size, ey mü'min kavmin yurdu! İnşallah biz de yakında size kavuşacağız."**

Sonra şöyle dedi:

**"Kardeşlerimizi görseydik ne kadar arzu ederdim!"** Kendisine;

"- Biz senin kardeşin değil miyiz, ey Allah'ın Rasûlü?" dediler.

**"- Sizler benim ashâbımsınız** (dostlarım, arkadaşlarımsınız). **Bizim kardeşlerimiz ise henüz gelmediler, daha sonra gelecekler"** buyurdu.

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Ümmetinden henüz dünyaya gelmeyen, daha sonra gelecek olan insanları nasıl tanıyacaksın?" diye sorduklarında, Rasûlullah (as.);

**"- Siyah ve duru at sürüsü içinde bir adamın sakar ve sekili bir atı olsa, bu adam atını tanımaz mı?"** şeklinde bir soruyla karşılık verdi. İnsanlar;

"- Tanır, ey Allah'ın Rasûlü!" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şunları söyledi:

**"- İşte onlar, abdest âzâlarının parlaklığından dolayı, sakar ve sekili atlar gibi** (mahşere) **gelirler. Ben Havuz başına onlardan önce gidip orada onları bekleyeceğim. Yolunu kaybeden develerin gittiği** (yabancı) **ahırdan kovulduğu gibi, bazı insanlar da benim Havuz'umdan kovulacaklar. Ben ise onlara;**

**"- Hey!.. Bu tarafa gelin!.." diye sesleneceğim. Bunun üzerine bana;**

**"- Onlar senden sonra** (inançlarını ve yaşantılarını) **değiştirdiler!" denecek. O zaman ben de;**

**"- Öyleyse defolsunlar! Defolsunlar!" diyeceğim.**[90]

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim'**in rivâyetidir.

**Müslim** ve **Buharî'**nin, abdest, abdest suyunu uzuvlara iyice ulaştırmak ve havuz konusunu da içeren rivâyetleri de vardır.

---

[90] **Buharî**, Vudû', 3; **Müslim**, Tahâret, 12/39; **Muvatta**, Tahâret, 6/28; **Nesaî**, Tahâret, 109.

Bunların bir kısmı Kitabu't-Tahâre'de "Abdest" bâbında geçti. Bir kısmı da Kitabu'l-Kıyâme'de "Havuz" bâbında gelecektir.

**Muvatta'**nın rivâyetinde, **"...Onlar benden sonra gelecekler"** cümlesinden sonra, **"Ben Havuz'a onlardan önce gideceğim"** cümlesi yer alır. Bu rivâyette;

**"- Hey!.. Bu tarafa gelin!.. Hey!.. Bu tarafa gelin!.. Hey!.. Bu tarafa gelin!.."** ifâdesi ile üç defa da;

**"- Defolsunlar!.."** dedi, cümlesi vardır.

**Nesaî'**nin rivâyeti de; **"Ben havuza onlardan önce gideceğim"** cümlesine kadardır.

**İZAH**

Bu hadîs, Hz. Peygamber'i görmediği halde O'na iman eden mü'minlerin kıymetini ortaya koymaktadır. Rasûlullah (as.) âdeta; **"Kardeşlerim!.."** diyerek onlara kucağını açmaktadır.

**İbn Abdülberr** gibi bazı âlimler, bu gibi hadîslere dayanarak, âhir zamanda gelecek olan bazı mü'minlerin, bazı sahâbeden de faziletli olduğu kanâatini izhâr etmişlerdir. **"Ümmetimin en hayırlıları, benim çağdaşlarımdır"** hadîsi ile de, âyette zikredildiği üzere *"sâbikûn"* olanlar, yani ilk defa müslüman olan Muhâcir ve Ensârın kastedildiğini beyan ederler.

**"Sakar ve sekili"** diye tercüme ettiğimiz *"ğurran muhaccelîn"* ibâresi, rengi siyah olduğu halde alınlarında ve ayaklarında beyazlık bulunan atlar demektir. Atlar bu özellikleriyle diğerlerinden kolayca ayırt edilirler. Mü'minler de sakar ve sekili atlar gibi, abdest âzâlarının parlaklığı ile diğer insanlardan ayırt edilebilecekler.

٦٧٨٣ـ (ت) ــ عبد الله بن بُسر رضي الله عنه أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال :

« أمتي يوم القيامة غرّ مُحَجَّلُون من الوضوء ». أخرجه الترمذي.

**6.783-** Abdullah b. Büsr, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

**"Kıyâmet günü ümmetim, secde sebebiyle yüzleri nurlu, abdest vesilesiyle de abdest âzâları parlak olacak."**[91]

٦٧٨٤ــ (خ ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: {كنتم خير أمة أخرجت للناس} [آل عمران: ١١٠] قال: خيرُ الناس للناس يأتون بهم في السلاسل في أعناقهم حتى يدخلوا في الإسلام. أخرجه البخاري.

**6.784-** Ebû Hureyre şöyle dedi:

***"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz"*** âyetinin izahı şudur:

Siz insanların birbirlerine en hayırlı ve faydalı olanısınız. Çünkü sizler, boyunlarında esaret zinciri takılan insanları getirirsiniz, onlar da İslâm'a girerler (ve kurtuluşa ererler)."[92]

٦٧٨٥ــ (م ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إن الله عز وجل إذا أراد رحمة أمة من عباده قبض نبيَّها قبلها فجعله فرطاً وسلفاً بين يديها ، وإذا أراد هلاك أمة عذبها ، ونبيُّها حيٌّ ، فأهلكها وهو ينظر ، فأقرَّ عينه ، بهلكتها حين كذبوه [وعَصَوْا أمرَه] ». أخرجه مسلم.

**6.785-** Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Azîz ve celîl olan Allah, kullarından bir ümmete rahmet etmek istediğinde, o ümmetten evvel Peygamber'lerinin rûhunu kabzeder ve O'nu ümmet için bir öncü ve selef yapar. Bir ümmetin helâkini murâd edince de, Peygamber'leri hayatta iken onlara azap eder, Peygamber'lerinin gözü önünde onları helâk eder. Böylece insanların kendisini yalanlamaları ve emrine isyan etmeleri sebebiyle onları helâk ederek Peygamber'ini de memnun eder."**[93]

---

[91] **Tirmizî,** Salât, 427/607.
[92] **Buharî,** Tefsir, 3/7.
[93] **Müslim,** Fedâil, 8/24.

## İZAH

Bu hadîste de **Muhammed** (as.) ümmetinin mazhâriyeti görülmektedir. Çünkü Allah bu ümmeti dünyada umumî bir azâba uğratmadan Peygamber'lerinin rûhunu kabzeyledi. Bu durum da hadîste, ilahî bir rahmet olarak ifâdesini bulmaktadır.

الباب السادس

من كتاب الفضائل والمناقب:

في فضل جماعات متفرقة يأتي تفصيلهم

وفيه سبعة فصول:

الفصل الأول

في فضل قريش

## F- MUHTELİF GRUPLARIN FAZÎLETİ

## I- KUREYŞİN FAZÎLETİ

٦٧٨٦ــ (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال :

«الناسُ تبع لقريش في الخير والشرّ». أخرجه مسلم.

**6.786-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"İnsanlar hayırda da, şerde de Kureyş'e tâbidirler."**[1]

**İZAH**

**Kureyş**, Arap kabilelerinin en büyüklerindendir. Soyu **Hz. İsmail**'e dayanır. **Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnan**'ın soyuna mensupturlar.

Zamanla pek çok kola ayrılan bu büyük kabilenin, **İslâm**'ın zuhûru sırasında en meşhur kolaları şunlardı:

*Benû Abdiddâr, Benû Abdimenâf, Benû Abdişems, Benû Abdiluzzâ, Benû Adiyy b. Kâ'b, Benû Cumah, Benû Hâşim, Benû Huzeyme, Benû Mahzûm, Benû Muttalib, Benû Nevfel, Benû Sehm, Benû Teym, Benû Ümeyye, Benû Zühre.* Hz. Peygamber, bu büyük kabilenin **Hâşimîler** koluna mensuptu.

---

[1] **Müslim**, İmâret, 1/3.

Bu hadîs ve bu bölümde zikredilen diğer rivâyetler, özellikle **Hilâfet'**in **Kureyş** kabilesi mensuplarına âit bir hak olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bunu ispat için de bazı gerekçeler ileri sürülmüştür. Bunlar arasında **Kureyş'**in Arap kabilelerinin en güçlüsü ve en itibarlısı olduğu, Rasûlullah'ın (as.) râşid halifelerin ve **Emevî** saltanatının kurucusu **Muâviye'**nin de **Kureyş'**e mensup oldukları da zikredilir. Bu görüşün sahiplerine göre, **Hilâfet'**in Kureyşlilerden başkasına verilmesi câiz değildir.

Şüphesiz **Kureyş'**in, Arab'ın en itibarlı kabilesi olduğu, Rasûlullah'ın (as.), râşid halifelerin ve **Muâviye'**nin Kureyşli olduğu doğrudur. Ancak bu doğrular, **Hilâfet'**in, **Kureyş** kabilesine mensup kişilerin tabiî hakları olduğunu, **Hilâfet'**i onlardan başkasına vermenin câiz olmadığını göstermez. **Hilâfet'**in olmazsa olmaz şartı Kureyşli olmak değil, liyâkattir.

Bu itibarla bu hadîsin, **Hilâfet'**in kime âit olduğunu değil, bir sosyal realiteyi ortaya koyduğu kanâatindeyiz. O realite de; Arap kabilelerinin hemen her konuda **Kureyş'**i göz önünde bulundurduğu gerçeğidir. **Kureyş, Mekke'**nin dolayısıyla **Kâbe'**nin sahibi olan bir kabiledir. Câhiliyet döneminde de insanlar hep **Kureyş'**e kabilesine tâbi olagelmişlerdir. Bunda bir kabile olarak **Kureyş'**in sahip olduğu itibar kadar, **Kâbe'**nin yönetimini üstlenen kabile olmasının da rolü vardır.

**İslâm'**ın zuhûr ettiği dönemlerde de insanlar büyük ölçüde **Kureyş'**in tavrına dikkat etmişlerdir. **İslâm'**la olan alakalarını büyük ölçüde **Kureyş'**in **İslâm'**a karşı takınacağı tutumla paralel bir çizgide tutmuşlardır. Dolayısıyla câhiliyette olduğu gibi, müslüman olmak konusunda da insanlar **Kureyş'**in tavrına bakmışlar, bir anlamda ona tâbi olmuşlardır. Nitekim **Mekke'**nin fethi ile birlikte **Kureyş** müslüman olunca, bütün kabileler akın akın **İslâm'**a girmeye başladılar.

**Kureyş'**in Arap kabileleri üzerindeki bu otoritesi, **İslâm'**dan sonra da uzun yıllar devam etmiştir. Şüphesiz ki bunda en büyük etken, Hz. Peygamber'in bu kabileye mensup olması idi.

Devletin varlığı, devamlılığı ve toplumda düzen ve adâletin sağlanabilmesi için mutlaka bir otoriteye ihtiyaç vardır. Bu otorite,

halk tarafından ne kadar kolay benimsenirse, toplumun âhengi ve düzeni o ölçüde rahat kurulur. Özellikle **İslâm**'ın ilk dönemlerinde, halkın, otoritesini gönülden kabul edeceği **Kureyş**'ten başka bir kabile de düşünülemezdi. Bu da o günün bir başka gerçeğidir. Nitekim ilk dönemin yöneticileri, hep **Kureyş**'ten olmuştur.

İşte izahına çalıştığımız hadîs, kanâatimizce **Hilâfet**'in **Kureyş**'e âit olduğunu değil, dönemin sosyal bir gerçeğini ortaya koymaktadır. Ancak bu sözlerimizle, **Kureyş**'in önemi, gücü, otoritesi ve saygınlığının göz ardı edilmesi gerektiğini de kastetmiyoruz. Zaten hadîs de **Kureyş**'in önemini, gücünü ve saygınlığını ifâde etmektedir.

٦٧٨٧ـ (خ م) ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «الناس تبع لقريش في هذا الشأن، مسلمهم لمسلمهم، وكافرهم لكافرهم». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.787-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Bu işte insanlar Kureyş'e tâbidirler; müslümanlar onların müslümanlarına, kâfiler de onların kâfirlerine tâbidir."**[2]

٦٧٨٨ـ (ت) ـ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «من أراد هوان قريش أهانه الله». أخرجه الترمذي.

**6.788-** Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

**"Kim Kureyş'i alçaltmak isterse, Allah onu alçaltır."**[3]

---

[2] **Buharî**, Menâkıb, 1; **Müslim**, İmâret, ½.
[3] **Tirmizî**, Menâkıb, 66/3905. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır, **Tirmizî** de garîb olduğunu söylemektedir.

٦٧٨٩ـ (ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «اللهم أذَقْتَ أوَّلَ قريش نكالا ، فأذِقْ آخرَها نوالا ». أخرجه الترمذي.

**6.789-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Allah'ım; Kureyş'in önce gelenlerine azabı tattırdın, sonra gelenlerine de ihsânı tattır!"**[4]

## İZAH

**"Kureyş'in önce gelenleri"**nden maksat, muhtemelen **Kureyş'**ten ilk müslüman olanlardır. Onlar, dinleri uğruna ölüm dahil, pek çok sıkıntıya maruz kaldılar. Başta Hz. Peygamber olmak üzere hemen hepsi, tahammül edilmez işkencelere göğüs gerdiler. Evlerini, âilelerini ve vatanlarını terk etmek zorunda kaldılar.

İşte Hz. Peygamber bu hadîste, dinleri uğruna bu derece fedakârlığa katlanan insanların, bari çocuklarına ilahî ihsânın lütfedilmesini dilemektedir. Onlara varlık, izzet, mülk, saygınlık, otorite gibi dünyada değer ifâde eden üstünlüklerin verilmesini niyaz etmektedir.

٦٧٩٠ـ (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «نساءُ قريش خيرُ نساء رَكِبْنَ الإبل ، أحْنَاهُ على طفل في صغره ، وأرعاه على زوج في ذات يده ، ويقول أبو هريرة على إثر ذلك : ولم تركب مريم بنتُ عمران بعيراً قطُّ ، ولو علمتُ أنها ركبتْ بعيرا ما فَضَّلْتُ عليها أحدا ».

وفي رواية: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم خَطَبَ أمّ هانئ بنت أبي طالب فقالت: يا رسولَ الله إني قد كَبِرْتُ وليَ عِيَال فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «خيرُ نِسَاء رَكِبْنَ الإبل...» وذكر الحديث.

---
[4] **Tirmizî,** Menâkıb, 66/3908.

وفي رواية: «خير نساء ركبن الإبل صالحُ نساء قريش... وذكر الحديث». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.790-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Kureyş kadınları, deveye binen kadınların en hayırlılarıdır. Çünkü onlar, çocuklara küçüklüğünde en şefkatli ve kocasının elindekine en riâyetkâr olanlardır."**[5]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber, Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'ye tâlip olmuştu. Ümmü Hânî;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben ihtiyarladım, üstelik çocuklarım da var..." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah;

**"Kureyş kadınları, deveye binen kadınların..."** diye söyledi.

Başka bir rivâyet de; **"Deveye binen kadınların en hayırlısı, Kureyş kadınlarının sâlih olanlarıdır..."** diye devam eder.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**İZAH**

"**Deveye binen kadınlar**"dan maksat, Arap kadınlarıdır.

Bilindiği üzere Arabistan, çöllük bir memlekettir. Kabileler halinde yaşayan Araplar da, büyük ölçüde çölde bedevî hayatı yaşarlardı. Bedevîler de son derece katı ve kaba insanlardır. Buna mukabil Kureyş, **Mekke**'de yerleşik bir şehir hayatı yaşıyordu. Üstelik **Kâbe**'nin orada olması sebebiyle her yıl çok farklı insanları görüp tanımak imkânına sahip idiler. Dolayısıyla Kureyşlilerde, diğer Arap kabilelerine oranla daha şehirli, daha medenî ve daha sosyal bir anlayış gelişmişti. Şüphesiz bu durum, onların kadınlarında da vardı. İşte hadîste insanî ilişkiler, âilevî münasebetler ve küçüklere karşı takınılacak tavır açısından Kureyşli kadınların, diğer kabilelerin

---

[5] **Buharî**, Nikâh, 12; Nafakat, 10; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 49/200.

kadınlarından daha hayırlı ve insanî özellikleri itibariyle de daha üstün oldukları ifâde edilmektedir.

**"Kocalarının elindekine daha riâyetkâr"** cümlesi, kocalarının malını israf etmeyip korumak, aşırı taleplerde bulunmamak ve kocasının hukukuna riâyet etmek anlamındadır.

Hadîste Kureyş kadınlarının diğer Arap kadınlarından daha hayırlı oldukları dışında, çocuklara karşı şefkat göstermek ve âilede aşırı israfa yol açmamak gerektiğine de dikkat çekilmektedir.

Hadîsin ikinci rivâyetinde, bu hadîsin vürûd sebebi anlatılmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber, amcasının kızı **Ümmü Hânî**'ye tâlip olmuş, ama **Ümmü Hânî** yaşlılığını ve çocuklarının varlığını öne sürerek bu talebi kabul etmemiş, bunun üzerine de Rasûlullah (as.) mezkür hadîsini söyleyerek takdirlerini ifâde etmişti. **Ümmü Hânî**'nin, Rasûlullah'ın (as.) evlilik talebini reddetmesi de, ayrıca dikkate değer bir husustur.

٦٧٩١ـ (م) ــ **عبد الله بن مطيع**) عن أبيه ، قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول يوم فتح مكة : « **لا يُقْتَلُ قُرَشِيٌّ صبرا بعد هذا اليوم إلى يوم القيامة** ».

وفي رواية نحوه وزاد ، قال : «ولم يكن أسلم أحد من عُصاة قريش غير مطيع ، وكان اسمه العاصي ، فسماه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مطيعا ». أخرجه مسلم.

**6.791-** Abdullah b. Mutî', babasından rivâyet ediyor:

Mekke'nin fethi gününde Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Bu günden sonra kıyâmete kadar hiçbir Kureyşli *sabır* yoluyla öldürülmeyecektir."**[6]

**RİVÂYETLER**

Buna benzer diğer bir rivâyette şu fazlalık yer alır:

"Kureyş'in *Âsî*'lerinden, *Mutî'*den başkası müslüman olmadı. *Mutî'*in adı *el-Âsî* idi, Hz. Peygamber *Mutî'* yaptı."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

---

[6] **Müslim**, Cihâd, 33/88-89.

## İZAH

**"Sabır yoluyla öldürülmek"** cümlesi, değişik şekillerde izah edilmiştir. Bir görüşe göre esir aldıktan sonra öldürmektir. Diğer bir görüşe göre de ölünceye kadar hapsetmek anlamındadır. Buna göre hiçbir Kureyşli, hapiste ölmeyecek demektir.

**el-Humeydî'**ye göre hadîs, bundan sonra hiçbir Kureyşli **İslâm**'dan dönmeyecek ve mürted olarak öldürülmeyecek anlamındadır. Bundan sonra Kureyşliler artık **İslâm'**la savaşmayacaklar demektir.

Hadîste geçen **Âsî, Mutî'** kelimeleri, sıfat değil isimdirler. Bunlar mana itibariyle birbirine zıt kelimelerdir; **Âsî** isyan eden, **Mutî'** de itâat eden demektir. Hz. Peygamber döneminde **Kureyş'**te **Âs** ismini taşıyan kişilerden **Âs b. Hişâm, Âs b. Saîd** ve **Âs b. Esved** bilinmektedir. Bunlardan da sadece **Âs b. Esved** müslüman olmuş, Hz. Peygamber de onun adını **Mutî'** diye değiştirmişti.

الفصل الثاني

في فضل قبائل مخصوصة من العرب بأسمائهم

أسلم وغفار ومزينة وجهينة وأشجع

## II- MUHTELİF ARAP KABÎLELERİNİN FAZÎLETLERİ

### 1*- ESLEM, ĞİFÂR, MÜZEYNE, CÜHEYNE VE EŞCA' KABÎLELERİ

**٦٧٩٢**ــ (خ م ت ــ **أبو بكرة** رضي الله عنه) قال : « قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**أرأيتم إن كان جُهينة** ، ومزينةُ ، وأسلمُ ، وغِفارُ ، **خيرا من بني تميم** ، **وبني أسد** ، **ومن بني عبد** الله **ابن** غَطَفان ، **ومن بني** عامر **بن صعصعة** ؟ فقال رجل : خَابُوا وخَسِروا ، فقال : **هم خَير من بني تميم** ، **وبني** أسد ، **ومن** بني **عبد الله بن غطفان** ، ومن **بني عامر** بن **صعصعة** ».

وفي رواية : أن الأقرع بن حابس ، قال للنبي صلى الله عليه وسلم : « إنما بايعك سُرَّاقُ الحجيج مِنْ أسلَم ، وغفار ، ومُزَيْنة - وأحسبه : وجُهَيْنة - شك ابن أبي يعقوب - قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : أرأيت إن كان أسلمُ . وغفارُ ، ومزينةُ - وأحسبه : وجهينةُ - خيرا من بني تميم، وبني عامر، وبني أسد، وغطفان، أخابُوا وخسِروا؟ قال: نعم، قال: فوالــذي نفسي بيده إنهم لأخيَرُ منهم».

وفي رواية قال شعبة: حدثني سيدُ بني تميم محمد بن عبد الله بن أبي يعقوب الــضَّبِّيُّ.... وذكره». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم مختصرا : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قـــال : « أسلم ، وغفار ، ومزينة ، وجهينة ، خير من بني تميم ، ومن [بني] عامر والحليفين : من بني أسد وغطفان » من غير شك في جهينة.

وفي رواية الترمذي : قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أسلمُ وغفارُ ومزينةُ: خير من بني تميم وأسد وغطفان وبني عامر بن صعصعة - يمدُّ بها صوته - فقال القوم: قـــد خابو وخسروا؟ قال: فهم خير منهم».

**6.792-** Ebû Bekre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"- Cüheyne, Müzeyne, Eslem ve Ğifâr kabileleri şayet Temîm oğullarından, Esed oğullarından, Abdullah b. Ğatafân oğullarından ve Âmir b. Sa'saa oğullarından daha hayırlı ise ne dersiniz?"**

Bir adam dedi ki:

"- O zaman onlar, kaybettiler ve hüsrana uğradılar."

Rasûlullah (as.) şöyle devam etti:

**"- Gerçekten onlar, Temîm oğullarından, Esed oğullarından, Abdullah b. Ğatafân oğullarından ve Âmir b. Sa'saa oğullarından daha hayırlıdırlar."**[7]

---

[7] **Buharî**, Menâkıb, 6; Eymân, 3; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 47/193-95; **Tirmizî**, Menâkıb, 74/3952.

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyete göre Akra' b. Hâbis, Hz. Peygamber'e şöyle dedi:

"- Sana Eslem, Ğifâr, Müzeyne –râvi İbn Ebî Yakub, zannediyorum Cüheyne de dedi diye tereddüt etti- kabilelerinden, ancak hacıların hırsızları bîat etti."

Bunun üzerine Hz. Peygamber şu karşılığı verdi:

"- **Eslem, Ğifâr, Müzeyne** –zannediyorum Cüheyne de dedi- **kabileleri şayet Temîm oğullarından, Âmir oğullarından, Esed oğullarından ve Ğatafân'dan daha hayırlı iseler ne dersin? Bu durumda onlar kaybetmişler ve hüsrana uğramışlar mıdır?"**

Akra';

"- Evet" diye karşılık verince, Rasûlullah (as.);

"- **Hayatım elinde olan Allah adına yemin ederim ki bunlar, onlardan daha hayırlıdırlar"** dedi.

Bir rivâyette de Şube şöyle dedi: "Bana, Temîm oğullarının reisi Muhammed b. Abdullah b. Ebî Yakub ed-Dabbî[8], bu hadîsin benzerini rivâyet etti."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

**Müslim**'in, "*Cüheyne*" kabilesi konusunda hiç tereddüt ifâdesi içermeyen muhtasar bir rivâyeti de şöyledir:

Hz. Peygamber; **"Eslem, Ğifâr, Müzeyne ve Cüheyne, Temîm oğullarından, Âmir oğullarından ve iki müttefik kabile olan Esed oğulları ile Ğatafân oğullarından daha hayırlıdır"** dedi.

**Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

**"Eslem, Ğifâr ve Müzeyne, Temîm oğullarından, Esed'den, Ğatafân'dan,** -sesini uzatarak- **Âmir b. Sa'saa oğullarından daha hayırlıdır."** İnsanlar;

"- O zaman onlar kaybettiler ve hüsrana uğradılar" deyince, Hz. Peygamber;

"- **Bunlar, onlardan hayırlıdır"** diye ekledi.

---

[8] **Muhammed b. Abdullah b. Ebî Yakub ed-Dabbî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Temîm kabilesinin reisidir. Kendisinde Şu'be ve Cerîr b. Hâzim rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

**İZAH**

**Cüheyne;** Cüheyne b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslem b. el-Hâfî b. Kudâa'nın neslidir. **Kahtânîler** soyundandır, **Kudâa**'nın bir koludur. Büyük bir kabiledir, pek çok kolları vardır. **Yanbu'** ile **Yesrib** arasında otururlardı. Hicrî 8'de **Halid b. Velid**'le savaştılar, ama **Huneyn**'de Rasûlullah'ın (as.) yanında yer aldılar.[9]

**Müzeyne;** Bir kabileye ad olan bu kelime, aslında bir kadının adıdır. Tam adı Müzeyne bint Kelb b. Vebere'dir. Amr b. Üdd b. Tâbiha b. İlyas b. Mudar'ın karısıdır. **Evs** ve **Osman** adlı çocukların da annesidir. Bu iki çocuk dünyaya gelince halk onlara, "**Benû Müzeyne**", yani **Müzeyne**'nin çocukları dediler, sonra da onların neslinde bu isim, kabile adı olarak kaldı. **Adnânîler**'den **Mudar**'ın bir koludur. Kabile **Medîne** ile **Vâdi'l-Kurâ** arasında otururdu. Meşhur sahâbe **Abdullah b. Muğaffel** bu kabiledendi. Kabile **Mekke** fethine katılmış, **Huneyn**'de Rasûlullah'ın (as.) yanında yer almıştı.[10]

**Eslem;** Eslem b. Efsâ b. Hârise b. Amr b. Âmir'in neslidir. **Kahtânîler**'den **Huzâa**'nın bir koludur.[11]

**Ğifâr;** Ğifâr b. Müleyl b. Damra b. Bekr b. Abdimenâf b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân'ın neslidir. **Adnânîler**'den **Kinâne**'nin bir koludur.[12] Bu kabileden ilk Müslüman olan **Ebû Zer el-Ğifârî** ve kardeşi **Üneys**'tir. Kabile İslâm'dan önce hacıları soymakla tanınmıştı.

**Temîm;** Temîm b. Mürr b. Üdd b. Tâbiha b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân'ın neslidir. **Adnânîler**'den büyük bir kabile olup pek çok kolu vardır. Savaşçılığı ile meşhur bir kabile olup **Necid**'de otururlardı. Hicrî 9'da reisleri **Akra' b. Hâbis**'i 70 veya 80 kişilik bir heyetle **Medîne**'ye göndererek Müslüman olmuşlardı. Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra kabilenin bir kısmı irtidât

---

[9] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, I, 216.
[10] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, III, 1008.
[11] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, I, 26.
[12] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, III, 890.

ederek **Seccâh** adlı yalancı peygambere tâbi olmuşlar ve onlar da **Halid b. Velid** tarafında mağlup edilmişlerdi.[13]

**Esed;** Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnan'ın neslidir. Bunlar da **Adnânîler'**den büyük bir kabiledir. Pek çok kolları vardır. **Necid** yakınlarında otururlardı. Savaşçı bir kabiledir. Câhiliyet döneminde de İslâm'da da savaşçılığı ile meşhurdur. Hicrî 9'da **Medîne'**ye bir heyetle gelerek Müslüman olmuşlardı. Ama Hz. Peygamber'in vefatı üzerine irtidât etmişler ve **Talha b. Huveylid** adlı yalancı peygambere tâbi olmuşlardı. **Hz. Ebû Bekir** tarafından mağlup edildiler ve tekrar Müslüman oldular.[14]

**Ğatafân;** Ğatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylan b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân'ın neslidir. **Adnânîler'**in **Kays Aylân** soyundandır. Büyük bir kabile olup pek çok kolları vardı. **Necid'**le **Vâdi'l-Kurâ** arasında otururlardı. Cahiliye döneminde **Uzza** adlı puta taparlardı. **Hendek** savaşında Müslümanların karşısında yer almışlardı. Sonra Müslüman olmuşlar, ama Hz. Peygamber'in vefatından sonra irtidât etmişlerdi. **Hz. Ebû Bekir** de **Hâlid b. Velid'**i göndererek onları hizaya getirmişti.[15]

**Âmir b. Sa'saa;** Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mudar b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylân'ın neslidir. **Adnânîler'**in **Kays Aylân** soyundandır. **Hevâzin** kabilesinin bir koludur. Yazları **Tâif'**te, kışları **Necid'**de otururlardı. **Tebük** savaşından sonra bir heyetle **Medîne'**ye gelip **İslâm'**a girmişlerdi.[16]

Hadîste geçen **Cüheyne, Müzeyne, Eslem ve Ğifâr** adındaki dört kabile, câhiliye döneminde kuvvet ve şeref itibariyle, zikredilen diğer kabilelerden daha geride idiler. Ancak bunlar, **İslâm'**a diğer kabilelerden daha önce girmişler, bu itibarla şeref açısından diğerlerinin önüne geçmişlerdi. Ayrıca **Temîm, Ğatafân** ve **Esed**

---

[13] **Kehhâle**, ***Kabâilu'l-Arab***, I, 126.
[14] **Kehhâle**, ***Kabâilu'l-Arab***, I, 21.
[15] **Kehhâle**, ***Kabâilu'l-Arab***, III, 888.
[16] **Kehhâle**, ***Kabâilu'l-Arab***, II, 708.

kabilelerinin Hz. Peygamber'den hemen sonra irtidât etmiş olmaları da, Rasûlullah'ın (as.) sözündeki isâbeti gösterir.[17]

٦٧٩٣ـ (خ م) ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : « أسْلَمُ : سالمها الله، وغفارُ : غَفَرَ الله لها ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم مثله ، وزاد : « أما إني لم أقلها ، ولكن الله عز وجل قالها ».

**6.793-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Eslem'e Allah selâmet versin! Ğifâr'a da Allah mağfiret eylesin!"**[18]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in diğer bir rivâyetinde şu fazlalık vardır:

**"Bunu ben söylemiyorum, Allah söylüyor."**

**İZAH**

**"Selâmet versin!.. Mağfiret eylesin!.."** diye duâ manasında tercüme ettiğimiz bu cümlenin haber manasında olması da muhtemeldir. O zaman da; **"Allah Eslem'e selâmet verdi. Allah Ğifâr'a mağfiret eyledi"** diye tercüme edilmesi gerekir. Bilindiği üzere **Ğifâr** kabilesi, **Ebû Zer el-Ğifârî**'nin delâletiyle Müslüman olmuş, bunu gören **Eslem** kabilesi de onların peşinden **İslâm**'a girmişti.

٦٧٩٤ـ (خ م ت) ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «قريش، والأنصارُ ، وجهينةُ ، ومزينةُ ، وأسلمُ ، وأشجعُ ، وغفارُ : مَوَاليَّ ، ليس لهم مولى دون الله ورسوله ».

---

[17] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 231-34.

[18] **Buharî**, Menâkıb, 6; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 46/184-85.

كذا رواه سفيان الثوري عن سعد بن إبراهيم ، وكذا رواه البخاري ومسلم من حديث سفيان ، عن سعد بن إبراهيم ، وقال البخاري في موضع آخر من كتابه : حدثنا أبو نعيم ، قال : حدثنا سفيان عن سعد بن إبراهيم ، ثم قال : وقال يعقوب ابن إبراهيم ، حدثنا أبي عن أبيه ، قال : حدثني عبد الرحمن بن هُرْمز الأعرج ، عن أبي هريرة قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **قريش ، والأنصار، وجهينةُ، ومزينةُ، وأسلمُ، وأشجعُ، وغفارُ، مَوَالِيَّ، ليس لهم مولى دون الله ورسوله**».

قال الحميدي : وقد حكى أبو مسعود الدمشقي وغيره : أن البخاري حمل حديث يعقوب بن إبراهيم على حديث أبي نعيم عن سفيان ، ويعقوب في حديثه إنما يقول : عن أبيه، عن صالح بن كيسان ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ، أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : **وَالَّذي نَفْسُ محمد بيده ، لَغفارُ ،وأسلمُ ، ومزينةُ ، ومن كان من جهينةَ** - أو قال : وجهينة ، ومن كان من مزينةَ - **خير عند الله يوم القيامة من أسد ، وطَيء ، وغطَفان** ، وهكذا أخرجه مسلم من حديث يعقوب ، عن أبيه، عن صالح، عن الأعرج... فذكره بإسناده كما أوردناه، وهذا خلاف في المتن والإسناد، وأخرجا أيضا نحوا من حديث محمد بن سيرين، عن أبي هريرة، إلا أنه في رواية مسلم: من حديث إسماعيل بن عُلَيَّة، عن أيوب، عن محمد، عن أبي هريرة، عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم مسند، وهو عند البخاري من حديث حماد بن زيد ، عن أيوب عنه ، من قول أبي هريرة ، لم يسنده ، وهذا لفظ مسلم المسند : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لأَسْلَمُ، وغِفارُ ، وشيء من مزينةَ - أو شيء من جهينةَ ومُزَينَةَ ، خير عند الله** ، قال : أحسبه قال : يوم القيامة من أسد ، **وغَطَفَان** ، وهَوَازن ، **وتميم** ».

ولمسلم عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم أنه قال : « **أسلمُ ، وغفارُ ، ومزينةُ ومن كان من جهينةَ** - أو **جُهينة - خَيْر من بني تميم ، وبني عامر** ، والحليفين **أسد وغَطَفان** ».

وفي رواية الترمذي : نحو الثالثة التي آخرها : « **من أسد ، وطيء،وغطفان**».

**6.794-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Kureyş, Ensâr, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Ğifâr, benim yardımcılarımdır. Onların ise Allah ve Rasûlü'nden başka yardımcıları yoktur."**[19]

**RİVÂYETLER**

Süfyan es-Sevrî, hadîsi Sa'd b. İbrahim'den[20] böyle rivâyet etti. Keza Buharî ve Müsklim de, Süfyan'ın bu rivâyetini Sa'd b. İbrahim'den naklettiler. **Buharî**, eserinin başka bir yerinde şöyle dedi:

"Bize Ebû Nuaym tahdîs etti. O dedi ki: Bize Süfyan, Sa'd b. İbrahim'den tahdîs etti."

Sonra da şöyle söyledi:

"Yakub b. İbrahim[21] dedi ki: Bize babam, babasından naklen tahdîs etti. O dedi ki: Bana Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac, Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

**"Kureyş, Ensâr, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Ğifâr, benim yardımcılarımdır. Onların ise Allah ve Rasûlü'nden başka yardımcıları yoktur."**

**el-Humeydî** dedi ki:

"Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî ve diğerleri rivâyet ettiler ki, **Buharî**, Yakub b. İbrahim'in rivâyetini, Ebû Nuaym'in Süfyan'dan rivâyetine hamletti. Yakub, rivâyetinde; ancak babasından, Salih b.

---

[19] **Buharî**, Menâkıb, 6; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 47/189-90; **Tirmizî**, Menâkıb, 74/3948.

[20] **Ebû İbrahim, Sa'd b. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 125/743. Medîneli tâbiîlerdendir. **Medîne** kadısıdır. Meşhur sahabî Abdurrahman b. Avf'ın torunudur. Abdullah b. Cafer ve İbnu'l-Müseyyeb'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be ve Süfyan Sevrî rivâyet etti. **Medîne**'de hadîs rivâyet etmezdi. İbn Uyeyne **Mekke**'de ondan az miktarda hadîs rivâyet etti.

[21] **Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim b. Sa'd b. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî el-Medenî el-Bağdadî**: ö. 208/823. Meşhur sahabî Abdurrahman b. Avf'ın torununun oğludur. Aslen Medînelidir, ama **Bağdat**'ta oturdu. Orada babasından, Şu'be ve Leys'ten rivâyet etti. Kendisinden Ali b. el-Medînî, Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi büyük âlimler rivâyet ettiler. Büyük muhaddislerdendir, sikadır.

Keysan'dan[22], el-A'rac'dan, Ebû Hureyre'den naklen Rasûlullah (as.); *'Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Ğifâr, Eslem, Müzeyne, ve Cüheyne kabilesinden olan–veya Cüheyne ve Müzeyne kabilesinden olan, dedi- insanlar, kıyâmet günü Allah katında Esed, Tayy ve Ğatafân kabilesinden daha hayırlıdır'* dedi. **Müslim** de Yakub'un rivâyetini, babası, Salih ve el-A'rac tarîkıyla böyle rivâyet etti. Bu rivâyeti de, kaydettiğimiz isnâdla zikretti. Bu, metin ve sened itibariyle farklı bir rivâyettir. **Buharî** ve **Müslim**, hadîsi Muhammed b. Sîrîn'in Ebû Hureyre'den rivâyeti şeklinde de tahric ettiler. Yalnız **Müslim**'in rivâyeti; İsmail b. Uleyye'nin[23] Eyyub'dan, onun Muhammed'den, onun Ebû Hureyre'den, onun da Hz. Peygamber'den şeklinde müsned bir rivâyettir. Bu ise **Buharî**'de, Hammâd b. Zeyd'in Eyyûb'dan, onun Muhammed'den, onun da Ebû Hureyre'nin sözü diye müsned olmayan bir rivâyet şeklindedir. **Müslim**'in müsned olan lafzı şöyledir:

---

[22] **Ebû Muhammed, Salih b. Keysân el-Medenî:** ö. 146/763. Medîneli sika râvîdendir. Ubeydullah b. Abdullah ve Urve b. Zübeyr'den rivâyet etmiş, kendisinden de Mâlik ve İbn Uyeyne rivâyette bulunmuştur. Tâbiîlerden olduğu ve İbn Ömer'i dinlediği söylenmişse de, bu rivâyet sahîh görülmemiştir. **Medîne** fukahasından ve hafız muhaddislerdendir, sikadır. Halife Ömer b. Abdülaziz'in çocuklarının müeddibi idi. Kaderî olmakla itham edilmiş, ama bu iddia doğru bulunmamıştır.

[23] **Ebû Bişr, İsmail b. İbrahim b. Miksem el-Esedî el-Basrî:** 110-193/728-809. **İbn Uleyye** diye meşhurdur. **Uleyye**, annesinin ismidir. Aslen Kûfelidir, ama **Basra**'da dünyaya geldi. Büyük muhaddis, hafız, müfessir ve fakîhti. Hadîs ilminde devrinin allâmesi sayılırdı. Huccetti, hadîste kimse ondan ilerde görülmezdi. Kûfeliler **Basra** muhaddisleri ile biraraya geldiklerinde; **"İsmail'i bizden uzak tutun, başka kimi getirirseniz getirin"** diyerek, onun ilmî üstünlüğünü itirazsız kabul ettiklerini ifâde ediyorlardı. **Şu'be b. el-Haccâc; "O, muhaddislerin seyyidi, fakîhlerin reyhânesidir"** derdi. Hadîslerini ezberden tahdîs eder, lâfzen rivâyete dikkat eder, ricâlde titiz davranırdı. Asla gülmeyen, tebessüm dahi etmeyen bir şahsiyete sahipti. **Basra**'da zekât memuru olarak görev yapmış, bilâhare **Harun er-Reşîd**'in son zamanlarında **Bağdat**'ta Mezâlim mahkemesi reisi olmuş, sonra da istifâ ederek son günlerini **Bağdat**'ta geçirip hadîs rivâyetine devam etmiştir. *Kitâbu't-tefsîr, Kitâbu'l-menâsik, Kitâbu's-salât* ve *Kitâbu't-tahâre* adlı eserleri bilinmektedir. **Bağdat**'ta vefat etti.

Rasûlullah (as.); **"Eslem, Ğifâr ve Müzeyne'den bir kısmı ile Cüheyne**[24] –veya Cüheyne'den bir kısmı ile Müzeyne, dedi-, **Allah katında** –zannediyorum kıyâmet günü de dedi- **Esed'den, Ğatafân'dan, Hevâzin'den ve Temîm'den daha hayırlıdır"** dedi.

**Müslim**'in diğer bir rivâyeti de; **"Eslem, Ğifâr, Müzeyne ve Cüheyne ile beraber olanlar** –veya sadece Cüheyne, dedi-, **Benû Temîm, Benû Âmir ve iki müttefik kabile Esed ile Ğatafân'dan hayırlıdırlar"** şeklindedir.

**Tirmizî** de hadîsi, sonu; **"...Esed, Tay ve Ğatafân kabilesinden daha hayırlıdır"** şeklinde biten üçüncü rivâyetteki gibi tahric etti.

İZAH

**Eşca';** Eşca' b. Reys b. Ğatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân'ın neslidir. **Adnânîler**'dendir, **Ğatafân**'ın **Kays Aylân** soyundandır. **Medîne** yakınlarında otururlardı. **Hazrec** kabilesinin müttefiki idiler. **Buâs** savaşlarında yardıma çağrıldıklarında hemen müttefiklerinin yanında yer almışlardı. **Huneyn**'de de bin kişilik bir kuvvetle Rasûlullah'ın (as.) yanında yer almışlardı. Hz. Peygamber'den sonra bu kabilenin de bir kısmı irtidât etmişti.[25]

**Tayy;** Tayy b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân'nın neslidir. Büyük bir kabiledir, **Kahtânîler**'in **Kehlân** soyundandır. **Yemen**'de otururlardı. **Me'rib** seddinin yıkılmasından sonra oradan ayrılıp **Yemâme, Necid** bölgelerine dağılmışlardı. Hicrî 9'da bir heyetle **Medîne**'ye gelmişler ve Müslüman olmuşlardı. Hz. Peygamber'den sonra çeşitli kabilelerin irtidât ettiği dönemde, onlar

[24] **Câmiu'l-Usûl**'de, bu "**Cüheyne**" kelimesi bulunmamaktadır. Ancak bu kelime **Müslim**'de geçtiği için tercümede de gösterdik. Muhtemelen **Câmiu'l-Usûl**'de bir matbaa hatası söz konusudur. Nitekim daha sonra gelen ibâre de bu hatayı hatırlatmaktadır.

[25] **Kehhâle,** ***Kabâilu'l-Arab,*** I, 29.

**İslâm**'a bağlılıklarını yine korumuşlardı. Yalnız **Cedîle** ve **Ğavs** boyları irtidât olaylarına karışmışlardı.[26]

**Hevâzin;** Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân'ın neslidir. **Adnânîler**'in **Kays Aylân** kolundan büyük bir kabiledir. **Tâif**'te otururlardı. **Huneyn**'de Rasûlullah'a (as.) karşı savaşmışlar, ama mağlup olmuşlar ve çok esir ve ganimet vermişlerdi. Sonra Müslüman olmuşlar, fakat bilâhare bir kısmı irtidât etmişti.[27]

**٦٧٩٥ــ (خ م ت ــ عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال وهو على المنبر : **«غِفَارٌ: غَفَرَ الله لها، وأسلمُ: سَالَمَها الله، وعُصَيَّةُ، عَصَتِ الله ورسولَه»**

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي ولمسلم روايات بمثله، ولم يذكر «على المنبر».

وأخرجه الترمذي أيضا، ولم يذكر «عُصَيَّة».

**6.795-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) minberde şöyle dedi:

**"Ğifâr; Allah onlara mağfiret eylesin! Eslem; Allah onlara selâmet versin! Usayye ise Allah'a ve Rasûlü'ne isyân etti."**[28]

## RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

**Müslim**'in buna benzer başka rivâyetleri de vardır, yalnız onlarda "minberde" kelimesi yoktur.

**Tirmizî**'nin rivâyetinde de "Usayye" cümlesi yoktur.

## İZAH

**Usayye;** Usayye b. Hufâf b. İmruu'l-Kays b. Bühse b. Süleym b. Mansur b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylân'ın neslidir. **Adnânîler**'den **Süleym** kabilesinin bir koludur.[29]

---

[26] **İbnu'l-Esîr,** ***Kâmil,*** II, 346; Kehhâle, **Kabâilu'l-Arab,** II, 689.

[27] **Kehhâle,** ***Kabâilu'l-Arab,*** III, 1231.

[28] **Buharî,** Menâkıb, 6; **Müslim,** Fedâilu's-Sahâbe, 46/187; **Tirmizî,** Menâkıb, 74/3948.

Hz. Peygamber'in **Usayye** kabilesi için "**Allah ve Rasûlü'ne isyan etti**" demesinin sebebi, onların **Bi'r-i Maûne** hâdisesinde Hz. Peygamber'in, kendi talepleri üzerine onlara gönderdiği Kur'ân öğretmenlerini pusuya düşürüp şehid etmeleridir. Üstelik onlar, bu öğretmenleri koruyacaklarına dair Hz. Peygamber'e garanti vermişler, ama sonra ihânet ederek büyük bir katliâm yapmışlardı.

٦٧٩٦ـ (م) ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : «غفارُ: غَفَرَ الله لها ، وأسلمُ : سَالَمَهَا الله ، ».

وفي رواية قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ائت قومك فقُلْ : إنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : أسْلَمُ : سَالَمها الله ، وغفارُ : غَفَرَ الله لها ». أخرجه مسلم.

**6.796-** Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ğifâr; Allah onlara mağfiret eylesin! Eslem; Allah onlara selâmet versin!"**[30]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette Ebû Zer, Hz. Peygamber bana şöyle söyledi, der:

**"Kabilene git, onlara Peygamber; *'Eslem; Allah onlara selâmet versin! Ğifâr; Allah onlara mağfiret eylesin!'* diyor diye söyle!"**

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٦٧٩٧ـ (م) ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «أسْلَمُ:سالمها الله ، وغفارُ: غَفَرَ الله لها ». أخرجه مسلم.

**6.797-** Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[29] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, II, 786.
[30] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 46/182.

**"Eslem; Allah onlara selâmet versin! Ğifâr; Allah onlara mağfiret eylesin!"**[31]

**٦٧٩٨**ـ (م ت ـ **أبو أيوب الأنصاري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**الأنصارُ ، ومُزينةُ ، وجهينةُ ، وأشْجَعُ ، وغفَارُ ومن كان من بني عبد الله** : مَوَاليَّ دونَ الناس، والله ورسولُه **مَوْلاَهم** ». أخرجه مسلم والترمذي ، وقال الترمـــذي : « [من] **بني** عبد الدار ».

**6.798-** Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ensâr, Müzeyne, Cüheyne, Eşca', Ğifâr ve Benû Abdullah kabilesinden olanlar, diğer insanların dışında benim yardımcılarımdır. Allah ve Rasûlü de onların yardımcısıdır."**[32]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

**Tirmizî** ayrıca "Benû Abdiddâr" kabilesini de ekledi.

**İZAH**

**Benû Abdullah; Adnânîler**'den **Sa'd b. Kays b. Aylân**'ın soyundandır. **Ğatafân** kabilesinin bir koludur. Ataları **Abdullah b. Ğatafân** idi. Bu zâtın asıl ismi **Abduluzzâ** idi, bir heyetle **Medîne**'ye geldiklerinde Hz. Peygamber onlara;

**"- Sizler kimlerdensiniz?"** diye sormuş, onlar da;

**"- Biz Benû Abduluzzâ'yız!"** demişlerdi. O zaman Hz. Peygamöber;

**"- Hayır, siz Benû Abdullah'sınız!"** demişti.[33]

**Benû Abdiddâr;** Abduddâr b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy b. Ğâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b.

---

[31] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 46/184.

[32] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 47/188; **Tirmizî**, Menâkıb, 74/3941.

[33] **Kehhâle**, ***Kabâilu'l-Arab***, II, 732.

Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân'ın neslidir. **Adnânîler**'in **Kusay b. Kilâb** soyundandır. **Kureyş**'in bir koludur. **Mekke**'de otururlardı.[34]

**"Yardımcı"** diye tercüme ettiğimiz ***"mevâlî"*** kelimesi, dost, müttefik anlamına da gelir.

الأشعريون

## 2*- EŞ'ARÎLER

٦٧٩٩ـ (خ م ـ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إني لأعرفُ أصواتَ رُفقة الأشعريِّينَ بالقرآن، حين يدخلونَ بالليل، وأعرفُ منازلَهم من أصواتِهِمْ بالقرآن بالليل، وإن كنتُ لم أرَ منازلَهم حين نزلوا بالنَّهار، ومنهم حَكيم إذا لقي الخيل** - أو قال: العَدُوَّ - **قال لهم: إن أصحابي يأمُرُونكم أن تَنْظُروهم**». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.799-** Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ben Eş'arlı dostların, geceleyin eve girdiklerinde Kur'ân okuyuşlarını seslerinden tanırım. Gündüzleri eve girdiklerinde evlerini görmesem de, geceleyin Kur'ân okuyan seslerinden onların evlerini de tanırım. Onlardan biri de Hakîm'dir;** süvarilere –veya düşmana dedi- **rastladığında, onlara;**

**"- Arkadaşlarım sizden, kendilerini beklemenizi istiyorlar"** dedi.[35]

### İZAH

Hadîste **Eş'arîler**'in Kur'ân okumaya olan düşkünlükleri anlatılmaktadır.

---

[34] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, II, 723.

[35] **Buharî**, Meğâzî, 38; Humus, 15; Menâkıbu'l-Ensâr, 37; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 39/166.

**Hakîm**, bu kabileye mensup birinin ismi veya sıfatıdır. Hakîm'in karşılaştığı kişiler, bir ihtimâle göre Müslümanlardır. Bu durumda onun sözü, **"bekleyin, yayalar da gelsin, birlikte gideriz"** anlamındadır. Diğer bir ihtimâle göre de Müslümanlarla değil, kâfirlerle karşılaşmıştır. Bu durumda da cümle, **"bekleyin, arkadaşlarım da gelsinler de kozlarımızı paylaşalım"** anlamına gelir. Burada **Hakîm**'in cesareti görülmektedir; tek başına da olsa düşmandan kaçmayıp onlara meydan okumuştur.

**Eş'ar; el-Eş'ar b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe'**in neslidir. **Kahtânîler**'in **Kehlân** kolundandır. **Yemen'**de otururlardı. Meşhur sahabî **Ebû Musa'l-Eş'arî**, bu kabileye mensuptu.[36]

٦٨٠٠ــ (خ م) ــ **أبو موسى الأشعري** أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ **الأشعريِّين إذا أرْمَلُوا في الغَزْو ، وقَلَّ طَعَامُ عيالهم بالمدينة : جَمَعُوا** ما كان عندهم **في ثوب** واحد ، ثم **اقْتَسَمُوا بينهم في إناء واحد بالسَّوِيَّة ، فهم مِنِّي** وأنا **مِنْهُم** ». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.800-** Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Eş'arîler'in gazâda erzakı tükenir, Medîne'de de âilelerinin yiyecekleri azalırsa, ellerinde kalan erzakı bir yaygının üzerinde toplarlar, sonra da onu tek bir kapla eşit şekilde paylaşırlar. Onlar bendendir, ben de onlardanım."**[37]

٦٨٠١ــ (ت) ــ **أبو عامر الأشعري** رضي الله عنه قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**نِعْمَ الحيُّ : الأسْدُ** ، والأشْعَرِيُّونَ ، **لا يفرُّون في القتال** ، **ولا يَغُلُّون** ، **هم مني** وأنا **منهم** ، قال عامر ابنه : **فحدَّثت** بذلك **معاوية** ، فقال : ليس كذا قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، قال : **هم مني وإليَّ** ، فقلت : ليس كذا حدثني أبي ، ولكنه حدثني قال: سمعتُ

[36] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, I, 30.
[37] **Buharî**, Şerike, 1; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 39/167.

رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **هم مني وأنا منهم** ، قال : فأنت أعلم بحديث أبيك».
أخرجه الترمذي.

**6.801-** Ebû Âmir el-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Esed ve Eş'arî kabileleri, ne iyi kabiledirler! Savaştan kaçmazlar, ganimet malına ihânet etmezler. Onlar bendendir, ben de onlardanım."**

Ebû Âmir'in oğlu Âmir dedi ki:

"Ben bu hadîsi Muâviye'ye anlattım. Muâviye şöyle dedi:

"- Rasûlullah (as.) bu şekilde söylemedi, ***'onlar bendendir ve bana âittirler!'*** dedi." Ben de ona dedim ki:

"- Babam bana hadîsi o şekilde anlatmadı. Bana şöyle anlattı:

"Rasûlullah'ın (as.); ***'Onlar bendendir, ben de onlardanım'*** dediğini işittim."

O zaman Muâviye;

"- Sen babanın hadîsini daha iyi bilirsin" dedi.[38]

### بنو تميم

### 3*- TEMÎM OĞULLARI

**٦٨٠٢ـــ (خ م ـــ أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : لا أزال أُحبُّ بني تميم ، بعد ثلاث سمعتها من النبيِّ صلى الله عليه وسلم يقولها فيهم : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **هم أشدُّ أمتي على الدَّجَّال** ، قال : وجاءت صدقاتهم ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **هذه صَدَقَاتُ قَوْمِنا** ، قال: وكانت سَبِيَّة منهم عند عائشة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أعْتِقِيها ، فإنَّها من وَلَد إسْماعيل** ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم قال : ثلاثُ خصال سمعتهن من رسول الله صلى الله عليه وسلم في بني تميم لا أزال أحبهم بعده، وكان على عائشة مُحَرَّر، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: « **أعتقي من**

---

[38] **Tirmizî**, Menâkıb, 74/3947.

هؤلاء ، وجاءت صَدَقاتُهم، فقال: هذه صَدَقاتُ قَوْمي، قال: وهُمْ أشَدُّ النَّـاس قتـالا في الملاحم». و لم يذكر الدجال.

**6.802-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Haklarında Rasûlullah'dan (as.) işitmiş olduğum üç cümleden dolayı Benû Temîm'i severim. Rasûlullah (as.);

**"Onlar, Deccâl'a karşı ümmetimin en şiddetlisidirler"** demişti.

Onların zekâtları geldiği zaman da;

**"Bunlar, bizim kavmimizin zekâtıdır"** demişti.

Âişe'nin yanında onlardan bir esir kadın vardı. Hz. Peygamber Âişe'ye;

**"Onu âzâd et! Çünkü o, İsmail'in neslindendir"** demişti.[39]

## RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Benû Temîm'in üç özelliği konusunda Rasûlullah'dan (as.) işittiğim şeyden sonra onları hep sevdim:

1- Âişe'nin elinde esirler vardı. Rasûlullah (as.) Âişe'ye;

**"- Onları âzâd et!"** diye emretti.

2- Onların zekâtları getirilmişti. Hz. Peygamber;

**"Bunlar, benim kabilemin zekâtlarıdır"** dedi.

3- Rasûlullah (as.); **"Onlar, savaşta insanların en şiddetli çarpışanlarıdır"** dedi.

Bu rivâyette Deccâl'i zikretmedi.

## İZAH

**Temîm** kabilesinin soy kütüğü yukarıda geçmişti. **İlyas b. Mudar**'da Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşirler. Bu yüzden **Temîm**'in zekâtları gelince Rasûlullah (as.); **"Bunlar, benim kabilemin zekâtlarıdır"** diyerek, onları kendine nispet etmişti.

حمير

[39] **Buharî**, Itk, 13; Meğâzî, 67; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 47/198.

## 4*- HİMYER KABİLESİ

٦٨٠٣ـ (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رجلا من قيس جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: العن حمير؟ فأعرض عنه، فأعاد عليه، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «رَحِمَ الله حِمْيَرَ، أفْوَاهُهُم سَلام، وأَيْدِيهِم طَعَام، وهم أهْلُ أمْنٍ وإيمان».

وفي رواية قال: كنَّا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فجاء رجل، أحسبه من قَيْس، فقال: يا رسول الله: الْعَنْ حِمْيَر؟ فأعرض عنه، ثم جاء من الشق الآخر، فأعرض عنه، ثم جاءه من الشق الآخر، فأعرض عنه، ثم جاءه من الشّق الآخر، فأعرض عنه فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «رَحِمَ الله حِمْيَرَ... وذكر الحديث». أخرج الترمذي الثانية وذكر الأولى رزين.

**6.803-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Kays'dan bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Himyer'e lânet oku!" dedi. Hz. Peygamber yüzünü çevirdi. Adam tekrar aynı sözü söyledi. O zaman Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Allah Himyer'e merhamet buyursun! Çünkü onların ağızları selâm, elleri yiyecek doludur, kendileri de emniyet ve iman ehlidir."**[40]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında idik. Bir adam geldi, zannediyorum adam **Kays'**dan idi. Adam;

**"- Ey Allah'ın Rasûlü, Himyer'e lânet oku!"** dedi. Hz. Peygamber yüzünü çevirdi. Adam Hz. Peygamber'in diğer tarafına geçti, Rasûlullah (as.) yine yüzünü çevirdi. Tekrar öbür tarafa gitti, yine yüzünü çevirdi. Tekrar diğer tarafa gitti, yine yüzünü çevirdi. Sonra Rasûlullah (as.); **"Allah Himyer'e merhamet buyursun!.."** dedi diyerek aynı hadîsi zikretti.

İkinci rivâyeti **Tirmizî,** ilkini **Rezîn** tahric etti.

---

[40] **Tirmizî,** Menâkıb, 72/3939. Bu rivâyet zayıftır.

**İZAH**

**Kays oğulları;** muhtemelen burada kastedilen kabile, **Ezd**'in **Hazrec** kolundan bir boy olan Kays b. Sa'd b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Ebî Cezîme b. Tarîf'in neslidir.[41]

**Himyer;** Himyer b. Sebe' b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân'ın neslidir. **Kahtânîler'**den büyük bir kabiledir. **Yemen'**de otururlardı. Güneşe taparlardı. **Sana'**da **Riâm** adlı bir mabed yapmışlar, ona ta'zîm gösterirler ve kurbanlarını arz ederlerdi. Hicrî 9'da Rasûlullah'a (as.) gelip Müslüman olmuşlardı.[42]

Bu hadîste Rasûlullah (as.) **Himyer'**in övgüye değer dört özelliğinden söz etmektedir:

1- Herkese selâm vermeleri.

2- Herkese yemek yedirmeleri, ikrâmda bulunmaları.

3- Emîn ve güvenilir insanlar olmaları.

4- Samîmî mü'min olmaları.

## الأزد

## 5*- EZD KABİLESİ

٦٨٠٤ـ (ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «الأَزْدُ : أزدُ الله في الأرض ، يريد الناس أن يضعوهم ، ويأبى الله إلا أن يرفعهم ، ولَيَأتِيَنَّ على النّاس زَمَان يقول الرجل فيه : يا ليتَ أبي كانَ أَزْدِيا ، أو يا ليت أمّي كانت أَزْدِيَّة». أخرجه الترمذي وقال: وقد رُوِي موقوفا على أنس وهو عندنا أصح.

**6.804-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ezd kabilesi, Allah'ın yeryüzündeki ordusudur. Herkes onları alçaltmak ister, ama Allah onları sadece yükseltir. İnsanlar öyle bir**

---

[41] Kehhâle, *Kabâilu'l-Arab*, III, 971.

[42] Kehhâle, *Kabâilu'l-Arab*, I, 305.

**zamana gelecekler ki, herkes;** ***'Keşke babam Ezd kabilesinden olsaydı! Veya keşke annem Ezd kabilesinden olsaydı!'*** **diyecek.**"[43]

## İZAH

Bu rivâyetin râvîlerinden **Salih b. Abdülkebîr**, muhaddisler tarafından mehûl biri olarak tavsif edilmektedir. **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu, ama aynı tarîkle **Enes'**ten mevkûf olarak da rivâyet edildiğini ve kendisine göre bu rivâyetin daha sahih olduğunu söylemektedir.

**Ezd;** Ezd b. el-Ğavs b. Nebt b. Mâlik b. Kehlân'ın neslidir. Arapların en büyük ve en meşhur kabilelerinden biridir. **Kahtânîler** kolundandır. **Yemen'**de otururlardı. **Me'rib** seddi yıkılınca kabile dağılarak çeşitli bölgelere yerleştiler. **Ezd'**in dört büyük kolu vardı, bunlardan en meşhur olan **Ezdi Şenûe** koludur. **Medîne'**de Müslümanları himâye eden **Ensâr'**ın iki kolu olan **Evs** ve **Hazrec** kabileleri de **Ezd** kabilesinin kolu idiler ve bunlar da **Yemen'**den **Medîne'**ye gelmişlerdi. Kabilenin diğer kolları hicrî 9'da **Medîne'**ye bir heyetle gelip Müslüman olmuşlar, ama Rasûlullah'ın (as.) vefatından sonra bir kısmı irtidât etmişti. **Hz. Ebû Bekir** de onlara, **Osman b. Ebî'l-Âs** komutasında bir ordu göndermişti. Tekrar İslâm'a dönen kabile, hicrî 36'da meydana gelen **Cemel** vakasında **Hz. Âişe** ile birlikte olmuşlar, daha sonra da bir kısmı **Hz. Alî'**nin, bir kısmı da **Muâviye'**nin yanında yer almışlardı.[44]

Hz. Peygamber'in **Ezd** kabilesi hakkındaki bu övücü sözleri, muhtemelen **Ezd'**in iki kolu olan **Evs** ve **Hazrec** kabileleri, yani **Ensâr** göz önüne alınarak söylenmiştir. Çünkü **Evs** ve **Hazrec**, **Ezd'**in en önemli iki kolu idi. Bununla birlikte **Ezd'**in genelinin kastedilmiş olması da mümkündür.

**٦٨٠٥ــ (ت ــ غيلان بن جرير)** قال : **سمعت أنس** بن مالك **رضي** الله عنه **يقول** :

« **إن لم نكن من الأزْدِ فَلَسْنا من الناس** ». أخرجه الترمذي.

---

[43] **Tirmizî**, Menâkıb, 72/3937.

[44] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, I, 15.

**6.805-** Ğaylân b. Cerîr'den rivâyet edilmiştir:
Enes b. Mâlik'in şöyler dediğini duydum:
"Eğer Ezd'den olmasaydık, (kâmil) insanlardan olamazdık."[45]

## İZAH

Bir önceki hadîsin izahında da da belirttiğimiz üzere **Evs** ve **Harec** kabileleri, **Ezd** kabilesinin koludurlar. **Enes b. Mâlik** de **Ensâr**'dan, dolayısıyla **Ezd**'dendir. Burada **Enes**'in ifâdesini, **Ensâr**'ın geneline yönelik bir iltifat olarak kabul etmek gerekir. Şüphesiz ki bu, aslı olmayan bir iltifat da değildir. Zira **Ensâr**'ın, İslâm tarihindeki önemi ve değeri, her türlü takdirin üstündedir.

## دوس

## 6*- DEVS KABİLESİ

٦٨٠٦ــ (خ م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « جاء الطُّفَيلُ بن عَمْرو الدَّوْسي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : إنْ دَوْسا قد هَلَكَتْ ، عَصَتْ وأبَتْ ، فادْعُ الله عليهم ، فظَنَّ الناسُ أنه يدعو عليهم ، فقال : اللهمَّ اهْدِ دَوْسا ، وائْتِ بِهِم ».
وفي أخرى : « إن دَوْسا كَفَرَتْ... وذكر الحديث » أخرجه البخاري ومسلم.

**6.806-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:
"Tufeyl b. Amr ed-Devsî[46] Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

---

[45] **Tirmizî**, Menâkıb, 72/3938.

[46] **Tufeyl b. Amr b. Tarîf ed-Devsî**: Sahabîdir. Aslen Yemenlidir. Devs kabilesinin reisi ve Arapların eşrafındandı. Şairdi. Hicretten önce **Mekke**'ye gelmiş, müşrikler kendisine; "**o adamın sözlerini sakın dinleme; çünkü karıyı kocasından, anayı evladından ayırıyor, sözleri sihir gibidir**" demişler, o da "**kulaklarımı tıkamadan mescide girmem**" demiş, ama sonra Hz. Peygamber'in sözlerini işitince; "**onun sözlerinden daha güzelini bugüne kadar duymadım**" diyerek Hz. Peygamber'i tasdik etmiş, sonra kavmini de İslâm'a davet edeceğini söyleyerek memleketine dönmüştü. Ancak bunun için Hz. Peygamber'den bir alâmet istemiş, Rasûlullah (as.) da kendisine duâ etmişti. Oradan döndüğünde önce üzerinde, sonra kılıcında şimşek gibi bir parıltı meydana gelmişti. Devs

"- Devs helâk oldu; isyan etti ve yüz çevirdi. Onlara bedduâ et!" dedi.

Bunun üzerine insanlar, Rasûlullah'ın (as.) bedduâ edeceğini zannettiler. Ama Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Allah'ım, Devs'e hidâyet ver ve onları getir!"**[47]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; **"Devs küfretti..."** denir.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

## İZAH

**Tufeyl b. Amr, Devs** kabilesinin önde gelenlerindendi. **Mekke** döneminde müslüman olmuş, uzun yıllar kabilesini irşâda çalışmış, ama başarılı olamamıştı. Sonra **Medîne** döneminde Hz. Peygamber'e gelmiş ve yukarıda geçen sözleri söylemişti. Bu zâtın lakabı **Zû'n-Nûr** idi. Rivâyete göre **Tufeyl Mekke'**de Müslüman olduktan sonra, Hz. Peygamber ona, kabilesine dönmesini, orada insanlara İslâm'ı anlatmasını emretmiş, ama o; **"Bana inanmaları için bende bir alâmet olsa"** demiş, Hz. Peygamber de; **"Allah'ım; ona bir nûr ver!"** diye duâ etmiş, bunun üzerine hemen gözlerinin arasında bir parlaklık peydâ olmuştu. Alnındaki bu izin, kabilesi tarafından, kendisine müsle yapıldığı şeklinde itham edileceğinden korktuğu, bunun üzerine de parlaklığın âsâsının ucuna intikal ettiği ve bu ışığın geceleri yolunu aydınlattığı da rivâyet edilir. **Tufeyl**, bütün gayretlerine rağmen sadece babasını ve bir de **Ebû Hureyre**'yi Müslüman yapabilmişti.[48]

**Tufeyl**, bunca gayretine rağmen başarılı olamayınca, ümidini keserek Hz. Peygamber'den bedduâ talep etmiş, ama Hz. Peygamber onların hidâyete ermeleri için duâ etmiş, neticede de Rasûlullah'ın (as.) duâsı kabul edilerek **Devs** kabilesi toptan Müslüman olmuştu.

---

kabilesinin İslâm'ı kabul etmesine vesile olmuştur. **Hayber** seferi sırasında kabilesinden 80 veya 90 kişilik bir heyetle **Medîne**'ye geldi. Hz. Peygamber'in vefatına kadar orada kaldı. **Yemâme** savaşında şehid edildi.

[47] **Buharî**, Meğâzî, 76; Cihâd, 100; Daavât, 59; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 47/197.

[48] **İbn Hacer**, VIII, 437.

**Devs;** Devs b. Udsân b. Abdullah b. Zehrân b. Kâ'b b. el-Hâris b. Kâ'b b. Abdullah b. Mâlik b. Mudar b. Nasr'ın neslidir. **Kahtânîler'**den **Ezd'**in **Şenûe** kolundandır. **Tihâme'**de otururlardı. **Hayber** savaşından sonra İslâm'a girmişlerdi.[49] Meşhur sahabî **Ebû Hureyre** de bu kabileye mensuptu.

**ثقيف**

## 7*- SAKÎF KABİLESİ

٦٨٠٧ـ (ت ـ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أن الصحابة قالوا : « يا رسولَ الله أحْرَقَتنا نبَالُ ثَقيف ، فادْعُ الله عَلَيْهم ، فقال : **اللهمَّ اهْد ثقيفا** ». أخرجه الترمذي.

**6.807-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Sakîf'in okları bizleri yaktı, onlara bedduâ etseniz!.." dediler. Hz. Peygamber;

**"Allah'ım; Sakîf'e hidâyet ver!"** diye duâ etti.[50]

### İZAH

**Sakîf** kabilesi **Tâif'**te yaşardı. **Tâif'**in muhasarası sırasında Sakîflilerin attıkları oklar, Müslümanlara önemli kayıplar verdirtmişti. Bunun üzerine ashâb, Rasûlullah'ın (as.) bedduâsına ilticâ etmiş, ama Rasûlullah (as.) onlar için hidâyet talebinde bulunmuş, O'nun bu talebi de kabul edilerek **Sakîf** toptan Müslüman olmuştu. Hz. Peygamber'den sonra irtidât olayları başlayınca, hemen her kabileden ferden dahi olsa irtidât edenler görülmüş, ama **Sakîf'**ten kimse irtidât etmemişti.

**Sakîf;** Sakîf b. Münebbih b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylân'ın neslidir. **Adnânîler'**den büyük bir

---

[49] **Kehhâle**, *Kabâilu'l-Arab*, I, 394.

[50] **Tirmizî**, Menâkıb, 74/3942.

kabiledir. **Tâif**'te otururlardı. **Huneyn**'de **Hevâzin** kabilesiyle birlikte Rasûlullah'a (as.) karşı savaşmışlardı. Hicrî 9'da İslâm'a girdiler.

*أهل عُمان*

## 8*- UMÂN EHLİ

**٦٨٠٨ــ (م ــ أبو برزة رضي الله عنه)** « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بعث رَجُلا إلى حيٍّ من أحْياءِ العرب ، فَسَبُّوه وضَرَبُوه ، فَجاءَ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فأخبره فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لو أن أهْلَ عُمَانَ أتَيْتَ ما سَبُّوك ولا ضَرَبُوك** ». أخرجه مسلم.

**6.808-** Ebû Berze'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Arap kabilelerinden birine bir adamı göndermiş, ama kabile, Rasûlullah'ın (as.) elçisine hakaret etmişler ve onu dövmüşlerdi. Sonra bu zât, Hz. Peygamber'e gelip durumu anlattı. Hz. Peygamber ona şöyle dedi:

**"- Eğer Umân ehline gitseydin, onlar sana hakaret etmezler ve seni dövmezlerdi."**[51]

### İZAH

**Umân, Yemen**'de **Bahreyn** yakınlarında bir şehirdir. Hz. Peygamber, Yemenlilerin nâzik ve ince kalpli insanlar olduklarını söylediği gibi, bu hadîste de Umânlıların benzer niteliklere sahip olduklarını söylemektedir.

---

[51] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 57/228.

الحبشة

## 9*- HABEŞLİLER

٦٨٠٩ـ (ت) ـ أبو هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «المُلْكُ في قُرَيْش، والقضاءُ في الأنصار، والأذانُ في الحَبَشَة، والأمانةُ في الأزد - يعني اليمن -».

أخرجه الترمذي، وقال: وقد رُوِيَ عن أبي هريرة، ولم يرفع، وهو أصح.

**6.809-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"İdâre Kureyş'tedir. Yargı Ensâr'da, ezân Habeşlilerde, emânet de Ezd'de, yani Yemen'dedir."**[52]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

"Bu hadîs, Ebû Hureyre'den merfû olmaksızın da rivâyet edildi ve o rivâyet daha sahihtir."

**İZAH**

**Tirmizî**'nin de belirttiği üzere bu hadîsin **Ebû Hureyre**'nin sözü olduğu rivâyeti, Rasûlullah'ın (as.) sözü olduğu rivâyetinden daha sahihtir. Bununla birlikte hadîs, dönemin mevcut durumunu ortaya koyan bir ifâde olarak anlaşılırsa, mesele kalmaz. Çünkü her şeyden önce ezânı en iyi okuyanın Habeşli **Bilâl** olduğu herkesin bildiği bir husustur. Yargıyı en iyi bilenin de **Ensâr**'dan **Muâz b. Cebel** olduğu, Rasûlullah'ın (as.) sözleriyle sâbittir. Kureyş'in insanlar üzerindeki otoritesi ve saygınlığı da, diğer bütün kabilelerin üstünde idi. Yemenlilerin nâzik, iman sahibi ve güvenli insanlar oldukları hakkında da sahih rivâyetler vardır.

---

[52] **Tirmizî**, Menâkıb, 72/3936.

Dolayısıyla hadîste belirtilen hususları, mevcut hâlin ifâdesi olarak anlamak daha uygun olmalıdır. İdârenin **Kureyş**'ten başkasında olamayacağı, yargıyı **Ensâr**'dan başkasının bilemeyeceği, ezânı Habeşlilerden başkasının okuyamayacağı, Yemenlilerden başkasının da güvenilir kişiler olmadıkları hiçbir şekilde iddia edilemeyeceği gibi, bunları İslâm'ın evrensel ilkeleriyle bağdaştırmak da mümkün değildir.

**٦٨١٠**ــ (**عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) **قال** : **قيل** : « يا رسول الله ما يمنع الحبشة أن **يأتوك** إلا مخافة أن تردّهم ، قال : **لا خير في الحبشة** ، إن جاعوا سرقوا ، وإن **شبعوا زنوا** ، وإن **فيهم مع ذلك خلّتين** حسنتين : إطعام الطعام ، وشدة عند البأس ». أخرجه...

**6.810-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Denildi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Habeşlilerin size gelmelerine mani olan şey, sizin kendilerini reddedeceğiniz korkusudur."

Hz. Peygamber;

**"- Habeşlilerde hayır yoktur! Çünkü onlar acıktıklarında hırsızlık yaparlar, karınları doyduğunda da zinâ ederler. Bununla birlikte onlarda iki güzel haslet de vardır: Yemek yedirmek ve savaşta dayanıklı olmak!"** dedi.[53]

**٦٨١١**ــ (د ــ أبو سكينة رجل من المحرَّرين) عن رجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **دَعُوا الحَبَشَةَ ما وَدَعُوكُم** ، **واتركوا الترك ما تركوكم** ». أخرجه أبو داود.

---

[53] Hadîsi **Rezîn** tahric etti. Hadîs, **Mecmau'z-Zevâid**'de (IV, 235), **Taberânî** ve **Bezzâr**'a izâfeten zikredilir.

**6.811-** Âzâdlı kölelerden biri olan Ebû Sekîne[54], ashâbdan birinden naklen Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet eder:

**"Habeşliler sizi bıraktıkları müddetçe, siz de onları bırakın! Türkler size dokunmadıkları müddetçe, siz de onlara dokunmayın!"**[55]

بنو حنيفة وبنو أمية

## 10*- BENÛ HANÎFE VE BENÛ UMEYYE

٦٨١٢ــ (ت ــ عمران بن حصين رضي الله عنه) قال : « مات رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو يكره ثلاثة أحياء من العرب : ثقيفا ، وبني حنيفة ، وبني أمية ». أخرجه الترمذي.

**6.812-** İmrân b. Husayn anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) üç kabileden hoşlanmadığı halde vefat etti: Sakîf, Benû Hanîfe ve Benû Umeyye."[56]

### İZAH

Hadîste geçen ve "**hoşlanmadığı**" diye tercüme ettiğimiz "يكره" kelimesi, **Câmiu'l-Usûl**'de harekesiz olarak zikredilirken, **Tirmizî**'nin **Tuhfetu'l-Ahvezî** şerhinde *"yekrehu"* şeklinde harekeli olarak geçmektedir. Ancak bu kelime **Tirmizî**'nin **İbrahim Atva Ivad** neşrinde "يكرم" diye ve harekeli olarak *"yukrimu"* şeklinde **Arızatu'l-Ahvezî**'de ise harekesi değişik olarak *"yekremu"* şeklinde geçmektedir. Bu ise "**ikrâm etti**" anlamına gelir.

Harekenin farklılığı çok önemli değildir, çünkü manaya fazla tesir etmemektedir. Ancak kelimenin zaptındaki farklılık, manayı

---

[54] **Ebû Sekîne** (Sükeyne?) **el-Humsî**: Humuslu tâbiîlerdendir. Bazıları onu **Humus**'a göçen sahabîlerden sayar. Hz. Peygamber'den rivâyeti vardır, ama bu rivâyet mürseldir. İsminin Ziyâd b. Mâlik olduğu rivâyet edilir.

[55] **Ebû Davud**, Melâhim, 8/4302. Bu rivâyet zayıftır.

[56] **Tirmizî**, Menâkıb, 74/3943.

tamamen değiştirmektedir. Birinde "**hoşlanmadı**", diğerinde ise "**ikrâm etti**" anlamı çıkmaktadır. Eldeki kaynaklarla bunun doğruluğunu test etmemiz de mümkün olmamıştır. Yalnız **Tirmizî**, bu hadîsin garîb olduğunu ve onun yalnız bu vechiyle bilindiğini söylemektedir.

**Mübarekfûrî** de, "**hoşlanmadı**" kelimesini esas alarak, **Mirkatu'l-Mefâtîh**'ten naklettiği **Aliyyu'l-Karî**'nin sözleriyle hadîsi izaha çalışır. Buna göre Hz. Peygamber'in **Sakîf**'ten hoşlanmamasının sebebi olarak, bilahare bu kabileden **Haccâc-ı Zâlim**'in çıkarak Müslümanlara zulmetmesi; **Benû Hanîfe**'den hoşlanmaması da yalancı peygamber **Müseyleme**'nin bu kabileden çıkması; **Benû Umeyye**'den hoşlanmaması ise **Hz. Hüseyin**'in kesik başına elindeki değnekle hakaret eden **Ubeydullah b. Ziyâd**'ın bu kabileye mensup olması gösterilir.[57]

Ancak bu izah tarzı, bazı soruları akla getirmektedir. Her şeyden önce bir kabileden bir zâlimin çıkması, bütün kabileden nefret etmeyi nasıl gerektirebilir? O kabilede iyilerin mevcudiyetinin hiç bir anlamı yok mudur? Meselâ; Rasûlullah'ın (as.) iki kızı ile evlilik yapan hayâ âbidesi **Hz. Osman**'ın da **Benû Umeyye**'ye mensup olmasının hiçbir anlamı yok mudur? Sonra diğer kabile ve milletlerden benzer kötülükleri yapan insanlar hiç mi çıkmamıştır? Niye diğerleri değil de, sadece bu üç kabileden nefret edilmiş olsun? Eğer bir kabileden bir zâlim çıkacak olsa, bütün kabileden nefret mi etmeliyiz? Bu takdirde dünyada nefret edilmesi gerekmeyen hangi kabile, hangi millet kalabilir?

Kaldı ki bizzat Rasûlullah'ın (as.) mensubu olduğu kureyş kabilesi, kendisine en büyük kötülüğü yapan kabile değil midir? Hatta daha da özelleştirecek olursak, Hz. Peygamber'in amcası olan ve hakkında müstakil bir sûre nâzil olan İslâm'ın amansız düşmanı **Ebû Leheb**, Kureyş'in Hâşimî soyundan değil midir?

**Tirmizî**'nin, hadîsin garabetine işaret etmesini bir tarafa bırakıp sahîh olduğunu kabul etsek bile, "**hoşlanmadı**" ifâdesi yerine, bazı

[57] **Tuhfetu'l-Ahvezî**, X, 443.

yerlerde geçtiği gibi "**ikrâm etti**" ifâdesini benimsemek, kanâatimizce daha doğrudur ve izahı da daha kolay olur.

**Sakîf** kabilesi ile ilgili olarak daha önce bilgi verilmişti.

**Benû Hanîfe** ise; Hanîfe b. Lüceym b. Sa'b b. Ali b. Bekr b. Vâil b. Kasıt b. Hinb b. Efsâ b. Du'mî b. Cedîle b. esed b. Rabîa b. Nizâr'ın neslidir. **Adnânîler**'in **Bekr b. Vâile** kolundandır. Büyük bir kabiledir, çeşitli kolları vardır. **Yemâme**'de otururlardı. Savaşçılığı ile meşhurdur. Hicrî 9'da, aralarında **Müseyleme**'nin de bulunduğu bir heyetle **Medîne**'ye gelip Müslüman olmuşlar, ama bilâhare irtidât edip yalancı peygamber **Müseylemetü'l-Kezzâb**'a tâbi olmuşlar, **Halid b. Velid** de onları hezimete uğratmış, sonra tekrar İslâm'a girmişlerdi.[58]

**Benû Umeyye;** Umeyye b. Abdişems b. Abdimenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy b. Ğâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân'ın neslidir. **Adnânîler**'den **Kureyş**'in büyük bir koludur. **Hz. Osman, Muâviye** ve **Ebû Süfyan**'ın mensup olduğu kabiledir. Hz. Peygamber'in de mensubu olduğu **Hâşimîler**'le câhiliyette de, İslâm'dan sonra da birbirlerine karşı hep rakip konumda oldular. İslâm siyaset tarihinde önemli bir yere sahip olan **Emevî Hilâfeti,** râşid halifeler döneminden sonra kurulmuş ve yaklaşık bir asır devam etmişti.

---

[58] Kehhâle, *Kabâilu'l-Arab,* I, 312.

الفصل الثالث

في فضل العرب

## III- ARAB'IN FAZÎLETİ

٦٨١٣ـ (ت ـ سلمان الفارسي رضي الله عنه) قال: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لا تُبغضني فتفارق دينك ، قلت: يا رسول الله ، كيف أُبغضك وبك هداني الله ؟ قال : تُبغض العربَ فتُبغضني». أخرجه الترمذي.

**6.813-** Selmân el-Fârisî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) bana dedi ki:

**"- Bana buğz etme, dinini terk etmiş olursun!"** Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Allah senin vasıtanla bana hidâyet vermişken, nasıl sana buğz edebilirim?" deyince;

**"- Araba buğz etme, bana buğz etmiş olursun!"** karşılığını verdi.[59]

**İZAH**

Bu hadîsi **Kabus b. Ebî Zibyân,** babası vasıtasıyla **Selmân'**dan rivâyet etmektedir. **Kabus,** muhaddisler nazarında hafızası zayıf bir râvîdir. Babası da **Selmân'**a yetişmemiştir. Bu itibarla hadîs zayıftır.

Bununla birlikte sırf Hz. Peygamber Araplar arasından çıktı diye onlara buğz etmenin, bizzat Hz. Peygamber'e buğz etmek anlamına geldiğine de şüphe yoktur. Yeryüzünde yaşayan Müslümanlar arasında, hatta bütün insanlar arasında buğz, nefret ve düşmanlığın olmaması gerekir. Dünya hayatının huzur ve sükûn içinde devamı, ancak bu şekilde mümkün olur. Buna rağmen her milletten zâlim, ahlâksız ve bozguncu bazı insanların çıkması daima mümkündür. Bunlara buğz edilmesi ise tabiîdir, hatta gereklidir. Öyleyse buğz ve nefret, ancak bir gerekçeye dayanırsa haklı görülebilir.

---

[59] **Tirmizî,** Menâkıb, 70/3927.

٦٨١٤ــ (ت ــ عثمان بن عفان رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ غَشَّ العرب لم يدخل في شفاعتي ، ولم تنله مودتي ». أخرجه الترمذي

**6.814-** Hz. Osman'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Kim Arab'ı aldatırsa şefâatime nâil olamaz ve sevgimi kazanamaz."**[60]

## İZAH

Bu hadîsin râvîsi **Husayn b. Ömer el-Ahmesî** de, muhaddisler nazarında zayıf bir râvîdir. Bu itibarla bu hadîs de zayıftır. Zaten Sadece Arap ırkına özel bir kayırma anlamına gelen böyle bir ölçünün, bütün insanlarfı eşit gören İslâm dininin temel ilkeleriyle uyuşmadığı da ortadadır.

### الفصل الرابع

### في فضل العجم والروم

## IV- ACEM VE RÛM'UN FAZÎLETİ

٦٨١٥ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « كنَّا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حين أُنزلت سورة الجمعة ، فتلاها ، فلما بلغ {وآخرينَ منهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ} قال له رجل : يا رسولَ الله ، مَن هؤلاء الذين لم يَلْحَقُوا بنا ؟ فلم يُكلِّمْهُ حتى سأل ثلاثا ، قال : وسلمانُ الفارسيُّ فينا. فوضع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يده على سلمان ، فقال : والذي نفسي بيده ، لو كان الإيمان بالثُّرَيَّا لتناوَلَهُ رجال من هؤلاء ».

وفي رواية : « لو كان الدِّين عند الثُّرَيَّا لذهب به رجل من فارسَ - أو قال : من أبناء فارس - حتى يتناوَلَه ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

**6.815-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

---

[60] **Tirmizî**, Menâkıb, 70/3928.

"Cuma sûresi nâzil olduğu sırada Rasûlullah'ın (as.) yanında bulunuyorduk. Hz. Peygamber sûreyi okudu; *'(O, Rasûlünü Araplardan)* ***başkalarına da göndermiştir, ki onlar henüz bunlara kavuşmamışlardır'***[61] âyetine gelince, bir adam kendisine;

**"- Ey Allah'ın Rasûlü; henüz bize kavuşmayanlar kimlerdir?"** diye sordu. Adam aynı soruyu üç defa tekrar edinceye kadar kimse konuşmadı. Aramızda Selmân el-Fârisî de vardı. Hz. Peygamber elini Selmân'ın omuzuna koyarak;

**"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, iman eğer Süreyya yıldızında olsaydı, bunun milletinden bazı kişiler, ona yine ulaşırlardı"** dedi.[62]

### RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber; **"Din eğer Süreyya yıldızında olsaydı, Fâris'ten** –veya Fâris oğullarından dedi- **bir adam mutlaka ona gider ve onu alırdı"** dedi.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** rivâyet etti.

### İZAH

**Acem** kelimesi, genelde Arap olmayan milletlerin tümü için kullanılan bir sıfattır. Ancak bazen İranlılar için de kullanılmaktadır. Burada da onların kastedildiği anlaşılmaktadır.

**٦٨١٦ـ (ت ـ أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « **ذُكِرَتِ الأعاجمُ عند** رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **لأنا بهِمْ أوْ بِبَعضِهِم أوْثَقُ مني بكم أو ببعضكم** ». أخرجه الترمذي.

**6.816-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda Acemlerden söz edilmişti. Hz. Peygamber;

---

[61] Cuma, 3.

[62] **Buharî**, Tefsir, 62/1.; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 59/230; **Tirmizî**, Menâkıb, 71/3933.

**"Ben onlara** –veya onlardan bazılarına dedi- **sizden** –veya sizin bazınızdan dedi- **daha fazla güveniyorum"** dedi.[63]

**İZAH**

Bu hadîsin senedindeki **Salih b. Ebî Salih el-Kûfî** adlı râvî zayıftır, bu itibarla hadîs de zayıftır.

Bununla birlikte bu rivâyet, mutlak bir üstünlüğün olamayacağını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Hiçbir şekilde, hiçbir millette mutlak bir üstünlükten söz edilemez. Her milletin diğerlerine göre üstün olduğu taraflar olduğu gibi, daha düşük olduğu tarafları da mutlaka vardır. Sonra her milletin her ferdinin aynı seviyede olması da asla mümkün değildir. Her millette ve her dönemde iyi insan da, kötü insan da bol bol bulunur.

٦٨١٧ـ (م) ـ المستورد القرشي رضي الله عنه) قال عند عمرو بن العاص : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « تَقُومُ السَّاعَةُ والرُّومُ أكْثَرُ النَّاسِ ، فقال له عمرو بن العاص : أبْصِرْ ما تقول : قال : أقول ما سمعتُ من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال : لئن قلتَ ذلك إنّ فيهم لَخصالا أربعا، إنَّهُم لأحْلَمُ النَّاسِ عِنْدَ فتْنَة، وأسْرَعُهُم إفاقة عند مُصيبة ، وأوْشَكُهُم كَرَّةً بعد فَرَّة ، وخَيْرُهُم لمسكين ويَتيم وضَعيف ، وخامسَةٌ حسنة جميلة : وأمْنَعُهُم منْ ظُلْم المُلُوك ».

وفي رواية قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « تَقُومُ السَّاعَةُ والرُّوم أكْثَرُ النَّاس ، قال : فبلغ ذلك عمرو بن العاص ، فقال : ما هذه الأحاديث التي تُذكَرُ عنك أنك تقولها عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال له المستورد : قلتُ الذي سمعتُه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال عمرو : لئن قلتَ ذلك إنهم لأحْلَمُ النّاس عند فتنة ، وأصْبَرُ النَّاسِ عِنْدَ مُصيبَة ، وخَيْرُ النَّاسِ لِمساكِينِهِمْ وضُعَفائِهِمْ ». أخرجه مسلم.

**6.817-** el-Müstevrid el-Kuraşî, Amr b. el-Âs'ın huzurunda bulunduğu sırada, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

**"Kıyâmet, Rumlar insanların ekseriyeti iken kopar."**

---

[63] **Tirmizî**, Menâkıb, 71/3932.

Amr b. el-Âs;

"- Sözlerine dikkat et!" diye ikaz edince;

"- Ben, Rasûlullah'dan (as.) duyduğumu söylüyorum" karşılığını verir. O zaman Amr şöyle söyler:

"- Sen bunu söylüyorsan, bu durum, onlarda şu dört haslet bulunduğundan dolayı olmalıdır:

1- Onlar fitne sırasında insanların en halîmidirler.

2- Bir belâya uğradıklarında, ondan en çabuk kurtulanlardır.

3- Firardan sonra hücuma en çabuk dönenlerdir.

4- Yoksullara, yetimlere ve zayıflara en hayırlı olanlardır.

Beşinci olarak onların güzel bir hasletleri de, kralların zulmüne en fazla karşı koyanlardır."[64]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Müstevrid, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim, dedi:

**"Kıyâmet, Rumlar insanların çoğunluğu iken kopar."**

Onun bu rivâyeti Amr b. el-Âs'a ulaşınca, kendisini çağırır ve;

"- Rasûlullah'dan (as.) duydum diye söylediğinden bahsedilen bu sözler nedir?" der. Müstevrid de;

"- Ben, Rasûlullah'dan (as.) işittiğimi söyledim" der.

Bunun üzerine Amr şöyle söyler:

"- Sen bunu söylüyorsan, bu durum, mutlaka onların; fitne sırasında insanların en halîmi olmaları; belâ anında insanların en sabırlısı olmaları; yoksullara ve zayıflara karşı insanların en hayırlısı olmaları sebebiyledir."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

**İZAH**

Bu rivâyetteki **"Rum"** kelimesi ile, bugün anladığımız şekilde sadece Yunanlıların anlaşılmaması gerekir. Bununla Romalıların, hatta daha genel bir ifâde ile Hıristiyanlık dünyasının kastedilmiş olması da muhtemeldir.

---

[64] **Müslim**, Fiten, 10/35.

**Amr b. el-Âs**'ın ifâdeleri, insanlar için övgüye değer özellikleri göstermesi bakımından dikkate değer.

الفصل الخامس

في فضل العلماء

## V-ÂLİMLERİN FAZÎLETİ

٦٨١٨ـ (ت) ــ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه قال : « ذُكِرَ للنبيِّ صلى الله عليه وسلم رجلان : أحدهما عابد ، والآخر عالم ، فقال : فضلُ العالم على العابد كفضلي على أدناكم ، ثم قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : إنّ الله وملائكته وأهلَ السموات والأرض ، حتى النّملة في جُحْرِها ، والحيتان في البحر ، لَيُصَلُّون على مُعَلِّم الناس الخيرَ ». أخرجه الترمذي.

**6.818-** Ebû Umâme el-Bâhilî anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.), biri âbid, diğeri âlim olan iki adamdan söz edildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber dedi ki:

**"Âlimin âbide üstünlüğü, benim, sizin en aşağı mertebede olanınıza karşı üstünlüğüm gibidir."**

Sonra Hz. Peygamber şunu da ekledi:

**"Muhakkak ki Allah, Melekleri, gökler ve yer ehli, hatta yuvasındaki karınca ve denizdeki balık bile, insanlara hayrı öğretene salât** (duâ) **ederler."**[65]

### İZAH

Her şeyden önce bu rivâyet, sened itibariyle zayıftır. Ayrıca hadîste fazla bir abrtı göze çarpmaktadır. İlim adamının değerini göstermek için kullanılan; **"...benim, sizin en aşağı mertebede olanınıza karşı üstünlüğüm gibidir"** cümlesi, çok aşırı bir mübalağadır. Kaldı ki burada iman, amel ve ihlâs gibi bir kayıt da gösterilmeden sadece bilgiden söz edilmektedir. Mücerret bilginin

---

[65] **Tirmizî**, İlim, 19/2685.

insana böyle bir pâye kazandırması ise makûl gözükmemektedir. Kanâatimizce bu meâldeki rivâyetlerin hemen hepsinde bu türlü mübalağa manası taşımaktadırlar. Ayrıca hemen hepsinde de sıhhat problemi görülmektedir.

٦٨١٩ـ (ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «فَقِيهٌ واحدٌ أشدُّ على الشَّيْطانِ من ألْفِ عَابِدٍ». أخرجه الترمذي.

**6.819-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Bir fakîh** (âlim), **şeytana karşı bin âbidden daha zorludur."**[66]

٦٨٢٠ـ (ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «كان أخوان على عهد النبيِّ صلى الله عليه وسلم، وكان أحدُهما يَحْتَرِفُ، وكان الآخرُ يلزم النبيَّ صلى الله عليه وسلم ويتعلَّمُ منه، فشكا المُحْتَرِفُ أخاه إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فقال: لَعَلَّكَ بِهِ تُـرْزَقُ». أخرجه الترمذي.

**6.820-** Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber döneminde iki kardeş vardı; biri sanatkârdı, diğeri de Hz. Peygamber'den ayrılmaz, O'ndan ilim öğrenirdi. Sanatkâr olanı, kardeşini Hz. Peygamber'e şikâyet etti. Hz. Peygamber;

**"- Belki de sen, onun sayesinde rızıklandırılıyorsun"** dedi.[67]

٦٨٢١ـ (ت ـ الفضيل بن عياض رحمه الله) قال: عالم عامل معلِّم يدعى عظيما في ملكوت السماء. أخرجه الترمذي.

**6.821-** Fudayl b. Iyâd[68] şöyle dedi:

---

66 **Tirmizî**, İlim, 19/2681. Bu rivâyet zayıftır, **Tirmizî** de onun garîb olduğunu söylemiştir.

67 **Tirmizî**, Zühd, 33/2345.

"Âlim, âmil ve muallim olan kişi, göklerin ehli melekler arasında *'Azîm'* (büyük) diye çağırılır."[69]

**٦٨٢٢**ـ (خ م) ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « سُئِلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أيُّ النَّاس أكْرَمُ ؟ قال : **أكرمُهمْ عند الله أتقاهم** ، قالوا : ليس عن هذا نَسألُكَ ، قال : **فيوسُفُ نبيُّ الله ابن نبيّ الله ابنِ خَليلِ الله** ، قالوا : ليس عن هذا نسألك ، قال : **فعن مَعَادنِ العَرَبِ تَسألوني؟** قالوا : نعم ، قال: **فَخيارُهُم في الجاهليَّة خيارُهُم في الإسلام إذا فَقُهُوا** ».

وفي رواية قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **تجدون الناس مَعادنَ ، خيارُهم في الجاهليَّة خيارُهم في الإسلام إذا فَقُهُوا ، وتجدون خيرَ النَّاس في هذا الشأن أشَدَّهُم لـه كراهية ، حتى يقع فيه ، وتجدون شرَّ الناس ذا الوجهين ، الذي يأتي هؤلاء بوجْه وهـؤلاء بوجْه** ».

وفي رواية: « **قبل أن يقع فيه** ». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.822-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.);

"- İnsanların hangisi daha kerîmdir?" diye soruldu.

"- **Allah katında insanların en kerîmi, en müttakî olanlardır**" cevabını verdi.

"- Biz sana bunu sormuyoruz" dediklerinde de;

---

[68] **Ebû Ali, Fudayl b. İyâd b. Mes'ûd et-Temîmî el-Yerbûî el-Horasânî**: 107-187/725-803. **Semerkand**'da doğup **Ebyurd**'da yetiştiği rivâyet edilir. Meşhur zâhidlerdendi. Gençliğinde **Ebyurd** ile **Serahs** arasında yopl kesen, eşkiyalık yapan bir çetenin reisi idi. Aşık olduğu bir câriyenin evine girmek üzere duvara tırmandığı sırada, içerde okuanan; "iman edenlerin Allah'ı zikretme ve kalplerinin yumuşama zamanı hâla gelmedi mi?" (Hadîd, 16) meâlindeki âyeti duymuş, bundan son derece etkilenmiş ve; "evet, geldi ya Rabbi" diyerek oradan ayrılıp tövbe etmiş, kendisini ibadete vermişti. Sonra memleketinden ayrılıp Kûfe'ye gitti, Ebû Hanîfe, Servî ve A'meş gibi büyük âlimlerin derslerine devam etti. Kendisinden İbn Vehb, İbn Uyeyne ve Abdurrezzak rivâyet etti. Rivâyetleri **İbn Mâce** hariç kütüb-ü sittede tahric edildi. **Mekke**'de vefat etti.

[69] **Tirmizî**, İlim 19/2685 nolu hadîsin sonunda zikredilir.

**"- Öyleyse Halilullah'ın oğlu, Allah elçisinin oğlu Yusuf'tur!"** dedi. Yine;

"- Sana bunu da sormuyoruz!" dediklerinde;

**"- Öyleyse siz bana, Arab'ın madenlerinden soruyorsunuz"** der. İnsanlar;

"- Evet!" dediklerinde;

**"- İnsanların câhiliyette hayırlı olanları, anlayışlı olduklarında İslâm'da da hayırlıdırlar"** buyurdu.[70]

**İZAH**

"**Maden**" kelimesi burada bir teşbihtir. İnsanlar madene benzetilmektedirler. Nasıl ki maden toprak altında iken de, topraktan çıkartılıp temizlendiğinde de kendi aslî hüviyetine sahip olduğu gibi, hadîste de insanların işte böyle bir aslî hüviyete sahip oldukları belirtilmektedir. Madenler toprağa bulanmış olduğunda belki bir şey ifâde etmemekte, ama çıkartılıp temizlendiğinde meselâ altın olduğu görülmekte ve uğrunda canlar fedâ edilmektedir. Ama o, ister toprak altında olsun, ister üstünde, değişmeyen aslî bir kıymete sahiptir. Tıpkı bunun gibi insanların da aslî bir kıymeti, aslî bir hüviyeti vardır. İşte bu aslî hüviyet, câhiliyette de, İslâm'da da varlığını muhafaza eder. Ama bu aslî kıymete ilim ve irfan da eklenirse, hiç şüphesiz değeri daha da artar.

**٦٨٢٣ـــ (علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :

**«نِعْمَ الرَّجُلُ الفَقيهُ في الدِّين ، إن احْتيجَ إليه نَفَع ، وإن اسْتُغْنِيَ عنــه أغْــنى نَفْــسَه »**.

أخرجه...

**6.823-** Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Dinde âlim olan adam, ne iyi insandır! Kendisine ihtiyaç duyulduğunda başkasına faydalı olur, ihtiyaç duyulmayınca da kendine yeterli olur."**[71]

---

[70] **Buharî**, Tefsir, 12/2; Enbiyâ, 8, 18, 19, **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 48/199.

٦٨٢٤ـ (علي بن أبي طالب رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «من أحْيَا سُنَّةً أُميتَتْ بعدي ، فقد أحبَّني ، ومن أحبَّني كان معي ». أخرجه...

**6.824-** Yine Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Kim benden sonra öldürülen bir sünneti ihyâ ederse, beni sevindirmiş olur. Beni sevindiren de benimle beraber olur."**[72]

## الفصل السادس
## في فضل الفقراء

## VI- FAKİRLERİN FAZÎLETİ[73]

٦٨٢٥ـ (خ م ـ سهل بن سعد رضي الله عنه) قال : مَرَّ رجل على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال لرجل عندهُ جالس : ما رأيك في هذا ؟ فقال : رجل من أشْراف النَّاس ، هذا والله حَرِيّ إن خطَبَ أن يُنكَحَ، وإن شفع أن يُشفَّعَ ، قال : فسكت رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم مَرَّ رجل ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: ما رأيك في هذا ؟ فقال: يا رسول الله، هذا رجل من فُقَراء المسلمين، هذا حَرِيّ إن خطب أنْ لا يُنكح، وإن شَفعَ أن لا يُشَفَّع، وإن قال أن لا يُسْمَعَ لقوله، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «هذا خير من ملء الأرض مثل هذا». أخرجه البخاري ومسلم.

وقد تقدَّم في « فضل الفقراء » أحاديث كثيرة في « كتاب الزهد » من حرف الزاي.

**6.825-** Sehl b. Sa'd anlatıyor: "Hz. Peygamber'in önünden bir adam geçmişti. Rasûlullah (as.) yanında oturan birine;

**"- Bu adam hakkında ne dersin?"** diye sordu. O da;

---

[71] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Hadîs aynı lafızlarla **Ebcedu'l-Ulûm** (I, 96) ve **el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb**'da (IV, 251, no; 6742) zikredilmiştir.

[72] Bu hadîsin de kaynağı zikredilmemiştir. **Enes b. Mâlik**'ten benzer lafızlarla münker bir rivâyeti için bkz., **Lisanu'l-Mîzân**, II, 373.

[73] Fakirlerin fazileti konusundaki hadîsler, **Kitâbu'z-Zühd**'dün, **"Fakirlerin Fazîleti"** babında geçmişti.

"- Bu adam, eşrâftan biridir; vallahi bir kadına tâlip olsa verilmeye, bir konuda ricâ etse ricâsı dinlenmeye lâyık biridir" dedi.

Hz. Peygamber sustu. Sonra oradan başka bir adam daha geçti. Rasûlullah (as.), yine yanındakine;

**"- Bunun hakkında ne dersin?"** diye sordu. O da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bu, Müslümanların fakirlerindendir. Bir kadına tâlip olsa verilmemesi, bir konuda ricâda bulunsa dikkate alınmaması, konuşsa sözüne itibar edilmemesi gereken biridir" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"- Bu, dünya dolusu ötekinden daha hayırlıdır."**[74]

## الفصل السابع

## في فضل جماعة من غير الصحابة بتعيين أسمائهم

### أُوَيس القَرَني

## VII- SAHÂBENİN DIŞINDA BAZI İNSANLARIN FAZÎLETLERİ

### 1*- ÜVEYS EL-KARANÎ

**٦٨٢٦ــ (م ــ أسير بن جابر** رحمه الله) قال : كان **عمرُ** بنُ الخطّابِ إذا أتى عليه **أمْدادُ أهل اليمنِ سألهم : أفيكم أُوَيسُ بنُ عامر ؟ حتى أتى على أُويس ، فقال: أنت أُوَيسُ بن** عامر ؟ قال : نعم ، **قال** : من مُراد ، ثم من قَرَن ؟ قال : نعم، **قال : فكان بك بَرَص فَبَرَأتَ منه ، إلا موضعَ دِرْهَم** ؟ قال: نعم ، قال : لك والدة ؟ قال : نعم ، قال : سمعتُ رسولَ الله **صلى الله** عليه وسلم **يقول : يأتي عليكم أُوَيسُ بن عامر** مع **أمْدَادِ أهل اليمن من مُراد ، ثم من قَرَن ، وكان به برص فَبَرأ منه ، إلا موضع درهم ، له والدة هو بها بَرّ ، لو أقْسَم على الله لأبَرَّه ، فإن استطعتَ أن يَسْتَغْفِر لَكَ فافعَلْ ، فاسْتَغْفِرْ لي ، فاسْتَغْفَر له** ، فقال له عمر : أين تريد ؟ قال : الكوفةَ ، قال : ألا أكتبُ لك إلى عاملها ؟ قال : أكونُ في غَبْراءِ النَّاسِ أحبُّ إليّ .

---

[74] **Buharî**, Nikâh, 16; Rikak, 16.

قال : فلما كان من العام المقبل حَجَّ رجل من أشرافهم ، فوافق عمر ، فسأله عن أُوَيس ، قال: تركته رَثَّ البَيْت ، قَلِيلَ المتاع ، قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **يأتي عليكم أُوَيس بن عامر مع أمداد أهل اليمن ، من مُراد ثم من قَرَن ، كان به بَرَص فبرأ منه إلا موضع درهم ، له والدة هو بها بَرّ ، لو أقسم على الله لأبرَّهُ ، فإن استطعتَ أن يستغفر لك فافعل** ، فأتى أُوَيسا ، فقال : استغفرْ لي ، قال : أنت أحْدثُ عهدا بسفر صالح، فاستغفرْ لي، [قال: استغفر لي، قال: أنت أحدثُ عهدا بسفر صالح، فاستغفرْ لي] قال: لقيتَ عمر؟ قال: نعم، فاستَغْفَرَ له، فَفَطِنَ له الناسُ، فانطلق على وجهه، قال أُسَيْر: وكسوتُه بُردة، فكان كلما رآه إنسان، قال: من أينَ لأُوَيْس هذه البردة؟.

وفي رواية: أن أهل الكوفة وفدوا إلى عمر ، وفيهم رجل ممن كان يَسْخَرُ بأُوَيْس ، فقال عمر : هل ها هنا أحد من القَرَنِيِّين ؟ فجاء ذلك الرجل ، فقال عمر : إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد قال : **إنَّ رجلا يأتيكم من اليمن ، يقال له : أُوَيْس ، لا يَدَعُ باليمن غيرَ أمّ له ، قد كان به بَياض ، فدعا الله ، فأذهبه [عنه] ، إلا موضع الدِّينار أو الدِّرْهَم ، فمن لَقيه منكم فَلْيَستغفرْ لكم.**

وفي أخرى : قال : إني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إنَّ خير التابعين رجل يقال له : أويس ، له والدة ، وكان به بَياض ، فمُروه فَلْيَسْتَغْفِرْ لكم.** أخرجه مسلم.

**6.826-** Üseyr b. Câbir[75] anlatıyor:

"Ömer b. el-Hattâb, kendisine Yemenlilerin yardımcı kuvveti geldiğinde, onlara;

"- Aranızda Üveys b. Âmir[76] var mı?" diye sorardı. Sonunda Üveys'i buldu. Kendisine;

---

[75] **Ebû'l-Hiyâr, Üseyr b. Cabir el-Abdî el-Kûfî**: ö. 85/704. İsminin Yüseyr b. Amr (veya Câbir) olduğu da rivâyet edilir. Hz. Peygamber döneminde doğdu, ama onu göremedi. Rasûlullah'ın (as.) vefatında henüz on yaşında idi. Kûfeli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer'i, İbn Mes'ûd'u dinledi. Kendisinden Ebû Nadra ve Ebû İshak eş-Şeybânî rivâyet etti

[76] **Ebû Amr, Üveys b. Âmir b. Cez' b. Malik el-Karanî el-Murâdî el-Yemanî**: Hz. Peygamber dönemine yetişti, ama onu göremedi. Hz. Ömer ve Hz. Ali'den rivâyeti vardır. Kendisinden Abdurrahman b. Ebî Leylâ rivâyet etti. Aslen

"- Sen Üveys b. Âmir misin?" diye sordu. O da;

"- Evet" dedi.

"- Murad kabilesinden, sonra da Karan kabilesinden değil mi?"

"- Evet."

"- Sende alaca hastalığı vardı da ondan kurtuldun, ama yalnız dirhem kadar biz iz kaldı öyle mi?"

"- Evet."

"- Annen sağ mı?"

"- Evet!"

Bu cevaplar üzerine Hz. Ömer, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

**"Size Yemen halkının yardımcı kuvvetleriyle birlikte Murâd kabilesinden, sonra da Karan kabilesinden Üveys b. Âmir adında biri gelecek. Onda alaca hastalığı vardı, ama iyileşti. Yalnız ondan vücudunda dirhem kadar bir iz kaldı. Onun bir de annesi vardır ve ona çok itâatkârdır. Şayet Üveys, bir konuda Allah adına yemin edecek olsa, Allah onu mutlaka doğru çıkarır. Eğer onun, senin için istiğfâr etmesini sağlayabilirsen, bunu yap!"**

Sonra Hz. Ömer, Üveys'e;

"- Benim için Allah'tan mağfiret dile!" diye ricâ eder. O da bu ricâyı yerine getirir ve Allah'tan onun için mağfiret diler. Sonra Hz. Ömer kendisine;

"- Nereye gidiyorsun?" diye sorar. O da;

"- Kûfe'ye" der.

"- Kûfe vâlisine senin için bir mektup yazayım mı?" diye sorunca;

"- Ben, kendisine değer verilmeyen insanların arasında olmayı daha çok isterim" der.

Râvî şöyle devam eder:

"Ertesi yıl, Kûfelilerin eşrâfından biri hac yapıyordu. Hz. Ömer ona rastlayınca, kendisine Üveys'i sordu. O da;

---

Yemenlidir. Zühd ve uzletiyle meşhurdur, âbid ve fâzıl biridir. Mutlak olarak tâbiîlerin seyidi kabul edilir. **Sıffîn** savaşında Hz. Ali'nin yanında yer aldı ve orada ölüler arasında bulundu. Hadîsi **Müslim**'de tahric edildi.

"- Üveys'i, evi perişan ve eşyasız bir halde bıraktım" dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer ona, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, diye anlatır:

**"Size Yemen halkının yardımcı kuvvetleriyle birlikte Murâd kabilesinden, sonra da Karan kabilesinden Üveys b. Âmir adında biri gelecek. Onda alaca hastalığı vardı, ama iyileşti. Yalnız ondan vücudunda dirhem kadar bir iz kaldı. Onun bir de annesi vardır ve ona çok itâatkârdır. Şayet Üveys, bir konuda Allah adına yemin edecek olsa, Allah onu mutlaka doğru çıkarır. Eğer onun, senin için istiğfâr etmesini sağlayabilirsen, bunu yap!"**

Sonra o zât, Üveys'i bulur ve ona;

"- Benim için Allah'tan mağfiret iste!" diye ricâ eder. Üveys de;

"- Sen hayırlı bir yolculuktan yeni geldin; binâenaleyh sen benim için mağfiret dile!" der. Adam yine;

"- Benim için Allah'tan mağfiret iste!" diye ısrar eder. Üveys de tekrar;

"- Hayırlı bir yolculuktan yeni gelen sensin; binâenaleyh sen benim için mağfiret dile!" diye karşılık verir. Sonra da;

"- Sen Ömer'i gördün mü?" diye sorar. Adam;

"- Evet" der.

Bunun üzerine Üveys, onun için de mağfiret diler. Sonra halk, Üveys'in nasıl biri olduğunu anladı. O zaman Üveys, oradan çekip gitti.

Râvî Üseyr dedi ki:

"Ben ona bir bürde giydirmiştim. Ondan sonra biri kendisini görecek olsa, 'Bu bürde Üveys'e nereden geldi?' diye hayretle sorardı."[77]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Kûfeliler Hz. Ömer'e bir heyet gönderdiler. Heyette Üveys'le alay eden bir adam da vardı. Hz. Ömer;

---

[77] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 55/223-25.

"- İçinizde Karan kabilesinden kimse var mı?" diye sordu. Hemen bu adam geldi. O zaman Hz. Ömer, Rasûlullah (as.) şöyle söyledi, dedi:

**"Size Yemen'den Üveys adında bir adam gelecek. Onun Yemen'de annesinden başka kimsesi yoktur. Onda alaca hastalığı vardı da Allah'a duâ etti ve Allah da onu bu hastalıktan kurtardı. Yalnız vücudunda ondan bir dinar veya dirhem kadar bir iz kaldı. Sizden kim ona rastlarsa, sizler için istiğfâr etmesini istesin!"**

Başka bir rivâyette de Hz. Ömer, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, der:

**"Tâbiîlerin en hayırlısı, Üveys adında bir adamdır. Onun bir annesi vardır. Kendisinde de alaca hastalığı vardır. Onu gördüğünüzde, sizin için istiğfârda bulunmasını isteyin!"**

İZAH

**Karan;** Karan b. Redmân b. Nâciye b. Murâd'ın neslidir. **Kahtânîler**'den **Kehlân** soyundan **Murâd** kabilesinin bir koludur. **Yemen**'de otururlardı.[78]

**Üveys el-Karanî** de bu kabileye mensup, Hz. Peygamber dönemine yetişmiş, ama kendisini görememiş, fazîletiyle ve duâsının müstecâb olmasıyla meşhur biridir.

---

[78] Kehhâle, **Kabâilu'l-Arab**, III, 946.

النجاشي

## 2*- NECÂŞÎ

٦٨٢٧ــ (د ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : لما مات النّجاشيُّ كنا نتحدَّثُ: أنه لا يزال يُرى على قبْرِه نُور. أخرجه أبو داود. وقد تقدّم في « باب صلاة الجنائز » من « كتاب الصلاة » من حرف الصاد شيء من فضله.

**6.827-** Hz. Âişe şöyle dedi:

"Necâşî ölünce, bizler, *'Artık onun kabrinde mutlaka bir nûr bulunur'* diye konuşuyorduk."[79]

زيد بن عمرو بن نفيل

## 3*- ZEYD B. AMR B. NÜFEYL

٦٨٢٨ــ (خ ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) كان يُحدّث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم : «أنه لقي زيدَ بن عمرو بن نُفَيْل بأسفل بَلْدَحَ ، وذلك قبل أن ينزل على النبيِّ صلى الله عليه وسلم الوحيُ ، فقدِّم إليه النبيُّ -صلى الله عليه وسلم- سُفرة فيها لحم ، فأبى أن يأكلَ منها ، ثم قال زيد: إني لا آكلُ مما تَذْبحون على أنْصابكم ، ولا آكلُ إلا ما ذُكِرَ اسمُ الله عليه » زاد في رواية : وإن زيدَ بنَ عمرو بن نفيل كان يعيبُ على قريش ذَبائحَهم ، ويقال : الشّاةُ خلقها الله ، وأنزل لها من السَّماء ماء ، وأنْبتَ لها من الأرْضِ ، ثم أنتم تَذْبحُونَها على غير اسْمِ الله ؟ إنكارا لذلك وإعظاما له ، قال موسى : وحدثني سالم - ولا أعلم إلا يُحدِّث به عن ابن عمر - أن زيد بن عمرو بن نفيل خرج إلى الشام يسأل عن الدِّين ويَتّبعه ، فلقيَ عَالما من اليَهودِ ، فسأله عن دينِهم ؟ فقال : إني لعلّي أن أدينَ دينكم ، فأخبرني ، قال : لا تكون

---

[79] **Ebû Davud**, Cihâd, 27/2523. **Necâşî ile ilgili rivâyetler, daha önce Kitabu's-Salât'**ta "**Cenâze Namazı**" bâbında geçmişti.

على دِيننا حتى تأخذ بنصيبك من غضب الله ، قال زيد : ما أفرُّ إلا من غضب الله، ولا أحمل من غضب الله شيئا أبدا وأنا أستطيعُه؟ فهل تدلُّني على غيره ؟ قال: ما أعلمه إلا أن تكـــون حنيفا ، قال زيد : وما الحنيف ؟ قال : دين إبراهيم ، لم يكن يهوديًا ولا نصرانيًا ، ولا يَعْبُدُ إلا الله ، فخرج زيد ، فلقي عالما من النّصارى ، فذكر مثله ، فقال : لن تكون على ديننا حتى تأخذ بنصيبك من لعنة الله ، قال : ما أفرُّ إلا من لعنة الله ، ولا أحمل من لعنـــة الله ولا مـــن غضبه شيئا أبدا وأنا أستطيع ؟ فهل تدلّني على غيره ؟ قال : ما أعلمه إلا أن تكون حنيفـــا ، قال : وما الحنيفُ ؟ قال : دينُ إبراهيم، لم يكن يهوديًا ولا نصرانيًا ، ولا يعبد إلا الله ، فلما رأى زيد قولهم في إبراهيم خرج ،فلما برَزَ ، رفع يديه ، وقال : اللهم اشهدْ أني علـــى ديـــن إبراهيم. أخرجه البخاري.

**6.828-** Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber, kendisine henüz peygamberlik gelmeden önce, bir gün Beldah vâdisinin alt tarafında Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'e[80] rastladı. Hz. Peygamber ona, içinde et bulunan bir sofra takdim etti.[81] O ise yemeği yemedi. Sonra Zeyd şöyle dedi:

"- Ben, sizin putlarınız adına kestiğiniz hayvanlardan yemem! Sadece Allah'ın adı anılarak kesilen hayvanların etini yerim."

---

[80] **Zeyd b. Amr b. Nüfeyl el-Adevî:** Sağlığında cennetle müjdelenen Saîd b. Zeyd'in babası ve Hz. Ömer'in amcasının oğludur. Hz. Peygamber'i, henüz peygamber olmadan önce görmüştü. Cahiliyette putlara tapmayı reddeden ender kişilerdendi. Hz. İbrahim'in dinini aramak için Suriye'ye gitmişti. Hanîf dinine mensuptu. Bi'setten önce vefat etti.

[81] **Buharî'nin** matbu nüshasında bu cümle; **"Hz. Peygamber'e, içinde et bulunan bir sofra takdim edilmişti"** şeklindedir. **Buharî** nüshalarının ekserisinde bu cümle bu şekilde tespit edilmişken, sadece **Cürcânî** nüshasında yukarıdaki şekilde zaptedilmiştir. **Ebû Bekr el-İsmailî'**nin rivâyeti de **Cürcânî'**yi te'yîd etmektedir. Buradaki farklılık, muhtemelen muhtasar rivâyet düşüncesinden kaynaklanmıştır. Muhtemelen Hz. Peygamber'e Kureyş tarafından bir yemek takdim edilmiş, Hz. Peygamber de o yemeği yemeyip **Zeyd b. Amr'**a takdim etmiş olmalıdır.

Bir rivâyette İbn Ömer; "Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Kureyş'i hayvan kesme şekillerinden dolayı ayıplardı" diye ekledi.

Zeyd, Kureyşlilerin yaptıklarını reddederek ve bunun büyük bir suç olduğunu ifâde ile şöyle derdi:

"Koyun, Allah'ın yarattığı bir hayvandır. Allah onun için gökten su indiriyor, yerden de ot bitiriyor. Sonra da sizler kalkıp onu Allah'tan başkasının adına kesiyorsunuz!?.."

Râvî Musa (b. Ukbe) dedi ki: "Bana Sâlim (b. Abdullah b. Ömer) tahdis etti. Ben, Sâlim'in bu hadîsi, ancak (babası) Abdullah b. Ömer'den rivâyet ettiğini de biliyorum. O dedi ki:

"Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Şam istikametine doğru sefere çıkmıştı; maksadı tevhîd dinini sormak ve onu araştırmaktı. Yahudilerden bir âlime rastladı, ona dinlerinin mâhiyetini sordu;

"- Bana dinini anlat; belki ben de sizin dininize girerim!" dedi.

Yahudi âlim şöyle dedi:

"- Sen Allah'ın gazabından nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin!"

"- Ben zaten Allah'ın gazabından kaçıyorum; dolayısıyla asla Allah'ın gazabından bir şeyi yüklenemem! Şu anda da böyle bir gazabı yüklenmeyecek (aklî) güce sahibim. Sen bana başka bir dini tavsiye edebilir misin?"

"- Senin aradığın dinin, ancak Hanîf dini olduğunu biliyorum."

"- Hanîf dini nedir?"

"- İbrahim'in dinidir. İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan'dı! Ne de Allah'tan başkasına kulluk yapardı!"

Bunun üzerine Zeyd oradan ayrıldı. Sonra Hıristiyan bir âlime rastladı. Ona da aynı şeyleri söyledi. O da Zeyd'e şöyle dedi:

"-Sen Allah'ın lanetinden nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin!"

"- Ben zaten Allah'ın lanetinden kaçıyorum; dolayısıyla ne Allah'ın lanetinden ve ne de Allah'ın gazabından herhangi bir şeyi asla yüklenemem! Şu anda da onu yüklenmeyecek (aklî) güce de sahibim. Sen bana başka bir dini tavsiye edebilir misin?"

"- Senin aradığın dinin, ancak Hanîf dini olduğunu biliyorum."

"- Hanîf dini nedir?"

"- İbrahim'in dinidir. İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan'dı! Ne de Allah'tan başkasına kulluk yapardı!"

Zeyd, onların Hz. İbrahim hakkındaki sözlerini görünce, oradan çıktı. Yalnız kalınca, ellerini kaldırdı ve;

"Şâhit ol Allah'ım, ben İbrahim'in dinindenim!" dedi.[82]

**İZAH**

**Beldah** vâdisi, **Mekke'**de, **Ten'im** yolu üzerinde bir yer adıdır.

**ZEYD B. AMR B. NÜFEYL**

**Zeyd b. Amr,** aşere-i mübeşşereden **Saîd b. Zeyd'**in babası, **Hz. Ömer'**in de amcazâdesidir. Câhiliye döneminde de tevhîd dinini arayıp bulan nâdir kişilerdendi. Müşriklerin putlar adına kestikleri hayvanların etlerinden yemez, canlı canlı toprağa gömülen kız çocuklarını babalarından para ile satın alarak kurtarırdı. Şirkten uzak bir hayat yaşamıştı. **Hz. İsmail'**in soyundan bir Peygamber geleceğini, ama ona yetişememekten endişe ettiğini, buna rağmen ona iman ettiğini söylerdi. Hatta **Âmir b. Rabîa'**ya, **"Eğer yaşar da o yeni Peygamber'e yetişirsen, kendisine benim selâmımı söyle!"** dediği de rivâyet edilir. Hz. Peygamber'e risâlet gelmeden beş yıl önce vefât etmişti. Bir rivâyete göre de, **Suriye'**de iken Hz. Peygamber'in nübüvvet haberini işitir, hemen **Mekke'**ye gitmek üzere yola çıkar, ancak yolda öldürülür.

**٦٨٢٩ـ (خ ـ أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما)** قال : «رأيت زيدَ بن عمـــرو قائما مُسْنِدا ظهره إلى الكعبة ، يقول : يا معشر قريش ، والله ما منكم على دين إبراهيمَ غيري ، وكان يُحيي المَوْؤُودةَ ، يقول للرجل ، إذا أراد أن يقتل ابْنَته : [لا تَقْتُلهــا] أنــا أكْفيــك مَؤُونَتها ، فيأخذها ، فإذا تَرَعْرَعَتْ ، قال لأبيها : إن شئتَ دفعتُها إليك ، وإن شئتَ كَفَيْتُك مَؤُونَتها ». أخرجه البخاري.

**6.829-** Esmâ bint Ebî Bekr anlatıyor:

[82] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 24; Zebâih, 16'

"Zeyd b. Amr'ı, ayakta ve sırtını Kâbe'ye dayamış vaziyette gördüm. O şöyle diyordu:

"Ey Kureyş! Vallahi aranızda benden başka İbrahim'in dininde kimse yok!"

O, diri diri toprağa gömülen kızları kurtarır, onlara hayat verirdi. Kızını öldürmek isteyen bir adama;

"- Onu öldürme! Ben onun yaşaması halinde sana gelecek külfeti üstlenirim" der ve kızı yanına alırdı. Sonra kızcağız büyüyüp gelişince, babasına;

"- İstersen kızı sana vereyim, istersen (bundan sonraki) masraflarını da üstleneyim" derdi.[83]

أبو طالب بن عبد المطلب

## 4*- EBÛ TÂLİB

٦٨٣٠ـ (خ م س ـ المسيب بن حزن رضي الله عنه) قال: «لما حضرت أبا طالب الوفاةُ، جاءه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فوجد عنده أبا جهل [ابن هشام] وعبد الله ابن [أبي] أمية بن المغيرة ، فقال : أيْ عَمِّ ، قل : لا إله إلا الله ، كلمة أحاجُّ لك بها عند الله ، فقال أبو جهل وعبد الله بن أبي أمية : أتَرْغَبُ عن ملّة عبد المطلب ؟ فلم يزل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَعْرِضُها عليه ، ويعودان لتلك المقالة ، حتى قال أبو طالب آخر ما كلّمهم أنا على ملّة عبد المطلب ، وأبى أن يقول : لا إله إلا الله ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : والله ، لأستغفرَنَّ لك ، ما لم أُنْهَ عنك ، فأنزل الله عز وجل {ما كانَ للنّبيِّ والّذينَ آمَنُوا أن يَستغفِرُوا للمُشْرِكينَ ولو كانُوا أولي قُرْبَى ، من بَعْدِ ما تَبَيّنَ لَهُمْ أنّهُمْ أصْحابُ الْجَحيمِ} [التوبة : ١١٣] وأنزل الله عز وجل في أبي طالب. فقال لرسول الله صلى الله عليه وسلم : {إنّكَ لا تَهْدي مَنْ أحْبَبْتَ ولكنَّ الله يَهْدي مَن يَشاءُ ، وهُوَ أعْلَمُ بالْمُهْتَدينَ} [القصص : ٥٦] ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

**6.830-** el-Müseyyeb b. Hazn anlatıyor:

[83] **Buharî**, Menâkıbu'l-ensâr, 24.

"Ebû Tâlib'in ölüm vakti yaklaşınca, Hz. Peygamber yanına geldi. O sırada Ebû Cehil b. Hişâm ile Abdullah b. Ebî Umeyye b. el-Muğîre[84] de orada idiler. Hz. Peygamber dedi ki:

**"- Amcacığım! Bir *'Lâ ilâhe illallâh'* söyleyiver! Bunu söyle ki, Allah'ın huzurunda senin için bir delilim olsun!"**

Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebî Umeyye hemen atıldılar;

"- Abdulmuttalib'in dininden vaz mı geçeceksin?" dediler.

Rasûlullah (as.) ona kelime-i tevhîdi arz etmeye devam etti, onlar da aynı sözü söylemeye devam ettiler. Nihâyet Ebû Tâlib, son söz olarak;

"- Ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim!" dedi ve ***"Lâ ilâhe illallâh"*** demeye yanaşmadı. Buna rağmen Hz. Peygamber;

**"- Vallahi, yasaklanmadığım sürece, senin için mağfiret dileyeceğim"** dedi. Bunun üzerine yüce Allah şu âyeti indirdi:

***"Ne Peygamber'in, ne de iman edenlerin, cehennemlik olduklarını anladıktan sonra, akraba bile olsalar müşrikler için mağfiret dilemeleri yoktur."***[85]

Yüce Allah, özellikle Ebû Tâlib hakkında da şu âyeti indirerek Peygamber'ine; ***"Şüphesiz sen sevdiğine hidâyet veremezsin! Ama Allah, dilediğine hidâyet verir. O, hidâyete erecekleri en iyi bilendir"***[86] dedi.[87]

## İZAH

Bu rivâyet, **Ebû Tâlib'**in vefatı sırasında Hz. Peygamber'in, onun kelime-i tevhîdi söyleyerek can vermesi için gösterdiği gayreti, buna

---

[84] **Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî el-Kureşî**: Cahiliye döneminin önde gelenlerindendi. Hz. Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'nin kardeşidir. Başlangıçta Rasûlullah'a (as.) aşırı derecede düşmandı. Hz. Peygamber **Mekke** fethi için şehrin kapılarına dayandığında, müslüman olmak üzere Ebû Süfyan'la birlikte Rasûlullah (as.) ile görüşmek istemiş, ancak Ümmü Seleme'nin aracılığıyla bu görüşme gerçekleşmiş ve Hz. Peygamber onu affetmişti. **Mekke** fethine ve daha sonraki **Huneyn** ve **Tâif** seferlerine katıldı. Tâif'te şehîd edildi.

[85] Tövbe, 113.

[86] Kasas, 56.

[87] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 40; Cenâiz, 80; Tefsîr, 9/16, 28/1; Eymân, 19; **Müslim**, İman, 9/39; **Nesaî**, Crenâiz, 102.

karşılık müşriklerin de bunu engellemek için gösterdikleri gayreti ifâde etmektedir. Her şeye rağmen Hz. Peygamber'in onun için istiğfâr edeceğini söylemesi üzerine nâzil olan âyetler de dikkat çekicidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de; *"Bütün kötülükleri yapıp da ölüm geldiği vakit, '**şimdi tövbe ettim**' diyenlerin tövbesi yoktur"*[88] buyurulmaktadır. Dolayısıyla ölmek üzere olan birinin imana gelmesinin bir faydası olmaması gerekir. Buna rağmen Hz. Peygamber'in **Ebû Tâlib**'e kelime-i tevhîdi teklif etmesi, onun henüz ölmek üzere olmadığı şeklinde izah edilmiştir.

## EBÛ TÂLİB

Daha önce 747 nolu hadîste de kaydettiğimiz üzere **Ebû Tâlib**'in ismi **Abdümenâf b. Abdülmuttalib b. Hâşim el-Kuraşî el-Hâşimî**'dir. 535-619 yılları arasında yaşamıştır. **Hâşimî** sülâlesinin reisi idi. Önde gelen, sözü dinlenen ve saygı duyulan bir büyüğü idi. **Kâbe** hizmetlerinden hacılara su ve yiyecek temini vazifelerini babasından tevârüs etmiş, ancak malî durumu bozulduğu için bu görevleri kardeşi **Abbas**'a devretmişti.

Rasûlullah'ın (as.) amcası olan **Ebû Tâlib**, Hz. Peygamber'in babası **Abdullah**'ın öz kardeşidir. Ondan dolayıdır ki Hz. Peygamber'in dedesi **Abdülmuttalib**, vefâtı anında, küçük **Muhammed**'i ona vasiyet etmişti. Bilindiği üzere ana karnında babadan yetim kalan Rasûlullah (as.), önce dedesi **Abdülmuttalib**'in himâyesine alınmış, sekiz yaşında iken onun da vefatı üzerine amcası **Ebû Talib**'in şefkat ve himâyesinde büyümüştü. O da yeğeni üzerinde ihtimâmla titrer, seyahatlerinde bile yanından ayırmazdı. Nitekim Hz. Peygamber'in henüz on iki yaşlarında bulunduğu sırada **Suriye**'ye düzenlediği ticarî bir seyahatte onu da yanına almış, **Busra**'ya geldiklerinde de rahip **Bahîra** ile karşılaşmışlardı. Râhibin, çocuğun çok iyi korunması gerektiği şeklindeki ikazları üzerine de **Suriye**'ye gitmeden geri dönmüştü.

---

[88] Nisâ, 18.

**Ebû Tâlib, Hz. Muhammed**'i kendi çocuklarından bile çok sevmiş, onu evlendirmiş, Peygamber olduktan sonra bile müşriklerin her türlü tecâvüzkârâne davranışlarına karşı yine desteğini çekmemiş, kendisine kol-kanat germişti. Ölüm tehdidi karşısında bile yeğenini müşriklere teslim etmemişti.

**Ebû Tâlib,** müşriklerin üç yıl boyunca uyguladıkları boykot sırasında bile boyun eğmeyip direnmişti. Evlenme, alış–veriş, gidip-gelme ve konuşma gibi her türlü zarûrî ve insanî münasebetlerin kesildiği, Müslümanların açlıktan otları yoldukları, ağaç köklerini kemirip durdukları, dillerinin şerhâ şerhâ yarıldığı o belâlı dönemde aynı sıkıntıyı kendisi de yaşamıştı. O'nun, Hz. Peygamber'e olan büyük desteği, o derece şâyan-ı şükran bulunmuştur ki, vefat ettiği yıla *"senetü'l-hüzün"*, yâni **"keder yılı"** denmiştir. Nübüvvetin onuncu yılında vefat etmiştir.

**Ebû Tâlib,** Rasûlullah'ın (as.), İslâm'ı kabul etmesi yolundaki ısrarlı tekliflerini hep cevapsız bıraktı. Yukarıdaki hadîste de görüldüğü üzere, ölüm sırasında bile yapılan teklife yanaşmadı.

**Ebû Tâlib**'in Müslüman veya müşrik olarak öldüğü konusu ihtilaflıdır. Hz. Peygamber'e en zor şartlarda bile kol-kanat germesine rağmen İslâm'ı kabul ettiğini açıkça ifâde ettiği bilinmemektedir. Hadîste geçen ilk âyetin (Tevbe, 113) **Ebû Tâlib**'e işaret etme ihtimali şüpheli ise de, ikincisi (Kasas, 56) **Ebû Tâlib**'le ilgilidir ve onun Müslüman olmadığına işâret etmektedir. Allah'ın Rasûlü uğruna bütün varlığını ortaya koyduğu, her türlü fedakârlığı gösterdiği halde kabile gayreti, gurur, **"ölüm korkusundan dinini değiştirdi"** diye ayıplanacağı korkusu ve **Ebû Cehil**'in de tahrikleriyle tevhid akîdesini kabul ettiğini açıkça ifâde etmemiştir. Yalnız Şiîler, onun da mü'min olarak öldüğünü iddia ederler.

**Buhârî**'nin rivâyet ettiği bir hadîste, **Abbas**'ın;

**"- Amcanın sana bunca faydası dokunduğu halde, senin ona hiç faydan dokunmayacak mı?"** sorusuna Rasûlullah (as.) şu cevabı vermişti:

**"- Ben olmasam, o cehennemin dibinde olacaktı, şimdi ise ateş ancak topuklarına kadar geliyor. Fakat yine de onun hararetiyle beyni kaynıyor."**[89]

Aynı zamanda şâir olan **Ebû Tâlib'**in, Hz. Peygamber'i Kureyşliler'e karşı korumak maksadıyla söylediği 94 beyitlik **Lâmiye** kasidesi günümüze kadar ulaşmıştır. **Tâlib, Akîl, Cafer** ve **Ali** adında dört oğlu ile **Ümmü Hânî** ve **Cümâne** adında iki de kızı vardır.

٦٨٣١ــ (خ م ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أنه سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ــ وذُكر عنده عمُّه أبو طالب - فقال : **لَعَلَّهُ تَنْفَعُه شَفَاعَتِي يَوْمَ القِيامةِ ، يُجعَل في ضَحْضَاحٍ مِن** نار، **يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ ، يَغلي** منه **أمُّ دِمَاغِه**.

وفي رواية « **يَغلي** منه **دِمَاغُهُ** من **حَرَارَةِ نَعْلَيْه** ». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.831-** Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) yanında amcası Ebû Tâlib anılınca, O'nun şöyle söylediğini işitmiş:

**"Kıyâmet gününde belki de şefâatim ona fayda verecektir. O, cehennemde ateşin en az olduğu** (üst) **kısmına konulur, ateş onun topuklarına kadar yükselir, ama onun harâretiyle beyni kaynar."**[90]

٦٨٣٢ــ (م ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**أهْوَنُ أهْلِ النَّارِ عذابا : أبو طالب ، وهو مُنتَعِل بِنَعْلَيْنِ يَغْلي منهما دِمَاغُهُ** ».

أخرجه مسلم.

**6.832-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Cehennem ehlinin en az azap göreni, Ebû Tâlib'dir;** (sadece ateşten) **iki takunya giydirilmiş, onun harâretiyle beyni kaynamaktadır."**[91]

---

[89] **Buhârî,** Menâkıbu'l-Ensâr, 40.

[90] **Buharî,** Menâkıbu'l-Ensâr, 40; Rikak, 51; **Müslim,** Müslim, İman, 90/360.

[91] **Müslim,** İman, 91/362.

٦٨٣٣ــ (خ م ــ العباس بن عبد المطلب رضي الله عنه) قال: « قلت: يا رسول الله ما أغْنَيْتَ عن عَمِّك فإنَّه كان يَحُوطُكَ ويَغْضَبُ لك؟ قال: نعم، هو في ضَحْضَاحٍ من نــار، ولولا أنا لكان في الدَّرْكِ الأسْفَلِ مِنَ النَّارِ». وفي رواية «إنه كان يَحُوطُكَ ويَنْصُرُكَ ويَغْضَبُ لك، فهل ينفعه ذلك ؟ قال: نعم ، وجدتُه في غَمَرات من النَّارِ ، فأخرجتُه إلى ضَحْضَاحٍ ».

أخرجه البخاري ومسلم.

**6.833-** Abbas b. Abdülmuttalib'den rivâyet edilmiştir:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; amcana hiç faydan olmayacak mı? Çünkü o seni korur ve senin adma başkalarma kızardı."

Hz. Peygamber;

**"- Evet! O, cehennemde ateşin en az olduğu** (üst) **kısımdadır. Ben olmasam, cehennemin en dibinde olacaktı"** dedi.[92]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"-...O seni korur, sana yardım eder ve senin adına başkalarına kızardı" dedim.

**"- Evet! Ben onu cehennemin tam ortasında buldum, en üstüne çıkardım"** dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

٦٨٣٤ــ (م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صــلى الله عليــه وسلم لعَمِّه عند الموت : قل لا إله إلا الله ، أشْهَدْ لكَ بها يوم القيامة ، فأبى ، فأنزل الله عز وجل {إنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أحْبَبْتَ...} الآية [القصص : ٥٦] .

وفي رواية قال : « لولا أن تُعيِّرَني قُرَيْش، يقولون : إنما حَمَلَهُ علــى ذلــك الجَــزَعُ ، لأقْرَرْتُ بها عَيْنَكَ ، فأنزل الله الآية ». أخرجه مسلم والترمذي.

**6.834-** Ebû Hureyre rivâyet ediyor:

Amcası ölürken Rasûlullah (as) ona;

---

[92] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 40; Edeb, 115; Rikak, 51; **Müslim**, İman, 90/357-58.

**"- Bir '*Lâ ilâhe illallâh*' söyle de, kıyâmet günü onunla sana şâhitlik edeyim"** dedi.

Ebû Tâlib, bunu söylemeye yanaşmadı. Yüce Allah da; *"Şüphesiz ki sen, sevdiğine hidâyet edemezsin..."*[93] âyetini indirdi.[94]

**RİVÂYETLER**

Bir rivâyete göre Ebû Tâlib şöyle demiş:

"Kureyş beni ayıplamasa ve Ebû Tâlib'i buna korku sevk etti demese, onu söyleyerek seni memnun ederdim."

Bunun üzerine de Allah o âyeti indirdi.

Hadîsi **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

علقمة بن قيس النخعي

## 5*- ALKAME B. KAYS EN-NEHAÎ

٦٨٣٥ــ (خ ــ علقمة بن قيس النخعي رحمه الله) قال : « كنا جلوسا مع ابن مسعود ، فجاء خبَّاب ، فقال : يا أبا عبد الرحمن، أيستطيع هؤلاءأن يَقْرَأُوا كما تَقْرَأ؟ فقال : أمَا إنَّكَ إن شئتَ أمرتَ بعضهم يقرأ عليك ، قال : أجَلْ ، قال : اقرأ يا علقمةُ فقال زيد بن حُدَيْر - أخو زياد بن حُدير - أتأمر علقمة أن يقرأ وليس بأقْرَئِنا ؟ فقال: أما إنك إن شئتَ أخبرتُك بماقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم في قومك وقومه ، فقرأتُ خمسين آية من سورة مريم ، فقال عبد الله : كيف ترى ؟ قال : قد أحسن ، قال عبد الله : ما أقرأ شيئا إلا وهو يقرؤه ، ثم التفَتَ إلى خبَّاب، وعليه خاتم من ذهب ، فقال: ألَمْ يَأنِ لهذا الخاتم أنْ يُلقى ؟ قال:أما إنك لن تراه عليَّ بعد اليوم ، فألقاه » أخرجه البخاري.

**6.835-** Alkame b. Kays en-Nehaî anlatıyor:

"İbn Mes'ûd'la birlikte oturuyorduk. Habbâb geldi ve;

"- Ya Ebâ Abdurrahman! Şunlar, senin gibi Kur'ân okuyabiliyorlar mı?" diye sordu.

---

[93] Kasas, 56.

[94] **Müslim**, İman, 9/41-42; **Tirmizî**, Tefsir, 29/3188.

İbn Mes'ûd şu cevabı verdi:

"- Eğer istersen onlardan birine söyleyim de sana okusun!"

"- İyi olur."

"- Oku ya Alkame!"

Ziyâd b. Hudayr'ın[95] kardeşi Zeyd b. Hudayr[96];

"- Alkame bizim en iyi okuyanımız olmadığı halde ona mı okutuyorsun?" diye itiraz eder. İbn Mes'ûd şu karşılığı verir:

"- Eğer istersen, Hz. Peygamber'in, senin kabilenle onun kabilesi hakkındaki söylediğini sana haber verebilirim!"

Alkame der ki:

"Ben, Meryem sûresinden elli âyet okudum. Abdullah b. Mes'ûd;

"- Nasıl buldun?" diye sordu. Habbâb da;

"- Güzel!" dedi.

Sonra Abdullah b. Mes'ûd;

"- Ben ne okursam, Alkame de onu okuyabilir" dedi. Sonra Habbâb'a döndü. Habbâb'da altın bir yüzük vardı.

"- Bu yüzüğün atılma zamanı hâla gelmedi mi?" dedi. Habbâb da;

"- Bu günden sonra onu bende görmeyeceksin!" karşılığını verdi.[97]

## İZAH

Bu rivâyet, **İbn Mes'ûd'**un yetiştirdiği talebelerden **Alkame'**nin Kur'ân okumaktaki mahâretini bizzat **İbn Mes'ûd** tarafından te'yîd etmektedir.

---

[95] **Ebû'l-Muğîre, Ziyâd b. Hudayr el-Esedî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Zeyd b. Hudeyr'in kardeşidir. Hz. Ömer ve Hz. Ali'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbrahim b. Muhâcir, Şa'bî ve Ebû Sahra rivâyet etti. Bir müddet **Kûfe** valiliği yapmıştır. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[96] **Zeyd b. Hudayr el-Esedî el-Kûfî**: Kûfeli sika tâbiîlerdendir. İbn Mes'ûd'dan rivâyeti vardır. Hz. Peygamber dönemine yetiştiği, ama kendisini göremediği rivâyet edilir. Ziyâd b. Hudeyr'in kardeşidir.

[97] **Buharî**, Meğâzî, 75.

ALKAME B. KAYS

Tam adı; **Alkame b. Kays Abdullah b. Mâlik b. Alkame b. Selâmân b. Kehl b. Bekr b. Avf b. en-Neha' el-Kûfî en-Nehaî;** künyesi **Ebû Şibl**'dir. **Irak** fakîhi **İbrahim en-Nehaî**'nin dayısı, **el-Esved b. Yezid**'in amcasıdır. Meşhur tâbiîlerdendir. Bazıları onu muhadramûndan sayar. Kûfelidir; **Kûfe** fakihi, muhaddisi ve kâriîdir. Müctehiddir. Âlim bir âileye mensuptur. **Kûfe** fıkıh ekolünün temelini atmıştır. Sikadır. **İbn Mes'ûd**'un talebesidir. Ahlâkı, kırâati, davranışları itibariyle **İbn Mes'ûd**'a benzerdi. **İbn Mes'ûd**'dan sonra **Kûfe**'nin en büyük âlimi sayılır. Ashab-ı kirâm da ondan ders alırdı. **Sıffîn**'de **Hz. Ali** ile beraberdi. **Horasan, Harzem** ve **Merv**'de yapılan savaşlara katıldı. **Kûfe**'de 61/681'de öldü.

مالك بن أنس

## 6*- MÂLİK B. ENES[98]

٦٨٣٦ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) رواية ، قال : « يُوشِك أن يضربَ النّاسُ أكْبَادَ الإبِلِ يَطْلُبُونَ العِلْم ، فلا يَجِدُون أحدا أعلمَ من عالِم المدينة ». قال عبد الــرزاق في حديثه: هو مالك بن أنس. وقال ابن عيينة: يُرَوْنه مالك بن أنس. أخرجه الترمذي.

**6.836-** Ebû Hureyre'den (merfû olarak) rivâyet edilmiştir:

**"Pek yakında insanlar, develerin böğürlerini döverek ilim arayacaklar; fakat Medîne âliminden daha bilgilisini bulamayacaklar."**

Abdurrezzak, rivâyetinde; "O, Mâlik b. Enes'tir" dedi.

İbn Uyeyne de; "Onun Mâlik b. Enes olduğu rivâyet edilir" dedi.[99]

---

[98] **İmâm Mâlik**'in biyografisi, **Câmiu'l-Usûl**'un **Mukaddime**'sinde **Kütüb-ü Sitte** imamlarından bahsederken verilmişti.

[99] **Tirmizî**, İlim, 18/2680.

## الباب السابع
### من كتاب الفضائل:
### في فصل ما ورد ذكره من الأزمنة
### ليلة القدر

# G- BAZI ZAMANLARIN FAZÎLETİ

## 1*- KADİR GECESİ

٦٨٣٧ــ (ط ــ مالك بن أنس رحمه الله) أنه سمع مَن يَثِقُ به من أهل العلم : « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أُرِيَ أعمار الناس قبله - أو ما شاء الله من ذلك - فكأنَّهُ تَقَاصَرَ أعْمارَ أمَّته : أن لا يَبْلُغُوا من العمل مثل الذي بلغ غيرُهم في طُول العُمُرِ ،فأعطاه الله ليلةَ القدر ، خير من ألف شهر». أخرجه الموطأ.

**6.837-** Mâlik b. Enes, güvendiği âlimlerden birinden dinledi:

"Rasûlullah'a (as.) daha önceki ümmetlerin ömürleri –veya bu konuda Allah'ın dilediği şeyler- gösterildi. Kendi ümmetinin ömrünü sanki kısa gördü de, diğer ümmetlerin uzun hayatları boyunca ulaştıkları amel seviyesine, ümmetinin ulaşamayacağını düşündü. Bunun üzerine Allah ona bin geceden daha hayırlı olan Kadir gecesini verdi."[1]

٦٨٣٨ــ (ت ــ يوسف بن سعد رحمه الله) قال : « قام رجل إلى الحسن بن عليّ بعد ما بايع معاوية فقال : سوَّدتَ وجُوهَ المؤمنين ، أو يا مُسَوِّدَ وجوه المؤمنين، فقال : لا تُؤنِّبني رحمكَ الله ، فإن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أُري بني أميَّةَ على منبره ، فساءه ذلك ، فنزلتْ {إنَّا أعْطَيْنَاكَ الكَوْثَرَ} يا مُحَمدُ ، يعني : نهرا في الجنة ، ونزلت: {إنَّا أنْزَلْنَاهُ في لَيْلَة القَدْرِ ، وَمَا أدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ القَدْرِ ، ليلةُ القدرِ خيرٌ منْ ألفِ شهرٍ} يَمْلكُها بعدك بَنو أميَّةَ يا محمدُ». قال القاسم بن الفضل : فعددنا ، فإذا هي ألفُ شهر ، لا تزيدُ يوما ، ولا تنقُصُ. أخرجه الترمذي.

---

[1] **Muvatta**, Tefsîr, 85/3350.

**6.838-** Yusuf b. Sa'd anlatıyor:

"Hz. Hasan, Muâviye'ye bîat ettikten sonra bir adam kalktı ve;

"- Mü'minlerin yüzlerini karарttın! –veya ey mü'minlerin yüzlerini karartan adam!-" dedi. Hz. Hasan şöyle mukabele etti:

"- Allah sana merhamet eylesin, beni kınama! Çünkü Benû Umeyye, Hz. Peygamber'e, minberi üzerinde gösterilmişti de, bu O'na ağır gelmişti. Bunun üzerine *'(Ya Muhammed!)* ***Biz sana Kevser'i verdik'***[2] âyeti nâzil oldu. Yani cennette bir nehri kastediyor. Sonra ***'Şüphesiz biz sana onu*** *(Kur'ân'ı)* ***Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesi nedir bilir misin? Kadir gecesi*** *(ya Muhammed! Senden sonra Benû Umeyye'nin hükümrân olacağı)* ***bin aydan daha hayırlıdır'***[3] âyetleri nâzil oldu."

Râvî Kasım b. el-Fadl dedi ki:

"Biz Benû Umeyye'nin hâkimiyet süresini saydık; ne bir gün fazla ne bir gün eksik, tam bin aydı."[4]

**İZAH**

Hadîste **Emevîler**'in tam bin ay hükümranlık sürdüğü ifâde edilmektedir. Bir tek Kadir gecesinin de onların bin ayından daha hayırlı olduğu söylenmektedir.

Bin ay; 83 yıl, dört ay eder. Emevîler'in müstakil hükümranlıkları, **Hz. Hasan**'ın **Muâviye** ile anlaştığı hicrî 40 yılında başlar. Emevî saltanatı, hicrî 132'de **Ebû Müslim el-Horasanî** tarafından yıkılmasıyla da sona erer. Bu da 92 yıl eder. Ancak bundan **Abdullah b. Zübeyr**'in sekiz yıl sekiz aylık hilâfeti düşülürse, geriye 83 yıl dört ay kalır. Bu da tam bin yıl eder. Râvî Kasım b. el-Fadl, muhtemelen bundan dolayı **"Ne bir gün fazla, ne bir gün eksik tam bin yıl!"** dedi.

Ancak bu rivâyet çeşitli açılardan eleştiriye uğramıştır. Öncelikle hadîsi tahric eden **Tirmizî**, onun "hasen-garib" olduğunu ve onu sadece bu yolla bildiklerini söylemektedir. Sonra hadîsi rivâyet eden Yusuf b. Sa'd, ki ona Yusuf b. Mâzin de denir, Abdurrahman b.

---

[2] Kevser, 1.

[3] Kadir, 1-3.

[4] **Tirmizî**, Tefsîr, 85/3350.

Mehdî'ye göre meçhul biridir. İbn Kesîr ve Mizzî de bu hadîsin cidden münker olduğunu söylerler. **İbn Kesîr**'e göre Kasım b. el-Fadl'ın **"Ne bir gün eksik ne bir gün fazla tam bin aydı"** sözü de doğru değildir. Çünkü **Abdullah b. Zübeyr**'in **Haremeyn, Ahvâz** ve diğer bölgelerde yaklaşık dokuz yıl süren hükümranlığı sırasında, Emevîler Hilâfet'ten tamamen ellerini çekmiş değillerdi, aksine bazı bölegelerde onların hâkimiyeti yine sürmekteydi. **İbn Kesîr**, hadîsin özellikle Emevîler'in zemmi şeklinde sevk edilmesini de yanlış bulur ve bunu hadîsin zayıflığının diğer bir delili sayar. Çünkü ona göre Kadir gecesinin, Emevîler'in hilâfet süresine denk düşmesi, zemmi değil, övgüyü gerektirir. Kadir sûresi, Kadir gecesinin medhi için nâzil olmuştur; buna dayalı olarak Kadir gecesinin tafdîlini ifâde eden bir hadîs, Emevîler'in hükümranlık günlerinin zemmine nasıl gerekçe olabilir? Ayrıca bu sûre Mekkî'dir; **Mekke**'de Emevî-Hâşimî çekişmesinin ve iktidar kavgalarının düşünülmesi, makul olmadığı gibi, hadîste sözü edilen minber de söz konusu değildir. Çünkü minber, **Medîne**'ye hicretten sonra ortaya çıkmıştır.[5]

Buna karşılık **İbn Maîn**, özellikle râvî Yusuf b. Sa'd'ın meçhul olduğu şeklindeki tenkidi doğru bulmaz; aksine onun meşhur olduğunu, kendisinden Hammâd b. Seleme, Hâlid el-Hazzâ, Yunus b. Ubeyd gibi meşhurların rivâyette bulunduklarını söyler ve onun sika biri olduğunu da ilave eder. Ayrıca aynı hadîsi **Hâkim** de *Müstedrek*'inde nakleder.

وقتها :

العشر الأواخر والسبع الأواخر

## a) KADİR GECESİNİN VAKTİ

## a1) RAMAZAN'IN SON ON GÜNÜ VE SON YEDİ GÜNÜ OLDUĞU RİVÂYETİ

[5] **İbn Kesîr**, *Tefsîr*, VII, 331.

**٦٨٣٩ـ (خ م ط د ـ عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) : « أن رجالا من أصحاب النبيّ صلى الله عليه وسلم أُرُوا ليلة القَدْرِ في المنام ، في السَّبْعِ الأواخِرِ ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : أرى رُؤْياكم تَوَاطَأَتْ في السَّبْعِ الأواخِرِ ، فمن كان مُتَحَرِّيها فلْيَتحرَّها في السَّبع الأواخر». وفي رواية قال: رأى رجل أن ليلة القدر ، ليلة سبع وعشرين ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: «أرى رؤياكم في العَشْرِ الأواخِرِ، فاطْلُبوها في الوتر ».

وفي رواية :أن رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال في ليلة القدر:« إنَّ ناسا منكم قد أُرُوا أنها في السبع الأُوَل ، وأُرِيَ ناس منكم أنها في السَّبْعِ الغَوابِر ،فالتمسوها في العشر الغوابر ».

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري : « أن ناسا أُرُوا ليلةَ القدر في السَّبعِ الأواخر ، وأن ناسا أُرُوا أنها في العَشْرِ الأواخِرِ ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : التَمِسُوها في السَّبْعِ الأواخِرِ ».

ولمسلم أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « تحرَّوا ليلة القدر في السَّبْعِ الأواخِرِ ».

وفي أخرى قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «التمسوها في العَشْرِ الأواخِرِ - يعني ليلة القدر ، فإنْ ضَعُفَ أحدكم أو عَجَزَ ، فلا يُغْلَبَنَّ عن السَّبْعِ البَواقي ».

وفي أخرى : « من كان مُلْتَمِسها ، فليلْتَمِسْها في العَشر الأواخِرِ ».

وفي أخرى قال : « تَحَيَّنوا ليلة القدر في العشر الأواخر - أو قال : في السَّبْعِ الأواخِرِ ».

وأخرج الموطأ الرواية الأولى ، ورواية مسلم الأولى. وأخرج أبو داود رواية مسلم الأولى.

**6.839-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in ashâbından bazıları rüyâlarında Kadir gecesinin, (Ramazan'ın) son yedi günü içersinde olduğunu görmüşler. Hz. Peygamber dedi ki:

**"- Görüyorum ki rüyalarınız, Ramazan'ın son yedi gecesi hakkında birleşmekte. Öyleyse artık kim Kadir gecesini arayacaksa, son yedi gece içinde arasın!"**[6]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir adam rüyasında, Kadir gecesinin, (Ramazan'ın) yirmi yedinci gecesi olduğunu gördü. Hz. Peygamber;

**"- Görüyorum ki rüyanız, son on gün içinde** (birleşiyor), **öyleyse onu tek günlerde arayın!"** dedi.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Kadir gecesi hakkında şöyle dedi:

**"- Sizden bazı kişiler, Kadir gecesinin** (Ramazan'ın) **ilk yedisinde, bazıları da son yedisinde olduğunu gördüler. Siz Kadir gecesini, son on gece içinde arayın!"**

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Buharî**'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Bazı insanlar rüyâlarında Kadir gecesinin, (Ramazan'ın) son yedi günü içersinde olduğunu, bazıları da son on gün içersinde olduğunu görmüşlerdi. Hz. Peygamber dedi ki:

**"- Siz onu, son yedi gece içinde arayın!**

**Müslim**'in başka bir rivâyetinde de Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Kadir gecesini son yedi gün içinde arayın!"**

Bir diğer rivâyete göre de, Kadir gecesini kastederek;

**"- Onu son on gün içinde arayın! Sizden biri zayıf düşse veya âciz kalsa bile, sakın kalan yedi günden mahrum kalmasın!"** dedi.

Bir başka rivâyete göre de;

**"- Kim onu arayacaksa, son on gün içinde arasın!"** dedi.

Nihayet diğer bir rivâyete göre de;

---

[6] **Buharî**, Leyletu'l-Kadr, 2; Ta'bîr, 8; **Müslim**, Sıyâm, 40/205-11; **Muvatta**, İ'tikâf, 6/14; **Ebû Davud**, Ramazan, 5/1385.

**"- Kadir gecesini son on gece içinde** –veya son yedi gece[7] içinde dedi**- arayın!"** dedi.

**Muvatta**, hadîsin ilk rivâyeti ile, **Müslim**'in ilk rivâyetini tahric etti.

**Ebû Davud** da **Müslim**'in ilk rivâyetini tahric etti.

## İZAH

Bu bölümde **Kadir** gecesinin, senenin hangi gecesi olduğu konusunda bazı rivâyetler yer almaktadır. Bu meselede Müslüman âlimler tarafından birbirinden farklı elliye yakın fikir ileri sürülmüştür. Bunları üç maddede özetlemek gerekirse;

1- **Kadir** gecesi Ramazan ayı içersinde bir gecedir. Özellikle Ramazan'ın son on günü içersindeki tek gecelerde olması muhtemeldir. Ulemanın ekserisi 27. gece ihtimalini kuvvetli görür.

2- Kadir gecesi Ramazan'a mahsus değildir, senenin herhangi bir günü olması mümkündür.

3- Kadir gecesi senenin bütün gecelerini dolaşır, bazen bir ayın bir gecesi iken, bazen başka bir ayın başka bir gecesi olabilir.

Bu konuda başka görüşler de vardır.

٦٨٤٠ــ (خ م ط ت ــ عائشة رضي الله عنها) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**تَحرَّوا ليلة القدر في العَشْرِ الأواخِرِ من رمضان** ».

وفي رواية قالت : «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُجاوِرُ العَشْرَ الأواخر في رمضان ، ويقول : **تَحَرَّوا ليلة القدر في العَشْرِ الأواخِرِ من رمضان** ». أخرجه البخاري ومسلم ، والموطأ أخرج الأولى مرسلا عن عروة ، وأخرج الترمذي الثانية.

**6.840-** Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Kadir gecesini Ramazan'ın son on gecesi içinde arayın!"**[8]

---

[7] **Müslim**'in matbu nüshasında bu ifâde "**son dokuz gece**" şeklindedir.

[8] **Buharî**, Leyletu'l-Kadr, 3; **Müslim**, Siyâm, 40/219; **Muvatta**, İ'tikâf, 6/10; **Tirmizî**, Savm, 72/792.

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Ramazan'ın son on günüde mücâvir kalır (itikâfa çekilir) ve;

**"Kadir gecesini Ramazan'ın son on gecesi içinde arayın!"** derdi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Muvatta** ilk rivâyeti Urve'den mürsel olarak tahric etti.

**Tirmizî** ikinci rivâyetitahric etti.

**٦٨٤١ـ (م ـ أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **أُرِيتُ لَيْلَةَ القَدرِ ، ثم أيقَظَني بعضُ أهلي فَنسِّيتُها ، فَالْتَمِسوها في العَشْرِ الغوابِرِ** ».

**وقال** حَرْملةُ : « **فنسِيتُها** ». أخرجه مسلم.

**6.841-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Bana rüyamda Kadir gecesi gösterildi, sonra zevcelerimden biri beni uyandırdı, onun hangi gece olduğu konusu bana unutturuldu. Siz onu son on gün içinde arayın!"**

Harmele, "unutturuldu" kelimesini, "unuttum" şeklinde rivâyet etti.[9]

*ليلة إحدى وعشرين*

## a2) YİRMİ BİRİNCİ GECE RİVÂYETİ

**٦٨٤٢ـ (خ م ط د س ـ أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : « اعتكفنا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم العَشْرَ الأوسَط ، فلما كان صبيحة عشرين ، نقلنا متاعَنا ، فأتانا النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : **من كان اعتكف فليرجِعْ إلى مُعتَكَفه فإني رأيتُ هذه الليلة ، ورأيتُني أسجدُ في ماء وطين** ، فلما رجع إلى مُعتَكَفه هاجت السَّماءُ ، فوالذي بعثه

[9] **Müslim**, Sıyâm, 40/212.

بالحق ، لقد هاجت السَّماء من آخر ذلك اليوم ، وكان المسجد على عَريش ، فلقد رأيتُ على أنفه وأرنبته أثَرَ الماء والطين ».

وفي رواية نحوه ، إلا أنه قال : « حتى إذا كان ليلة إحدى وعشرين - وهي الليلة التي خرج في صبيحتها من اعتكافه - قال : من كان اعتكف معي فليعتكف العَشْرَ الأواخرَ ».

وفي أخرى نحوه ، إلا أنه قال : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُجاورُ في رمضان العَشْر التي في وسط الشهر ، فإذا كان حين يُمْسي من عشرين ليلة تمضي ، ويستقبل إحدى وعشرين ، رجع إلى مسكنه ، ورجع من كان يُجاورُ معه ، وأنه أقام في شهر جاور فيه الليلة التي كان يرجع فيها ، فخطب الناسَ ، وأمرهم بما شاء الله ، ثم قال : كنت أجَاورُ هذه العشر ، ثم بدا لي أن أجاورَ هذه العشر الأواخر ، فمن كان اعتكف معي فليلبثْ في مُعْتَكَفِه... ثم ذكره ».

وفيه: «فوكَفَ المسجد في مصلّى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ليلة إحدى وعشرين... الحديث».

وفي رواية قال أبو سلمة : « انْطَلَقْتُ إلى أبي سعيد ، فقلت : ألا تخرج بنا إلى النخل فنتحدَّث ؟ فخرج ، فقلت : حدِّثْني ما سمعتَ من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في ليلة القدر ، قال : اعتكف رسولُ الله صلى الله عليه وسلم العَشْرَ الأول من رمضان ، واعتكفنا معه ، فأتاه جبريلُ عليه السلام ، فقال : إن الذي تطلب أمامَكَ ، فاعتكفَ العَشْرَ الأوسَط ، واعتكفنا معه، فأتاه جبريلُ عليه السلام فقال: إن الذي تطلب أمَامَك ، ثم قام النبيُّ صلى الله عليه وسلم خطيبا صبيحةَ عشرين من رمضان ، فقال : من كان اعتكف مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم فليرجع ، فإني رأيت ليلة القدر ، وإني أُنسيتُها ، وإنها في العَشْرِ الأواخرِ في وتر ، إني رأيتُ كأني أسجد في طين وماء ، وكان سَقْفُ المسجد جريدَ النَّخل ، وما نرى في السماء شيئا ، فجاءتْ قَزَعة فمُطِرْنا ، فصلى بنا النبيُّ صلى الله عليه وسلم حتى رأيتُ أثر الطين والماء على جبهة النبي صلى الله عليه وسلم وأرْنبته ، تَصْديقَ رؤياه ».

قال الحميدي : كان البخاري يحتج بهذا الحديث ، فيقول : لا تمسح الجبهة في الصلاة، بل تمسح بعد الصلاة ، لأن النبيَّ صلى الله عليه وسلم رُئِيَ الماءُ والطين في أرنبته وجَبْهَتِه بعد ما

صلّى، وأعاد البخاري طرفا منه في الصلاة من رواية أبي سلمة عن أبي سعيد قال: رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم سجد في الماء والطين، حتى رأيتُ أثرَ الطين في جَبْهته.

وعند مسلم: « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم اعتكف العشر الأول من رمضان، ثم اعتكف العَشْرَ الأوسطَ في قُبَّة تُرْكيَّة على سُدَّتها حَصِير، فأخذ الحَصير بيده، فنحَّاها في ناحية القُبَّة، ثم أطْلَع رأسه، فكلَّم الناس، فَدَنَوْا منه، فقال: إني اعتكفت العشرَ الأول ألتمس هذه الليلة، ثم إني اعتكفتُ العَشْرَ الأوْسَطَ، ثم أُتيتُ، فقيل [لي]: إنها في العشر الأواخِرِ، فمن أحبَّ منكم أن يعتكف فليعتكف، فاعتكفَ الناسُ معه، وقال: إني أُريتُها ليلة وتر، وأني أسجد في صبيحتها في طين وماء، فأصبح من ليلة إحدى وعشرين، وقد قام إلى الصبح، فمطَرَت السَّماءُ، فوكَفَ المسجد، فأبصرتُ الطينَ والماءَ، فخرج حين فرغ من صلاة الصُّبح وجبينُه ورَوْثَةُ أنفه فيهما الطِّينُ والماءُ، وإذا هي ليلة إحدى وعشرينَ من العشر الأواخر ».

وله في أخرى قال: « اعتكف رسولُ الله صلى الله عليه وسلم العَشْرَ الأوْسَطَ من رمضان، يلتمس ليلةَ القدر قبل أن تُبان له. قال: فلما انْقَضَيْنَ أمر بالبناء فَقُوِّضَ، ثم أُبِينَت له أنها في العشر الأواخر، فأمر بالبناء فأعيدَ، ثم خرج على الناس، فقال: يا أيها الناس، إنها كانت أُبِينت لي ليلةُ القدر، وإني خرجت لأخبركم بها، فجاء رجلان يَحْتَقَّان، معهما الشَّيطانُ، فنُسِّيتها، فالتمسوها في العَشْر الأواخِرِ [من رمضانَ]، التمسوها في التَاسعَةَ والسَابِعَة والخَامِسة، قال: قلت: يا أبا سعيد، إنكم بالعدد أعلم منا، قال: أجَلْ، نحن أحق بذلك منكم، قال: قلت: ما التَّاسعةُ والسَّابعةُ والخامسَةُ؟ قال: إذا مضت واحدة وعشرون، فالتي تليها: ثِنْتان وعشرون، فهي التاسعة، فإذا مضى ثلاث وعشرون، فالتي تليها السَّابعة، فإذا مضى خمس وعشرون، فالتي تليها: الخامسةُ ».

وقال في رواية مكان «يحتقان»: « يَخْتَصِمان ».

وأخرج الموطأ وأبو داود والنسائي قال: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعتكف العشر الأوسط من رمضان، فاعتكف عاما، حتى إذا كان ليلة إحدى وعشرين - وهي الليلة يخرج فيها من صبيحتها من اعتكافه - قال: من كان اعتكف معي فليعتكف العشر الأواخر

**وقد أريتُ هذه الليلة ،ثم أنسيتها ، وقد رأيتُني أسجد من صبيحتها في ماء وطين ، فالتمسوها في العشر الأواخر ، والتمسوها في كل وتر ».**

وقال أبو سعيد : « فأمطرت السماءُ تلكَ الليلة ، وكان المسجدُ على عَريش ، فوكَفَ المسجدُ،قال أبو سعيد : فأبصَرَتْ عيناي رسولَ الله -صلى الله عليه وسلم- انصرف وعلى جبهته وأنفه أثرُ الماءِ والطينِ من إحدى وعشرين ». وأخرج أبو داود أيضا نحو رواية مسلم الآخرة ، وأول حديثه قال: « التمسوها في العَشْرِ الأواخِرِ ».

**6.842-** Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte Ramazan'ın ortasındaki on günde itikâfa girmiştik. Yirminci günün sabahı gelince, eşyalarımızı naklettik. Ama Hz. Peygamber yanımıza geldi ve;

**"- Kim itikâfta idiyse, tekrar itikâf yaptığı yere dönsün! Çünkü ben bu geceyi** (Kadir gecesini) **gördüm; rüyada kendimi su ve çamur içinde secde ediyormuş gördüm."**

Hz. Peygamber itikâfa girdiği yere döndüğünde, gökyüzünde bulutlar kaynaşmaya başladı. Peygamber'i hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, gökyüzü o günün sonunda sanki boşandı. Mescid, o günlerde bir çardak şeklinde idi. Yeminle söylüyorum ki ben, Hz. Peygamber'in burnu üzerinde ve burnunun kenarlarında su ve çamur izini gördüm."[10]

## RİVÂYETLER

Buna benzer diğer bir rivâyette şu ifâdeler de yer alır:

"...Yirmi birinci gece gelince, -ki o gecenin sabahında itikâftan çıkmıştı- dedi ki:

**"Kim benimle birlikte itikâf ediyor idiyse, son on günde de itikâf yapsın!"**

Başka bir rivâyet ise, şu şekildedir:

---

[10] **Buharî**, Leyletu'l-Kadr, 2, 3; Ezân, 41, 135, 151; İ'tikâf, 9, 13, 17; **Müslim**, Sıyâm, 40/213-17; **Muvatta**, İ'tikâf, 6/9; **Ebû Davud**, Ramazan, 3/1382-83; **Nesaî**, Sehv, 98.

"Hz. Peygamber, Ramazan'ın ortasındaki on günde itikâfa girerdi. Yirminci günün akşamına geldiğinde de itikâfa devam ederdi. Yirmi birinci gün olunca ise evine dönerdi. O'nunla birlikte itikâfa girenler de evlerine dönerlerdi. Hz. Peygamber, itikâfa girdiği bir Ramazan ayında, evine dönmeyi itiyat haline getirdiği gece, yine itikâf yerinde kaldı ve insanlara bir hutbe okudu. Hutbede insanlara Allah'ın dilediği şeyleri emretti, sonra şöyle dedi:

**"- Ben, şu ortadaki on günde itikâf yapıyordum. Sonra bu son on günde itikâf yapmak, bana daha uygun göründü. Benimle birlikte itikâfa girenler de yerlerinde kalsınlar..."**

Sonra hadîs yukarıdaki gibi devam eder. Yalnız burada şöyle bir ifâde de vardır:

"Yirmi birinci gecede şiddetli bir yağmur yağdı ve Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yere su aktı..."

Başka bir rivâyette Ebû Seleme şöyle dedi:

"Ebû Saîd el-Hudrî'ye gittim, ona;

"- Bizimle birlikte hurmalığa gelmez misin, seninle konuşalım?" dedim. Ebû Saîd evden çıkıp hurmalığa geldi. Ben;

"- Bana Kadir gecesi hakkında Rasûlullah'dan (as.) ne duydunsa anlat!" dedim.

Ebû Saîd, şöyle anlattı:

"Rasûlullah (as.) Ramazan'ın ilk on gününde itikâfa girdi. Biz de O'nunla birlikte itikâfa girdik. Hz. Peygamber'e Cibrîl (as.) geldi ve;

**"- Aradığın şey, önündedir"** dedi. Bunun üzerine ortadaki on günde de itikâf yaptı. Biz de O'nunla birlikte itikâfa devam ettik. Sonra Cibrîl (as.) yine geldi ve yine;

**"- Aradığın şey, önündedir"** dedi.

Sonra Hz. Peygamber, Ramazan'ın yirminci gününün sabahında halka hitap etti. Dedi ki:

**"Peygamber'le birlikte itikâf yapanlar, itikâf yerlerine geri dönsünler! Çünkü ben Kadir gecesini gördüm, ama onun hangi gün olduğunu unuttum. Ama son on gün içindeki tek gecelerdedir. Ben kendimi, sanki çamur ve su içinde secde ediyormuş gibi gördüm."**

Râvî şöyle anlatır:

"Mescidin tavanı hurma dallarıyla örtülmüştü. Gökyüzünde bir şey görmüyorduk. Birden kara bir bulut peyda oldu ve yağmur yağmaya başladı. O sırada Hz. Peygamber bize namaz kıldırdı. Ben Rasûlullah'ın (as.) alnında ve burnunda çamur ve su izi gördüm; bu, O'nun gördüğü rüyanın tasdiki idi."

**Humeydî** dedi ki:

"**Buharî**, bu hadîsi delil sayar ve; "Namazda alın meshedilmez, namazdan sonra meshedilir; çünkü namazdan sonra Hz. Peygamber'in burnunda ve alnında su ve çamur görüldü" derdi.

**Buharî**, bu hadîsin bir parçasını, yine Ebû Seleme'nin Ebû Saîd'den rivâyeti şeklinde namazla ilgili bir bâb'da tekrar zikretti. O rivâyette Ebû Saîd; "Rasûlullah'ı (as.) su ve çamur içinde secde ederken gördüm, hatta alnında çamurun izini gördüm" dedi.

Bu rivâyet **Müslim**'de şu şekildedir:

"Rasûlullah (as.), Ramazan'ın ilk on gününde itikâfa girmişti. Sonra ortadaki on günde de, tavanında hasır bulunan bir Türk çadırında itikâf yaptı. Hasırı eliyle tutarak çadırın bir tarafına doğru çekti. Sonra başını çıkararak insanlarla konuştu. İnsanlar hemen kendisine doğru yaklaştılar. Hz. Peygamber dedi ki:

**"- Ben ilk on günde itikâf yaparak o geceyi arardım. Sonra ortadaki on günde itikâf yaptım. Sonra bana gelindi ve *'Onun son on gün içinde olduğu'* söylendi. Binâenaleyh içinizden kim itikâfa girmek isterse girsin!"**

Bunun üzerine insanlar hemen itikâfa girdiler. Rasûlullah (as.);

**"Kadir gecesi bana tek gecelerde gösterildi ve o gecenin sabahında çamur ve su içinde secde edeceğim bildirildi."**

Sonra yirmi birinci gecenin sabahı oldu. Hz. Peygamber sabah namazına kalktı. O sırada gökten yağmur yağmaya başladı, mescid ıslandı, çamuru ve suyu gözlerimle gördüm. Hz. Peygamber sabah namazını tamamlayıp çıkınca, alnında ve burnunun ucunda çamur ve su vardı. O gece, son on gün içindeki yirmi birinci gece idi."

**Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.), Kadir gecesi henüz kendisine bildirilmeden önce, onun hangi gece olduğunu bulmak için Ramazan'ın ortasındaki on günde itikâfa girmişti. İ'tikâf günü bitince, çadırın sökülmesini emretti, çadır da hemen söküldü. Sonra kendisine, Kadir gecesinin son on gün içinde olduğu bildirildi. Hemen çadırın tekrar kurulmasını emretti, çadır da kuruldu. Sonra insanların arasına çıkarak şöyle dedi:

**"Ey insanlar! Bana Kadir gecesinin hangi gün olduğu bildirilmişti. Bunu size de haber vermek için çıkmıştım. Fakat birbirinden hak talep eden iki adam geldi, onların yanında şeytan da vardı.** (Onlarla uğraşırken) **Kadir gecesi bana unutturuldu. Siz onu Ramazan'ın son on günü içinde arayın! Özellikle de dokuzuncu, yedinci ve beşinci gününde arayın!"**

Râvî (Ebû Nadra) der ki: "Ben;

"- Ya Ebâ Saîd, sizler sayıyı bizden daha iyi bilirsiniz" dedim. O da;

"- Evet, biz bu konuda sizden daha iyiyiz!" dedi.

"- Öyleyse dokuzuncu, yedinci ve beşinci gün ne demektir?"

"- Yirmi birinci gece geçtiğinde, ondan sonra gelen yirmi ikinci gece var ya, işte dokuzuncu gece odur. Yirmi üçüncü gece geçtiğinde, arkasından gelen gece de yedinci gecedir. Yirmi beşinci gece geçince, peşinden gelen gece de beşinci gecedir."

Bunun bir rivâyetinde, **"birbirinden hak talep eden iki kişi"** yerine, **"birbirine hasımlık yapan iki kişi"** denir.

Hadîsi **Muvatta, Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric etti. Bu rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Ramazan'ın ortasındaki on günde itikâf yapardı. Yine bir yıl, itikâftan çıktığı vakit olan yirmi birinci geceye kadar itikâfta kalmıştı. İ'tikâftan çıkınca dedi ki:

**"Benimle birlikte itikâfa girenler, son on günde de itikâf yapsınlar! Bana o gece gösterilmişti, ama sonra unutturuldu. Ben kendimi Kadir gecesinin sabahında su ve çamur içinde secde ediyorken gördüm. Binâenaleyh onu son on gün içinde arayın, özellikle de tek günlerde arayın!"**

Ebû Saîd şöyle söyledi:

"O gece gökten yağmur boşandı. Mescid de çardak şeklinde olduğundan içine su aktı. Yirmi birinci gecenin sabahında şu gözlerim, namazdan sonra Rasûlullah'ın (as.) alnı ve burnu üzerinde su ve çamur izini gördü."

**Ebû Davud**'un, **Müslim**'in son rivâyeti gibi bir rivâyeti daha vardır. Bu rivâyetin başı; **"Kadir gecesini son on günde arayın!"** şeklindedir.

### İZAH

**"Dokuzuncu, yedinci ve beşinci gece"** konusunda Ebû Saîd'in yaptığı açıklama izaha muhtaçtır. Ebû Saîd'in verdiği bilgiye göre maksat, 22, 24 ve 26. gecelerdir. Araplar ayın ikinci yarısı için tarih verirlerken, bizim gibi rakamların teselsülü şeklinde değil, ayın sonunu göz önüne alarak **"ayın bitimine kalan bir gün, kalan iki gün"** şeklinde ifâde ederler. Bu durumda **"dokuzuncu, yedinci ve beşinci gece"**den maksat, 29, 27 ve 25. gece değil, aym sona ermesine dokuz gün, yedi gün, beş gün kalan gecelerdir. Zaten yirmi ikinci günün gecesine de yirmi üçüncü gece denmektedir. Tıpkı bugün bizim perşembe gününün akşamına cuma akşamı dediğimiz gibi.

*ليلة اثنين وعشرين*

### a3) YİRMİ İKİNCİ GECE RİVÂYETİ

**٦٨٤٣ــ (د ــ عبد** الله بن **أنيس** رضي الله عنه) قال: « كنت في **مجلس بني** سَلِمَة **وأنا أصغرهم، فقالوا: من يسألُ لنا رسولَ الله صلى الله عليه** وسلم **عن ليلةِ** القَدْرِ؟ وذلك صبيحة إحدى وعشرين **من رمضان ، فخرجتُ فوافيتُ** مع رسولِ الله صلى الله **عليه وسلم صلاةَ المغرب** ، ثم قمتُ **بباب بيته ، فمرَّ بي ، فقال** : **ادخل** ، فدخلتُ ، **فأُتيَ** بعَشائه ، فلقد كنتُ أكفُّ يدي **عنه** من **قِلَّته** ، فلما **فرغ** قال : **ناولني نَعْليَّ** ، فقام ، وقمتُ **معه**، فلما خرجنا قال : **كانت لك حاجة** ؟ فقلتُ : أجل ، **أرسَلَني** إليك رهط من بني سلمة ، **يسألونك**

عن ليلة القَدْر ؟ فقال: كم الليلة ؟ قلتُ: اثنتان وعشرون، قال : هي الليلة ، ثم رجع فقال :

**6.843-** Abdullah b. Üneys anlatıyor:

"Benû Selime'nin meclisinde bulunuyordum ve meclistekilerin en küçükleri de bendim. İnsanlar;

"- Bizim adımıza Rasûlullah'a (as.) Kadir gecesini kim sorar?" dediler. Bu meclis, Ramazan'ın yirmi birinci gecesinin sabahında yapıldı. Ben dışarı çıktım. Akşam namazında Hz. Peygamber'le karşılaştım. Sonra evinin kapısının önünde durdum. Yanıma gelince;

**"- İçeri gir!"** dedi. Ben de hemen girdim. Hemen akşam yemeği getirildi. Yemek az olduğu için ben, elimi geri geri çekiyordum. Yemeğini bitirince;

**"- Bana ayakkabılarımı ver!"** dedi ve ayağa kalktı. Ben de O'nunla birlikte kalktım. Dışarı çıkınca;

**"- Bir ihtiyacın mı var?"** dedi.

"- Evet! Beni sana, Benû Selime gönderdi. Sana Kadir gecesini soruyorlar" dedim.

**"- Bugün kaçıncı gündür?"** diye sordu.

"- Yirmi ikinci gün" deyince;

**"- İşte bu gecedir!"** dedi, sonra döndü ve yirmi üçüncü geceyi kastederek;

**"- Yahut gelecek gecedir!"** dedi.[11]

**ليلة ثلاث وعشرين**

## a4) YİRMİ ÜÇÜNCÜ GECE RİVÂYETİ

**٦٨٤٤ــ (خ ــ عبد الرحمن بن عُبيد الصنابحي)** قال : « خرجنا من اليمن مُهاجرين ، فقدمنا الجُحْفَةَ ضُحى ، فأقبلَ علينا راكب ، فقلت له : الخَبَرَ ، فقال : دَفَنَّا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم منذُ خمس ، قلتُ : ما سبقك إلا بخمس ، هل سمعت في ليلة القدر شيئاً ؟ قال

[11] **Ebû Davud**, Ramazan, 2/1379.

: أخبرني بلال مؤذنُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم : أنها أولُ السبع من العشر الأواخــر »

أخرجه البخاري.

**6.844-** Abdurrahman b. Useyle[12] es-Sunâbehî[13] anlatıyor:

"Hicret etmek niyetiyle Yemen'den çıktık. Kuşluk vaktinde Cuhfe'ye geldik. Orada bir süvari bizi karşıladı. Ona Medîne'den haber sorduk.

"- Beş gün önce Rasûlullah'ı (as.) defnettik" dedi. Ben;

"- Sadece beş gün mü geçti? Acaba Kadir gecesi konusunda bir şey duydun mu?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

"- Bana Rasûlullah'ın (as.) müezzini Bilâl, Kadir gecesi, Ramazan'ın son on günü içindeki yedi günün ilkidir (yani bitime 7 gün kala ve ayın 23. günüdür), dedi."[14]

## İZAH

**Buharî'**nin elimizdeki matbu nüshasında **"Sadece beş gün mü geçti?"** cümlesi ile son cümlede geçen **"ilk yedi gün"** ibâresindeki **"ilk"** kelimesi yer almamaktadır. Ayrıca hadîsin **Buharî'**deki rivâyet şeklinden anladığımıza göre, **"Kadir gecesi konusunda bir şey duydun mu?"** sorusunu, hadîsin râvîlerinden Ebû'l-Hayr, es-Sunâbehî'ye sormaktadır.

**٦٨٤٥ــ (م ط د ــ عبد الله بن أنيس** رضي الله عنه) قال : « قلتُ : يا رسول الله ، إن لي بادية أكون فيها ، وأنا أصلّي فيها بحمد الله ، فمُرني بليلة أنزلُها إلى هذا المسجد ، فقال : انزل ليلة ثلاث وعشرين ، قيل لابنه : كيفَ كانَ أبوك يصنعُ؟ قال : كان يدخلُ المسْجدَ

---

[12] **Câmiu'l-Usûl**'de **Abdurrahman** b. **Ubeyd** diye zaptedilen bu ismin doğrusu, **Abdurrahman b. Useyle**'dir. Muhtemelen bir matbaa hatası yapılmıştır.

[13] **Ebû Abdullah, Abdurrahman** b. **Useyle es-Sunâbehî**: Müslüman olmak için Hz. Peygamber'in vefatından az önce **Yemen**'den yola çıkmış, **Cuhfe**'ye geldiğinde Rasûlullah'ın (as.) vefat ettiğini öğrenmişti. **Medîne**'ye ulaştığında Hz. Peygamber beş gün önce defnedilmişti. Rasûlullah'tan (as.) sonra **Şam**'da ikamet etti. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Ali'yi dinledi. Kendisinden Süveyd b. Gafle ve Mersed b. Abdullah rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[14] **Buharî**, Meğâzî, 88.

إذا صلّى العصرَ ، فلا يخرجُ منه لحاجة حتى يصلي الصُّبح ، فإذا صلّى الصُّبح وجد دابّته على باب المسجد ، فجلس عليها ولحقَ بباديته ». أخرجه أبو داود.

وفي رواية الموطأ : أنه قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم : إني رجل شاسعُ الدّار ، فمرني ليلة أنزل لها ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « انزل ليلة ثلاث وعشرين من رمضان».

وفي رواية مسلم : قال عبد الله بن أنيس : إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « أُريتُ ليلة القدر، ثم أنسيتها ، وأُراني صبيحتها أسجد في ماء وطين ، قال : فمُطرنا ليلة ثلاث وعشرين،فصلّى بنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فانصرف وإن أثرَ الماء والطين على جبهته وأنفه، وكان عبد الله بن أُنيس يقول : ثلاث وعشرين ».

**6.845-** Abdullah b. Üneys'den rivâyet edilmiştir:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim çölde yerim var, orada kalıyorum. Allah'a hamd olsun, orada namazımı kılıyorum. Bana bir geceyi emretseniz de, bu mescide gelsem!"

Hz. Peygamber;

**"- Yirmi üçüncü gece mescide gel!"** buyurdu.

Sonra Abdullah'ın oğluna;

"- Baban nasıl yapıyordu?" diye soruldu. Oğlu şu cevabı verdi:

"- İkindi namazını kılınca mescide giriyor, sonra sabah namazını kılmadan hiçbir ihtiyaç için mescidden çıkmıyordu. Sabah namazını kılınca, hayvanını mescidin kapısında bulur, hayvana biner ve çöldeki evine giderdi."[15]

## RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

**Muvatta**'nın rivâyetine göre Abdullah, Hz. Peygamber'e;

"- Ben, evi uzak olan bir adamım; bana bir gece için emir verin de o gece mescide geleyim" dedi. Hz. Peygamber de;

---

[15] **Müslim**, Sıyâm, 40/218; **Muvatta**, İ'tikâf, 6/12; **Ebû Davud**, Ramazan, 2/1380.

**"- Ramazan'ın yirmi üçüncü gecesi gel!"** dedi.

**Müslim**'in Abdullah b. Üneys'ten rivâyet ettiği bir hadîste Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Bana Kadir gecesi gösterildi, ama sonra unutturuldu. Rüyamda o gecenin sabahında kendimi su ve çamur içinde secde ederken gördüm."**

Abdullah şöyle anlatır:

"Biz Ramazan'ın yirmi üçüncü gecesi yağmura tutulduk. Rasûlullah (as.) bize namaz kıldırdı; namazı bitirince alnında ve burnunda su ve çamur izi vardı."

Râvî şöyle söyledi: "Abdullah b. Üneys, **'Yirmi üç'** dedi."

### ليلة أربع وعشرين

### a5) YİRMİ DÖRDÜNCÜ GECE RİVÂYETİ

٦٨٤٦ـ (خ ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : «التمسُوها في أربع وعشرين». أخرجه البخاري.

**6.846-** Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

**"Kadir gecesini yirmi dördüncü gecede arayın!"**[16]

### ليلة سبع وعشرين

### a6) YİRMİ YEDİNCİ GECE RİVÂYETİ

٦٨٤٧ـ (م ت د ـ زر بن حبيش رحمه الله) قال: سمعت أُبيّ بن كعب رضي الله عنه يقول : وقيل له : إن عبد الله بن مسعود يقول : « من قام السَّنَةَ أصابَ ليلة القَدْر » فقال أُبَيّ : « والله الذي لا إله إلا هو ، إنها لفي رمضانَ - يحلف لا يستثني - ووالله إني لأعْلَمُ أيُّ ليلة

---

[16] **Buharî**, Leyletu'l-Kadr, 3.

هي ؟ هيَ الليلةُ التي أمرَنا بها رسول الله صلى الله عليه وسلم بقيامها ، هي ليلة سبع وعشرين ، وأمارتُها أن تَطلعَ الشَّمسُ في صبيحة يومها بيْضَاءَ ، لا شُعَاعَ لها ».

وفي رواية قال : « سألتُ أبيَّ بن كعب ، فقلت : إن أخاك ابن مسعود يقول : من يَقُم الحولَ يُصبْ ليلة القدر ، فقال : رحمه الله ، أراد أن لا يتَّكِلَ الناسُ، أمَا إنه قد علم أنها في رَمضَان ، وأنها في العشْرِ الأواخر، ثم حلف - لا يستثني - أنها ليلة سبع وعشرين ، فقلت : بأي شيء تقول ذلك يا أبا المنذر ؟ فقال : بالعلامة - أو بالآية - التي أخبرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم: أنها تطلع الشمس يومئذ ، لا شُعاع لها» أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود مثل الثانية ونحوها ، وفيها قال : « قلت : يا أبا المنذر ، أنّى علمت ذاك؟ قال : بالآية التي أخبرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال : قلت لزرّ : ما الآية ؟ قال : أصبح الشمسُ صبيحةَ تلك اللَّيْلة مثل الطَّسْت ، ليسَ لها شعاع حتى ترتفع ».

وفي رواية الترمذي نحوها ، وله في أخرى قال : قلت لأُبيِّ بن كعب : « أنّى علمت أبا المنذر أنها ليلة سبع وعشرين ؟ قال : بلى ، أخبرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أنها ليلة صبيحتها تطلع الشمس ليس لها شعاع ، فعدَدْنا وحفظنا والله لقد علم ابن مسعود :أنها في رمضان، وأنها ليلة سبع وعشرين ،ولكن كره أن يخبركم فتتّكلوا».

**6.847-** Zirr b. Hubeyş anlatıyor:

"Ubeyy b. Kâ'b'a; Abdullah b. Mes'ûd'un; 'Bir yılı ihyâ eden Kadir gecesini bulur' dediği söylendi. Bunun üzerine Ubeyy şöyle dedi:

"- Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, Kadir gecesi Ramazan ayındadır. –Ubeyy, 'inşâllâh' diyerek istisnâ yapmadan yemin etti- Vallahi ben, onun hangi gece olduğunu da biliyorum. O, Rasûlullah'ın (as.) bize ihyâsını emrettiği gecedir; yirmi yedinci gecedir. O gecenin alâmeti, sabahleyin güneşin ışınları olmadan bembeyaz doğmasıdır."[17]

---

[17] **Müslim**, Müsâfirîn, 25/179-80; **Tirmizî**, Savm, 72/793; **Ebû Davud**, Ramazan, 2/1378.

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir: "Ubeyy b. Kâ'b'a dedim ki:

"- Kardeşin İbn Mes'ûd; *'Bir yılı ihyâ eden Kadir gecesine rastlar'* diyor."

Ubeyy şöyle söyledi:

"- Allah ona rahmet eylesin! O, insanların güvenip gevşememelerini istiyordu; yoksa o, Kadir gecesinin Ramazan'da olduğunu biliyordu. Kadir gecesi, Ramazan'ın son on günü içindedir."

Sonra Ubeyy, "Kadir gecesi Ramazan'ın yirmi yedinci gecesidir" diye, -inşâllâh diyerek istisnâ yapmadan- yemin etti. Ben kendisine;

"- Neye dayanarak böyle söylüyorsun, ya Ebâ'l-Münzir?" dedim.

Şu cevabı verdi:

"- Rasûlullah'ın (as.) bize haber verdiği alâmetine –veya âyetine- dayanarak! Hz. Peygamber, ***'O gün güneş, ışınları olmadan doğar'*** diye alâmetini haber verdi."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

**Ebû Davud**'un rivâyeti, ikinci rivâyet gibidir. Burada şu sözler yer alır: "Ubeyy b. Kâ'b'a dedim ki:

"- Ya Ebâ'l-Münzir, bunu nereden nasıl biliyorsun?"

"- Rasûlullah'ın (as.) bize haber verdiği alâmetten" dedi.

Râvî der ki: "Ben Zirr b. Hubeyş'e;

"- Alâmeti nedir?" diye sordum."

"- O gecenin sabahında güneş testi gibi doğar, yükselinceye kadar da ışınları olmaz" dedi.

**Tirmizî**'nin rivâyeti de bunun gibidir. Onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ubeyy b. Kâ'b'a dedim ki:

"- Onun yirmi yedinci gece olduğunu nereden biliyorsun, ya Ebâ'l-Münzir?" Şöyle cevap verdi:

"- Evet! Rasûlullah (as.) bize haber verdi ki, o günün sabahında güneş, şuaları olmadan doğar. Biz de saydık ve aklımızda tuttuk. Vallahi İbn Mes'ûd, onun Ramazan ayında ve yirmi yedinci gecede

olduğunu mutlaka biliyordu. Ama insanlar ona güvenip gevşemesinler diye size bildirmek istemedi."

٦٨٤٨ــ (د ــ معاوية [بن أبي سفيان] رضي الله عنه) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم في ليلة القدر قال: « ليلة سبع وعشرين ». أخرجه أبو داود.

**6.848-** Muâviye b. Ebî Süfyan, Kadir gecesi konusunda Hz. Peygamber'in;

**"Kadir gecesi, yirmi yedinci gecedir"** dediğini rivâyet eder.[18]

## ليال مشتركة

## a7) MÜŞTEREK GECELER RİVÂYETİ

٦٨٤٩ــ (د ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال: قال لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في ليلة القدر: « اطلبوها ليلةَ سَبْعَ عَشْرَةَ من رَمَضانَ، وليلة إحدى وعشرينَ، وليلة ثلاث وعشرينَ، ثم سكت ». أخرجه أبو داود.

**6.849-** Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Kadir gecesi konusunda Rasûlullah (as.) bize;

**"Onu Ramazan'ın on yedinci, yirmi birinci ve yirmi üçüncü gecesinde arayın!"** dedi, sonra da sustu.[19]

٦٨٥٠ــ (ت ــ عيينة بن عبد الرحمن) قال: حدثني أبي فقال: ذكرت ليلة القــدر عند أبي بَكْرَةَ، فقال: « ما أنا ملتمسها لشيء سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم، إلا في العَشْرِ الأواخرِ، فإني سمعته يقول: التمسوها في تسع يَبْقَيْنَ، أو سَبْع يبقينَ، أو خمس يَبْقَيْنَ، أو [في] ثلاث، أو آخرَ ليلة، قال: وكان أبو بكرة يُصَلِّي في العشرين من رمضان كصلاته في سائر السنة، فإذا دخل العشرُ اجتهدَ » أخرجه الترمذي.

---

[18] **Ebû Davud**, Ramazan, 6/1386.

[19] **Ebû Davud**, Ramazan, 4/1384.

**6.850-** Uyeyne b. Abdurrahman[20] anlatıyor:

"Bana babam rivâyet etti:

"Ebû Bekre'nin yanında Kadir gecesinden söz edildi. O dedi ki:

"- Benim Kadir gecesini Ramazan'ın son on günü içinde aramam, ancak Hz. Peygamber'den işittiğim bir sözden dolayıdır. Ben O'nun şöyle söylediğini işittim:

**"Kadir gecesini ayın geriye kalan dokuzuncu günde, veya geriye kalan yedinci günde, yahut geriye kalan beşinci günde, veyahut üçüncü günde veyahut da son gecede arayın!"**

Râvî der ki:

"Ebû Bekre, Ramazan'ın ilk yirmi günü içinde, bütün sene kıldığı namaz kadar namaz kılar, son on gün girince de bütün gücünü harcardı."[21]

**٦٨٥١ـ (خ ـ عبادة بن الصامت رضي الله عنه) قال : « خرج رسولُ الله صلى الله** عليه وسلم لِيُخبِرَ بليلة القَدْر ، فتلاحى رجلانِ من المسلمينَ ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم **: إني خرجتُ لأخبركُم بليلةِ القَدْرِ ، فتلاحَى فلان وفلان ، فَرُفِعَتْ ، فَعَسى أن يكون خيرا لكم ، فالتمسوها في التاسعة ، والسابعة ، والخامسة »**. أخرجه البخاري

**6.851-** Ubâde b. Sâmit anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) halka Kadir gecesini haber vermek üzere evden çıkmıştı. Yolda birbiriyle tartışan iki adama rastladı. Sonra insanların yanına gelince dedi ki:

**"Ben size Kadir gecesini haber vermek üzere evden çıkmıştım. Ama yolda falan ile filan tartışıyorlardı. Bu arada Kadir gecesine âit bilgi benden kaldırıldı. Belki de böylesi sizin için daha hayırlı olmuştur. Siz onu dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecede arayın!"**[22]

---

[20] **Ebû Mâlik, Uyeyne b. Abdurrahman b. Cevşen el-Gatafânî el-Cevşenî el-Basrî:** ö. 50/670. Basralıdır. Babasından ve Nafi'den rivâyet etmiş, kendisinden de Vekî b. el-Cerrâh ve Şu'be rivâyet etmişti.

[21] **Tirmizî,** Savm, 72/794.

[22] **Buharî,** Leyletu'l-Kadr, 4; İman, 37; Edeb, 44.

### İZAH

Buradaki **"dokuzuncu, yedinci ve beşinci gece"** cümlesi ile **"yirmi dokuz, yirmi yedi veya yirmi beşinci gecenin"** kastedilmiş olma ihtimâli bulunduğu gibi, daha önce geçtiği üzere "**ayın bitimine dokuz gün, yedi gün veya beş gün kala**" aranması gerektiği de anlaşılabilir.

**٦٨٥٢ـــ (خ د ـــ عبدالله بن عباس رضي الله عنهما)** قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**هِيَ في العشر ، في سبع يمضين ، أو في سبع يبقَين** ، يعني : ليلة القدر ».

وفي رواية : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **التمسُوها في العَشْرِ الأواخِرِ من رمضانَ،** [يعني] ليلةَ القَدْرِ : **في تاسعة تَبقى** ، في سابعة تبقى ، **في خامسة تبقى** ». أخرجه البخاري ، وأخرج أبو داود الرواية الثانية.

**6.852-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"O, yani Kadir gecesi Ramazan'ın son on günü içindedir; son on günü yedi gün[23] geçince veya bitime yedi gün kalınca."[24]**

### RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Onu, yani Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde arayın; geriye kalan dokuzuncu günde, veya geriye kalan yedinci günde, veya geriye kalan beşinci günde!"**

Bunları **Buharî** tahric etti. İkincisini **Ebû Davud** tahric etti.

### İZAH

Bu "**yedi gün kala veya geçe**" esprisine uygun bir rivâyeti **Abdurrazzak** nakleder. Buna göre **İbn Abbas, Hz. Ömer**'e "**yedi gün**" esprisini şöyle açıklar:

---

[23] **Câmiu'l-Usûl**'de "**yedi gün**" şeklinde zaptedilen bu kelime, **Buharî**'nin matbu nüshasında "**dokuz gün**" şeklindedir. Ancak **İbn Hacer, Buharî**'nin bazı nüshalarında "**yedi gün**" şeklinde zaptedildiğine işaret eder. Bkz., IV, 793.

[24] **Buharî**, Leyletu'l-Kadr, 3; **Ebû Davud**, Ramazan, 2/1381.

"Kadir gecesi, Ramazan'ın son on günü içinde, ya yedi gün geçe, ya da bitime yedi gün kaladır. Çünkü Allah gökleri yedi kat, yeri de yedi kat olarak yarattı. Bir haftada yedi gün vardır. Her şey '*yedi*'nin etrafında dolanıyor. İnsan yedi uzvu üzerine secde yapar. Tavaf, şeytan taşlama da yedi kezdir."[25]

٦٨٥٣ــ (ط ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « خرج علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : إني أُريتُ هذه الليلةَ في رمضان ، حتى تَلاحَى رجلان فرُفِعَت ، فالتمسوها في التّاسعة والسّابعة والخامسة ». أخرجه الموطأ.

**6.853-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) yanımıza geldi ve dedi ki:

**"Ben o geceyi Ramazan ayında gördüm. Ama iki adam tartışınca, onun bilgisi benden kaldırıldı. Siz onu, dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecede arayın!"**[26]

**ليال مجهولة**

## a8) MEÇHÛL GECE RİVÂYETİ

٦٨٥٤ــ (د ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : «سئل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن ليلة القدر ، وأنا أسمع ، فقال : هي في كل رمضان ». قال أبو داود : موقوفا عليه.

**6.854-** Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.) Kadir gecesinden soruldu. Ben de dinliyordum. Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"O, her Ramazan'dadır."**[27]

---

[25] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 793.

[26] **Muvatta**, İ'tikâf, 6/13.

[27] **Ebû Davud**, Ramazan, 7/1387.

**İZAH**

**"Her Ramazan'dadır"** cümlesi, iki şekilde anlaşılmaya müsaittir:

1- **Ramazan**'ın her gecesinin **Kadir** gecesi olması ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla **Kadir** gecesini, **Ramazan**'ın belli bir gecesine tahsis etmek doğru değildir.

2- **Kadir** gecesi, her senenin **Ramazan** ayındadır. Bu durumda onun **Ramazan** dışında aranmaması gerekir.

Netice itibariyle her ikisi de aynı şey gibi görünmektedir. Ancak birinde **Kadir** gecesinin **Ramazan** dışında olamayacağı, diğerinde de **Ramazan**'da belli bir güne tahsis edilemeyeceği anlaşılır.

٦٨٥٥ـ (م) ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « تذاكرنا ليلة القدر عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أيكم يذكر ليلة طَلَعَ القمر وهو مثل شِقِّ جَفْنَةٍ** ؟ » أخرجه مسلم.

**6.855-** Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında **Kadir** gecesini müzakere ediyorduk. Buyurdu ki:

**"Ayın çanak yarısı gibi doğduğu günü hangimiz hatırlar?"**[28]

**İZAH**

**Kâdı Iyâd,** hadîsteki **"Çanak yarısı"** ibâresi ile **Ramazan**'ın son günlerinin kastedildiğini söyler.

٦٨٥٦ـ (ط ـ سعيد بن المسيب رحمه الله) قال: « مَن شهد العشاء من ليلة القدر في جماعة: فقد أخذ بحظه منها » أخرجه الموطأ .

**6.856-** Saîd b. el-Müseyyeb şöyle dedi:

"Kadir gecesinde yatsı namazını cemâatle kılan, o geceden nasibini almıştır."[29]

---

[28] **Müslim**, Sıyâm, 40/222.

[29] **Muvatta**, İ'tikâf, 6/16.

شهر رمضان

## 2*- RAMAZAN AYI

٦٨٥٧ـ (خ م ط س ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «إذا دخل رمضان فُتحَتْ أبوابُ السماء ، وأُغلقت أبوابُ جهنم ، وسُلْسلت الشياطين ».

وفي رواية : « إذا جاء رمضانُ فُتحَتْ أبوابُ الجنَّة ».

وفي أخرى « [فُتحَتْ] أبوابُ الرَّحْمة ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي.

وفي أخرى للنسائي قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُرَغِّبُ في قيام رمضان ، من غير عزيمة... وذكر الحديث » وقال فيه : « أبواب الجحيم ».

وفي أخرى له قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « أتاكم رمضانُ ، شهر مبارك ، فرض الله عليكم صيامَه ، تُفتح فيه أبواب السَّماء ، وتُغلق فيه أبواب الجحيم ، وتُغلُّ فيه مَرَدَةُ الشياطين، لله فيه ليلة خير من ألفِ شهر ، مَن حُرِم خيرَها فقد حُرِم ».

وفي رواية الترمذي : « إذا كان أول ليلة من رمضان : غُلِّقت أبواب النار ، فلم يُفتح منها باب ، وفُتحَتْ أبوابُ الجنة ، فلم يُغلقْ منها باب ، وينادي مناد : يا باغي الخير ، هَلُمَّ وأقْبِلْ ، ويا باغيَ الشَّرِّ أقْصر ، ولله فيه عُتَقاءُ من النَّار ، وذلك في كل ليلة ، حتى ينقضيَ رمضانُ ».

**6.857-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ramazan ayı gelince göklerin kapıları açılır, cehennem kapıları kapatılır, şeytanlar da zincire vurulur."**[30]

---

[30] **Buharî**, Savm, 5; Bed'u'l-Halk, 11; **Müslim**, Sıyâm, 1/1-2; **Muvatta**, Sıyâm, 22/59; **Tirmizî**, Savm, 1/682; **Nesaî**, Sıyâm, 3, 4.

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "**Ramazan gelince cennetin kapıları açılır**", bir diğeri de; "**...rahmet kapıları açılır**" şeklindedir.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti.

**Nesaî**'nin diğer bir rivâyetinde Ebû Hureyre; "Rasûlullah (as.) insanları mecbur kılmadan, onları Ramazan'ı ihyâ etmeye teşvik ederdi" diyerek hadîsi zikreder. Bu rivâyette "**cehennemin kapıları**" yerine, "**cahîmin kapıları**" denir.

Yine **Nesaî**'nin başka bir rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Ramazan ayı geldi... Bu, mübârek bir aydır. Allah size bu ayın orucunu farz kıldı. Bu ayda göklerin kapıları açılır. Cahîm'in kapıları da bu ayda kapatılır. Şeytanların azgınları, bu ayda zincire vurulur. Bu ayda Allah'ın öyle bir gecesi vardır ki, bin aydan hayırlıdır. Kim bu gecenin hayrından mahrum bırakılırsa, gerçekten mahrum kalmıştır."**

**Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

**"Ramazan'ın ilk gecesi gelince, cehennemin kapıları kapatılır ve hiçbir kapısı açılmaz. Cennetin kapıları da açılır ve hiçbir kapısı kapatılmaz. Bir münâdî; *'Ey hayır dileyen; yaklaş, gel! Ey kötülük dileyen; vazgeç!'* seslenir. Bu ayda Allah'ın cehennemden âzâtlıkları vardır. Bu iş, Ramazan bitene kadar her gece devam eder."**

## İZAH

Kelime olarak "**Ramazan**", yakıcı sıcak, ateş anlamına gelir. Bu ayda günahlar, yapılan hayırlar ve ibâdetlerle yakıldığı için bu ismi aldığı şeklinde izah edilmiştir. Ancak bu konuda daha farklı şeyler de söylenmiştir.

Hadîste sözü edilen "**kapıların açılması, şeytanların zincire vurulması...**" gibi hususlar, hakikat manasında söylenmiş şeyler olabileceği gibi, mecazî manalarının kastedilmiş olması da ihtimal dahilindedir. Zâhirî manasının kastedilmiş olduğu düşünülecek olursa; bundan Ramazan'a verilen değer ve şeytanların da mü'minlere zarar veremeyecekleri anlaşılır. Mecâzî mana murad

edilmişse; o zaman da Ramazan'da sevâbın ve ilâhî rahmetin bolluğuna, insanları cennete götürecek amellerin bol bol yapılmasına, buna mukabil cehenneme götürecek işlerden sakınılmasına ve şeytanların tasallutlarının da azlığına delâlet eder.

٦٨٥٨ـ (س ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «هذا رمضانُ قد جاءكم ، تُفتَحُ فيه أبوابُ الجنة ، وتُغلَقُ فيه أبوابُ النَّارِ ، وتُسَلْسَلُ فيه الشَّياطينُ». أخرجه النسائي.

**6.858-** Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Bu size gelen, Ramazan ayıdır! Bu ayda cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapatılır ve şeytanlar da bu ayda zincire vurulur."**[31]

٦٨٥٩ـ (س ـ عرفجة رحمه الله) قال : عُدْنا عُتْبةَ بنَ فَرْقَد ، فتذاكرنا شهرَ رمضانَ ، فقال: ما تَذْكُرونَ ؟ قلنا : شهرَ رمضانَ ، فقال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «تُفتَحُ فيه أبوابُ الجنة ، وتُغلَقُ فيه أبوابُ النار ، وتُغَلُّ فيه الشياطين ، فينادي منادٍ كلَّ ليلة : يا باغيَ الخيرِ هلمّ ، ويا باغيَ الشَّرِّ أقْصِر».

وفي رواية قال : «كنتُ في بيت عُقبةَ بن فَرْقَد ، فأردتُ أن أتحدَّثَ بحديث ، وكان رجلٌ من أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم أَوْلى بالحديث ، فحدَّث الرجلُ عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : في رمضان... وذكر الحديث». وفيه «يُصَفَّدُ فيه كلُّ شيطانٍ مَريد ، وينادي مُنادٍ : يا طَالبَ الخَيْرِ هَلُمَّ ، ويا طالبَ الشَّرِّ أمْسِكْ». أخرجه النسائي.

**6.859-** Arfece[32] anlatıyor:

---

[31] **Nesaî**, Sıyâm, 4.

[32] **Arfece b. Abdullah es-Sekafî el-Kûfî**: Hz. Ali, Hz. Âişe ve Utbe b. Ferkad'dan rivâyet eder. Kendisinden Cabir el-Cu'fî ve Atâ b. es-Sâib rivâyet eder. Sikadır; bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir. Yahya'l-Kattân onun meçhûl olduğunu söyler.

"Utbe b. Ferkad'ı ziyârete gitmiştik. Ramazan ayını müzâkere ediyorduk.

"- Neyi müzakere ediyorsunuz?" diye sordu.

"- Ramazan ayını" dedik.

Bunun üzerine Utbe, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

**"O ayda cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapatılır, şeytanlar da zincire vurulur. Bir münâdî de her gece şöyle seslenir:** ***"Ey iyilik isteyen, gel! Ey kötülük isteyen, vazgeç!"***[33]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ben, Ukbe b. Ferkad'ın evinde bulunuyordum. Hadîs rivâyet edilmesini arzu ediyordum. Rasûlullah'ın (as.) ashâbından biri, hadîs rivâyetine şüphesiz daha lâyıktı. O da Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet etti, diyerek aynı hadîsi zikreder. Bu rivâyette lafızlar; **"Bu ayda her azgın şeytan bağlanır. Bir münâdî de; *'Ey iyiliği talep eden, gel! Ey kötülüğü talep eden, kendini tut!'* diye nidâ eder"** şeklindedir.

Bunları **Nesaî** tahric etti.

**٦٨٦٠ــ** (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « سُئل رسولُ الله **صلى** الله عليه وسلم: **أيُّ الصَّوْمِ أفْضَلُ** بعد رمضانَ ؟ قال : **شعبانُ** ، **لتَعْظِيمِ رَمَضانَ** ، قال : وأيُّ الصدقة أفْضَلُ ؟ قال : **صدقة في** رَمَضان ». أخرجه الترمذي.

**6.860-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'a (as.) soruldu:

"- Ramazan'dan sonra en faziletli oruç hangisidir?"

**"- Ramazan ayını ta'zîm için tutulan Şaban ayı orucudur"** dedi.

"- Hangi sadaka daha faziletlidir?" diye sorulunca da;

**"- Ramazan'da verilen sadakadır"** dedi.[34]

---

[33] **Nesaî**, Sıyâm, 5.

[34] **Tirmizî**, Zekât, 28/663. Bu hadîsin râvîlerinden **Sadaka b. Musa**, hadîste güçlü biri değildir, bu yüzden **Tirmizî** hadîsin garîb olduğunu söylemektedir.

العيد

## 3*- BAYRAM GÜNLERİ

٦٨٦١ـــ (د ـــ **عبد الله بن قرط** رضي الله عنه) أنْ النبي صلى الله عليه وسلم قـــال:

«**إنْ أعْظَمَ الأَيَّامِ** عند الله: **يومُ النَّحر، ثم يومُ القَرِّ**، قال ثور: هو اليوم الثاني... الحــــديث».

أخرجه أبو داود

**6.861-** Abdullah b. Kurat, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

**"Allah katında günlerin en yücesi, kurban günü, sonra da *karr* günüdür."**

Râvilerden Sevr, "O, bayramın ikinci günüdür" dedi.[35]

### İZAH

**"Karr günü"** ile, kurban bayramının ikinci günü kastedilmiştir. O gün hacılar, **Mina**'da karar kılıp istirahat ettikleri için bu isim verilmiştir. Buna hacıların **Mina**'dan dağıldıkları gün anlamında, **Nefir günü** de denir.

Günlerin en faziletlisinin **Kurban, Arefe** ve **Cuma** günü olduğuna dair rivâyetler vardır. Bu rivâyetlerin birbiriyle çeliştiğini düşünmekten ziyâde, her birinin fazilet itibariyle en üst seviyede günler olduğu şeklinde anlaşılması uygun olur. Çünkü Hz. Peygamber hangi günden söz ediyorsa, onun faziletine vurgu yapmaktadır. Bu rivâyetler, oruç tutulan günlerinin en fazîletlisi **Arefe**, kurban kesilen günlerin en faziletlisi de kurban bayramının ilk günüdür şeklinde de te'lîfe çalışılmıştır. Cuma günü ise, mutlak olarak günlerin en faziletlisi sayılmıştır.

---

[35] **Ebû Davud**, Menâsik, 19/1765.

٦٨٦٢ـــ (د س ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينةَ ، ولهم يومان يلعبون فيهما ، قال : ما هذان اليومان ؟ قالُوا : كنا نلعب فيهما في الجاهليَّة ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « قد أبْدَلَكُم الله خيرا منهما : يَوْمَ الأضحَى ، ويومَ الفطْر ». أخرجه أبو داود والنسائي.

**6.862-** Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Medîne'ye geldiğinde, insanların eğlendiği iki günleri vardı:

"- Nedir bu iki günün mâhiyeti?" diye sorduğunda;

"- Bizler câhiliyet döneminde o iki günde eğlenirdik" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"- Muhakkak Allah, bu iki gününüzü daha hayırlısı ile değiştirmiştir: Kurban günü ve Fıtır günü."**[36]

**İZAH**

Câhiliyet döneminde halkın eğlendiği iki günün, **Nevruz** ve **Mihricân** denilen günler olduğu rivâyet edilir. Bu günler, biri **Sonbahar**'ın, diğeri de **İlkbahar**'ın başlangıcıdır. **Nevruz** 21 Mart, **Mihricân** da 21 Eylül günü idi. İnsanlar bu iki günü bayram olarak kutluyor ve eğleniyorlardı.

İslâm bu değişikliği yapmakla, hem hak ve gerçek olanı tesis etmiş, hem de her konuda olduğu gibi, bayram ve eğlence günlerinde de kendi kimliğini ortaya koymuştur.

العشر

## 4*- ZİLHİCCE'NİN İLK ON GÜNÜ

٦٨٦٣ـــ (خ د ت ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ما مِن أيام العملُ الصَّالحُ فيهنَّ أحبُّ إلى الله من هذه الأيــام العَشْرِ ،

---

[36] **Ebû Davud**, Salât, 239/1134; **Nesaî**, Îdeyn, 1.

فقالوا : يا رسول الله ، ولا الجهادُ ؟ قال : **ولا الجهادُ ، إلا رجل خَرَجَ يُخاطِرُ بنفسه ومَاله ، فلم يرجع بشيء ».**

أخرجه الترمذي وأبو داود. وفي رواية البخاري قال : « **ما العملُ في أيام أفضل منها في هذه الأيام** ، **قالوا:** ولا الجهاد في سبيل الله ؟ قال : ولا **الجهادُ**... وذكره ».

قال الحميدي: أخرجه البخاري في «**باب العمل في أيام التشريق**» وأخرجه الترمذي في أيام العشر.

**6.863-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Hiçbir sâlih amel Allah'a, şu on günde yapılandan daha sevgili değildir."**

"- Ey Allah'ın Rasûlü; cihâd da mı değil?" diye sordular.

**"- Cihâd da değil! Ancak bir adam, canını ve malını tehlikeye atarak cihâda çıkar ve geri dönmesi mümkün olmazsa başka!"** dedi.[37]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

**Buharî**'nin rivâyetinde ise Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Başka günlerde yapılan hiçbir amel, bu günlerde yapılanlardan faziletli değildir."**

"- Allah yolunda cihâd da mı değil?" diye sorduklarında;

**"- Cihâd da değil!.."** diyerek hadîsi zikreder.

**Humeydî** der ki: **"Buharî** bu hadîsi, **'Eyyâm-ı teşrîkte amel'** bâbında zikretti. **Tirmizî** ise **'Eyyâm-ı Aşr'** bâbında zikretti."

**İZAH**

**Zilhicce ayının ilk on günü,** bilindiği üzere hac ve kurban ibâdetinin edâ edildiği günlerdir. Böyle önemli günlerde yapılan ibâdetin sevâbının, diğer günlere nispetle daha çok olduğuna şüphe yoktur. Ancak bu günlerde yapılan ibâdetin, Allah yolunda cihâddan

---

[37] **Buharî**, Îdeyn, 11; **Ebû Davud**, Savm, 61/2438; **Tirmizî**, Savm, 52/757.

da üstün sayılması, tartışılmıştır. Bu konuda kabule şâyân olan görüş, cihâdın mutlak olarak daha üstün olduğudur. İzahına çalıştığımız hadîste de, insanın canını ve malını fedâ ettiği cihâdın, mutlak olarak en üstün ibâdet olduğu ifâde edilmektedir. Bu durumda hadîs, başka zamanlarda değil de sadece o ilk on günde yapılan cihâdla ilgili olduğu şeklinde izaha çalışılmıştır. Çünkü o günlerde yapılan cihâd, hac ibâdetinin edâsını da engelleyecektir. Bu cihâdın, farz olan bir cihâd olmadığını da belirtmek gerekir.

**Bakara** sûresinde geçen **"eyyâm-ı ma'dûdât"**[38], yani **"sayılı günler"** âyeti ile **Hac** sûresinde geçen **"eyyâm-ı ma'lûmât"**[39], yani **"malûm günler"** âyetinin de, mezkür günlere işaret ettiği kabul edilir.

**٦٨٦٤ـ** (ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **ما مِنْ أيام أحَبُّ إلى الله أن يُتعبَّدَ له فيها من عَشْرِ ذي الحجة ، يَعْدِلُ صيامُ كل يوم منها بصيام سنة ، وقيامُ كلّ ليلة منها بقيام لَيْلةِ القَدْر**». أخرجه الترمذي.

**6.864-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Allah'a ibâdet edilen hiçbir gün yoktur ki, Zilhicce'nin on gününde yapılan ibâdetten Allah'a daha sevimli olsun! Bu on günden her bir günün orucu, bir senenin orucuna; her gecenin ihyâsı da Kadir gecesinin ihyâsına denktir."**[40]

## İZAH

Böyle bir mukayeseyi doğru kabul etmek mümkün değildir. Bunu mübalağa manasına hamledecek olsak bile, bu derece aşırı bir mübalağayı anlamak zordur. Kaldı ki bu hadîs sened açısından zayıf bir rivâyettir. Râvîlerden Mes'ûd b. Vâsıl gevşek, en-Nehhâs b. Kuhm de zayıftır. **Tirmizî** de had:îsin garîb olduğunu söylemiştire.

---

[38] Bakara, 203.

[39] Hac, 28.

[40] **Tirmizî**, Savm, 52/758. Bu rivâyet, râvîleri itibariyle zayıftır.

يومُ عرفة

## 5*- AREFE GÜNÜ

٦٨٦٥ـ (م س ـ عائشة رضي الله عنها) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال: «ما مِنْ يوم أكثرُ من أن يَعْتِقَ الله فيه عبيدا من النار من يوم عَرَفَة، وإنه لَيَدْنو يَتَجلّى، ثم يُباهي بهم الملائكة، فيقول: ما أراد هؤلاء؟» أخرجه مسلم والنسائي. وزاد رزين: «اشْهَدُوا [يا] ملائكتي أني قد غفرتُ لهم».

**6.865-** Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Yüce Allah kulunu Arefe günü cehennemden âzâd ettiğinden daha çok hiç bir günde âzâd etmez. Allah yaklaşır, tecelli buyurur, sonra onlarla meleklere karşı övünür: *'Bunlar ne istiyorlar?'* diye sorar."**[41]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti. **Rezîn** de **"Şâhid olun ey meleklerim, ben onları bağışladım"** cümlesini ilave eder.

٦٨٦٦ـ (ط ـ طلحة بن عبيد الله بن كريز رحمه الله) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «ما رؤِيَ الشيطانُ يوما هو فيه أصغرُ، ولا أدْحَرُ ولا أحْقَرُ، ولا أغْيَظُ منه في يوم عرفة، وما ذاك إلا لما يرى من تَنَزُّل الرحمة، وتجاوز الله عن الذُّنوبِ العظامِ، إلا ما أُرِيَ يومَ بَدْر فإنّه قدْ رأى جبريل يَزَعُ الملائكة». أخرجه الموطأ.

**6.866-** Talha b. Ubeydullah b. Kerîz'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Şeytanın, Arefe gününden daha zelîl, hayırdan daha uzak, daha hor ve daha şiddetli bir nefret içinde olduğu bir gün görülmedi. Bu, onun, ilâhî rahmetin indiğini görmüş olmasından**

---

[41] **Müslim**, Hac, 79/436; **Nesaî**, Hac, 194.

**ve Allah'ın büyük günahları bağışlamasından dolayıdır. Yalnız Bedir günü ona gösterilen müstesnâ! Bedir günü o, Cerâil'i, melekleri hizaya sokarken gördü."**[42]

**٦٨٦٧ــ** (ط ــ **طلحة بن عبيد الله بن كريز**) أن رسولَ **الله** -صلى الله عليه وسلم- قال : «**أفضلُ الأيام يومُ عرفة** وافقَ **يوم جُمُعَة** و هو **أفضل** من **سبعين حَجَّة في غير يــوم جُمُعة** ، وأفضَلُ الدُّعاءِ : **دُعَاءُ يومِ عَرَفَة** ، وأفضلَ ما قلتُ أنا **والنَّبيُّون من قبلي:لا إله إلا الله** وحدَه **لا شَريكَ له**». **أخرج** الموطأ من **قوله** « أفضل» والحديث بطوله **ذكره** رزين.

**6.867-** Talha b. Ubeydullah b. Kerîz'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Günlerin en faziletlisi, Cuma gününe rastlayan Arefe günüdür. O gün, Cuma günü dışında yapılan yetmiş hacdan faziletlidir. Duâların en faziletlisi de, Arefe günü yapılan duâdır. Ben ve benden önceki Peygamberlerin söylediği sözlerin en faziletlisi de;** ***'Lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke lehu',*** **yani** ***'Allah'tan başka ilâh yoktur, O tektir, ortağı yoktur'*** **cümlesidir."**[43]

## İZAH

Bu hadîsin **Muvatta'**daki metninde; **"Günlerin en faziletlisi, Cuma gününe rastlayan Arefe günüdür. O gün, Cuma günü dışında yapılan yetmiş hacdan faziletlidir"** cümlesi yer almamaktadır. Bu cümleyi **Rezîn** rivâyet etmiştir. Ancak bunun sıhhati tespit edilememiştir, dolayısıyla müdrec olduğu zannedilmektedir. **Tirmizî'**de Amr b. Şuayb'in babası ve dedesi vasıtasıyla rivâyet ettiği metninde de bu cümle yer almamaktadır.[44] Ayrıca **Tirmizî**, hadîsin garib olduğunu ve râvîlerden Hammâd b. Ebî Humeyd'in zayıf olduğunu da söylemektedir.

Hadîsin **Tirmizî'**deki rivâyetinde "**en faziletlisi**" ibâresi yerine, "**en hayırlısı**" lafzı yer almaktadır. Ayrıca son cümledeki duâ da

---

[42] **Muvatta**, Hac, 81/245.

[43] **Muvatta**, Hac, 81/246.

[44] **Tirmizî**, Daavât, 123/3585.

**Tirmizî**'de; ***"Lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh, lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadîr"*** şeklindedir.

**Zürkanî, Ebû Hureyre**'den gelen rivâyette bu cümlenin; ***"Lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh, lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdu yuhyî ve yumîtu biyedihi'l-hayr ve huve alâ külli şey'in kadîr"*** şeklinde olduğunu kaydeder.[45]

**"En hayırlı söz"** veya **"en faziletli söz"** ifâdesi, sevabı en çok olan söz anlamındadır. Hadîste bunun yukarıda geçen cümle olduğu ifâde ediliyorsa da, bu husus tartışmalıdır. Bazılarına göre en faziletli cümle; **"Elhamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn"** cümlesidir. Hadîsin **Hz. Ali**'den gelen rivâyetinde, "**en faziletli söz**" yerine, "**en çok duâ ettiğimiz cümle**" denmektedir.

**نصف شعبان**

## 6*- ŞABAN AYININ ORTASI

٦٨٦٨ــ (ت ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : فَقَدْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ليلة ، فإذا هو بالبَقيعِ ، فقال : **أكنتِ تخافينَ أن يحيفَ الله عليك ورَسُولُه** ؟ قلتُ : يا رسولَ الله ،إني ظننتُ أنّكَ أتيتَ بعضَ نسائكَ ، فقال : **إن الله تبارك وتعالى ينزلُ لَيْلَةَ النّصْفِ** من شعبان **إلى** سَماءِ الدُّنيا ، **فَيَغفِرُ لأكثرَ من** عَدَدِ **شعر غَنَمِ** كلْب. أخرجه الترمذي. وزاد رزين « **ممن استحقَّ** النار ».

**6.868-** Hz. Âişe anlatıyor:

"Bir gece Rasûlullah'ı (as.) yanımda bulamadım. Baktım ki, Bakî mezarlığında! Bana dedi ki:

**"- Allah ve Rasûlünün sana haksızlık yapacağından mı korktun?"**

Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Zevcelerinden birinin yanına gittiğini sandım" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi:

---

[45] **Zürkanî**, III, 264.

**"- Yüce Allah, Şaban'ın on beşinci gecesi dünya semâsına iner ve Kelb kabilesinin koyunlarının tüyleri sayısından daha fazla kişiyi affeder."**[46]

## RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** tahric etti. **Rezîn** de son cümleye; **"cehenneme girmeleri gereken"** lafızlarını ekledi.

## İZAH

"**Şaban ayının ortası**" cümlesi ile, bizim Berat kandili olarak kutladığımız gün kastedilmiştir.

**Tirmizî,** bu konuda Hz. Ebû Bekir'den de hadîs rivâyet edildiğini söylemektedir. Ancak Hz. Âişe'den gelen bu rivâyetin zayıf olduğunu da ilâve etmektedir. Çünkü bu hadîsi Haccâc b. Ertât, Yahya b. Ebî Kesîr'den, o Urve'den, Urve de Âişe'den rivâyet etmektedir. **Buharî'**nin beyanına göre Haccâc Yahya'yı, Yahya da Urve'yi dinlememiştir.

يوم الجمعة

## 7*- CUMA GÜNÜ

٦٨٦٩- (د س - أوس بن أوس رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إن من أفضل أيامكم يومَ الجُمُعَة ، فيه خُلقَ آدمُ ، وفيه قُبضَ ، وفيه النَّفْخَة ، وفيه الصَّعْقَة، فأكثروا عليَّ من الصلاة فيه ، فإنَّ صلاتكم مَعْرُوضة عليَّ ، فقالوا: يا رسول الله ، وكيف تُعرضُ صلاتُنا عليك وقد أرِمْتَ ؟ قال : يقولون : بليت -[قال] : إن الله حرَّم على الأرض أن تأكلَ أجساد الأنبياء ». أخرجه أبو داود والنسائي.

**6.869-** Evs b. Evs'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Şüphesiz ki Cuma günü, günlerinizin en faziletlilerindendir. Âdem (as.) o gün yaratıldı, o gün ruhu kabzedildi. Sûra o gün**

---

[46] **Tirmizî,** Savm, 39/739.

**üfürülecek! *Sa'ka* da o gün gerçekleşecek. Binâenaleyh o gün bana çok salavât getirin! Çünkü sizin salavâtınız bana arz edilir."**

Ashâb dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sen çürüyüp dağılmış olduğun halde salavâtımız sana nasıl arz edilir?"

Şu cevabı verdi:

**"- Muhakkak ki Yüce Allah, Peygamberlerin cesetlerini yemeyi arza haram kılmıştır."**[47]

## İZAH

**"Nefha"** kelimesi, üfürmek anlamına gelir. Bununla kıyâmette **İsrâfil**'in **Sûr**'a üfürmesi kastedilmiştir. Bilindiği üzere **Sûr**'a iki defa üfürülecektir; ilkinde bütün canlılar ölecekler, ikinci üfürüşte ise tekrar diriltilip mahşere sevk edileceklerdir. Hadîste bunun Cuma günü olacağı ifâde edilmektedir.

***"Sa'ka"*** kelimesi de, lügatte bayılmak, ölmek anlamına gelir. Bununla ilk **nefha**'nın kastedildiği söylenmiştir. Nitekim âyette; ***"Sûr'a üfürülecek, Allah'ın diledikleri müstesnâ göklerde ve yerde olan herkes hemen ölecek!"***[48] buyurulmakta ve bu âyette ***"nufiha"*** kelimesinden sonra ***"saika"*** fiili kullanılmaktadır. Ancak çeşitli hadîslerde, insanların mahşerde korkudan bayılacakları, ilk olarak Hz. Peygamber'in ayılacağı, ayıldığında da **Hz. Musa**'yı **Arş**'a sarılmış vaziyette göreceği ifade edilmektedir. Buna da ***"sa'ka"*** denmektedir. Hadîste geçen bu kelime ile bu olayın kastedilmiş olması da muhtemeldir. **Hz. Musa**'nın **Tûr** dağındaki bayılmasını anlatan âyette de yine, ***"saika"*** kelimesi kullanılmıştır.[49] Dolayısıyla bu olayın da Cuma günü meydana geldiği anlatılmak istenmiş de olabilir.

Bu hadîs, Cuma gününün faziletini ifâde etmekte ve bu fazileti de nelerden dolayı kazandığını anlatmaktadır. Bundan sonra gelecek olan hadîste de **Hz. Âdem**'in Cuma günü cennete konduğu ve yine Cuma günü cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirildiği ifâde

---

[47] **Ebû Davud**, Salât, 201/1047; **Nesaî**, Cuma, 5.
[48] Zümer, 68.
[49] A'râf, 243.

edilmektedir. Kıyâmetin kopması, bütün insanların ölmesi, tekrar diriltilip bu sefer korkudan bayılmaları, **Hz. Âdem**'in cennetten kovulması ve ölmesi gibi olaylar, **Kadı Iyâd**'a göre Cuma gününün faziletine delâlet etmez, aksine bunlar Cuma gününde, pek çok mühim olayın meydana geldiği ve ilerde de yine Cuma gününde mühim olayların meydana geleceğini beyan anlamındadır.

**Ebû Bekir İbnu'l-Arabî** ise; **Hz. Âdem**'in cennetten çıkarılmakla neslinden Peygamberler, sâlihler, velîler yetiştiğini, bunun ise gerçek bir fazilet olduğunu söylemektedir. Kezâ kıyâmetin kopması da bir fazîlettir; çünkü sâlihler mükâfatlarını alacaklar ve gerçek faziletlerini gösterme imkânı bulacaklar.

Kâinatın ve bütün canlıların mukadderatı ile alakalı en önemli olayların belli bir günde meydana gelmesi, şüphesiz o günün önemini gösterir.

Hadîsin sonundaki Peygamberlerin cesetlerinin çürümeyeceği ifâdesi, tartışılan bir meseledir. Her şeyden önce bu, gayba âit bir konudur. Ancak bu konuda pek çok hadîsin rivâyet edilmesi ve buna inanmanın da bir zarara yol açmayacağı ileri sürülerek Peygamberlerin berzah âleminde yaşadıkları, belli bir hayat hâlini sürdürdükleri görüşü hayli taraftar bulmuştur. Kaldı ki, şehidlerin de ölü değil diri oldukları âyet-i kerîme ile sâbittir.

**٦٨٧٠**ـ (م ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**خيرُ يوم طلعتْ عَلَيْه الشَّمْسُ يومُ الجمعة ، فيه خُلقَ آدمُ ، وفيه أُدْخل الجنة، وفيه أخرج منها**».

زاد في رواية « **ولا تقوم الساعة إلا في يوم الجمعة** ». أخرجه مسلم والترمذي والنسائي.

**6.870-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Üzerine güneşin doğduğu günlerin en hayırlısı, Cuma günüdür. Âdem (as.) o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve o gün cennetten çıkarıldı."**[50]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; **"Kıyâmet de ancak Cuma günü kopacaktır"** cümlesi de yer alır.

Hadîsi **Müslim**, **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

**٦٨٧١ـــ (خ م ط س ـــ أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ذكر يومَ الجمعة ، فقال : « **فيه ساعة لا يُوافِقُها عبد مسلم هو قائم يُصلّي يسألُ الله شيئا إلا أعطاه إليه**، وأشار بيده ، **يُقَلِّلها** ». وفي **رواية** : قال : قال **أبو القاسم** صلى الله عليه وسلم : «**إن في يوم الجُمعة ساعة... وذكر نحوه** -وقال بيده ، قلنا : يُقلِّلها يزهِّدها ؟ ».

وفي أخرى نحوه، وفي آخره: «وقال بيده، ووضع أُنمُلَتَهُ على **بطنِ الوُسْطى والخنْصَرِ** – قلنا: يُزَهِّدُها؟» أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم: «**إن في الجُمُعة لساعة**...وذكره، وفي آخره: **وهي ساعة خَفيفَة**». وفي أخرى نحوه، ولم يذكر: **وهي** ساعة خفيفة. **وأخرج الموطأ والنسائي** الرواية الأولى.

**6.871-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) Cuma gününü andı ve şöyle dedi:

**"O günde öyle bir saat vardır ki, Müslüman bir kul namaz kılarken o saate rastlar ve Allah'tan bir şey isterse, Allah ona dilediğini mutlaka verir."**

Bu sırada Hz. Peygamber, o vaktin kısa olduğunu göstermek için eliyle işarette bulundu.[51]

---

[50] **Müslim**, Cuma, 5/17-18; **Tirmizî**, Salât, 353/488; **Nesaî**, Cuma, 4.

[51] **Buharî**, Cuma, 37; Talak, 24; Daavât, 61; **Müslim**, Cuma, 4/13-15; **Muvatta**, Cuma, 7/15; **Nesaî**, Cuma, 5.

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Ebû Hureyre; Ebû'l-Kasım; **"Şüphesiz Cuma gününde öyle bir saat vardır ki..."** dedi diyerek aynı hadîsi rivâyet eder ve "Eliyle işarette bulundu. Biz de onun azlığına ve kısalığına işaret ediyor, dedik" dedi.

Buna benzer başka bir rivâyet daha vardır. Bu rivâyetin sonunda da "Eliyle işaret etti ve baş parmağını, orta ve küçük parmağının içine koydu. Biz de, bununla onun kısalığını kastediyor dedik" cümlesi yer alır.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in başka bir rivâyeti de; **"Muhakkak Cuma gününde öyle bir saat vardır ki..."** diye başlar ve sonunda da; **"O, çok kısa bir zamandır"** denir.

Buna benzer diğer bir rivâyette ise **"O, çok kısa bir zamandır"** cümlesi yer almaz.

İlk rivâyeti **Muvatta**, ve **Nesaî** de tahric ettiler.

## İZAH

**Nevevî,** hadîste geçen ve "**namaz kılarken...**" diye tercüme ettiğimiz cümlenin, **"duâ ederken..."** şeklinde anlaşılması gerektiğine işaret eder.

Cuma gününde yapılan duânın kabul edileceği bildirilen saate **"İcâbet saati"** denir.

İcâbet saatinin Hz. Peygamber'den sonra da devam edip etmediği ve ayrıca bu saatin her Cuma günü mü, yoksa sadece senenin bir Cuma'sında mı söz konusu olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüş, âlimlerin büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'den sonra da devam ettiği ve yılın sadece bir Cuma'sında değil, her Cuma gününde söz konusu olduğunda müttefiktirler.

Ancak bu kısa saatin vakti konusunda ulemadan tam kırk ayrı görüş rivâyet edilmiştir. Hemen hemen Cuma gününün bütün saatleri zikredilmiştir. Bu bölümde bu konudaki rivâyetlerden bazıları görülecektir. Bazılarına göre en sahih rivâyet, bundan sonra gelecek olan **Ebû Musa'l-Eş'arî** rivâyetidir. Bu rivâyette de icâbet

saati; **"İmamın minbere oturması ile namazın kılınması arasındaki zaman"** olarak gösterilmektedir. Buna mukabil bazıları da 6.876 numara ile gelecek olan **"Cuma gününün son saati"** rivâyetini sahih bulur.

٦٨٧٢ــ (م د ــ أبو بردة رحمه الله) قال : قال لي عبد الله بن عمر رضي الله عنهما : أسمعت أباك يحدّث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في شأن ساعة يوم الجُمُعة ؟ قال : قلت : نعم سمعته يقول : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « هي ما بينَ أنْ يَجْلِسَ الإمامُ إلى أن تُقضى الصلاةُ ». أخرجه مسلم وأبو داود.

**6.872-** Ebû Burde anlatıyor:

Abdullah b. Ömer bana dedi ki:

"- Cuma günündeki icâbet saati konusunda, babanın Rasûlullah'dan (as.) bir hadîs naklettiğini duydun mu?"

"- Evet. Babamın şöyle söylediğini işittim:

"Rasûlullah'ın (as.); **'İcâbet saati, imamın minbere oturmasından namazın kılınmasına kadar olan zamandır'** dediğini işittim."[52]

٦٨٧٣ــ (ت ــ كثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف رحمه الله) عن أبيه عن جده عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : « إن في الجمعة ساعة لا يسألُ اللهَ العبدُ فيها شيئا إلا آتاه الله [إياه] ، قالوا : يا رسول الله ، أيّةُ ساعة هي ؟ قال : حين تُقام الصلاة إلى انصراف منها». أخرجه الترمذي.

**6.873-** Kesîr b. Abdullah b. Amr b. Avf, babası ve dedesi vasıtasıyla Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet eder:

**"Muhakkak Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, kul o saatte Allah'tan bir şey isterse, Allah onu mutlaka kendisine verir."**

"- O hangi saattir?" diye sordular.

---

[52] **Müslim**, Cuma, 4/16; **Ebû Davud**, Salât, 202/1049.

**"- Namaza durulmasından bitirilişine kadar olan zamandır"** dedi.[53]

٦٨٧٤ــ (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «التمسُوا السَّاعةَ التي تُرْجَى في يوم الجمعة بعد صلاة العصر إلى غَيْبُوبة الشَّمْس». أخرجه الترمذي.

**6.874-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Cuma gününde** (duânın kabul edileceği) **ümit edilen saati, ikindi namazından sonra güneşin batışına kadar olan sürede arayın!"**[54]

**İZAH**

Bu hadîs, zayıftır. Çünkü râvîsi Muhammed b. Ebî Humeyd, hadîste zayıf biridir. Hadîsi tahric eden **Tirmizî** de onun münker olduğunu söylemektedir. Ancak hadîsin başka tarîkleri de vardır.

Bununla birlikte icâbet saati konusunda bazılarının tercihi de bu rivâyettir. Ashâbdan bazılarıyla **Ahmed b. Hanbel** ve **İshak b. Rahûye** de bu görüştedir.

٦٨٧٥ــ (د س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «يومُ الجمعة ثِنْتا عَشْرَة - يريد ساعة ، وقال النسائي: ثنتا عشرة ساعة - لا يوجد مسلم يسأل الله عزَّ وجل شيئا، إلا آتاه الله إياه ، فالتَمِسُوها آخِرَ ساعة بعد العصر». أخرجه أبو داود والنسائي.

**6.875-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Cuma günü on ikidir.** –Bununla saati kastediyordu. **Nesaî** de; **"On iki saattir"** dedi-. **Bir Müslüman, Azîz ve Celîl olan Allah'tan**

[53] **Tirmizî**, Salât, 354/490.

[54] **Tirmizî**, Salât, 354/489.

(icâbet saatinde ) **bir şey isterse, Allah ona istediğini mutlaka verir. Onu, ikindiden sonraki son saatlerde arayın!"**[55]

## İZAH

Burada günün **"on iki saat"** olduğu ifâdesi, muhtemelen sadece gündüzler göz önüne alınarak ve ortalama bir ifâde olarak söylenmiştir. Çünkü gündüzler her zaman on iki saat değildir.

**٦٨٧٦ـ (ط ت د س ــ أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : خرجتُ إلى الطُّور، فلقيتُ كعبَ الأحبارِ ، فجلستُ معه ، فحدَّثني عن التوراة ، وحدَّثته عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فكان فيما حدَّثته ، أن قلتُ : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **خيْرُ يوم طلعتْ عليه الشمسُ يومُ الجمعة ، فيه خُلقَ آدم ، وفيه أُهْبِطَ ، وفيه تيبَ عليه ، وفيه مات ، وفيه تقومُ السَّاعةُ ، وما من دابَّة إلا وهي مُصيخَة يومَ الجمعة ، من حين تصبح حتى تطلع الشمس ، شفقا من الساعة ، إلا الجنَّ والإنسَ ، وفيه ساعة لا يوافقها عبد مُسلم وهو يصلّي ، يسأل الله شيئا إلا أعطاه إياه** ، قال كعب : ذلك في كل سنة يوم؟. فقلت : بل في كل جمعة ، فقرأ كعب : التوراة ، فقال : صدق رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال أبو هريرة : فلقيت بصْرَةَ بن أبي بصرة الغفاري ، فقال : من أين أقبلت؟ فقلت : من الطُّور ، فقال : لو أدركتك قبل أن تخرج إليه ما خرجت ، سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **لا تعْمَلُ المطيُّ إلا إلى ثلاثة مساجد : إلى المسجد الحرام ، وإلى مسجدي هذا ، وإلى مسجد إيلياء ، أو بيت المقدس** ، يشك – قال أبو هريرة : ثم لقيت عبد الله بن سلام – فحدثته بمجلسي مع كعب الأحبار ، وما حدثته في يوم الجمعة ، فقلت له : قال كعب : ذلك في كل سنة يوم ، قال عبد الله بن سلام : كذب كعب : فقلت : ثم قرأ كعب التوراة ، فقال : بل هي في كل جمعة ، فقال عبد الله بن سلام : صدق كعب ، ثم قال عبد الله بن سلام : قد علمت أية ساعة هي؟ قال أبو هريرة : فقلت : أخبرني بها ، ولا تَكْن عَنّي – وفي نسخة ولا تَضِنَّ عَليَّ– فقال عبد الله بن سلام : هي آخر ساعة في يوم الجمعة ، قال أبو هريرة : فقلت : وكيف تكون آخر ساعة في يوم الجمعة ، وقد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « لا

[55] **Ebû Davud**, Salât, 202/1048; **Nesaî**, Cuma, 14.

يُصادفُها عبد مسلم وهو يصلي ، فتلك ساعة لا يصلّى فيها ؟ فقال عبد الله بن سلام: ألم يقل رسول الله صلى الله عليه وسلم : من جلس مجلسا ينتظر [فيه] الصلاة فهو في صلاة حتى يصلي؟ قال أبو هريرة :فقلت: بلى، قال: فهو ذلك». أخرجه الموطأ والنسائي.

وفي رواية الترمذي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : خيرُ يوم طلعَتْ فيه الشمس يوم الجمعة ، فيه خُلق آدم ، وفيه أدخلَ الجنةَ ، وفيه أهبطَ منها وفيه ساعة لا يوافقها عبد مسلم يصلي يسأل الله فيها شيئا إلا أعطاه إياه ، قال أبو هريرة : فلقيت عبد الله ابن سلام ، فذكرت له هذا الحديث ، فقال : أنا أعلم تلك الساعة ، فقلت : أخبرني بها ولا تَضْنَنْ بها عليَّ ، قال: هي بعدَ العصر إلى أن تغرب الشمس ، قلت : كيف يكون بعد العصر ، وقد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : لا يوافقها عبد مسلم وهو يصلِّي ، وتلك الساعة لا يصلّى فيها ؟ فقال عبد الله ابن سلام : أليس قد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من جلس مجلسا ينتظر الصلاةَ فهو في صلاة ؟ قلت : بلى ، قال: هو ذاك». قال الترمذي : وفي الحديث قصة طويلة ، ولم يذكرها.

وفي رواية أبي داود ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : خير يوم طلعت فيه الشمس يوم الجمعة ، فيه خُلق آدم ، وفيه أُهْبطَ ، وفيه تيبَ عليه ، وفيه مات ، وفيه تقومُ الساعةُ، وما من دابَّة إلا وهي مُصيخة يوم الجمعة ، حين تصبح حتى تطلع الشمس ، شفقا من الساعة ، إلا الجنَّ والإنسَ... وذكر الحديث مثل الموطأ ، ولم يذكر فيها لقياه لبصرة بن أبي بصرة الغفاري ، ولا ما دار بينهما ، إنما قال: «ثم لقيتُ عبدالله بن سلام، فحدَّثته بمجلسي مع كعب الأحبار... فذكره».

وهذا الحديث إنما أفردناه لاشتماله على ذكْر كعب الأحبار ، وما فيه من الزيادة التي لم يخرِّجْها البخاري ومسلم ، فإنهما قد أخرجا ذكْر الساعة وفضلها. وأخرج مسلم فضل يوم الجمعة مفردا مختصرا ، فلذلك لم نضف ذاك إلى هذا.

**6.876-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"Tûr dağına çıktım, Kâ'bu'l-Ahbâr'a rastladım. Onunla oturdum. Bana Tevrat'tan bir şeyler naklediyor, ben de ona Rasûlullah'dan (as.)

hadîs naklediyordum. Naklettiğim hadîslerden biri de Rasûlullah'ın (as.) şu sözü idi:

**"Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı Cuma günüdür. Âdem (as.) o gün yaratıldı, o gün yeryüzüne indirildi, o gün tövbesi kabul edildi ve o gün öldü. Kıyâmet de o gün kopacaktır. İnsanlar ve cinler hariç, hiçbir canlı yoktur ki, kıyâmetin kopacağından korkarak Cuma günü sabahından güneş doğuncaya kadar olan vakitte, kulak kesilmiş olmasın! O günde öyle bir saat vardır ki, Müslüman namazda iken o saate rastlar ve Allah'tan bir şey isterse, Allah mutlaka istediğini ona verir."**

Kâ'b;

"- Bu, sadece senenin bir günü müdür?" diye sordu.

"- Hayır, her Cuma!" dedim.

Sonra Kâ'b Tevrât'ı okudu ve; "Rasûlullah (as.) doğru söyledi" dedi.

Ebû Hureyre şöyle devam eder:

"Basra b. Ebî Basra el-Ğifârî'ye[56] rastladım. Bana;

"- Nereden geliyorsun?" diye sordu.

"- Tûr'dan geliyorum" dedim.

Bunun üzerine bana dedi ki:

"- Gitmeden seni bulsaydım, oraya kadar gitmene gerek kalmazdı. Ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

**"Ancak şu üç mescide gitmek için ata binilir: Mescid-i Haram, benim şu mescidim ve Kudüs Mescidi** –râvi tereddüt ederek veya **Beytu'l-Makdis** dedi-!"

Ebû Hureyre devamla şöyle anlatır:

"Sonra Abdullah b. Selâm'a rastladım. Ona Kâ'bu'l-Ahbâr'la oturduğumu anlattım. Cuma günü ile ilgili rivâyeti anlatmadım da, Kâ'b;

"- İcâbet saati, her sene içinde bir gündür" diyor dedim.

Abdullah b. Selâm;

---

[56] **Basra b. Ebî Basra (Humeyl) b. Basra el-Ğifârî**: Kendisi ve babası sahabîdirler. Hz. Peygamber'den sonra Mısır'a göçtü ve orada ikamet etti. Rivâyet ettiği bilinen üç mescidin fazileti hakkındaki tek hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- Kâ'b yalan söylemiş!" dedi. Ben;

"- Kâ'b sonra Tevrât'ı okudu ve bilâkis her Cuma günündedir" dedi, diye söyleyince, Abdullah b. Selâm;

"- Kâ'b doğru söyledi" dedi.

Sonra Abdullah b. Selâm şöyle dedi:

"- İcâbet saatinin hangi saat olduğunu ben biliyorum."

"- Bana da haber ver! Onu benden gizleme! –bir nüshada cimrilik yapma!-" diye ısrar edince, Abdullah b. Selâm;

"- O, Cuma gününün son saatidir" dedi.

"- Rasûlullah (as.); ***'Bir Müslüman namaz kılarken o saate rastlarsa...'*** dediği halde, icâbet saati nasıl cuma gününün son saati olabilir? Çünkü o saat, namaz kılınmayan bir saattir!" deyince, Abdullah b. Selâm şu karşılığı verdi:

"- Rasûlullah (as.); ***'Bir Müslüman bir yerde oturur, namazı beklerse, namazı kılıncaya kadar kendisi namazda sayılır'*** demedi mi?"

"- Evet!"

"- İşte o, budur!" dedi.[57]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti.

**Tirmizî**'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı Cuma günüdür. Âdem (as.) o gün yaratıldı, o gün cennete kondu, o gün cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirildi. O günde öyle bir saat vardır ki, Müslüman namazda iken o saate rastlar ve Allah'tan bir şey isterse, Allah mutlaka istediğini ona verir."**

Sonra Ebû Hureyre şöyle anlattı:

"Abdullah b. Selâm'a rastladım, bu hadîsi ona söyledim. O;

"- Ben o saati iyi biliyorum" dedi. Ben;

"- Bana da söyle! Cimrilik yapma!" dedim. Bunun üzerine;

---

[57] **Muvatta**, Cuma, 7/16; **Tirmizî**, Salât, 354/491; **Ebû Davud**, Salât, 201/1040; **Nesaî**, Cuma, 45.

"- İkindiden sonra güneşin batışına kadar olan zamandır" dedi. O zaman ben;

"- Rasûlullah (as.); *'Bir Müslüman namaz kılarken o saate rastlarsa...'* dediği halde ikindiden sonra nasıl olur? İkindiden sonra, namaz kılınmayan bir saattir!" deyince, Abdullah b. Selâm şu karşılığı verdi:

"- Rasûlullah (as.); *'Bir Müslüman bir yerde oturur, namazı beklerse, namazda sayılır'* demedi mi?"

"- Evet!" deyince;

"- İşte o, budur!" dedi.

Hadîsin sonunda **Tirmizî;** "Bu hadîsin uzun bir hikâyesi vardır" dedi, ama onu zikretmedi.

**Ebû Davud**'un rivâyeti de şöyledir:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı Cuma günüdür. Âdem (as.) o gün yaratıldı, o gün yeryüzüne indirildi, o gün tövbesi kabul edildi ve o gün öldü. Kıyâmet de o gün kopacaktır. Hiçbir canlı yoktur ki, kıyâmetin kopacağından korkarak Cuma günü sabahından güneş doğuncaya kadar olan vakitte, kulak kesilmiş olmasın! Yalnız insanlar ve cinler hariç!.."**

Sonra **Ebû Davud,** hadîsi **Muvatta'**daki gibi zikretti. Yalnız Ebû Hureyre'nin Basra b. Ebî Basra ile olan karşılaşmasını ve onunla yaptığı konuşmayı zikretmedi. Sadece "Sonra Abdullah b. Selâm'a rastladım, ona Kâ'bu'l-Ahbâr'la oturduğumu anlattım..." diyerek aynı hadîsi kaydeder.

Bu hadîsi, Kâbu'l-Ahbâr'dan söz ettiği ve **Buharî** ile **Müslim**'in kaydetmedikleri bazı ziyâdeleri de içine aldığı için müstakil bir hadîs olarak kaydettik. **Buharî** ve **Müslim**, hadîsi **"İcâbet saati ve fazileti"** bâbında tahric ettiler. **Müslim'**in **"Cuma gününün fazileti"** bâbında da muhtasar ve müstakil rivâyeti vardır. Bundan dolayı bu rivâyeti, Ebû Hureyre'nin daha önce geçen rivâyetine katmadık.

٦٨٧٧ــ (ت ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ما مِنْ مُسْلم يموتُ يومَ الجمعة أو لَيْلَة الجُمُعَة إلاّ وقَاهُ الله فِتْنَةَ القَبْر». أخرجه الترمذي.

**6.877-** Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Cuma günü veya gecesi vefât eden bir Müslüman'ı, Allah mutlaka kabir fitnesinden korur."**[58]

## İZAH

Hadîsi rivâyet eden **Tirmizî,** onun senedinin muttasıl olmadığını da söylemektedir. Çünkü bunu Abdullah b. Amr'dan rivâyet eden Rabîa b. Seyf, Abdullah'a yetişmemiştir. Ancak Ebû Abdurrahman el-Hubullî vasıtasıyla Abdullah'dan hadîs almıştır.

Muhakkık **Abdülkadir el-Arnavut**; hadîsin **Ahmed b. Hanbel** tarafından da rivâyet edildiğini, onu **Sehâvî'**nin de **Mekasıdu'l-Hasene'**de zikrettiğini ve orada **Taberânî** ve **Ebû Ya'lâ'**nın hadîsi muttasıl senedle rivâyet ettiklerini, ayrıca **Ahmed b. Hanbel, Taberânî, İshak b. Rahûye, Ebû Nuaym** ve **Deylemî** tarafından da değişik senedlerle rivâyet edildiğini söylediğini kaydetmektedir.[59]

Aynı meâlde çok miktarda rivâyetin bulunması, şüphesiz hadîse kuvvet kazandırmaktadır.

شهر المحرم

## 8*- MUHARREM AYI

٦٨٧٨ــ (م د ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «أفضلُ الصِّيام بعدَ رَمضانَ: شهرُ الله المُحَرَّم، وأفضَلُ الصَّلاة بعدَ المَكْتُوبَة: صلاةُ الليل».

---

[58] **Tirmizî**, Cenâiz, 72/1074.

[59] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, IX, 272.

وفي رواية قال : « سُئِلَ : أيُّ الصَّلاةِ أفضلُ بعدَ المكتوبة ، وأيُّ الصِّيامِ أفضلُ بَعْدَ شَهْرِ رَمَضانَ ؟ قال : أفضلُ الصَّلاة بعد المكْتوبَة : الصَّلاةُ في جَوْفِ اللَّيْلِ ، وأفضلُ الصِّيام بعد شَهْرِ رَمضانَ: صيام شَهر الله المُحَرَّم». أخرجه مسلم وأبو داود ، وأخرج الترمذي والنسائي الأولى.

**6.878-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ramazan ayından sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı Muharrem'in orucudur. Farz namazlardan sonra en faziletli namaz da, gece namazıdır."**[60]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyete göre, Hz. Peygamber'e;

"- Farz namazlardan sonra en faziletli namaz, Ramazan ayından sonra en faziletli oruç hangisidir?" diye soruldu.

**"- Farz namazlarından sonra en faziletli namaz, geceleyin kılınan namazdır. Ramazan ayından sonra en faziletli oruç da, Allah'ın ayı Muharrem'in orucudur"** dedi.

Hadîsi **Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

İlk rivâyeti **Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric etti.

**İZAH**

Hz. Peygamber'in **Muharrem** ayına neden dolayı "**Allah'ın ayı**" dediği açık değildir. Muhtemelen o ayın faziletini ve önemini ifâde için söylemiş olmalıdır. Bu ayda tutulması tavsiye edilen oruç, bazılarına göre aşûre orucudur. Bazılarına göre de ayın tamamı kastedilmiştir.

Gece kılınan teheccüd namazlarının, nâfile namazların en faziletlisi olduğu ifâdesi, fukahanın ekserisi tarafından, farz namazlara bitişik olan revâtib sünnetlerinden sonra en faziletlisinin gece kılınan teheccüd namazı olduğu şeklinde anlaşılmıştır.

---

[60] **Müslim**, Sıyâm, 38/202; **Ebû Davud**, Savm, 5/2429; **Tirmizî**, Salât, 324/438; **Nesaî**, Kıyâmu'l-Leyl, 7.

**٦٨٧٩ـــ** (ت ـــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) سأله رجل ، فقال : أيُّ شَـهر تَأمُرني أن أصومَ بعدَ شهر رَمضان ؟ فقال له : **ما** سمعتُ أحدا **يسألُ عن هذا إلا رجلا** سمعته يسأل رسول الله صلى الله عليه وسلم وأناقاعد عندَه ، فقال : يا رسول الله ، أيُّ شهر تأمرني أن أصومَ بعد شهرِ رمضان؟ قال: **إن كنتَ صائما بعد شهر رمضان فصُمْ المحَرَّم فإنَّهُ شهرُ الله فيه يوم تاب فيه على قوم ويتوبُ فيه على قوم آخرين.** أخرجه الترمذي.

**6.879-** Bir adam Hz. Ali'ye sordu:

"- Ramazan ayından sonra, hangi ayda oruç tutmamı emredersin?"

Hz. Ali şu cevabı verdi:

"- Bunu Hz. Peygamber'e sadece bir kişinin sorduğunu işittim. Bir gün, ben de yanında otururken Rasûlullah'a (as.) biri şöyle sordu:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Ramazan ayından sonra, hangi ayda oruç tutmamı emredersiniz?" Hz. Peygamber şöyle cevap verdi:

**"- Ramazan dışında oruç tutmak istersen, Muharrem ayında tut! Çünkü o, Allah'ın ayıdır. O ayda öyle bir gün vardır ki, Allah o günde bir milletin tövbesini kabul etti. O ayda başka bir milletin tövbesini de kabul eder."**[61]

## İZAH

Bu rivâyet, sened açısından zayıftır. Ancak bu manada başka rivâyetlerin de bulunması onu kuvvetlendirmektedir. Bu itibarla hadîsi tahric eden **Tirmizî**, onun hasen-garîb olduğunu söylemektedir.

Burada kastedilen milletin, **Hz. Musa**'nın kavmi olduğu söylenmiştir. Maksat da, Allah'ın onları **Firavun**'un zulmünden kurtarmasıdır.

---

[61] **Tirmizî**, Savm, 40/741.

## الليل

## 9*- GECE

٦٨٨٠ـ (م ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « إنَّ في اللَّيل سَاعة لا يُوافِقُها رجُل مُسلم يسأل الله خيرا من أمْرِ الدُّنْيا والآخرة إلا أعطاه إياه ، وذلك كُلَّ ليلة ». أخرجه مسلم.

**6.880-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Gece vaktinde öyle bir saat vardır ki, bir Müslüman o saate rastlar da Allah'tan dünya ve âhiret işlerine ait bir hayrı isterse, Allah mutlaka onu kendisine verir. Bu saat, her gece vardır."**[62]

---

[62] **Müslim,** Müsâfirîn, 23/166.

الباب الثامن

من كتاب الفضائل:

في فضل الأمكنة

وفيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في فضل مكة والبيت والمسجد الحرام وعمارة البيت وهدمه

وفيه فرعان:

الفرع الأول

في فضلها

وفيه ثلاثة أنواع:

النوع الأول

في البيت

## H- ÇEŞİTLİ MEKÂNLARIN FAZÎLETİ

## I- MEKKE'NİN, BEYT'İN VE MESCİD-İ HARAM'IN FAZÎLETİ VE KÂBE'NİN YAPIMI

### 1- KÂBE'NİN FAZÎLETLERİ

### a) KÂBE

**٦٨٨١ـ** (خ م س ــ **أبو ذرّ الغفاري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إنّ أوَّلَ بَيْت وُضِعَ للنَّاسِ مُبارَكا يُصَلَّى فيه : الكعبَةُ** ، قلتُ: ثم أيٌّ ؟ قال : **المسجدُ الأقصى** ، قلت : كم كان بينهما ؟ قال : **أربعونَ عاما** ». أخرجه **البخاري ومسلم** والنسائي.

**6.881-** Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Şüphesiz ki insanlar için mübârek olsun ve namaz kılınsın diye yapılan ilk ev, Kâbe'dir."** Ben;

"- Sonra hangisidir?" diye sordum.

**"- Mescid-i Aksâ'dır"** dedi.

"- Aralarında ne kadar zaman vardır?" diye sorunca da;

**"- Kırk yıl!"** dedi.[1]

**İZAH**

Yeryüzünde yapılan ilk yapının **Mekke'**deki Kâbe-i Muazzama olduğu, âyet-i kerîme ile de sâbittir[2]. Gerçi bu ifâdeden, mutlak olarak dünyada Kâbe'den önce başka binaların olmadığı neticesi çıkmaz. Bununla Kâbe'nin ilk yapılan mabed olduğu da kastedilmiş olabilir. Ama her halü kârda bu, aynı zamanda yeryüzü medeniyetinin temelini mabedlerin oluşturduğunu da göstermektedir. Hemen her toplumda hayat ve medeniyet de daima mabedlerin çevresinde yoğunlaşmıştır.

Hadîste Kâbe'den sonra Mescid-i Aksâ'nın yapıldığı, aralarında da kırk yıllık bir zaman bulunduğu ifâde edilmektedir. Bu ifâde, bilinen gerçeklerle uyuşmamaktadır. Çünkü Kâbe'yi **Hz. İbrahim,** Mescid-i Aksâ'yı da **Hz. Süleyman** binâ ettiler. Bu iki Peygamber arasında da bin yıldan fazla bir zaman dilimi bulunmaktadır. Halbuki hadîste, bu iki mabedin yapılışı arasında kırk yıllık bir zaman farkı olduğu söylenmektedir.

**Kurtubî** ve **İbn Hacer** bu durumu, Kâbe'nin ilk defa **Hz. Âdem** tarafından, Mescid-i Aksâ'nın da ondan kırk yıl sonra muhtemelen **Âdem**'in çocuklarından biri veya yine kendisi tarafından yapıldığını söyleyerek izaha çalışmaktadırlar. Kur'ân-ı Kerîm'de Kâbe hakkında ***"Yeryüzünde ilk yapılan bina"*** ifâdesinin kullanılması, Kâbe'nin **Hz. Âdem** tarafından yapıldığı görüşünü te'yîd etmektedir. **İbn Hacer,** İbn Hişâm'ın Kitabu't-Tîcân'ından naklen; **Hz. Âdem** Kâbe'yi

---

[1] **Buharî**, Enbiyâ, 10, 40; **Müslim**, Mesâcid, 1-2; **Nesaî**, Mesâcid, 3.

[2] Âl-i İmrân, 96.

bitirince, Allah'ın kendisine **Kudüs**'e doğru gitmesini ve orada da bir mabed yapmasını emrettiğini kaydeder. Tufan'da bu mabedlerin yeryüzünden kaldırıldığına da işaret eder.[3] Hatta **Aynî,** Kâbe'yi ilk defa meleklerin inşa ettiğini de söylemektedir. **İbn Ebî Hâtim** de, **Hz. Âdem**'in yeryüzüne indirilmesi esnasında meleklerin de Kâbe'yi yaptıklarını rivâyet eder.

Bu durumda bilâhare **Hz. İbrahim** ve **Hz. Süleyman** tarafından yapılan Kâbe ve Mescid-i Aksâ, hiç yoktan yapılmış olmayıp, daha önceki temeller üzerine vücuda getirilen binalardır.

**٦٨٨٢ـــ** (ت س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **نَزَلَ الحجَرُ الأسودُ من الجَنَّةِ وهو أشَدُّ بَيَاضا من اللَّبَنِ ، وإنما سَوَّدَتْه خَطايا بني آدَمَ**».

أخرجه الترمذي. وعند النسائي : أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **الحَجَرُ الأسْوَدُ من الجَنَّةِ** » لم يزد.

**6.882-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Haceru'l-Esved, sütten daha beyaz olarak cennetten indi, onu ancak Âdemoğlunun hataları kararttı."**[4]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

**Nesaî**'de ise sadece; **"Haceru'l-Esved cennettendir"** cümlesi vardır.

**İZAH**

Bu hadîsin râvîlerinden Atâ b. es-Sâib hadîste sadûk olmakla birlikte, hayatının sonlarına doğru ihtilâta uğramış, yani aklı karışmış biridir. Hadîsi ondan rivâyet eden Cerîr de, ihtilâttan sonra da

---

[3] **İbn Hacer**, VII, 63.

[4] **Tirmizî**, Hac, 49/877; **Nesaî**, Menâsik, 145.

Atâ'dan hadîs almaya devam edenlerdendir. Ancak **Nesaî**'de bu hadîsi Atâ'dan Hammâd b. Seleme'nin de rivâyet ettiği kaydedilmektedir. Hammâd ise, ihtilâttan önce Atâ'dan rivâyet edenlerdendir. Ayrıca **İbn Huzeyme**'nin *Sahîh*'inde de hadîsin başka bir tarîki yer almaktadır. Bütün bunlar hadîsi takviye etmekte ve hasen mertebesine yükseltmektedir.

**Haceru'l-Esved**'in cennetten beyaz olarak gelmesi ve sonradan insanların günahları yüzünden kararması konusu, iki şekilde anlaşılmıştır.

Bir anlayışa göre hadîsten maksat, zâhirî manadır. Nitekim **Aliyyu'l-Karî** bu görüşü savunur.

Diğer bir görüşe göre ise hadîste bir teşbih yapılmaktadır. Maksat da; Haceru'l-Esved'in değerini yüceltmek, günahların da kötülüğünü ifâde etmektir. Buna göre; "Haceru'l-Esved, tıpkı cennetten gelmiş gibi bembeyazdı, ama insanların günahları onu bile kararttı; günah taşları bile karartan bir belâdır" şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; *"Onların yaptıkları günahlar, birike birike kalplerini kaplayıp kararttı"*[5] buyurulmaktadır. Hadîs-i şerifte de; **"Her işlenen günahın kalpte siyah bir nokta hâsıl ettiği, insan tövbe ederse onun silindiği, ama günaha devam ederse siyah noktaların çoğalıp bütün kalbi kapladığı"** ifâde edilmektedir.[6]

**"Mademki müşriklerin günahı beyaz taşı bile karartıyor, neden mü'minlerin tâatleri onu beyazlatmıyor?"** sorusunu dile getirenleri de **İbn Hacer** mülhidlikle itham eder.[7]

**٦٨٨٣ــ (ت ــ عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في الحَجَرِ: «**والله لَيَبْعَثَنَّهُ الله يومَ القيامَة له عَيْنان يُبْصِرُ بهما ولسَان يَنْطِقُ به يشهدُ على من استَلَمَهُ بحَقّ**». أخرجه الترمذي.

---

[5] Mutaffifîn, 14.

[6] Bkz., **Müslim**, İman, 65/231; **Muvatta**, Kelâm, 7/18; **Tirmizî**, Tefsir, 83/1; **İbn Mâce**, Zühd, 29/4244.

[7] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 261.

**6.883-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) Haceru'l-Esved hakkında şöyle buyurdu:

**"Vallahi kıyâmet gününde Allah onu, gören iki gözü, konuşan bir dili olduğu halde ve kendisini hakkıyla istilâm edenler için de şâhit olarak diriltecektir."**[8]

**٦٨٨٤ـــ (ت ــ عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **إنَّ الرُّكْنَ** والمقامَ **ياقُوتَتانِ من ياقوتِ الجَنَّةِ ، طَمَسَ الله نُورَهُما ، ولو لم يَطْمِسْ نورَهُما لأضاءَتا ما بينَ المَشْرِقِ والمغْرِبِ** ». أخرجه الترمذي ، وقال : هذا يروى عن ابن عمرو موقوفا.

**6.884-** Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini duydum:

**"Rükn ve makam, iki cennet yakutudur. Allah onların nurunu söndürdü; eğer söndürmeseydi, doğu ile batı arasını aydınlatırlardı."**[9]

**İZAH**

**Tirmizî,** bu hadîsin mevkûf olarak da rivâyet edildiğini ve garib olduğunu, söylemektedir. Aynı konuda **Enes b. Mâlik**'in de bir rivâyeti bulunduğuna da işaret etmektedir.

Hadîsin râvîlerinden Recâ Ebû Yahya, hadîste zayıf biridir.

**"Rükn"**den maksat, **Hacer-i Esved**'dir. "**Makam**" ile de, **Makam-ı İbrahim** kastedilmiştir.

Bu hadîs de bazı âlimler tarafından zâhirî manasıyla anlaşılmıştır. Ancak önceki hadîste olduğu gibi, bunun da teşbih manasına kullanılmış olması muhtemeldir.

**٦٨٨٥ـــ (خ ــ أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لَيحَجَّنَّ هذا البيتُ ، ولَيُعْتَمَرَنَّ بعدَ [خروج] يأجوجَ ومأجوجَ** ». **قال** البخاري:

---

[8] **Tirmizî,** Hac, 113/961.

[9] **Tirmizî,** Hac, 49/878.

قال عبد الرحمن بن مهدي عن شعبة : « لا تقومُ السَّاعَةُ حتى لا يُحجَّ البَيْتُ». قال البخاري : والأوَّلُ أكثر.

**6.885-** Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Muhakkak ki Ye'cüc ve Me'cüc'ün ortaya çıkmasından sonra bu Kâbe haccedilecek ve umre yapılacaktır."**[10]

**RİVÂYETLER**

**Buharî** dedi ki: "Abdurrahman b. Mehdî, Şu'be'den naklen şöyle dedi:

"Kâbe, hac yapılamaz hâle gelmeden kıyâmet kopmaz!"

**Buharî;** "Bu rivâyetlerin ilki daha yaygındır" dedi.

**İZAH**

Bu rivâyette geçen iki cümle, birbiriyle çelişmektedir. İlk cümlede Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra bile hac ve umre yapılacağı ifâde edilirken, ikincisinde kıyâmete yakın hac yapmanın mümkün olmayacağı söylenmektedir. **Buharî**, bu konuda var olan diğer rivâyetleri de göz önüne alarak ilk rivâyetin daha yaygın olduğunu belirtmektedir. Muhtemelen bu sözde, aradaki çelişkiyi giderme niyeti de vardır.

**İbn Hacer**, Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da hac yapılmasının, kıyâmete yaklaşıldığında haccın terk edilmesine mani olmadığını söyleyerek bu iki rivâyeti te'lîfe çalışır. Ayrıca Kâbe-i Muazzama'nın tahrip edileceği, bu itibarla haccın mümkün olmayacağını, ama insanların yine de Kâbe'nin bulunduğu yere gelip hac niyetiyle dolaşacaklarını da söyleyerek, **"...Kâbe haccedilecek!"** ifâdesini izaha çalışır.[11]

**٦٨٨٦ـ** (م ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لَيُهِلَّنَّ ابنُ مَرْيَمَ بفَجِّ الرَّوْحَاء حاجًا أو مُعْتَمِرا ، أو لَيَثْنِيَنَّهما** ». أخرجه مسلم.

---

[10] **Buharî**, Hac, 47.

[11] **İbn Hacer**, IV, 251.

**6.886-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Yemin olsun ki Meryem'in oğlu,** (kıyâmete yakın yeryüzüne inince) **Feccu'r-Ravha'da hacca veya umreye veya her ikisine birden niyet edip telbiye getirecektir."**[12]

## İZAH

**Feccu'r-Ravha; Mekke** ile **Medîne** arasında, **Medîne**'ye altı mil mesafede bir yer adıdır. Hz. Peygamber **Bedir** savaşına, **Mekke** fethine ve **Vedâ** haccına giderken buradan geçmişti.

٦٨٨٧ــ (خ م ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم «مَرَّ بوادي **الأزْرَق** – **وهو ما** بين مكة والمدينة – فقال : **أيُّ واد هذا** ؟ قالوا : **وادي** الأزرق ، قال : **كأنّي أنظرُ إلى موسى هابطا من الثَّنيَّةِ** وله جُؤار إلى **الله بِالتَّلْبِيَةِ** ، **مارّا بهذا الوادي** ، ثم أتى على **ثَنِيَّةِ هَرْشَى** ، فقال : **أيُّ ثنية هذه** ؟ قالوا : ثَنِيَّةُ هَرْشَى ، أو لِفْت ، فقال : **لَكأني أنظرُ** إلى يونس بن مَتّى **على** ناقة **حمراءَ** جَعْدة ، عليه جُبَّة من **صُوف** ، **خِطامُ** ناقته **خُلْبَة** ، مارّا **بهذا الوادي يُلَبِّي**». قال ابن حنبل: **قال هشيم: يعني ليفا** أخرجه البخاري ومسلم.

**6.887-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.), Mekke ile Medîne arasındaki Vâdi'l-Ezrak'a (mavi vâdiye) uğradı;

**"- Bu hangi vâdidir?"** diye sordu.

"- Ezrak vâdisidir" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Ben sanki, gür sesiyle Allah'a telbiye getirerek dağ yolundan inip bu vâdiyi geçen Musa'yı görür gibiyim!"**

Sonra Herşâ tepesine gitti:

**"- Bu hangi tepedir?"** diye sordu.

"- Herşâ tepesi ve Lift tepesidir" dediler.

Bunun üzerine de şöyle söyledi:

---

[12] **Müslim,** Hac, 34/216.

**"- Ben sanki üzerinde yünden bir cübbe olduğu halde kırmızı bir deveye binen ve devesinin yuları da liften olan Yunus b. Mettâ'yı telbiye getirerek bu vâdiden geçtiğini görür gibiyim!"**

(Ahmed) b. Hanbel[13] dedi ki:

"Hüşeym[14], buradaki ***hulbe*** kelimesini ***lif*** diye açıkladı."[15]

---

[13] **Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed ez-Zühlî eş-Şeybanî el-Mervezî el-Bağdadî:** 164-241/780-855 yılları arasında yaşadı. Büyük babası **Serahs** valisi idi. Aslen **Merv**'lidir. Anne karnında **Merv**'den **Bağdad**'a getirilmiş, **Bağdad**'da dünyaya gelmiş, üç yaşında iken babasını kaybetmişti. Tahsil çağına gelince önce **Ebû Yusuf**'un derslerine devam etmiş, sonra **Vasıt**'lı muhaddis **Hüşeym b. Beşir**'den hadîs tahsiline başlamış, hocası ölünce tahsil seyahatine çıkmış, hadîs tahsiline **İbn Uyeyne**'de devam etmiş; Kırâati **Yahya b. Âdem**'den; Fıkıh, Usûl-u fıkıh ve Ensâb ilmini **İmâm Şâfiî**'den almıştı. **Medîne**'de kısa aralıklarla iki defa inziva hayatı yaşamıştı. Kırk yaşına gelince ders vermeğe başlamıştı. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip olmasına rağmen sadece hıfzına güvenmez, mutlaka kitaba baş vururdu. Hadîs ilminin her dalında söz sahibi idi. Ayrıca Tefsir, Fıkıh ve Kırâat'ta da otorite idi. Sağlam ilmi ve vakarlı şahsiyeti ile İslâm'ın göz bebeği kabul edilirdi. ***Ziyâdât***'ıyla birlikte 40.000 hadîsi ihtiva eden meşhur eseri *Müsned*'de bazı zayıf ve çok az miktarda mevzû hadîs de bulunmaktadır. O, zayıf hadîsi insan sözünden üstün görürdü. Çünkü zayıf hadîsin, Hz. Peygamber'e ait olma ihtimâlini var sayardı. Hatta sahâbe âsârını da re'y ve kıyasa tercih ederdi. Ancak nassın yokluğu halinde kıyasa baş vururdu. Hicrî 218 yılında başlayan ve **Mihne** adı verilen **Halku'l-Kur'ân** fitnesi yüzünden muhatap olduğu sıkıntı ve meşakkat döneminde derslerini bırakmak zorunda kaldı. **Bağdad**'da vefat ettiğinde, cenazesine 800.000 erkek, 60.00 kadın katıldığı, aynı gün Yahudi, Hıristiyan ve Mecûsîlerden 20.000 kişinin müslüman olduğu rivâyet edilir. Bilinen otuz eserinden bir kısmı günümüze kadar ulaşmış, bunlardan bir kısmı da neşredilmiş bulunmaktadır.

[14] **Ebû Muâviye, Hüşeym b. Beşîr b. Kasım b. Dinâr es-Sülemî el-Vâsıtî:** 104-183/722-799. Aslen **Buhara**'lıdır, **Vâsıt**'ta doğmuş, orada ikamet etmiş, bilâhare **Bağdat**'a göçmüş ve orada vefat etmiştir. Meşhur muhaddis, hafız, müfessir, fakîh, siyerci, âbid ve zâhiddir. **Vâsıt**'ta eser veren ilk muhaddisidir. Yirmi yıl hadîs tahsil ettiğini, yirmi yıl da müzakere ettiğini söyler. Devrinin meşhur âlimlerinden ders almış, birçok meşhur muhaddise de hocalık etmiştir. Ahmed b. Hahbel'in ilk hocasıdır ve dört yıl ona ders vermiştir. Hammâd b. Zeyd; **"ondan büyük bir muhaddis görmediğini"**, Yakub ed-Devrakî; **"onun 20.000 hadîs bildiğini"**, **İbn Mehdî**; **"hadîsî es-Sevrî'den de iyi hıfzettiğini"** söyler. Son derece heybetli bir şahsiyete sahipti. Ahmed b. Hanbel, yıllarca kendisine talebelik yaptığı halde, heybetinden ancak iki defa soru sorabilmişti. Hadîste emîru'l-mü'minin'di. Ali b. el-Medînî, onu, daha öncekilerin ilmini de şahsında toplayan tasnif çağının ana rükünlerinden biri sayar. Büyük şöhretine rağmen

## İZAH

**Müslim** bu rivâyeti, Mirac bâbında zikretmektedir. Dolayısıyla **Müslim** bu hadîsi, Mirac'la ilgili bir rivâyet olarak görmektedir. Hadîste **Musa** (as.) ve **Yunus** (as.) ile ilgili söylenen sözler de yine Mirac gecesine aittir veya Mirac gecesinde görülenlerin hikâyesidir.

Hz. Peygamber muhtelif rivâyetlerde, diğer bazı Peygamberleri gördüğünü söylemiş ve onların tavsifini de yapmıştır. Fakat **Gazalî** buradaki **"görür gibiyim"** ifadelerini, hayalinde canlandırma şeklinde olduğu kanaatindedir. Yani Rasûlullah (as.) onları bizzat görmüş değil, sadece hatırlayıp hayalinde canlandırmıştır. Zaten **"görür gibiyim"** ifadesi de gerçekten görmediğini anlatır.

**Gazalî** ayrıca, bu ifadenin hissî bir görme anlamına gelebileceğini de söyler ve ashabın, Hz. Peygamber'den söz ederken; **"sanki onu şöyle derken... şöyle yaparken görür gibiyim"** şeklindeki sözlerini de buna örnek gösterir.

**٦٨٨٨ـ (خ م ـ عائشة رضي الله عنها)** قالت : « عَبِثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في منامه ، فقلنا : يا رسول الله ، صنعتَ شيئا في منامك ، لم تكن تفعلـه ؟ فقـال : العَجَبُ أن ناسا من أمتي يَؤُمُّونَ هذا البيتَ لرجل من قريش ، قد لجأ بالبيت ، حتى إذا كانوا بالبَيْداء خُسِفَ بهم ، فقلنا : يا رسول الله ، إنَّ الطَّريق قد تجمعُ النَّاسَ ، فقال : نعم ، فيهم المستَبْصِرُ والمجْبُورُ وابنُ السَّبِيل ، يهلكُون مَهْلِكا واحدا، ويَصْدُرُون مَصادِرَ شتَّى، يبعثهم الله عز وجل على نيَّاتهم». هذه رواية مسلم.

---

çok tedlîs yapardı. "*An*" ile tedlisi câiz görür, dinlemediği kişilerden de rivâyette bulunurdu. Bundan dolayı İbn Sa'd onun "*ahberenâ*" lâfzıyla rivâyet ettiklerini huccet sayar, diğerine itibar etmezdi. Şiîlikle müttehemdir. *Tefsirû'l-Kur'ân, Kitâbu's-sünen, Kitâbu'l-kırâat* ve *Kitâbu'l-megâzî* adlı eserleri bilinmektedir. **Bağdat**'ta vefat etmiştir.

[15] **Müslim**, İman, 74/268-70. Musannıf hadîsin **Buharî** tarafından da rivâyet edildiğine işaret etmesine mukabil, aynı ifâdelerle **Buharî**'de bulunmamaktadır. Ancak kesik kesik ve kısa cümleler halinde Peygamberlerin tavsifi **Buharî**'de de yer almaktadır.

وفي رواية البخاري قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يَغْزُو جيش الكعبة ، فإذا كانوا بِبَيْدَاءَ من الأرضِ يُخْسَفُ** بأوَّلِهِم **وآخِرِهم** ، قالت : قلت : يا رسول الله ، كيف يُخْسَفُ بأوَّلِهِم وآخِرِهِم ، وفيهم أسْوَاقُهم ومَن ليسَ مِنْهُم ؟ قال : **يُخْسَفُ بأوَّلِهِم وآخِرِهِم ، ويُبْعَثُونَ على نِيَّاتِهِم** ».

**6.888-** Hz. Âişe anlatıyor:

"Hz. Peygamber uyurken korku ile sıçramıştı. Biz kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, uykunda daha önce yapmadığın bir şeyi yaptın" dedik. Şu cevabı verdi:

**"- Asıl şaşılacak olan şudur: Ümmetinden bazı kimseler, Kâbe'ye sığınan Kureyş'li bir adam yüzünden Kâbe'ye yönelmişlerdi. Ama Beydâ'ya ulaştıklarında yere batırıldılar."**

Bunun üzerine biz;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, şüphesiz ki yol, pek çok insanı bir araya getirebilir" deyince;

**"- Evet! Onların arasında bile bile gelenler olduğu gibi, zorla götürülenler ve yolcular da vardır. Bunların hepsi aynı şekilde helâk olacaklar, ama mahşere değişik yerlerden gelecekler. Azîz ve Celîl olan Allah, onları niyetlerine göre diriltecek"** buyurdu.[16]

**RİVÂYETLER**

Bu, **Müslim**'in rivâyetidir.

**Buharî**'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Bir ordu, Kâbe'ye karşı savaşmak için yola çıkar. Yeryüzünün Beydâ kesimine geldiklerinde, ordunun başı ve sonu yere geçirilir."**

Hz. Âişe;

"- "Ey Allah'ın Rasûlü; içlerinde çarşıyı-pazarı dolaşan ve onlardan olmayan insanlar da bulunduğu halde, nasıl onlar toptan yere geçirilirler?" diye sordu. Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

**"- Evet onlar, baştan sona hepsi yere geçirilir, ama niyetlerine göre diriltilir."**

---

[16] **Buharî**, Buyû, 49; **Müslim**, Fiten, 2/8.

## İZAH

**Beydâ; Medîne** civarında, **Zülhuleyfe'**ye yakın bir yer adı olduğu gibi, çöl ve geniş arazi anlamına da gelir. Bundan sonraki hadîste de görüleceği üzere **Ümmü Seleme**, onun herhangi bir çöl olduğunu söylerken **Ebû Cafer el-Bâkır**, onun **Medîne** yakınındaki **Beydâ** olduğunu yeminle iddia etmektedir.

Bu hadîs, şüphesiz ki bir gerçeği ifâde etmektedir. O da; yeryüzüne ilâhî bir belâ gönderilecek olursa, bu cezaya mü'minlerin de maruz kalacağıdır. Ancak kıyâmette herkes kendi niyetine ve ameline göre muamele görür. Hadîsin, Kâbe'nin önemi ve fazileti anlamına gelen ifâdeleri ise başka bir konudur.

Bundan sonra gelecek olan Ümmü Seleme hadîsinde de görüleceği üzere, hadîste zikredilen olay, Abdullah b. Zübeyr olayı ile irtibatlandırılmaktadır. Dolayısıyla meseleye siyasî bir anlam katılmaktadır. **Buharî** ve **Müslim'**de rivâyet edilen bu sahîh rivâyet, eğer mutlak olarak bir gerçeğin ifâdesi olduğu kabul edilecek olursa, en azından Abdullah b. Zübeyr olayı ile alakası olmadığını söylemek gerekir. Çünkü Abdullah'a karşı savaşan ordunun yere batırılmadığı tarihen bilinmektedir. Bu itibarla bu rivâyet, kıyâmet alâmetleriyle ilgili olabilir. 6.890 numara ile gelecek olan **Tirmizî** hadîsinde ve hemen peşinden gelen **Nesaî** hadîsindeki; **"İnsanların Kâbe'ye karşı savaşacakları, nihâyet bir ordunun yere batırılacağı..."** ifâdesi de, bunun kıyâmete yakın bir zamanda görülecek bir olay olduğunu te'yîd etmektedir.

**٦٨٨٩ـ** (م ت ـ **عبيد الله بن القبطية** [**الكوفي** رحمه الله]) قال : « **دخل** الحارث بن أبي ربيعة ، وعبد الله بن صفوان [**وأنا معهما**] على أم سلمة ، **فسألاها عن الجيش الـذي يُخسَفُ به** ؟ - وذلك في أيام ابن الزبير - فقالت : **قال رسولُ الله** صلى الله **عليه وسلم** : « **يَعُوذُ عائذ بالبيت، فَيُبعثُ إليه بَعث ، فإذا كانوا بِبَيْداء من الأرضِ خُسِفَ بهم** فقلت: يـا رسول الله ، فكيف بمن كان كَارِها؟ قال: يُخسَفُ به **مَعَهُم** ولكنَّهُ **يبعثُ يومَ القيامَة علـى نيَّته**».

وفي رواية زهير عن عبد العزيز بن رُفَيع قال : فاقيتُ أبا جعفر ، فقلت : إنها [إنما] قالت : ببيداء من الأرض ، فقال أبو جعفر : كلا والله ، إنها لَبَيْدَاءُ المدينة ». أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي عن أم سلمة : «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم ذكر الجيشَ الذي يُخسَفُ بهمْ، فقالت أم سلمة : لعلَّ فيهم الْمُكْرَهُ ؟ قال : إنهم يُبْعَثُونَ على نِيَّاتِهِم ».

**6.889-** Ubeydullah b. el-Kıbtıyye el-Kûfî[17] anlatıyor:

"Hâris b. Ebî Rabîa[18] ile Abdullah b. Safvân, benim de yanlarında olduğum bir sırada, Ümmü Seleme'nin yanına girdiler. Ona, yere batırılacak olan orduyu sordular. Bu olay, Abdullah b. Zübeyr'in günlerinde oldu. Ümmü Seleme, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

**"Bir adam Kâbe'ye sığınacak, onun üzerine bir ordu gönderilecek. Ordu, yeryüzünün Beydâ kesimine geldiğinde yere batırılacak."**

Ben kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; zorla götürülen insanların durumu ne olacak?" diye sordum.

**"- O da onlarla birlikte batırılır, ama kıyâmet günü kendi niyetine göre diriltilir"** dedi.[19]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Züheyr (b. Muâviye), Abdülaziz b Rufey'den şöyle nakleder:

Abdülaziz der ki:

---

[17] **Ubeydullah b. el-Kıbtıyye el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Ümmü Seleme ve Cabir b. Semüre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Mis'ar ve Abdülaziz b. Rufey' rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına aldı, Yahya b. Maîn de sika olduğunu söyledi. Kaynaklarda iki hadîsi yer almaktadır. Rivâyetleri **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[18] **el-Hâris b. Abdullah b. Ayyâş b. Ebî Rabîa el-Mahzûmî el-Kureşî el-Mekkî**: ö. 70/689. Mekkeli tâbiîlerdendir; Hz. Ömer, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'yi dinlemiş, kendisinden de Zührî, Velid b. Atâ rivâyet etmişlerdir. Hadîsi **Müslim** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir. Abdullah b. Zübeyr'in **Basra** valisi idi. Çok iyi bir hatip ve son derece dindar biriydi.

[19] **Müslim**, fiten, 2/45; **Tirmizî**, Fiten, 10/2171.

"Ben Ebû Cafer'e rastladım. Ona Ümmü Seleme, hadîste geçen Beydâ'nın, 'Ancak yeryüzündeki bir çöl olduğunu' söyledi dedim. Ebû Cafer;

"- Hayır! Vallahi, o Medîne'deki Beydâ'dır!" dedi.

Bunları **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî**'nin Ümmü Seleme'den rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, yere batırılacak olan orduyu dile getirince, Ümmü Seleme;

"- Onların arasında belki zorla götürülen insanlar da vardır?" der. Hz. Peygamber de;

**"- Onlar, kendi niyetlerine göre diriltilecekler"** buyurur.

**İZAH**

Hâris b. Ebî Rabîa ile Abdullah b. Safvân'ın, Ümmü Seleme'nin yanına giderek, yere batırılacak orduyu sordukları zaman olarak Abdullah b. Zübeyr'in halifelik günlerinin gösterilmesi, eleştirilere yol açmıştır. Çünkü Ümmü Seleme, bir rivâyete göre hicrî 59'da, diğer bir rivâyete göre de hicrî 62'de vefat etmiştir. Halbuki **Abdullah b. Zübeyr**, 64-73 yılları arasında halifelik yapmıştır. Gerçi **Muâviye** ölüp yerine oğlu **Yezid** hilâfet makamına geçince, **Abdullah** ona bîat etmeyip karşı mücadele başlatmıştı. Ama hadîste geçen "**Abdullah b. Zübeyr günlerinde...**" cümlesinden, onun hilâfet dönemi anlaşılır. Halbuki bu, tarihen mümkün görünmemektedir. Ancak bu ifâde ile **Abdullah**'ın halifeliği değil de **Yezid**'e bayrak açtığı günlerin kastedildiği ve Ümmü Seleme'nin de hicrî 59'da değil de 61 veya 62'de vefat ettiği kabul edilecek olursa, rivâyetin tarihî irtibatı doğrulanmış olur. Fakat bu sefer de, Abdullah b. Zübeyr'e karşı savaşmak üzere gelen ordunun bu tarihten on sene sonra Kâbe'ye saldırdığı düşünüldüğünde söz konusu tarihî irtibat yine kaybolur.

**٦٨٩٠ـــ** (ت ـــ مسلم بن صفوان رحمه الله) عن صفية رضي الله عنها قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا يَنتهي الناسُ عن غَزْوِ هذا البَيْتِ حتى يَغْزُوَ جَيْشٌ،**

حتى إذا كَانُوا بالبَيْدَاءِ – أو ببَيْدَاءَ من الأرضِ – خُسِفَ بِأَوَّلِهِم وآخِرِهِم ، ولم يَنْجُ أوْسَطُهم ، قلت : يا رسول الله فمن كَرِهَ منهم ؟ قال : يبعثهم الله على ما في أنفسهم».

أخرجه الترمذي.

**6.890-** Müslim b. Safvân[20], Safiyye'den rivâyet ediyor:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"İnsanlar bu Kâbe'ye karşı savaşmaktan vazgeçmeyecekler. Nihayet bir ordu Kâbe'ye karşı savaşır da Beydâ'ya** –veya yeryüzünde bir çöle- **geldiklerinde, baştan sona yere batırılır, ortadakiler de kurtulamazlar."**

Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; istemeyerek onlara katılanların durumu nedir?" diye sordum.

**"- Allah onları, içlerindeki niyetlere göre diriltecektir"** buyurdu.[21]

٦٨٩١ــ (س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «يَغْزُو هذا البَيْتَ جَيْش ، فَيُخْسَفُ بِهِمْ بالبَيْدَاءِ ».

وفي رواية قال : « لا يَنْتَهي عن غَزْوِ بيتِ الله حتى يُخْسَفَ بجيش مِنْهُمْ ». أخرجه النسائي.

**6.891-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Bu Beyt'e karşı bir ordu savaşır da, Beydâ'da yere batırılır."**[22]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

---

[20] **Müslim b. Safvan**: Tâbiûn râvîlerindendir. Hz. Peygamber'in zevcesi Safiyye'den rivâyet eder. Kendisinden de sadece Ebû Mersed el-Merhebî rivâyet eder. Hadîsi **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir. Ancak rivâyeti illetli bulunmuştur.

[21] **Tirmizî**, Fiten, 21/2184.

[22] **Nesaî**, Menâsik, 112.

**"Bir ordu yere batırılıncaya kadar Allah'ın evine karşı savaşa son verilmez."**

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

٦٨٩٢– (م س ــ **عبد الله بن صفوان** رحمه الله) قال : حدَّثتني حفصة : أنها سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لَيَؤُمَّنَّ هذا البيتَ جيش يَغزُونَهُ ، حتى إذا كانوا بِبَيْدَاءَ من الأرض يُخسَفُ بأوْسَطِهم ، ويُنادي أوَّلُهُم آخرَهم ، ثم يُخسَفُ بهم ، ولا يبقى إلا الشَّرِيدُ ، الذي يُخبِر عنهم**، فقال رجل : أشهد عليك أنك لم تَكْذِبْ على حفصة ، وأشهد على حفصة أنها لم تكذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم».

وفي رواية عن عبد الله بن صفوان عن أم المؤمنين : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «سَيَعُوذُ بهذا البيت – يعني الكعبة – قوم ليست لهم مَنْعة ولا عَدَد ولا عُدَّة ، يبعث إليهم جَيْش ، حتى إذا كانوا بِبَيْداءَ من الأرض خُسِفَ بهم – قال يوسف بن مَاهَكَ : وأهلُ الشام يومئذ يسيرون إلى مَكَّةَ – فقال عبد الله بن صفوان : أما والله ما هو بهذا الجيش ».

وفي رواية الحارث بن عبد الله بن أبي ربيعة ، عن أم المؤمنين مثل الرواية الثانية غير أنه لم يذكر قول عبد الله بن صفوان، ولا سَمَّيا أم المؤمنين. أخرجه مسلم. وأخرج النسائي الأولى.

**6.892-** Abdullah b. Safvân anlatıyor:

"Bana Hafsa, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittiğini rivâyet etti:

**"Bir ordu, savaş amacıyla şu Beyt'e doğru hareket edecek, yeryüzünden bir çöle** (Beydâ'ya) **geldiklerinde, ordunun göbeğindekiler yere batırılacaktır! Önde bulunanlar, geridekilere haykıracaklar, ama sonra onlar da batırılacak! Onlar hakkında haber verecek olan bir başıbozuktan başka kimse kalmayacak!"**

Bunun üzerine biri Abdullah b. Safvân'a dedi ki:

"- Sana şahitlik ederim ki sen, Hafsa'ya yalan isnâd etmedin. Hafsa'ya da şahitlik ederim ki, o da Rasûlullah'a (as.) yalan isnadında bulunmadı."[23]

[23] **Müslim**, Fiten, 2/6-7; **Nesaî**, Menâsik, 112.

**RİVÂYETLER**

Yine Abdullah b. Safvân ve mü'minlerin annesi tarîkıyla gelen diğer bir rivâyete göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Bu Beyt'e, yani Kâbe'ye gücü-kuvveti, yeterli sayısı ve hazırlığı olmayan bir kavim sığınacak! Onların üzerine bir ordu gönderilecek, fakat bu ordu yeryüzünün bir çölüne vardıklarında yere batırılacak!"**

Râvî Yusuf b. Mâhek;

"O gün Suriyeliler Mekke'ye doğru gidiyorlardı" dedi, Abdullah b. Safvân da; "Vallahi bu, o ordu değildir" cevabını verdi.

Hâris b. Abdullah b. Ebî Rabîa'nın, mü'minlerin annesinden naklettiği diğer bir rivâyet de bu ikinci rivâyet gibidir. Yalnız burada Abdullah b. Safvân'ın sözü yer almaz ve mü'minlerin annesinin ismi de verilmez.

Bunları **Müslim** tahric etti. İlk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

**٦٨٩٣ـ (خ د ـ شقيق [أبو وائل])** أن شيبة بن عثمان قال له : قَعدَ عمرُ رضي الله عنه في مَقْعَدِكَ الذي أنتَ فيه ؟ فقال : لا أخْرُجُ حتى أقْسِمَ مالَ الكعبة ، قال : ما أنتَ بفاعل ، قال : بلى ، لأفعلنَّ ، قلت : ما أنت بفاعل ، قال : لِمَ ؟ قلتُ : لأن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد رأى مكانه ، وأبو بكر ، وهما أحْوَجُ منك إلى المال ، فلم يخرجاه ، فقام فخرج. أخرجه أبو داود.

وفي رواية البخاري قال : « جلست مع شيبةَ بن عثمان الحَجَبيِّ على الكرسيِّ في الكعبة، فقال: لقد جلس هذا المجلس عمر ، فقال : لقد هَمَمْتُ أن لا أدع فيه صَفْراء ولا بيضاء إلا قسمتُه ، قلت: إن صاحبَيْكَ لم يفعلا ، فقال : هما المرآن اقْتَدِي بهما » وفي رواية: « إلا قَسَمْتُها بين المسلمين، فقلت : ما أنت بفاعل ، قال : لِمَ ؟ قال : لم يفعله صاحباك ، قال : هما المرآن يُقْتَدى بهما ».

**6.893-** Şakîk Ebû Vâil'den rivâyet edildiğine göre, Şeybe b. Osman[24] kendisine şöyle demiş:

"Bir zamanlar Hz. Ömer, şu anda senin oturduğun yerde oturmuş ve;

"Kâbe'nin malını (fukaraya) taksim etmeden buradan çıkmayacağım" demişti. Ben kendisine;

"- Bunu yapamazsın!" deyince;

"- Evet, kesinlikle yapacağım!" demişti. Ben yine;

"- Yapamazsın!" diye ısrar edince;

"- Neden yapamam?" diye sordu.

"- Çünkü Rasûlullah (as.) ve Ebû Bekir, bu malları burada gördüler. Onlar mala senden daha çok muhtaç oldukları halde onu yerinden oynatmadılar" dedim. Bunun üzerine Ömer, kalktı ve çıkıp gitti."[25]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Buharî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Kâbe'de Şeybe b. Osman el-Haccî ile birlikte kürsüye oturdum. Şeybe dedi ki:

"Bu yere daha önce Ömer oturmuştu. Hz. Ömer; *"Fukaraya taksim etmedik hiçbir sarı ve beyaz (altın ve gümüş) bırakmamayı düşünüyorum"* demişti. Ben de kendisine;

"- Senin iki dostun bunu yapmamışlardı" deyince;

"- Öyleyse ben de o iki dostuma uyarım" demişti.

Diğer bir rivâyete göre de, Hz. Ömer;

"Bu malı mutlaka müslümanlara dağıtacağım" demişti. Ben kendisine;

"- Bunu yapamazsın!" dediğimde;

---

[24] **Ebû Osman, Şeybe b. Osman b. Ebî Talha el-Kureşî el-Abderî el-Hacebî el-Mekkî**: ö. 59/679. Sahabîdir. **Mekke** fethi sırasında İslâm'a girmiş, **Huneyn** savaşına katılmış ve **Huneyn**'de sahabîlerin dağıldıkları harp meydanında Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştı. Amcasının oğlu Osman b. Ebî Talha'dan sonra Kâbe'nin anahtarları ona geçmişti. Babası **Uhud**'da Hz. Ali tarafından öldürülmüştü. Hadîsi **Buharî, Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[25] **Buharî**, İ'tisâm, 2; Hac, 48; **Ebû Davud**, Menâsik, /2031.

"- Neden yapamam?" diye sormuş;

"- Çünkü senin iki dostun yapmamışlardı" deyince de;

"- Öyleyse ben de o iki dostuma uyarım" cevabını vermişti.

## İZAH

**Hz. Ömer**'in çıkarıp dağıtmak istediği malın ne olduğu bilinmemektedir. Bir rivâyete göre bunlar, câhiliye döneminde Kâbe'ye yapılan bağışlardı. Bu hadîsin **İbn Mâce**'deki rivâyetinde biraz daha tafsilat yer almaktadır. Buna göre; adamın biri Kâbe'ye hediye olmak üzere Şakîk'le bir miktar para göndermişti. Şakîk de Kâbe'ye girince parayı Kâbe hizmetkârı Şeybe'ye uzatıyor, bunun üzerine de Şeybe yukarıdaki hâdiseyi anlatıyor.[26]

**Hz. Ömer** de Kâbe'ye para hediye edilmesini anlamsız bulduğu için, onları fakirlere dağıtmayı düşünüyor. Ama Kâbe hizmetkârı Şeybe, Rasûlullah (as.) ve **Hz. Ebû Bekir** döneminde de aynı durumun söz konusu olduğunu, fakat onların bu paraları Kâbe'den dışarı çıkarmadıklarını ifâde ederek bunu yapamayacağını söylüyor.

Hz. Peygamber'in bu paraları Kâbe'den çıkartmamasının sebebi, muhtemelen müşriklerin onu istismar edeceklerini düşünmüş olmasıdır. Nitekim Kâbe'nin, **Hz. İsmail** dönemindeki temelleri üzerinde olmadığını, ama olmasını arzu ettiğini söylediği halde, Kureyş'in şirkten henüz yeni kurtulmuş olduğunu gerekçe göstererek bunu yapamadığını ifâde etmişti. Bu hadîsin **Müslim**'deki rivâyetinde; **"...Kâbe'nin birikmiş mallarını da Allah yolunda harcardım"**[27] ifâdesi de yer almaktadır. Şüphesiz Hz. Peygamber burada, insanların gönüllerine kuşkular dolacağını ve bazılarının da bunu istismar edebileceğini düşünmüştü. Aynı durum, Kâbe'ye hediye edilen paralar için de söz konusudur. Kaldıki az önce de işaret ettiğimiz **Müslim** rivâyeti, bu hususu da ihtiva etmektedir.

---

[26] **İbn Mâce**, Menâsik, 105/3116.

[27] **Müslim**, Hac, 69/400.

النوع الثاني

في المسجد الحرام

## b) MESCİD-İ HARAM

٦٨٩٤ـ (خ م د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال: «لا تُشَدُّ الرِّحالُ إلا إلى ثلاثة مَساجدَ : المسجد الحرام ، ومسجد الرَّسُول ، ومَسجد الأقْصَى».

أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم قال: « إنما يُسافر إلى ثلاثة مساجدَ : [مَسْجد] الكعبة ، ومسجدي ، ومسجد إيلياء». وأخرجه أبو داود والنسائي ، وقالا : « ومسجدي هذا ».

**6.894-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah şöyle dedi:

**"Şu üç mescidden başkasına** (ziyaret ve ibâdet maksadıyla) **yolculuk yapılmaz: Mescid-i Harâm, Peygamber mescidi ve Mescid-i Aksâ!"**[28]

### RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim'**in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

**"Ancak şu üç mescide seyahat edilir: Kâbe, benim mescidim ve Kudüs'teki mescid."**

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric ettiler, yalnız onların rivâyetinde; **"...benim mescidim..."** lafzı kullanılır.

### İZAH

Hadîs, adı geçen üç mescidin faziletini ifâde etmektedir. **Mescid-i Haram**, yeryüzünde yapılan ilk mabed olması, Kur'ân-ı Kerîm'de de müteaddit yerde adının geçmesi, Allah'ın emriyle Peygamberler

---

[28] **Buharî**, Fadlu's-Salât fî Mescidi Mekke, 1; **Müslim**, Hac, 95/511-13; **Ebû Davud**, Menâsik, 95/2033; **Nesaî**, Mesâcid, 10.

tarafından bina edilmesi ve bütün Müslümanların kıblegâhı olması itibariyle şüphesiz büyük bir öneme ve fazilete sahiptir.

**Mescid-i Aksa** da, **Kâbe**'den sonra ibadet maksadıyla yapılan bir mabed olması, onun da Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçmesi, binasının Peygamberler tarafından yapılmış olması, önceki ümmetlerin kıblegâhı olması, Rasûlullah'ın (as.) da başlangıçta onu kıble edinmesi ve sonra da bir gece Allah tarafından **Mekke**'den alınıp götürüldüğü yer olması hasebiyle özel bir öneme ve fazilete sahiptir.

**Mescid-i Nebî** ise, son Peygamber Hz. Muhammed'in (as.) de bir işçi gibi çalışarak inşa edilen, içinde Rasûl- ü Ekrem ile iki büyük sahâbesi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de medfûn olduğu, âyet-i kerîmede *"takvâ üzere"*[29] inşâ edildiği bildirilen bir mescid olması itibariyle önemlidir.

## MESCİD-İ HARÂM

Mescid-i Haram, Kâbe-i Muazzama'nın adı olduğu kadar, Kâbe ve çevresi için de kullanılan bir isimdir. Burası için **Harem-i Şerîf** veya kısaca **Harem** adı da kullanılmaktadır. Buradaki "**Haram**" kelimesi, saygıyı ifâde etmektedir. Orada herhangi bir kötülük yapmak, bir haram işlemek ve saygısız bir davranışta bulunmak câiz değildir, haramdır. Yine bu anlamda olmak üzere **Mekke**'nin tamamına Belde-i Haram adı verilmiştir.

Kâbe çevresi, başlangıçta dar ve küçük bir alan iken **Hz. Ömer** döneminden itibaren beliren ihtiyaca göre sık sık genişletilmiştir. Abbasi Halifesi **Mansur** zamanında Kâbe çevresi daha da genişletilerek etrafı duvarlarla örüldü, revaklar yerleştirildi ve yeni bir düzen verildi. **Halife Mehdî** zamanında da bu genişletme işi, sa'y mahallini de içine alacak şekilde yeniden düzenlendi. Osmanlı Sultan'ı **Yavuz Selim** zamanında, hicrî 979 tarihinde, Harem'deki ahşap revaklar mermerden ve kubbeli olarak yeniden yapıldı, güzel süslemelerle donatıldı. Daha sonra **Sultan Ahmed, I. Abdülhamîd, Sultan Murad** ve **Abdülmecid** dönemlerinde de bu genişletme ve yenileme işleri devam etti. Netice itibariyle Kâbe, işte bu Mescid-i Haram'ın tam ortasında bulunmaktadır.

---

[29] Tövbe, 108.

Mescid-i Haram'da sözü edilen genişletme işi yapılırken, konulan revakların boyunun, Kâbe'nin boyunu aşmamasına özel bir itina gösterilmiştir. Ancak bugün **Suûdî Kıral**'ının **Mekke'**ye geldiğinde keyif sürmesi için Kâbe'nin hemen yakınında inşa ettiği gökdeleni görünce, ecdadımızın Kâbe'ye gösterdiği saygıyı daha iyi anlıyoruz. **Suûdî Kıralı**'nın Yüce Allah'a karşı sanki **Nemrut** gibi bir tavırla gösterdiği; **"İşte senin evin aşağılarda, benimkisi de göklerde!..."** anlamına gelebilecek bu saygısızlığa tiksinmemek mümkün değildir.

## MEKKE HAREMİ

**"Harem"** kelimesi, hem Kâbe için, hem Mescid-i Haram için ve hem de **Mekke** şehri için kullanılan genel bir lafızdır.

**Mekke** ve etrafında kan dökmek, avlanmak, otları biçmek gibi fiiller haram kılınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamda olmak üzere; ***"Biz onlar için emîn ve güvenli bir haremi mekân kılmadık mı?"***[30] ve; ***"Allah bu beldeyi mukaddes kılmıştır"***[31] buyurulmaktadır. **Mekke** fethinde Hz. Peygamber de; **"Muhakkak ki bu beldeyi Allah haram** (saygı değer) **kılmıştır. Hürmeten onun ağacı kesilmez, hayvanları ta'ciz edilip avlanmaz"** buyurmuştur. İşte hakkında birtakım şer'î hükümler terettüp eden bu bölgeye **Harem** denilmiş, bu sınırlarla Mîkat arasında kalan yere de **Hıll** adı verilmiştir. Hakkında bazı şer'î hükümler taalluk ettiği için bu bölgenin sınırlarının bilinmesine ihtiyaç duyulmuştur.

**Harem** bölgesinin sınırları **Cebrâil** (as.) tarafından belirlenmiştir. Rivâyete göre **Harem**'in sınırlarını ilk olarak **Cibrîl** (as.) **Hz. İbrahim**'e göstermiş ve o da bu sınırlara bazı işaretler koymuştur. Sonra bu işaretler **Hz. Peygamber**'in büyük dedesi **Kusay b. Kilâb** tarafından, daha sonra da bizzat Rasûlullah (as.) tarafından yenilenmiştir. Bilâhare **Hz. Ömer, Muâviye** ve **Abdülmelik** zamanlarında da bu işaretler tekrar konulmuştur.

**Harem'**in sınırları şu şekilde tespit edilmiştir:

---

[30] Kasas, 57.

[31] Neml, 91.

**Medîne** yolu üzerinde ve **Mekke'**ye 6 km. mesafedeki **Ten'îm**;

**Ci'râne** yolu üzerinde ve **Mekke'**ye 16 km. mesafedeki **Şa'b**;

**Irak** yolu üzerinde ve **Mekke'**ye 14 km. mesafedeki **Senîye-i Cebel**;

**Tâif** yolu üzerinde ve **Mekke'**ye 12 km. mesafedeki **Batn-ı Nemîre**;

**Cidde** yolu üzerinde ve **Mekke'**ye 15 km. mesafedeki **Aşâir**.

İşte bu noktaların içinde kalan bölge **Harem** bölgesidir. Bu noktalarla **Mîkat** yerleri arasında kalan bölgeye de ***Hıll*** denir. **Mekke'**ye dışarıdan gelenlerin **Mîkat** mahallini ihrâmsız geçmeleri câiz değildir. **Mîkat** yerleri de; **Zülhuleyfe, Zât-ı Irk, Cuhfe, Karn** ve **Yelemlem** olmak üzere beş noktadır.

**٦٨٩٥ـ** ( خ م ت ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أن رسولَ الله **صلى** الله عليه وسلم قال: «**لا تُشَدُّ الرِّحال إلا إلى ثلاثةِ مساجدَ : مسجدي هذا ، والمسجدِ الحرامِ ، والمسجدِ الأقصى** ».

قال: وسمعتُه يقول: «**لا تُسافِرُ المرأةُ** يومين مِنَ **الدَّهْرِ إلا ومَعها ذو مَحْرَمٍ منها أو** زوجُها».

أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرجه الترمذي إلى قوله : «الأقصى ».

**6.895-** Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Şu üç mescidden başkasına** (ziyaret ve ibâdet maksadıyla) **yolculuk yapılmaz: Şu benim mescidim, Mescid-i Harâm ve Mescid-i Aksâ!"**

Ebû Saîd dedi ki:

"Ben Rasûlullah'ın (as.); **'Kadın, yanında mahremi veya kocası olmadan iki günlük bir yola seyahat edemez!'** dediğini de duydum."[32]

---

[32] **Buharî**, Fadlu's-Salât fî Mescidi Mekke, 6; Cezâu's-Sayd, 26; Savm, 67; **Müslim**, Hac, 74/415; **Tirmizî**, Salât, 243/326.

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî** ise sadece; **"...Mescid-i Aksâ!"** kelimesine kadar olan ilk cümleyi tahric etti.

**٦٨٩٦ـ (خ م ط ت س ـ أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**صلاة في مسجدي** هذا : **أفضل من ألف** صلاة **فيما سواهُ من المساجد** ، **إلا المسْجدَ الحرامَ**».

وفي **رواية « خير »**. وفي **رواية أبي سلمة** بن **عبد الرحمن** ، وأبي عبد **الله** بن **الأغرّ** ، مولى **الجهنيّين** وكان من **أصحاب أبي** هريرة **أنهما سمعا** أبا **هريرة يقول** : «**صلاة في مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم: أفضل من ألف صلاة فيما سواه من المساجد إلا المسجد الحرام فإنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم آخرُ الأنبياء وإن مَسجدَه آخرُ المساجد**».

قال أبو **سلمة وأبو عبد الله** بن **الأغرّ** : **لم نشكَّ أن** أبا هريرة **كان** يقول عن حديث رسول **الله صلى الله** عليه وسلم ، **فمنعنا** ذلك أن نستثبت أبا **هريرة** عن ذلك الحديث ، حتى إذا تُوفّي أبو هريرة تذاكرنا ذلك ، **وتلاوَمْنا** أن لا نكون **كَلَّمْنا** أبا هريرة في ذلك ، حتى يسنده **إلى النبيِّ** صلى **الله عليه وسلم** إن **كان سمعه منه**، **فبينما نحن على** ذلك جالَسْنا عبدَ الله بن **إبراهيم** بن قارظ ، فذَكَرْنا ذلك الحديث ، **والذي** فرَّطنا فيه من **نَصِّ أبي** هريرة **عنه** ، فقال لنا **عبد** الله بن **إبراهيم** : أشهد أني سمعت أبا هريرة **يقول** : قال **النبيُّ صلى** الله عليه وسلم: « **فإني آخرُ الأنبياء، وإن مَسجدي آخرُ المساجد**».

وفي **رواية يحيى** بن **سعيد**. **هو** الأنصاري قال : سألت **أبا صالح** : **هل** سمعت **أبا هريرة يذكرَ** فضلَ **الصلاة في** مسجد **رسول الله صلى الله عليه** وسلم قال : لا ، ولكن **أخبَرني** عبد الله **بن إبراهيم** بن قارظ أنه سمع أبا هريرة **يحدِّث** ، أن رسول الله **صلى** الله عليه وسلم قال : « **صلاة في مسجدي هذا خير** من **ألف صلاة** – أو **كألف صلاة** – **فيما سواه من المساجد** ، **إلا [أن يكون] المسجدَ الحرامَ**». **أخرجه مسلم. وأخرج** البخاري قال : « **صلاة في مسجدي هذا** خير من **ألف** صلاة **فيما سواه من** المساجد ، **إلا المسجد الحرام**». وأخرج

الموطأ رواية البخاري ، وأخرج الترمذي الرواية الأولى وقال: «خير من ألف صلاة» وأخرج النسائي الرواية الثانية بطولها.

**6.896-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah şöyle buyurdu:

**"Şu benim mescidimde kılınan namaz, Mescid-i Harâm müstesnâ diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir."**[33]

**RİVÂYETLER**

Bir rivâyette, **"faziletlidir"** kelimesi yerine **"hayırlıdır"** sözcüğü yer alır.

Ebû Seleme b. Abdurrahman ile Cühenîler'in âzâtlısı ve Ebû Hureyre'nin de talebesi olan Ebû Abdullah el-Eğarr'ın rivâyetlerine göre, bunlar, Ebû Hureyre'nin şöyle söylediğini işitmişler:

"Rasûlullah'ın (as.) mescidinde kılınan namaz, Mescid-i Harâm müstesnâ diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir. Şüphe yok ki Hz. Peygamber, Peygamberlerin sonuncusudur. Şüphesiz ki O'nun mescidi de mescidlerin sonuncusudur."

Ebû Seleme ve Ebû Abdullah el-Eğarr[34] dediler ki:

"Biz Ebû Hureyre'nin, Rasûlullah'ın (as.) bir sözünü naklettiğinden şüphe etmedik. Bu kanâatimiz de, bu hadîsin Ebû Hureyre'den rivâyetini araştırıp tespit etmemize engel oldu. Ebû Hureyre vefât edince, bu hadîsi aramızda müzakere ettik. Ebû Hureyre eğer hadîsi Rasûlullah'dan (as.) işittiyse, neden O'na isnâd etmediğini kendisine niçin sormadık diye birbirimizi muâheze ettik. Biz oturmuş bunu tartışırken yanımıza Abdullah b. İbrahim b. Karız geldi. Ona bu hadîsi ve onun Ebû Hureyre tarafından Hz.

---

33 **Buharî**, Fadlu's-Salât fî Mescidi Mekke, 1; **Müslim**, Hac, 94/505-508; **Muvatta**, Kıble, 5/9; **Tirmizî**, Salât, 243/325; **Nesaî**, Mesâcid, 7.

34 **Ebû Abdullah, Selmân el-Cühenî el-İsfahânî el-Eğarr**: Medîneli meşhur tâbiîlerdendir. Aslen İsfahanlıdır. Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'yi dinlemişti. Kendisinden oğlu Ubeydullah ve Zührî rivâyet etti.

Peygamber'den rivâyet edilen lafızlarını tespit konusunda yaptığımız hatayı anlattık. Bunun üzerine Abdullah b. İbrahim bize dedi ki:

"Ben şehâdet ederim ki, Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Hz. Peygamber; **'Şüphe yok ki ben, Nebîlerin sonuncusuyum. Yine şüphe yok ki benim mescidim de, mescidlerin sonuncusudur'** dedi."

Yahya b. Saîd el-Ensârî'den gelen diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ebû Salih'e sordum:

"- Ebû Hureyre'nin, Rasûlullah'ın (as.) mescidinde kılınan namazın fazileti konusunda bir şey söylediğini işittin mi?"

"- Hayır! Ancak Abdullah b. İbrahim b. Karız, Ebû Hureyre'nin; Rasûlullah (as.); **'Şu benim mescidimde kılınan namaz, Mescid-i Harâm'da kılınanlar müstesnâ, diğer mescidlerdeki bin namazdan daha hayırlıdır** –veya bin namaz gibidir-' buyurdu dediğini işittim."

Bunları **Müslim** tahric etti.

**Buharî**'nin rivâyeti de şöyledir:

**"Şu benim mescidimde kılınan namaz, Mescid-i Harâm müstesnâ diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır."**

**Muvatta** da **Buharî** gibi tahric etti.

**Tirmizî** ise ilk rivâyeti tahric etti, yalnız; **"...bin namazdan daha hayırlıdır"** dedi..

**Nesaî** de ikinci rivâyeti uzun uzun tahric etti.

### İZAH

Bu hadîste, Mescid-i Nebî'nin faziletinin mübalağalı bir ifâde ile belirtilmesi söz konusu olmalıdır. Gerçi Mescid-i Nebî'nin, diğer mescidlerden daha faziletli olduğuna şüphe yoktur. Ama özellikle "**bin kat daha faziletli**" şeklinde verilen rakam, hakiki manasından ziyâde mübalağayı gösterir gibidir. Ayrıca "**diğer mescidler**" ifâdesi içinde Mescid-i Aksâ da bulunmaktadır. Bu da, hadîsin mübalağa manasına kullanıldığı ihtimalini te'yîd etmektedir.

Hadîsin içinde de ifâde edildiği üzere; **"Hz. Peygamber'in Peygamberlerin sonuncusu, Mescid-i Nebî de mescidlerin**

**sonuncusu"** olduğu cümlesinin merfû olup olmadığından kuşkulanan Ebû Seleme ve Ebû Abdullah, sonra Abdullah b. İbrahim'in rivâyetinden merfû olduğunu tespit etme imkânını buldular.

**"Mescid-i Nebî, mescidlerin sonuncusudur"** cümlesi, Hz. Peygamber'e izâfeten söylenmiş bir sözdür. Peygamber tarafından ve O'nun emriyle yapılan son mescid olduğunu ifâde etmektedir. Bu da bir hakikatin ifâdesidir, çünkü Rasûlullah'dan (as.) sonra başka bir Peygamber gelemeyecektir. Bu, fazilet sıralamasında mezkür üç mescide başka bir mescidin daha ilâve edilemeyeceğini de göstermektedir.

٦٨٩٧ــ (م س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**صلاة في مسجدي هذا أفضل من ألف صلاة فيما سواه إلا المسجدَ الحرَامَ**». أخرجه مسلم والنسائي.

**6.897-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Şu benim mescidimde kılınan namaz, Mescid-i Harâm müstesnâ diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir."**[35]

٦٨٩٨ــ (س ــ ميمونة رضي الله عنها) قالت : من صلى في مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **الصَّلاةُ فيه أفضل من ألف صلاة فيما سواه إلا مَسْجِدَ الكعبة**». أخرجه النسائي.

**6.898-** Meymûne şöyle dedi:

"Herkim Rasûlullah'ın (as.) mescidinde namaz kılarsa, muhakkak ki ben, Rasûl ü Ekrem'in onun hakkında şöyle söylediğini duymuşumdur:

---

[35] **Müslim**, Hac, 94/509; **Nesaî**, Menâsik, 124.

**"Orada kılınan namaz, Kâbe hariç, diğer mescidlerde kılınan bin namazdan faziletlidir."**[36]

النوع الثالث

في مكة وحرمها

## c) MEKKE VE HAREMİ

٦٨٩٩ـ (خ م ت س ـ أبو شريح العدوي رضي الله عنه) قال لعمرو بن سعيد وهو يبعث البعوث إلى مكة - : «ائذن لي أيها الأميرُ أحَدِّثك قولاً قام به رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الغَدَ من يوم الفتح، سمعَتْهُ أُذُناي، ووَعَاهُ قلبي، وأبْصَرَتْهُ عَيْنَايَ، حين تَكَلَّم به: أنه حمدَ الله وأثنى عليه، ثم قال: إنَّ مكَّةَ حرَّمها الله، ولم يحرِّمْها الناس، فلا يحل لامْرِئ يؤمن بالله واليوم الآخِر أن يَسفك فيها دَما، ولا يَعْضد فيها شجرة، فإنْ أحَد ترخَّص لقتال رسول الله صلى الله عليه وسلم فيها، فقولوا له: إنَّ الله قد أذنَ لرَسُوله، ولن يَأذَنْ لكم، وإنما أذن لي فيها ساعة من نَهار، ثم عادت حرمتُها اليوم كحُرْمَتِها بالأمْس، لِيُبَلِّغ الشَّاهدُ الغَائبَ، فقيل لأبي شريح: ماذا قال لك عمرو؟ قال: قال: أنا أعلم بذلك منك يا أبا شريح، إن الحَرَمَ لا يُعيذُ عاصيا، ولا فارًا بدَم، ولا فارًا بخَرْبَة». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

وأخرجه الترمذي أيضا نحوه، وقال في آخره: «ثُمَّ إنَّكم يا معشرَ خُزاعَةَ، قتلتم هـذا الرَّجُلَ من هُذَيل، وإني عَاقِلُه، فمن قُتِلَ له قَتيل بعد اليوم فأهله بين خيرتين، إما أن يَقْتُلوا ، أو يأخُذُوا العَقْل» قال البخاري : الخربة : الجناية والبليّة ، وقال الترمذي : ويروى « بخزْية ».

**6.899-** Ebû Şureyh el-Adevî, Mekke'ye ordu sevk eden Amr b. Saîd'e[37] şöyle dedi:

---

[36] **Nesaî**, Menâsik, 124.

[37] **Ebû Ümeyye, Amr b. Saîd b. el-Âsî el-Eşdak el-Emevî**: ö. 70/690. Tâbiîlerdendir. Emevîler döneminde **Mekke** ve **Medîne** valiliği yapmıştı. Babası Saîd, sahabîdir. Annesi Ümmü'l-Benîn, halife Mervân b. Hakem'in kızkardeşi idi. Hz. Osman'dan rivâyetleri vardır. Halife Abdülmelik b. Mervân, hilâfet iddiasına kalkışır

"- Bana müsaade buyur ey Emîr; sana Rasûlullah'ın (as.), Mekke fethinin ertesi günü söylediği bir sözü hatırlatayım. Bu sözü benim kulaklarım duydu, kalbim onu belledi ve konuşurken de gözlerim kendisini gördü. O, Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şöyle demişti:

**"Şüphesiz ki Mekke'yi insanlar değil, Allah mukaddes kılmıştır. Binâenaleyh Allah'a ve âhiret gününe inanan bir insanın orada kan dökmesi, ağaç kesmesi helâl değildir. Şayet biri, orada Rasûlullah (as.) da savaştı diyerek kendine ruhsat çıkaracak olursa, ona; *'Muhakkak ki bu konuda Allah Rasûlüne izin vermiş, ama size vermemiştir!'* deyin! Zaten bana da sadece günün belli bir zamanı için izin verilmiştir. Sonra da Mekke'nin kutsallığı, yine dünkü konumuna dönmüştür. Burada bulunanlar, burda olmayanlara sözlerimi ulaştırsınlar!"**

Ebû Şureyh'e;

"- Bunun üzerine Amr b. Saîd sana ne dedi?" diye soruldu. Ebû Şureyh şöyle söyledi:

"- Ben bunu senden daha iyi biliyorum ya Ebâ Şureyh! Elbette ki Harem, bir âsiye, kan davası yüzünden kaçana ve cinâyet yüzünden kaçana sığınak olmaz!" dedi.[38]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

**Tirmizî**'nin buna benzer diğer bir rivâyetinin sonunda şu cümleler yer alır:

**"Sonra sizler, ey Huzâalılar! Hüzeyl'den şu adamı öldürdünüz! Onun âkıli benim** (diyetini ben ödeyeceğim)! **Bu günden sonra kimin bir yakını öldürülürse, o, iki konuda muhayyerdir: Ya katilin öldürülmesini, ya da diyet almayı isterler."**

**Buharî** dedi ki: "(Hadîste geçen) ***harbe*** kelimesi, cinâyet ve belâ demektir."

---

korkusuyla onu kendi eliyle öldürdü. Çok iyi bir hatip ve son derece cesur biriydi. Rivâyetleri **Müslim, Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[38] **Buharî**, İlim, 38; Cezâu's-Sayd, 8; Meğâzî, 51 ; **Müslim**, Hac, 82/446; **Tirmizî**, Hac, 1/809; Diyât, 13/1406; **Nesaî**, Menâsik, 111.

**Tirmizî**; "Bu kelime ***hizye*** şeklinde de rivâyet edilmiştir" dedi.

**İZAH**

Hadîste farklı şekilde rivâyet edilen bir kelime vardır. Kaynaklarda genellikle "خربة", yani ***"harbe"*** şeklinde zaptedilen bu kelime, **Tirmizî**'nin kaydına göre "خزية", yani ***"hizye"*** şeklinde de rivâyet edilmiştir. ***"Harbe"***, cinâyet, hırsızlık, dinde fesad çıkarmak anlamına gelir. Kısası gerektiren bir cinâyeti ifâde eder. Yukarıda da görüldüğü üzere **Buharî**, cinâyet anlamını tercih etmiştir. Biz de metinde bu şekilde tercüme ettik.

"**Hizye**" kelimesi ise, utanç duyulacak bir davranış, ayıp ve rezillik anlamına gelir.

Amr b. Saîd, Emevî Halifesi Yezid b. Muâviye'nin **Medîne** valisi idi. **Yezîd**'e bîat etmeyip Harem'e sığınan **Abdullah b. Zübeyr**'e karşı savaşmak üzere **Yezid**'in isteği üzerine **Mekke**'ye bir ordu sevk etmişti. Hadîste sözü edilen ordu, işte bu ordudur.

Sahabî olan Ebû Şureyh, **Mekke**'ye karşı savaş açılmaması gerektiğini, bunun Rasûlullah'ın (as.) hadîsine aykırı olduğunu Valiye anlatmaya çalışmaktadır. Vali **Amr**'ın **Ebû Şureyh**'e verdiği cevap aslında doğru olmakla birlikte, hakikatte yanlış bir hareketi doğru ve haklı göstermeğe çalışmaktadır. Vali bu gerçeği bildiğini söylüyor, ama onu te'vîl ederek, **"Harem'in cezaya ve kısasa lâyık birine sığınak olamayacağını"** ekliyor. Yani **Abdullah b. Zübeyr**'e kısas gerektiğini, dolayısıyla **Mekke**'nin ona sığınak olamayacağını iddia ediyor.

**Ebû Hanîfe**'ye göre hadîs, **Harem**'e sığınan birinin öldürülemeyeceğine delildir. Nitekim âyette de; ***"Oraya giren emîn olur"***[39] buyurulmaktadır.

Başka bir yerde cinayet işledikten sonra **Harem**'e sığınan birine ceza tatbikini ekseri fukaha câiz görür, ancak **Ebû Hanîfe** ve **Ahmed b. Hanbel** buna cevaz vermezler.

---

[39] Âl-i İmrân, 97.

**Harem**'de savaş haram olmakla birlikte, meşru bir yönetime isyan edenlerin zorla da olsa itâat altına alınmaları fukahanın ekserisi tarafından câiz görülmüştür. Bunun için gerekirse **Harem**'de de savaş göze alınır.

٦٩٠٠ — (خ م س — **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال يوم فتح مكة: «**لا هجرةَ بعد الفتح ، ولكنْ جهاد ونيَّة، وإذا استُنفرتُم فانفرُوا**» وقال يوم فتح مكة: «**إنَّ هذا البَلَدَ حرَّمَهُ الله يومَ خَلَقَ السَّموات والأرضَ، فهو حرَام بحرمَة الله إلى يوم القيامة، وإنَّه لم يَحلَّ القتال فيه لأحد قبلي، ولم يحل لي إلا ساعة من نهار، فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة، لا يُعْضَد شوكُه، ولا يُنَفَّرَ صَيْدُه، ولا يَلْتقطُ لُقْطَتَهُ إلا من عَرَّفَها، ولا يُختَلَى خَلاهُ** ، فقال العباس: يا رسول الله إلا الإذْخر فإنه لقَيْنهم وبُيوتهم، فقال: **إلا الإذخر**». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يُعْضَد عضاهُها ، ولا يُنفَّرُ صَيدُها، ولا تحل لُقْطَتُها إلا لمُنْشد، ولا يُختَلى** خلاها، قال العباس: يا رسولَ الله، إلا الإذخرَ؟ قال: **إلا الإذْخر**» وفي أخرى: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **حرَّم الله مكة ، فلم تحلَّ لأحد قبلي ، ولا تُحلُّ لأحد بعدي، أُحلَّتْ لي ساعة من نهار، لا يُختلى خَلاهَا، ولا يُعْضَدُ شجَرُها، ولا يُنفَّرُ صيدُها، ولا تَحلُّ لقطتها إلا لمُعرِّف**، فقال العباس: إلا الإذخر لصَاغَتنا وقُبورنا – وفي رواية: ولسُقُف بُيوتنا – فقال: **إلا الإذْخر**» ، فقال عكرمة : هل تدري : ما يُنفَّرُ صَيْدُها ؟ هو أن تُنحّيه من الظِّلِّ وتَنزلَ مَكَانَهُ.

وأخرجه عن مجاهد مُرسلا، وأخرجه النسائي مثل الرواية الثانية التي للبخاري. وله في أخرى: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال يوم الفتح: «**هذا البلدُ حرَّمَهُ الله يوم خلق السَّموات والأرضَ ، فهو حرام بحرْمة الله إلى يوم القيامة، لا يُعضَد شوكُه، ولا يُنفَّرُ صَيْدُه، ولا يَلتقطُ لُقطتَه إلا من عرَّفَها، ولا يُختلى** خَلاهُ، قال العباس: يا رسول الله ، إلا الإذخر أو قال كلمة معناها: **إلا الإذْخر**».

وله في أخرى : أنه قال : « **إن هذا البلدَ حُرِّم بحرمة الله عزَّ وجلَّ ، لم يَحلَّ فيه القتالُ لأحد** [قبلي] ، **وأُحل لي ساعة ، فهو حرام بحُرْمَة الله** [عز وجلّ] ».

وأخرج أبوداود بمثل حديث قبله عن أبي هريرة - وهذا لفظه عقيب حديث أبي هريرة عن ابن عباس في هذه القصة : « ولا يُختلى خلاها » وحديث أبي هريرة الذي أخرجه أبو داود وأحال هذا الحديث عليه قد ذُكِرَ في « غَزْوة الفتح » من « كتاب الغزَوات » في حرف الغين.

**6.900-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Mekke'nin fethi gününde Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Fetih'ten sonra hicret yoktur, lâkin cihâd ve niyet vardır. Binâenaleyh cihâda çağrıldığınızda hemen gidin!"**

Fetih günü Rasûlullah (as.) şunları da söyledi:

**"Muhakkak ki Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün bu beldeyi mukaddes kılmıştır. Burası, Allah'ın mukaddes kılmasıyla kıyâmet gününe kadar saygı değerdir. Benden önce hiç kimseye, burada savaşmak helâl kılınmamıştır. Bana da sadece günün belli bir saatinde helal kılınmıştır. Binâenaleyh burası, Allah'ın hmukaddes kılmasıyla kıyâmet gününe kadar kutsaldır. Buranın dikeni koparılmaz, avı ürkütülmez. Bulduğu bir malı da, ilan edip sahibini arayacak olandan başkası alamaz. Buranın otu da biçilmez."**

Abbas dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, izhir otu hariç olsun! Çünkü izhir, Mekke'nin sanatkârları ve evleri için lüzumludur."

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

**"- Peki izhir hariç olsun!"** buyurdu.[40]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etmiştir.

**Buharî**'nin diğer bir rivâyetinde de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Mekke'nin dikeni koparılmaz, avı ürkütülmez. Yitiğini, sahibini arayacak olandan başkası alamaz. Otu da kesilmez."**

Abbas;

---

[40] **Buharî**, Cezâu's-Sayd, 9; Hac, 43; Buyû', 28; Meğâzî, 53; **Müslim**, Hac, 82/445; **Nesaî**, Menâsik, 110.

"- Ey Allah'ın Rasûlü, izhir otu hariç olsun mu?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- **Evet, izhir hariç olsun!"** buyurdu.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

**"Muhakkak ki Allah, Mekke'yi mukaddes kılmıştır. Benden önce hiç kimseye, burada savaşmak helâl kılınmamıştır, benden sonra da kılınmayacaktır. Bana da sadece günün belli bir saati için helal kılınmıştır. Buranın otu biçilmez, ağacı kesilmez, avı ürkütülmez! Yitiğini de sahibini arayacak olandan başkası alamaz!"**

Abbas dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, sanatkârlarımız ve mezarlarımız için –bir rivâyette evlerimizin tavanı için- izhir otu hariç olsun!."

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Peki izhir hariç olsun!"** buyurdu.

İkrime şöyle dedi:

"*Avı ürkütülmez* ne demektir, biliyor musun? Hayvanı gölgelik yerden kovup, oraya kendin oturmaktır."

**Buharî,** hadîsi Mücâhid'den mürsel olarak rivâyet eder.

**Nesaî** de, hadîsi **Buharî'**nin ikinci rivâyeti gibi tahric etti.

Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Fetih günü şöyle dedi:

**"Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün bu beldeyi muhterem kılmıştır. Binâenaleyh burası, Allah'ın muhterem kılmasıyla kıyâmet gününe kadar saygı değerdir. Buranın dikeni koparılmaz, avı ürkütülmez. Yitiğini de sahibini arayacak olandan başkası alamaz. Buranın otu da biçilmez."**

Abbas;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, izhir otu hariç olsun!" dedi veya bu manada bir şey söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Peki izhir hariç olsun!"** buyurdu.

**Nesaî'**nin başka bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Muhakkak ki bu belde, Allah'ın haram kılmasıyla haramdır. Benden önce hiç kimseye, burada savaşmak helâl kılınmamıştır, benden sonra da kılınmayacaktır. Bana da sadece belli bir saat için helal kılınmıştır. Binâenaleyh burası, Azîz ve Celîl olan Allah'ın haram kılmasıyla haramdır."**

**Ebû Davud** aynı hadîsi Ebû Hureyre'den, az önce geçen **Buharî'**nin ikinci rivâyeti gibi tahric etti. Ebû Hureyre'nin rivâyetinden sonra kaydettiği İbn Abbas rivâyetinde; Mekke'nin harem oluşu kıssası ile ilgili olarak sadece **"Mekke'nin otu kesilmez"** cümlesi yer alır.[41]

**Ebû Davud**'un tahric ettiği Ebû Hureyre hadîsi, Kitabu'l-Ğazavât bölümünde "Fetih Gazası" bâbında geçmişti.[42]

## İZAH

Bilindiği üzere **Mekke** fethedilinceye kadar hicret farzdı. Müslüman olan birinin, nerede olursa olsun **Medîne**'ye, Hz. Peygamber'in yanına hicret etmesi gerekiyordu. Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"...hicret edinceye kadar onları dost edinmeyin!"***[43] ve ***"...hicret edinceye kadar sizin için onlara velâyet namına bir şey yoktur!"***[44] âyetlerinde ifâde edilmektedir. Çünkü o dönemde **Medîne**'de bir güç birliği oluşturulmasına ihtiyaç vardı. Bu da Müslümanların bir arada bulunmalarını gerektiriyordu. Ancak **Mekke** fethedildikten sonra, artık İslâm'ın kendisi bir güç haline gelmişti. Dolayısıyla Müslüman olan birinin **Medîne**'ye hicret etmesine ihtiyaç yoktu.

Ama cihâd ile gerektiğinde yine hicret etmek niyeti kıyâmete kadar süreklidir. Binâenaleyh hicretten elde edilecek olan sevap, bu yolla da kazanılır.

---

[41] **Ebû Davud**, Menâsik, 89/2017-18.

[42] Bkz., hadîs no; 6.153.

[43] Nisâ, 89

[44] Enfâl 72.

Bu cümleyi, **Mekke** Dârül İslâm olduğu için oradan hicrete gerek yoktur, şeklinde anlayanlar da olmuştur.

"**Otu biçilmez**" cümlesi ile taze ve yeşil ot kastedilmiştir. Çünkü kuru ot, ölü hayvan mesabesindedir. İşte bu taze ve yeşil otların biçilmesi helal değildir. Ancak bu otları hayvanların otlamasında bir sakınca yoktur. Yalnız **Ebû Hanîfe** ile **İmam Muhammed**'in bunu da câiz görmedikleri rivâyet edilir.

Bir kısım fukaha, insanların kendi dikip yetiştirdikleri bitkilerle kendi kendine yetişen bitkiler arasında fark görmüş ve sadece kendi kendine yetişen bitkilere dokunulamayacağını, insanın kendi yetiştirdiği bitkileri kesmesinde ise sakınca bulunmadığını söylemişlerdir.

**İmam Şafiî, Mücâhid** ve **Atâ,** Harem sınırları içersindeki dikenleri kesmeyi câiz görürler. Çünkü diken tabiatı itibariyle zararlı ve insanları rahatsız eden bir bitkidir. Buna mukabil bazı **Şâfiîler,** dikenlerin kesilmesini de haram sayarlar.

**Mekke**'de yetişen ağaçları kesen birinin, ceza olarak kesilen şeyin kıymetini veya bir kurban değerinde fidye vermesi gerekir.

**Harem** sınırları dahilinde avlanmak ve av hayvanlarını ürkütmek de haramdır. Çünkü **Mekke**, bütün varlıklar için emân ve güven mekânıdır.

"**İzhîr**", güzel kokulu bir bitkidir. Yaylalarda, vâdilerde, sıcak ve kuru bölgelerde yetişir. Mekkeliler onu özellikle evlerinin tavanlarını örtmek için kullanırlardı. Ayrıca mezarları örerken de onu kullanırlardı.

Hz. Peygamber'in, **Abbas**'ın teklifiyle izhir otunu istisnâ tutması, tartışılan bir meseledir. Burada **Abbas**'ın teklifinin mi dikkate alındığı, yoksa Hz. Peygamber'in bunu vahiy yoluyla mı belirlediği tartışılmıştır. Yüce Mevlâ'nın, Rasûlüne, uygun gördüğünü serbest bırakma yetkisini vermiş olması, Hz. Peygamber de buna dayanarak, **Abbas**'ın da hatırlatmasıyla ve insanların menfaatlerini düşünerek izhiri serbest bırakmış olmalıdır. Eğer **Mekke**'nin bütün bitkileri Allah tarafından haram kılınmış olsaydı, ne **Abbas** böyle bir şey talep edebilir, ne de Hz. Peygamber böyle bir talebi kabul edebilirdi.

٦٩٠١ـ (م) ــ جابر رضي الله عنه) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم [قال] : « لا يحل [لأحدكم] أن يَحمل السلاح بمكة ». أخرجه مسلم.

**6.901-** Câbir'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

**"Hiç birinizin Mekke'de silah taşıması helâl değildir."**[45]

**İZAH**

Bir kısım fukaha, **Mekke**'de silah taşımayı yasaklayan bu hadîsi mutlak kabul ederek silah taşımayı haram sayarlar. Ancak fukahanın ekserisi, ihtiyaç halinde silah taşımakta mahzur görmezler. Hz. Peygamber'in gerek kaza umresinde ve gerek **Mekke** fethinde, **Mekke**'ye silahlı olarak girmesini de buna delil gösterirler.

٦٩٠٢ـ (ت) ــ الحارث بن مالك [بن البرصاء] رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول يوم فتح مكة: «لا تُغزَى هذه بعد اليوم إلى يــوم القيامــة». أخرجه الترمذي.

**6.902-** el-Hâris b. Mâlik b. el-Bersâ' anlatıyor:

Mekke fethi günü Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Bugünden itibaren kıyâmet gününe kadar bir daha burada savaş yapılamaz."**[46]

**İZAH**

Hz. Peygamber'in **Mekke**'de savaş yapılamayacağını söylemesi, muhtemelen bunun asla helâl olmadığı anlamındadır. Bu hadîsin haber manasına hamledilmesi ise, daha sonraki yıllarda meydana gelen vâkıalara ters düşmektedir. Çünkü Emevî Halifesi **Yezîd** ve **Abdülmelik** dönemlerinde **Mekke**'de savaş yapılmış, hatta Kâbe bile tahrip edilmişti. Bu durumda **Mekke**'de savaş yapılamayacağını

---

[45] **Müslim**, Hac, 83/449.

[46] **Tirmizî**, Siyer, 45/1611.

ifâde eden hadîs, haber manasında değil, bunun helâl olmadığı manasında olmalıdır.

**İbnu'l-Esîr** ise hadîsi, **Mekke**'de sadece kâfirlerin savaşamayacağı manasına hamleder. Dolayısıyla Müslümanların savaşmalarını kapsamadığını söyler. Çünkü ona göre aslolan Kâbe'ye saygıdır; Müslümanlar ise asla Kâbe'ye saygısızlığı hedef almazlar.[47]

٦٩٠٣ـ (ت ـ **عبد الله بن عدي بن الحمراء** رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم واقفا على الحَزْوَّرَة وهو يقول : **والله إنَّكِ لخيرُ** أرض [الله] ، **وأحبُّ** أرض [الله] إلى الله ، **ولولا أني أُخرِجْتُ منكِ ما خرجتُ** ». أخرجه الترمذي.

**6.903-** Abdullah b. Adiyy el-Hamrâ'[48] anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.), Hazevvere tepesine çıktığını gördüm, şöyle diyordu:

**"Vallahi ey Mekke! Sen, Allah'ın en hayırlı ve Allah'a en sevgili olan beldesin! Senden çıkarılmış olmasaydım, kendim çıkmazdım."**[49]

٦٩٠٤ـ (ت ـ عبد الله بن **عباس** رضي الله عنهما) قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم لمكة: «**ما أطْيَبَكِ** من بلد وأحبَّكِ **إليَّ ولولا** أنَّ **قومي أخرجوني** منك **ما سكنتُ غيرَكِ**». أخرجه الترمذي.

**6.904-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) Mekke hakkında şöyle dedi:

---

[47] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, IX, 291.

[48] **Ebû Amr, Abdullah b. Adiyy b. Hamrâ es-Sekafî el-Kuraşî ez-Zührî**: Sahabîdir. **Mekke** fethi sırasında İslâm'a girdi. Kendisinden sadece Ebû Seleme b. Abdurrahman rivâyet etti. Hz. Peygamber'den sonra **Medîne**'de oturdu. Hadîsi **Tîrmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[49] **Tirmizî**, Menâkıb, 69/3925.

**"Sen ne güzel beldesin ve bana ne kadar da sevimli geliyorsun! Şayet milletim beni senden çıkarmış olmasaydı, asla senden başka bir yerde oturmazdım."**[50]

**٦٩٠٥ـ (ط س ـ محمد بن عمران الأنصاري)** عن أبيه قال: عَدَلَ إليَّ عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وأنا نازل تحت سَرْحة بطريق مكة، فقال لي: ما أنزلك تحت هذه السَّرحة؟ فقلت: أردتُ ظِلَّها، قال: هل غيْرَ ذلك؟ قلت: لا، قال ابن عمر: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **إذا كنتَ بين الأخشَبَيْن من منى** - ونَفَخَ بيده نحو المشرق - **فإنَّ هناك واديا يقال له: السُّرَرُ، به سرحة** - زاد رزين: لم تُعْبَل، ثم اتفقوا - **سُرَّ تحتها سَبْعون نبيّا** ». أخرجه الموطأ والنسائي.

**6.905-** Muhammed b. İmrân el-Ensârî[51], babasından[52] rivâyet ediyor:

"Ben Mekke yolunda büyük bir ağacın altında dinlenirken, Abdullah b. Ömer bana döndü ve;

"- Seni bu ağacın altında oturtan nedir?" dedi.

"- Gölgesinden yararlanmak istedim" dedim.

"- Başka bir sebebi yok mu?" diye sorunca da;

"- Hayır!" dedim. Bunun üzerine İbn Ömer, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim dedi:

**"Mina'da şu iki dağın arasında bulunduğunda** –bu sırada Hz. Peygamber eliyle doğu cihetine işaret etti-, **muhakkak ki orada Sürer denilen bir vâdi vardır. Orada bir ağaç** –Rezîn yaprakları

---

[50] **Tirmizî**, Menâkıb, 69/3926.

[51] **Muhammed b. İmrân el-Ensârî**: Babasından bir rivâyeti bilinmektedir, bunu da ondan Muhammed b. Amr b. Halhale rivâyet etti. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edildi. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almışsa da, **Zehebî**; "**ne onun, ne de babasının kim olduğu biliniyor**" demektedir.

[52] **İmrân el-Ensârî**: Tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer'den rivâyeti vardır, bunu da ondan oğlu Muhammed rivâyet etti. Bu tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir. Marûf biri değildir.

dökülmemiş ağaç diye ilave etti- **vardır ki onun altında yetmiş Peygamber'in göbeği kesilmiştir."**[53]

### İZAH

**İbn Abdülberr,** bu hadîsin râvîsi Muhammed b. İmrân'ı sadece bu rivâyetiyle tanıdığını söylemektedir. Babasının da İmrân b. Hayyân el-Ensârî veya İmrân b. Sevâde değilse kim olduğunu bilmediğini ilave etmektedir.

**"İki dağ"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *"ehşebeyn"* lafzıdır. Bununla **Akabe**'nin altında **Mina** mescidinin üst tarafında bulunan iki tepe kastedilmiştir. Bu lafzın genelde **Mekke**, özelde **Mina** dağları için kullanıldığı da söylenmiştir.

"**Göbeği kesilmiştir**" ifâdesiyle, yetmiş Peygamber'in orada doğduğu anlatılmaktadır. Bu da bölgenin önemini gösterir.

٦٩٠٦ــ (د ــ يعلى بن أمية رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :
«احتكارُ الطَّعامِ في الحَرَمِ إلحَاد فيه ». أخرجه أبو داود.

**6.906-** Ya'lâ b. Ümeyye'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Harem'de yiyecek stoklamak, zulümdür."**[54]

### İZAH

**"Yiyecek maddelerini stoklamak",** fiyatlar yükselsin diye yapılan spekülatif bir davranıştır. Ucuz fiyata çok miktarda mal toplamak, sonra onları satışa sürmeyip kıtlığa yol açmak, böylece malın fiyatının artmasını sağlamak, fiyatlar artınca da satışa arz etmektir. Yani karaborsacılıktır. Özellikle insanların daima ihtiyaç duyduğu yiyecek mallarında böyle bir davranış bütün insanlara yapılan büyük bir haksızlıktır, zulümdür. Binâenaleyh haramdır. İhtikâr her yerde haram olmakla birlikte, bu suçun özellikle bütün varlıkların güven ve emniyet içinde bulunmaları gereken **Harem**

---

[53] **Muvatta,** Hac, 81/249; **Nesaî,** Menâsik, 189.

[54] **Ebû Davud**, Menâsik, 89/2020.

dahilinde işlenmesi, şüphesiz daha büyük bir zulüm ve daha büyük bir günahtır. Nitekim âyet-i kerîmede de; ***"Kim orada zulüm ve ilhâda yeltenirse, ona muhakkak acıklı bir azap tattırırız"***[55] buyurulmaktadır. Dikkate değer bir husustur ki, hadîste olduğu gibi âyette de "***ilhâd***" kelimesi kullanılmaktadır.

***İlhâd*** lafzı; haktan bâtıla sapmak, doğru yoldan ayrılmak, tahrif etmek manalarına gelir. Hadîste ise bu kelime, daha çok zulüm ve haksızlık anlamında kullanılmıştır.

Bu hadîs, râvileri açısından eleştirilmiş, zayıf bulunmuştur.

---

[55] Hac, 25.

## الفرع الثاني
## في بناء البيت وهدمه وعمارته

## 2- KÂBE'NİN YAPIMI, YIKILMASI VE TAMİRİ

**٦٩٠٧ـ (خ م ط ت س ـ عائشة** رضي الله عنها) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال لها : «**ألم تَرَيْ أنَّ قومَكِ حين بَنَوْا الكَعبةَ ، اقْتصروا عن قواعد إبراهيم** ، فقلت : يا رسول الله ، ألا تَرُدّها على قواعد إبراهيم ؟ فقال رسول الله : **لولا حدْثانُ قومك بالكُفرِ لفعلتُ** ، **فقال عبد الله** بن **عمر : لئن** كانت عائشةُ سمعت **هذا** من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ما **أرى أن رسولَ** الله تركَ **استلامَ الرُّكْنَين اللَّذَيْن يَليانِ الحِجْر** إلا **أنَّ** البيتَ لم يُتمَّمْ على **قواعد إبراهيم** ».

وفي رواية قالت : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لولا أن قومَك حَديثُو عهد** بجاهلية – أو قال: بكفر – **لأنفقت كنز الكعبة في سبيل الله ، ولجعلت بابها بالأرض** ، **ولأدخلت فيها من الحجر** . وفي أخرى قالت : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لولا حَداثة عهدِ قومِك بالكفر** لنقضتُ الكعبةَ ، **ثم لَبَنَيْتُها على** أساس **إبراهيم** ، **فإنَّ قريشا** استقْصرت **بناءه** ، **وجَعلَتْ له خَلْفا** ». قال هشام : **يعني** بابا.

وفي رواية أخرى قالت : « سألت النبيَّ صلى **الله عليه** وسلم عن الجَدر: **أمن البيتِ هوَ** ؟ قال : **نعم**، قلتُ : فما **لهم لم يُدْخِلُوه** في البيت ؟ قال : **إنَّ قومَكِ قَصُرَتْ بهم النَّفَقَةُ** ، قلت : فما شأن بابه مرتفعا ؟ قال : **فعل ذلك قومُك ليُدْخِلوا من** شاؤوا ، **ويمنعوا من شاؤوا** ، ولولا أن **قومَك حديث عهدُهم** بالجاهلية ، **فأخاف أن تُنكرَ** قلوبُهم **أن أُدْخِلَ الجَدْرَ في** البيت ، **وأن أُلصق بابه بالأرض** ».

وفي أخرى قالت : « **سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم** عن الحِجر... وذكره بمعناه » ، وفيه «فقلت : ما شأن بابه مرتفعا ، **لا يُصْعَد إليه إلا بسُلَّم؟**» وفيه : « **مخافة أن تَنْفُرَ قلوبُهم** ».

وفي رواية : أن **الأسود بن يزيد قال : قال** لي ابنُ **الزبير** : كانت عائشةُ **تُسرُّ إليكَ كثيرا** ، فما **حدَّثتكَ** في الكعبة ؟ قلت : قالت لي : **قال النبيُّ** صلى الله **عليه** وسلم : **يـا عائـشةُ ، ولولا أن أهلَك حديث عهدهم** ، **قال** ابن **الزبير**: بكفر **لنقضت الكعبة** ، **فجعلت لها بابين : باب يدخل الناس** منه ، **وباب يخرجون** منه ، ففعله ابن الزبير.

**هذه روايات البخاري ومسلم. وللبخاري** : « **أن** النبيَّ صلى الله **عليه** وسلم قال لعائشة : **لولا أن قومَك حديث عَهْدُهم بجاهلية ، لأمرت بالبيت فَهُدمَ ، فأدْخَلتُ فيه ما أخرجَ منه ، وألْزَقْتهُ بالأرض، وجعلت له بابين : بابا شرقيا ، وبابا غربيا ، فبلغتُ به أساسَ إبراهيم** ».

فذلك الذي **حمل** [ابن] الزبير على هدمه ، قال يزيد هو **ابن** رومان : **وشهدت** ابن الزبير حين هدَمَه وبناه وأدخل فيه **من الحجر** ، **وقد رأيتُ أساسَ إبراهيم** عليـه الـسلام حجـارة كأسْنِمة **الإبل** ، **قال** جرير بن حازم : فقلت **له – يعني ليزيد** بن رومان – : **أين مَوضِـعهُ** ؟ فقال : **أُرِيكَهُ** الآن فدخلتُ معه **الحجرَ** ، فأشار إلى مكان ، فقال : ها هنا ، قـال جريـر ، **فحزرتُ من الحِجر ستة أذرع أو نحوها.**

**ولمسلم من حديث** سعيد بن ميناء قال : سمعت عبد الله بن الزبير **يقول** : حدثتني **خالتي – يعني** عائشة – قالت : قال **النبيُّ** صلى الله عليه وسلم: «**يا عائشةُ لولا أن قومَك حَـديثو عهد بشرك لهدمتُ الكعبةَ فألزَقْتها بالأرض وجعلت لها بابا شرقيّا وبابا غربيّا وزدتُ فيهـا ستة أذرع من الحِجرِ فإنّ قريشا اقتصرتْها حيث بَنَتْ الكعبة**».

وله في **أخرى** عن عطاء بن رَباح ، **قال : لما احترق البيتُ** زمن **يزيد** بن معاوية ، **حين** غَزاها أهلُ الشّام ، فكان من أمره ما كان ، **تركه ابن الزبير** ، **حتى قدم الناسُ الموسم** ، **يزيد** أن **يجرِّئَهم** – أو **يُحَرِّبَهم** – على أهل الشام ، **فلما صَدَرَ النَّاسُ قال : يا أيُّها الناسُ** ، أشيروا عليَّ **في الكعبة** : أنقضها ، ثم **أبني** بناءها ، أو أصلح ما **وَهَى** منها ؟ قال ابن **عباس** :فإني قد فُرِق لي رأي فيها : أرى أن تُصلحَ ما وَهَى **منها** ، **وتَدَع بيتا أسلم الناس عليه** ، وأحجارا أسلم الناس **عليها** ، **وبُعث** عليها النبيُّ صلى **الله عليه** وسلم ، فقال ابن الزبير : لو كان **أحدكم احترق** بيته ما رضي **حتى يُجدّه** ، فكيف ببيت ربكم ؟ إني **مستخير ربّي** ثلاثا ، ثم عازم على أمري ، فلما **مضى** الثلاث ، **أجمع** رأيه **على** أن ينقضَها ، فتحاماه الناس **أن** يترل بأول **الناس** يصعد **فيها** أمر

من السماء ، ثم صَعِدَ رجل ، فألقى منها حجارة ، فلما لم يَرَهُ الناس أصابه شيء تتابعوا فنقضوا حتى بلغوا به الأرض ، فجعل ابن الزبير أعمدة ، فَسَتَّر عليها السُّتُورَ ، حتى ارتفع بناؤه ، قال ابن الزبير : إني سمعت عائشة تقول : إن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : لولا أن الناس حديث عَهْدُهم بكفر ، وليس عندي من النفقة ما يُقوِّي على بنيانه ، لكنتُ أدخلت فيه من الحجر خمسَ أذرع ، ولجعلتُ له بابا يدخل الناس منه ، وبابا يُخرَجُ منه ، قال : فأنا اليوم أجدُ ما أنفق ، ولست أخافُ النَّاسَ ، قال : فزاد فيه خمس أذْرُع من الحِجْرِ حتى أبدى أُسًّا ، فنظر الناس إليه ، فبنى عليه البناء ، وكان طول الكعبة: ثمانيةَ عشرَ ذراعا، فلما زاد فيه استقصره ، فزاد في طوله عشرةَ أذْرُع ، وجعل له بابين : أحدهما يُدْخَلُ منه ، والآخر يُخْرَجُ منه ، فلما قُتِلَ ابن الزبير : كتب الحجاج إلى عبد الملك بن مروان يخبره بذلك ، ويخبره أن ابن الزبير قد وضع البناء على أُسٍّ قد نظر إليه العُدُول من أهل مكة ، فكتب إليه عبد الملك : إنا لسنا من تَلْطيخ ابن الزبير في شيء ، أما ما زاد في طوله : فأقِرَّهُ ، وأما ما زاد فيه من الحِجْرِ : فردّه إلى بنائه ، وسُدَّ الباب الذي فَتَحَهُ ، فنقضه وأعاده إلى بنائه».

وله في أخرى من رواية عبد الله بن عبيد بن عمير، والوليد بن عطاء، عن الحارث بن عبد الله بن أبي ربيعة، قال عبد الله بن عبيد: «وفد الحارث على عبد الملك بن مروان في خلافته فقال: ما أظن أبا خُبَيْب - يعني ابن الزبير - سمع من عائشة ما كان يزعم أنه سمعه منها ، قال الحارث: بلى، أنا سمعتُه منها، قال: سمعتَها تقول ماذا ؟ قال: قالت: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: إن قومَكِ استقصروا من بُنْيان البيت، ولولا حدثانُ عَهْدِهم بالشِّرْك أعَدتُ ما تركوا منه، فإن بَدا لقَومِك من بعدي أن يبنوه فهلُمِّي لأُرِيَكِ ما تركوا منه، فأراها قريبا من سَبعة أذرع».

هذا حديث عبد الله بن عبيد ، وزاد عليه الوليد بن عطاء : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: «ولجعلتُ لها بابَيْن موضوعين في الأرض شرقيًّا وغربيًّا، وهل تدرين: لِمَ كان قومُكِ رفعوا بابها ؟ قالت: قلت : لا ، قال : تَعَزُّزا أن لا يدخلها إلا من أرادوا ، فكان الرجل إذا هو أراد أن يدخلها يدعونه يَرتقي ، حتى إذا كاد أن يَدْخُلَ دفعوه ، فسقطَ ، قال عبد الملك

للحارث : أنت سمعتها تقول هذا ؟ قال : نعم ، قال : فنكتَ ساعة بعَصاه ، ثم قال : وَددْتُ أني تركته وما تحمَّل».

وله في أخرى عن أبي قَزَعة أن عبد الملك بن مروان بينما هو يطوف بالبيت ، إذ قال : قاتَلَ الله ابنَ الزبير ، حيث يكْذب على أم المؤمنين ، يقول : سمعتُها تقول : قال رسـول الله صلى الله عليه وسلم : « يا عائشة ، لولا حدّثانُ قومك بالكفر لَنقضتُ البيت حتى أزيد فيه من الحجر ، فإن قومَك قصَّروا في البناء ، فقال الحارث بن عبد الله بن أبي ربيعة : لا تقـل هذا يا أمير المؤمنين، فأنا سمعتُ أمَّ المؤمنين تحدِّث هذا ، فقال : لو كنتُ سمعتُه قبل أن أهدَمه لتركته على ما بنى ابنُ الزبير ».

وأخرج الموطأ الرواية الأولى ، وأخرج النسائي الرواية الأولى والثانية والأولى من روايات مسلم ، وله في اخرى مثل رواية ، إلى قوله : « كاسْنمَة » وزاد :

.«

وأخرج الترمذي عن الأسود [بن يزيد] «أن الزبير قال له: حدِّثني بما كانت تُفضي إليك أم المؤمنين – يعني عائشة – فقال: حدَّثتني أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال لها: «لولا أن قومك حديث عهد بالجاهلية لهدمت الكعبة، وجعلت لها بابين، فلما ملكَ ابن الـزبير هَدَمَها وجعل لها بَابَيْن»

**6.907-** Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) kendisine şöyle dedi:

**"- Görmedin mi, senin kavmin Kâbe'yi inşa ederlerken, onu Hz. İbrahim'in temellerinden daha kısa tuttular."**

Ben kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onu Hz. İbrahim'in temellerine çekseydin ya!" dedim.

**"- Eğer senin kavmin, küfürden yeni çıkmış olmasaydı, bunu mutlaka yapardı"** buyurdu.

Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Eğer Âişe bunu Rasûlullah'dan (as.) duymuş ise, ben de Hz. Peygamber'in Hicr'den sonra gelen iki Rükn'ü selâmlamayı terk

etmesini, ancak Kâbe'nin, Hz. İbrahim'in temellerine göre inşa edilmemesine bağlıyorum."[1]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

**"Eğer senin kavmin, câhiliyetten** –veya küfürden dedi- **yeni çıkmış olmasaydı, Kâbe'nin hazinesini mutlaka Allah yolunda infâk ederdim, kapısını da yer seviyesine indirir ve Hicr'i de Kâbe'ye katardım."**

Başka bir rivâyet de şöyledir:

**"Eğer kavminin küfürden kurtuluşu yeni olmasaydı, Kâbe'yi yıkar, Hz. İbrahim'in temelleri üzerine tekrar yapardım. Çünkü Kureyş, Kâbe'yi küçülttü. Ben ise ona bir arka yapardım."**[2]

Hişâm; "Yani arka kapı yapardım demek istedi" dedi.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e Cedr'i (Hicr'i) sordum:

"- O, Kâbe'den midir?" dedim.

**"- Evet"** dedi.

"- Öyleyse onu neden Kâbe'ye katmadılar?" diye sorunca da, şöyle söyledi:

**"- Çünkü senin kavminin nafakası yetmedi."**

Ben;

"- Kâbe'nin kapısı neden yüksekte?" diye sorunca da şu cevabı verdi:

**"- Bunu senin kavmin, istedikleri kişiyi içeri almak, istemediklerini de almamak gayesiyle yaptılar. Eğer kavmin câhiliyetten yeni kurtulmuş olmasaydı ve ben de onların**

---

[1] **Buharî**, İlim, 48; Hac, 42; Enbiyâ, 10; Tefsir, 2/10 ; Temenni, 9; **Müslim**, Hac, 69/398-406; **Muvatta**, Hac, 33/104; **Tirmizî**, Hac, 47/875; **Nesaî**, Menâsik, 125.

[2] **Buharî** ve **Müslim**'in matbu nüshalarında, bu son cümledeki fiil; **"Ben Kâbe'ye bir arka kapı yapardım"** anlamına gelecek şekilde, *"cealtu"* diye zaptedilmiş, ancak **Câmiu'l-Usûl**'de; **"Kureyş ona bir arka kapı yaptı"** anlamında ve *"cealet"* şeklinde harekelenmiştir. Biz de tercümede **Buharî** ve **Müslim**'deki şekli esas aldık.

**kalplerinin yadırgamasından korkmasaydım Cedr'i** (Hicr'i) **Kâbe'ye dahil eder, kapısını da yere indirirdim."**

Bir diğer rivâyette de Hz. Âişe; "Rasûlullah'a (as.) Hicr'i sordum..." diyerek aynı hadîsi zikreder. Bu rivâyette; *"Kâbe'nin kapısı neden yukarda? Oraya ancak merdivenle çıkılabiliyor!"* cümlesi ile, Hz. Peygamber'in verdiği cevapta; **"...kalpleri nefret eder korkusundan..."** cümlesi vardır.

Diğer bir rivâyette de el-Esved b. Yezîd şöyle der:

"İbnu'z-Zübeyr bana;

"- Sana Âişe çok sır verirdi; Kâbe hakkında ne söyledi?" diye sordu.

Ben de dedim ki:

"- Âişe bana, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu söyledi:

**"Ya Âişe! Eğer senin kavmin yeni kurtulmuş olmasaydı** – İbnu'z-Zübeyr, küfürden, diye ekledi-, **ben mutlaka Kâbe'yi yıkar ve biri insanların girmesi, diğeri de çıkması için olmak üzere ona iki kapı yapardım."**

Bunun üzerine İbnu'z-Zübeyr, onu yaptı."

Bunlar, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

**Buharî**'nin diğer bir rivâyetine göre Rasûlullah (as.) Hz. Âişe'ye şöyle dedi:

**"- Eğer senin kavmin câhiliyetten yeni kurtulmuş olmasaydı, Kâbe'nin yıkılmasını emreder, dışarıda bırakılan kısmı da ona dahil ederdim ve kapısını da yere indirirdim. Ayrıca ona biri doğu, diğeri de batı tarafında olmak üzere iki kapı yapardım. Böylece Kâbe'yi Hz. İbrahim'in yaptığı esasa ulaştırırdım."**

İşte İbnu'z-Zübeyr'i Kâbe'yi tamamen yıkmaya sevk eden, bu hadîstir."

Yezîd b. Rûmân şöyle dedi:

"İbnu'z-Zübeyr'in Kâbe'yi yıktığını, onu yeniden yaptığını ve Hicr'den bir miktarını da Kâbe'ye kattığını ben bizzat gördüm. Bu esnada Hz. İbrahim'in temelini de gördüm; temelde deve hörgücü gibi taşlar vardı."

Cerîr b. Hâzim, Yezid b. Rûmân'a;

"- O taş nerede idi?" diye sorar. Yezid;

"- Gel şimdi sana göstereyim" diyerek birlikte Hicr'e girerler. İbnu'z-Zübeyr;

"- İşte burası!" diyerek bir yeri işaret eder.

Cerîr; "Ben Hicr'den olan bu yerin altı zira veya ona yakın bir miktar olduğunu tahmin ettim" dedi.

**Müslim**'in Saîd b. Mînâ'dan[3] bir rivâyeti de şöyledir:

"Abdullah b. Zübeyr'in şöyle söylediğini işittim: Bana teyzem, yani Âişe rivâyet etti ki, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"- Ya Âişe! Eğer senin kavmin şirkten yeni kurtulmuş olmasaydı, Kâbe'yi yıkar, yer seviyesine indirirdim. Ona biri doğu, diğeri de batı cihetinde iki kapı koyardım. Hicr'den altı zira yeri de ona katardım. Çünkü Kureyş, Kâbe'yi yaparken,** (aslından) **küçük yapmışlar."**

Yine **Müslim'**in Atâ b. Ebî Rebâh'dan rivâyeti de şöyledir:

"Halife Yezid b. Muâviye zamanında Suriyeliler Mekke'ye saldırdıklarında Kâbe yanınca ve diğer musibetler meydana gelince, İbnu'z-Zübeyr, hac mevsimi olup da insanlar Mekke'ye gelinceye kadar Kâbe'yi olduğu gibi bıraktı. Bununla maksadı, halkı Suriyelilere karşı tahrik etmek –veya onlara karşı savaşa sevk etmek- istiyordu. İnsanlar toplanınca, onlara şöyle sordu:

"- Ey insanlar! Kâbe hakkında bana fikrinizi söyleyin; onu yıkıp yeniden mi yapayım, yoksa bozulan yerlerini tamir mi edeyim?"

İbn Abbas şöyle dedi:

"- Bana göre bozulan yerlerini onarman ve Kâbe'yi, Rasûlullah'ın (as.) Peygamber olarak gönderildiği sırada bulduğu şekilde ve insanların da Müslüman olduklarında gördükleri şekilde bırakman, hatta taşlarını da insanların Müslüman olduklarında buldukları şekilde bırakman uygundur."

Buna karşılık İbnu'z-Zübeyr şöyle dedi:

---

[3] **Ebû'l-Velid, Saîd b. Mînâ el-Behterî el-Hicâzî:** Tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Cerîr b. Abdullah'ı dinlemiş, kendisinden Eyyub es-Sahtiyânî ve Hanzale b. Ebî Süfyan rivâyet etmişti. Sika muhaddislerdendir; hadîsi **Nesaî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- Birinizin evi yanacak olsa, onu yeniden yapmadan gönlü razı olmaz. O halde Rabbinizin evinin bu halde kalmasına nasıl razı olursunuz? Ben, üç defa Rabbime istihâre edeceğim, sonra ne yapacağıma karar vereceğim."

Aradan üç gün geçtikten sonra da Kâbe'yi yıkmaya karar verdi. İnsanlar, ilk defa Kâbe'nin üzerine çıkıp da yıkmaya başlayacak insanın başına gökten belâ yağar endişesiyle onu korkutmaya çalıştılar. Sonra bir adam Kâbe'nin üstüne çıktı ve oradan aşağıya bir taş attı. Halk, onun başına bir belâ gelmediğini görünce, onlar da yıkmaya başladılar. Nihayet duvarları yere kadar indirerek yıkımı tamamladılar. İbnu'z-Zübeyr, (kıbleyi korumak amacıyla) direkler diktirdi ve onların üzerine de perdeler çekti. Nihayet duvarlar yükseldi.

İbnu'z-Zübeyr; "Ben, Hz. Âişe'nin, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dediğini işittim" dedi:

**"Eğer insanlar küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, mutlaka Hicr'den beş zira kadar yeri Kâbe'ye ilave ederdim. Ayrıca biri insanların girmesi, diğeri de çıkması için olmak üzere iki de kapı eklerdim. Ama bende onu yapacak para da yok zaten."**

İbnu'z-Zübeyr;

"Şu anda bende ona yetecek para var. İnsanlardan da korkmuyorum" diyerek Kâbe'ye Hicr'den beş zira kadar bir yer ilave etti. Hatta bir temel açtı ve insanlar da o temele baktılar. İbnu'z-Zübeyr de Kâbe'yi o temel üzerine bina etti. Evvelce Kâbe'nin yüksekliği 18 zira idi. İbnu'z-Zübeyr ilave yapıp alan genişleyince, Kâbe kısa göründü. O zaman yüksekliğine on zira daha ekledi. Ayrıca Kâbe'ye iki kapı koydu; bunların birinden giriliyor, diğerinden çıkılıyordu.

İbnu'z-Zübeyr öldürülünce, Haccâc, Halife Abdülmelik b. Mervân'a onun öldürüldüğünü ve Kâbe'yi âdil bazı Mekkelilerin de gördükleri bir temel üzerine bina ettiğini haber verdi. Abdülmelik de şu cevabı gönderdi:

"- Biz, İbnu'z-Zübeyr'in işlediği Kâbe'yi yıkmak şenâatini işlemeyeceğiz! Binâenaleyh ilave ettiği yüksekliği olduğu gibi bırak!

Hicr'den ilave ettiği kısmı ise, eski haline çevir! Açtığı ikinci kapıyı da kapat!"

Bunun üzerine Haccâc, o kısmı yıkarak eski haline çevirdi."

Yine **Müslim**'in, Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr ve el-Velid b. Atâ[4] tarîkıyla Hâris b. Abdullah b. Ebî Rabîa'dan başka bir rivâyeti daha vardır. Abdullah b. Ubeyd şöyle anlatır:

"Abdülmelik b. Mervân'ın hilâfeti sırasında Hâris, onu ziyarete gitmişti. Abdülmelik, İbnu'z-Zübeyr'i kastederek;

"- Ebû Hubeyb'in, Kâbe hakkında Hz. Âişe'den işittiğini iddia ettiği hadîsi gerçekten ondan duymuş olduğunu zannetmiyorum" dedi.

Hâris;

"- Evet, o hadîsi Hz. Âişe'den ben de işittim" diyerek İbnu'z-Zübeyr'i doğruladı. Abdülmelik;

"- Âişe'nin ne dediğini duydun?" diye sordu.

"- Âişe, Rasûlullah (as.) bana şöyle söyledi, dedi:

**"Senin kavmin Kâbe'nin binasını kısa tuttular. Eğer şirkten yeni kurtulmuş olmasalardı, onların terk ettikleri kısmı da Kâbe'ye eklerdim. Şayet benden sonra kavmin Kâbe'yi yeniden bina etmeyi düşünecek olursa, gel de onların dışarıda bıraktığı yeri sana göstereyim."**

Müteâkıben Rasûlullah (as.) Hz. Âişe'ye yedi zira kadar bir yer gösterdi."

İşte bu, Abdullah b. Ubeyd'in hadîsidir. Velid b. Atâ da bu hadîse şunu ekledi:

Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"- Ben Kâbe'ye, yer seviyesinde olmak üzere doğu ve batı cihetinden iki kapı koyardım. Biliyor musun, kavmin neden Kâbe'nin kapısını yüksekte yaptı?"**

Hz. Âişe cevaben;

---

[4] **el-Velîd b. Atâ b. Habbâb el-Hicâzî**: Hicazlıdır. Hâris b. Abdullah b. Ebî Rabîa'dan rivâyet eder, kendisinden de İbn Cüreyc rivâyette bulunur. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına aldı, **Zehebî** ise marûf biri olmadığını söyledi. Hadîsi **Müslim**'de tahric edildi.

"- Bilmiyorum" der. Rasûlullah (as.) şu cevabı verir:

**"- Kendi istedikleri kişilerden başkasının Kâbe'ye girmesini kibirlerine uygun bulmadıkları için! Bir adam Kâbe'ye girmek isteyince, onun yukarı çıkmasına müsaade ederler, tam içeri gireceği sırada da kendisini iterek düşürürlerdi."**

Bunun üzerine Abdülmelik, Hâris'e;

"- Sen bunu gerçekten Âişe'den duydun mu?" diye sordu. Hâris de;

"- Evet" deyince, Abdülmelik, âsâsıyla bir müddet yeri karıştırıp düşündü, sonra;

"- Keşke İbnu'z-Zübeyr'i, yaptığı ile başbaşa bıraksaydım!" dedi.

Nihayet **Müslim**'in Ebû Kazaa'dan[5] naklettiği başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Abdülmelik b. Mervân Kâbe'yi tavaf ederken, bir ara;

"- Allah İbnu'z-Zübeyr'i kahretsin! Çünkü o, mü'minlerin annesine yalan isnâd etti. Âişe'nin, Rasûlullah (as.) şöyle söyledi, dediğini işittim diye iddia etti:

**"- Ya Âişe! Eğer kavmin küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, muhakkak ki Kâbe'yi yıkar, Hicr'den bir bölümü de ona katardım. Çünkü senin kavmin, Kâbe'yi yaparken küçük tuttular."**

Hâris b. Abdullah b. Ebî Rabîa, Abdülmelik'e dedi ki:

"- Böyle söyleme, ey mü'minlerin Emîri! Çünkü mü'minlerin annesinin bunu söylediğini ben de işittim."

Bunun üzerine Abdülmelik şöyle dedi:

"- Eğer bunu Kâbe'yi yıkmadan önce işitseydim, onu İbnu'z-Zübeyr'in yaptığı gibi bırakırdım."

**Muvatta** bunlardan ilk rivâyeti, **Nesaî** de ilk ve ikinci rivâyet ile **Müslim**'in rivâyetlerinden ilkini tahric etti. **Nesaî**'nin bir de **Buharî**'nin rivâyeti gibi bir rivâyeti vardır, yalnız bu rivâyeti **"...deve hörgüçleri gibi..."** lafzına kadardır. Ancak bu rivâyette, **"taşlar birbirine kenetlenmişti"** ziyadesi vardır.

---

[5] **Ebû Kazâa, Süveyd b. Hubeyr b. Beyân el-Bâhilî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Malik'i dinledi. Hasan el-Basrî ve Ebû Nadra'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be ve İbn Cüreyc rivâyet etti. Sika râvîlerdendir.

**Tirmizî**'nin Esved b. Yezîd'den rivâyetine göre de, Zübeyr, Esved'e şöyle demiş:

"- Sana mü'minlerin annesinin –Âişe'yi kastediyor- gizlice söylediği hadîsleri bana da söyle!"

Esved;

"- O bana, Rasûlullah'ın (as.) kendisine şöyle söylediğini haber verdi, dedi:

**"Eğer kavmin câhiliyetten yeni kurtulmuş olmasaydı, muhakkak Kâbe'yi yıkar, ona iki kapı koyardım."**

Bilâhare İbnu'z-Zübeyr de Kâbe'yi yıktı ve ona iki kapı koydu."

**İZAH**

Hadîste de görüldüğü üzere Kâbe'nin bugünkü şekli, **Hz. İbrahim** dönemindekinden daha küçüktür. Bunu da Kureyş kabilesi yapmıştır. Kureyş'in Kâbe'yi yaparken küçük tutmalarının sebebi de, yeterli malî imkâna sahip olmamalarıdır. Kâbe'nin kapısını yüksek tutmaları ise, kendilerini herkesten üstün görmeleri ve herkesin Kâbe'ye girmesini arzu etmemeleridir.

Her ne kadar **İbnu'z-Zübeyr**, Emevîler'in Kâbe'yi taşa tutup çeşitli yerlerini tahrip etmeleri üzerine hicrî 64-65 yılları arasında onu yıkıp yeniden ilk şekline uygun biçimde yapmış ise de, bilâhare **Abdülmelik**'in emriyle **Haccâc**, onun yaptığını yıkarak Kâbe'yi Kureyş'in yaptığı şekle çevirdi. **Harun Reşid**'in, **Kâbe**'yi tekrar **İbnu'z-Zübeyr**'in yaptığı aslına döndürmek istediği ve bunu da **İmâm Mâlik**'e sorduğu, ama **Mâlik**'in; **"Kâbe'yi sultanların oyuncağı haline getirmeyin!"** diyerek bunu engellediği rivâyet edilir.[6]

**Hicr**; Kâbe'nin batı tarafında ve insan boyu yüksekliğinde duvarla çevrilmiş bir yerdir. Yarım daire şeklinde olan **Hicr**'in tamamı 39 zira'dır. Bunun altı zira'ının **Kâbe**'den sayılması gerektiği kabul edilmiştir. Kalan kısmının Kâbe'den sayılıp sayılmayacağı konusu ise ihtilaflıdır. **Hicr**, Kâbe'den sayıldığı için tavafın, onun

---

[6] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 242.

dışından yapılması gerekir. **Hicr**'in içinden yapılan tavaf, muteber değildir.

**Esved b. Yezîd**'in rivâyetinde, hadîsi **Esved** rivâyet etmesine rağmen, ona soran **İbnu'z-Zübeyr**'in "**...yeni kurtulmuş olmasaydı...**" cümlesine "**küfürden**" kelimesini eklediği görülmektedir. Burada bir tutarsızlık var gibi gözükmekte ise de, meselenin aslı şudur:

**İbn Ebî Şeybe**'nin *Müsned*'inde aynı isnâdla kaydettiğine göre; İbnu'z-Zübeyr, Esved'e;

**"- Sana Âişe çok sır verirdi..."** deyince, Esved;

**"- Âişe bana çok hadîs rivâyet etti, ama bazısı hatırımda, bazısını ise unuttum"** der. İbnu'z-Zübeyr de;

**"- Unuttuğunu ben sana hatırlatırım"** diye söyler.[7]

Buradan da anlaşılacağı üzere aslında İbnu'z-Zübeyr hadîsi bilmektedir. Bildiği için de Esved'in eksik bıraktığı bir kelimeyi hatırlatma anlamında ilave etmektedir.

Bu rivâyetin sonunda yer alan; "**Bunun üzerine İbnu'z-Zübeyr, onu yaptı**" cümlesi de, **İbnu'z-Zübeyr**, Hz. Peygamber'in murâdına uygun şekilde Kâbe'yi inşa etti demektir.

**Velid b. Atâ**'nın rivâyetinde geçen ve **"kibirlerine uygun bulmadıkları için"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "***teazzuz***"dur. ***Teazzuz***, güç-kuvvet anlamına gelir ve tekebbürden kinâyedir. Bu kelime **Müslim**'in bazı nüshalarında "***teazzur***" şeklinde zaptedilmiştir. Bu da **İbnu'l-Esîr**'in beyanına göre şan-şeref anlamına gelir. Bu durumda "**ya Kâbe'nin şerefini koruma kaygısından**" veya "**kendi şereflerini koruma kaygısından**" diye anlamak gerekir.

## KÂBE'NİN YAPIMI VE ONARIMI

Kıblegâhımız ve hac farizasının makarrı olan Kâbe-i muazzama'nın ilk yapılış tarihi konusunda farklı rivâyetler vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de onun **Hz. İbrahim** tarafından yapılışı anlatılır.

---

[7] Bkz., **İbn Hacer**, I, 303.

Ama diğer taraftan onun yeryüzünde yapılan ilk mabed olduğu da kaydedilir. Kâbe'nin **Hz. İbrahim**'den önce yapılmış olduğuna, hatta ilk defa melekler, sonra **Hz. Âdem** tarafından yapıldığına dair rivâyetler de bulunmaktadır. Ancak bu rivâyetler, kesin bilgi ifâde etmezler ve güvenilir olmaktan uzaktırlar.

Kâbe'nin yapımı ve onarımı ile ilgili tarihî malumatı şöyle özetlemek mümkündür:

1- Bugün elimizde bulunan kesin bilgiye göre Kâbe'nin ilk bânîsi **Hz. İbrahim** ile oğlu **Hz. İsmail**'dir. Bilindiği üzere **Hz. İbrahim**, karısı **Hâcer** ile henüz süt çağındaki oğlu **İsmâil**'i **Mekke**'ye getirip Mescid-i Harâm'ın bulunduğu yere bırakarak **Suriye**'ye geri dönmüştü. Bilâhare İsmail büyümüş ve o sırada da Cürhümîlerden bir gurup insan **Mekke**'ye gelip yerleşmiş ve orası meskün bir yer haline gelmişti. Sonra **Hz. İbrahim** tekrar **Mekke**'ye gelir ve oğlu ile birlikte Kâbe'yi inşa ederler. Böylece sahibi Allah, mühendisi Cebrâil, ustası **İbrahim** Peygamber, kalfası da **İsmail** Peygamber olan kutsal bir yapı vücuda gelir. Bina tamamlanınca baba oğul şöyle duâ ederler:

***Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz daima işiten ve daima bilen sensin! Ey Rabbimiz! İkimizi sadece sana boyun eğen Müslüman kıl! Neslimizden de yalnız sana boyun eğen bir ümmet vücuda getir! Bize menâsikimizi göster! Tövbemizi kabul eyle! Şüphesiz sen tövbeleri kabul eden ve çok merhamet eyleyensin! Ey Rabbimiz! Neslimizden yaratacağın Müslüman ümmetine, kendilerinden bir Peygamber gönder ki, onlara senin âyetlerini okusun! Kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları tertemiz kılsın!"***[8]

Âyette, **Hz. İbrahim** ve **İsmail**'in gönderilmesini niyâz ettiği Peygamber'in Rasûl-ü Ekrem olduğuna ve sözünü ettiği ümmetin de müslüman ümmeti olduğuna şüphe yoktur.

Sonra Yüce Mevlâ, **Hz. İbrahim**'e, ziyaret amacıyla insanları Beytullah'a davet etmesini emrediyor:

***"Ey İbrahim! Beyt'imi, tavaf edenler, kıyâm, rükû ve secde edenler için tertemiz tut! İnsanlara haccı ilan et ki, halk yaya ve***

---

[8] Bakara, 127-129.

*binitli olarak ve vâdilerden akarak sana gelsinler! Gelsinler de kendi menfaatlerini görsünler! Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları, Allah'ın adını anarak belli günlerde kurban etsinler! Hem siz yeyin, hem de yoksula, fakire yedirin! Sonra bu hacılar, kirlerini temizlesinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atîk'i tavaf etsinler!"*[9]

İşte o tarihten itibaren insanlar her yıl Kâbe'yi tavaf edip hacı olmak maksadıyla ziyaret etmeye başladılar.

**Hz. İbrahim** tarafından yapılan Kâbe'nin, her biri "**Rükn**" adı ile bilinen dört köşesi bulunmaktadır. Doğu cihetinde yer alan **Hacer-i Esved**'in bulunduğu köşeye *Rükn-i Hacer-i Esved* veya *Rükn-i Şarkî* denir. Bu **Rükn**'ün hemen devamında da, yerden iki metre yüksekliğinde **Kâbe**'nin kapısı bulunmaktadır. **Kâbe** kapısı ile *Rükn-i Hacer-i Esved* arasında kalan kısma *Mültezem* adı verilir.

**Rükn-i Hacer-i Esved**'den sonra kuzeye doğru gidildiğinde *Rükn-i Irakî* gelir. *Zemzem* kuyusu ile *Makam-ı İbrahim* de bu iki **Rükün** arasında bulunmaktadır. *Makam-ı İbrahim,* **Hz. İbrahim**'in **Kâbe**'yi inşâ ederken iskele olarak kullandığı veya insanları hacca davet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir.

Ondan sonra batı cihetinde *Rükn-i Şâmî* gelir. *Rükn-i Irakî* ile *Rükn-i Şâmî* arasında *Hatîm* denen *Hicr-i Kâbe* kısmı yer almaktadır. Burası yerden bir metre kadar yüksek yarım daire şeklinde bir duvardır. Burada namaz kılınır ve duâ edilir. Yağan yağmurların akması için yapılan ve adına *Mizâb-ı Kâbe* de denilen *Altınoluk* da, **Kâbe**'nin bu kısma bakan duvarının üst kenarının ortasmda yer almaktadır. **Altınoluk**'un tam karşısında da *Hanefî Makamı* yer almaktadır. Burası vaktiyle **Mekke** reisi **Kusay b. Kilâb**'ın evi idi; buraya *Dâru'n-Nedve* adı verilmişti ve meclis olarak kullanılmaktaydı.

Güneydeki dördüncü **Rükün** de *Rükn-i Yemanî* adını alır.

2- **Hz. İbrahim**'den sonra geçen uzun yıllar boyunca eskiyen bina, bilahare **Amalika** kabilesi tarafından yenilenir.

---

[9] Hac, 27-29.

3- Sonra büyük bir sel felâketiyle yine tahribe uğrayan binayı, **Cürhümîler** tekrar onarırlar. Ancak zamanla onlar da kutsal mabede gereken itinayı göstermediler, hatta ziyarete gelen hacılara bile engel olmaya başladılar. Bu sırada da Zemzem kuyusunun suyu çekilmişti. O sırada Benû Bekr ve Benû Huzaa, Cürhümîler'le savaşarak onları **Mekke**'den sürgün ettiler.

Rivâyete göre Cürhümîler'in reisi Amr b. Hâris, **Mekke**'yi terk edeceği gece Kâbe'de mahfuz bulunan iki geyik heykeli ile diğer kıymetli hediyeleri alıp suyu çekilmiş bulunan Zemzem kuyusuna atmış ve üstünü de kapatmış. Hatta Hacer-i Esved'i de yerinden çıkarıp saklamışlar. Hacer-i Esved'i Huzaalılar bulup tekrar yerine koymuşlar, Zemzem kuyusuna saklanan kıymetli eşyayı da Hz. Peygamber'in dedesi **Abdülmuttalib** meydana çıkarmıştı.

4- Cürhümîler'den sonra Kâbe'nin kontrolü, Huzaalılar'ın eline geçmişti. Bilâhare Hz. Peygamber'in beşinci batında dedesi olan **Kusay b. Kilâb**, onlardan bir kızla evlenir ve böylece kendileriyle hısım olur. Daha sonra da **Mekke**'nin ve Kâbe'nin yönetimini eline alır. **Kusay**, aynı zamanda Kureyş'ten ve **Hz. İsmail**'in de neslindendi. **Kusay**, gerek **Mekke**'deki hayatı ve gerek Kâbe hizmetlerini daha da düzene soktu. Hatta bir rivâyete göre Kâbe'yi de yeniden inşa etti.

**Kusay** ölürken Kâbe yönetimini oğlu **Abdüddâr**'a bıraktı. **Abdüddâr**'dan sonra Kâbe'nin yönetimi konusunda Kureyş içinde ihtilaf başgösterdi ve bu ihtilaf Hz. Peygamber dönemine kadar devam etti. Kâbe hizmetleri Kureyş'in kolları arasında taksim edildi. Sonra **Mekke**'nin riyâseti, Hz. Peygamber'in dedesi **Abdülmuttalib**'in eline geçti. **Abdülmuttalib** gördüğü bir rüya üzerine Cürhümîler'in Zemzem kuyusuna sakladıkları defineyi çıkarttı ve Zemzem kuyusu da akmaya başladı.

5- Sonra Hz. Peygamber 35 yaşına geldiği sırada Kureyş, iyice eskiyen ve ayakta duramaz hale gelen Kâbe'yi yeniden inşa etmeye karar verir. Ancak kimse Kâbe'den bir taş koparmaya cesaret edemiyordu. Nerdeyse vazgeçmeye karar verileceği sırada Velid b. Muğîre öne çıkar ve; **"Allah'ım! Bizim hayırdan başka bir**

**maksadımız yoktur!"** diyerek Kâbe'yi yıkmaya başlar. Ertesi gün Velid'in sağlam ve ayakta olduğunu gören Kureyşliler, hep birlikte Kâbe'yi yıkarlar ve derhal yeni binanın yapımına da başlarlar. Hz. Peygamber de omuzunda taş taşıyarak Kâbe'nin yapımına katkıda bulunur.

Kureyşliler, Hacer-i Esved'i yerine koymanın şerefini paylaşmak konusunda anlaşamaz ve neredeyse kanlı bir kavganın eşiğine gelirler. Sonunda sabahleyin oraya ilk gelecek olanın hakemliğini kabule razı olurlar. Sabahleyin de ilk defa **Muhammedu'l-Emîn**'in geldiğini görünce, hepsi büyük bir memnuniyet duyar ve Hz. Peygamber'in hakemliğini gönülden kabul ederler. Hz. Peygamber de taşı bir kumaşa yerleştirir, kumaşın ucunu da kabilesi reislerine tutturarak konulacağı yere götürmelerini sağlar, sonra da kendi eliyle **Hacer-i Esved**'i yerine koyar. Böylece muhtemel bir savaşın da önünü almış olur.

Kureyş'in yaptığı binanın yüksekliği 18 arşındı. Hadîste de ifâde edildiği üzere malî yetersizlikleri sebebiyle Kâbe'yi, aslından daha küçük tutmuşlardı; temellerini yaklaşık altı arşın kadar küçültmüşlerdi. Ama burasının da Kâbe'den olduğu anlaşılsın diye, orayı küçük bir duvarla çevirmişler ve oraya **Hicr-i İsmail** adını vermişlerdi. Ayrıca Kâbe'nin üstünü de bir çatı ile örtmüşler ve kapısını da, herkes içeri giremesin diye yerden bir adam boyu yüksekte yapmışlardı.

6- **Hz. Ömer** döneminde 17/638 yılında civardaki bazı evlerin istimlâki ile Mescid-i Haram genişletilerek 3613 m2'lik bir alan haline getirilmiş, etrafı da göğüs hizasında bir duvarla çevrilmişti.

7- Bu genişletme faaliyete **Hz. Osman** döneminde de sürdürülür. 26/648 yılında yapılan bu çalışma neticesinde Mescid-i Haram'ın alanı 4482 m2'ye ulaşır. İlk revaklar da o dönemde ilave edilir.

8- Az önce de kaydedildiği gibi **Abdullah b. Zübeyr**, Emevîler'in tahrip ettiği Kâbe'yi onarmak yerine, Hz. Peygamber'in arzusunu da dikkate alarak yıkıp yeniden ve aslına uygun şekilde inşa etmeye karar verir. 65/685 yılında Kâbe'yi aslına uygun şekilde bina eder. **Hicr** kısmını Kâbe'ye katar, ayrıca iki kapı koyar ve kapıyı da yer

seviyesine indirir. İnşaatı tamamlayınca da Kâbe'yi ipek bir örtü ile örter. Böylece Abdullah Kâbe'yi örtmek geleneğini ilk başlatan kişi olur.

9- Sonra Emevî Halifesi **Abdülmelik**'in emriyle sevk edilen **Haccâc**'ın komutasındaki ordu, **Ebû Kubeys** dağında mevzilenerek oradan Kâbe'yi mancınıkla döver, tahrip eder. Rivâyete göre bu olayı seyreden **Abdullah b. Ömer**'in torunu Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb, mancınık atışa başladığında bir fırtına koptuğunu, mancınığın bulunduğu mevziye bir yıldırım düştüğünü, pek çok kişiyi yere serdiğini, askerlerin korkarak paniğe kapıldıklarını, ama **Haccac**'ın bu paniği önlediğini görmüştür.

Neticede Kâbe'ye sığınan **Abdullah b. Zübeyr** öldürülür. Kâbe iyice tahrip olduğundan onarımma karar verilir. Halife **Abdülmelik**'in emriyle Kâbe tamamen yıkılmaz, ama **Abdullah b. Zübeyr**'in ilave ettiği **Hicr** kısmı yıkılarak, Kâbe'nin dışında tutulur, iki kapıdan biri kapatılır ve mevcut kapı da yer seviyesinden yükseğe çıkartılır. Böylece Kâbe, Kureyş tarafından yapılan şekle dönüştürülmüş olur. Bu onarım çalışmaları **I. Velid** zamanında yapılan ilavelerle tamamlanmış ve böylece 91/710 yılında Mescid-i Haram'ın alanı 10,270 m2'ye ulaşmıştır.

10- Halife **Mansûr**'un emriyle 137-140/755-757 yılları arasında yeni bir imar faaliyeti gerçekleştirildi. Bu esnada Mescid-i Haram'ın kuzey tarafında bulunan evler istimlâk edilerek tekrar genişletildi, kuzeybatı köşesinde Umre kapısı yanına bir minare eklendi, zemin mermerle kaplandı ve ilk defa mescide bir möinber konuldu.

11- Bilahare Halife **Mehdî Billâh**, Kâbe'yi merkeze alacak şekilde yeni bir onarım ve genişletme çalışması başlattı. 167/784 yılında başlayan bu çalışma, Halifenin ölümü üzerine yerine geçen oğlu **Hâdî** tarafından devam ettirildi ve 170/787'de tamamlandı. Bu genişletme sırasında 484 sütun konuldu, kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı köşelerine birer minare daha yapıldı ve kapı sayısı da on dokuza çıkarıldı.

Bilâhare **Harun Reşid**, Kâbe'yi tekrar **Abdullah b. Zübeyr**'in yaptığı aslına döndürmek istemiş, bunu da **İmâm Mâlik**'e sormuş,

ama **İmâm Mâlik**'in; "**Allah aşkına, Kâbe'yi sultanların oyuncağı haline getirmeyin!**" diyerek karşı çıkmış ve **Harun Reşid** de bu niyetinden vazgeçmiş.

12- Halife Mu'tadıd zamanında 284/797 yılında yapılan bazı ilavelerle mescid biraz daha genişletildi.

13- Daha sonra **Muktedir Billâh** zamanında yeni bir genişletme çalışması başlatıldı. 306/919 yılında yapılan bu genişletme ile Mescid-i Haram'ın alanı 27,850 m2'ye ulaştı.

14- 802/1400 yılında çıkan bir yangında Mescid-i Haram önemli oranda harap olur. Bunun üzerine Memlük Sultanı **Melikü'n-Nâsır** 803/1401'de Hindistan ve Anadolu'dan getirilen malzemelerle yanan kısımları bütünüyle yeniledi ve bu çalışma da dört yıl sürdü.

15- Osmanlı Sultanı **Kanunî** döneminde de Mescid-i Haram yeniden elden geçirildi, eskiyen kısımları onarıldı, mimareleri ve mezheplere ait makamlar yeniden inşa edildi, metaf alanının taşları yenilendi, Kâbe'nin damına gümüş bir oluk konuldu, muhtelif renkte kakma taşlarla süslü bir minber eklendi; bu minberin yüksekliği 12 m idi.

16- **II. Selim** döneminde başlatılıp **III. Murad** döneminde de sürdürülen inşa çalışmaları sırasında Harem-i Şerîf Osmanlı mimarî üslununa göre düzenlendi. Ahşap çatılar sökülüp yerine çok sayıda mahrûtî kubbeler konuldu. Metaf alanı ile kapıların bulunduğu yerlerin mermerle kaplanması 982-1003/1574-1595) tamamlandı.

17- 1020/1611 yılında Mekke Emîri Şerif İdris, Kâbe'nin eskiyen hâlini Hilâfet merkezi **İstanbul**'a arz etti. **Sultan I. Ahmed**, meseleyi âlimlerle müzakere ettikten sonra, Kâbe'nin iki yerinden demir kuşaklarla bağlanmasını, böylece duvarlarının koruma altına alınmasını, zemindeki mermerlerin yenileriyle değiştirilmesini ve **Kanunî** zamanında konulan gümüş oluk yerine altın oluk konulmasını sağladı.

18- **Sultan I. Ahmed** tarafından yapılan çok sınırlı müdahale, Kâbe'ye, arzu edilen sağlamlığı kazandıramadı. Hicrî 19 Şaban

1039/1630 Çarşamba günü meydana gelen şiddetli bir fırtına, Harem-i Şerif'in içini sel sularıyla doldurdu. Seller, Kâbe'nin kapı seviyesini bile aşacak seviyeye yükselmişti. Zaten eskiyen duvarlar, bu sele fazla dayanamadı. Rükn-i Şâmî ve Rükn-i Irâkî duvarları yıkıldı. Kâbe mahalli taş ve kum yığını haline geldi. Mekke Emîri Mes'ûd, durumu **İstanbul**'a bildirdi. Bunun üzerine **Sultan IV. Murad,** Nakîbu'l-Eşrâf Ankaralı Mehmed Efendi'yi göndererek Kâbe'nin yeniden inşasını sağladı. Kâbe'nin duvarları tamamen yıkılarak temeller bulundu, aynı temeller üzerine Kâbe yeniden yapıldı. Mescid-i Haram'ın yedi minaresi onarıldı. Metaf alanı genişletilerek zemine yontma taş döşendi. **Safa** ile **Merve** arasına kandiller konuldu.

19- Daha sonra **II. Mustafa** zamanında 1107-1115/1695-1703 yılları arasında metaf alanının döşemeleri tekrar değiştirildi. Haceru'l-Esved'in muhafazası, Kâbe tavanını tutan direkleri ve merdivenler yenilendi.

20- **I. Abdülhamid** döneminde de sınırlı da olsa Kâbe'de bazı onarımlar ve değişiklikler yapıldı. Sultan **Abdülmecid** de Harem içinde kandiller asılabilmesi için eşit aralıklarla dört tarafa hurma şeklinde direkler diktirdi ve 3000'i aşkın kandil astırdı. Haceru'l-Esved'in gümüş muhafazası ve altın oluk yenilendi.

21- Suûdî kıralı **Melik Abdülaziz** de Kâbe'de önemli onarımlar gerçekleştirdi. 1955 yılında başlatılan bu onarım çalışmaları sırasında **Safa** ile **Merve** arasındaki sa'y yolu da Mescid-i Haram'a dahil edildi. İç avlu üç katlı olarak düzenlendi. 1976 yılına kadar süren bu imar faaliyeti neticesinde, 29,127 m2 olan mescidin alanı 160,168 m2'ye çıkarıldı.

21- Kıral **Fehd b. Abdülaziz** döneminde 1988 yılında başlayan genişletme çalışmaları da 1993 yılına kadar sürmüştür. Bu sırada mescide, batı ve güney köşeleri arasında kalanın yeni bir blok ilave edildi. Mescidin iki katı ile damının toplam alanı 278,168 m2'ye çıkarıldı. Ayrıca mescidin dışında da 88,000 m2'lik açık bir avlu eklendi. Böylece namaz kılmaya müsait toplam alan 366,168 m2'ye

çıkarılmış oldu. Bu alanda yaklaşık 900,000 kişinin bir arada namaz kılması mümkün hale geldi.[10]

Günümüzdeki durumu itibariyle Kâbe'nin rükünleri arasındaki mesafe ile diğer kısımların ebadı şöyledir:

Rükn-i Hacer-i Esved ile rükn-i Irakî arası; 12,84 m.

Rükn-i Irakî ile Rükn-i Şâmî arası; 11, 28 m.

Rükn-i Şâmî ile Rükn-i Yemânî arası; 12,11 m.

Rükn-i Yemânî ile Rükn-i Hacer-i Esved arası; 11, 52 m.

Kâbe'nin yüksekliği; 14 m.

Hacer'i Esved'in yerden yükseliği; 1,10 cm.

Mültezem'in, yani Kâbe kapısının genişliği; 1,90 m., yüksekliği 5,35 m.

Hatîm duvarının yüksekliği; 1,32 m.

Hatîm duvarı ile Kâbe duvarı arasındaki en uzun mesafe; 8,46 m.

Mes'anın, yani Safa ile Merve arasındaki yolun uzunluğu 394,5 m, genişliği 20 m. Mes'anın ilk katının yüksekliği 11, 75 m, ikinci katının yüksekliği 8,5 m. Mes'a yolunun dıştan 65 kemeri bulunmaktadır.

Mescid-i Haram'ın toplam 95 girişi bulunmaktadır.

٦٩٠٨ـ (خ م ـ عمرو بن دينار رحمه الله) قال : سمعت جابر بن عبد الله يقـول : «لما بنيت الكعبةُ ذهب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم والعباسُ ينقلان الحجارةَ ، فقال العباس للنبي صلى الله عليه وسلم: اجعل إزارَك على رقبتِكَ يَقِيكَ الحجارةَ، - وفعل ذلك قبـل أن يُبعثَ - فخرَّ إلى الأرض ، فطمحَتْ عيناه في السماء ، فقال : إزاري ، إزاري ، فشدَّه عليه». وفي رواية « فسقطَ مغشيًّا عليه ، فما رؤي بعدُ عُريانا ». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.908-** Amr b. Dinar anlatıyor:

Câbir b. Abdullah'ın şöyle söylediğini duydum:

"Kâbe inşâ edilirken Rasûlullah (as.) ve Abbas da taş taşıyorlardı. Bir ara Abbas, Hz. Peygamber'e;

---

[10] Bkz., **Tecrîd-i Sarih Tercemesi**, VI, 19-45; **DİA**, XXIX, 273275.

"- Sen de izârını omuzuna koy ki, taşın omuzunu incitmesine mani olsun!" dedi. O da öyle yaptı. Bu hâdise, henüz kendisine Peygamberlik verilmeden önce idi. Hz. Peygamber Abbas'ın dediğini yapınca, birden yere düştü. Gözleri de gökyüzüne dikilmiş kalmıştı. Hemen;

"- **İzârım! İzârım!**" diye bağırdı ve derhal izârını beline bağladı."[11]

**RİVÂYETLER**

Bir başka rivâyette ifâde; **"Bayılarak yere düştü. Ondan sonra Hz. Peygamber bir daha çıplak olarak görülmedi"** şeklindedir.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**İZAH**

Bu rivâyet mürseldir. Çünkü Câbir, olaya şâhit olmamıştır. Olayı yaşayan ve bilâhare anlatan Hz. Peygamber'in amcası Abbas'dır.

Bu rivâyet, Rasûlullah (as.) 35 yaşında iken ve daha kendisine Peygamberlik verilmeden önceki bir olayı anlatmaktadır. Meydana gelen olay, bir nübüvvet alâmetidir. Nitekim bu olaya şâhit olan **Abbas**; **"Bunun nübüvvetin ilk alâmeti"** olduğunu söyler.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in 35 yaşına geldiği sırada Kureyş, iyice bozulan **Kâbe**'yi yeniden yapmaya karar verir. İnşâat sırasında Hz. Peygamber de, amcası **Abbas**'la birlikte omuzunda taş taşır. Taş taşırken herkes beline sardığı izarını omuzuna, taşı da onun üstüne koyardı. Tabi bu durumda insanlar çıplak kalmakta idi. **Kâbe**'ye yaklaşıp halkın yanına geldiklerinde de tekrar peştamallarını sarıyorlardı. Yalnız Hz. Peygamber bunu yapmıyordu. Ama hadîste de ifâde edildiği üzere **Abbas**'ın teklifiyle Hz. Peygamber de böyle yapmaya yeltenir ve hayatında ilk ve son defa olarak çıplak görünür. Fakat hemen o anda da yere düşer. O sırada gözlerini göğe dikmiş vaziyette kalır ve örtüsüne bürünür. Kendisine ne olduğunu soran **Abbas**'a da; "**Ben çıplak kalmakla değil, örtünmekle emrolundum**" der. Abbas; **"Ben bunu, kendisi**

---

[11] **Buharî**, Hac, 42; Salât, 8; Menâkıbu'l-Ensâr, 25; **Müslim**, Hayız, 19/76.

**Peygamberliğini açıklayana kadar gizledim"** der. Diğer bir rivâyette de İbn Abbas, bunun "**Nübüvvetinin ilk alâmeti olduğunu"** ifâde eder.[12]

**٦٩٠٩ـ** (خ ـ عمرو بن دينار وعبيد الله بن أبي يزيد رحمهما الله) **قالا** : «لم يكن على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم المسجد حائط ، كانوا يصلُّون حولَ البيت ، حتى كان عُمَرُ ، فبنى حولَهُ حائطا ، [قال عبيد الله] : جَدْرُه قصير ، فعلاه ابن الزبير». أخرجه البخاري.

**6.909-** Amr b. Dinar ve Ubeydullah b. Ebî Yezid şöyle dediler:

"Rasûlullah (as.) döneminde mescidin (etrafında) ihâta duvarları yoktu. İnsanlar, Kâbe'nin etrafında namaz kılıyorlardı. Hz. Ömer Halife olunca, Kâbe'nin çevresine duvar ördü."

Ubeydullah; "Duvarın boyu kısa idi, İbnu'z-Zübeyr onu yükseltti" dedi.[13]

## İZAH

6.894 nolu hadîsin izahında da kaydettiğimiz gibi, başlangıçta Kâbe'nin çevresinde ihâta duvarı bulunmuyordu. Evler de Kâbe'nin hemen yakınlarına kadar sokulmuştu. **Hz. Ömer**'in Hilâfeti döneminde İslâm dünyası genişleyip **Mekke**'ye gelen hacıların sayısı çoğalınca, **Kâbe**'nin çevresini genişletmek ihtiyacı doğdu. **Hz. Ömer** de bu yerleri sahiplerinden satın alarak yıktırdı. Böylece Kâbe'nin çevresini genişletti ve etrafını da ihâta duvarı ile çevirdi. Sonra bu genişletme işi sık sık devam etti. **Hz. Osman, Muâviye, Abdullah b. Zübeyr, Abdülmelik b. Mervân, Velid** zamanlarında ve daha sonra **Abbasî** ve **Osmanlı** dönemlerinde bu genişletme işine devam edildi. **Hz. Muâviye**, bugün **Hanefî Makamı** olarak bilinen **Dâru'n-Nedve**'yi de satın alarak mescide kattı. **İbnu'z-Zübeyr** de, oldukça kısa olan ihâta duvarını bir miktar daha yükseltti.

---

[12] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 232.

[13] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 25.

Abbasî Halifesi **Mansur** zamanında Kâbe çevresi daha da genişletilerek çevresine revaklar yerleştirildi ve yeni bir düzen verildi. Halife **Mehdî** zamanında da bu genişletme işi, sa'y mahallini de içine alacak şekilde yeniden düzenlendi. Osmanlı Sultan'ı **Yavuz Selim** zamanında, hicrî 979 tarihinde, **Harem**'deki ahşap revaklar mermerden ve kubbeli olarak yeniden yapıldı, güzel süslemelerle donatıldı. Daha sonra **Sultan Ahmed, I. Abdülhamîd, Sultan Murad** ve **Abdülmecid** dönemlerinde de bu genişletme ve yenileme işleri sürdü.

Mescid-i Haram'da çevre düzenlemesi açısından en büyük hizmeti Osmanlılar yaptılar. Özellikle Kâbe'yi öne çıkaracak bir mimarî düzenleme yanında, işin estetik yönüne de büyük itina gösterdiler. Konulan revakların boyunun, Kâbe'nin boyunu aşmamasına özel bir itina gösterdiler. Ancak bugün Suûdî Kıralı tarafından Kâbe'nin hemen yanıbaşında inşa edilen Kıral Sarayı ise göklere doğru yükseltilmiş, maalesef Kâbe'yi de gölgede bırakmıştır.

**٦٩١٠**ـ (خ م س ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**يُخَرِّبُ** الكعبة ذو **السُّوَيْقَتَيْنِ** من **الحبشة** ».

وفي رواية قال: «ذو **السُّوَيْقَتَيْنِ** من **الحبشة يُخَرِّبُ** بيت الله». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

**6.910-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Kâbe'yi, bacakları ince bir Habeşli tahrip edecek!"**[14]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet; **"İnce bacaklı bir Habeşli Beytullah'ı tahrip edecek!"** şeklindedir.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

---

[14] **Buharî**, Hac, 49; **Müslim**, Fiten, 18/57; **Nesaî**, Hac, 125.

## İZAH

Hadîste geçen *"Süveyka"* kelimesi, *"Sâk"* lafzının ism-i tasğiridir. **Sâk** da, bacak, baldır anlamına gelir. Bunun küçültme sıfatı olan ***Süveyka*** da, ince bacak, baldırcık anlamına gelir. Bu ifâde, aslında Habeşlilerin genel bir tavsifi mahiyetindedir. Çünkü zaten Habeşliler genelde ince bacaklı ve zayıf olurlar. Bu ifâde belki de söz konusu kişinin lakabının "**Zü's-Süveyketeyn**" olduğunu göstermektedir.

Hadîste sözü edilen Kâbe'nin bu tahribi, muhtemelen kıyâmete yakın zamanda meydana gelecektir. Bundan sonraki hadîste de görüleceği üzere Kâbe'nin taşlarını tek tek söküp denize atacaklar ve böylece Kâbe'yi ortadan kaldıracaklar.

**٦٩١١ـــ (خ ـــ عبد الله بن عباس** رضي **الله** عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **كأني به أسوَدُ أفْحَجُ ، يقلعها حَجَرا حَجَرا – يعني الكعبةَ** ». أخرجه البخاري.

**6.911-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Kâbe'yi yıkacak olan o bacakları ayrık siyah adamı, sanki Kâbe'nin taşlarını birer birer sökerken görür gibiyim!"**[15]

**٦٩١٢ـــ (د ـــ عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي **الله** عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **اتْرُكُوا الحبشةَ ما تَركوكم ، فإنّه لا يَستخرِجُ كَنْزَ الكَعْبَة إلا ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ من الحَبَشَة**». أخرجه أبو داود.

**6.912-** Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

15 **Buharî**, Hac, 49.

**"Habeşliler size dokunmadıkları müddetçe, siz de onlara dokunmayın! Çünkü Kâbe'nin hazinelerini, ancak *'Zü's-Süveyketeyn'*** (ince bacaklı bir) **Habeşli çıkaracaktır."**[16]

[16] **Ebû Davud**, Melâhim, 11/4309.

الفصل الثاني

في فضل مدينة رسول الله صلى الله عليه وسلم

وفيه عشرة فروع:

الفرع الأول

في تحريمها

## II- PEYGAMBER ŞEHRİNİN FAZÎLETİ

### 1- HAREM KILINMASI

**٦٩١٣ــ** (خ م ـــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال عاصم بن سليمان الأحـــول: قلت لأنس: **أحرَّم** رسولُ **الله** صلى **الله** عليه وسلم المدينة؟ قال: نعم، ما بين كذا إلى كذا، **فمن** أحدثَ فيها حَدَثًا، قال لي: هذه شديدة، من **أحدث فيها حَدَثًا فعليه لعنـــةُ الله والملائكـــة والنَّاس أجمعين، لا يقبل الله منه يوم القيامة صَرْفًا ولا عَدْلًا**».

وفي رواية قال: «سألت أنسا أحرَّم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينة؟ قال: نعـــم، **هي حرام، لا يُختلى خلاها ، فمن فعل ذلك : فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين**».

وفي رواية عن أنس - بنحوه - وذكر زواجه بصفية بنت حُيَي - وسيجيء في «كتـــاب النكاح» من حرف النون، وقال في آخره: «ثم أقبل حتى إذا بدا له أحُد، قال: **هذا جبل يحبُّنا ونُحبُّه**، فلما أشرف على المدينة قال: «**اللهم إني أُحرِّمُ ما بين جَبَلَيْها مثل ما حرَّم إبـــراهيم مكة، اللهم بارِكْ لهم في مُدِّهم وصَاعِهم**». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.913-** Süleyman el-Ahvel anlatıyor:

Enes b. Mâlik'e;

"- Rasûlullah (as.) Medîne'yi muhterem kıldı mı?" diye sordum.

"- Evet, şuradan şuraya kadar! Orada kim bir günah işlerse... Bu, çok ağırdır! Orada kim bir günah işlerse, Allah'ın, meleklerin ve

bütün insanların laneti, üzerine olsun! Kıyâmet gününde Allah ondan ne tövbe, ne de bir fidye kabul eder!"[1]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir: "Enes'e sordum:

"- Rasûlullah (sa.) Medîne'yi muhterem kıldı mı?"

**"- Evet, Medîne muhteremdir! Onun otu koparılmaz. Kim bunu yaparsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun!"** dedi.

Hz. Peygamber'in zevcesi Safiyye bint Huyey'le ilgili bir hususu da içine alan ve yine Enes tarafından rivâyet edilen başka bir hadîs daha vardır, ki bu rivâyet Kitâbu'n-Nikâh'da gelecektir. Bu rivâyetin sonunda şu ifâdeler yer alır:

"Sonra Hz. Peygamber yürüdü. Uzaktan Uhud dağını görünce;

**"Bu, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır!"** dedi.

Medîne'ye yaklaşınca da;

**"- Allah'ım! İbrahim Mekke'yi nasıl muhterem kıldı ise, ben de bu şehrin şu iki dağının arasını muhterem kılıyorum. Allah'ım! Medînelilere *müd* ve *sa'*larında bereket ihsân eyle!"** dedi.

Hadîsi **Buhârî** ve **Müslim** tahric etti.

## İZAH

Hz. Peygamber, **Safiyye bint Huyey** ile **Hayber** dönüşü sırasında evlenmiştir. Hadîs de muhtemelen bu seferden dönüş sırasında vârid olmuştur.

**Medîne**, tıpkı **Mekke** gibi **Harem** bölgesidir. **Mekke Hz. İbrahim**'in diliyle, **Medîne** de Hz. Peygamber'in diliyle muhterem kılınmıştır. Ancak izahına çalıştığımız hadîste **Medîne**'nin harem bölgesinin neresi olduğu açık değildir. Sadece rivâyetlerden birinde "**şu iki dağ arası**" ifâdesi kullanılmaktadır. Bundan sonra gelecek olan **Hz. Ali** hadîsinde ise "**Ayr dağı ile Sevr dağı arasının haram bölge**" olduğu ifâde edilmektedir.

---

[1] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 1; İ'tisâm, 6; **Müslim**, Hac, 85/462-64.

**"...Günah işlerse..."** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "***hades***"dir. Hadîsin sonundaki "**lanet**" ifâdesini de dikkate alan **Kadı Iyâd**, bundan maksadın büyük günahlar olduğunu söyler. Çünkü lanet, ancak büyük günahlara karşı yapılır. Burada geçen "**Allah'ın, meleklerin ve insanların laneti**" ifâdesinin, **Harem** dahilinde kötülük işlenmesini engellemek amacıyla ve mübalağa kastıyla söylenmiş olması da mümkündür.

Bilindiği üzere önceleri **Medîne**'nin ismi **Yesrib** idi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de bu isimle geçmektedir.[2] **İsrâ** sûresinde; ***"Rabbim; beni doğru bir yere doğruluk girdirişiyle girdir"***[3] şeklindeki duâ cümlesinde kastedilen yerin de **Medîne** olduğu rivâyet edilmektedir. Hz. Peygamber'in hicretinden sonra oraya **"Peygamber Şehri"** anlamında "**Medînetu'r-Rasûl**" veya "**Medînetu'n-Nebî**" adı verilmiş, sonra da kısaltılarak sadece **Medîne** denmiştir. Şehir, Kur'ân-ı Kerîm'de bu isimle de geçmektedir.[4] **Yakut el-Hamevî** ***Mu'cemu'l-Büldân***'ında **Medîne**'nin 29 ismi olduğunu söylemekte ve bunları tek tek kaydetmektedir.[5] Bu isimler arasında çok yaygın olarak klullanılşanlarından biri de temiz şehir anlamına gelen **Taybe** ve **Tâbe**'dir. Şüphesiz bu isim şehre, Hz. Peygamber'den dolayı verilmiştir. Bu vesile ile **Medîne**'de Erzurumlulara ait bir dergâhta gördüğüm tablodaki bir beyti de burada kaydetmek istiyorum:

إذا لم نَطِبْ في طَيْبَةٍ عند طَيِّبٍ　　　به طَيْبَةُ طابَتْ فأين نَطيبُ

***"O temiz Peygamber'le bu şehir bile tertemiz hâle gelmişken, bizler o temiz Peygamber'in huzurunda ve bu temiz şehirde de günahlardan arınıp temizlenemezsek, başka nerede temizlenebilirz?"***

Gerek **Mekke** ve gerek **Medîne Harem**'inde işlenmesi yasak olan fiiller, ot ve benzeri bitkilerin biçilmesi, ağaçların kesilmesi, dallarının ve yapraklarının koparılması ile hayvanların avlanmasıdır. Bu fiiller

---

[2] Bkz., Ahzâb, 13.

[3] İsrâ, 80.

[4] Bkz., Ahzâb, 60; Münâfikûn, 8.

[5] Bkz., *Mu'cemu'-Büldân*, V, 97.

**Medîne**'de işlenecek olursa, cezasının ne olacağı konusu tartışmalıdır. Bazı hukukçulara göre tıpkı **Mekke**'deki gibi ceza verilmesi gerekir, bazılarına göre ise ceza gerekmez. **İmâm Mâlik, Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**'e göre ceza gerekmez. **Zâhirîler** ve bazı **Malikî** fukahasına göre de gerekir. **Hanefîler** ise **Medîne**'de haram kılınan bir bölge olmadığı, binâenaleyh orada ağaç kesmenin ve avlanmanın bir sakıncası olmadığı kanâatindedirler. **Enes b. Mâlik**'in kardeşi **Ebû Umeyr**'in sahip olduğu kuşla oynamasını da görüşlerine delil gösterirler.

Hadîste geçen "**sarf ve adl**" kelimelerini **İbnu'l-Esîr**, farz ve nâfile ibâdetler diye izah etti. Hadîsi şerh edenler de genelde bu manayı tercih ettiler. Ancak bu lafızları tövbe ve fidye manasına da hamledenler olduğu gibi, ibâdetlerin ilahî rıza suretiyle kabul edilmemesi şeklinde yorumlayanlar da vardır.

Farz ve nâfile hiçbir ibâdetin kabul edilmemesi anlamı, kanaatimizce uygun değildir. Çünkü dinde esas olan; günahın sevap ve ibâdeti silmesi değil, sevâbın günahı silmesidir. Nitekim âyet-i kerîmede de; ***"Muhakkak ki iyilikler, kötülükleri siler süpürür"***[6] buyurulur. Bunu tövbe ve fidye manasına hamlederek; yaptığı hataya karşılık kıyâmet günündeki nedâmeti ve tövbesi kendisine fayda vermeyeceği gibi, herhangi bir fidye ile bunu ödemesi de mümkün olmayacaktır şeklinde anlamak muhtemelen daha doğrudur. Biz de tercümede bu manayı benimsedik.

**"Medînelîlerin müd ve sâ'ına bereket"** duâsı, **Medîne** halkının tarımla uğraşması ile alakalıdır. Bilindiği üzere **müd** ve **sâ'**, tahıl ürünleri için kullanılan ölçülerdir. Dolayısıyla maksat, müd ve sâ' ile ölçülen ürünlerdir. İşte Hz. Peygamber bu duâsıyla, onların ürünleri için bereket niyazında bulunmuştur.

**٦٩١٤ـ (خ م د ت س ـ علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : ما كتبنا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم إلا القُرآن ، وما في هذه الصَّحيفَة ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**المدينةُ حرام ما بين عَيْر إلى ثَوْر ، فمن أحدثَ فيها حَدَثا ، أو آوَى مُحدثا**

[6] Hûd, 114.

، فعليه لعنةُ الله والملائكة والنّاس أجمعين ، لا يُقبلُ منه عَدْل ولا صَرْف ، ذمّةُ المسلمين واحدة ، يسعى بها أدْناهم، فمن أخفَرَ مُسلما ، فعليه لعْنَةُ الله والملائكَة والنّاسِ أجْمَعين ، لا يُقْبَلُ منه عَدْل ولا صَرْف ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي والنسائي.

ولأبي داود بهذه القصة وقال : إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا يُختلى خَلاها ، ولا يُنَفَّرُ صَيْدُها ، ولا يَلتَقطُ لُقطَتَها ،إلا من أشادَ بها ، ولا يصلحُ لرجل أن يحمل فيها السِّلاح لقتال، ولا أن يَقْلَعَ منها شَجرة ، إلا أن يَعْلفَ رجل بعيرَهُ ».

وفي رواية البخاري قال : « خطبنا عليٌّ على منبر من آجُرّ وعليه سيف فيه صحيفة مُعلَّقَة ، فقال : والله ما عندنا من كتاب يقرأ إلا كتاب الله عزَّ وجلّ ، وما في هذه الصحيفة ، فَنَشَرَها ، فإذا فيها : أسنانُ الإبل ، وإذا فيها : المدينةُ حَرم ، من عَيْر إلى كَدَاءَ ، فمن أحدث فيها حَدَثا ، فعليه لعنةُ الله والملائكة والناس أجمعين ، لا يقبلُ الله منه صَرْفا ولا عَدْلا ».

**6.914-** Ali b. Ebî Tâlib anlatıyor:

"Biz Rasûlullah'dan (as.) sadece Kur'ân ile şu sahîfede bulunanları yazdık. Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Medîne, Ayr'dan Sevr'e kadar muhteremdir. Kim orada bir günah işler veya günah işleyen birini himâye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun! Ondan ne tövbe, ne de fidye kabul edilir! Müslümanların zimmeti birdir; Müslümanların en düşüğü de, o zimmet hakkına sahiptir. Kim, bir Müslüman'ın verdiği emânı bozarsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun! Ondan ne tövbe, ne de fidye kabul edilir!"**[7]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud**, **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

**Ebû Davud**'un bu konudaki rivâyeti şöyledir:

**"Medîne'nin yaş otu kesilmez, avı ürkütülmez, kayıp malı da onu ilân edecek olandan başkası alamaz. Orada bir insanın savaş**

---

[7] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 1; Cizye, 10, 17; Ferâiz, 21; İ'tisâm, 5; **Müslim**, Hac, 85/467-68; **Ebû Davud**, Menâsik, 99/2034-35; **Tirmizî**, Velâ', 3/2127.

**için silah taşıması ve ağaç kesmesi doğru değildir. Yalnız insan, devesini otlatabilir."**

**Buharî**'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Ali bize, pişirilmiş tuğladan yapılmış bir minber üzerinde hutbe okudu. Üstünde de bir kılıç vardı ve o kılıca da bir sahife asılmıştı. Hz. Ali:

"Vallahi bizde, Allah'ın Kitabından ve bu sahifede olandan başka okunan bir kitap yoktur!" dedi ve sahifeyi açtı. Sahifede; diyet develerinin yaşları ile **"Medîne'nin Ayr'dan Kedâ'ya kadar olan kısmı haramdır. Kim orada bir günah işlerse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun! Ondan ne tövbe, ne de fidye kabul edilir!"** hadîsi vardı.

**İZAH**

**Ayr** veya **Âir** dağı, **Medîne**'nin güzey cihetinde bulunan bir dağ adıdır. **Sevr** ise, **Uhud**'un gerisinde bulunan küçük bir tepedir. **Medîne** haremi, işte bu iki dağ arasında kalan bölgedir. Doğu batı cihetinde ise, her iki tarafta bulunan iki taşlık bölge sınırı oluşturmaktadır.

**"Müslümanların zimmeti"**'nden maksat, gayri müslimlere verdikleri emân ve güvencedir. Sıradan bir Müslüman bile, bir gayri müslime emân verecek olsa, bu emân geçerli kabul edilir.

**٦٩١٥ـ (م ـ أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **المدينةُ حَرَم، فمن أحدثَ فيها حَدَثا** ، أو آوى **مُحْدِثا فعليهِ لعنة الله والملائكة والنّاسِ أجمعين، لا يُقبَلُ منه يومَ** القيامة **عَدْل ولا صَرْف** ». زاد في رواية : « وذِمَّةُ **المسلمين** واحدَة ، **يسعى بها أدناهُم** ، **فمن** أخْفَرَ مُسلما : **فعليه لعنةُ الله والملائكة** والنّاس **أجْمَعين** ، **لا يُقبلُ منه يومَ القيامة** عَدْل **ولا صَرف** ».

وزاد في أخرى: «ومن **تَوَلَّى** قوما بغير **إذْنِ** مَواليه، فعليه لعنة الله **والملائكة** والنّاس **أجمعين**، ولا **يقبلُ منه** يومَ القيامة عَدل ولا صَرف». وفي رواية: «ومَن وَالى غير **مَواليه** بغير **إذْنِهم**». أخرجه مسلم.

**6.915-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**Medîne haremdir. Kim orada bir günah işler veya günah işleyen birini himâye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun! Kıyâmet günü ondan ne tövbe, ne de fidye kabul edilir!"**[8]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu ziyade yer alır:

**"Müslümanların zimmeti birdir; onların en düşüğü bile o zimmet hakkına sahiptir. Kim, bir Müslüman'ın verdiği emânı bozarsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun! Kıyâmet günü ondan ne tövbe, ne de fidye kabul edilir!"**

Bir diğer rivâyette de şu ilâve vardır:

**"Kendisini âzâd edenlerin izni olmaksızın kim bir kavmi kendine velî ittihaz ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun! Kıyâmet günü ondan ne tövbe, ne de fidye kabul edilir!"**

Başka bir rivâyette de ifâde; **"Her kim, kendisini âzâd edenlerin iznini almadan başka birini velî edinirse..."** şeklindedir.

Bunları **Müslim** rivâyet etti.

## İZAH

Bu hadîste **Medîne** haremi dışında bir de kölenin velâyet hakkından söz edilmektedir. **Velâ hakkı**; âzâd edenin, âzâd ettiği köleye mirasçı olma hakkıdır. Bu hak, doğrudan doğruya âzâd edene aittir. Köleye mirasçı olma hakkı anlamına gelen **velâ**, ancak köleyi âzâd etmek suretiyle kazanılabilir. Bir anlamda köleyi âzâd etmek suretiyle yapılan iyiliğin karşılığı gibidir. **Velâ** hakkı, alınıp satılan bir şey olmadığı gibi, bizzat kölenin de o hakkı istediği birine devretmesi helâl değildir. Çünkü her şeyden önce bu, kendisine iyilikte bulunan birinin hakkını yemek anlamına gelir. Ayrıca **velâ**,

---

[8] **Müslim**, Hac, 85/469; Itk, 4/18.

**Nevevî**'nin de işaret ettiği üzere nesep gibidir; bir insan nesebini babasından başkasına devredemeyeceği gibi, **velâ** hakkını da kendisini âzâd edenden başkasına devretmesi helâl olmaz.

İşte izahına çalıştığımız hadîs; bir kölenin, velâyet hakkını, kendisini âzâd edenlerden başkasına devredemeyeceğini ifâde etmektedir.

Yalnız hadîste yer alan "**izin almaksızın**" ifâdesi, sanki izin alınırsa bunun câiz olduğu anlamını doğurmaktadır. Bazı İslâm hukukçuları da bunu kabul ederler. Ancak İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu, izin verilse bile, kölenin velâyet hakkını başkalarına devrini câiz görmezler. Buradaki "**izin almaksızın**" ifâdesini ihtirazî bir kayıt değil, vukûî bir durum olarak kabul ederler. Yani köleler bu işi ekseriyetle izin almak suretiyle yaptıkları için bu ifâde kullanılmıştır. Dolayısıyla burada mefhûm-u muhâlif geçerli değildir. Nitekim âyet-i kerîmelerde de; *"Evlerinizde bulunan üvey kızlarınızla evlenmeyin!"*[9], *"Açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin!"*[10] buyurulmaktadır. Bunların mefhûm-u muhâlifini alıp; "**üvey kızlarınız evinizde değillerse evlenebilirsiniz**", "**açlıktan korkmazsanız çocuklarınızı öldürebilirsiniz**" manası çıkmaz. Aksine bu âyetler, üvey kızların genelde üvey babalarının evinde kaldıklarını, çocukların da umumiyetle fakirlik korkusuyla öldürüldüğünü ifâde eder. Dolayısıyla hadîsteki "**izin almaksızın**" ifâdesi, izin alsalar bile câiz olmaz anlamında bir te'kîddir.

**٦٩١٦ـ** ( خ م ــ **عبد الله بن زيد المازني** رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **إنّ إبراهيم حَرَّمَ مَكَّةَ** ، ودعا لها - وفي رواية : ودعا لأهلها - **وإني حرَّمْتُ المدينة ، كما حرَّمَ إبراهيمُ مكّةَ ، وإني دعوتُ في صَاعِها ومُدِّها بمثلي ما دعا به إبراهيم لأهلِ مكة**». أخرجه البخاري ومسلم.

**6916-** Abdullah b. Zeyd el-Mâzinî, Rasûlullah'dan (as.) şöyle işittiğini rivâyet etti:

---

[9] Nisâ, 23.

[10] En'âm, 151; İsrâ, 31.

**"Şüphesiz İbrahim Mekke'yi mukaddes kılmış ve orada yaşayanlara duâ etmiştir. İbrahim nasıl Mekke'yi mukaddes kıldı ise, ben de Medîne'yi mukaddes kılıyorum. İbrahim nasıl Mekkeliler için duâ ettiyse, ben de Medînelilerin müddü ve sâ'ı için İbrahim'in iki misli duâ ettim."**[11]

**٦٩١٧ــ (م ــ عتبة بن مسلم** رحمه الله) قال : **قال نافع بن جبير : إنَّ مَرْوانَ ابــن** الحكم خطبَ النَّاسَ ، فذكر مكة **وأهلَها وحُرمَتَها** ، فناداه **رافعُ بن** خَديج، فقــال: «مــا لي **أسمعك ذكرتَ** مكةَ وأهلَها وحُرْمَتها، و لم تذكر المدينة، **وأهلَها وحُرمَتها**، وقد حرَّمَ **رسولُ** الله **صلى الله عليه** وسلم **ما** بين **لابَتَيْها** وذلك عندنا في **أدم خَوْلانيٍّ**، إن شئت **أقرأتكه؟** فسكتَ مَرْوان، ثم قال: قد سَمِعْتُ بعض ذلك».

وفي **رواية** عن رافع [ابن خديج] **قال : قال** رسولُ **الله** صلى **الله** عليــه وســلم : « **إنَّ** إبراهيمَ **حَرَّمَ مكة** ، **وإنِي** أحرِّم **ما بينَ لابَتَيها** » ، يريد المدينة . **أخرجه مسلم.**

**6.917-** Utbe b. Müslim[12], Nâfi b. Cübeyr'in şöyle söylediğini rivâyet eder:

"Mervân b. Hakem, halka hutbe okuyarak Mekke'yi, Mekkelileri ve Mekke'nin muhterem olduğunu anlattı. Ama Medîne'den söz etmedi.[13] Bunun üzerine Râfi' b. Hadîc söz alarak dedi ki:

"- Acaba neden Mekke'yi, halkını ve oranın muhterem olduğunu zikrettiğin halde, Medîne'yi, halkını ve buranın da muhterem olduğunu söz konusu etmedin? Halbuki Rasûlullah (as.) Medîne'nin iki taşlığı arasındaki bölgeyi muhterem kılmıştır. Bu bizde, bir Havlân derisi üzerine yazılıdır. Eğer istersen onu sana okutabilirim."

Bunun üzerine Mervân bir müddet sustu. Sonra;

---

[11] **Buharî**, Buyû', 53; **Müslim**, Hac, 85/454-55.

[12] **Utbe b. Müslim et-Teymî el-Medenî:** Medîneli sika râvîlerdendir. Nâfi b. Cübeyr ve Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivâyeti vardır. Kendisinden İbn İshak rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Tirmizî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[13] "**Medîne'den söz etmedi**" cümlesi, **Câmiu'l-Usûl**'de yoktur. Ancak bu ifâde **Müslim**'de yer almaktadır. Biz de tercümede **Müslim**'deki ibâreyi esas aldık. Zaten hadîs, bu cümle ile bütünlük kazanmaktadır. Muhtemelen **Câmiu'l-Usûl**'de hatâen düşmüş olmalıdır.

"- Evet, bunun bir kısmını ben de işitmiştim" dedi.[14]

**RİVÂYETLER**

Râfi'den gelen diğer bir rivâyete göre de Rasûlullah (as.) şöyle demiş:

**"Şüphesiz İbrahim Mekke'yi saygın kıldı. Ben de** –Medîne'yi kastederek- **şu iki taşlığın arasını saygın kılıyorum."**

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

**İZAH**

Hadîste geçen "***Lâbe***" kelimesi, siyah taş anlamına gelir. Bununla da kara taşlarla kaplı olan yer kastedilmiştir. **Medîne**'nin hem doğusunda, hem de batısında böyle bir yer vardır. İşte Hz. Peygamber bu iki taşlık arasında kalan bölgeyi haram kılmıştır. Güney ve kuzey tarafında ise **Âir** dağı ile **Sevr** dağı, **Medîne** hareminin sınırını teşkil etmektedir.

**٦٩١٨ـ (م ـ أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أنه سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**إنّي حرَّمْتُ ما بين لابَتي** المدينة ،كما **حرَّم إبراهيمُ مكة** ». ثم قال الراوي : كان أبو سعيد يأخذ - أو قال : يجد - أحدَنا في يده الطيرُ ، **فَيَفُكُّه** من يده ، ثم يُرْسِلُهُ.

أخرجه مسلم.

**6.918-** Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre, o, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

**"İbrahim Mekke'yi saygın kıldığı gibi, ben de Medîne'nin, iki taşlığı arasındaki bölgeyi saygın kıldım."**

Sonra râvî dedi ki:

"Ebû Saîd, birimizin elinde kuş görse, onu elinden alır ve uçururdu."[15]

---

[14] **Müslim**, Hac, 85/456-57.

[15] **Müslim**, Hac, 86/478.

**٦٩١٩ـ (جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**إنَّ إبراهيمَ حرَّمَ مكةَ، وأني حَرَّمْتُ المدينةَ، ما بين لابَتَيْها، لا يُقطَعُ عِضَاهُهَا، ولا يُصَادُ صَيْدُهَا**». أخرجه...

**6.919-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Şüphesiz İbrahim Mekke'yi saygın kıldı. Ben de Medîne'nin şu iki taşlığı arasını saygın kıldım. Oranın ağacı kesilmez, avı avlanmaz."**[16]

**٦٩٢٠ـ (م د ـ عامر بن سعد بن أبي وقاص)** : « أن سعدا رضي الله عنه ركب إلى قصره بالعقيق ، فوجد عبدا يقطعُ شَجَرا ، أو يَخْبِطُهُ ، فسَلَبَه فلما رجعَ سعد جاءه أَهْلُ العَبْدِ، فكلَّمُوه أن يَرُدَّ على غلامهم – أو عليهم – ما أخذ من غلامهم ، فقال معاذ الله أن أرُدَّ شيئا نَفَّلَنيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأبى أن يردَّه عليهم ». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود عن سعد [بن أبي وقاص] : « أنه وجد عبيدا من عبيد المدينة يقطعون من شَجَرِ المدينة، فأخذَ متاعَهُم ، وقال لمواليهم : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينهى أن يُقطع من شَجَرِ المدينة شيء ، وقال : من قَطَعَ منه شيئا فلِمَنْ أخَذَهُ سَلَبُهُ».

**6.920-** Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edildiğine göre; Sa'd, atına binerek Akîk'deki köşküne gitmiş. Orada ağaç kesen veya yapraklarını silkeleyen bir köle görmüş. Derhal kölenin elbiselerini soymuş. Sa'd dönüp gelince, kölenin sahibi gelerek köleden aldıklarını köleye veya kendisine iâde etmesini istedi. Sa'd ise;

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) bana ihsan buyurduğu bir şeyi vermekten Allah'a sığınırım!" diyerek eşyaları iâde etmedi.[17]

**RİVÂYETLER**

Bu, **Müslim**'in rivâyetidir.

---

[16] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs, **Müslim**, Hac, 85/458'dedir.

[17] **Müslim**, Hac, 85/461; **Ebû Davud**, Menâsik, 96/2038.

**Ebû Davud**'un Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyeti de şöyledir:

"Sa'd, Medîne'deki kölelerden bazılarının, Medîne'deki bazı ağaçları kestiklerini görmüş, hemen üzerlerindeki eşyalarını almış ve sahiplerine de şöyle demiş:

"Ben Rasûlullah'ın (as.), Medîne'deki ağaçlardan herhangi birini kesmeyi yasakladığını ve; ***'Kim onlardan birini keserse, onun malı kendisini yakalayanındır'*** dediğini işittim."

## İZAH

Bu rivâyet, **Medîne** hareminde yasaklanan bir fiili işleyen kişinin, üzerindeki eşyasının ceza olarak alınması gerektiğini söyleyenlerin delilidir. **Sa'd b. Ebî Vakkas** ve diğer bazı ashâb ile ilk kavline göre **İmâm Şâfiî** bu görüştedirler. Daha önce de kaydettiğimiz üzere bu kişilere, **Mekke** haremi için olduğu gibi ceza verilip verilmeyeceği konusunda İslâm hukukçuları farklı görüşlere sahiptirler. Bir kısmı ceza yoktur derken, diğer bir kısmı da ceza verilmesi gerektiğini söyler. Ceza verilmesi gerektiği görüşünde olanlar da, bu cezanın şekli konusunda ikiye ayrılırlar. Bir kısmına göre, hadîste ifâde edildiği gibi üzerindeki elbisesi alınır. Cumhura göre ise, savaşta öldürülen kişinin üzerindeki mallar gibi muamele görür, yani atı, silahı ve nafakası alınır.

Alınan bu malın sarf yerleri konusunda da farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre alanın malı olur. İkincisine göre **Medîne**'nin fakirlerine dağıtılır. Üçüncü görüşe göre de hazineye verilir.

**٦٩٢١ـ (د ـ سليمان بن أبي عبد الله رحمه الله) قال :** رأيتُ سعدَ بنَ أبي وقــاص أخذَ رجلا يصيد في حرمِ المدينةِ الذي حرَّم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فسَلَبَهُ ثيابَــهُ ، فجاء مواليه فكلَّمُوهُ [فيه] ، فقال : « إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حرَّم هذا الحــرَمَ ، وقال : من أخذَ أحدا يصيد فيه فليسْلُبْه، فلا أرُدُّ عليكم طُعْمة أطعمنيها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ولكن إن شئتم دفعتُ إليكم ثَمَنَهُ ». اخرجه أبو داود.

**6.921-** Süleyman b. Ebî Abdullah[18] anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) saygın kıldığı Medîne Harem'inde avlanan bir adamı, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın yakalayıp üzerindeki elbisesini aldığını gördüm. Adamın sahipleri Sa'd'a gelip kendisiyle konuştular. Sa'd şöyle söyledi:

"Muhakkak ki bu Harem bölgesini Rasûlullah (as.) haram kıldı ve; ***'Kim burada avlanan birini yakalarsa, üzerindeki eşyasını alsın!'*** buyurdu. Binâenaleyh Allah Rasûlü'nün bana ikrâm ettiği bir nimeti size geri veremem! Ama isterseniz onun değerini vereyim."[19]

**٦٩٢٢ــ (ط ــ مالك بن أنس رحمه الله)** عن رجل **أنه قال : « دخل عليَّ زيدُ** بــن ثابت بالأسواف ، وقد اصطدتُ نُهَساً ، **فأخذه من يدي** ، فأرسله ». أخرجه الموطأ .

**6.922-** Mâlik b. Enes, bir adamın şöyle dediğini rivâyet eder:

"Esvâf'da bulunduğum sırada yanıma Zeyd b. Sâbit gelmişti. Ben de göçken kuşu avlamıştım, hemen elimi tuttu ve kuşu serbest bıraktı.[20]

## İZAH

**"Esvâf", Medîne'**de Harem sınırları dahilinde bir yer adıdır.

**"Göçken kuşu"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "*Nühes*"dir. **Âsım Efendi** buna "**göçken kuşu**" karşılığını verir ve serçe avlamakta kullanılan bir kuş olduğunu söyler.

---

[18] **Süleyman b. Ebî Abdullah**: Tâbiîlerdendir; Sa'd b. Ebî Vakkas ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ya'lâ b. Hakîm rivâyet etti. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almış, ama **Ebû Hâtim** onun rivâyetlerinin itibar için alınabileceğini söylemiştir. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da bulunmaktadır.

[19] **Ebû Davud**, Menâsik, 96/2037.

[20] **Muvatta**, Câmi, 3/13. Bu rivâyet, sened açısından zayıftır.

٦٩٢٣ــ (ط ــ أبو أيوب الأنصاري رضي الله عنه) [أنه] «وجد غلماناً قد ألجؤوا ثعلباً إلى زاوية، فطردهم عنه قال مالك: لا أعلم إلا أنه قال: أفي حَرَم رسول الله -صلى الله عليه وسلم- يُصنَعُ هذا؟» أخرجه الموطأ.

**6.923-** Ebû Eyyub el-Ensârî, çocukların bir tilkiyi bir köşede sıkıştırdıklarını gördü ve hemen çocukları kovdu.

Mâlik dedi ki:

"Onun sadece *'Rasûlullah'ın (as.) hareminde böyle yapılır mı?'* dediğini biliyorum."[21]

٦٩٢٤ــ (خ م ط ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : لو رأيتُ الظِّباء ترتَعُ بالمدينة ما ذَعَرْتُها ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « ما بين لابَتَيْها حَرام ».

وفي رواية : قال : « حَرَّمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ما بين لابَتَيْ المدينة ».

قال أبوهريرة: « فلو وجدتُ الظِّباءَ ما بين لابَتَيْها ما ذَعَرْتُها ، قال : وجعل اثني عشر ميلا حول المدينة حمى ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الموطأ والترمذي إلى قوله : « حَرام ».

**6.924-** Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Şayet Medîne'de bir ceylanın otladığını görsem, onu ürkütmem. Çünkü Rasûlullah (as.); **'Medîne'nin iki taşlığı arası muhteremdir'** buyurdu."[22]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyete göre de; "Rasûlullah (as.) Medîne'nin iki taşlığı arasını saygın kıldı" dedi. Sonra Ebû Hureyre;

"Medîne'nin iki taşlık bölgesi arasında ceylanlar görsem, onları ürkütmem" dedi ve Medîne'nin çevresinde 12 millik bir alanı korunmuş yer tayin etti.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[21] **Muvatta**, Câmi, 3/12.

[22] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 4; **Müslim**, Hac, 85/471-72; **Muvatta**, Câmi, 3/11; **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3921.

**Muvatta** ve **Tirmizî** de; **"...muhteremdir"** lafzına kadar olan kısmı tahric ettiler.

٦٩٢٥ــ (د ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا يُخْبَط ولا يُعضد حِمَى رسول الله صلى الله عليه وسلم ولكن يُهَشُّ هَشّاً رفيقاً**».

أخرجه أبو داود.

**6.925-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Allah Rasûlü'nün korusuna dokunulmaz, ağaçları kesilmez. Yalnız hafif ve yumuşak bir şekilde vurulabilir."**[23]

**İZAH**

**"Allah Rasûlü'nün korusu"**ndan maksat, Hz. Peygamber'in saygın bölge olarak tayin ettiği **Medîne Harem'**idir. Buna göre **Medîne Harem**'inde, hayvanlar yesin diye ağaçların yaprakları hafifçe silkelenebilir.

Gerek bu hadîs ve gerek 6927 numara ile gelecek olan aynı meâldeki **Adiy b. Zeyd** hadîsi, sened açısından zayıftırlar. Bununla birlikte farklı tarîklerle aynı manada rivâyetlerin bulunması, onları güçlendirmektedir.

٦٩٢٦ــ (م ــ **سهل بن حنيف** رضي الله عنه) قال : « **أهوى النبيُّ** صلى الله عليه وسلم بيده إلى المدينة، **وقال : إنها حَرَمٌ آمِن** ». أخرجه مسلم.

**6.926-** Sehl b. Huneyf şöyle dedi:

"Hz. Peygamber eliyle Medîne'yi işaret ederek;

**"Orası saygın ve güvenli bir yerdir"** dedi.[24]

---

[23] **Ebû Davud**, Menâsik, 96/2039.

[24] **Müslim**, Hac, 86/479.

٦٩٢٧ـــ (عدي بن زيد رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حمى كلَّ ناحية من المدينة بَريدا بريدا، لا يُخبَط شجره ولا يُعضَد ولا يُقطع منها إلا ما يسوق به إنسان بعيره. أخرجه...

**6.927-** Adiy b. Zeyd'den[25] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Medîne'yi her taraftan birer berîd olmak üzere korunmuş yer kıldı. Oradaki ağaçlar kesilmez, yaprakları da silkelenmez. Ancak bir insanın yem olarak devesine götüreceği zaruri yiyecek miktarı müstesnâ!"[26]

**İZAH**

**"Berîd",** 12 mil gelen bir uzunluk ölçüsüdür. Bu da **Medîne**'nin **Harem** bölgesinin sınırlarını ifâde etmektedir. Bu bölgenin doğu, batı, güney ve kuzey cihetinden sınırları daha önce belirtilmişti.

الفرع الثاني

في المقام بها والخروج منها

## 2- MEDÎNE'DE İKAMET ETMEK VE ORADAN AYRILMAK

٦٩٢٨ـــ (م ــ أبو سعيد مولى المهري) : « أنه أصابهم بالمدينة جَهْد وشدة ، وأنه أتى أبا سعيد [الخُدري – رضي الله عنه –] فقال له : إني كثير العيال ، وقد أصابتنا شدَّة ، فأردتُ أن أنقلَ عيالي إلى بعض الرِّيف ، فقال أبو سعيد : لا تَفعَلْ ، الزم المدينة ، فإنا خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم – أظن أنه قال : حتى قَدمْنا عُسْفانَ – فأقمنا بها لياليَ ، فقال الناس : والله ما نحن ها هنا في شيء ، وإن عيالنا لخُلُوف ، ما نأمَنُ عليهم ، فبلغ ذلك النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : ما هذا الذي بلغني من حَديثكم ؟ [ما أدري كيف ؟ قال :

---

[25] **Adiyy b. Zeyd el-Cüzâmî**: Sahabîliği tartışmalı biridir. Kendisinden Davud b. el-Hasîn rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir, ama hadîsinin isnadında ihtilaf vardır.

[26] Musannıfın kaynağına işaret etmediği hadîs, **Ebû Davud**, Menâsik, 96/2036'dadır.

والذي أحلف به - أو والذي نفسي بيده -] لقد هممتُ - أو إن شئتم - لا أدري أيتهما قال : لآمُرَنَّ بناقتي فتُرْحَل ، ثم لا أحُلُّ لها عقدة حتى أقدم المدينة ، وقال : اللهم إن إبراهيم حرَّم مكة ، فجعلها حَرَاما ، وإني حَرَّمت المدينة حراما ما بين مأزميْها: أن لا يُهْرَاق فيها دَم، ولا يُحْمَل فيها سلاح لقتال، ولا تُخبَط فيها شجرة إلا لعلف، اللهم بارك لنا في مدينتنا، اللهم بارك لنا في صاعنا، اللهم بارك لنا في مُدِّنا، اللهم بارك لنا في صاعنا، [اللهم بارك لنا في مُدِّنا] ، اللهم بارك لنا في مدينتنا، اللهم اجعل مع البركة بركتين، والذي نفسي بيده، ما من المدينة شِعْب ولا نَقْب إلا عليه مَلَكان يحرسانها، حتى تَقْدَموا إليها، ثم قال للناس : ارتحلوا فارتحلنا فأقبلنا إلى المدينة فوالذي نحلف به - أو يُحْلَفُ به - ما وضعنا رحالنا حين دخلنا المدينة حتى أغارَ علينا بنو عبد الله بن غطفان وما يَهيجُهم قبل ذلك شيء».

وفي رواية أنه جاء إلى أبي سعيد لياليَ الحَرَّة ، فاستشاره في الجلاء من المدينة ، وشكا إليه أسعارها ، وكثرة عياله ، وأخبره أنْ لا صبر له على جَهْد المدينة ولأْوائها ، فقال له : ويحك ، لا آمرك ، بذلك ، إني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « لا يصبر أحد على لأوائها فيموت إلا كنت له شفيعا - أو شهيدا - يوم القيامة ، إذا كان مسلما ». أخرجه مسلم.

**6.928-** Mihrî'nin âzâdlısı Ebû Saîd'den[27] rivâyet edildiğine göre; kendileri Medîne'de geçim darlığına ve sıkıntıya uğrayınca, bu zât Ebû Said el-Hudrî'ye gelerek;

"- Ben, âilesi kalabalık biriyim; sıkıntıya düştük, âilemi tarım alanlarından birine nakletmek istiyorum" demiş.

Ebû Saîd el-Hudrî şu karşılığı vermiş:

"- Bunu yapma, Medîne'de kal! Çünkü biz, Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıkmıştık, -zannederim Usfân'a geldiğimizde, dedi- birkaç gece kaldık. İnsanlar;

---

[27] **Ebû Saîd Mevlâ'l-Mihrî**: Mısırlı tâbiîlerdendir. Ebû Zer ve Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya b. Ebî Kesîr rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- Vallahi bizim burada bir işimiz yok! Çocuklarımız da geride kimsesiz kaldı; onların durumundan endişe ediyoruz" dediler. Onların bu sözleri Hz. Peygamber'e ulaşınca, şunları söyledi:

**"- Kulağıma gelen bu sözleriniz nedir? Allah'a yemin ederim ki,** -veya hayatım elinde olan Allah adına yemin ederim ki, mi dedi bilmiyorum- **devemin hazırlanmasını emretmeyi, sonra da Medîne'ye varıncaya kadar eğerin bir düğümünü bile çözmemeyi düşündüm** –veya isterseniz böyle yapayım, dedi-."

Sonra şöyle duâ etti:

*"Allah'ım! İbrahim Mekke'yi muhterem kıldı ve orayı Harem yaptı. Ben de Medîne'yi, iki dağı arasında kalan bölgeyi muhterem kıldım. Orada kan dökülmeyecek, savaş için silah taşınmayacak, hayvan yemleme gayesinin dışında hiçbir ağacı kesilmeyecek!*

*Allah'ım; bize Medîne'mizi mübarek kıl! Allah'ım; bize sâ'ımızı bereketli eyle! Allah'ım; bize müdd'ümüzü bereketli kıl! Allah'ım; bize sâ'ımızı bereketli eyle! Allah'ım; bize müdd'ümüzü bereketli kıl! Allah'ım; bize Medîne'mizi mübarek kıl! Allah'ım; bir bereketle birlikte iki bereket ihsân eyle!*

**Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Medîne'nin her geçidinde, her yolunda mutlaka iki melek bekler; sizler varıncaya kadar orayı muhafaza ederler!"**

Sonra Hz. Peygamber insanlara;

**"- Haydi, hareket edin!"** dedi. Biz de hemen hareket ettik ve Medîne'ye geldik. Zâtına yemin ettiğimiz –veya yemin edilen-Allah'a yemin olsun ki, Medîne'ye girdiğimizde, yüklerimizi indirir indirmez Abdullah b. Ğatafân oğulları bize baskın yaptılar. Halbuki biz Medîne'ye varmadan önce, görünürde onları baskından alıkoyan bir şey yoktu."[28]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ebû Saîd el-Mehrî, Hârre vakası gecelerinde Ebû Saîd el-Hudrî'ye gitti, Medîne'den gitmek konusunda onunla istişâre etti.

---

[28] **Müslim**, Hac, 86/475-78.

Ona; Medîne'de hayatın pahalılaştığından ve âilesinin kalabalık olduğundan şikâyetlendi. Artık Medîne'nin sıkıntı ve darlığına dayanamadığını söyledi. Ebû Saîd el-Hudrî, ona şöyle karşılık verdi:

"- Yazık sana! Ben sana Medîne'den gitmeni tavsiye edemem. Çünkü ben, Rasûlullah'ın (a.) şöyle söylediğini işittim:

**"Kim Müslüman olduğu halde Medîne'nin darlığına sabreder ve ölürse, kıyâmet günü ona şefâatçi** –veya şâhid- **olurum."**

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

**İZAH**

**Hârre** vakası, hicrî 63 yılında meydana gelen ve **Medîne**'nin yağmalanması ile sonuçlanan olaydır.

**"Medîne'ye varır varmaz Abdullah b. Ğatafân oğulları bize baskın yaptılar. Halbuki bîz gitmeden onları baskından alıkoyan bir şey yoktu"** cümlesi, Hz. Peygamber'in; "**Siz varıncaya kadar Medîne'nin her geçidinde mutlaka iki melek bekler...**" ifâdesiyle izah edilir. Buna göre onlar gelmeden önce **Medîne**'yi baskından koruyan, meleklerdi.

Hadîs, **Medîne**'nin faziletini, bereketini ve melekler tarafından korunan bir şehir olduğunu ifâde etmektedir.

**٦٩٢٩ــ (م ط ت ــ عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) **قال: يُحَنَّسُ مولى مصعب** بن الزبير : إنه كان جالسا عند عبد الله بن عمر في **الفتنة** ، فأتته **مولاة** له تُسَلِّم **عليه** ، فقالت : **إني** أردتُ الخروج يا **أبا عبد الرحمن** ، اشتدَّ علينا الزمان ، **فقال لها** عبد الله : **اقعدي لَكاعِ** ، **فإني سمعتُ** رسولَ الله صلى الله عليه وسلم **يقول** : « **لا يصبر على لأوائها وشِدّتها أحد إلا كنت له شهيدا وشفيعا يوم القيامة**». **يعني** المدينة.

وفي رواية عن نافع عن ابن عمر : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ صَبَرَ على لأوائِها [وشِدَّتها] – يعني المدينة** – كنتُ له شفيعا ، أو شهيدا يوم القيامة ». أخرجه مسلم.

وأخرج الموطأ الثانية ، وأخرج الترمذي نحو الأولى ، وفيه : قالت : « **إني** أُريــدُ [أن] أخرجَ إلى العراق ، قال : **فهلاَّ** إلى الشام أرضِ المَنْشَرِ ؟ **واصبري لَكاعِ** ».

**6.929-** Mus'ab b. Zübeyr'in[29] âzâdlısı Yuhannes'ten[30] rivâyet edildiğine göre, kendisi fitne döneminde Abdullah b. Ömer'le oturuyormuş. O sırada Abdullah'ın âzâdlı câriyesi gelip selâm vermiş ve;

"- Buradan ayrılmak istiyorum ya Ebâ Abdurrahman! Çünkü sıkıntılı bir dönem yaşıyoruz" demiş. Abdullah şu cevabı vermiş:

"- Yerinde kal, ahmak kadın! Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Kim Medîne'nin darlığına ve sıkıntısına sabrederse, kıyâmet günü ben kendisine şâhid ve şefâatçi olurum."**[31]

**RİVÂYETLER**

Nâfi'in İbn Ömer'den diğer bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Kim oranın, yani Medîne'nin sıkıntısına ve zorluğuna katlanırsa, kıyâmet günü kendisine şefâatçi veya şâhid olurum."**

Bunları **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Muvatta** da tahric etti.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti. Yalnız onun rivâyetinde câriye;

"- Irak'a gitmek istiyorum" demiş, İbn Ömer de;

"- Mahşer yeri olan Şam'a gitsene! Sabret ahmak kadın!" cevabını vermiş.

---

[29] **Ebû Abdullah, Mus'ab b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Kuraşî**: ö. 71/690. Medîneli tâbiîlerdendir. Babası, sağlığında cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Zübeyr b. Avvâm'dır. **Irakeyn** valiliği yaptı. Son derece cesurdu. Abdülmelik b. Mervan'la savaştı ve hicrî 71 veya 72'de öldürüldü.

[30] **Ebû Musa, Yuhannes Mevlâ Mus'ab b. Zübeyr b. el-Avvâm el-Medenî**: Medîneli güvenilir tâbiîlerdendir. Mus'ab b. Zübeyr'in âzâtlısıdır. Ümmü'd-Derdâ ve Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Yezîd b. el-Hâd ve Yahya'l-Ensârî rivâyet etti.

[31] **Müslim**, Hac, 7/481-83; **Muvatta**, Câmi, 2/3; **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3917.

٦٩٣٠ـ (م ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «لا يصبرُ على لأواء المدينة، وشدَّتها أحد من أمتي إلا كنتُ له شفيعا يوم القيامة ، أو شهيدا». أخرجه مسلم والترمذي.

**6.930-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Ümmetimden kim Medîne'nin sıkıntısına ve zorluğuna katlanırsa, kıyâmet günü kendisine mutlaka şefâatçi veya şâhid olurum."**[32]

٦٩٣١ـ (م ـ سعد رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إني أحَرِّمُ ما بين لابَتَي المدينة : أن يُقطَع عضاهُها ، أو يُقتَلَ صيدُها وقال: المدينة خير لهم لو كانوا يعلمون لا يَدَعُها أحد رغبة عنها إلا أبدل الله فيها مَن هو خير منه ولا يَثبُتُ أحد على لأوائها وجَهْدها إلا كنتُ له شفيعا – أو شهيدا – يوم القيامة».

زاد في رواية: « ولا يريد أحد أهلَ المدينة بسوء ، إلا أذابه الله بالنار ذَوبَ الرصاص ، أوذوب الملح في الماء ». أخرجه مسلم.

**6.931-** Sa'd (b. Ebî Vakkas), Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

**"Ben Medîne'nin iki taşlığı arasında kalan bölgedeki ağaçların kesilmesini veya avının öldürülmesini haram kılıyorum."**

Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti:

**"İnsanlar, Medîne'nin kendileri için daha hayırlı olduğunu keşke bilselerdi! Kim istemediği için oradan ayrılırsa, Allah onun yerine mutlaka daha hayırlı birini oraya getirir. Kim de oranın sıkıntısına ve zorluğuna katlanırsa, kıyâmet günü kendisine mutlaka şefâatçi** –veya şâhid- **olurum."**[33]

---

[32] **Müslim**, Hac, 7/484; **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3924.

[33] **Müslim**, Hac, 85/459.

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette; "**Biri Medînelilere kötülük yapmak isterse, Allah onu cehennemde kurşun eritir gibi, yahut suda tuz eritir gibi eritir**" cümlesi de vardır.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٦٩٣٢ـ (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « سيأتي على الناس زمانٌ يدعو الجل قريبَه وابنَ عمه : هَلُمَّ إلى الرَّخاء ، هَلُـمَّ إلى الرَّخـاء والمدينة خيرٌ لهم لو كانوا يعلمون ، والذي نفسي بيده ، لا يخرجُ منهم أحد رغبة عنها إلا أخلفَ الله فيها خيرًا منه ، ألا وإن المدينةَ كالكير يُخرجُ الخبث ، لا تقومُ الساعة حتى تَنْفي المدينةُ شرارها ، كما ينفي الكيرُ خَبثَ الحديد ». أخرجه مسلم.

**6.932-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"**Öyle bir zaman gelecek ki, insan bir yakınını veya amcazâdesini; *'Bolluğa gel! Bolluğa gel!'* diye çağıracak. İnsanlar, Medîne'nin kendilerine daha hayırlı olduğunu keşke bilselerdi! Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, kim istemediği için oradan ayrılırsa, Allah mutlaka daha hayırlı birini oraya getirir. İyi bilin ki Medîne demirci körüğü gibidir; kiri-pası dışarı atar. Körük, nasıl demirin pasını söker atarsa, Medîne de kötü kişileri içinden atmadıkça kıyâmet kopmaz.**"[34]

٦٩٣٣ـ (ط ـ عروة بن الزبير) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا يخرجُ احد من المدينة رغبة عنها إلا أبدلها الله خيرا منه ». أخرجه الموطأ .

**6.933-** Urve b. ez-Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"**Kim istemediği için Medîne'den ayrılırsa, Allah onun yerine mutlaka daha hayırlı birini oraya getirir.**"[35]

---

[34] Müslim, Hac, 88/487.

[35] Muvatta, Câmi, 2/6.

٦٩٣٤ــ (خ م ط ــ سفيان بن أبي زهير رضي الله عنه) قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «تُفتَحُ اليمن ، فيأتي قوم يَبُسُّون ، فيتحمَّلون بأهليهم ومن أطاعهم ، والمدينةُ خير لهم لو كانوا يعلمون، وتُفتَحُ الشام، فيأتي قوم يَبُسُّون، فيتحمَّلون بأهليهم ومن أطاعهم، والمدينةُ خير لهم لو كانوا يعلمون، وتفتح العراق، فيأتي قوم يَبُسُّون فيتحمَّلون بأهليهم ومن أطاعهم، والمدينة خير لهم لو كانوا يعلمون». أخرجه البخاري ومسلم و الموطأ ولمسلم نحوها، وهذه أتم.

**6.934-** Süfyan b. Ebî Züheyr'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (a.) şöyle söylediğini işittim:

**"Yemen fethedilecek, bir gurup insan da âileleri ve yandaşlarıyla birlikte Yemen'e göçecek. Halbuki bilselerdi, Medîne onlar için daha hayırlıydı. Şam da fethedilecek ve bir gurup insan da âileleri ve yandaşlarıyla birlikte Şam'a göçecek. Halbuki bilselerdi, Medîne onlar için daha hayırlıydı. Irak da fethedilecek, yine bir gurup insan âileleri ve yandaşlarıyla birlikte Irak'a göçecek. Halbuki bilselerdi, Medîne onlar için daha hayırlıydı."**[36]

## İZAH

Bu türlü ifadeler, bağlayıcı görülmemesi gereken sözlerdir. Zira ashâb-ı kirâm, bütün bu sözü edilen yerlere ve çok daha uzak başka mekânlara dağılmışlar ve önemli bir bölümü de oralarda yerleşmişlerdir. Bunlar, muhtemelen **Medîne**'nin hatırasını canlı tutmayı amaçlayan sözlerdir.

٦٩٣٥ــ (خ م ط ت س ــ جابر رضي الله عنه) قال : جاء أعرابيّ إلى النبيّ صلى الله عليه وسلم فبايعه على الإسلام ، فجاء من الغد محموما - وفي رواية : فأصاب الأعرابيَّ وَعْكٌ بالمدينة - فقال : أقلني بيعتي ، فأبى ، ثم جاءه ، فقال : أقلني بيعتي ، فأبى ، فخرج الأعرابيُّ ،

[36] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 5; **Müslim**, Hac, 90/497; **Muvatta**, Câmi, 2/7

فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إنما المدينة كالكير تنفي خَبَثَها وينصَع طَيِّبُهـا».
أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والترمذي والنسائي ، ولم يذكر النسائي وعكه.

**6.935-** Câbir anlatıyor:

"Bir bedevî Hz. Peygamber'e geldi ve Müslüman olmak üzere kendisine bîat etti. Hemen arkasından bedevî sıtmaya yakalandı. –Bir rivâyette bedevî Medîne'de hastalandı, denir-. Bunun üzerine bedevî;

"- Benim bîatımı çöz!" dedi. Hz. Peygamber, onun bu talebini kabul etmedi. Sonra tekrar geldi ve yine;

"- Benim bîatımı çöz!" diye rica etti. Hz. Peygamber yine kabul etmedi. O zaman bedevî Medîne'yi terk etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle söyledi:

**"Medîne, ancak demirci körüğü gibidir; kötüsünü atar, temizini tutar."**[37]

٦٩٣٦ـ (خ م ط ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أُمِرْتُ بقرية تأكلُ القُرى يقولون: يثربُ وهي المدينةُ تنفي الناسَ كما ينفي الكيرُ خَبَثَ الحديد». أخرجه البخاري ومسلم و الموطأ.

**6.936-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Ben, bütün beldeleri yiyen Yesrib adında bir beldeye hicretle emrolundum. Orası tıpkı körüğün, demirin pasını attığı gibi, kötü insanları dışarı atan Medîne'dir."**[38]

## İZAH

**"Bütün beldeleri yiyen"** cümlesi, teşbihî bir ifâdedir. Bütün beldelerden üstün ve fazîletli olmak anlamındadır. Ancak fazîlet

---

[37] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 10; ahkâm, 45, 47, 50; İ'tisâm, 16; **Müslim**, Hac, **88/489; Muvatta**, Câmi, 2/4; **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3920; **Nesaî**, Bîat, 22.

[38] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 2; **Müslim**, Hac, 88/488; **Muvatta**, Câmi, 2/5.

itibariyle **Mekke**'nin daha üstün olduğu ve bu itibarla böyle bir mananın doğru olmadığı ifâde edilmiştir.

Hadîs, Medînelilerin İslâm'a büyük hizmetler yapacakları ve onların eliyle pek çok beldenin fethedilip İslâm'a sokulacağı manasına da hamledilmiştir. Çeşitli beldeleri fetheden Medîneliler, netice itibariyle o beldelerin ganimetlerini de yiyeceklerdir. Kaldıki **Medîne**, zaten İslâm ordusunun merkeziydi. Fethedilen ülkelerin ganimetleri de orada toplanırdı.

**٦٩٣٧**— (م — **زيد بن ثابت** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :

« **إنَّها طيبة** —**يعني المدينة** — **وإنَّها تنفي الخَبَثَ كما تنفي النارُ خَبَثَ الفضَّة**». أخرجه مسلم.

وهذه الرواية لم يذكرها الحميديُّ في كتابه.

**6.937-** Zeyd b. Sâbit'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Muhakkak ki burası, yani Medîne temizdir; ateş gümüşün pasını attığı gibi, şüphesiz Medîne de kötüleri öyle atar."**[39]

**٦٩٣٨**— (ت — **ابن عمر** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :

« من استطاع أن يموت بالمدينة **فليمُتْ بها** ، **فإني أشفعُ لمن يموتُ بها** ». أخرجه الترمذي.

**6.938-** İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Kimin Medîne'de ölmeye gücü yeterse, orada ölsün! Çünkü ben, Medîne'de ölenlere şefâat edeceğim."**[40]

**٦٩٣٩**— (ط — **يحيى بن سعيد** رحمه الله) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان جالسا ، وقبر يحفر في المدينة ، **فاطّلع** رجل في القبر ، فقال : **بئس مَضجَع المؤمن** ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **بئس ما قلتَ** ؟ فقال الرجل : إني لم أُرِدْ هذا يا رسول الله ،

---

[39] **Müslim**, Hac, 88/490.

[40] **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3917.

إنما أردتُ القتل في سبيل الله ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « لا مثــل للقتــل في سبيل الله ، ما على الأرض بُقْعة [هي] أحبُّ إلى أن يكون قبري بها منها ، ثلاث مرات ».

أخرجه الموطأ.

**6.939-** Yahya b. Saîd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) oturuyordu. O sırada Medîne'de de bir mezar kazılıyordu. Bir adam mezara baktı ve;

"Bir mü'min için ne kötü yer!" dedi. Hz. Peygamber ona;

**"- Ne kötü söz söyledin!"** dedi. Adam ise;

"- Ben onu kastetmedim ey Allah'ın Rasûlü; ben ancak Allah yolunda öldürülmeyi murad ettim" deyince, Rasûlullah (as.) üç defa şunları tekrarladı:

**"- Şüphesiz Allah yolunda öldürülmenin emsâli yoktur! Ama yeryüzünde mezarımın olmasını buradan daha çok istediğim bir yer de yoktur!"**[41]

**٦٩٤٠ـ (خ ط ـ حفصة بنت عمر وأسلم مولى عمر)** قالا : قال عمر : « اللهم ارزقني شهادة في سبيلك ، واجعل موتي في بلد رسولك ».

وفي رواية عن حفصة : « فقلت : أنَّى يكون هذا؟ قال: يأتيني به الله إذا شاء». أخرجه البخاري و الموطأ .

**6.940-** Hz. Ömer'in kızı Hafsa ve âzâdlısı Eslem'den rivâyet edilmiştir: Hz. Ömer şöyle duâ etti:

*"Allah'ım! Beni senin yolunda şehid olmakla rızıklandır ve benim ölümümü de Rasûlünün memleketinde nasip eyle!"*[42]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyete göre Hafsa şöyle dedi: Babama;

"- Hem şehîd olmak, hem de Medîne'de ölmek nasıl olacak?" diye sordum.

---

[41] **Muvatta**, Cihâd , 14/33.

[42] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 11; **Muvatta**, Cihâd, 15/34.

"- Allah, dilediğinde onu da yapar" cevabını verdi.

Hadîsi **Buharî** ve **Muvatta** tahric etti.

**İZAH**

Bilindiği üzere Allah yolunda şehîd olmak, ancak cihâd yoluyla mümkün olur. **Hz. Ömer** de hem Allah yolunda şehîd olmayı ve hem de **Medîne'**de ölmeyi dilemektedir. Bunun ise gerçekleşmesi zordur. Çünkü şehîd olmak için cihâda çıkmak gerekir. Nitekim kızı **Hafsa** da babasına bunun nasıl mümkün olacağını sormaktadır. **Hz. Ömer** de **"Allah dilerse onu da yapar"** diyerek sanki kendi âkıbetini gördüğünü ifâde etmiş veya bu temennisini dile getirmiştir.

**الفرع الثالث**

**في دعاء النبي صلى الله عليه وسلم لها**

**3- HZ. PEYGAMBER'İN MEDÎNE İÇİN DUÂ ETMESİ**

**٦٩٤١ـ** (خ م ط ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : لما قَدِمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم المدينة وُعِكَ أبو بكر وبلال ، قالت : فدخلتُ عليهما ، فقلت: يا أبتِ ، كيف تجدُك ؟ ويا بلال ، كيف تجدُك ؟ قالت: فكان أبو بكر إذا أخذتْه الحمَّى يقول :

كُلُّ امرئٍ مُصَبَّحٌ في أهلِه ... والموتُ أدنى من شِراكِ نَعْلِه

وكان بلال إذا أُقْلِعَ عنه ، يرفع عقيرته ويقول :

ألا ليت شِعْري هل أبيتَنَّ ليلةً ... بوادٍ وحولي إذْخِرٌ وجَلِيلُ ؟

وهل أرِدَنْ يوماً مِيَاهَ مِجَنَّةٍ ... وهل يَبْدُوَنْ لي شامَةٌ وطَفِيلُ ؟

قالت عائشة : فجئتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فأخبرتُه ، فقال : **اللهمَّ حَبِّبْ إلينا المدينة كحُبِّنا مكةَ أو أشدَّ ، اللهم صَحِّحْها ، وبارك لنا في مُدِّها وصاعها** ، وانقل حُمَّاهـا **فاجعلها بالجُحْفة**.

وفي رواية نحوه ، وزاد بعد بيتي بلال من قوله : **اللهم العن شيبةَ بن ربيعة ، وعُتْبةَ بن ربيعةَ** ، وأُمَيَّةَ بنَ **خلف** ، كما أخرجونا من أرضنا إلى أرض الوباء ، ثم قالت : قال رسولُ

الله صلى الله عليه وسلم : « **اللهم حَبِّبْ إلينا المدينة... وذكر باقي** الدعاء. قالت: وقَدِمْنا **المدينةَ وهي** أوْبَأُ **أرضِ** الله ، قالت : **وكان بُطْحانُ يجري** نَجْلاً ، **تعني** ماءً آجِناً » **أخرجه** البخاري **ومسلم** و الموطأ.

وأخرج الموطأ عقيب هذا الحديث عن **يحيى** بن سعيد أن عائشة قالت: وكان عامر بنُ فُهيرة يقول:

*قد رأيتُ الموتَ قبْلَ ذوْقِه      إن الجبانَ حَتْفُهُ من فوْقِه*

**6.941-** Hz. Âişe anlatıyor:

"Hz. Peygamber Medîne'ye geldiği sıralarda Ebû Bekir ve Bilâl hastalandılar. Ben, yanlarına gidip;

"- Babacığım, kendi nasıl hissediyorsun? Ya Bilâl, nasılsın?" diyerek hallerini sordum. Ebû Bekir, sıtmaya yakalanınca şu beyti söyledi:

*"Her insana kendi âilesi içinde* 'hayırlı sabahlar!' *denir. Halbuki ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır."*

Bilâl de sıtma nöbetinden kurtulunca, sesini yükseltir ve (Mekke'ye hasretini ifâde eden) şu beyitleri terennüm ederdi:

*"Ah!.. Acaba Mekke vâdisinde etrafımı izhîr ve celîl otları sarmış olduğu halde bir gece daha geçirebilecek miyim? Acaba Micenne suyuna ulaşacağım bir günü daha görecek miyim? Şâme ve Tafîl dağları bana bir kere daha görünecek mi acaba?"*

Hz. Âişe şöyle devam eder:

"Sonra Hz. Peygamber'in yanına giderek durumu anlattım. Hemen şöyle duâ etti:

***"Allah'ım; Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi Medîne'yi de sevdir! Hatta Medîne'yi daha çok sevdir! Allah'ım; Medîne'yi sağlıklı kıl! Medîne'nin müdd'ünü ve sâ'ını bereketli eyle! Sıtmasını da buradan al, Cuhfe'ye götür!"***[43]

---

[43] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 11; Menâkıbu'l-Ensâr, 46; Merdâ, 8, 22, 43; **Müslim**, Hac, 86/480; **Muvatta**, Câmi, 4/14.

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Bilâl'in terennüm ettiği iki beyitten sonra şöyle bedduâ ettiği kaydedilir:

*"Allah'ım! Şeybe b. Rabîa'ya, Utbe b. Rabîa'ya ve Ümeyye b. Halef'e lanet eyle! Çünkü onlar, bizleri kendi yurdumuzdan çıkardılar, vebâ diyarına gitmeye mecbur ettiler."*

Sonra Hz. Peygamber; *"Allah'ım bize Medîne'yi sevdir..."* diye duâ etti şeklinde devam eder. Hz. Peygamber'in bu duâsından sonra Hz. Âişe'nin;

"Biz Medîne'ye geldiğimizde, orası Allah'ın en vebâlı, en hastalıklı memleketi idi" dediği ve ayrıca; "Buthân vâdisinde küçük ve acı bir su akardı" diye söylediği kaydedilir.

Hadîsi **Buharî**, **Müslim** ve **Muvatta** tahric etti.

**Muvatta** bu hadîsin arkasından Yahya b. Saîd'den naklen Hz. Âişe'nin şöyle dediğini de kaydeder:

"Âmir b. Füheyre[44] şu beyti terennüm ediyordu:

*"Ölüm gelmeden önce, ölümün şiddetini gördüm. Korkağın helâki, üstünden gelir."*

## İZAH

Müslümanlar, müşriklerin dayanılmaz baskıları üzerine vatanlarını terk edip **Medîne**'ye hicret etmişlerdi. **Medîne** de havası-suyu itibariyle onların sağlığına uygun gelmemişti. Pek çok kişi hastalanmış, yataklara düşmüştü. Bunun üzerine bazıları, vatanlarına olan hasretini dile getiriyor, bazıları da kendilerini vatanlarından

---

[44] **Ebû Amr, Âmir b. Füheyre et-Teymî:** ö. 4/625. Sahabîdir. Hz. Peygamber Dâru'l-Erkam'a çekilmeden önce İslâm'a girmişti. **Tufeyl b. Abdullah**'ın kölesi idi. Dini uğrunda ağır işkencelere maruz kaldı. **Hz. Ebû Bekir** onu satın alıp âzâd etmiş ve koyunlarına çoban yapmıştı. Rasûlullah (as.) ve **Hz. Ebû Bekir**'le birlikte **Medîne**'ye hicret etmişti. Hicret sırasında **Sevr** mağarasında saklanan Hz. Peygamber'e süt taşımıştı. Okur yazardı; hicret'te **Süraka**'ya verilen emânnâmeyi o yazmıştı. **Bedir** ve **Uhud** savaşlarına katılmış, **Bi'r-i Maûne**'de kırk yaşında şehid edilmişti. Orada sırtından giren ok göğsünden çıkınca; **"vallahi ben kazandım!"** diye haykırmıştı. Bu baskını düzenleyen ve onu şehîd eden **Âmir b. Tufeyl**, onun cesedinin göklere yükseldiğini, sonra tekrar yere indiğini bizzat görmüştü.

koparan müşriklere bedduâ ediyordu. Bunun üzerine de Hz. Peygamber, yukarıda geçen lafızlarla Allah'a yalvarıyor. Sonunda Hz. Peygamber'in duâsının da bereketiyle **Medîne'**de daha önce görülen hastalıklar kalmadı, Müslümanlar **Medîne**'ye alıştılar ve orayı sevmeye başladılar.

**İzhîr,** dikenli bir bitkidir.

**Celîl,** çölde yetişen küçük ve cılız bir ot çeşididir.

**Micenne, Mekke'**ye altı mil mesafede bir yer adıdır. Araplar orada pazar kurarlardı.

**Şâme** ve **Tafîl** de, **Mekke'**deki iki dağ adıdır.

**Buthân, Medîne'**de bir vâdi adıdır.

Yukarıda geçen **Muvatta'**nın son rivâyeti munkatı'dır. Çünkü râvi **Yahya b. Saîd, Hz. Âişe'**yi görmemiştir.

٦٩٤٢ـــ (ت ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : خَرجنا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، حتى **إذا كنا** بَحَرَّةَ **السُّقْيا التي** كانت لسعد بن **أبي** وقاص فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ائْتوني بوَضوء ، **فتوضأ** ثم قام ، فاستقبل القبلة ، فقال : **اللهم إنَّ إبراهيمَ كان عبدَك** وخليلك ، **ودعا لأهل** مكة بالبركة ، وأنا **عبدُكَ ورسولُكَ** ، أدعــوك **لأهــل** المدينة أن تبارِكَ لهم في مُدِّهم **وصاعهم مثلي ما باركتَ لأهل مكة** ، مع **البركة بـــركتين**».

أخرجه الترمذي.

**6.942-** Hz. Ali anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte dışarı çıktık, Sa'd b. Ebî Vakkas'a ait Harretu's-Sukyâ'ya geldik. Rasûlullah (as.);

**"- Abdest suyumu getirin!"** dedi. Hemen abdest aldı, sonra kalktı, kıbleye döndü ve şöyle duâ etti:

***"Allah'ım! İbrahim, senin kulun ve halîlin idi; senden Mekkeliler için duâ etmiş, bereket talebinde bulunmuştu. Ben de senin kulun ve rasûlünüm; ben de sana Medîneliler için duâ ediyorum: Medînelilerin müdd'üne ve sâ'ına, Mekkelilere verdiğin bereketin iki mislini ver ve her bir bereketin yanında da iki bereket lütfeyle!"***[45]

---

[45] **Tirmizî,** Menâkıb, 68/3914.

٦٩٤٣ـ (خ م ط ـ أنس رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **اللهم اجعل بالمدينة ضِعْفَي ما جعلتَ بمكة من البركة** ».

وفي رواية : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **اللهم بارك لهم في مكيالهم ، وبارك لهم في صاعهم،وبارك لهم في مُدِّهم**». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الموطأ الثانية.

**6.943-** Enes'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

***"Allah'ım; Mekke'ye verdiğin bereketin iki katını Medîne'ye lütfeyle!"***[46]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

***"Allah'ım! Medînelilerin ölçeklerini bereketli kıl! Onların sâ'ına bereket ver, müdd'üne de bereket ihsân eyle!"***

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Muvatta** tahric etti.

٦٩٤٤ـ (خ م ـ سعد وأبو هريرة رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **اللهم باركْ لأهل المدينة في مُدِّهم**... وساق الحديث ، وفيه : مَنْ أراد أهلها بسوء أذابه الله كما يذوب الملح في الماء ». أخرجه مسلم هكذا ، قال... وساق الحديث.

وأخرج البخاري ومسلم عن سعد قال : سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا يكيدُ لأهل المدينة أحد إلا انْمَاع كما يَنْماعُ الملح في الماء** ».

وقد تقدَّم في « الفرع الثاني » عن سعد نحو هذا في آخر حديث. ولمسلم عن سعد : « **من أراد أهل المدينة بسوء أذابه** الله كما **يذوب الملح في** الماء». وفي أخرى « **بِدَهْمٍ أو بسوءٍ** ».

[46] **Buharî**, Buyû', 53; Keffâret, 5; İ'tisâm, 16; **Müslim**, Hac, 85/465; **Muvatta**, Câmi, 1/1.

**6.944-** Sa'd ve Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

*"Allah'ım; Medînelilere, müdd'lerini bereketli kıl!..."* buyurdu diyerek aynı hadîsi sevk eder. Sonra Hz. Peygamber'in; **"Kim Medînelilere kötülük yapmak isterse, su tuzu erittiği gibi Allah da onu eritir"** dediğini kaydeder.[47]

**RİVÂYETLER**

Bunu **Müslim** tahric etti.

**Buharî** ve **Müslim**'in Sa'd'dan müşterek bir rivâyetleri de şöyledir:

"Hz. Âişe'nin şöyle dediğini işittim:

**"Biri, Medînelilere hile yapacak olsa, tuz suda parçalandığı gibi, mutlaka o da parçalanır."**

Daha önce geçen Sa'd'ın bir rivâyetinin sonunda bu ifâde geçmişti.[48]

Yine **Müslim**'in Sa'd'an bir rivâyeti de şöyledir:

**"Kim Medînelilere kötülük yapmak isterse, tuz suda eridiği gibi Allah da onu eritir."**

Bir başka rivâyetinde de; "...**Medînelileri belâya uğratmak veya kötülük yapmak isterse...**" denir.

**٦٩٤٥ـ ( م ط د ـ وأبو هريرة رضي الله عنه)** قال : « كان النسُ إذا رأوا أولَ الثمر جاؤوا به إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، فإذا أخذه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال : اللهم بارِكْ لنا في ثَمَرِنا ، وبارك لنا في **مدينتنا** ، وبارك لنا في صاعنا ، وبارك لنا في مُدِّنا ، **اللهم إن إبراهيم عبدُك** ونبيُّك ، **وإني عبدُك** ونبيُّك وإنه **دعاك لمكة وإني** إدعوك للمدينة **بمثل ما دعاك** لمكة و مثله **معه** قال: ثم يدعو أصغرَ وليد له فيعطيه ذلك الثمر».

---

[47] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 7; **Müslim**, Hac, 89/492-95.

[48] Bkz., hadîs no; 6.931.

وفي رواية : « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يؤتَى بأول الثمر ، فيقول : **اللهم بارِكْ لنا في مدينتنا ، و في ثمارنا ، و في مُدِّنا ، و في صاعنا ، بركةً مع بركة ، ثم يعطيه** أصغر من يَحْضُرَ من الولْدان ». أخرجه مسلم . وأخرج الموطأ والترمذي الرواية الأولى.

**6.945-** Ebû Hureyre anlatıyor:

"İnsanlar, meyvelerin turfanda mahsûlü çıktığında, onu alıp Hz. Peygamber'e getirirlerdi. Rasûlullah (as.) da meyveyi alır ve şu duâyı yapardı:

***"Allah'ım; bize meyevelerimizi bereketli kıl! Medîne'mizde bize bereket lütfeyle! Sâ'ımıza bereket ver, müdd'ümüze de bereket ver! Allah'ım; şüphesiz İbrahim, senin kulun, halîlin ve peygamberindi. Ben de senin kulun ve Peygamberinim. O Mekke için duâ etmişti, onun Mekke için duâ ettiğinin bir misli fazlasıyla ben de Medîne için sana duâ ediyorum."***

Sonra Hz. Peygamber, o adamın en küçük çocuğunu çağırır ve meyveyi ona verirdi."[49]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) turfanda meyve getirildiğinde şöyle derdi:

***"Allah'ım; Medîne'mizi, meyvemizi, müdd'ümüzü ve sâ'ımızı bize bereketli kıl! Bizlere bereket üstüne bereket ver!"***

Sonra meyveyi orada bulunan çocukların en küçüğüne verirdi."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Muvatta** ve **Tirmizî** de tahric ettiler.

**٦٩٤٦**ـ (م) ـ أبو سعيد رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **اللهم بارك لنا في مُدِّنا وصاعنا ، واجعلْ [مع] البركة بركتين** ». أخرجه مسلم.

**6.946-** Ebû Saîd'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[49] **Müslim**, Hac, 85/473; **Muvatta**, Câmi, 1/2; **Tirmizî**, Daavât, 54/3454.

*"Allah'ım; bize müdd'ümüzü ve sâ'ımızı bereketli kıl ve bir bereketle birlikte iki bereket lütfeyle!"*[50]

## الفرع الرابع
## في حفظها وحراستها

## 4- MEDÎNE'NİN MUHAFAZASI VE KORUNMASI

٦٩٤٧ـ (خ م ط ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «على أنقاب المدينة ملائكة لا يدخلها الطّاعونُ،ولا الدَّجال ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « يأتي المسيحُ من قِبَل المشرق ، وهمّته المدينة، حتى ينزلَ دُبُرَ أحُد ، ثم تصرف الملائكة وجهه قِبَل الشام ، وهناك يَهْلكُ ».

وأخرج الموطأ الأولى. وقد أخرج الترمذي رواية مسلم في جملة حديث يرد.

**6.947-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Medîne'nin her geçidinde melekler nöbet tutarlar, binâenaleyh oraya tâûn ve Deccâl giremez."**[51]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Müslim**'in diğer bir rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Mesîh, doğu cihetinden gelecektir. Gâyesi Medîne'ye gitmektir. Uhud dağının arkasına geldiğinde melekler onun yüzünü Suriye tarafına çevirecek ve sonunda da orada helâk olacaktır."**

İlk rivâyeti **Muvatta** da tahric etti.

**Tirmizî** de **Müslim**'in rivâyetini tahric etti.

---

[50] **Müslim**, Hac, 86/476.

[51] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 9; Tıp, 340; Fiten, 27; **Müslim**, Hac, 87/485-86; **Muvatta**, Câmi, 4/16; **Tirmizî**, Fiten, 61/2243.

٦٩٤٨ــ (خ ــ أبو بكرة رضي الله عنه) قال : « لا يدخل المدينة رُعْبُ المسيح الدَّجَّال، لها يومئذ سبعة أبواب ، على كلِّ باب مَلَكَان ». أخرجه البخاري.

**6.948-** Ebû Bekre şöyle dedi:

"Medîne'ye Mesîh-Deccâl korkusu giremez. Halbuki o günde Medîne'nin yedi giriş kapısı olacak, ama her kapıda iki melek nöbet tutacaktır."[52]

٦٩٤٩ــ ( خ م ــ أنس رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « ليس من بلد إلا سيطؤه الدَّجالُ ، إلا مكةَ والمدينةَ ، وليس نَقْبٌ من أنْقَابِها إلا عليه الملائكة صافّين ، يحرسونها ، فينزل السَّبخةَ ، ثم تَرْجُفُ المدينةُ بأهلها ثلاث رَجَفات ، فيخرج إليه كل كافر ومنافق».

وفي رواية نحوه ، وقال: « فيأتي سَبَخةَ الجُرُفِ». وقال: « فيخرج إليه كل منافق ومنافقة». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.949-** Enes'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Mekke ve Medîne hariç, Deccâl'in çiğnemediği memleket kalmayacak! Mekke ve Medîne'ye giden yol başlarında mutlaka saf tutmuş melekler durur ve şehri korurlar. Deccâl, *Sebha* denilen yerde konaklar. Sonra Medîne halkını üç defa sallar; bunun üzerine içerde ne kadar kâfir ve münafık varsa, hepsi şehrî terk edip ona giderler."**[53]

**RİVÂYETLER**

Buna benzer başka bir rivâyete göre de; **"Deccâl Sebhatu'l-Cürüf denilen yere gelir, sonra her münafık erkek ve kadın ona gider"** dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[52] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 9.

[53] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 9; **Müslim**, Fiten, 24/123.

## İZAH

**Sebha** veya **Sibâh, Medîne** yakınında bir yer adıdır. Hadîste **Deccâl**'in, istediği her şehre rahatça girebildiği halde **Mekke** ve **Medîne**'ye giremeyeceği, çünkü oraları meleklerin bekleyecekleri belirtilmektedir. Bu husus, gelecekle alâkalı bir konudur, dolayısıyla bizim bilgi alanımız dahilinde değildir. Bu itibarla herhangi bir değerlendirme yapmaya gerek görmüyoruz.

**٦٩٥٠ــ** (خ ت ــ **أنس** رضي الله عنه) أنَّ **النبي صلى** الله **عليه** وسلم قال: « **المدينةُ يأتيها الدَّجَّالُ، فيجدُ** الملائكة **يحرسونها، فلا يقرَبُها الدَّجالُ ولا الطاعونُ إن شاء الله**».

**أخرجه البخاري والترمذي**. وهذا **الحديث** أخرجه **الحميدي** في أفراد **البخاري** من «**مسند أنس**»، **وأخرج** الذي قبله في المتفق عليه ، وهما **بمعنى** ، وحيث **أفرده** اتّبعناه ونبّهنا عليه.

**6.950-** Enes'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Deccâl Medîne'ye gelir, meleklerin onu beklediklerini görür. İnşâllah Medîne'ye Deccâl ve Tâûn yaklaşamayacaktır."**[54]

## RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti.

Bu hadîsi **Humeydî,** Enes'ten naklen **Buharî'**nin müfred rivâyetleri arasında zikretti. Önceki rivâyeti de muttefekun aleyh olarak tahric etti. Aslında her iki hadîs de aynı manadadır. Fakat **Humeydî** onları ayırdığı için biz de ona uyduk, ama bu hususa da işaret ettik.

---

[54] **Buharî**, Fiten, 27; Tevhîd, 31; **Tirmizî**, Fiten, 61/2242.

الفرع الخامس

في مسجد المدينة

وقد تقدم في «الفصل الأول» من الأحاديث ما يشتمل على فضله حيث كان مشتركا بين المسجد الحرام وبينه، وحيث ذكرناها هنالك لم نعدها، ونذكر ها هنا ما هو مختص بمسجد المدينة.

## 5- MEDÎNE MESCİDİ

*"Mescid-i Harâm'la Medîne Mescidi'nin fazîleti konusunu müştereken ifâde eden hadîsler 'İlk Fasıl'da (bkz., hadîs no: 6894-6898) geçmişti. Dolayısıyla Medîne Mescidi'nin fazîleti ile ilgili orada kaydettiğimiz rivâyetleri burada tekrar etmeyeceğiz. Burada ise, sadece Medîne Mescidi ile ilgili olan hadîsleri zikredeceğiz."*

**٦٩٥١ـ (خ م ط س ـ عبد الله بن زيد** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **«ما بين بيتي ومنبري رَوْضة من رياض الجنة»**. أخرجه البخاري ومسلم والنسائي و الموطأ.

**6.951-** Abdullah b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:
Hz. Peygamber şöyle dedi:
**"Evimle minberim arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir."**[55]

[55] **Buharî,** Fadlu's-Salât, 5; **Müslim,** Hac, 92/500; **Muvatta,** Kıble, 5/11; **Nesaî,** Mesâcid, 7.

٦٩٥٢ـ (ت ـ علي وأبو هريرة رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «ما بين بيتي ومنبري روضة من رياض الجنة». أخرجه الترمذي عنهما. وأخرجه مرة أخرى عن أبي هريرة.

**6.952-** Hz. Ali ve Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Evimle minberim arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir."**[56]

٦٩٥٣ـ (ط خ م ـ أبو هريرة أو أبو سعيد رضي الله عنهما) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «ما بين بيتي ومنبري روضة من رياض الجنة ، ومنبري على حوضي » أخرجه « الموطأ ».

هكذا عن أبي هريرة أو أبي سعيد. وأخرجه البخاري ومسلم عن أبي هريرة بغير شك.

**6.953-** Ebû Hureyre veya Ebû Saîd'den rivâyet edildiğine göre Hz Peygamber şöyle dedi:

**"Evimle minberim arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de havuzumun üzerindedir."**[57]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Muvatta** böyle, Ebû Hureyre veya Ebû Saîd'den şeklinde rivâyet etti.

Ancak **Buharî** ve **Müslim** tereddütsüz olarak Ebû Hureyre'den rivâyet ettiler.

٦٩٥٤ـ (س ـ أم سلمة رضي الله عنها) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «إن قوائم منبري هذا رواتبُ في الجنة ». أخرجه النسائي.

---

[56] **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3915-16.

[57] **Buharî**, Fadlu's-Salât, 5; Fedâilu'l-Medîne, 11; Rikak, 53; İ'tisâm, 16; **Müslim**, Hac, 92/502; **Muvatta**, Kıble, 5/10.

**6.954-** Ümmü Seleme'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Şu minberimin direkleri, cennette de var olacak."**[58]

**٦٩٥٥ـ (م ت س ــ أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال: « دخلتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم في بيت بعض نسائه، فقلتُ: يا رسول الله أيُّ المسجد الذي أُسِّس على التقوى؟ قال: فأخذ كفًّا من حصباء، فضرب به الأرض، ثم قال: هو مسجدكم هذا، لمسجد المدينة». أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي والنسائي قال: تمارَى رجلان في المسجد الذي أُسِّس على التقوى من أول يوم، فقال رجل: هو مسجدُ قُباء، وقال الآخر: هو مسجدُ رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « هو مسجدي هذا ». قال الترمذي: وقد رُوِيَ هذا عن أبي سعيد من غير هذا الوجه.

**6.955-** Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Hz. Peygamber, zevcelerinden birinin evinde iken ben de yanına gittim. Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; takvâ üzere tesis edilen mescid hangisidir?"

Rasûlullah (as.) yerden bir avuç çakıl taşı aldı ve onları tekrar yere vurdu. Sonra şöyle dedi:

**"- O, sizin şu mescidinizdir, Medîne mescididir."**[59]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

**Tirmizî** ve **Nesaî**'nin rivâyeti ise şöyledir:

"İki kişi, ***'ilk günden beri takvâ üzere kurulan mescidin hangisi olduğu'*** konusunda tartışıyorlardı. Biri;

"- O, Kubâ mescididir" dedi.

Diğeri de;

---

[58] **Nesaî**, Mesâcid, 7.

[59] **Müslim**, Hac, 96/514; **Tirmizî**, Tefsîr, 10/3099; **Nesaî**, Mesâcid, 8.

"- Peygamber mescididir" dedi.

Rasûlullah (as.) ise;

**"- Benim şu mescidimdir"** buyurdu.

**Tirmizî** dedi ki:

"Bu hadîs, yine Ebû Saîd'den, ama başka bir şekilde de rivâyet edildi."

## İZAH

Hadîste sözü edilen mesele, Kur'ân-ı Kerîm'de; *"...İlk günden beri takvâ üzere kurulan mescid..."*[60] âyetinde işaret edilen mescidin hangisi olduğudur. Bilindiği üzere Hz. Peygamber **Medîne**'ye hicret ettiğinde ilk olarak **Kubâ** mescidini inşâ etmişti. **Kubâ, Medîne**'nin dışında bir mahalledir. **Kubâ** mescidinden hemen sonra da **Mescid-i Nebî**'yi yaptırmıştı.

İşte sahâbeden biri "**takvâ üzere kurulan mescid**"in **Kubâ** mescidi olduğunu söylerken, diğeri onun **Mescid-i Nebî** olduğunu iddiâ etmekte idi. Hz. Peygamber de "**takvâ üzere kurulan mescid**"in, **Mescid-i Nebî** olduğunu söylemiştir.

الفرع السادس

في عمارتها وخرابها

## 6- MEDÎNE'NİN İMARI VE HARAP OLMASI

٦٩٥٦ــ (م) ــ أبو هريرة رضي الله عنه قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «تبلغُ المساكنُ إهابَ - أو يَهابَ - قال زهير: قلتُ لسهيل: فكم ذلك من المدينة؟ قال: كذا وكذا ميلا». أخرجه مسلم.

**6.956-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"(Medîne) **evleri, İhâb'a** –veya Yehâb'a- **kadar ulaşacaktır.**"

---

[60] Tövbe, 108.

Züheyr (b. Muâviye) dedi ki:
"Süheyl (b. Ebî Salih'e) sordum:
"- Orası Medîne'ye ne kadar mesafededir?"
**"- Şu kadar, şu kadar mil"** dedi.[61]

**İZAH**

**İhâb** yahut **Yehâb, Medîne'**ye birkaç mil mesafede bir yer adıdır.

Hadîs, **Medîne'**nin büyüyüp genişleyeceğini ve yapılan evlerin **İhâb'**a kadar ulaşacağını ifâde etmektedir. **Taberî'**nin kaydettiğine göre **Emevîler** zamanında **Medîne** adı geçen yere kadar genişlemişti. Bugün ise **Medîne** son derece büyümüş ve mezkür mahalleyi de geçmiştir.

**٦٩٥٧**ـ (ت ـ **أبو هريرة** رضي **الله** عنه) قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : « **آخرُ قرية من قرى الإسلام خرابا** المدينة ». أخرجه الترمذي.

**6.957-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"İslâm beldelerînden en son harâp olacak olanı, Medîne'dir."**[62]

**٦٩٥٨**ـ (خ م ط ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **يتركون المدينة على خير ما كانت لا يغشاها إلا العوافي** – يريد عوافيَ السباعِ والطير – **فآخرُ من يُحشَر راعيان من مُزَيْنَةَ يريدان المدينة ينعقان بغنمهما فيجدانها مُلئَتْ وحوشا حتى إذا بلغا ثَنِيَّةَ الوداع خرَّا على وجوههما**».

وفي رواية «**ليتركنَّها أهلُها على خير ما كانت مذلَّلة للعوافي** – يعني السباع والطير».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الموطأ: أن رسولَ **الله** صلى الله عليه وسلم قال: « **لتتركنَّ المدينة على أحسن ما كانت ، حتى يدخل الكلبُ أو الذئب ، فيغذّي على بعض**

---

[61] **Müslim**, Fiten, 15/43.

[62] **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3919. Bu hadîsin isnâdı zayıftır, **Tirmizî** onun hasen-garîb olduğunu söylemiştir.

سواري المسجد ، أو على المنبر ، فقالوا: يا رسول الله ، فلمن تكون الثمار ذلك الزمـــان ؟ فقال: للعوافي: الطير والسباع».

**6.958-** Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"İnsanlar Medîne'yi, hayırlı olmasına rağmen terk edecekler. Orayı, sadece rızık arayanlar** –kuşları ve yırtıcı hayvanları kastediyor- **işgal edecek. Oraya en son Müzeyne'den ikî çoban sevk edilecek. Bunlar, sürüleriyle birlikte Medîne'ye girmek isteyecekler, ama şehri vahşi hayvanlarla dolmuş bulacaklar. Vedâ tepesine geldiklerinde de yüz üstü yere kapaklanacaklar."**[63]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet; **"Ahâlisi Medîne'yi, hayırlı olmasına rağmen, rızık arayanlara** –yani vahşi hayvanlara ve kuşlara- **bırakacaklar"** şeklindedir.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Muvatta**'nın rivâyetine göre de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Medîne, en güzel mekân olmasına rağmen terk edilecek. Sonunda oraya köpekler veya kurtlar dolacak ve onlar da mescidin direklerine veya minberin üzerine işeyecekler."**

Dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o zamanda bu meyveler kimin olacak?"

**"- Rızık arayanların; yani kuşların veya yırtıcıların!"** buyurdu.

**İZAH**

Bu hadîste **Medîne**'nin geleceği ile ilgili bir hususa işaret edilmektedir. Buna göre bir gün gelecek **Medîne**, hayırlı ve bereketli bir belde olmasına rağmen insanlar tarafından terk edilecek ve oranın bereketinden kuşlar ve vahşi hayvanlar istifâde edecekler. **Nevevî**, bunun kıyâmete yakın zamanda meydana gelecek olan bir olay olduğunu söyler.

---

[63] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 5; **Müslim**, Hac, 91/498-99; **Muvatta**, Câmi, 2/8.

**Kadı Iyâd** ise, hicretin ilk asrında bu mucizenin gerçekleştiği kanâatindedir. **Medîne** hilâfet merkezi olunca, insanlar oraya akın etmiş ve şehir alabildiğine genişlemişti. Sonra hilâfet merkezi **Şam**'a, daha sonra da **Bağdad**'a nakledilince, bu sefer **Medîne** büyük ölçüde terk edilmiş. Ondan sonra da şehri bedevîler istilâ etmişler ve harâbeye çevirmişler.

## الفرع السابع
## في أحاديث متفرقة

## 7- KONU İLE İLGİLİ MÜTEFERRİK HADÎSLER

**٦٩٥٩**ـ (خ م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **إن الإيمان ليأرِزُ إلى المدينة ، كما تأرِزُ الحَيَّةُ إلى جُحْرِها** ». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.959-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Yılan deliğine sığındığı gibi, îmân da Medîne'ye sığınır."**[64]

### İZAH

Burada **"îmân"** ile kastedilen, îmân ehlidir. Îmân ehlinin **Medîne**'yi huzurlu bir sığınak gibi görecekleri, mü'minlerin gönüllerinin **Medîne**'yi arzulayacakları ifâde edilmektedir. Bunun temelinde hiç şüphesiz ki Peygamber sevgisi yatmaktadır. Çünkü Allah Rasûlü'nün kabr-i şerîfi oradadır. Hz. Peygamber'in sağlığında insanlar, kendisini görmek ve O'nun yanında bulunmak için **Medîne**'ye gitmek istedikleri gibi, O'nun ölümünden sonra da mü'minler yine orayı görmek, oradaki hâtıraları daha yakından yaşamak isteyecekler.

**٦٩٦٠**ـ (م ــ **جابر بن سمرة** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **إن الله سَمَّى المدينةَ طابةَ** ». أخرجه مسلم.

---

[64] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 6; **Müslim**, İman, 65/233.

**6.960-** Câbir b. Semüre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Yüce Allah Medîne'ye** ***'Tâbe'*** (temiz belde) **adını verdi."**[65]

**٦٩٦١ـ (خ ت ـ انس [بن مالك]** رضي الله عنه) قال : « كان **رسولُ الله** صلى الله عليه وسلم إذا قدم من **سفَر** ، **فنظر إلى جُدُرات** المدينة ، **أوْضَع** راحلته ، **وإن** كان علـــى دابة **حَرَّكها من حُبِّها**».[وفي رواية « دَوْحاتِ المدينة »] . **أخرجه البخاري والترمذي**.

**6.961-** Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) seyahatten dönünce, Medîne'nin duvarlarına bakar ve devesini hızlandırırdı. Medîne'ye olan sevgisinden dolayı, binek üzerinde ise mutlaka hayvanını harekete geçirirdi."[66]

**RİVÂYETLER**

Bir rivâyette ifâde; ***"Devhâtu'l-Medîne"*** (Medîne'nin ağaçlarını görünce) şeklindedir.

Hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti.

**İZAH**

Burada farklı lafızlarla rivâyet edilen bir kelime vardır. Bir rivâyette ***"Cudurâti'l-Medîne"*** lafzıyla nakledilirken, diğerinde ***"Cudrânu'l-Medîne"*** denmektedir. Her iki terkip de aynı manadadır, **Medîne**'nin duvarları, surları demektir.

***"Devhâtu'l-Medîne"*** de, **Medîne**'nin büyük ağaçları demektir. **Buharî**'de geçen farklı bir ifâde de; ***"Derecâtu'l-Medîne"*** şeklindedir. Bu da **Medîne**'nin giriş yolları anlamına gelir.

Bu hadîste, Hz. Peygamber'in **Medîne**'ye karşı duyduğu sevgi ve iştiyak ifâde edilmektedir. Nitekim Rasûlullah'ın (as.) **Medîne**'ye yaklaşınca bir an önce şehre girebilmek için sür'atle yol alması, **Medîne**'ye karşı duyduğu sevgiden dolayıdır.

---

[65] **Müslim**, Hac, 88/491.

[66] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 10; Umre, 17; **Tirmizî**, Daavât, 43/3440.

٦٩٦٢ـ (سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال : « لما رجع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من تبوك ، تلقاه رجال من المتخلفين من المؤمنين ، فأثاروا غُبارا ، فَخَمَّرَ بعضُ من كان مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم أنْفَه، فأزال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم اللّثَام عن وجهه، وقال : والذي نفسي بيده: إن في غُبارها شفاء من كل داء، قال: وأُراه ذكر: ومن الجذام والبرص». أخرجه...

**6.962-** Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Tebük savaşından dönünce, kendisini bu savaştan geri kalan mü'minlerden bazıları karşıladı. Onlar bu karşılama sırasında toz kaldırmışlardı, bu esnada da Hz. Peygamber'le birlikte olanlardan bazıları burunlarını örtmüşlerdi. Rasûlullah (as.) ise yüzündeki örtüyü açtı ve şöyle söyledi:

**"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Medîne'nin tozları bile her hastalığa şifâdır."**

Sa'd; "Bu arada Hz. Peygamber'in cüzzam ve baras hastalığını da zikrettiğini gördüm" dedi.[67]

### İZAH

Bu hadîsi elimizdeki kaynaklarda bulamadık. Bu şekliyle hadîsin sahîh olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü **Medîne**'de toz-toprağın bile bütün hastalıklar için şifâ olduğunun gerçekliği, ne Hz. Peygamber'in sağlığında ve ne de O'nun ölümünden sonra ispat edilememiştir. Zira **Medîne**'de de her zaman hastalıklar görülmüştür. Eğer rivâyet sahîhse, cümleyi zahirî anlamıyla değil, **Medîne**'ye verilen değerin ve duyulan sevginin mübalağalı ifâdesi olarak anlamak gerekir. Kaldı ki bütün yeryüzü Allah'ındır ve herkesin farklı mekânları sevmesinden daha tabiî bir şey de yoktur. Bunun dince hoş olmadığını söylemek de asla doğru değildir.

---

[67] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Hadîs aynı lafızlarla **Münzirî** (Terğîb, II, 149, no; 1878) tarafından zikredilmiştir.

**٦٩٦٣ـ (ط ـ عبد الرحمن بن القاسم)** أن أَسْلَمَ مَوْلَى عمر بن **الخطاب** رضي الله **عنه** أخبره: «أنه زارَ **عبد** الله بن عياش **المخزوميَّ** ، فرأى **عنده نبيذا وهو بطريق** مكة ، فقال له **أسلمُ** : إن **هذا** لشرَاب **يحبُّه** عمر بن الخطاب ، **فحمل عبد الله ابن عياش** قَدَحا عظيما ، فجاء به **إلى عمر** بن **الخطاب** ، فوضعه في يده ، فقرّبه إلى فيه ، **ثم رفع** رأسه ، فقال عمر : إن **هذا** لشراب **طيب فشرب منه، ثم ناوله رجلا** عن **يمينه،** فلما أدبر عبد الله بن عياش ناداه **عمر** بن الخطاب ، **فقال** : أنت القائل: لَمكةُ **خير من** المدينة؟ قال عبد الله: فقلت: **هي** حَرَمُ الله **وأمْنُه**، وفيها بيتُه، فقال عمر: **لا أقول في** حرم **الله ولا في بيته شيئا، ثم قال عمر**: أنت القائل: **لَمكةُ خير** من المدينة؟ فقلت: **هي** حَرَمُ الله **وأمْنُه، وفيها** بيتُه، فقال **عمر**: لا أقول في حرم الله ولا في **بيته شيئا، ثم** انصرف». أخرجه الموطأ.

**6.963-** Abdurrahman b. el-Kasım'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ömer'in âzâdlısı Eslem'in kendisine haber verdiğine göre, o, Abdullah b. Ayyâş el-Mahzûmî'yi ziyâret etmiş ve o sırada onun yanında nebîz (şıra) görmüş. Bu olay da Mekke yolunda olmuş. Eslem, Abdullah'a;

"- Bu, Hz. Ömer'in sevdiği bir içecektir" demiş.

Bunun üzerine Abdullah b. Ayyâş, büyük bir bardak doldurdu ve onu Hz. Ömer'e götürdü ve kendisine verdi. Hz. Ömer önce bardağı ağzına yaklaştırdı, sonra başını kaldırdı, sonra da;

"Muhakkak bu, temiz bir içecektir" dedi ve bir miktar içti. Sonra bardağı sağında oturana verdi. Abdullah b. Ayyâş geride kalınca, Hz. Ömer kendisine şöyle söyledi:

"- Mekke'nin Medîne'den hayırlı olduğunu söyleyen sen misin?"

Abdullah şöyle cevap verdi:

"- Mekke, Allah'ın haremi ve güvenli beldesidir. Allah'ın evi de oradadır." Hz. Ömer de şu karşılığı verdi:

"- Ben Allah'ın haremi ve evi konusunda bir şey söylemiyorum. Ben sana; *'Mekke Medîne'den hayırlıdır diyen sen misin?'* diye soruyorum."

Abdullah yine;

"- Mekke, Allah'ın haremi ve güvenli beldesidir. Allah'ın evi de oradadır" diye tekrar edince, Hz. Ömer de tekrar;

"- Ben Allah'ın haremi ve evi konusunda bir şey söylemiyorum. Ben sana; *'Mekke Medîne'den hayırlıdır diyen sen misin?'* diye soruyorum" dedi, sonra da oradan ayrıldı."[68]

## الفرع الثامن
## في مسجد قباء

## 8- KUBÂ MESCİDİ

**٦٩٦٤ــ (خ م س ط د ــ عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يزور قُباءَ ، أو يأتيَ قباءَ ، راكبا وماشياً » زاد في رواية « فيصلِّي فيه ركعتين».

وفي رواية: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم «كان يأتي مسجدَ قباءَ كل سَبْت راكبا وماشيا وكان عبد الله يفعله».

وفي رواية «أن ابن عمر كان يأتي قباءَ كل سبت وكان يقول: رأيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يأتيه كل سبت ». وفي أخرى «كان يأتيه راكبا وماشيا». قال [عمرو] بن دينار: وكان ابنُ عمر يفعله.

أخرج الأولى والزيادة البخاري ومسلم ، وأخرج الثانية البخاري والنسائي ، وأخرج الثالثة والرابعة مسلم ، وأخرج الموطأ الرابعة وأخرج أبو داود الأولى وقد تقدَّم في «صلاة الضحى» للبخاري رواية طويلة ، فلم نُعِدْها.

**6.964-** Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber binitli ve yaya olarak Kubâ'yı ziyaret eder –veya gider- idi."[69]

---

[68] **Muvatta**, Câmi, 6/21.

[69] **Buharî**, Fadlu's-Salât, 3, 4; İ'tisâm, 16; **Müslim**, Hac, 97/515-22; **Muvatta**, Salât fî's-Sefer, 23/71; **Ebû Davud**, Menâsik, 99/2040; **Nesaî**, Mesâcid, 9.

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette; "Orada iki rekât namaz kılardı" ilavesi vardır.

Başka bir rivâyet de; "Hz. Peygamber her cumartesi günü binitli ve yaya olarak Kubâ mescidine giderdi. Abdullah da aynı şeyi yapıyordu" şeklindedir.

Bir başka rivâyet de şöyledir:

"İbn Ömer, her cumartesi günü Kubâ'ya giderdi ve; 'Hz. Peygamber de her cumartesi günü buraya gelirdi' derdi."

Bir diğer rivâyet de; "Oraya binitli ve yaya olarak gidiyordu" şeklindedir.

Amr b. Dînâr da; "İbn Ömer de bunu yapıyordu" dedi.

İlk rivâyetle ilâveli olan rivâyeti **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

İkinci rivâyeti **Buharî** ve **Nesaî**, üçüncü ve dördüncü rivâyeti **Müslim** tahric etti. Aynı zamanda dördüncü rivâyeti **Muvatta** ve ilk rivâyeti **Ebû Davud** da tahric ettiler.

**Buharî'**nin diğer uzun bir rivâyeti de, "**Kuşluk Namazı**" bâbında geçmişti,[70] burada onu tekrar etmiyoruz.

**İZAH**

**Kubâ; Medîne'**nin güney tarafında, şehre iki mil mesafede bir yerdir.

Hadîs, **Kubâ'**nın ve oradaki mescidin fazîletini göstermektedir. Kubâ mescidi, İslâm tarihinde inşa edilen ilk mabeddir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber hicret sırasında bir süre **Kubâ'**da kalmış ve o esnada da orada basit bir mescid inşâ etmişti. Hz. Peygamber'in yaptırmış olduğu bu ilk mescidin inşaatında, bizzat kendisi de taş taşımıştı. Daha sonra da Rasûlullah (as.) hafta bir gün, genellikle de cumartesi günleri **Kubâ** mescidini ziyâret eder ve orada namaz kılardı. Bilâhare bu mescid, hicrî 1210 yılında **Osmanlı Sultanı II. Mahmud** tarafından inşâ edilmişti.

---

[70] Bkz., hadîs no; 4.208.

٦٩٦٥ــ (س) ــ سهل بن حنيف رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «من خرجَ حتى يأتيَ هذا المسجد مسجدَ قباء فصلى فيه، فإن له كَعَدْلِ عُمــرة».

أخرجه النسائي.

**6.965-** Sehl b. Huneyf'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Kim evinden çıkıp bu mescide** –Kubâ mescidine- **gelir ve orada namaz kılarsa, umre sevâbı kadar sevap alır."**[71]

**İZAH**

Sened açısından zayıf olan bu rivâyette de bir mübalağa söz konusudur. Çünkü bir namazı sadece Kuba mescidinde kılmaktan dolayı umre sevabının verilmesi, yapılan işe denk bir karşılık değildir.

٦٩٦٦ــ (ت) ــ أسيد بن ظهير رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قــال: «الصلاةُ في مسجد قُباءَ كعُمْرة ». أخرجه الترمذي.

**6.966-** Üseyd b. Zuheyr[72], Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet etti:

**"Kubâ mescidinde namaz kılmak, umre yapmak gibidir."**[73]

---

[71] **Nesaî**, Mesâcid, 9.

[72] **Ebû Sâbit, Üseyd b. Zuheyr b. Râfi' b. Adiyy el-Hârisî el-Ensârî el-Evsî el-Medenî**: Babası **Akabe** bîatına katılan büyük sahabîlerdendi. Kendisi de sahabîdir. Yaşı küçük olduğu için **Uhud** savaşına kabul edilmemiş, **Hendek** savaşına katılmıştı. Sadece **Kubâ** mescidinin fazileti hakkında bir rivâyeti bilinmektedir. Abdülmelik b. Mervân döneminde vefat etti.

[73] **Tirmizî**, Salât, 242/324.

الفرع التاسع
في جبل أحد

## 9- UHUD DAĞI

٦٩٦٧ـ (خ م ط ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «إن أُحُدا جَبَل يُحبُّنا ونُحبُّه ».

وفي رواية قال: نظر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى أحُد، فقال: «إن أحُدا جبل يُحبنا ونُحبُّه». أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الموطأ والترمذي : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم طلع له أحد ، فقال: «هذا جبل يحبنا ونحبُّه، اللهم إن إبراهيم حرَّم مكـة، وإني أحرِّم ما بين لابَتَيها».

**6.967-** Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Şüphesiz Uhud, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır."**[74]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Uhud'a baktı ve; **"Şüphesiz Uhud, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır"** dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Muvatta** ve **Tirmizî**'nin rivâyetine göre de; Rasûlullah (as.) Uhud'u gördü ve şöyle söyledi:

**"Bu, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır. Allah'ım; İbrahim Mekke'yi muheterem kıldı, ben de şu iki taşlığın arasını muhterem kılıyorum."**

---

[74] **Buharî**, Cihâd, 71, 74; Enbiyâ, 8, 27; Et'ıme, 28; Daavât, 36; İ'tisâm, 16; **Müslim**, Hac, 93/504; **Muvatta**, Câmi, 3/10; **Tirmizî**, Menâkıb, 68/3922.

## İZAH

**Uhud,** İslâm tarihinde önemli noktalardan biridir. Müslümanların **Bedir**'den sonra yaptıkları ve kısmen de olsa mağlubiyetin acısını tattıkları savaş orada vukû bulmuştur.

**"Bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağ"** ifâdesi, izaha muhtaçtır. Bazı âlimlere göre bu ifâdeden maksat dağ değil, orada yaşayan ve orada hak yolda mücadele eden insanlardır. Dolayısıyla hadîsteki ifâde hakikat değil, kinâyedir. Çünkü sevgi, nefret gibi canlı varlıklara mahsus duyguların dağlara ve cansız varlıklara izafesi makûl değildir. Dolayısıyla burada, o bölgede yaşayan Ensâr kastedilmiş olmalıdır.

Bazıları ise bu ifâdeyi zahirî manasında anlamış ve **Uhud**'la Müslümanlar arasında gerçek bir sevgi duygusunun varlığına hamletmiştir. **Nevevî** bu kanâattedir. Cansız varlıkların tesbih getirdiğini ve tıpkı canlılar gibi bazı şeyler yaptıklarını ifâde eden âyet ve hadîsleri de bu görüşlerine delil getirirler. Meselâ; ***"Allah korkusundan yuvarlanan taşlar..."***[75], ***"Kâfirin ölümüne ağlamayan yer ve gök..."***[76], ***"Hamd ve tesbih eden şimşek..."***[77], ***"Allah'ı tesbih eden kuşlar..."***[78] ***"Yerde ve gökte O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şeyin bulunmadığı, ama insanların bunu anlayamadıkları..."***[79] âyetleri ile hurma kütüğünün ağlaması, Hz. Peygamber'in sallanan dağa **"Sâkin ol!"** diye hitap etmesi ve benzeri rivâyetler bunlardandır.

**٦٩٦٨ـــ (ط ــ عروة بن الزبير رحمه الله) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم طلع له أحد ، فقال : هذا جبل يحبُّنا ونحبُّه.** أخرجه الموطأ.

**6.968-** Urve b. ez-Zübeyr'den rivâyet edilmiştir:

---

[75] Bakara, 74.

[76] Duhan, 29.

[77] Ra'd, 13.

[78] Nûr, 41; Sâd, 18; Enbiyâ, 79.

[79] İsrâ, 44.

"Hz. Peygamber Uhud dağını gördü ve şöyle dedi:

**"Bu, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır."**[80]

**٦٩٦٩**ـ (خ ـ **سهل بن سعد** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**أُحُد** جَبَل يُحبّنا ونُحبّه ». أخرجه البخاري.

**6.969-** Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Uhud, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır."**[81]

**٦٩٧٠**ـ (خ م ـ أبو **حميد الساعدي** رضي الله عنه) قال: « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم غزوةَ تبوك... وساق الحديث ، وفيه : ثم أقبلنا حتى قَدِمنا واديَ القُرَى ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إني مُسْرِعٌ** ، **فمن شاءَ منكم فليسرعْ** ، **ومن شاء فليمكُثْ** ، فخرجنا حتى أشرفنا على المدينة ، فقال : **هذه طابَةٌ** ، وهذا **أُحدٌ** ، **وهو يحبنا ونحبه** ». أخرجه مسلم هكذا ، قال : وساق الحديث ، والحديث بطوله قد أخرجه هو والبخاري ، وهو مذكور في موضعه.

**6.970-** Ebû Humeyd es-Sâidî;

"Rasûlullah'la (as.) birlikte Tebük seferine çıktık..." diye başladığı rivâyetinde, şunları da zikreder:

"...Sonra Vâdi'l-Kurâ'ya geldik. Hz. Peygamber;

**"- Ben hızlı gideceğim; kim benimle gelmek isterse acele etsin, dileyen de yerinde kalabilir"** dedi. Biz de hemen hareket ettik. Medîne görününce, Hz. Peygamber;

**"- Bu Tâbe, şu da Uhud! O bizi seviyor, biz de onu!"** dedi.[82]

---

[80] **Muvatta**, Câmi, 6/20.

[81] **Buharî**, Zekât, 54.

[82] **Buharî**, Zekât, 54; **Müslim**, Hac, 93/503.

الفرع العاشر

في العقيق وذي الحليفة

## 10- AKÎK VE ZÜLHULEYFE

١٩٧١ـ (خ م س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : «إن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أُتِيَ وهو في مُعَرَّسِهِ من ذي الحليفة في بطن الوادي ، فقيل له : إنك ببطحاء مباركة. قال موسى - هو ابن عقبة - وقد أناخ بنا سالم في المُناخ من المسجد الذي كان عبد الله يُنيخ به يتحرَّى مُعرَّس رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو أسفل من المسجد الذي ببطن الوادي بينه وبين القبلة وَسَطا من ذلك» أخرجه البخاري ومسلم وأخرج النسائي منه إلى قوله: «مباركة». وله في أخرى «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أناخ بالبطحاء التي بذي الحليفة وصلَّى بها».

**6.971-** Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Hz. Peygamber Zülhuleyfe vâdisinin tabanındaki istirahatgâhında iken, kendisine;

"- Sen, mübârek Bathâ'dasın!" dendi.

Musa b. Ukbe der ki:

"Abdullah b. Ömer'in devesini çöktürdüğü mescidin yanında Sâlim de bizim devemizi çöktürdü. Orada Rasûlullah'ın (as.) istirahatgâhını araştırıyordu. Orası, vâdinin tabanındaki mescidin alt tarafında, mescidle kıble arasında orta bir yerde idi."[83]

### RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Nesaî** de; **"Sen, mübârek Bathâ'dasın!"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

**Nesaî**'nin başka bir rivâyeti de; "Hz. Peygamber Zülhuleyfe'deki Bathâ'da devesini çöktürdü ve orada namaz kıldı" şeklindedir.

---

[83] **Buharî**, Hac, 16; Hars, 15; İ'tisâm, 16; **Müslim**, Hac, 77/434; **Nesaî**, Menâsik, 24.

**İZAH**

**Zülhuleyfe, Medîne** yakınında bir yerdir. **Medîne** cihetinden gelen hacıların mîkat mahallidir. Burada ihrâma girilir ve hacca niyet yapılır.

Hz. Peygamber'e; **"Sen, mübârek Bathâ'dasın!"** sözünü kimin söylediği belli değildir. Bazı rivâyetlerde bunu **Cibrîl**'in söylediği kaydedilir. Nitekim bundan sonra gelen rivâyet, bu hususu doğrulamaktadır.

٦٩٧٢ـ (خ د ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال عمر بن الخطاب : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو بوادي العقيق يقول : « أتاني الليلة آت من ربي ، فقال : صلِّ في هذا الوادي المبارك ، وقُلْ : عمرة في حَجَّة ». وفي رواية «وقل : عمرة وحجة ».

وفي أخرى قال : « عمرة في حجة ». أخرجه البخاري وأبو داود.

**6.972-** Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle söylemiş:

"Rasûlullah'ın (as.) Vâdi'l-Akîk'de bulunduğu sırada şöyle dediğini işittim:

**"Bu gece bana Rabbim tarafından biri geldi ve; *'Bu mübârek vâdide namaz kıl ve hacla birlikte umreye de niyet et!'* dedi.**[84]

**RİVÂYETLER**

Diğer bir rivâyette son cümle; **"Umre ve hacca diye niyet et!"** şeklindedir.

Başka bir rivâyet de; gelen zât, **"Hacla birlikte umreye!"** dedi, şeklindedir.

Hadîsi **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

---

[84] **Buharî**, Hac, 16; Hars, 15; İ'tisâm, 16; **Ebû Davud**, Menâsik, 24/1800.

İZAH

**Vâdi'l-Akîk, Medîne** yakınında **Harem** dahilinde bir vâdidir. **Zülhuleyfe** vâdisi içinde bulunmaktadır.

Hadîsteki **"Hacla birlikte umreye niyet et!"** cümlesi, üç ayrı şekilde rivâyet edilmiştir, ancak bu farklılık manaya tesir edecek mâhiyette değildir. Hac ve umrenin birlikte yapıldığı hacca da **Hacc-ı Kıran** denir. Bu rivâyete göre Hz. Peygamber vedâ haccında **Hacc-ı Kıran** yapmıştır.

٦٩٧٣ـ (د ـ مالك [بن أنس] رحمه الله) قال : « لا ينبغي لأحد أن يجاوز المعرَّس، إذا قفل راجعا إلى المدينة ، حتى يصلِّيَ فيه ما بدا له، لأنه بلغني: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عرَّس به». أخرجه أبو داود ، وقال : « المعرَّس على ستة أميال من المدينة».

**6.973-** Mâlik b. Enes şöyle dedi:

"Bir insanın (hacdan) Medîne'ye dönerken Muarras mevkiine geldiğinde, orada namaz kılmadan geçmesi uygun değildir. Çünkü bana, Rasûlullah'ın (as.) orada dinlendiği haberi ulaştı."

Hadîsi rivâyet eden Ebû Davud; "Muarras, Medîne'ye altı mil mesafede bir yerdir" dedi.[85]

İZAH

**Muarras,** istirahat etmek amacıyla mola verilen yer anlamına gelir. Hz. Peygamber hacdan **Medîne**'ye dönerken orada mola verip istirahat ettiği için, bu yere aynı zamanda **Muarras** adını vermişlerdir. Burası **Medîne**'nin **Harem** sınırları dahilinde ve **Zülhuleyfe** mevkiinde bulunmaktadır.

---

[85] **Ebû Davud,** Menâsik, 97/2045. Bu rivâyetin senedi munkatı'dır.

## الفصل الثالث

## في أماكن متعددة من الأرض

*الحجاز*

# III- YERYÜZÜNDE MUHTELİF MEKÂNLAR

## 1*- HİCÂZ

٦٩٧٤ـ (ت ـ عمرو بن عوف رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إن الدِّين ليأرِزُ إلى الحجاز كما تأرِزُ الحيةُ إلى جُحرها وليَعْقلَنَّ الدِّينُ من الحجاز مَعْقل الأُرْويَّة من رأس الجبل إن الدِّين بدأ غريبا وسيعود كما بدأ فطوبى للغرباء وهم الذين يُصْلحون ما أفسد الناسُ [من بَعْدي] من سُنَّتي**». أخرجه الترمذي.

**6.974-** Amr b. Avf'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Yılan deliğine sığındığı gibi şüphesiz ki din de muhakkak Hicaz'a sığınacaktır. Vallahi yaban keçisi dağ başında üslendiği gibi din de Hicaz'da üslenecektir. Şüphesiz din garip başladı ve başladığı gibi tekrar garip vaziyetine dönecektir. Gariplere benden müjdeler olsun!.. Onlar, benden sonra insanların, benim sünnetimden ifsâd ettiği şeyleri ıslâh ederler."**[1]

### İZAH

**Hicaz, Mekke ve Medîne** çevresinin ortak adıdır.

Bölge olarak **Hicâz,** İslâm'ın aslî vatanıdır. Çünkü İslâm orada doğmuş, orada neşv ü nemâ bulmuş ve oradan bütün dünyaya yayılmıştır. Allah'ın Rasûlü de **Mekke'**de dünyaya gelmiş, orada Peygamber olmuş, İslâm davasına orada başlamış, onüç yıl orada Peygamberlik yapmış, sonra **Medîne'**ye hicret etmiş, orada da on yıl

---

[1] **Tirmizî**, İman, 13/2630. Bu hadîsin râvîlerinden **Kesîr b. Abdullah el-Müzenî** zayıftır.

süreyle Peygamberlik görevini yürütmüş ve neticede İslâm'ı orada bir dünya dini haline getirmişti.

"**Dinin Hicaz'a sığınması**"ndan maksat, müslümanlardır. Samimî mü'minler, İslâm'ı daha iyi yaşayabilmek, Allah'ın Rasûlü'ne ve İslâm'ın kutsal mekânlarına daha yakın olabilmek için **Hicaz**'a gitmeyi ve orada yaşamayı arzu edecekler demektir. Bu da tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de görülen bir realitedir.

Hadîsin son bölümündeki "**İslâm garip başladı**" cümlesi, birbirine bağlı iki hususu akla getirmelidir. Öncelikle kelime olarak "**garib**" yabancı demektir. Nitekim bizde de memleketinden çıkıp başka bir yere gitme işine "**gurbet**" denir. Meseleye bu açıdan bakınca, hadîsteki bu kelime, İslâm'ın ve müslümanların yabancı görülmesi ve onların istenmemesi anlamına gelir. Bu, ilk dönemde insanların İslâm'a ve müslümanlara bakış açısını gösterir.

Diğer bir husus da İslâm'ın ilk dönemlerinde müslümanların, insanlardan gördüğü muâmeledir. Tarihen sâbittir ki başlangıçta müslümanlar, horlanan, aşağılanan, dışlanan, hakarete ve işkenceye lâyık görülen kişiler konumunda idiler. Yanlarında beşerî bir gücün destek ve himâyesi bulunmuyordu. Buna göre hadîsteki "**garib**" lafzını, güçsüz olmak, destek ve himâyeden mahrum olmak, insanlar tarafından eziyet ve hakarete uğrayacak konumda bulunmak şeklinde anlamak gerekir.

Ayrıca bu kelimede müslümanların İslâm'a bağlılık konusunda gösterdikleri akıl almaz metânet, izahı gerçekten zor sebât, insanlık tarihinde örneği ender görülen sadakat ve ayrıca insanların eziyetlerine gösterdikleri acaip dayanma gücü manası da düşünülmelidir. İşte hadîste geçen "**garib**" kelimesi ile ilgili olarak bu hususların hepsini düşünmek icâb eder.

Bilindiği üzere İslâm'ın bu garipliği çok uzun sürmedi. Verilen mücadele, gösterilen sebat ve metanet neticesinde müslümanlar kısa zaman sonra "**garib**" olmaktan kurtuldular, yeryüzünün güçlüsü, hatta hâkimi konumuna geldiler. İşte o zaman İslâm'ın ve müslümanların gurbeti de bitti. Ama zamanla müslümanların imanlarında ve dinlerini yaşamalarında meydana gelen zayıflama, gevşeme ve pörsüme, onları tekrar ilk dönemdeki gibi "**garib**"

konumuna düşürdü. İslâm ve müslümanlar, yine horlanan, yine istenmeyen varlıklar hâline geldiler. Böylece hadîsteki, **"başladığı gibi tekrar garip hâline dönecek"** ifâdesi de gerçekleşmiş oldu.

Hadîsin sonunda Hz. Peygamber'in **"garibleri"** müjdelediğini görüyoruz. Hadîste geçen "**Tûbâ**" kelimesi, hem cennetin adıdır, hem de müjde anlamına gelmektedir. Peygamber müjdesi de zaten ebedî kurtuluşun ifâdesidir. Dolayısıyla o gariblerin ebedî hayatlarını kurtarıp cennete kavuşacakları anlamına gelir. Çünkü her şeyden önce onlar imanlarında sebât gösterdiler. Her yönden kuşatılmalarına, aşağılanmalarına, maddî ve manevî tazyikler altında bulunmalarına rağmen, imanlarını korudular. Hadîsin sonunda da ifâde edildiği üzere, Rasûlullah'ın (as.) sünnetine de sahip çıktılar, insanların bu konuda yapmak istedikleri tahrifatı da engellediler, hurâfeleri düzelttiler. İşte bunun için onlar, cennete hak kazandılar.[2]

٦٩٧٥ـ (م ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال: «**إنّ الإسلام بدأ غريبا وسيعود غريبا كما بدأ ، وهو يأرز بين المسجدين كما تأرز الحيّة إلى جُحْرِها** ». أخرجه مسلم.

**6.975-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Muhakkak ki İslâm garip başladı ve başladığı gibi tekrar garip vaziyetine dönecektir. Tıpkı yılan deliğine çekildiği gibi İslâm da iki mescid** (Mescid-i Harâm ile Mescid-i Nebî) **arasına çekilecektir."**[3]

٦٩٧٦ـ (ط ـ **عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) كان **يقول** : « لَبَيْتٌ بِرُكْبَةَ أحبُّ إليّ من عشرة أبيات بالشام ». قال **مالك** : **يريد** لطول الأعمار والبقاء ، ولشدة الوباء بالشام. أخرجه الموطأ.

---

[2] Bu konuda ayrıca 62 nolu hadîsin izahına da bakınız.

[3] **Müslim**, İmân, 65/232.

**6.976-** Hz. Ömer şöyle diyordu:

"Rukbe'de bir ev, bana Şam'da on evden daha sevimlidir."

Mâlik dedi ki:

"Hz. Ömer bu sözle, uzun yaşamayı ve Şam'daki vebâ hastalığının şiddetini kastediyor."[4]

**İZAH**

**Rukbe, Mekke** ile **Irak** arasında bir yer adıdır. **İbn Abdülberr**, onun **Tâif**'te bir vâdi olduğunu söyler.

**Hz. Ömer**, bu sözü, **Şam**'da veba salgını çıktığında söylemişti. **Şam** büyük, gelişmiş ve önemli bir şehir olmasına rağmen, orada olmaktansa, **Rukbe** gibi basit bir köyde yaşamayı tercih edeceğini ifâde etmektedir. Çünkü **Şam**'da veba salgını baş göstermiş ve insanların hayatı tehlikeye girmişti. Halbuki **Rukbe**'de böyle bir tehlike yoktu. İşte **İmâm Mâlik**'in anlatmak istediği de budur.

Ancak bu rivâyet, **İmâm Mâlik**'in belâgat türü rivâyetlerindendir. İsnâdı da mu'daldır.

**٦٩٧٧ـ (م) ـ جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**غِلَظُ القلوب والجفاءُ** في المشرق، والإيمانُ في أهل الحجاز». أخرجه مسلم.

**6.977-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

**"Katı kalplilik ve kabalık şarktadır. İman ise Hicaz ehlindedir."**[5]

**İZAH**

Katı kalpli olmakla ve kabalıkla tavsif edilen şark ile, **Hicaz**'ın doğusunda kalan bölgelere işaret edilmiştir. O bölgenin insanları

---

[4] **Muvatta**, Câmi, 7/26.

[5] **Müslim**, İman, 21/92

henüz imanla müşerref olmadıkları gibi önemli bir kültür ve medeniyet merkezi hüviyetinde de değil idiler. Dolayısıyla medenî insanlarda görülen kibarlık, yumuşaklık ve nezaketten mahrum idiler.

## جزيرة العرب

## 2*- CEZÎRETU'L-ARAB

٦٩٧٨ــ (م) ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «إن الشيطان قد يَئِسَ أن يَعْبُدَهُ المصلّون في جزيرة العرب ، ولكــن في التحريشِ بينهم». أخرجه مسلم.

**6.978-** Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğimi işittim:

**"Şüphesiz şeytan artık, Arap Yarımadasında namaz kılan insanların kendisine tapmalarından ümidini kesmiştir. Ama insanları birbirine düşürmeye çalışacaktır."**[6]

### İZAH

**Cezîretu'l-Arap,** Arap Adası anlamına gelir, fakat hakikatte Arap Yarımadası kastedilir. Coğrafî bölge olarak da **Hicaz** ve **Yemen**'i de içine alan bütün yarımadayı ifâde eder. Ancak **Cezîretu'l-Arab**'ın sınırlarını tayinde farklı görüşler vardır. Bununla **Mekke, Medîne** ve **Yemâme**'nin kastedildiğini düşünenler vardır. Buna mukabil coğrafî sınırları göz önüne alarak **Yemen** de dahil yarımadanın tamamını bu kapsamda görenler de vardır.

Hadîs, artık yarımadada şeytana tapılmayacağını ifâde etmektedir. Ancak buna rağmen şeytan yine de insanların arasını bozmaya, fesat çıkarmaya, onları birbirine düşürmeye ve aldatmaya çalışacaktır.

---

[6] **Müslim**, Münâfiikîn, /65.

٦٩٧٩ـ (ط ـ محمد بن شهاب الزهري) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :

« لا يجتمع دينان في جزيرة العرب ».

قال محمد بن شهاب : ففحص عن ذلك عمر بن الخطاب ، حتى أتاه الثلج واليقين : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا يجتمع دينان في جزيرة العرب ». فأجلى يهود خيبر.

قال مالك : وقد أجلى عمر يهود نَجْران وفَدَك ، فأما يهود خيبر : فخرجوا منها ليس لهم من الثمر ولا من الأرض شيء ، وأما يهود فدك : فكان لهم نصف الثمر ونصف الأرض ، [لأن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان صالحهم على نصف الثمر ونصف الأرض ، فأقام لهم عمر بن الخطاب: نصف الثمر ونصف الأرض] قيمة من ذهب وورق وإبل ، وحبال وأقتاب ، ثم أعطاهم القيمة وأجلاهم منها. أخرجه الموطأ.

**6.979-** Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (a.) şöyle buyurdu:

**"Arap Yarımadasında artık iki din bir arada olamaz!"**

Muhammed b. Şihâb şöyle dedi:

"Hz. Ömer bu hususu, kesin kanâat sahibi oluncaya kadar araştırdı. Rasûlullah'ın (as.); **'Arap Yarımadasında artık iki din bir arada olamaz!'** dediğine gerçekten kani olunca, Yahudileri Hayber'den sürgün etti."[7]

**RİVÂYETLER**

**İmâm Mâlik** dedi ki:

"Hz. Ömer Yahudileri Necrân ve Fedek'ten sürgün etti. Hayber Yahudileri, meyve ve araziden herhangi bir şey alamadan orayı terk ettiler. Fedek Yahudileri ise, meyvelerin ve arazinin yarısını aldılar. Çünkü Rasûlullah (as.) onlarla meyve ve arazinin yarısı karşılığında sulh yapmıştı. Hz. Ömer de onlara meyvenin ve arazinin yarısının

---

7 **Muvatta**, Câmi, 5/18. **Muvatta**'da mürsel olarak rivâyet edilen bu hadîs, **Sahîhayn**'da **İbn Abbas**'tan naklen muttasıl olarak tahric edilmiştir.

altın, gümüş, deve, ip ve semer nev'inden kıymetini takdir etti, sonra değerini vererek onları oradan sürdü."

Bunları **Muvatta** tahric etti.

### İZAH

**Necrân, Yemen**'de bir bölgedir. **Fedek** de **Medîne** ile **Hayber** arasında bir yerdir.

**Hayber, Medîne** ile **Suriye** arasında verimli ve hurmalık bir arazidir. Orada Yahudiler yaşamakta idi. Hicrî 7'de Hz. Peygamber tarafından fethedilmişti. Savaştan sonra canlarına dokunulmamak kaydıyla ve sadece birer hayvan yükünden başka bir şey götürmemek şartıyla **Hayber**'i terk etmek üzere Yahudilerle anlaşma yapılır. Ancak bilâhare Yahudiler'in teklifi üzerine arazinin işletilmesi, mahsûlü yarı yarıya paylaşmak şartıyla kendilerine bırakılır. Hz. Peygamber buna, "**istediğimiz zaman sizi buradan çıkarmak**" şartını da ekler.

**Hz. Ömer**, Rasûlullah'ın (as.); "**Arap Yarımadasında artık iki din bir arada olamaz!**" sözünü gerçekten söylediğine kanaat getirdikten sonra, bu hadîse dayanarak orada yaşayan diğer din mensuplarını **Medîne**'den çıkarır. Ancak bu konuda daha önce kendileriyle yapılan anlaşma şartlarına da bağlı kalır.

Hadîs, **Arap Yarımadası**'nda tek din bulunacağını ve bunun da İslâm dini olacağım ifâde etmektedir.

**٦٩٨٠ــ (د ــ مالك بن أنس)** قال : [إن] **عمر رضي** الله عنه أحلى أهل **نجران** ، و لم **يُخلَوْا** من تَيماء، لأنها ليست **من بلاد العرب**، فأمَّا **الوادي** : فإني أرى أنما **لم يُخلَ مَن فيها** من **اليهود : أنهم** لم **يَرَوْها من أرض العرب. وعن مالك** قال: وقد أجلى **عمر يهود** نجران وفدك.
أخرجه **ابو** داود.

**6.980-** Mâlik b. Enes şöyle dedi:

"Hz. Ömer, Necranlılar'ı sürgün etti. Teymâ halkı ise, oradan sürgün edilmediler. Çünkü Teymâ, Arap ülkesi değildi. Vâdi'l-

Kurâ'ya gelince, Hz. Ömer oradaki Yahudileri, de sürgün etmedi. Çünkü ashâb, Vâdi'l-Kurâ'yı da Arap diyarından saymıyorlardı."[8]

**RİVÂYETLER**

Yine Mâlik dedi ki:

"Hz. Ömer, Necrân ve Fedek Yahudilerini oradan sürdü."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

٦٩٨١ــ (م د ت ــ **عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لأخرجنّ اليهود والنصارى من جزيرة العرب فلا أترك فيها إلا مسلما** ».

قال سعيد بن عبد العزيز : جزيرة العرب : ما بين الوادي إلى أقصى اليمن ، إلى تخوم العراق إلى البحر. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي، و لم يذكر كلام سعيد بن عبد العزيز [سوى أبي داود].

**6.981-** Hz. Ömer'den rivâyet edildiğine göre, o, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitti:

**"Ben, Yahudileri ve hıristiyanları mutlaka Arap Yarımadası'ndan çıkaracağım ve orada müslümandan başka kimseyi bırakmayacağım."**[9]

**RİVÂYETLER**

Saîd b. Abdülazîz[10] şöyle dedi:

"Arap Yarımadası, Vâdi'l-Kurâ'dan Yemen'in ucuna kadar olan yerlerle, Irak sınırına ve denize kadar olan bölgedir."

---

[8] **Ebû Davud**, Harâc, 28/3033-34. Bu rivâyet sened açısından munkatı'dır.

[9] **Müslim**, Cihâd, 31/63; **Ebû Davud**, Harâc, 28/3030; **Tirmizî**, Siyer, 43/1607.

[10] **Ebû Muhammed, Saîd b. Abdülaziz** b. **Ebî Yahya et-Tenûhî ed-Dımaşkî**: ö. 167/783. Şamlı hadîsçilerdendir. Evzâî'den sonra **Suriye** bölgesinin en büyük fakihi kabul edilirdi. Mekhûl ve Zührî'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbn Mübârek, Abdürrezzak ve Ebû Müshir rivâyet etti. Sika olmakla birlikte hadîs rivâyeti fazla değildir.

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti. Saîd b. Abdülazîz'in sözünü ise sadece **Ebû Davud** zikretti.

**٦٩٨٢ـ (د ـ عبد الله بن عباس وجويرية بن قدامة** رضي الله عنهما) قالا : **أوصى** رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عند موته : « **أخرجوا المشركين مـن جزيـرة العـرب ، وأجيزوا الوفد** بنحو **ما كنتُ أجيزهم** ». **قال يعقوب بن محمد** : سألت **المغيرة** بـن عبـد الرحمن عن **جزيرة العرب** ؟ فقال: **مكة** والمدينة واليمامة **واليمن** ، وقال **يعقوب** : العَرْج أول اليمامة، قال **يعقوب: وحُدِّثت أن** جزيرة العرب: **ما** بين **وادي القرى** إلى أقصى اليمن، ومـا بين **البحر** إلى تخوم العراق **في الأرض في العرض.**

وفي رواية **عن** ابن **عباس وحده** : أنَّ **النبي صلى** الله **عليه** وسلم **أوصى** بثلاثة ، فقال : « **أخرجوا المشركين من جزيرة العرب ، وأجيزوا الوفد بنحو ما كنت أجيزهم** ». قال ابـن عباس : **وسكت** عن الثالثة ، أو قال : فأُنسيتها. **أخرج أبو داود الثانيـة ، والأولى ذكرهـا** رزين.

**6.982-** Abdullah b. Abbas ve Cüveyriye b. Kudâme'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), vefatı sırasında şöyle vasiyet etmişti:

**"Müşrikleri Arap Yarımadasından çıkarın! Gelen heyetlere de benim yaptığım gibi ikrâmda bulunun!"**[11]

**RİVÂYETLER**

Yakub b. Muhammed[12] şöyle anlatır:

"Muğîre b. Abdurrahman'a[13], Cezîretu'l-Arab'ı sordum. Dedi ki:

---

[11] **Ebû Davud**, Harâc, 28/3029.

[12] **Ebû Yusuf, Yakub b. Muhammed b. Tahlâ' el-Medînî**: ö. 150/767 ds. Medîneli tâbiîlerdendir. Halid b. Ebî Hayyân'dan rivâyet eder, kendisinden de Abdullah b. Mübarek ve İbn Ebî Üveys rivâyette bulunur. Sikadır; hadîsi **Müslim**'de tahric edilmiştir.

[13] **Ebû Hâşim, Muğîre b. Abdurrahman b. Abdullah b. el-Hâris b. Ayyâş b. Ebî Rabîa el-Mahzûmî el-Kureşî el-Medenî**: 124-186/742-802. Medîneli muhaddislerdendir. İbn Aclân ve Hişâm b. Urve'yi dinledi. Kendisinden

"- Mekke, Medîne, Yemâme ve Yemen'dir."

Yakub; "Arc, Yemâme'nin başlangıcıdır" dedi ve şöyle devam etti:

"Bana rivâyet edildiğine göre Cezîretu'l-Arab, Vâdi'l-Kurâ'dan Yemen'in ucuna kadar olan yerlerle, genişliğine doğru Irak sınırına ve denize kadar olan bölgedir."

İbn Abbas'ın tek başına rivâyet ettiğine göre ise, "Hz. Peygamber üç konuda vasiyet yaptı: Biri **'Müşrikleri Arap Yarımadasından çıkarın!'** Diğeri de; **'Gelen heyetlere de benim yaptığım gibi ikrâmda bulunun!"**

İbn Abbas; "Hz. Peygamber üçüncüsünde sustu veya ben unuttum" dedi.

Bu rivâyetlerden ikincisini **Ebû Davud,** ilkini de **Rezîn** tahric etti.

**٦٩٨٣ـ (خ م ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما)** : أن عمر أجْلَى اليهودَ والنصارى من أرض الحجاز ، وأنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لما ظهر على خيبر أراد إخراج اليهود منها ، وكانت الأرضُ لَمَّا ظهر عليها لله ولرسوله وللمسلمين ، فأراد إخراج اليهود منها ، فسألت اليهود رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أن يُقِرّهم بها على أن يَكْفُوا العمل ولهم نصف الثمر ، فقال لهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : نقرّكم بها على ذلك ما شئنا ، فَقَرُّوا بها حتى أجلاهم عمر في إمارته إلى تيماءَ وأريحاء. زاد في رواية : وأجْلَى أهل خيبر وأهل فدك ، ونصارى نجران ، ولم يُجْلِ أهل الوادي، ولا أهل تيماء ، لأنهما ليستا من جزيرة العرب. أخرجه البخاري ومسلم.

**6.983-** Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ömer Yahudileri ve Hıristiyanları Hicaz'dan sürgün etti. Hayber'de Yahudileri yenince, Rasûlullah (as.) da onları oradan çıkarmak istemişti. Oradaki araziyi Allah'a, Rasûlüne ve

---

Muhammed b. Mesleme ve Mus'ab b. Abdullah rivâyet etti. Mâlik'ten sonra Medîne'nin en büyük fıkhî otoritesi idi. Halife tarafından kendisine kadılık teklif edilmiş, ama kabul etmemişti. Sika olmakla birlikte bazı rivâyetlerinde hata ederdi. Hadîsi **Buharî, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

müslümanlara ait olmak üzere ele geçirince, Yahudileri oradan çıkarmayı düşünmüştü. Ama Yahudiler Hz. Peygamber'den, toprağı işlemek ve mahsûlün de yarısını almak karşılığında kendilerinin orada kalmasına izin vermesini istediler. Hz. Peygamber de onlara;

**"- Bu şartla dilediğimiz müddetçe sizi burada bırakıyoruz"** dedi.

Neticede Halifeliği sırasında Hz. Ömer onları Teymâ'ya ve Erîhâ'ya sürgün edinceye kadar orada kaldılar."[14]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu ilave vardır:

"Hz. Ömer, Hayber ve Fedek halkını, Necrân Hıristiyanlarını sürgün etti, ama Vâdi'l-Kurâ ehli ile Teymâ ehlini sürgün etmedi. Çünkü bu iki yer Arap Yarımadası'ndan değildi."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

## İZAH

Bu hadîs, sürgün olayının dışında, özellikle **Müsâkat** ve **Muzâraat** konusunda da delil kabul edilen bir rivâyettir. **Müsâkat**; çıkan meyvenin paylaşılması mukabilinde araziyi işletmektir. **Muzâraat** da; ekinin paylaşılması mukabilinde araziyi işletmektir.

Fukahanın ekserisi ve **Ebû Hanîfe** hariç mezhep imamları **Müsâkat**'ı câiz görürler, **Ebû Hanîfe** ve **Züfer** câiz görmezler. Çünkü onlara göre Hz. Peygamber'in Hayberlilerle yaptığı anlaşma, **Müsâkat** ve **Muzâraat** anlamında değil, lütuf ve ikrâm anlamındadır. Bir nevi cizye hükmündedir. Nitekim gayri müslimlerden cizye alınması gerekirken, ne Rasûlullah (as.) döneminde, ne de **Hz Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer** dönemlerinde Yahudilerden cizye alındığına dair bir rivâyet yoktur. Eğer onlardan alınan şey cizye hükmünde olmasaydı, ayrıca bir de cizye alınması gerekirdi.

**Müsâkat**'ı câiz görenlerden **Davud-ı Zâhirî** bunu yalnız hurmada, **İmâm Şâfiî** hurma ile üzümde, **İmâm Mâlik** ise bütün ağaçlarda câiz görür. Çünkü **Mâlik**'e göre **Müsâkat**'ın câiz olmasının

---

[14] **Buharî**, Fardu'l-Humus, 19; **Müslim**, Müsâkat, 1/1-6.

asıl sebebi, ihtiyaç ve maslahattır; bu ise bütün ağaçlar için söz konusudur.

**Muzâraa**'ya gelince; **İmâm Mâlik** onu câiz görmez. **İmâm Şâfiî** ise müstakillen değil ama, **Müsâkat**'a bağlı olarak câiz görür.

**İmâmeyn** ise hem **Müsâkat**'a, hem de **Muzâraat**'a cevâz verirler.[15]

## اليمن

## 3*- YEMEN

٦٩٨٤ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أتاكم أهلُ اليمن أرقُّ أفئدة، وألينُ قلوباً، الإيمان يَمان، والحكمةُ يمانية، ورأسُ الكفر قِبلَ المشرق، والفخرُ والخُيلاء في أصحاب الإبل، والسكينةُ والوقارُ في أهل الغنم**».

وفي رواية قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**الفَخــرُ والخُــيَلاءُ في الفَدَّادين أهلِ الوبر، والسكينةُ في أهل الغنم، والإيمانُ يَمان، والحكمةُ يمانيــة**». أخرجــه البخاري ومسلم.

وفي رواية للبخاري قال: «**أتاكم أهل اليمن أضعفُ** قلوباً، أرقُّ أفئدة، الفقهُ يمان، والحكمةُ يمانية». ولمسلم قال: «جاء أهل **اليمن هم** أرقُّ **أفئدة وأضعفُ** قلوباً، **الإيمان يمان**، والفقهُ يمان، والحكمة يمانية».

وفي رواية الترمذي: **أنَّ** النبي صلى الله عليه وسلم قال: «**الإيمانُ يمان، والكفرُ قِبَــل** المشرق، **والسكينة لأهل الغنم، والفخرُ** والرِّياءُ **في الفدَّادين** أهلِ **الخيل** والــوبَر، يــأتي المسيح، **حتى إذا جاء دُبُرَ أُحُد صرفت الملائكة وجهه قِبل الشام، وهنالك يهلك**».

**6.984-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[15] Bkz., **Davudoğlu**, *Müslim Şerhi*, VII,692-96.

**"Size Yemenliler geldi; onlar ince kalpli, yumuşak gönüllü insanlardır. İman, Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı ise şark tarafındadır. Övünmek ve böbürlenmek, deve sahiplerindedir. Sekînet ve vakar ise, koyun sahiplerindedir."**[16]

## RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

**"Övünmek ve böbürlenmek, deve sahibi çığırtkanlardadır. Sekînet ise koyun sahiplerindedir. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir."**

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

**Buharî**'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

**"Size Yemenliler geldi; onlar kalpleri çok yufka, gönülleri çok ince insanlardır. Anlayış (fıkıh) Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir."**

**Müslim**'in bir rivâyeti de şöyledir:

**"Yemenliler geldi; onlar ince, nâzik ve kalpleri yumuşak insanlardır. İman Yemenlidir, anlayış Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir."**

**Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

**"İman Yemenlidir. Küfür ise şark tarafındadır. Sekînet, koyun sahiplerinde, övünmek ve riyakârlık ise, deve sahibi çığırtkanlardadır. Mesîh gelip Uhud'un arkasına vardığı zaman, Melekler onun yüzünü Suriye tarafına doğru çevirirler; Mesîh işte orada helâk olacak."**

## İZAH

Bölge olarak **Yemen**, önemli bir medeniyete merkezlik yapmış bir yerdir. Macerası Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan **Saba Melike**'sinin yurdudur. Medenî bir geçmişe sahip olmaları, onlara nezâket,

---

[16] **Buharî**, Menâkıb, 1; Meğâzî, 74; Bed'u'l-Halk, 14; **Müslim**, İman, 21/82-91; **Tirmizî**, Fiten, 61/2243.

yumuşaklık, anlayış gibi bazı güzel ahlakî hasletler kazandırmıştı. İşte hadîste de buna işaret edilmektedir.

Hadîste ayrıca deve sürülerini güden bedevîlerde kibir, övünmek, kabalık ve katı kalplilik gibi güzel olmayan bazı huyların bulunduğuna işaret edilmektedir. Bedevîler hakkındaki bu nitelikler de, bir gerçeğin tespitidir. **"Deve sahibi çığırtkanlar"** cümlesiyle, göçebe bedevîler kastedilmiş olmalıdır. Bedevîlerin kabalığına, anlayışsız kişiler olduklarına Kur'ân-ı Kerîm'de de temas edilir.[17] Ayrıca onların bu özellikleri zaman zaman İslâm tarihinde de sıkıntılara sebep olmuştur. Hz. Peygamber'den sonra meydana gelen irtidat olaylarında da başı çeken onlardı. **Hz. Ali** zamanında **Hakem** olayından sonra meydana gelen parçalanmada, özellikle Haricîler zümresi içinde bedevîlerin önemli rol oynadıklarını görürüz.

Ancak hadîste kişilerden ziyâde, güzel ve kötü huylara dikkat çekilmek istendiğini düşünmek, maksadı daha iyi anlamaya yardımcı olabilir. Zaten Hz. Peygamber'in amacı kişilerle uğraşmak değil, çirkinlikleri izâle edip güzellikleri yerleştirmekti.

İmanın Yemenli olduğu konusunda ise çok farklı şeyler söylenmiştir. Bu farklılığın sebebi de, imanın asıl merkezinin **Mekke** ve **Medîne** olmasına rağmen **Yemen**'in gösterilmesidir. Bazılarına göre bu sözle gerçekte **Yemen** değil, **Mekke** ve **Medîne** kastedilmiştir. Bazıları Ensâr aslen Yemenli olduğu için onların murad edildiği kanaatindedir. Bazıları da zahirî manasını esas alarak **Yemen**'in kastedildiğini söyler. Hatta **Hakîm et-Tirmizî**'ye göre maksat, sadece **Üveys el-Karanî**'ye işaret etmektir.

Bununla Yemenlilerin diğer kabileler gibi Rasûlullah'la (as.) savaşmadan kolayca müslüman oldukları manasını çıkarmak da mümkündür. Ayrıca gelen heyeti taltîf de düşünülmüş olabilir.

"**Küfrün başı şark tarafındadır**" sözü ile de, mecûsilere veya bundan sonraki hadîste ifâde edildiği üzere **Necid**'de yaşayan **Rabîa** ve **Mudar** kâfirlerine işaret ettiği ileri sürülmüştür.

---

[17] Bkz., Tevbe, 97-98; Fetih, 11; Hucurât, 14.

٦٩٨٥ـ (خ م ـ أبو مسعود [البدري] رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «الإيمانُ ها هنا - وأشار بيده إلى اليمن - والقسوةُ وغلَظُ القلوب في الفَدَّادين عند أصول أذناب الإبل، حيث يطلُع قَرْنا الشيطان في ربيعة ومُضَر». أخرجه البخاري ومسلم.

**6.985-** Ebû Mes'ûd el-Bedrî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Yemen tarafına işaret ederek;

**"İman şu taraftadır. Sertlik ve katı kalplilik de, develerin kuyrukları dibinde gezinen çığırtkanlarda ve şeytanın iki boynuzunun doğduğu yerdeki Rabîa ve Mudar kabilelerindedir."**[18]

٦٩٨٦ـ (ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نظر قِبَلَ اليمن، فقال: «اللهم أقبِلْ بقلوبهم، وبارك لنا في صاعنا ومُدِّنا». أخرجه الترمذي.

**6.986-** Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Yemen tarafına baktı ve şöyle dedi:

**"Allah'ım; onların kalplerini bize doğru çevir! *Sâ'*ımızı ve *müdd'*ümüzü de bereketli kıl!"**[19]

الشام

## 4*- SURİYE

٦٩٨٧ـ (د ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «ستكون هجرة بعد هجرة، فخيارُ أهل الأرض: ألزمهم

[18] Buharî, Menâkıb, 1; Bed'u'l-Halk, 14; Meğâzî, 75; Talâk, ; **Müslim**, İman, 21/81.

[19] Tirmizî, Menâkıb, 72/3934.

مُهاجَرَ إبراهيم ويبقى في كل أرض إذ ذاك شِرارُ أهلها تَلفظهم أرضُوهم تَقْذَرُهم نَفْسُ الله عز وجل وتحشرهم النار مع القِرَدةِ والخنازير». أخرجه أبو داود.

**6.987-** Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Bu hicretten sonra bir hicret daha olacak! Hz. İbrahim'in hicret ettiği yer, yeryüzünün en hayırlı insanlarını kendine çekecek. Dünyanın diğer bölgelerinde, ahâlisinin en kötüleri kalacak. Sonra memleketleri onları da dışarı atacak. Azîz ve Celîl olan Allah'ın zâtı da onların** (oraya gitmelerinden) **hoşlanmayacak. Ateş de onları maymunlar ve domuzlarla birlikte haşredecek."**[20]

**İZAH**

Her şeyden önce bu hadîsin senedinde bulunan **Şehr b. Havşeb,** zayıf bir râvîdir. Sonra hadîs, gelecekle ilgili bir olayın hikâyesidir. Bu itibarla hakkında fazla bir şey söyleme şansı bulunmamaktadır. Çünkü gayba âit bir meseledir.

Bununla birlikte eğer hadîs sahîh kabul edilecek olursa, bunun kıyâmet alâmetlerinden olduğu kuşkusuzdur. Dünyanın fitne ve fesâda boğulduğu kıyâmete yakın bir zamanda, müslümanların **Suriye** bölgesine sığınacakları ve sadece orada yaşama şansı bulacakları bir dönemin geleceğini anlatmaktadır. Muhtemeldir ki o dönemde **Suriye**, müslümanların en güvenli sığınağı olacak ve bütün inananlar orada toplanacaklar, hatta **Deccâl**'i de orada öldürecekler. Buna mukabil diğer insanlar da bulundukları yerlerde yaşamaya devam edecekler, fitne ve fesâdı da önemsemeyecekler. Allah onlardan hoşlanmadığı için **Suriye**'ye gitmelerine de imkân vermeyecek. Neticede onlar, maymun ve domuz tabiatlı kâfirlerle birlikte fitne ve fesâd ateşinde yanıp tutuşacaklar.

Ülkemizde **Şam** denince, bugün **Suriye**'nin başkenti olan şehir anlaşılır. Ancak İslâmî literatürde **Şam** denince, bütün **Suriye** bölgesi kastedilir. Bizim anladığımız **Şam** şehrinin karşılığı olarak da

---

[20] **Ebû Davud**, Cihâd, 3/2482.

**Dımaşk** kullanılır. Bu bakımdan biz de hadîste geçen "**Şam**" kelimesini "**Suriye**" diye tercüme ettik. **Şam**, yani **Suriye** bölgesinin İslâmî literatüre göre sınırları da **Fırat**'tan **Mısır**'a kadar uzanan geniş bir alanı kapsar.

Bu rivâyet, **Suriye** bölgesinin özellikle kıyâmete yakın bir döneme mahsus önemini ve faziletini ifâde etmektedir.

Bu münasebetle şunu da kaydetmemiz gerekir: Bir genelleme yapmak gerekirse, **Mekke** ve **Medîne** dışındaki şehirlerin fazîleti konusunda görülen rivâyetlerin büyük kısmını ihtiyatla karşılamak gerekir. Bunların büyük çoğunluğunun, yerel kültürlerin ve yöre halkının kendi ülkelerine bakış açılarının aksisedâsı olduğu, çoğu kere ilk bakışta da anlaşılabilecek kadar açıktır. Bununla birlikte adı geçen iki şehir dışındaki bazı şehirlerin fazîleti konusunda hiçbir sahîh rivâyetin olmadığı da anlaşılmamalıdır.

**٦٩٨٨ـ (ت ـ زيد بن ثابت** رضي الله عنه) قال : **كُنَّا يوما** عند رسول الله صلى الله عليه وسلم نؤلِّف القرآن من الرِّقاع ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **طوبَى للشام** ، فقلت : لم ذلك **يا** رسول الله ؟ قال : **لأن** الملائكة **باسطة أجنحتها عليها** ». أخرجه الترمذي.

**6.988-** Zeyd b. Sâbit şöyle dedi:

"Bir gün bizler, Rasûlullah'ın (as.) yanında bulunuyorduk ve Kur'ân âyetlerini, yazıldığı dağınık sahifelerden tanzim ediyorduk. Bir ara Hz. Peygamber;

**"- Suriye'ye müjdeler olsun!"** dedi. Ben;

"- Neden ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorunca;

**"- Çünkü melekler, onun üzerine kanatlarını yaydılar"** buyurdu.[21]

**٦٩٨٩ـ (د ـ عبد الله بن حوالة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**سيصير الأمر إلى ان تكونوا جُنُودا مُجَنَّدَة: جُنْد بالشام، وجند بالعراق** ، فقلت:

---

[21] **Tirmizî**, Menâkıb, 75/3954.

خِرْ لِي يا رسول الله إن أدركتُ ذلك، فقال: عليك بالشام، فإنها خِيَرَةُ الله في أرضه، يَجتبي إليها خِيرَتَه من عباده، فأما إن أبيتم فعليكم بيَمَنِكم واسقوا من غُدُرِكم، فإن الله توكل [لي] بالشام وأهله». أخرجه أبو داود.

**6.989-** Abdullah b. Havâle'den[22] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (a.) şöyle buyurdu:

**"Hâliniz, parça parça ordugâhlar durumuna gelecek şekle dönüşecek. Suriye'de bir ordugâh, Yemen'de bir ordugâh[23] ve Irak'ta bir ordugâh olacak."**

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; belki o döneme yetişirim, benim için bir tercih yapın!" Bunun üzerine şöyle söyledi:

**"- Suriye'ye gitmeni tavsiye ederim; çünkü orası, yeryüzünde Allah'ın seçtiği bir yerdir. Kullarından seçtiği kişileri de orada toplayacaktır. Eğer oraya gitmek istemezseniz, bâri Yemen'e gidin ve oradaki havuzlarınızdan için! Zira Allah bana Suriye ve halkı hakkında garanti verdi."**[24]

٦٩٩٠ ــ (ت ــ بهز بن حكيم) عن أبيه عن جده قال: قلتُ « يا رسول الله أين تأمرني ؟ قال: ها هنا ، ونَحَا بيده نحو الشام ». أخرجه الترمذي.

**6.990-** Bihz b. Hakîm, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; nereye gitmemi emredersiniz?"

Eliyle Suriye'ye doğru işaret ederek;

---

[22] **Ebû Havâle, Abdullah b. Havâle el-Ezdî**: ö. 58/678. Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra Ürdün'de oturdu ve orada vefat etti. Kendisinden Ebû İdris el-Havlânî ve Mekhûl rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[23] **Câmiu'l-Usûl**'de, "**Yemen'de bir ordugâh**" ifâdesi yer almamaktadır. Ancak **Ebû Davud**'da bu cümle vardır ve biz de tercümede **Ebû Davud'u** esas alarak cümleyi kaydettik.

[24] **Ebû Davud**, Cihâd, 3/2483.

"- Şu tarafa!" dedi.[25]

دمشق

## a) DIMAŞK

٦٩٩١ـ (د ـ أبو الدرداء رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إن فُسطَاط المسلمين يوم الملحمة بالغُوطَة إلى جانب مدينة يقال لها : دمشقُ ، من خـير مدائن الشام ». أخرجه أبو داود.

**6.991-** Ebû'd-Derdâ'nın rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

**"Ğûta'daki savaş sırasında müslümanların sığınacakları yer, şehrin yakınında bulunan ve Suriye şehirlerinin en hayırlısı olan Dımaşk'tır."**[26]

**İZAH**

**Dımaşk,** bugün bizim **Şam** adıyla tanıdığımız şehirdir. **Suriye**'nin başkenti ve bölgenin en önemli şehridir. **Medîne'**den sonra sahabîlerin en çok yerleştiği yer orasıdır, ayrıca bir dönem de Hilâfet merkezi olmuştur.

**Ğûta,** **Şam** şehrinin yakınında yer alan bostanlık ve sulak bir yerdir.

٦٩٩٢ـ (د ـ مكحول) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « موضع فُسطاط المسلمين في الملاحم: أرض يقال لها : الغُوطَة ». أخرجه أبو داود.

وفي رواية عنه موقوفا قال : « لَيَمْخرَنَّ الرُّومُ الشَّامَ أربعين صباحا لا يمتنع فيهـا إلا دمشق وعَمَّان». أخرجه أبو داود.

---

[25] **Tirmizî,** Fiten, 27/2192.

[26] **Ebû Davud,** Melâhim, 6/4298.

**6.992-** Mekhûl'un rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi: **"Savaşlarda müslümanların sığınağı, Ğûta denilen yerdir."**[27]

**RİVÂYETLER**

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

**Ebû Davud**'un yine Mekhûl'den mevkûf bir rivâyeti de şöyledir: "Bizanslılar, kırk gün Suriye'ye saldıracaklar, bu saldırıdan sadece Dımaşk ile Ammân kurtulabilecek."

**İZAH**

**Ebû Davud'**un bu rivâyetlerinin ikisi de merfû değildir. İlk rivâyet mürseldir, çünkü tâbiîlerden olan **Mekhûl**, doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den rivâyet etmektedir. İkinci rivâyet ise zaten mevkûftur.

**٦٩٩٣ــ (د ــ عبد الرحمن بن سليمان)** : سيأتي ملك من ملوك العجم **يظهر** علــى المدائن كلها إلا دمشق. أخرجه أبو داود.

**6.993-** Abdurrahman b. Süleyman[28] şöyle dedi:

"İlerde Acem kırallarından biri gelecek, Dımaşk hariç bütün şehirlere hâkim olacak."[29]

**İZAH**

**Ebû Davud'un bu rivâyeti de merfû değildir. Abdurrahman b. Süleyman**, hicrî 171 yılında vefat eden bir râvidir. Sahâbeden **Sehl b. Sa'd**'ı gördüğü rivâyet edilmiş ve bu itibarla tâbiîlerden sayılmıştır.

---

[27] **Ebû Davud**, Sünnet, 9/4638, 4640.

[28] **Ebû Süleyman, Abdurrahman b. Süleyman b. Abdullah b. Hanzale el-Ensârî el-evsî** el-**Medenî er-Râhib**: ö. 171/787. **İbnu'l-Ğasîl** diye maruftur. **Uhud**'da şehid olan atası Hanzale'yi meleklerin yıkadığı rivâyet edilir, bundan dolayı kendisine **İbnu'l-Ğasîl** lakabı verilmişti. Kendisi aslen Medîneli olmakla birlikte **Kûfe**'de ikamet etti. Bazı sahabîleri görmüş, bu yüzden tâbîlerden sayılmıştır. Kendisi sika olmakla birlikte hafızası güçlü değildi.

[29] **Ebû Davud**, Sünnet, 9/4639.

Kaldı ki bu rivâyet, **Abdurrahman**'ın kendi sözü olarak nakledilmiştir. Dolayısıyla zaten mevkûftur.

بيت المقدس

## b) BEYTÜ'L-MAKDİS

٦٩٩٤ـ (د ـ **ميمونة** مولاة رسول الله صلى الله عليه وسلم رضي الله عنها) قالت : قلت : يا رسولَ الله ، أفتِنَا في بيت المقدس ؟. قال : **ائتوه فصلُّوا فيه** - وكانت البلاد إذ ذاك حَرْبا - **فإن لم تأتوه [وتصلُّوا فيه] فابعثوا بزيت يُسْرَجُ في قناديله.** أخرجه أبو داود. وقد تقدَّم في « **فضل مكة** » أحاديث « **لا تشدُّ الرِّحال إلا لثلاثة مساجد** ». فلم نُعِدْ ذكْرها ها هنا.

**6.994-** Rasûlullah'ın (as.) âzâdlısı Meymûne[30] anlatıyor: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Beytü'l-Makdis konusunda bize fetvâ verseniz!" Hz. Peygamber şu karşılığı verdi:

**"- Oraya gidin ve içinde namaz kılın!"**

O sırada orada savaş vardı. Hz. Peygamber devamla şöyle dedi:

**"- Eğer oraya gidip içinde namaz kılamazsanız, hiç olmazsa kandillerinde yakılmak üzere zeytinyağı gönderin!"**[31]

### RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti. **"Mekke'nin Fazîleti"** bâbında, **"Üç mescidden başkasına sefer düzenlenemeyeceği"** ile ilgili hadîs geçmişti. Burada onu tekrar etmeye gerek görmüyoruz.

---

[30] **Meymûne bint Sa'd:** Hanım sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'in hizmetçisi ve âzâtlısıdır. Kendisinden Ebû Yezîd ed-Dabbî rivâyet etti. Hadîsi sünenlerde tahric edildi.

[31] **Ebû Davud**, Salât, 14/457. Bu rivâyet, sened itibariyle zayıftır.

İZAH

**Beytü'l-Makdis,** **Kudüs**'teki **Mescid-i Aksâ**'nın adıdır. müslümanların ilk kıblesidir. Şehir olarak **Kudüs** ve **Mescid-i Aksâ**, bütün semavî dinlerin kutsal saydığı bir yerdir. **Mirac** gecesinde Hz. Peygamber'in oraya gittiği Kur'ân âyetiyle sâbittir.[32]

Hadîsin râvisi **Meymûne**'nin sorusu, **Mescid-i** Aksâ'ya gitmenin ve orada namaz kılmanın cevâzı konusunda bilgi almak amacını taşımaktadır. Hz. Peygamber de bunun câiz, hatta fazîletli olduğunu, oraya yardımda bulunmanın da ayrı bir sevâbı olduğunu ifâde etmiştir.

وَجّ

**5*- VECC**

**٦٩٩٥ـ** (د ـــ **الزبير بن العوام** رضي الله عنه) قال : « لَمَّا أقبلنا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم من لِيَّةَ ، حتى إذا كُنَّا عند السِّدْرة ، وقف رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في طَرَف القَرْن الأسود حَذْوها ، واستقبل نَخِبا ببصره [وقال مرة : واديَه] ووقف حتى اتَّقَفَ الناسُ كلُّهم ، ثم قال : إن صيد وَجّ وعِضاهه حرم محرَّم لله ، وذلك قبل نزوله الطائف وحصاره على ثقيف». أخرجه أبو داود.

**6.995-** Zübeyr b. Avvâm anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte Liyye vâdisinden kalkıp Sidre ağacının yanına vardığımızda, Rasûlullah (as.) ağacın hizasındaki Karnu'l-Esved tarafında durdu ve gözünü Nahib vâdisine doğru çevirdi. Bir süre orada durdu, yanında bulunan herkes de O'na uydu. Sonra dedi ki:

**"Vecc'în avı ve *idâh*'ı, Allah için haram kılınan şeylerdir."**

Bu olay, Hz. Peygamber'in Tâif'e girmesinden ve oradaki Sakîf kabilesini kuşatmasından önce idi."[33]

---

[32] Bkz., İsrâ, 1.

[33] **Ebû Davud**, Menâsik, 94/2032.

### İZAH

**Vecc**; **Tâif**'le **Mekke** arasında yer alan büyük bir vâdidir.

**Liyye** de o vâdide bir yer adıdır.

**Karnu'l-Esved**, yine o vâdideki küçük bir dağdır.

**Nahîb** ise, yine küçük bir dağ veya yer adıdır.

**İdâh**, orada yetişen bir ağaçtır.

Her şeyden önce bu hadîsin râvîlerinden **Muhammed b. Abdullah b. İnsan et-Tâifî** ve babası hadîsçiler tarafından ***leyyin*** olmakla itham edilmişlerdir. Bu itibarla hadîs zayıftır.

Sonra hadîste **Vecc** bölgesinin de **Harem** sınırları dahilinde olduğu ifâde edilmektedir. Nitekim bazı **Şâfiî** fukahasına göre orada avlanmak ve ağaç kesmek tahrîmen mekruhtur. Ancak sahîh rivâyetlerin hiçbirinde burasının da Harem sınırları dahilinde olduğuna dair bir ifâde geçmemektedir. Nitekim **Hattâbî, Vecc**'in haram kılınmasının bir anlamı olmadığını söylemektedir. Şayet bu rivâyet sahîh kabul edilecek olursa, **Hattâbî** şöyle bir açıklama getirir:

"Belki bu haram kılma işi, müslümanların menfâatine yönelik olarak o bölgenin koruma altına alınması anlamındadır. Yahut orayı muvakkat bir zaman için haram kılmış, ama daha sonra onu helâl kılmış olabilir. Nitekim hadîsin sonundaki; '**Bu olay, Hz. Peygamber'in Tâif'e girmesinden ve oradaki Sakîf kabilesini kuşatmasından önce idi**' cümlesi de bunu te'yîd eder."

Fukahanın cumhuruna göre de burası **Harem** sınırları dahilinde değildir, binâenaleyh orada avlanmak ve ağaç kesmek de yasak değildir.

**مسجد العَشَّار**

## 6*- MESCİD-İ AŞŞÂR

**٦٩٩٦ــ (د ــ إبراهيم بن صالح بن درهم)** قال : سمعتُ **أبي** يقول : انطلقنا **حاجِّين** ، **فإذا رجل** ، فقال لنا : إلى جنبكم قرية يقال لها : **الأُبُلَّة** ؟ قلنا : نعم ، قال: **مَن** يـــضمن لي منكم أن يصلِّيَ لي في **مسجد** العَشَّار ركعتين ، أو أربعا ، **ويقول** : هذه **لأبي** هريرة ، سمعتُ

رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « إن الله تبارك وتعالى يبعث من مسجد العَشّار يوم القيامة شُهداء لا يقوم مع شهداء بدر غيرُهم ». أخرجه أبو داود. وقال رزين : وقال أبو داود : المسجد هو مما على النهر.

6.996- İbrahim b. Salih b. Dirhem[34] anlatıyor:

"Babamın[35] şöyle söylediğini işittim:

"Hac niyetiyle yola çıkmıştık. Birden adamın biri (Ebû Hureyre);

"- Übülle denen köy, size yakın mıdır?" diye sordu.

"- Evet" dedik. Bunun üzerine şöyle dedi:

"Sizden kim, '*sevâbı Ebû Hureyre'ye*' diye niyet ederek benim için Mescidu'l-Aşşâr'da iki veya dört rekât namaz kılacağını garanti eder? Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

**"Yüce Allah kıyâmet gününde Mescid-i Aşşâr'dan öyle şehidler diriltecek ki, onlardan başka kimse Bedir şehidleriyle beraber olamayacak."**[36]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

**Rezîn** şöyle dedi: **"Ebû Davud,** o mescid nehir kenarındadır, dedi."

---

[34] **Ebû Muhammed, İbrahim b. Salih b. Dirhem el-Bâhilî**: Basralı muhaddislerdendir. Babasını ve Mesleme b. Sâlim'i dinlemiştir. Kendisinden Muhammed b. el-Müsennâ rivâyet etti. **Ebû Davud**'da zayıf bir rivâyeti bulunmaktadır. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almış, ama **Dârekutnî** zayıf olduğunu söylemiştir.

[35] **Ebû'l-Ezher, Salih b. Dirhem el-Bâhilî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Abdullah b. Ömer'den rivâyette bulunur. Kendisinden oğlu İbrahim ve Şu'be rivâyet etti. Genelde sika görülmekle birlikte kaderî ve haricî olmakla itham edilmiştir. Rivâyeti **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[36] **Ebû Davud**, Melâhim, 10/4308.

**İZAH**

**Übülle, Basra**'da bir yerin adıdır. Burası nehrin kenarında **Basra** Körfezi'nin girşinde bulunmaktadır. Kuruluşu itibariyle **Basra**'dan daha eskidir.

**Mescid-i Aşşâr** da, **Übülle**'de bir câmidir. Hadîs, bu mescidin fazîletini göstermektedir.

"**Adamın biri**" diye müphem bırakılan kişiden maksat, **Ebû Hureyre**'dir. Ancak bu rivâyetin de isnâdı zayıftır ve hadîs mahfûz değildir.

أنهار مخصوصة

## 7*- BAZI NEHİRLER

٦٩٩٧ـــ (م ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :

**«سَيْحان ، وجَيْحان ، والفُراتُ ، والنِّيلُ : كلّ من أنهار الجنة »**. أخرجه مسلم.

**6.997-** Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

**"Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil'in her biri cennet nehirlerindendir."**[37]

**İZAH**

Bu hadîs, mezkür ırmakların cennetten doğup geldikleri anlamına gelmez. Böyle bir anlayışın makûl bir izahı olamaz, gerçeklerle de bağdaştırılamaz. Gerçek olan, bu nehirlerin insanlara olan faydasından dolayı cennete izafe edilmiş olmalarıdır. Nitekim bir hadîste **"cennet anaların ayakları altındadır"** buyurulmaktadır. Buna rağmen kimse cenneti, gerçekten anaların ayakları altında aramamaktadır. Bir başka hadîste de **"cennet kılıçların gölgesi altındadır"** buyurulmaktadır. Cenneti gerçekten kılıçların gölgesinde

---

[37] **Müslim**, Cennet, 10/26.

aramak, kimsenin aklına gelmemektedir. Binâenaleyh bu tür hadîsleri zâhirî manalarına hamletmemek gerekir.

Bazıları bu hadîsi, oralara İslâm'ın ulaşması ve dolayısıyla oradaki halkın ehl-i iman olması ile izah ederler. Ancak İslâm'ın ulaştığı ırmakların, sadece adı geçenler olmadığı herkesin malûmudur.